T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE DİL TARTIŞMALARI VE TÜRK DİL KURUMU (1950-1983)

Fuat DAĞTEKİN
2502130390

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Mehmet Yalçın YILMAZ

İstanbul-2021

ÖZ

TÜRKİYE’DE DİL TARTIŞMALARI VE TÜRK DİL KURUMU (1950-1983)

Fuat DAĞTEKİN

Türkiye’de dil tartışmaları oldukça ilgi çekmiştir. Tanzimat Dönemi’nden itibaren yaklaşık 150 yıllık süreç oldukça yoğun dil tartışmalarını ihtiva eder. Bu çalışmada siyasetin de müdahil olduğu dil tartışmalarının 1950-1983 yıllarını kapsayan dönemi ele alınmıştır.

Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri’nde dil tartışmaları daha ziyade sosyolojik ve ilmî düzeydeydi. Islahın düşünüldüğü bu dönemlerin en önemli özelliği dilin yoğun biçimde tartışılması olmuştur. Söz konusu tartışmalar Erken Cumhuriyet Dönemi’nin başlarında ise medeniyet değiştirme çerçevesinde yapılmıştır. 1940-1945 yılları arasında dile yapılan müdahaleler de 1946 yılında yapılan genel seçimlerin sonuçlarını etkilemiştir. Dile yapılan bu müdahalelere tepkiler, 1946 seçimlerden sonra daha da yoğunlaşmıştır. Bu tepkiler, 23-31 Ekim 1948’de Muallimler Birliğinin düzenlediği Birinci Dil Kongresinde organize biçimde kendini göstermiştir. Dolayısıyla TDK’nin 19-23 Aralık 1949’da düzenlediği Altıncı Türk Dil Kurultayı bu tepkilerin etkisini kırma çerçevesinde şekillenmiştir. Değişen süreçlerin getirdiği birikimle 1950’lerin başından itibaren Demokrat Parti (DP)’nin gösterdiği siyasi tepkiler ve dil tartışmalarının yön değiştirmeye başlaması, bu dönemin ele alınmasındaki temel sebeptir. Çalışmanın giriş bölümünde dil tartışmalarının genel bir seyri ele alınarak kısa bir tahlili yapılmıştır. İlk iki bölüm Tanzimat, Meşrutiyet ve Erken Cumhuriyet dönemlerindeki tartışmaların öne çıkan yönlerine ayrılarak 1950’ye gelinceye kadarki süreç gözden geçirilmiştir. Üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerde ise dil kurultaylarının tutanakları temel alınmak üzere tartışmaların basına ve yer yer TBMM’ye yansımaları çerçevesinde siyasetin ve siyasi tutumların, dil tartışmalarını nasıl bir noktaya getirdiği, bu tartışmaların ilmî faydadan çok siyasi fayda teminine yönelik nasıl ve niçin dönüştüğü yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dil Kurumu, Türk Dil Kurultayları, Dil Tartışmaları, Dil Planlaması, Dil Politikaları.

ABSTRACT

TÜRKİYE'DE DİL TARTIŞMALARI VE TÜRK DİL KURUMU (1950-1983)

Fuat DAĞTEKİN

Language discussions in Turkey is quite interesting. The process of about 150 years since the Tanzimat Period includes quite intense language discussions. In this study, a period of language discussions covering the years 1950-1983, in which politics was also involved, is discussed. During the Tanzimat and Meşrutiyet Era, the language discussions were mostly at a sociological and scientific level. The most important feature of these periods when improvement was considered was the intense discussion of the language. The aforementioned discussions were made within the framework of civilization change at the beginning of the Early Republic Period. The interventions made in the language between 1940 and 1945 also affected the results of the general elections held in 1946. The reactions to these interventions in the language intensified after the 1946 elections. These reactions manifested themselves in an organized manner at the First Language Congress organized by the Teachers' Union on 23-31 October 1948. Therefore, the Sixth Turkish Language Congress organized by the TDK on 19-23 December 1949 was shaped within the framework of breaking the effects of these reactions. With the accumulation of changing processes, the political reactions of the Democrat Party (DP) from the beginning of the 1950s and the change in language debates are the main reasons for this period to be addressed.

In the introduction part of the study, a short analysis was made by considering a general course of language discussions. The first two chapters are devoted to the prominent aspects of the discussions in the Tanzimat, Constitutional Monarchy and Early Republic periods and the process until 1950 has been reviewed. In the third, fourth and fifth chapters, based on the minutes of the language congresses, it is tried to interpret how politics and political attitudes bring the language discussions to a point within the framework of the reflections of the debates on the press and occasionally on the Turkish Grand National Assembly, and how and why these debates are transformed towards political benefit rather than scientific benefit.

Keywords: Turkish Language Institution, Turkish Language Congresses, Language Discussions, Language Planning, Language Policies.

ÖN SÖZ

1950-1983 arası dönem, birçok alanda olduğu gibi dil tartışmaları alanında da dikkat çeken hadiselerin yaşandığı önemli bir zaman dilimidir. Siyasetin de dil tartışmalarına dahil olduğu bu dönemde, dil tercihleri siyasi tercihlerle iç içe geçmiştir.

Demokrat Parti (DP)'nin iktidarda olduğu ilk on yılı kapsayan 1950-1960 arasındaki yıllar, Türk Dil Kurumu (TDK) açısından zor bir dönemdir. Zira bu dönemde TDK, dil uygulamaları alanındaki belirleyici gücünü yitirmiş ve siyasi erk tarafından etkisizleştirilmiştir. Kendini Atatürk'ün vârisi olarak tanımlayan TDK, bu durumu kabullenememiş, ancak eski gücünü büyük oranda yitirdiğinden söz konusu yıllarda bu durumu kendi lehine döndürememiştir.

Türk dili, otuz üç yıllık bu dönemde daha çok siyasi tartışmaların ve kavgaların malzemesi olmuştur. Bundan dolayı da dil tartışmalarında uzlaşma zemini oluşmamıştır. Siyasi güce sahip olan taraf, dil alanındaki kararlara da müessir olmuştur. Bu karşılıklı çekişme neticesinde Türk dili, dünya çapında dil örnekleri verebilecek gerekli inkişaf alanını bulamamıştır. En hararetli dil tartışmalarının yapıldığı 1960-1980 Dönemi'ni bu çerçevede değerlendirmek mümkündür.

Siyasi çekişmelerde Türk dilinin de merkez alınması ilmî açıdan izah edilemez. Dil tartışmalarının bu döneminde, TDK'de daha yoğun olmakla birlikte, tarafların siyasi kaygılar taşıdığı gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Türkçeyi, tarafların kendi tutumlarına göre şekillendirme gayretlerinde yaşanan dil tartışmaları, bu çalışmanın temel çıkış noktasını teşkil eder.

Özellikle 70'li yıllarda dilin de diğer bazı alanlar gibi kuvvetli bir siyasal sembol haline gelmesiyle dil bilimi alanıyla ilgisi olmayan farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Örneğin tercih edilen dil görüşünün siyasi tercihle birlikte anılması bu sonuçlardan biridir ve diğer milletlerin dil gelişimi veya kullanımında böylesi vaka ya da vakalar olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. 1980-1983 arası dönemde, yeni siyasi algıların ve düşüncelerin de ortaya çıkmasıyla birlikte devlet erkânının aldığı kararla, dil tartışmalarının ve kavgalarının bir anda sona erdiği görülür.

Türk dili, bu uzun dönemde yapılan tartışmalardan ve kavgalardan olumsuz etkilenmesine rağmen müktesebatını yitirmemiştir. Örneğin; son zamanlarda dünya

ölçeğinde yaşanan salgın sebebiyle yürütülen tıbbi mücadelede Türkçe; Türk dilcisi akademisyenler, Türkçeye duyarlı konuşurları ve yazarları vasıtası ile *"pandemi", "epidemi", "entübe", "filyasyon", "peak"* ve Türkçe kurallarına uygun türetildiği sanılan *"bulaş"* gibi ifade biçimlerine karşı, bu müktesebat ile kendini korumaya çalışmaktadır.

Çalışmanın yoğun ve uzun bir dönemi kapsaması sebebiyle temel çalışma alanından uzaklaşmamaya büyük çaba harcanmıştır. Bu tezin üstesinden gelmemde değerli gördüğüm yardımları, destekleri, tavsiye ve yönlendirmeleri için tez danışmanı hocam Doç. Dr. Mehmet Yalçın Yılmaz'a teşekkürlerimi arz ederim. Danışman hocamın tezin araştırma ve yazma dönemlerinde yapmış olduğu stratejik müdahaleler şahsıma yeni ufuklar açmıştır. Tez İzleme Komitesi'nde yer alan Prof. Dr. Abid Nazar Mahdum ve Prof. Dr. Latif Beyreli hocalarımın altı aylık dilimlerle yapılan izleme dönemlerinde farklı bakış açıları oluşturan eleştiri ve tavsiyelerinden azami derecede faydalandım. Hocalarıma şükranlarımı arz ederim. Ayrıca ders ve tez hazırlama dönemlerinde enstitümüzde müdürlük görevini ifa eden sırasıyla; Prof. Dr. Abdullah Azmi Bilgin ve Prof. Dr. Fikret Turan hocalarım ile hâlen bu görevi yürüten, tezimin olgunlaşması için değerli fikirlerini şahsımla paylaşan Prof. Dr. Mustafa Balcı hocama da teşekkürlerimi arz ederim.

Bir teşekkürü de doktora eğitimim sürecinde tam yedi yıl boyunca şahsıma sabırla katlanan ve başarılarımın arkasındaki gizli güç olan aileme etmem çok görülmesin. Sevgili eşim Türkçe Öğretmeni Ayşe Suzan Dağtekin ve evlatlarım, kıymetli kızım İngiliz Dili ve Edebiyatı öğrencisi Burcu ile kıymetli oğlum Yusuf'un desteklerini ömrüm boyunca unutmam mümkün değil. Hele ki her bölümün bitişinde onların da gözlerinin parlamasını asla unutamam. Ayrıca beni yetiştirip bu günlere getiren anne-babama hürmet derinliği ile teşekkürlerimi arz ederim. Yarım asra yaklaşan hayatımda iz bırakan ve beni yetiştiren, bilgilendiren, bilgiyi ilmî bir disiplin çerçevesinde işlemeyi öğreten tüm hocalarıma saygılarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Fuat DAĞTEKİN
İstanbul, 2021

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1950-1960 DÖNEMİ TÜRK DİL KURULTAYLARINDAKİ DİL TARTIŞMALARININ BASINA VE MECLİSE YANSIMALARI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1960-1980 DÖNEMİ TÜRK DİL KURULTAYLARINDAKİ DİL TARTIŞMALARININ BASINA VE MECLİSE YANSIMALARI

BEŞİNCİ BÖLÜM

1980-1983 DÖNEMİ TÜRK DİL KURULTAYLARINDAKİ DİL TARTIŞMALARININ BASINA VE MECLİSE YANSIMALARI

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e. : Aynı eser
A.g.m./a.g.m. : Adı geçen makale
Akt. : Aktaran
AP : Adalet Partisi
A.y. : Aynı yer
Bk./bk. : Bakınız
C. : Cilt
CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
CS : Cumhuriyet Senatosu
DLT : Dîvânu Lügâti't-Türk
DP : Demokrat Parti
DTCF : Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi
GK : Genç Kalemler
KY : Köşe Yazısı
MEB : Millî Eğitim Bakanlığı
Mv. : Milletvekili
S. : Sayı
s. : Sayfa
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TD : Türk Derneği
TDK : Türk Dil Kurumu
TDTC : Türk Dili Tetkik Cemiyeti
YLH : Yeni Lisan Hareketi
YTH : Yaşayan Türkçe Hareketi

GİRİŞ

Türkiye'de dil tartışmalarının tarihî arka planı 19. yüzyıla dayanır. Tanzimat Dönemi, bu tartışmaların yoğunlaşmaya başladığı yılları içermektedir. Pek çok sahada ilk kırılmaların görüldüğü bu dönemde dil tercihleri, alfabe konusu, eğitim ve kültüre yansımalar da yoğun olarak tartışılmıştır. Neticede bu dönem sonraki yıllarda alınacak kararların hazırlayıcısı olmuştur. Örneğin, Tanzimat Dönemi'ndeki alfabe ıslahına yönelik tartışmalar, Cumhuriyet Dönemi'nde alfabe değişikliğini beraberinde getirmiştir.

Batılılaşma ekseninde ilerleyen tartışmaların dil gibi daha muhafazakâr bir alanı da içine alması, dönem şartları düşünüldüğünde ilgi çekmiştir.[1] Dolayısıyla Tanzimat Dönemi'nde belli başlı sahalarda ıslah için Batı'daki gelişmelerden faydalanma düşüncesi öne çıkmıştır. Dönemin aydınları, içinde bulunulan medeniyetin terkedilmesi gerektiğini düşünmediklerinden çözüm olarak alfabeyi değiştirmekten ziyade onu ıslah etme yolunu tercih etmişlerdir. Zira Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki rakiplerine karşı başta bilim-teknik olmak üzere birçok alanda üstünlüğünü yitirmeye başlaması, dönemin aydın kadrosu tarafından alfabenin zorluğuna ve okuma-yazma oranının düşüklüğüne bağlanmıştır. Nihayetinde ise bu dönemin en önemli özelliği, dil tartışmalarını başlatmış olmasıdır.

Tanzimat Dönemi'nden sonra Meşrutiyet Dönemi'nde de dil tartışmaları yoğun biçimde devam etmiştir. Bu dönemde Servet-i Fünûn Hareketi, dil görüşleriyle de dikkat çekmiştir. Servet-i Fünûn Hareketi'nin dil zevki sözlüklerde bulunan, ancak çoğunlukla kullanım sahasına girmemiş kelimelerle, onlarla oluşturulan kelime gruplarıyla ve mecazlarla; hayal zevki ise Fransa mecralarında şekillenmiştir. Dil tercihi, ağdalı bir dil kullanımı olan hareketin üyeleri dilde sadeleştirme çalışmalarını küçümsemişlerdir.

---

[1] *"Dili mahvedilmiş bir toplum-kültürün günleri sayılıdır. Dil, düşünce ufkumuzdur. Tek tek sözler, düşüncelerimiz ile duygularımızdır."* (Ş. Teoman Duralı, **Omurgasızlaştırılmış Türklük**, İstanbul, Dergah Yayınları, 8. bsk, 2020, s. 97.) Buradan hareketle duygu ve düşüncelerin muhafazakâr bir bakışla korunması tabiidir.

Bu dönemde Türk Derneği (TD) de birtakım faaliyetler yürütmüştür. Dernek, diğer Türk lehçelerinden kelimeler alınması teklifi ile ön plana çıkmıştır. TD'de farklı bakış açıları, organize olamama ve zıt görüşler dikkatimizi çekmektedir. Dolayısıyla beyannamelerinde açık hüküm olsa bile tekliflerin bu hükümlerle uyuşmaması, TD'nin tasfiyeci mi yoksa sadeleştirmeci mi olduğunun tam manasıyla anlaşılamamasına sebep olmuştur. Ortaya çıkan bu belirsizlikler sebebiyle TD, kısa sürede dağılmıştır.

Kendinden önceki hareketlerden daha farklı bir tarz benimsediği görülen ve 1910 yılında kurumsallaşmasını tamamlayan Yeni Lisan Hareketi de (YLH) bu dönemde dikkat çekmiştir. YLH, sadeleştirmeye tasfiye anlamı yüklememiş; Türkçeye ait olmayan gramer yapılarına karşı durmuştur. Bu hareket, kelimelerin kökeni hangi dil olursa olsun; onun Türkçe telaffuz biçimiyle kullanılabileceğini savunmuştur. YLH, hem fikrî açıdan, hem de uygulama sahasında Servet-i Fünûn ve Türk Derneği'ne eleştirel bakış açısı ile itirazlar etmiştir.

Varoluş mücadelesinin verildiği 1918-1922 yılları arasında, dil tartışmaları kendini rafta bulurken üzeri hiç tozlanmamış ve Cumhuriyetin ilan edilmesinin akabinde bu tartışmalar kaldığı yerden devam etmiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemi olarak tarihlendirebileceğimiz 1923-1950 arasındaki ilk birkaç yıl, kurucu kadronun güçlenmeyi beklediği bir dönemdir. Yeni dönemin kurucu kadroları, planlanan sürecin aksamaması ve istedikleri sonuca ulaşabilmek için TBMM'de yapılan görüşmeler, basın ve çeşitli organizasyonlar yoluyla toplumu dil merkezinde tartışma zeminine yönlendirmiş, alınacak kararlara hazırlamış ve süreci bu minvalde yönetmiştir.

Neticede Tanzimat Dönemi'nde alfabenin ıslahı temelinde yapılan tartışmalar, yaklaşık doksan yıl sonra, 1928 yılında, alfabe değişikliği ile noktalanmıştır. Alfabe değişikliği kararında muharrik güç, Batıcılık ekseninde medeniyet değiştirme hedefi olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında muasır medeniyetleri yakalama ve onu geçme olarak kalıplaştırılan hedefin genel uygulamalara bakıldığında medeniyet değiştirme ameliyesine dönüşmesi dikkatimizi çekmiştir. Dolayısıyla Cumhuriyet Dönemi aydınları, Tanzimat Dönemi aydınlarından daha farklı bir tutum sergilemişlerdir. Bununla beraber Tanzimat Dönemi aydınlarının Batılılaşma meselesinde fikrî

düzeydeki söylemleri ellerinde güç olmadığından eyleme dönüşmemiştir.[2] Bu güç, cumhuriyetin ilanından sonra elde edilmiş ve Batılılaşma kavramı medeniyet değiştirme olarak algılanarak kararlar bu merkezde alınmıştır.

Bernard Lewis'e göre harf inkılabı, muhalif gücü etkisizleştirilen ve bu inkılaba olan muhalefetini dile getiremeyen dinî muhafazakâr çevreler dışında hemen kabullenilmiştir. İnkılaptan hemen sonra Latin tabanlı yeni Türk alfabesinin hızla yaygınlaşması için millet mektepleri aracılığıyla büyük bir kampanya başlatılmıştır.

Doğu ile tüm bağların kesilerek Batı'ya dayanılan bu dönem, dil tartışmaları açısından oldukça zengindir. Dilin kalıp olarak değiştirilmesi, düşüncenin de değiştirilmesi olarak görülmüştür. Bu merkezde sil baştan oluşturulan felsefenin dilinin de değiştirilmesi hedeflenmiştir. Bu noktada ilk adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti (TDTC) olan Türk Dil Kurumu, 1932 yılında devreye girmiştir.

Kurumun ilk iki yıllık devresi, ilmî yöntemlerin göz ardı edilmesi ve tasfiye[3] sebebiyle sorunlu alanlar meydana getirmiştir. Bu noktada birtakım aydınlar bu sürecin kontrollü olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Kontrollü bakış açısının hâkim kılınması isteği 1934'ten itibaren Atatürk'ün de benimsediği bir düşünce olunca 1934-1936 arasındaki yıllar bir miktar durulmayı da beraberinde getirmiştir. Bununla beraber İsveç Veliahtı'nın şerefine verilen yemekte *"Baysal Utkulu Nutuk"* olarak ifade edilen konuşmayı yapan Atatürk'ün bu durumdan rahatsızlığını açık bir biçimde ortaya koyduğu, Falih Rıfkı Atay'ın hatıralarına yansımıştır.

Yeni bir tartışma alanı olarak Güneş-Dil Teorisi, 1936 yılında TDK çalışmaları arasına girmiştir.[4] Burada bir parantez açmak gerekirse bütün dillerin kökenini

---

[2] *"19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyılın başlarına değin kamu kurumlarında süregelen bir İslami ve laik ikiliği mevcuttu; bu ikilik eğitim kurumlarını da kapsayarak medrese-mektep karşıtlığı algısına yol açmıştı. Bu durum genel geçer bakış açısıyla Tanzimat Batıcılarının İslami kurumları ortadan kaldırma konusundaki iktidarsızlıklarının bir göstergesi olarak kabul edilir."* (Selçuk Akşin Somel, **"Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)"**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010, s. 20.)

[3] *"Türkçede özleştirme hareketi gibi kapsamlı bir 'dil devrimi' başka hiçbir dilde görülmemiştir."* (Geoffrey Lewis, "Dildeki Osmanlı Mirası", **İmparatorluk Mirası-Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası**, 6. bsk., Der. L. Carl Brown, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 319.) Yazarın bu belirlemesi, "Aşırılık Dönemi" olarak adlandırılan 1932-1934 yıllarında, tasfiyenin boyutlarını göstermesi açısından önemlidir.

[4] *"Türk Dil Kurumunun Nisan 1936 tarihli 'Türk Dil Kurumu Bülteni Türk Dili' isimli dergisinde tanıtılan Teori '1936 Kışı Sonlarında Kurumun Çalışmaları' başlığı altında verilmiştir. Dergide Teori ile ilgili genel bir tanıtım ve değerlendirme yazısından sonra Ulus gazetesinde çıkan Teori incelemelerinden örnekler verilmiştir."* (Muhammed Emin Yıldızlı, "Güneş Dil Teorisi Üzerine Bir İnceleme" Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017, s. 74.)

Türkçeye dayandıran Kvergiç adlı dil bilimcinin Güneş-Dil Teorisinin bazı yönlerine ilham verdiği, ancak yaygın kanaatin aksine Teorinin kurucusu olmadığı ifade edilmektedir[5] ve bu tespit oldukça önemlidir.

Teorinin parlatıldığı dönemin çıktıları, İngiliz Türkolog Geoffrey Lewis'in *Trajik Başarı* adlı kitapta eleştiriye tabi tutulmuştur. Ayrıca eserde eleştirilerin temelleri de dikkatle atılmıştır.[6] Aslına bakılacak olursa G. Lewis, zenginlik açısından İngilizceye yakın bulduğu Osmanlı Türkçesinin, asırlar boyu konuşulmuş ve yazılmış topraklarında Güneş-Dil Teorisinin ilmî bir zemine oturtulma çabalarını *trajik başarı* alanlarından biri olarak tanımlamıştır.[7] Korkmaz'a göre de Teoriyi bilimsel olarak nitelemek mümkün değildir.[8]

Genel dili kapsayan çalışmalarda görülen durulmanın ardından dil devriminin, Güneş Dil Teorisi ile terim devrimine[9] inkılap etmesi, dil tartışmaları tarihinde oldukça dikkat çeken bir gelişmedir. Bu Teori ile dil sahasında bir üstünlük ve tek kaynak olma iddiası öne çıkarılmıştır. Zira, aşırı kararların alındığı 1932-1934 arası yıllardaki dil tasfiyesinden dönüş için Güneş-Dil Teorisinden fayda umulmuş,[10] bu anlamda Teorinin bir *"frenleme"* işlevi gördüğü de ifade edilmiştir.[11] Ancak Atatürk'ün

---

[5] *"Yaygın olarak sanıldığı gibi Teori ile ilgili çalışmalar ilk olarak 24 Ağustos 1936'da düzenlenen 3. Dil Kurultayında değil, ondan 10 ay önce Ulus gazetesinde 4 Ekim - 1 Kasım 1935 tarihleri arasında yayımlanan dil anketleri (sabah, öylen, ikindi, akşam gibi zamanla ilgili; ışık, parlak, sıcak, ateş gibi Güneşle ve Gökyüzüyle doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkili; ağız, boğaz, gırtlak, dil, diş gibi organlarla ilgili kelimeler hakkında yapılan anketler) ile başlatılmıştır. Bu anketlerle bir yandan Teorinin felsefî zemini oluşturulurken diğer yandan kamuoyu bu fikre psikolojik olarak hazırlanmış ve nihayet 2 Kasım 1935 tarihinde aynı gazetede yayımlanan bir yazı ile Teori kamuoyuna duyurulmuştur.*" (Muhammed Emin Yıldızlı, **A.e.**, s. 121.)

[6] Geniş bilgi için bk. Geoffrey Lewis, **Trajik Başarı**, Çev. Mehmet Fatih Uslu, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2004, s.77-100.

[7] Geoffrey Lewis, "Dildeki Osmanlı Mirası", **İmparatorluk Mirası-Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası**, 6. bsk., Der. L. Carl Brown, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 316.

[8] *"Güneş Dil Teorisinin bilimsel bir değeri yoktur. Türk dilinin tarihten önceki çağlara uzanan eskiliğini ortaya koyarak, Türk milletine eski köklü tarihi ile olduğu kadar dili ile de öğünmeyi aşılamak istemiştir. Atatürk, Güneş Dil Teorisinin, dili yüzyıllarca horlanarak küçük görülmüş olan Türk milletine manevi bir güç kaynağı olacağı, onda derinlemesine bir tarih bilinci uyandıracağı görüşünde idi."* (Akt. Muhammed Emin Yıldızlı, **A.e.**, s. 90.)

[9] *"Güneş Dil Teorisiyle Dil Devrimi'nin Terim Devrimi'ne dönüştüğü saptanmıştır."* (Muhammed Emin Yıldızlı, **A.e.**, s. 121.)

[10] *"Başka dilden kelime almak boyunduruk altına girmek telâkki edilemez. Atatürk, dil davasını da bu görüşle ele almıştır. Vakıa 1934-1935 arasında aşırı özleştirmeği (tasfiyeciliği) denemişse de hemen vazgeçmiş ve Güneş Dil Teorisi ile makul mutedil yolu tesbit ve tayin etmiştir."* (Akt. Muhammed Emin Yıldızlı, **A.e.**, s. 88.)

[11] *"Dilde inkılap yapılamayacağını gören ve özleştirmeciliği bir irtica gibi gören Atatürk, Güneş Dil Teorisini özleştirmeciliğe karşı bir frenleme olarak kullandı."* (Akt. Muhammed Emin Yıldızlı, **A.e.**, s. 87.)

vefatıyla Teori, TDK gündeminden düşmüştür.[12]

İnönü Dönemi'nde bilimsel onayın gözetilmediği yeni bir dilde aşırılık hareketi, hümanizm etiketi de eklenerek dil politikalarını şekillendirmiştir. Eğitimden kültüre, resmî yazışmalardan kanun ve anayasa diline, yeni bir tasfiye süreci kendini on yıl boyunca göstermiştir.

Bu dönemin yönetim mercileri, aldıkları yeni kararlarla ibadet diline de müdahil olmaya devam etmiştir. Bu yaklaşıma, ezanın Arapça okunmasının ceza yasasında karşılık bulması örnek olarak verilebilir.

Bu dönem de önceki dönem gibi gerek dil kurultayları gerekse dille ilgili uygulamalarla dil tartışmaları tarihinde önemli bir yer tutmuştur. Bu noktada TDK, 1940-1950 arası dönemde yarı resmî bir devlet dairesi gibi tasarlanmış ve Kurum çalışanlarının özlük hakları MEB tarafından düzenlenmiştir. Dolayısıyla bu dönemde dil kararları ve uygulamalarında Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile TDK arasında amaç ve uygulama birliği vardır.

TDK uygulamalarının taraftarı olmayanların eleştirileri de göz önünde bulundurularak kararların neredeyse tam bir fikir birliği ile alındığı 1949-Altıncı Türk Dil Kurultayı dikkatimizi çekmiştir. Bu kurultayda oluşan iklimi 1946 yılındaki ilk çok partili seçim süreci ve sonuçlarından ayrı düşünmemek gereklidir. Zira 1950 seçimlerinde DP'ye karşı seçim kaybetme ihtimali belirince dönemin iktidar partisi olan CHP, 1940-1950 arası yıllarda, dil sahasındaki geçmiş uygulamalarını gözden geçirmiştir. Bu durumun bir yansıması olarak 1949-Altıncı Türk Dil Kurultayında TDK de muhalifleri olan aydınların eleştirilerini dikkate almıştır. Bu yeni süreçte 1948 yılında yapılan Muallimler Birliği-Birinci Dil Kongresinin yansımaları önemli yer tutmuştur.

1950-1983 yıllarını kapsayan otuz üç yıllık bu dönemde, dil tartışmalarının farklı kulvarlara doğru yol aldığı görülür. Bu kulvar farklılaşmasının temel sebebi, çok partili siyasi hayatın Türk toplumunun hayatına girmesidir. Dil tartışmaları bundan sonra daha çok siyasi bir kimliğe bürünmüştür. Bu yıllarda hem TDK taraftarları hem

---

[12] İsmail Habip Sevük, bu konuda şöyle yazar: *"Hakkında o kadar konferans verilip o kadar yazılar yazılan Güneş-Dil, Atatürk'ün ölümünden sonra ağza bile alınmadı. Kurum o nazariye ile bütün ilgisini kesmişti. 1942'de çıkarılan Felsefe ve Gramer Terimleri ile Dil Kurumu, Atatürk'ün cep kılavuzu devrinden de apaçık ayrılmış oluyor.* (İsmail Habib Sevük, **Dil Davası**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1949, s. 112.)

de muhalifleri dil alanında kendini Atatürk'ün gerçek vârisi olarak ilan etmişlerdir.

Bu dönemin ilk on yılında iktidarda olan DP, TDK'ye ve uygulamalarına destek vermeyerek Kurumun önceki yıllarda dil sahasında belirleyici olma gücüne son vermiştir. DP ayrıca Kurumun, Türkçeyi ilmî olmayan tutumlar ve kararlarla yozlaştırdığını da savunmuştur. DP, Kurumla beraber çalışmayı, ilmî tutumun kabul edilmesi hâlinde olacağını ilan etmişse de Kurumdan beklediği cevabı alamamıştır.

Sembolik değer ifade etse de Kurum tüzüğünde bulunan Milli Eğitim Bakanı'nın tabii başkanlığının ve Cumhurbaşkanının koruyucu başkanlığının 1951-Olağanüstü Türk Dil Kurultayında kaldırılması, devlet tahsisatının kesilmesi, devletin Kurumla olan bağının da kesilmesi anlamına gelmektedir. Kurum yönetimi ve taraftarları ise bu yaklaşımdan hiçbir zaman memnuniyet duymamıştır.

1960 yılındaki askerî darbeden sonra kendine geniş bir alan bulan Kurumun, 1950-1960 Dönemi'nin dil alanındaki izlerini silmeye çalıştığı görülür. 27 Mayıs sonrası oluşan süreci kendine avantaj olarak gören TDK, biri darbe diğeri muhtıra olan iki askerî müdahalenin kendine açtığı geniş alanı lehine kullanmakta başarılı olmuştur. Bu dönemin ilk kurultayı olan Dokuzuncu Türk Dil Kurultayında yoğun bir üyelikten atma işlemi yapan TDK, devlet mercilerinin çeşitli alanlarda kullandığı dilin yeniden belirleyicisi olmuştur. Bu kurultayda, Diyanet İşleri Başkanlığına ezanın tekrar Türkçe okunması hakkında yazı yazılması önergesinin kabulü de dikkate şayandır. Bu durum, Kurumun, dil alanındaki DP izlerini silme gayretinin örneklerindendir. Bununla birlikte Kurumun ibadet diline ilişkin askerî otoritelerin desteğini aldığına dair hiçbir bilgi ve belgenin olmayışı da dikkate değer bir durumdur. Zira, ezanın bu dönemde, eskisi gibi Türkçe olarak okunmasına dair resmî bir karar alınmamıştır.

Kurumun, ülke yönetiminin bürokrat kesimden seçilmişlere geçtiği dönemlerde rağbetini yitirdiği görülmüştür. Ancak Kurum, seçilmiş muhafazakâr kesimin iktidar olduğu dönemlerde istediği hareket alanını bulamasa da bürokratik yapıyı lehine çevirmeyi başarabilmiştir. Böylece bu dönemde özgül bir ağırlık kazanan TDK, 1950-1960 arasında yaşadığı zorlukların benzerine tekrar maruz kalmamayı gaye edinmiştir. Siyasi yönetimler sıkça el değiştirse de bürokratik yapının daha katı, değişime kapalı olması ve bu dönemde sivil siyasetin üzerinde vesayet oluşturması, TDK'nin bürokrasiye yönelmesini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla Kurum, devlet

yönetim ağı içinde bulunan dönemin bürokrasisini kendi lehine kullanarak dil alanında yeniden güç merkezi olmuştur.

TDK'de bir dönem Genel Yazmanlık görevini üstlenen Cahit Külebi, On Altıncı Türk Dil Kurultayındaki konuşmasında hükûmetleri gerici-devrimci olarak tasnif eder. Külebi'nin kendilerinin tasnifi çerçevesinde hükûmetlerle irtibat kurduklarını belirtmesi, bürokratik bakışın yansımasıdır. Dolayısıyla Kurum, aslında hiyerarşik yapı içinde olmasa da bürokrasinin ve bir bakıma siyasi tutumların parçası konumundadır.

Özellikle 1970'leri etkisi altına alan politik gerginlikler, TDK üzerinde de etki alanı bulmuştur. Ulus'ta köşe yazıları da yazan ve TDK tarafında olan Bülent Ecevit, bu yıllarda kullandığı Türkçe ile toplumun dilini de büyük ölçüde etkilemiştir. Bülent Ecevit, böylece, bir önceki dönemde AP iktidarını yürüten yöneticilerin TDK'nin onaylamadığı dil tercihine siyasi bir kimlikle fiilî anlamda cevap vermiştir. Bu örnek, dil tartışmalarında siyasetin belirleyici konumunu göstermesi açısından önemlidir.

Bu dönemde TDK, marjinal sol yapıların da etkisinde olduğundan muhaliflerinin tepkisini çekmiştir. Bu merkezde TDK muhaliflerinin basındaki temsilcisi Tercüman gazetesinde yoğun itirazlar yapılmıştır. İlerleyen zamanlarda ise tartışmalar, kavgaya dönüşmüştür. Bu yıllar, artık kişilerin kullanılan dille siyasi tercihlerinin ne olduğunun anlaşıldığı ve hatta tarafların birbirlerinin kelimesini kullanmamaya yoğun gayret sarf ettiği yıllardır. Dolayısıyla bu dönemde toplum huzuru politik gerginliklerden olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu anlamda birtakım odaklar tarafından toplumun huzurunun daha da bozulması hedeflenmiştir. TDK bu yıllarda etkisi altında kaldığı marjinal sol yapılar sebebiyle dil kullanımı tercihlerinde bu yapılarla koşutluk arz edince dikkatler bir kez daha Kurumun üzerinde toplanmıştır. Kurum muhaliflerinin, TDK'nin faaliyetlerini *"dil anarşisi"* olarak nitelendirmeleri de bu yüzdendir. Zira bu dönemlerde anarşi olayları, Türkiye'nin gündeminde uzun bir süre yerini korumuştur.[13]

---

[13] Yaşayan Türkçe Hareketinde yer alan gazeteci-yazar Ergun Göze'nin, Tercüman gazetesindeki köşesinde *"Anarşi ve Dil"* adlı yazısının yayım tarihinin, *Yaşayan Türkçemiz* sayfasının Tercüman sütunlarında hayata geçtiği ilk günlerine denk gelmesi hasebiyle dikkatimizi çekmiştir ve Kurum muhaliflerinin TDK uygulamalarına bakışını özetlemektedir. (Bk. Ergun Göze, "Anarşi ve Dil" **Tercüman**, 29.12.1979, s. 6.)

TDK muhaliflerinin, dilin geldiği duruma karşı yıllardır sürdürdüğü mücadeleyi, aynı görüşü taşıyan akademik çevreyi de yanına alarak TDK'ye karşı daha planlı-programlı ve sistemli yeni bir mücadeleye dönüştürdüğü görülür. YTH'nin merkez üssü Tercüman gazetesinin bu mücadelede öne çıkan amacı, TDK'nin kapatılarak bir dil akademisine dönüştürülmesidir.

1980 darbesinden yaklaşık on ay önce başlayan bu hareket, ilk birkaç ay, Yaşayan Türkçemiz adlı sayfada yoğun bir biçimde Türkçenin getirildiği durumu geniş toplum katmanlarına anlatmaya gayret etmiştir. Gazete, TDK'nin özellikle 1960 sonrasında Türk diline zarar verdiği, politik bir yapıya büründüğü, marjinal duruma geldiği mesajını vermeyi amaçlamıştır. Dille ilgili TDK muhaliflerince kabul görmeyen ve istenmeyen yaklaşımları *dil anarşizmi* olarak kavramlaştıran YTH, bu noktada ilim ve sanat dünyasından toplumda karşılığı olan kimlikleri yanına alarak yayınlar yapmış, faaliyetler gerçekleştirmiştir.

12 Eylül darbesinden sonra oluşan yeni yönetimin de TDK'ye soğuk yaklaşması, YTH'nin elini kuvvetlendirmiştir. Tercüman gazetesinde çıkan haberler ve köşe yazıları TDK'nin kapatılarak bir dil akademisine dönüşmesi gerektiği fikri çerçevesinde şekillenmiştir. Sonuç itibarıyla TDK, bürokraside geçmişte elde ettiği gücü kullanarak kapatılmayı engelleyebilmiş olsa da devlete bağlı bir kamu kuruluşuna dönüştürülmeyi engellemekte başarı elde edememiştir. Dönemin Devlet Başkanı ve daha sonra Yedinci Cumhurbaşkanı olan Kenan Evren'in bu dönüştürmeyi *"Atatürk'ün vasiyetini yerine getirmek"* şeklinde ifade etmesi YTH adına başarıdır. Zira hareket tarafından uydurmanın kaynağı olarak görülen TDK'nin kamu kuruluşu olarak yeniden yapılandırılması, Tercüman gazetesi sütunlarında *"uydurmacılığın kaynağının kurutulması"* olarak haberleştirilir. Çalışmamız genel olarak bu çerçevede özetlenebilir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada, 1950-1983 Dönemi'nde yaşanan ve medeniyet algısına göre şekillendiği noktalar olsa da daha ziyade politik perspektifin ağırlığını koyduğu dil tartışmalarının sonuçları analiz edilerek Türk dili çalışmalarına katkı sağlayıp sağlamadığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Siyasi temelli bu tartışmalar yoruma tabi tutularak tarihî arka planı olan bu tartışmaların geçirdiği evreler de tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda siyaset erkinin dile müdahalesi, aydınların ve toplumun bu

müdahaleleri nasıl karşıladığı, dil tartışmalarının Meclise yansımalarının boyutları ve nihayetinde basının yaklaşımı ve köşe yazarlarının yorumlarını etkileyen gelişmelerin tahlili bu çalışmanın amaçlarındandır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışmada 1950'den sonra yapılan Türk dil kurultayları esas alınmıştır. Genel oturumlarda yaşanan yoğun tartışmalar, bu tartışmaların basına ve TBMM'ye yansımaları, sınırlılık alanımızı teşkil etmektedir. 12 Eylül darbesinin sonrasında kabul edilen 1982 Anayasası'na bağlı olarak 17 Ağustos 1983'te yasal statüsü değiştirilen yeni TDK'ye kadar ele alınan bu çalışma döneminin kurultay merkezli olarak sınırlandırılması, söz konusu kurultayların TDK'nin dernek olduğu dönemdeki kararlarının oluşumunda amir güce sahip olmasıyla ilişkilidir. Bununla birlikte TDK kararlarının etkileri basın ve TBMM'ye yansımalar çerçevesinde anlaşılmaya da çalışılmıştır. Bu minvalde tartışmalara taraf olan ve toplumda etki alanı geniş birbirine karşıt iki gazetenin seçilerek taranması gereği duyulmuştur. Zira ele alınan gazeteler, merkez medyanın dönemsel olarak güçlü ve tirajı yüksek gazeteleri olmuştur.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Kurultaylardaki dil tartışmaları ele alınarak her kurultayın sonuna bir çözümleme konulmuştur. Basına yansımalarda 1950-1960 ve 1960-1970 dönemleri için ilk adı Hâkimiyet-i Milliye olan ve dönem dönem Yeni Ulus ve Barış adlarını da kullanan Ulus gazetesi, daha sonra yerine ikame edilen Halkçı gazetesi, Ahmet Emin Yalman'ın kurucusu olduğu Vatan gazetesi; 1970-1980 ve 1980-1983 dönemleri için Cumhuriyet ve Tercüman gazeteleri taranmıştır. Gazete taramaları, kurultaylardan bir ay öncesi ve bir ay sonrasını kapsayacak biçimde yapılmıştır. Çalışma dönemlerinde etkili olan iki gazete üzerinden yapılan taramaların yanında, ortaya çıkan ihtiyaç sebebiyle çok nadir olarak farklı gazetelere de başvurulmuştur. Ayrıca TBMM, Cumhuriyet Senatosu, Millet Meclisi ve Danışma Meclisinin, çalışmaya katkı sağlayacağı düşünülen tutanakları da bu çalışmada önemli bir yer tutmuş, yapılan analiz ve değerlendirmelerle tartışılan bir döneme ışık tutulmuştur

BİRİNCİ BÖLÜM

TANZİMAT VE II. MEŞRUTİYET DÖNEMLERİ'NDEKİ DİL TARTIŞMALARI (1839-1918)

1.1. Tanzimat Dönemi'nden II. Meşrutiyet Dönemi'ne Dil ve Alfabe Tartışmaları (1839-1908)

Tanzimat Dönemi'nin;[14] Mustafa Reşit Paşa'nın, Fermanı padişah Abdülmecid adına, 3 Kasım 1839'da Gülhane Parkında, devlet erkânının, yabancı elçilerin, askerlerin ve birtakım misafirlerin önünde okumasıyla başladığı kabul görmektedir.[15] Biçimsel yönden diğer fermanlardan bir farkı olmayan Tanzimat Fermanı, diğer adıyla Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun, içerik bakımından ele alındığında, yeni bir dönemi başlatacak nitelikte ilkelerin yer aldığı bir belge olduğu ifade edilmiştir.[16] Tanzimat Fermanı ile beraber devlet daireleri hızla değişim sürecine girmeye başlamıştır. Böylece devlet, bir ıslahat dönemine girmiştir. Hatta bu değişim Cumhuriyet Dönemi'ni etkileyecek kamu kuruluşlarının oluşmasına da katkı sağlamıştır.

"Osmanlıca" ifadesi, resmî olarak uygulanan Osmanlıcılık politikasıyla birlikte Tanzimat'ın ortaya çıkardığı kavramlardan biridir.[17] Osmanlı Dönemi Türkçesinin başlangıç yılları 13. yüzyılın sonlarına tekabül ederken[18] 15. yüzyılda zirveye oturmuştur. 19. yüzyıla gelindiğinde ise Türkçenin bu devresi ciddi eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Farklı bir dilmiş gibi *"Osmanlıca"* olarak adlandırılan[19], ancak aslında Anadolu sahasında 13. yüzyılda başlayıp 20. yüzyılın

---

[14] Tanzimat Dönemi burada siyasi bir dönemi de içerecek şekilde ele alınmıştır. Edebiyat dönemi olarak Tanzimat Edebiyatı'nın, Fermanın yayımından yirmi yıl sonrasında başladığı ifade edilmektedir. Bu anlamda yıl aralığı 1859-1885 olarak tasnif edilir. (Geniş bilgi için bk. M. Orhan Okay, "Batılılaşma-Edebiyat", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 168.)

[15] İbrahim Durhan, "Tanzimat Dönemini Hazırlayan Temel Etkenler Üzerine Bir İnceleme", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5, s. 1-4, 2001, s. 65.

[16] **A.y.**

[17] Mehmet Yalçın Yılmaz, "Türk Dil Planlaması Bağlamında Türk Dil Kurumu (1932-1951)", İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s. 18.

[18] Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 9, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 389.

[19] *"…'Osmanlıca'nın ayrı Türkçenin ise apayrı bir dil olduğunu ileri sürmek bilimsellikten uzak bir anlayıştır. Bu konuda E. Sezer, bilimsel bir yaklaşımla konuyu açıklamıştır. Her yazılı kültür*

başlarına kadar süren Osmanlı Dönemi Türkçesinin[20] zor öğrenildiği iddiası, halkın yeterli düzeyde okuma-yazma bilmemesi, bunun yanında Batılı dillerle eğitim veren mekteplerin çoğalmasıyla Osmanlı Devleti'nde eğitim sorununun özellikle alfabeden kaynaklı olduğu görüşleri yaygınlık kazanmıştır. Dönemin aydınları da mevcut alfabede ıslahlar yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Bu dönemde ayrıca, dönemin dergi ve gazetelerinde dil konusunda yapılan tartışmaların varlığı da söz konusudur.

Uluslaşma çabalarında dil, önemli bir yer tutmuştur. Fransız İhtilalinin durmaksızın yaydığı uluslaşma fikri, Osmanlı Devleti'nde de Türkçülük hareketinin yayılmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla söz konusu ihtilal kültür hayatında da bazı değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu dönemde toplumu yeniliklere hazırlama aracı olarak sade ve anlaşılır bir dil öngörülmüştür. Bundan dolayı Tanzimat Dönemi'nde dil konusu planlı bir biçimde ele alınmıştır. Bu merkezde, ıslah temelli olmak üzere Sultan III. Selim devrinden itibaren ilk izlerinin görüldüğü sadeleştirmenin[21] öne çıktığı bir dil davası yürütülmüş ve çeşitli dil tartışmaları yapılmıştır.[22] Dolayısıyla bu dönemde dilde sadeleşme hareketleri şuurlu bir şekilde ele alınmış ve bir fikir mücadelesi hâlinde yürütülmüştür.[23] Arap alfabesinin Türk diline uygun olmadığı düşüncesi Tanzimat Dönemi'nden önce de vurgulanmıştır. Arap alfabesinin yetersizliği iddiasını ilk defa dile getirenlerden biri 17. yüzyılda Katip Çelebi olmuştur.[24] Katip Çelebi tarafından alfabeye ilişkin ortaya konulan bu görüş, Tanzimat Dönemi'nde yoğunlaşan alfabe tartışmalarına tarihî temellerden birini teşkil eder. Dilde sadeleşme, Tanzimat Dönemi'nden önce ortaya atılmasına karşın bu konuda

---

toplumunda bir ana dil/konuşma dili bir de standart dil/yazı dili vardır." (Hayati Develi, **Osmanlı'nın Dili**, İstanbul, Kesit Yayınları, 6. bsk., 2013, s. 63.)

[20] Tarihlendirme için bk. Mustafa Özkan, "Osmanlı Türkçesi" **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 483.

[21] *"Açık ibare veya sade Türkçenin ilk defa Şehit Sultan Selim'le bir devlet siyaseti haline geldiğine şüphe yoktur. Osmanlı Padişahlarının en hamiyetli ve en dirayetlilerinden biri olan III. Selim'in, Vak'anüvis Edîb Efendi'ye vak'aları 'açık ibare' ile kaydetmesini emreden Hatt-ı Hümayunu bulunduğu gibi kendisi de hatt-ı hümayunlarında bu anlayışa bizzat örnek olmaktaydı. "* (Ş. Alparslan Yasa, **"Türkçenin İnkişafı İçin Tercüme"**, Ankara, Hitabevi Yayınları, 2014, s. 85.)

[22] Zeynep Korkmaz, "Cumhuriyet Döneminde Türk Dilinde ve Türk Alanında Yaşanan Gelişmeler", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar III**, Ankara, TDK Yayınları, 2007, s. 305-306.

[23] TBMM Araştırma Komisyonu (Komisyon Başkanı Necat Birinci), **Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu**, 23. Dönem, Sıra Sayısı: 284, Ankara, Haziran-2008, s. 38.

[24] Mustafa Albayrak, "Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde, Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması (1862-1928)", **Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 1989, s. 471.

herhangi bir ıslahat girişimi olmamıştır. Devletin dilde sadeleşme taraftarı olduğu, II. Mahmud'un Mekteb-i Tıbbiyye-yi Şahane'nin açılışında yaptığı konuşmadan anlaşılmaktadır. Bu konuşmadaki ifadeler, devletin bir bakıma resmî görüşüdür.[25]

Bu dönemin öne çıkan en önemli konularından birinin yazı dilinin sadeleştirilmesi, fen kitapları, okul, gazete ve devlet dilinin Türkçeleştirilmesi olmuş, düşünce hayatının ilerlemesinin ve millî eğitimin yayılması bu şarta bağlanmıştır.[26]

Bu dönemde Ahmed Cevdet Paşa, Mehmed Fuad Paşa ile birlikte yazdığı Kavaid-i Osmaniye[27] adlı eserde, Türkçede bulunup da Arap harfli Türk alfabesinde gösterilemeyen sesleri belirtmek için bir yol bulmak gerektiğini yazmıştır.[28]

Arap harfli Türk alfabesinin Türkçeyi ifade etmekte yetersiz olduğunu ve bunun da okuma-yazma öğrenirken zorluğa yol açtığını belirten, bu sorunun hâlledilmesi için tekliflerde bulunan bir diğer kişi de Münif Paşa'dır.[29] Üyesi olduğu Cemiyet-i İlmiye-yi Osmanîye'de yaptığı konuşmalarda ileri sürdüğü düşünceler, Arap harfli Türk alfabesinin ıslahı konusunun başlangıcı sayılmıştır.

Münif Paşa,[30] Arap harfli Türk alfabesindeki harflerin bitiştirilmeden ayrı yazılmasını ve ses uyumu kuralı nedeniyle sesli harflerin eksiksiz kullanılmasını önermiştir.[31] Münif Paşa'nın fikirlerinin temelinde Fransız sosyolog Constantin François Chasse-Boeuf Volney'in tespitleri bulunmaktadır. Volney, Doğu toplumlarıyla birlikte Türklerin geri kalmışlığını Arap harfli Türk alfabesine bağlar. Ona göre medeniyete ulaşmanın yolu Latin tabanlı yeni Türk alfabesine geçmektir.[32] Ancak Münif Paşa, doğrudan Latin tabanlı alfabeye geçmeyi savunmamış, ıslahı

---

[25] Musa Duman, "Yenileşme Döneminde Türk Dili", **Türkler Ansiklopedisi**, C. XV, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 109.

[26] Nevnihal Bayar, **Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006, s. 13.

[27] Ahmed Cevdet Paşa, Mehmed Fuad Paşa, **Kavâid-i Osmâniye**, İstanbul, 1284/1867.

[28] Rekin Ertem, **Elifbe'den Alfabe'ye Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1991, s. 97

[29] Muhammet Erat, "Osmanlı'da Alfabe Tartışmaları", **Türkler Ansiklopedisi**, C. XV, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 154.

[30] *"Mütercim, gazeteci, edip, şair, devlet ve fikir adamı gibi birçok sıfatı şahsında meczetmiş olan Münif Paşa (1824-1910), Fransızcadan tercümeler vasıtasıyla Türkçenin ıslahı, asri Türk nesrinin inşaı ve Avrupa'nın ilim ve fenleri ile sanat tekniklerini iktibas faaliyetlerinde bir öncü isimdir. Onun, bilhassa -1859'da neşredilen- Muhâverât-ı Hikemiye isimli tercümesi bu yolda çığır açan bir eserdir."* (Ş. Alparslan Yasa, **A.e.**, s. 103.)

[31] Fatma Açık, "XX. Asrın Başlarında Türk Dünyasında Yaşanan Alfabe Değişikliklerinin Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları", **Başkent Üniversitesi ve Türk Dil Kurumu I. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu**, Ankara, 2008, s. 2.

[32] Duman, **a.g.m.**, s. 123.

düşünerek Arap tabanlı harfleri, ayrı yazmayı önermiştir. Dolayısıyla bu teklif, şeklî bir ıslahı da ihtiva eder.

Türk dünyasında da Arap alfabesine ilk teşebbüsü yapan kişi Azerbaycanlı edebiyatçı Mirza Fethali Ahundzâde olmuştur. Ahundzâde de Volney'in tesirinde kalmıştır. Onun oluşturduğu yazı dizgesi, pek çok kaynağa Latin yazısı diye geçmesine rağmen aslında Kiril yazısına dayanmaktadır.[33] Ahundzâde, bu görüşlerini Sadrazam Fuad Paşa'ya sunmuştur. Cemiyet-i İlmiye-yi Osmaniye de Ahundzâde'nin görüşlerini incelemiş ve öneriyi basım külfeti sebebiyle kullanışsız bularak reddetmiştir.[34]

19. yüzyıl aydınlarından Ali Suavi, harekeleri öğrencilere okuma-yazma öğretirken kullanması fikrini işlemiştir. Ali Suavi, aynı zamanda eksik olan harfler ve harekeler için işaretler icat ederek, bu işaretleri de harekeler gibi harflerin üzerine yazmayı teklif etmiştir. Ona göre ülkenin kalkınması yapılacak ıslahatlara bağlıdır.[35] Ali Suavi, ilmî terimler konusunda ise uluslararası terimlerin kullanılmasından yana olmuştur.[36]

Tanzimat Dönemi'nin Batılılaşma hususunda en net düşünürü olarak görülen Şinasi'nin yaptığı çalışmalar alfabe tartışmalarında değişimci değil, ıslahçı kanatta olduğunun işaretidir. Zira o, Arap harfli Türk alfabesini ıslaha yönelik çalışmış, Latin tabanlı harflerin alınmasına yönelik bir çaba içinde olmamıştır.[37] Şinasi, şayet alfabe değişimini savunsaydı, basım alanında sayısı dört yüzü bulan harfleri yüz on ikiye kadar düşürmek için çok çaba sarf etmezdi.

Tanzimat Dönemi'nde farklı bakış açılarıyla öne çıkan önemli mütefekkirlerden biri de Namık Kemal'dir. Namık Kemal, eğitim-öğretimdeki geri kalmışlığın sebebini ve halkın okuma-yazma öğrenemeyişini harflere değil, eğitim sistemine bağlayarak ıslahın alfabeden ziyade eğitim sisteminde yapılmasını savunur.[38] Namık Kemal, Latin tabanlı harflerin kullanılmasına da hararetle karşı

---

[33] Albayrak, **a.g.m.**, s. 473.
[34] Naile Rüstemli, "M. F. Ahundzade'nin Arap Alfabesinin Islahıyla İlgili Yeni Alfabe Lâyihası", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. XVI, s. 3, 2016, s. 161-187.
[35] Erat, **a.g.m.**, s. 155.
[36] *"XIX. yüzyılın ikinci yarısı itibariyle Ali Suavi'nin görüşleri kısmî bir istisna gibi gözükmektedir. Ona göre bir ıstılah, hangi dilden gelirse gelsin Avrupa dillerinde ortak bir kullanıma mazhar olmuşsa biz de bunu değiştirmeden kullanmalıyız."* (İsmail Kara, **"Bir Felsefe Dili Kurmak"**, İstanbul, Dergah Yayınları, 4. bsk., 2016, s. 34.)
[37] Naile Rüstemli, A.e., s. 24.
[38] Erat, **a.g.m.**, s. 156.

çıkar.[39] Zira ona göre bu harfler de Türkçenin bütün seslerini ifade etmeye yeterli değildir.[40] Tanzimat Dönemi'nin önemli aydınlarından biri olan Ziya Paşa da devrinin bu hararetli tartışmasına uzak kalmamıştır. Onun bu hususta görüşlerini toplu olarak bulduğumuz en önemli makalesi Şiir ve İnşa adlı makaledir.[41] Tanzimat Dönemi'nde Türk dili ile ilgili bir bildirgeden bahsedilecekse Ziya Paşa'nın bu makalesi bildirge özelliklerini haiz bir metin olarak görülmelidir.

Tanzimat Dönemi'nin dil ile ilgili görüşler ortaya koyan ve yeni nesir tarzının kurucusu olarak kabul edilen münevverlerinden biri de Ahmed Midhat Efendi'dir. O, Türkçenin umumi bir hâl alması hususunda gerekli kabiliyete sahip olduğunu ifade etmiştir.[42] Söz misali, *"a'mâl-i hayriyye"* yerine *"hayırlı ameller"* şeklinde Türkçe kalıplar kullanılması gerektiğini savunmuştur. Onun öne sürdüğü bu fikirler Osmanlı aydınları tarafından tartışmaya değer bulunmuş ve Genç Kalemler dergisinde "Yeni Lisan" adıyla sistemleştirilmiştir.[43]

Yukarıda zikrettiğimiz isimlerin ortak buluşma noktaları, Türkçenin ilim ve edebiyat dili olarak yeni bir hüviyet kazanması gerektiğindeki kuvvetli ısrar olmuş ve özellikle Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi ve Ahmed Midhat konuşma diliyle yazma fikrini ısrarla ileri sürmüşlerdir.[44]

Tanzimat Dönemi'nin görüşleriyle dikkat çeken diğer bir ismi de Şemseddin

---

[39] Neriman Tongul, "Türk Harf İnkılâbı" **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,** s. 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 106.

[40] Erat, **a.g.m.**, s. 156.

[41] Tanpınar, bu makale için şunları kaleme alır: *"Ziya Paşa, edebiyatımız hakkında iki defa çok şümullü şekilde konuşmuştur. Bunlardan birincisi Ebüzziya'nın Numune-i Edebiyat'ına aldığı Şiir ve İnşa makalesidir ki, Paşa'yı saf Türkçe cereyanının en büyük yol açıcılarından biri yapar...'Şiir ve İnşa' makalesini, ihtiva ettiği tekliflere ayırarak mütalaa etmek daha doğrudur. Paşa'nın eski nesrimiz için söylediği şeyler, edebiyatımızda ve resmî hayatta söylenen şeylerin tekrarıdır. Bu Tanzimat münevveri, nasıl mali işlerimizin bozukluğundan şikâyet ederse, hala bir yazış tarzı ve muayyen bir imla bulunmamasından öyle şikâyet eder; bilhassa Ali ve Fuad Paşalar zamanında Babıali'de tekrar başlayan ağdalı yazışı, uzun cümleler, 'musanna' ifade şekilleri, süslerle boğulan resmî kitabeti itham eder. Burada Paşa görülüyor ki zamanının adamıdır. Şiir hakkındaki tekliflerinde ise Ziya Paşa, Türk dilinin gelişmesi tarihini yepyeni bir gözle gören adamdır. Filhakika asıl Türk şiirinin şairlerimiz arasında kayabaşı ve üçleme, deyiş tabir olunan nazımlar olduğunu iddia etmek, tarihi görüşte en geniş ihtilaldir. Burada Ziya Paşa, Arap ve Acem tesiriyle dilimizde başlayan beş asırlık bir tekamülü bir kalemde silmiş oluyor ki bu, fikir sahibini tam bir yol açıcı yapar."* (Ahmet Hamdi Tanpınar, **On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 19. Baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, 2012., s. 334-335.)

[42] Mustafa Argunşah, "Ahmet Mithat Efendi'nin Türkçenin Sadeleşmesiyle İlgili Görüşleri", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** S. 7/4, Ankara, Sonbahar-2012, s. 3.

[43] Argunşah, **a.g.m.**, s. 3

[44] Bayar, **A.e**, s. 13.

Sami'dir. Kamus-i Türkî'nin müellifi, lügatine tercih ettiği isimden de anlaşılacağı üzere, "Osmanlıca" tabirine karşı durur. Şemseddin Sami, Tanzimat Dönemi içinde Türkçülüğü ile öne çıkmış bir şahsiyettir ve Fuad Köseraif ile gündeme gelse de tasfiyeciliğin asıl öncüsüdür. Zira o, dilin Türkçeleşmesi için gerekirse Doğu Türkçesinden de kelimeler alınmasını önermiştir.[45] Agâh Sırrı Levend'in eserindeki[46] bilgiler ölçüt alındığında Şemseddin Sami'nin dil ile ilgili ve dilin sadeleşmesine yönelik fikirleri bir bütün hâlinde onu anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Tanzimat Dönemi'nin öne çıkan aydınlardan biri de Ahmed Vefik Paşa'dır. Anadolu Türkçesinin ilk sözlüğü olarak gösterilen Lehçe-i Osmanî adlı önemli eserin sahibi olan Ahmed Vefik Paşa'nın bu eseri, millî dil çalışmalarına kuvvetli bir örnek, yeni dil araştırmaları için de kaynak vazifesi görmüştür. Bu sözlükte Çağataycadan alınan kelimelere de yer verildiği görülür.[47] Ahmed Vefik Paşa, böylece Türkçe kelimelerin çokluğunu ve önemini göstermeyi hedeflemiştir.[48] Bu fikirleriyle o, Türk Derneğinin Çağatayca kelime teklifini yapan tasfiyeci kanadını etkilemiştir.

Öne çıkan Tanzimat Dönemi şahsiyetlerinin yanında Osmanlı Devleti'nin başında olmak suretiyle devletin bu tartışmalarda aldığı konumun anlaşılmasını sağlayan şahsiyet II. Abdülhamid'dir. O, devlet işleri yanında gerek alfabe tartışmalarında gerekse sadeleşme meselesinde ve kültür işlerinde de bir duruş belirlemiştir. Münif Paşa, Arap tabanlı Türk alfabesindeki harflerin bitiştirilmeden yazılmasını önerirken Ali Vehbi Bey'in hatıratına göre II. Abdülhamid, Latin tabanlı harfleri kabul etmeye yatkındır.[49] 1894 yılında yayımlanan bir genelgeyle mahalli ve yabancı okullar da dahil bütün okullarda Türkçe eğitimi yapılması istenmiştir. İkdam'da çıkan bir yazı ile bu emir memnuniyetle karşılanmıştır. Mehmed Fuad Köprülü, Bursalı Tahir Bey'den temin ederek yayımladığı bu resmî belgede Türkçenin tedrisinde Arapça ve Acemce kelimelerden kurtulmuş sade bir lisanın ve İstanbul

---

[45] TBMM Araştırma Komisyonu (Komisyon Başkanı Necat Birinci), **TBMM-Araştırma Raporu**, s. 38.

[46] Agâh Sırrı Levend, **Şemseddin Sami**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969., s. 108-112.

[47] Yusuf Ziya Öksüz, **Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi,** 3.bs., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016, s. 26-27

[48] Hanifi Vural, Tuncay Böler, "Ahmet Vefik Paşa ve Türk Diline Katkıları", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 46**, Erzurum, 2011, s. 11.

[49] Mustafa Altun, "Alfabe Değişiminin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme", **Cumhuriyetimizin 81. Yılına Armağan**, Ed. Enis Şahin, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Aralık-2004, s. 57.

ağzının esas alınarak öğretilmesi talimatını anlamlı bulur. II. Abdülhamid devrinde yayımlanan başka bir genelgeyle halk dilinde yaşayan Türkçe kelimelerin resmî yollarla toplanması ve öğretmenlerin bu konuyla görevlendirildikleri ifade edilir.[50] Dolayısıyla Osmanlı Devleti, bu dönemde Türkçenin eğitimi hususunda toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak tedbirler almıştır.

Tanzimat Dönemi'nin öne çıkan yukarıda çalışmaları zikredilen aydınların yanında Muallim Naci, Necib Âsım ve Süleyman Paşa da dilde sadeleşmenin gereğini savunan yazılar yazmışlardır.[51]

Tanzimat ile birlikte Osmanlı Devleti'nde çıkan gazete ve dergi sayılarının arttığı gözlemlenmiştir.[52] Gazete ve dergilerde dil ve alfabenin eksikliği konusunda pek çok yazı dizisi çıkmıştır. Ölker'in verdiği bilgiye göre Ceride-i Havadis'te çıkan imzasız bir yazı, alfabenin eğitim sistemimizdeki eksikliğini ele almıştır.[53]

Neticede bu dönemde dile ilişkin meseleleri alfabe ve sadeleştirme çalışmaları olarak sınıflandırdığımızda alfabe tartışmalarına yönelik bir çok teklif hayata geçmemiştir. Ancak bu dönemde yapılan tartışmalar, harf inkılabına giden süreci başlatmıştır.

1.2. II. Meşrutiyet Dönemi'nde Servet-i Fünûn, Türk Derneği ve Yeni Lisan Hareketi Çerçevesinde Dil Tartışmaları (1908-1918)

Birinci Meşrutiyet 23 Temmuz 1876 yılında ilan edilmiş, ancak Osmanlı-Rus Savaşı yenilgisi sebebiyle 14 Şubat 1878 yılında yürürlüğü durdurulmuştur.[54] Bundan otuz yıl sonra 1908 yılında ikinci kez ilan edilen II. Meşrutiyet Dönemi, dil tartışmaları açısından oldukça hareketlidir.

---

[50] Öksüz, **A.e**, s. 31.
[51] Bayar, **A.e**, s. 13.
[52] *"...Avrupaî edebiyat türlerini ve gazetecilik sanatını da iktibas lüzumu kendini göstermişti. İşte Türkçenin, yeni edebî nazım ve nesir türlerine ve gazetecilik diline uygun olarak da işlenmesi lazımdı... Gazete neşriyatı yapmak demek, halkın dilini resmî dil yapmak ve dili; gazete, haber ve makale tekniğine elverişli bir ifade esnekliğine kavuşturmak demekti."* (Ş. Alparslan Yasa, **A.e.**, s. 83.)
[53] Perihan Ölker, "Cerîde-i Havâdis ve Hakâyıkul-Vekâyî Gazetelerinde Türk Dili ile İlgili İki Yazı", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, s. 8/9, Ankara, Yaz-2013, s. 2024.
[54] Mahmut Bolat, "I. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti Dış Politikasının Genel Bir Değerlendirmesi", **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.1, S. 1, 2014, s. 20.

Meşrutiyet Dönemi'nde anayasanın hazırlanma sürecinde dil önemli bir sorun olarak gündemi meşgul eder. Ancak Kanun-i Esasi'nin 18. ve 68. maddelerine devletin resmi dilinin Türkçe olduğu[55] hükme bağlanır.[56] Bu gelişme, Ulusçuluk Akımı'nın, Türk mebusları da etkisi altına aldığının göstergesidir.

Bu dönemde oluşan yeni ortamda, Servet-i Fünûn Hareketi ortaya çıkar. Fransız edebiyatının tesirinde olan Servet-i Fünûn mensupları yeni bir dil ve üslup arayışındaydılar. Dolayısıyla Tanzimatçıların yolundan gitmeyerek kendilerine has bir yol tercih etmişlerdir. Bu hareketin mensupları, kullandıkları sanat diline kaynak oluşturmada sözlüklerde bulunup da kullanılmayan kelimelerin işlevselleştirilmesi yöntemini tercih etmişlerdir. Ayrıca Arapça ve Farsça kelimelerden pek çok yeni terkiple farklı isim ve sıfat tamlamaları üretmişler, birleşik sıfatlarla tercih ettikleri sanat dilini ağırlaştırmışlardır. Yanı sıra yabancı edebiyatlardan bazı deyimleri de Türkçeye çevirerek kullanmışlardır. Dolayısıyla sanat dilleri ve ağdalı ağır üslupları Tanzimat Dönemi'yle kıyaslandığında bu hareketin dil ve üslup tutumlarının geçmişe dönüş sayılabileceği ifade edilmiştir.[57]

Yönetim tabakasında ve toplumda yoğun dil tartışmaları devam ederken bu dönemde ortaya çıkan Servet-i Fünûn Hareketi'nin dil tercihi olarak ortaya koyduğu yaklaşım Osmanlı Türkçesi merkezli olmuştur. Hareket mensupları sadeleşmeyi ise sanat seviyesini halka indirmek şeklinde anlayarak küçümsemişlerdir.[58]

Servet-i Fünûn yazarları ve şairleri, duygu ve düşüncelerinin derinliğini yansıtacak bir dil tercihinde bulunarak Tanzimatçılardan ayrılmışlardır. Fransızcadan olduğu gibi aldıkları kelime ve deyimler sebebiyle Fransız cümle yapısı Türkçeyi de etkilemiştir.[59] Fransızcanın Türkçe üzerindeki bu etkisi kelime açısından bakıldığında oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. 1930 öncesini kapsayan ilk devre faaliyetleri Türkçenin lehineyken 1930 ve sonrasını içeren ikinci devredeki faaliyetlerin tahrip

---

[55] Akalın, Şükrü Haluk Akalın, "Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Temmuz-2002, s. 8.

[56] Türkçenin resmi dil olması konusunda tercih İstanbul Türkçesi olmuştur ve bu noktada çabalar Meşrutiyet Dönemi'nden de öncesine uzanmıştır. *"...İstanbul Türkçesini tekrar devlet ve edebiyat dili yapma siyasetinin ilk mühim ismi Şehit Sultan III. Selim'dir ve ondan sonra Sultan II. Mahmud, Abdülmecid Han, Abdülaziz Han, Abdülhamid Han da hep onun izinde yürümüşler ve hem devlet erkânını hem ediplerimizi bu istikamette maddeten ve manen teşvik etmişler, ayrıca bu uğurda lüzumlu müesseselere de vücut vermişlerdir."* (Ş. Alparslan Yasa, **A.e.**, s. 81-82.)

[57] Yılmaz, **A.e**, s. 27-28.

[58] Öksüz, **A.e**, s. 35

[59] Bayar, **A.e**, s. 13.

edici bir özellik içerdiği ifade edilmiştir.[60] Levend, Servet-i Fünûn mensuplarının dile getirmiş oldukları yeniliklerin bir gerekliliğin veya zorunluluğun değil, heves ve isteğin ürünü olduğunu belirtmiştir.[61]

Servet-i Fünûn Hareketi'nin muhalifleri de olmuştur. Nitekim, Ahmed Midhat ve Şemseddin Sami, muhalifler arasında yer almışlardır. Şemseddin Sami'nin makalelerinde dilde sadeleşme konusunu işlemesi, bu karşıtlığıyla örtüşür.[62] Ahmed Midhat ise bu hareketin öncülerini, kelime anlamı yozlaşma, gerileme olan dekadanlıkla suçlar.[63]

II. Meşrutiyetin 1908'de ilanının hemen akabinde, Servet-i Fünûn mensuplarından farklı bir dil anlayışını benimseyerek Türkçecilerin ilk örgütlü girişimi olan Türk Derneği kurulur. Dernek, özellikle Servet-i Fünûn mensuplarınca katı tasfiyeci olarak suçlanır. Ancak, dil ile ilgili bakışlarının sadeleştirme olduğu, Arapça ve Farsça ne kadar kelime varsa bunların külliyen atılması olmadığı, TD'nin beyannamesinin birinci ve dokuzuncu maddelerinden[64] anlaşılmaktadır. Ancak dönem toplumunda ve aydınlarında dernek hakkında zihin karmaşasının oluşmasında önemli sebeplerden biri de dernek üyelerinin kavramları yerli yerince kullanmamış olmalarından kaynaklanmaktadır. Aslında sadeleşmeyi savunan derneğin sözcüsü Ispartalı Hakkı'nın *"Türkçenin Sadeleştirilmesi"* adlı yazısında[65] lisanda tasfiyenin nasıl yapılacağını ele alması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

II. Meşrutiyetin ilanının ardından dili sadeleştirmeye yönelik kalem kavgaları bir akım hâlini alarak bu dönemde yoğunlaşır. Bir tarafta Servet-i Fünûn mensupları

---

[60] *"...Fransızcadan onca kesif tercüme faaliyetine rağmen, umumi dile sadece 600 civarında Fransızca kelime girmiştir... Böylece Fransızcanın, ona müracaat edenlerin emellerine göre, evvela, 1930'lara kadar, Türkçe üzerinde ihya edici, sonra, 1930'lardan itibaren ise tahripkâr ve tereddi ettirici bir rol oynadığı müşahede edilmektedir."* (Ş. Alparslan Yasa, **A.e.**, s. 195-196.)

[61] Akalın, **a.g.m.**, s. 11.

[62] Yılmaz, **A.e**, s. 28.

[63] Fatih Alper Taşbaş, "Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a Klâsik- Modern Tartışmaları Üzerine Bazı Tespitler", **Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 5, S. 1, 2015, s. 93.

[64] *"Birinci Madde: Türkçe hakkında Şark'ta ve Garp'ta ne kadar eser yazılmış ise onlar bütün Osmanlıların gözleri önüne konularak Türk lisanının eskiden beri geçirdiği safahatı hakkında herkeste bir fikr-i ihtisâs husûlüne çalışacak ve böylece lisanın her cihetten sadeleştirilmesi ve kolaylaştırılması esbâbı araştırılacaktır... Dokuzuncu Madde: "Osmanlı lisanının Arabî ve Farisî lisanlarından ettiği istifade gayr-i münker bulunduğundan ve Osmanlı Türkçesini bu muhterem lisanlardan tecrit etmek hiçbir Osmanlının hayâlinden bile geçmeyeceğinden Türk Derneği, Arabî ve Farisî kelimelerini bütün Osmanlılar tarafından kemâl-i suhûletle anlaşılacak vechle şâyi olmuşlarından intihâb edecek ve binaenaleyh mezkûr derneğin yazacağı eserlerde kullanacağı lisan, en sade Osmanlı Türkçesi olacaktır."* (Akt. Burhan Paçacıoğlu, "Türk Derneği Tasfiyeci miydi?" TÜBİAR-X-/2001, s. 221-222.)

[65] Yazının içeriği hakkında bk. Burhan Paçacıoğlu, **a.g.m.**, s. 228.

diğer taraftan Türk Derneği mensupları karşı karşıya gelir. Türk Derneğine tasfiyeci oldukları yönünde suçlamada bulunanlar arasında sadeleştirme taraftarları da bulunmaktadır.[66] Bu merkezde, Türk dilinin planlanmasına ilişkin ilmî teklifler teknik görüşler olmaktan çok siyasi bir tutum olarak algılanmış ve derhal kategorik bir tanımlamayla Türk Derneği ve üyeleri tasfiyeci ilan edilmişlerdir.[67] Dernek, tasfiyecilik suçlamasını bertaraf etmek için ılımlı bir çizgiye kendilerini çekmiş ve söz konusu beyannameyi yayımlayarak önlem almışlardır.[68]

Türkçenin ilk örgütlü hareketinin bir bütün olarak *tasfiyeci* olarak nitelendirilmesi aceleci bir yaklaşım olarak görülmüş, Türkçülerin takip ettiği bu anlayışın dilde sadeleşme çalışmalarında orta yolu temsil ettiği de ifade edilmiştir.[69] Derneğin üyeleri arasında Türkçüler dışında Rusya kökenliler, yabancı müsteşrikler ve Ermeniler de bulunmaktaydı. Dernek, bu açıdan bir koalisyonu andırmaktaydı.[70] Bununla birlikte Fuad Köseraif'in sebep olduğu Osmanlı-Türk kültürel alanını terörize edici[71] tasfiyecilik algısını kırmaya yönelik kaleme alınan ve Türk Derneğinin yayın organı olan derginin ilk sayısında yayımlanan beyanname[72] dikkatle analiz edilmelidir.

Bu iki hareketin karşılaşmasında Servet-i Fünûn Hareketi galip gelerek döneme etki etmiştir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bu sonucun oluşmasının temel amili

---

[66] Öksüz, **A.e**, s. 66-67.

[67] Akalın, bu hususta Ziya Gökalp'in şunları söylediğini aktarır: *"Ziya Gökalp'a göre bu dönemdeki tasfiyecilerin önde gelen kişisi Fuat Raif (Köseraif) idi. Gökalp, tasfiyecilerin halk diline geçmiş Arapça, Farsça sözleri dilden çıkarma isteğinde olduğunu belirterek, bu düşüncenin lideri durumundaki Fuat Raif ile görüşmesini anlatır. Fuat Raif, halk diline geçmiş Arapça, Farsça kökenli sözlerin Türkçe sayılması görüşüne katılmakta, ancak edatların kullanılışında Türkçe kökenli edatların (eklerin) tercih edilmesi konusunda ısrar etmektedir. Fuat Raif Beye göre Türkçenin her türlü eki ile yeni kelimeler yapılabileceği gibi, Kırgızcadan, Özbekçeden, Tatarcadan alınacak eklerle yeni sözler türetilebileceği düşüncesindedir. Gerektiğinde yeni ekler de yaratılabilmelidir. Ziya Gökalp, bu düşünceler doğrultusunda, daha önce tasfiyecilik konusunda yazdığı yazıları düzeltmek gerektiğini belirtir."* (Akalın, **a.g.m.**, s. 12.)

[68] Sadoğlu konuya ilişkin şu bilgileri verir: *"Türk Derneği, böyle bir ortamda 'dilde tasfiyecilik' suçlamasına muhatap olunca, daha ılımlı bir çizgiye çekilmek zorunda kalmıştı. Derneğin genel dil politikalarını yansıtan Beyannamesi de aslında bu amaçla kaleme alınmıştı. 'Tasfiye'nin hiç söz edilmediği Beyanname'de Derneğin hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak ölçüde sade bir dil anlayışını esas aldığı dile getirilmekteydi. Hatta bu bağlamda tepkileri kırmak istercesine Türk dilinden 'Osmanlı Lisanı' olarak bahsedilmiş ve devamında bu dilin 'Arabi ve Farisi lisanlarından ettiği istifade gayri münker bulunduğundan…Osmanlı Türkçesini bu muhterem lisanlardan tecrit etmek hiçbir Osmanlının hayalinden bile geçmeyeceği' ifade edilmişti."* (Hüseyin Sadoğlu, **Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, 2. bs., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 135.)

[69] Duman, **a.g.m.**, s. 119.

[70] Erol Köroğlu, **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918 Propagandadan Millî Kimlik İnşasına**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 107.

[71] Köroğlu, **A.y.**

[72] Beyanname maddeleri için bk. Burhan Paçacıoğlu, **a.g.m.**, s. 221-223.

tercih ettikleri ağdalı dil değil, özellikle romancıları kanalıyla halkı ilgilendiren konuları ele almalarıdır.[73]

Servet-i Fünûn ve Türk Derneği tecrübelerinden sonra nispeten daha ölçülü bir millîlik ile yeni bir hareket olarak ortaya çıkan Yeni Lisan Hareketi (YLH) de bu dönemin başlarında doğmuştur. Etrafında toplandıkları, topluma ulaşma vasıtaları olan Genç Kalemler (GK) dergisi de II. Meşrutiyet Dönemi'nin ilk yıllarında kendini göstermeye başlamıştır. Bu hareketin üç önemli şahsiyeti Ömer Seyfeddin, Ali Canip ve Ziya Gökalp geniş etki sahası oluşturmuşlardır. Coğrafi yakınlık yoluyla Batı'yı teneffüs eden bu hareketin mensupları, planlı-programlı hareket etme kabiliyetini ve birçok tecrübeyi de bu yolla elde etmişlerdir. Her millî uyanışta ilk mesele olarak ele alınan dil konusu, siyasi koşullarla da yakından ilgili olup bu bakımdan Yeni Lisan'ı birdenbire ortaya çıkmış bir hareket olarak görmek isabetli olmaz.[74]

Bu hareketin, benimsedikleri yol hakkında Ömer Seyfeddin'in Ali Canip'e yazdığı mektupta birtakım izler bulmak mümkündür. Ömer Seyfeddin, mektubunda bir dili zamanın tasfiye edebileceğini, dolayısıyla hakikate muhtaç Türkleri, Asya'nın karanlıklarına götürmeye çalışmayacağını, süs uğruna da Arapça ve Farsça terkipleri kullanmaya gerek olmadığını yazar.[75] Bu satırlardan anlaşıldığı üzere Türk Derneğinin, Doğu Türkçesinden kelimeler edinme teklifini, Orta Asya karanlıklarına gitmek olarak tanımlayan Ömer Seyfeddin, Servet-i Fünûn'un ağdalı ve süslü diline de tepki göstermiştir.

Farklı bir arayış olarak dil tarihimizin sayfalarında yer bulan YLH'yi ortaya çıkaran birçok sebep olduğu bilinmektedir.[76] İşte bu çeşitli sebeplerin bir araya gelmesi

---

[73] Gürsoy, konuya ilişkin şu bilgiyi verir: *"II. Abdülhamid döneminin malum atmosferine bağlı olarak Servet-i Fünûn dönemi yazarları "sanat sanat içindir" görüşünü benimsemiş ve Tanzimat Dönemi'ne hâkim olan sade dille yazma gayretlerini bir kenara bırakmışlardır. Ancak dönemin siyasî ve sosyal yapısı göz önünde bulundurulduğunda Servet-i Fünûn dergisi yazarlarının halkın meselelerini dile getiren yazılara da yer verdikleri dikkat çeker. Buna rağmen Servet-i Fünûn yazarları millî duygulara yeterince yer vermedikleri gerekçesiyle Türkçü yazarlar tarafından eleştirilmişlerdir."* Ülkü Gürsoy, **"II. Meşrutiyet Döneminde Dil ve Edebiyatta Millileşme"**, (Çevrim içi) https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=3313, 05 Aralık 2018.

[74] Öksüz, **a.g.e**, s. 86.

[75] **Ömer Seyfeddin Bütün Eserleri 13-Dil Konusundaki Yazıları**, 2. bs., Yay. Haz. Muzaffer Uyguner, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 20.

[76] Öksüz eserinde bu sebepleri şu şekilde sıralar: *"Siyasi Sebepler: a- Meşrutiyet'in hiç beklenmedik bir anda ilanı ile gelen serbestlik ve bunun sonucunda ileriye ait ümitlerin artması, b- Bağımsızlık kararlarını çoktan vermiş olan birtakım etnik unsurların, hiç beklemeden bu kararlarını uygulama safhasına koymaları, c- 3 Ekim 1908'de Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan'a ilhakı; 5 Ekim*

neticesinde doğduğu anlaşılan YLH'nin, lisanımıza dair ortaya koymak istediklerinin ne olduğunu, hareketlerine seçtikleri ismin çerçevesinde anlamak imkan dahilindedir: Yeni bir dil yapılanması... Zira o zamana kadar Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde tartışmalar ağırlıklı olarak ıslah temelli iken dille ilişkilendirerek yeni sıfatını ilk kez hareket üyelerinin kullandıkları görülmektedir. Bu yönüyle lisanın ıslahından ziyade, yenilenmesine yönelik birçok fikir öne sürerler.

YLH mensupları yabancı asıllı kelimelerle mücadele değil, yabancı dil kaidelerinden vazgeçilmesi mücadelesinde bulunmuşlardır. YLH'nin amacının, dilde tasfiyecilikten çok tıpkı Tanzimat aydınları gibi yazı dili ile konuşma dilini birleştirmek ve yanı sıra yabancı kurallardan sıyrılmış İstanbul ağzına dayalı bir Osmanlı dili oluşturmak olduğu ifade edilmiştir.[77] Ancak onlara göre herhangi bir dilin üç dilden oluşması kabul edilebilir değildir, Türkçe tek bir dildir. Başka dillerden kelime alınabilirse de kaide alınamaz ve demokratik milletlerde dil, ahalinin dilidir.[78]

Türk Derneğinin Orta Asya'nın bin 200 sene evveline gitmesi YLH tarafından gericiliğe gidiş ve intihar olarak görülür. Ömer Seyfeddin'e göre beş yüz yıldır dilimizde bulunan Arapça ve Farsça asıllı kelimeler dilden atılamaz. Ömer Seyfeddin ayrıca İstanbul Türkçesini öne çıkararak konuşma ve yazı dilinin birleştirilmesi durumunda büyük çoğunluğun kabiliyetlerini ve sanatlarını anlayıp takdir edeceğini ifade eder.[79]

Fikirlerini kaleme aldığı yazılarında Ömer Seyfeddin'in yanındaki kişi ise Ali

1908'de Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi; 15 Ekim 1908'de Girit'in Yunanistan'a katılışının, İttihad-ı Anasır'dan medet umanları uyarmaya yardım etmesi ve bütün bu hareketlerin sonucunda milli birlik ve beraberlik ruhu ile toplumumuzda Türk milliyetçiliğinin yeni bir hayat arayışı içerisine girişi. Sosyal Sebepler: a- Tanzimat'tan beri Batı medeniyeti dairesine girmek için yapılan hamlelerin giderek bir anlam kazanması, b- Batı milletlerinin yüksek kültürü, ekonomik üstünlüğü, teknik dinamizmi ve bunların sonucu olarak hayat anlayışları ile dünya görüşleri, Türkiye'de yeni bir hayat anlayışını gerektiriyordu. İşte, toplumumuzu bu yeni anlayışa göre düzenleme gereği, c- Sosyal bir kalkınma yolu aranarak cemiyetler ve derneklerin teşekkül etmesi. Fikri ve Edebi Sebepler: a- Batı'dan getirilen fikir ve sanat anlayışlarının, meydana gelen edebi topluluklarda olumlu bir ifadesini bulması, b- Batı'dan gelen sosyal ve siyasi fikirlere dayalı sanat anlayışlarının, toplumumuzda da uygulanması için imkanların araştırılması, c- 1908 Meşrutiyet devresi içinde siyasi görüş ve düşüncelere uygun olarak ortaya çıkan dil hareketlerinin devam edegelen sadeleşmeyi, gerekli hale getirmesi. ç- Daha kuruluşunda tasfiyecilik damgası yiyen ve bu sebeple dili, bir akım olarak ortaya koyamadan dağılan Türk Derneği üyeleri arasında, gaye birliğinin sağlanmamış olması gerçeğinin bir deneme olarak önlerinde durması." (Öksüz, **A.e**, s. 86-87.)

[77] Bayar, **A.e**, s. 14.

[78] Duman, **a.g.m.**, s. 121.

[79] **Ömer Seyfeddin Bütün Eserleri 13-Dil Konusundaki Yazıları**, s. 28.

Canip olmuştur.[80] Ali Canip, bir teorisyen olarak kabul edilirse Ömer Seyfeddin, bu teorinin, pratik hayata nasıl uygulanacağını göstermiştir. Ömer Seyfeddin nesirde, Ali Canip ise şiirde tebarüz etmiştir. Harmancı, Ali Canip'in unutulmaz hizmetler ifa eden bir fikir adamı olarak da tanındığını aktarır.[81]

Bu hareketin fikriyatta etkilendiği kişi Ziya Gökalp'tir. Ziya Gökalp, YLH için ideologluğu[82] daha ağır basan bir şahsiyettir. Gökalp'in dil sorununu Türkçülük hareketi içinde aşmak gerektiğine inandığı, ancak Türk lehçelerinden kelime getirerek Arapça ve Farsça asıllı kelimelerin tasfiyesine karşı olduğu, zira bu tarz tasfiyecilik anlayışının dinî, ahlâkî, felsefî deyimlerden dili mahrum bırakacağına inandığı,

---

80 Sadoğlu eserinde Ali Canip hakkında bize şu bilgileri verir: *"Genç Kalemler dergisinin dil ve edebiyat alanındaki misyonu Ali Canip tarafından dile getirilmişti. Ona göre Edebiyat-ı Cedide; dil, üslup ve anlayış bakımından kozmopolit bir edebiyatı temsil ediyordu. Tamamen Batılı örneklerinin taklidinden ibaret olan bu anlayış, kuşkusuz bütünüyle faydasız değildi. Fakat Ali Canip'e göre edebi ürünlerden beklenen asıl fayda; genelden ziyade özeli, benzerlikten çok farklılığı dile getirmesiydi. Bu bakımdan mevcut edebi anlayış, ruh-i millete seslenmekten acizdi. Ona göre şahsi ve vicdani değerlerden ilham alan gelecekteki edebiyatımız, genç nesiller tarafından vücuda getirilecekti. Ali Canip'in Kavmi Edebiyat olarak adlandırdığı bu anlayış, başta 'milli bir lisan' olmak üzere şu esaslara dayanacaktı:*
1- Edebiyat bir üst tabakadır ki alt tabakası lisandır. Edebiyat, lisanın içtimai ve ilmi istihalelerine mâni olamaz. Lisan mantıki ve meşru olmak şartıyla hangi şekli kabul ederse, edebiyat her muhtar olan ibdalarını bu temel üzerinde inşaya mecburdur. 2- Lisan, hadisi bir edebiyat olduğundan edebi bir ruha, bedii bir isti'dada, şiiri birçok seciyelere maliktir. Edebiyat, lisanın bu gizli ve müstevli bedaatinden azade kalamaz. 3- Fert için mukallitlik devresinden sonra ibda'icilik zamanı olduğu gibi kavim içinde taklit devresini takip eden bir yaratıcılık devresi vardır. Mebde'i bir ferdin olduğu gibi ibdaici bir kavmin de hususi bir üslubu bulunur. 4- Edebiyat, mevzuunu uzaklarda arayabildiği gibi, bir kavmin hususi hayatında da arayabilir. Bu hayatı, bu hayatın esaslı iştiyaklarını içtimai lisanın edebi ruhuna göre, ibdaici bir üslupla tasvir etmek kavmi edebiyatı kabul etmekten başka bir şey değildir." (Sadoğlu, **A.e**, s. 142-143.)

81 Abdullah Harmancı, "Ali Canip Yöntem'in Sanata ve Edebiyata Bakışı", **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, s. 7/3, Ankara, Yaz-2012, s. 1451.

82 1934 Ekim'inde İstanbul'da yüksek okulların birisinde bir öğrenci grubunun okul müdürüne, ölüm yıldönümü olması vesilesiyle Ziya Gökalp'i anlatmak üzere bazı kimseleri okula davet etmek istediklerini bildirseler de okul müdürü, ismi verilen hiç kimsenin (hakkında eser yazmış olmalarına rağmen) Gökalp'i bilmediklerini söyleyerek öğrencilerin teklifini reddeder ve onu kendinin anlatacağını söyler. Okul müdürü, akabinde Ziya Gökalp hakkında şunları söyler: *"Ziya Gökalp, Avrupalıların anladığı manada bir alim değildir. Kendisi 'alim' ile 'arif'i ayırmaya özel bir dikkat gösterdiğine bakılırsa, kim bilir belki alim olmak istememiştir. Ziya, Avrupalıların anladığı manada filozof değildir, hatta Spengler nevinden hayatın ve Batı medeniyetinin gidişi hakkında orijinal fikir yaymak isteyen bir yazar da değildir. Ziya'nın şair olmadığını söylemeye lüzum yok, şiirlerini okuyunca anlarsınız. Milliyet akımı ve Türkçülük, Ziya'nın yazılarıyla başlamamıştır. Ziya, idealisttir, demenin de büyük bir manası yoktur. Bir adam, eğer insan ise, elbette ideal veya idealler peşinde koşar. Ziya sadece eski Atina'nın pek iyi tanıdığı Sokrat türünden bir millet eğiticisi olmaya çalıştı, Doğu dünyasının pek iyi bildiği pîr, şeyh, arif türünden insanların modern bir tipiydi."* (Mehmet Emin Erişirgil, **Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp**, 2.bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984, s. 208-209.) Bu ifadeler Gökalp'in hangi medeniyetin kodlarının onu anlamlandırdığını ve kendine has bir felsefeci, sosyolog ve ideolog kimliğine sahip olduğunu gösterebilecek türden bir değerlendirme olarak görülebilir. Dolayısıyla onu, Batı medeniyetinin kalıplarıyla tavsif ve tasnif etmek zordur.

böylece dilin anlaşılmaz bir hâl alacağını düşündüğü ifade edilmiştir.[83] Argunşah, Gökalp'in GK dergisinin dil politikalarını belirleyerek sistemleştirdiğini ifade eder.[84] Bu merkezden değerlendirildiğinde Ziya Gökalp'in öz dil anlayışı biyolojik değil, sosyolojik bir hadisedir. Gökalp, bir kelimenin millî olması için Türk menşeli olmaktan ziyade Türk halkının o kelimeyi bilip anlamasına bağlar.[85] Örneğin; gözgü, sayru, baskıç ve agu gibi kelimeler canlı dil açısından fosilleşmiştir. Bunların yerine kullanılan ayna, hasta, merdiven ve zehir kelimeleri Türk halkı için daha Türkçedir.

Bu dönem Türkçülerin görüşü bu istikamette[86] olduğundan Türkçülük hareketi mensuplarının dil tutumu da halkın o kelimeyi anlayabilmesi merkezinde şekillenmiştir. Ziya Gökalp'in tasfiyecilikten uzak durmasının temelinde ve medeniyet görüşünün şekillenmesinde onun ilk hocası olan babasının tesiri görülür.[87] Ziya Gökalp'e göre yazı dili konuşma diline yaklaştıkça toplum dil ikiliğinden kurtulmuş olacaktır.[88] Türkçülüğün Esasları adlı eserinde Gökalp'in dile ilişkin görüşleri hakkında oldukça net ipuçları bulmak mümkündür.[89]

Bu harekete en büyük eleştiriyi getirenler içinde en dikkat çekenlerden biri

---

[83] Bayar, **A.e**, s. 15.

[84] Mustafa Argunşah, "Yeni Lisan Hareketi İçerisinde Ziya Gökalp'ın İmla ile İlgili Görüşleri", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Temmuz-2011, s. 12.

[85] Muhammet Sani Adıgüzel, "Ziya Gökalp'in Lisan Şiirini Anahtar Kelime Yöntemiyle Okuma Denemesi", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, s. 6/3, Ankara, Yaz-2011, s. 431.

[86] Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1968, s. 110.

[87] Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013, s. 538.

[88] *"Gökalp makalesinin ikinci ara başlığında 'Âlimlerin ve Avamın Psikolojileri' üzerinde durur. Burada dildeki ikiliğin sebeplerini bu iki grubun psikolojilerine bağlamaya çalışır. Bölümün başında yoğun bir bilgin eleştirisine girişir. Bilginler yazdıkları galatat sözlüklerinde halkın kullanımlarını yanlış saymaktadırlar. Çünkü onlar, Türkçe kelimelerde Selçukluların kullanımını fasih bilmekte, alıntı kelimelerin ise özgün biçimleriyle telaffuzlarını kabul etmektedirler. Kitaptakileri doğru sayıp halkın kullanımını yanlış bulan bilginlerin ruhu hastadır. Onlar ananeci ve kaideci olduklarından dilde meydana gelen gelişmeleri ve değişmeleri alçalma ve çürüme/kokuşma sanmaktadırlar. Oysa Gökalp'a göre yeni Türkçe galatlardan doğmuştur. Bilginler, kendi dillerini yabancıların yazdıkları kitaplardan öğrenmeye çalışırken halk söyleyişe bağlı kalmakta, zevkiselimiyle dilde sürekli değişimler meydana getirmektedir. Bu değişimler keyfî ve tesadüfî değil, dilin doğal güzelliğine bağlı olmaktadır."* (Argunşah, **a.g.m.**, s. 13-14.)

[89] *"O halde, yalnız bir şık kalıyor: Konuşma dilini yazarak yazı dili haline getirmek! Zaten, halk muharrirleri, bu işi eskiden beri yapıyorlardı. Osmanlı Edebiyatı'nın yanında, halk diliyle yazılmış bir Türk Edebiyatı, altı, yedi asırdan beri mevcuttu. Demek ki, lisanî ikiliği kaldırmak için yeniden hiçbir şey yapmaya lüzum yoktu. Osmanlı lisanını hiç yokmuş gibi bir tarafa atarak, Halk Edebiyatı'na temel vazifesini gören Türk dilini, aynile millî lisan addetmek kâfi idi: İşte Türkçüler, lisanımızdaki ikiliği kaldırmak için şu umdeyi kabul etmekle iktifa ettiler: İstanbul halkının ve bilhassa İstanbul hanımlarının konuştukları gibi yazmak. Bu suretle yazılacak olan İstanbul konuşma diline yeni lisan, sonra güzel Türkçe, daha sonra yeni Türkçe adları verildi."* (Gökalp, **A.e**, s. 102.)

Mehmed Fuad Köprülü olmuştur. Köprülü, bu hareketin kendine seçtiği adla, yapma bir dil meydana getirme teşebbüsüne yönelik zan uyandığını savunmuş, yazı dilinde Arapça ve Farsça terkiplerin tasfiyesine yönelik teklifleri dile müdahale olarak görmüştür.[90] Bu harekete eleştirilerde bulunan bir diğer kişi daha sonraları bu konudaki fikirlerini değiştiren Yakup Kadri olmuştur. Yakup Kadri, dili bütün alışkanlıklarından tecrit edecek bir gelişmenin sahibi olarak gördüğü bu hareketin, Osmanlı lisanı yerine Çağatayca söyleme isteğinde olduğunu ifade etmiştir.[91] Ömer Seyfeddin'in Orta Asya'nın izini sürerek alınacak kelimelere karşı olduğunu belirtmesine rağmen Yakup Kadri tarafından, YLH ile TD'nin aynı görüşü paylaşıyormuş gibi eleştirilmiş olması dikkatimizi çekmiştir. Hareketi, istiskal derecesinde küçümseyerek eleştiren bir diğer kalem sahibi ise Ali Canip ile polemikleri olan Cenap Şehabeddin'dir.[92] Cenap Şehabeddin'in bu hareketin *"Türklüğü ikiye böleceği"* eleştirisinde bulunur. Bu iddiaların sahibi Cenap Şehabeddin'e cevap ise Ali Canip'ten gelmiştir.[93]

Süleyman Nazif de bu tartışmalara katılarak YLH'nin, edebî lisanı avama indirgemek istediğini söyler. Nazif, halkın anlamadığı şeyin kelime, ibare, terkip olmadığını, fikir olduğunu söyler.[94] Süleyman Nazif'in tenkitlerine cevap, Ömer

---

[90] Ömer Faruk Akün, "Mehmed Fuad Köprülü", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 473.

[91] Yakup Kadri'nin Rübab dergisindeki *"Netayiç"* başlıklı yazısında alaycı bir üslup dikkatleri çeker. Akalın'ın aktardığına göre yazar şu ifadeleri kullanmıştır: "*Yeni... Satıyorlar. Kaça? Nasıl? Bilmiyorum; fakat satıyorlar."* (Akalın, **a.g.m.**, s. 21.)

[92] Öksüz bu hususta şu bilgiyi verir: *"Köprülüzade Mehmed Fuad Bey ve Karaosmanzade Yakup Kadri Bey'den sonra, Yeni Lisan tartışmalarına Hak gazetesinin edebi ilavesinde katılan Cenab Şehabeddin Bey'in de bu Hareket'e 'Oğluma İkinci Mektup' adını taşıyan bir yazı ile yeni bir kıvılcım attığı görülür. Cenab Bey bu yazısında diğerlerinin yaptığı gibi alaylı bir dil kullanmayı tercih etmiş ve şunları söylemiştir: '...Bak bu yakınlarda Selanik'te bir Yeni Lisan çıktı, ahd-ı karibde kaide-i Arabiyye ve Farisiyye üzre yapılmış izafetler istimali bir alamet-i irtica olacak…Bugün kalemi elime alınca terakki-i edebiyat mı, yoksa edebiyatın terakkisi mi yazayım, kesdiremiyorum. Hasbe'l-itiyad birinci terkibe meylederken kulağıma Beyaz Kule'den bir ses geliyor: Efendi, sağır kef istiyor… O zaman lerzelerle kalem elimden düşüyor. Görüyorsun ya oğlum, mesalik-i meşhureden tamamıyle mahzurdan salim değil…' Cenab Bey yazısının daha sonraki kısmında, Yeni Lisanın sanıldığı gibi yeni bir şey olmadığını belirterek, bu hareketin Türklüğü ikiye bölecek kadar tehlikeli bir şey olduğuna dikkat çeker."* (Öksüz, **A.e**, s. 127.)

[93] Ali Canip'in Cenap Şehabettin'e verdiği cevap şöyledir: *"Yeni Lisan için buyuruyorsunuz ki, Bütün Türkleri ikiye ayıracak; bana kalırsa Aziz Üstad, şimdiye kadar ikiye ayrılmış olan Türklüğü bir yapacak. Ve artık kamus deryalarına dalarak minareye benzeyen inare'leri hiçti sisteminde ziştileri meydana çıkaran ve Harunreşid'in huzurunda bir iğnenin gözünden bilmem kaç tane iğne geçiren adamın maharetine pek benzeyen tuhaflıklariyle zavallı lisanımızın safiyetini bulandıran edibler kalmayacak."* (Öksüz, **A.e**, s. 126-127.)

[94] Öksüz, **A.e.**, s. 128.

Seyfeddin'den gelir.[95]

Meşrutiyet Dönemi'nde başka hareketler de olmuştur. Ancak bu hareketler, bir dizi savaşların ve toprak kayıplarının tesiriyle kendinden önceki üç hareket kadar gündemde olamamıştır. Bununla beraber bu hareketler, söz konusu savaşlar sebebiyle toplumsal kenetlenmeyi sağlamak için milliyetçiliğin gücüyle Türkçenin gücünü harmanlamayı başarabilmişlerdir. Bu hareketler içinde önemli sayılabilecek dil hareketlerinden biri Türkçeciler grubu olup başında, duru Türkçe kullanımıyla Mehmet Emin Yurdakul vardır. Bir diğer hareket ise 1912 yılında faaliyete başlayan ve Türkçülük hareketinin merkezi olan Türk Ocağıdır. Birinci Dünya Savaşı'nın tesiriyle duraklayan düşünce ve yazı hayatımız, 1917 yılında Ziya Gökalp ve arkadaşları tarafından çıkarılan Yeni Mecmua ile tekrar canlanmaya başlamıştır. Bu dergi, sade Türkçenin ve Millî Edebiyat Akımı'nın güçlenmesinde önemli roller oynamıştır.[96]

1.3. Tanzimat ve II. Meşrutiyet Dönemleri'nin Genel Tahlili (1839-1918)

Tanzimat ve Meşrutiyet'i içerecek şekilde 1839'da başlayıp 1918'e kadar yaklaşık seksen yıllık süreçte dile ilişkin talepler, teklifler, uygulamalar ya da fikrî boyutta kalan ve uygulama sahası bulamayan görüşler yukarıda ele alındığı şekliyle özetlenebilir.

Osmanlıcılık ifadesi çerçevesinde cereyan eden tüm uygulamalar resmî ideoloji olarak uygulanmış, Osmanlıca ifadesi de bu uygulamaların dile ilişkin önemli

---

[95] *"Şimdiye kadar Yeni Lisan'a birçok itirazlar edildi Bunların hepsini tedkik etdim. İçlerinde ilmî ve fennî mahiyeti haiz bir tane bulamadım. diye başladığı yazısına, Süleyman Nazif Bey tarafından ispatlanmasını istediği şu hususlarla devam eder: '1- Üç lisandan mürekkeb bir lisan olur. Ve bu tabiidir. 2- Bir lisan diğer yabancı ve uzak lisanlardan kelimeler aldığı gibi kaideler de alabilir. 3- İctimai uzviyetlerde tabiata muhalif şekilde yaşar. 4- Lisanların tabii tekamülleri tesri' edilemez.' Süleyman Nazif Bey bunları isbat ederse, eski lisanın ömrünü uzatır. Yoksa; lisanı yeni terkiblerin (aheng-i meani-i tab'ından) mahrum etmek kadar muzır bir şey olamaz'. Yazının daha sonraki bölümünde, dünyada her şeyin değişebileceğine işaret eden Ömer Seyfeddin Bey, bunun bir kanun olduğu gerçeğinden hareketle, dilin de sürekli bir değişme içerisinde bulunduğunu, bunun ise dilin gittikçe sadeleştiği anlamına geldiğini açıklar. Eski dili milliyetsiz olmakla tanımlayan Ömer Seyfeddin, bu sebeple eski dilin, milletin ruhunda yer tutmuş olmasının imkânsız olacağını savunur."* (Öksüz, **A.e.**, s. 129.)

[96] Bayar, **A.e**, s. 15.

kavramlarından biri olmuştur.[97]

1789 Fransız İhtilali'nin estirdiği ulusçuluk rüzgarının da tesiriyle Türklüğü öne çıkaran yeni nesil tarafından dil, ulus olma noktasında çok önemli bir unsur olarak görülmüştür. Dolayısıyla bu dönem Cumhuriyet Dönemi'nde görülen faaliyetlerin muharrik bir gücüdür.

Tanzimat Dönemi'nin en dikkat çeken şahsiyetlerinden biri İslamcı ve Osmanlıcı kimliği harmanlayarak fikirler geliştiren Namık Kemal'dir. Namık Kemal, fikirleri ile İsmail Gaspıralı'nın ünlü sözündeki *"Dilde Birlik"* şiarına tesir etmiş[98] önemli bir münevverdir.

Bu dönemde öne çıkan bir başka şahsiyet ise Tanpınar'ın ifadesiyle *dil ihtilalcisi* Ziya Paşa'dır. Onun kaleme aldığı *"Şiir ve İnşa*" isimli makale dil sahasında âdeta bir bildirge örneğidir.

Özetle Tanzimat Dönemi'nde genel tartışmalar harflerin ıslah edilmesi etrafında cereyan etmiş, devlet erkânı ise tartışmaları dikkatle izlemiş Türkçe lehine genelgeler yayımlamıştır. Yapılan tartışmalar, birçok şeyi dönemi içinde doğurmasa bile ilerideki uygulamalara zemin hazırlaması bakımından dikkatleri her zaman çekmiştir.

Dil tartışmalarının yoğun bir biçimde görüldüğü diğer dönem, II. Meşrutiyet dönemidir. Servet-i Fünûn Hareketi gerek kendi dönemi içinde yapılan gerekse öncesinde yapılan dilin sadeleşmesine yönelik tartışmalara daha çok tepeden bakan, küçümseyen hatta fikrî planda yok sayan, kendine yöneltilen eleştirilere de cevap verirken karşıtlarını istiskal eden tavrıyla öne çıkar.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Türk Dil Kurumunun büyük atası olarak tanımlanan[99] ve Türkçenin ilk örgütlü hareketi olan Türk Derneğinde, Ahmed Midhat, Necib Âsım, Bursalı Tahir gibi ılımlı üyelerin yanında Fuad Köseraif gibi tasfiyeci

---

[97] Sadoğlu, **A.e.**, s. 63.

[98] 1840-1888 yıllar arasında yaşamış olan Namık Kemal, 1851-1914 yılları arasında yaşamış olan İsmail Gaspıralı'nın ün yapmış sözünde ifade ettiği *"Dilde Birlik"* şiarının ilham kaynağı olduğunu düşünmekteyiz. Zira Namık Kemal, dilin birleştiricilikte en önemli amillerin başında geldiğini savunmuştur. Hüseyin Sadoğlu da Namık Kemal hakkında şu bilgileri aktarır: *"Müslümanlar arasında Lazlık, Kürtlük, Arnavutluk, Araplık gibi ayrımlar ve dolayısıyla etnik grupların dilleri siyasal bir ayrım nedeni olamaz… Dili, siyasal bütünleşme yolunda önemli bir araç olarak gören 'Vatan Şairi'nin, edebî dil konusunda tavrı 'sadeleştirme'yle sınırlı kalmıştır."* (Sadoğlu, **A.e**, s. 77-79.)

[99] Nazım H. Polat, "Türk Dil Kurumunun Büyük Atası Türk Derneği ve Dergisi Hakkında Notlar", **Türk Dili**- Haziran-2020, S. 822, s. 22.

üyeler de mevcuttu. Bu iki farklı üye grubunun orta noktada buluşamaması sebebiyle dernek, ömrünü çok kısa sürede tamamlamıştır.

Bu dönemde geniş etki sahasına sahip son hareket YLH'dir. Selanik merkezli başlayan bu hareket, Türk milliyetçiliğinin yeni arayışlardaki temsilcileridir. Bu hareketi, diğer akımlardan ayıran en önemli özellik yeni sıfatını ilk kez kullanmalarıdır. Dergilerinin isimlerini de bu sıfatı destekler mahiyette genç sıfatıyla pekiştirdikleri görülmektedir. Hareket, modernizmin temel yapısı olan avangart tutumun kendine açtığı alanla bir sanat ekolü olmaktan ziyade bir eylem biçimidir.[100] Buradan hareketle YLH, dil ile ilgili o zamana kadar tutulan yola karşı bir bakıma "isyan" başlatmıştır. Bu hareketi eleştirenlerin bir kısmının ise Cumhuriyet Dönemi'nde YLH'nin benimsediği dil tutumunu benimsedikleri görülmüştür.

[100] Hakan Sazyek, "Türk Edebiyatının İlk Avangart Hareketi: Yeni Lisan", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 24, 2012, s. 115-116.

İKİNCİ BÖLÜM

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE ALFABE DEĞİŞİKLİĞİ VE DİL ÇALIŞMALARINA YÖNELİK KARARLARIN SEYRİ (1923-1950)

2.1. Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri Süreci (1928-1936)

Tanzimat Dönemi'nde başlayan alfabe tartışmalarının tarihî seyri Mustafa Kemal Atatürk'ün de dikkatini çekmiştir. Atatürk, 1906 yılında İvan Monolov ile konuşmasında, eski yazının atılarak Batılılara uyulması gerektiğini söylemiştir.[101] Dolayısıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün, yapılan tartışmalardan ulaştığı sonuç, alfabe değişikliği yapılması yönünde olmuştur. Bu sonuca ulaşmada Batı medeniyeti dairesine dahil olma hedefi ön plana çıkmıştır.

Ancak, 12 Eylül 1922 tarihinde, Ahmet Emin Yalman, Ebüzziya Velid ve Yakup Kadri'nin de bulunduğu bir ortamda Hüseyin Cahit'in Latin tabanlı harflere hâlihazırda niçin geçilmediği ile alakalı sorusuna Atatürk, daha zamanının gelmediği şeklinde cevap vermiştir.[102] Dolayısıyla yapılacak alfabe değişikliği zamana yayılmış ve yapılan tartışmalarla[103] toplum söz konusu değişikliğe hazırlanmıştır.[104]

Toplumunun alfabe değişikliğine hazırlanması sürecinde çeşitli zeminler kullanılmıştır. Örneğin, Latin tabanlı harflere geçiş ile ilgili ilk yazılı teklif, Şubat-1923'te İzmir İktisat Kongresi'nde yapılmıştır. Kongre Başkanı Kazım Karabekir Paşa, İslam birliğini bozacağını gerekçe göstererek bu teklife karşı çıkmış ve önerge okunmadan reddedilmiştir.[105] Alfabe konusunun Mecliste gündem olması hususunda

---

[101] Yılmaz, **A.e**, s. 36.

[102] M. Şakir Ülkütaşır, **Atatürk ve Harf Devrimi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s. 42.

[103] Agâh Sırrı Levend, 1923-1928 yıllarında, üzerinde en çok durulan meselenin imla ve alfabe konusu olduğunu yazmıştır. Levend, ıslah ile bu meselenin çözülebileceğini düşünenlerin yanında Latin tabanlı yeni Türk alfabesinin kabulü teklifinin de yankı uyandırdığını ifade eder. Tartışmaların ağırlık merkezinin bu konular olduğunu belirten Levend, bu dönemde muhafazakârlar susunca tartışmaların durduğunu ifade etmiştir. Levend, ayrıca bu yıllarda çeşitli dergilerin dil konusunu sıklıkla işlediği bilgisini de vermiştir. (Bk. Agâh Sırrı Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, 2. bs., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, S. 182, 1960, s. 389-391)

[104] Bu konuda dönemin aydınlarının yazdıkları hakkında bk. Agâh Sırrı Levend, **A.e**, s. 395-400.

[105] M. Şakir Ülkütaşır, **A.e,** s. 42.

ilk ciddi adım ise İzmir Mv. Şükrü Saracoğlu tarafından atılmıştır. Saracoğlu'nun bu teşebbüsü[106] Mecliste büyük bir tartışma başlatmış, bazı milletvekilleri Saracoğlu'nun üzerine yürümüştür.[107] Bu gelişme Latin tabanlı harflerin kabulünün zamana yayılması fikrini perçinlemiştir. Bu fikir çerçevesinde 1924-1928 yılları arasında harf devrimine giden yolda öncülük edecek kararlar alınmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, uluslararası takvim, saat ölçüleri ve rakamların kabulüyle Latin tabanlı alfabeye geçiş için ortam hazırlanmıştır.[108]

1926 yılında Bakü'de toplanan Birinci Türkoloji Kurultayı'na Alman profesör Theodor Menzel'in temsilci sıfatıyla gönderilmesi Latin tabanlı harflere geçiş sürecinde yeni bir safhayı başlatmıştır.[109] Dönemin Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati, 1926 yılında Maarif Teşkilatına Dair Kanun'un görüşmelerinde dilin ıslahı için gereken tedbirlerin alınacağını söylemiştir. Bu ifade, Latin tabanlı yeni harfler konusunda devletin resmî adımları atacağının işareti olmuştur.[110]

Süreç ilerledikçe yeni yönetimin karşısında ciddi bir muhalefet kalmamıştır. 1927'ye varıncaya kadar durum değişerek muhalefetin gücü kırılmıştır. Bu arada eski SSCB'de Türk dilleri için Latin tabanlı harflerin kabul edilmesi yönetimi cesaretlendirmiştir.[111]

9 Ağustos 1928 tarihinde harf inkılabı sürecinin başlatılması sonrasında Atatürk, 23 Ağustos-21 Eylül 1928 tarihleri arasında yeni alfabeyi öğretmek için yurt

---

106 Mehmet Şükrü Saraçoğlu'nun TBMM'de yaptığı konuşma için bk. **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre II, Cilt 6, İçtima 11, 25/02/1340 (25/02/1924), s. 335-336.
107 Sadoğlu, **A.e**, s. 222.
108 Zeynep Korkmaz, "Harf Devrimi", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar III**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007, s. 385.
109 Azerbaycanlı Samir Kazımoğlu, bu hususta şunları yazar: *"Professor T. Menzel Rus ve Türk kültürünü, tarihini, etnografiyasını ve siyasetini çok iyi bildiyi içindir ki o, Mustafa Kemal Paşa'nın diggetini* [(dikkatini) F.D.] *celp etmiştir. Hemin dövürde Avrupa'da birçok Türkologlar ve şerküsnaslar* [(şarkiyatçılar) F.D.] *faaliyet gösterirdi. Onların içerisinden Atatürk'ün Menzel'i seçmesi merak doğurur ve hiç şübhesiz ki, bu, Menzel'in Türkiye'yi sevmesi, onun halgını* [(halkını) F.D.] *kıymetlendirmesi ile bağlıdır. T. Menzel'in yazdıkları sübut ediyor ki, Atatürk onu hele 1925-çi ilde* [(1925 yılında) F.D.] *Türkiye'ye davet etmiş ve onun elifbanın değiştirilmesi, Latin grafikasına* [(harflerine) F.D.] *geçilmesi ile ilgili fikirlerini dinlemişlerdir. Menzel'in bilgileri Atatürk'ü çok razı salmış* [(ikna etmiş) F.D.] *ve ancak bundan sonra o, Alman âlimini Bakü'ye kurultayın hazırlık işine göndermiştir… Kurultayda Alman alimi bir neçe çıhış etmiş* [(birçok defa kürsüye çıkmış) F.D.] *ve hemişe de Mustafa Kemal'in fikirlerine isnat ederek yeni Latin grafikasına geçmeyi tavsiye etmiştir."* (Samir Kazımoğlu, "Mustafa Kemal Atatürk ve Birinci Türkoloji Bakı Gurultayı", **1992 Uluslararası Türk Dili Kongresi Bildiriler Kitabı**, Ankara, 1996, s. 670-671.)
110 Bayar, **A.e**, s. 16.
111 Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Metin Kıratlı, Ankara, TTK, 1993, s. 276.

gezileri tertip etmiştir.[112] Ayrıca Latin tabanlı yeni harfleri öğrenme konusu toplumda yarışa çevrilmiş, gazetelerde dersler yayımlanmış ve yeni harflerle neredeyse tam sayfa yayımlar yapılmıştır. Bu arada dönemin siyasileri ile meslek ve gönüllü toplum kuruluşları da boş durmamıştır. Örneğin, CHP 16 Ağustos 1928'de yeni harflerin yaygınlaşması için dersane açma kararı almış, İstanbul Belediyesi yeni harflerle telefon rehberi bastırmış, Ticaret Odası'nda imzalar yeni harflerle atılmaya başlanmıştır.[113] Yapılan bu faaliyetler, toplumu alfabe değişikliğine hazırlama safhasının yansımaları olmuştur. Bütün bu gelişmelerden sonra Harf Kanunu, 1 Kasım 1928 tarihinde 1353 numara ile Mecliste kabul edilmiş ve 3 Kasım 1928 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu aşamalardan hemen sonra millet mektepleri devreye girmiştir. 30 Kasım 1928'de gazeteler son kez Arap harfli Türk alfabesiyle basılmış,[114] dolayısıyla 1 Aralık 1928 tarihi itibarıyla da Latin tabanlı yeni Türk alfabesinin kullanımı Türkiye'de zorunlu hâle gelmiştir.

Harf inkılabının hemen akabinde okuma-yazma faaliyetlerine dönük tedbirler daha da yoğunlaştırılmıştır. Yeni hedef, mümkün olan en kısa sürede okuma-yazma oranını yükseltmek şeklinde belirlenmiştir. Oranların yükseltilmesindeki hedef, harf inkılabının ne kadar zaruri olduğunu topluma hissettirmek olmuştur. Bu minvalde 11 Kasım 1928'de Millet Mektepleri Yönetmeliği çıkarılmış,[115] ve millet mekteplerine devam, 16-40 yaş arası için mecburi, üstü için isteğe bağlı olarak belirlenmiştir.

Harf inkılabı girdi olarak kabul edilirse bu mekteplerden elde edilecek sonuçlar inkılabın çıktısı hükmündedir. Millet mekteplerinde ilk dört ayda öğrenci sayısı 220 bine ulaşmıştır.[116] Kocabaşoğlu'nun verdiği istatistikte derse devam edenlerin içinde başarı oranının %49 olduğu belirtilirken[117] bir diğer istatistikte 1929-30 öğretim yılında kurslarda başarılı olanların nüfusa oranı %4 olarak belirtilmiştir.[118] 1940 yılına gelindiğinde ise 17 milyon 820 bin 950 olan nüfusun içinde okur-yazar sayısı 3 milyon

---

[112] Zeynep Korkmaz, **a.g.m**, s. 387.
[113] Tongul, **a.g.m.**, s. 122.
[114] Tongul, **a.g.m.**, s. 126.
[115] B. Lewis, **A.e**, s. 277.
[116] Yasemin Doğaner, "Elifba'dan Alfabeye Yeni Türk Harfleri" **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 2, s. 4, Ankara, 2005, s. 36.
[117] Uygur Kocabaşoğlu, "Harf Devrimi'nin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değin Gözlemler", **Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu**, Ankara, TTK, 1991, s.114.
[118] Ertem, **A.e**, s. 315.

500 bin olup oran olarak ifadesi %21'dir.[119] Bu istatistiklere göre istenilen başarı seviyesi yakalanamamıştır. Beklenen başarı seviyesinin elde edilememesinde öğretmen sayısının azlığı[120] kadar 1929 yılında ortaya çıkan ve ABD menşeli ekonomik buhran da rol oynamıştır. Bu merkezde, uluslararası alanda hissedilen ekonomik ve siyasi problemlerin getirdiği sorunların bertaraf edilmeye çalışıldığı ifade edilmiştir.[121]

Harf inkılabı yıllarında ABD büyükelçisinin inkılaptan sonraki ilk altı aya dair yazdığı rapordaki bazı bilgiler önemlidir. Raporda alfabeye ilişkin yasanın altı aylık uygulamasında kişiler bakımından varılan sonuçların yüzeysel kaldığı vurgulanmıştır. Yasanın Arap harfli Türk alfabesinin kullanılmasını önlemekte başarılı olamadığı, resmî yazışmaların yeni harflerle yapılmasına karşın eski yazının ferdî düzeyde terkedilmediği belirtilmiştir. Resmî olmayan muhtıra ve notların müsveddelerinin eski yazıyla kaleme alındığı ve bu yazıların, sayıları oldukça az olan yetenekli memurlar tarafından yeni yazıya çevrildiği ifade edilmiştir.[122] Bu bilgiler istenilen başarının yakalanamamasını izah etmektedir. Özetle millet mektepleri, harf inkılabının toplum nezdinde tutunmasında çok kuvvetli olmasa da belirli bir kitle üzerinden bakıldığında anahtar vazifesi görmüş, yukarıda açıklanan sebepler bir bütün olarak değerlendirildiğinde, yıllar içinde ilgisizliğe maruz kalarak 1936 yılında vazifesini ve ömrünü tamamlamıştır.

2.2. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşu ve Atatürk Dönemi Türk Dil Kurultayları (1932-1938)

Türkiye'de, Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus-devlet inşası önemli bir hedef olmuştur. Bu çerçevede, İslam ile harmanlanmış kültür yapısından çıkılarak homojen bir ulus inşasında dil, temel bir unsur olarak görülmüştür.[123] Örnek olarak harf

[119] Ertem, **A.e**, s. 316.
[120] *"Sekiz yıllık süre içinde 2.500.000 kişiye okuma-yazma öğretilmişti. Okullarda öğretmen de azdı. 1933-1934 öğretim yılında 40.000 köyün 5.000'inde ancak 6.786 öğretmen vardı."* (Ertem, **A.e**, s. 315.)
[121] Mehmet Emin Yardımcı, vd., "1929 Dünya Ekonomik Krizinin Sebepleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", **Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları**, Ed. Selçuk Koç vd., Aralık 2017, s. 252.
[122] Ertem, **A.e**, s. 301-302.
[123] Özdoğan, **a.g.m.**, s. 243.

inkılabından yaklaşık bir yıl sonra, 1 Eylül 1929'da okullarda Arapça ve Farsça dersleri kaldırılmıştır.[124] Bu dönemde Türkiye'de dil tartışmalarının başat unsurunu, dil bilimi umdelerinden ziyade modernleşme kaygısı[125] belirlediğinden söz konusu kararın eğitim-öğretim boyutu da olmuştur.

Atatürk, 1931 yılının başlarında Türk Ocağının Adana şubesini ziyareti esnasında, farklı dil konuşanların ileride devletin ve milletin aleyhine hareket edebileceğini, Türk Ocağının vazifesinin bu kesimleri Türkçe konuşan hakiki Türk yapmak olduğunu, onlarla kaderimizin aynı olduğunu söylemiştir.[126] Atatürk, böylece harf inkılabında dönemin Türk milliyetçilerinden aldığı desteğin dile yönelik diğer kararlarda da aynı şekilde devam etmesini istemiştir. Atatürk'ün yaptığı konuşmada dil farklılığının Türk milleti için tehlike olduğunun altını çizmesi, milliyetçi çevrenin en hassas noktası üzerinden destek almaya yönelik önemli bir ifade olmuştur. Dolayısıyla bu konuşma, dil işlerine ilişkin mevcut Dil Heyeti'nden daha farklı bir yapılanma olacağının işaretlerinden biridir.

Dille ilgili alınacak kararlarda Türk Ocağının desteğinin aranması, bu kuruluşun da dil işlerinde faal olmasından kaynaklanmıştır. Bu merkezde Sadri Maksudi Arsal, 1930 yılında Türk Ocağına bağlı İlim ve Sanat Heyeti'nin teklifi ve kararı çerçevesinde, Osmanlı Dönemi'nden kalma yazı dilini düzeltmek, yabancı sözlerden ayırtlamak,[127] arıtmak ve öz Türkçe köklerden edebî ve ilmî bir dil oluşturmak gerekliliğini ispat etmek gayesiyle *"Türk Dili İçin"* adlı kitabı yazmıştır.[128] Bu kitabın ön sözü ise Alman, Carl Brockelmann tarafından kaleme alınmıştır[129] Arsal,

---

124 Süer Eker, "Modernleşme Sürecinde Türk ve İran Dil Devrimleri." **6. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008, s. 4.

125 Ayşin Altun'a göre dil tartışmaları Osmanlının modernleşme süreciyle başlar, Cumhuriyetin uluslaşma süreciyle devam eder. Bu tartışmalar, dil bilimi temelli olmaktan ziyade modernleşme sürecindeki politik duruşlara göre yapılır. Dilin iletişim aracı olduğu gerçeği bir kenara bırakılarak onun tarihî, siyasi, ve kültürel bir yönlendirme unsuru olarak görme alışkanlığı dile politik anlamda müdahale Kurumunu doğurmuş, dil kullanımı iktidarların tutumuna göre şekillenmiş, bazen de yasayla değiştirilebilen bir hâl alarak sağ görüşlülerin yaşayan Türkçe, sol görüşlülerin öz Türkçeciler/tasfiyeciler olarak anılması günümüzde devam etmese de Cumhuriyet tarihinin gerçeğidir. (Ayşin Altun, "Devletin Dile Müdahalesi", **Altüst Dergisi**, s. 7, İstanbul, 2012, s. 28-29.)

126 Mehmet Özdoğan, "Türkiye'de Ulus İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)", **Akademik Hassasiyetler Dergisi Journal Of The Academic Elegance**, C. 2, s. 3, Ankara, 2015, s. 248-249.

127 TDK Güncel Türkçe Sözlük'te bulunmayan bu kelimenin anlamı, *"tasfiye etmek, ayıklamak, seçmek, ayırmak"* olarak ifade edilebilir.

128 Sadri Maksudi Arsal, **Türk Dili İçin**, Türk Ocağı İlim-Sanat Heyeti Neşriyatı, Ankara, 1930, s. 11.

129 Ön sözün başında dilin bir milletin sadık aynası olduğunu söyleyen Carl Brockelmann, özetle, millî şuura erişemeyenlerin, dillerine yabancı sözlerin girmesine engel olmanın gerekliliğini kavrayamayacağını ifade eder. Yabancı kültürün tesirinin milli haysiyete zıt olduğunu kavrayan Alman

bu eseri yazma amacını ifade ederken dili değiştirmek gayesinde olmadığını sıklıkla vurgulamayı ihmal etmemiştir. Arsal, yapmak istediğinin bozulmuş ve Türkçeliğini kaybetmek yoluna girmiş yazı dilini Türkçeleştirmek olduğunu da özellikle belirtmiştir.[130] Ona göre dil ve ulusçuluk birbiriyle ilişkili olup ulus bilincinin yükseldiği toplumlar, hemen dillerine sahip çıkarak dildeki yabancı unsurların boyunduruğuna son vermiştir. Arsal'a göre Türkçenin ıslahı yolunda Alman dil özleşmesi örnek alınmalıdır.[131] Dolayısıyla sözü edilen kitabın ön sözünün Carl Brockelmann'a yazdırılmasının temel sebebi bu düşünce olmuştur.

1928-1932 yılları arasında dile ilişkin işler Dil Heyeti'ne havale edilmiştir.[132] Dil Heyeti'nin yetersiz olduğuna dair,[133] Peyami Safa'nın, Resimli Ay'da yayımlanan Ekim 1929 tarihli *"Vazifeye Davet"* adlı yazısı önem arz etmiştir. Safa, bu yazısında, Dil Heyeti'nin uyku hâlinde olduğunu, ay başlarında maaşlarını alacakları zaman uyanıp tekrar aynı hâl üzere devam ettiklerini ve vazifelerini hakkıyla yapmadıklarını yazmıştır.[134] Atatürk de, zihninde Dil Heyeti'nin, dil işlerine yönelik ihtiyaçları

---

milletinin, atalarının halis Almancasını yeniden konuşma temayülünü gösterdiğini söyleyen Brockelmann, Türklerde dil inkişafının Almanlarınkine benzer olduğunu, Türklerin, Orta Asya'dayken Doğu'da Çin, Batı'da İran medeniyetlerinin etkisine maruz kaldıklarını belirtir. Türklerin, Batı'ya doğru göçlerinden sonra Arapların ilim ve fen, İranlıların fesahat ve belagat usullerinin tesir sahasına ve cazibesine dayanamadığını ilave eden Brockelmann; Selçuk, Timur ve Osmanlı devirlerinde Arapça ve Farsça eser vermede bu dilin kullanıcıları ile yarışacak seviyeye gelindiğini ifade ederek bu devirlerde Türk münevverleri için *"Türkçenin yabancı dil olduğunu"* yazar. Brockelmann, 19. asırda Doğu'da, Batı medeniyetinin etkilerinin görülmeye başlanmasıyla bu kez Fransız kültürünün tesir sahası bulduğunu belirterek böylece Türk dilinin istiklalinin büsbütün tehlike altına girdiğini söyler. Brockelmann, yabancı dillerin Türk dilini istilasının Almanların maruz kaldığından daha derin olduğunu ifade ederek milliyetperver Türklerin, Türk diline ilişkin yoğun mesailerinin neticelerini hızla aldığını ve beklenmedik bir başarı yakaladığını yazar. Brockelmann, Atatürk'ün, Türk milletinin Avrupa medeniyet dairesine girişini kolaylaştırmak için Latin tabanlı harfleri kabul etmeyi zorunlu gördüğünü, gelinen noktada Türk dilinin yeni harflere uygun gelişimine yol açmak gerektiğini ifade eder. Brockelmann, ilim lisanına giren beynelmilel kelimelerin halkın anlamasını temin edecek denkliklerinin oluşturulması gerektiğini söyledikten sonra Sadri Maksudi Arsal'ın bu kitabını geniş bir görüş açısıyla kaleme aldığını ve dikkat çeken fikirler ileri sürdüğünü, bunlara itibar edilmesi gerektiğini belirtir. Brockelmann, yeni Türkiye'de Arsal'ın bu fikirlerinin uygulanma zemini bulmasını ümit ettiğini ifade ederek yazısını sonlandırır.

130 **A.e.**, s. 20.

131 Sadoğlu, **A.e**, s. 234.

132 Zeynep Korkmaz, "Atatürk ve Türk Dili", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s. 733.

133 Dil Heyeti üyelerinin edebiyat ve sanatla uğraştıkları, ancak hiçbirinin dil uzmanı olmadığı ifade edilmiştir. (Bk. Bayram Ceyhan, "Türk Dil Kurumu'nun Kuruluş Sürecinde Mecliste ve Basında Dil Tartışmaları", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s. 29.)

134 Peyami Safa'nın yazısı için bk. Kazım Yetiş, **Atatürk ve Türk Dili 3**, C. II, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s. 1127

karşılamada yetersiz kaldığı ve başlı başına bir topluluk oluşturmak gerektiği fikri olgunlaşırken Peyami Safa'nın bu yazısından etkilenmiş olmalıdır. Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin (TDTC) dernek statüsünde kurulmasında örnek alınan ülkelerin de benzer süreçleri geçirdiği ifade edilmiştir.[135] Atatürk, neticede 1932 yılında TDTC'nin kurulması talimatını vermiş, kurulacak cemiyetin hangi işleri yapacağını gösteren ilk taslağı da bizzat çizmiştir. Cemiyetin amacı, *"Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak ve onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe eriştirmek."* şeklinde belirlenerek çalışmalara başlanmıştır.[136]

Bu merkezde cemiyet için iki faaliyet alanı belirlenmiştir. Bunlardan ilki, konuşma ve yazı dilleri arasında birlik sağlamak, diğeri de Türkçenin diğer dillerle olan ilişkisini belirlemek için filolojik çalışmalar yapmak olmuştur.[137] Bundan sonra en kısa zamanda bir kurultayın toplanmasını sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmasına öncelik verilmiştir. Atatürk, Ruşen Eşref'in bu görevi yerine getirmesi talimatını vermiştir.

Birinci Türk Dil Kurultayı 26 Eylül-6 Ekim 1932 tarihleri arasında Dolmabahçe'de toplanmıştır.[138] Bu kurultayda katılımcılar, kurucu iradenin hedeflerine muvafık tezleri savunurken Hüseyin Cahit Yalçın ise dile beşeri müdahaleyi yanlış bulan tezini savunmuştur.[139] Yalçın'ın tezi, büyük bir şayiayı da

---

[135] *"XIX. yüzyılda Alman dilinin özleşmesi ve Macaristan'daki büyük dil devrimi bu amaçla kurulan derneklerin aracılığı ile sonuçlandırılmıştı. Almanlar siyasi birliklerini ancak 1871 yılında sağlayabilmişlerdir. Almanların birliği, önce dil birliği olarak gerçekleşmiştir. Milli uyanışla dile karşı nasıl bir ilginin ortaya çıktığını Fransa ve Almanya örneklerinde görmek mümkündür. Nitekim bu ilgiye Osmanlı'nın son dönemlerinde de rastlamak mümkündür. 1908 Meşrutiyeti sıralarında Ziya Gökalp'in ve Selanik'te Genç Kalemler dergisinde toplananların ön ayak olduğu Dilde Türkçülük hareketinin başlaması bir rastlantı değildir. Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, buradaki milli diller Orta çağ Avrupa'sının dili olan Latinceyle savaşıp bağımsızlıklarına ulaşmışlar, yani sadece halkın günlük dili olmaktan çıkıp bilim ve edebiyat dili de olmuşlardı. Türkçenin karşısında ise içinde Arapça ve Farsçanın da bulunduğu karma bir dil olan, Latince gibi topluluğun ortak dili değil, küçük bir zümrenin, aydınların dili olan Osmanlıca vardı. Cumhuriyetin ilk yıllarında da bir dil akademisi kurulmasına ilişkin öneriler yapılmıştı. Dilin milli değerlerle beslenen bir tabana oturtulabilmesi, tıpkı Almanya örneğinde olduğu gibi halk ağzından derlemeler yapılabilmesi, taramalar yapılabilmesi, yeni terimler ve sözler oluşturulabilmesi, Türkçenin özleştirilerek yabancı unsurlardan temizlenmesi ve bu alanda sürekli çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için yüksek kültür kurumlarına ihtiyaç duyulmuştu. Bu ihtiyacı karşılamak amacıyla tarih ve dil kurumlarını kurduran Atatürk, her iki Kurumun da Almanya ve Fransa'daki dil dernekleri ve akademilerinde olduğu gibi, akademik çalışmalar yapabilecek nitelikte ve yüksek düzeyde kurumlar olmasını istiyordu."* (Özdoğan, **a.g.m.**, s. 249-250.)

[136] Korkmaz, **a.g.m.**, s. 733.

[137] Sadoğlu, **A.e**, s. 236.

[138] Özkan, **a.g.m.**, s. 98.

[139] *"Falih Rıfkı daha sonra Atatürk'ün o günle ilgili şunları ifade ettiğini belirtir: Bir kara tahta vardır, bilir misiniz, hoca tebeşirle üstüne yazar, sonra siler, yine yazar. Hüseyin Cahit hepinizi bugün işte*

beraberinde getirmiştir. Zira bu tez, dil sahasında ulaşılmak istenen inkılap temelli hedeflerle uyuşmamıştır.[140] Yalçın, böylece kurultayda yaptığı eleştirilerle şimşekleri üzerine çekmiştir.[141] Kurumun ilk başkanı olan Samih Rifat, yaptığı konuşmada Hüseyin Cahit Yalçın'ı, tezinde çelişkiler olduğunu öne sürerek tutarsızlıkla suçlamıştır.[142] Kurultayda üzerinde durulan konulardan biri de halk dili ile aydın dilinin birleştirilmesine yönelik çalışmalar olmuştur.[143]

Atatürk, Birinci Türk Dili Kurultayında yapılan tartışmaları dönemin ABD Genelkurmay Başkanı McArthur ile birlikte takip etmiştir. (Ek-1) Latin tabanlı yeni Türk alfabesi ile ilgili ABD büyükelçisinin yazdığı rapor ile bu bilgi yan yana düşünüldüğünde ABD'nin Türkiye'deki gelişmelere kayıtsız kalmadığı anlaşılmıştır.

Bu kurultayın akabinde ilk iş olarak kelime hazinesinin tespitine yönelik söz derleme seferberliği başlatılmış[144] ve neticede 125 bin fişten müteşekkil bir çalışma ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca kelime tasfiyesi için halk diline ve eski kaynaklara müracaat edilmiştir.[145] Böylece 1932-1934 arasındaki yıllarda Türkçenin kelime hazinesi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.[146] Ancak o dönemlerde bu işleri yönlendirecek hazırlıklı bir bilim kadrosu bulunmadığından derlenen malzemeler

---

böyle sildi." (Bk. Caner Kerimoğlu, "Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957)'ın Dil ile İlgili Görüşleri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C. 7, S. 16-17, 2008/Bahar-Güz, s. 113.)

[140] *"Ancak bir dil planlamasının gerekli ve zorunlu olduğunun kesinkes kabulüyle düzenlenen bir kurultayda, dilin 'tabii tekamüle' bırakılması gerektiğini savunan Hüseyin Cahit'e söz verilmesi anlamlıydı. Nitekim kurultaydan birkaç gün önce Hüseyin Cahit'in tezi Atatürk'ün önüne gelmiş, fakat o kısa bir tereddütten sonra kurultayda sunulmasında sakınca görmemişti. Falih Rıfkı'nın aktardığına göre kurultayın ilk günü Hüseyin Cahit'in zaferi ile çalkalanınca, gelişmeleri locasından izleyen Atatürk, karşı tezi güçlendirmek için hasta yatağındaki Samih Rifat'ı kürsüye getirtmek zorunda kalmıştı. Aslında Hüseyin Cahit, dilde değişmeye değil; bir devlet müdahalesine karşıydı. Ona göre son yirmi beş yıl içinde gittikçe kuvvetlenen sade dil cereyanı bugün Arapça ve Acemce terkipleri dilimizden söküp götürmüştü. Aynı süreç bundan sonra da devam edeceği için bir dil planlamasının gereği yoktu. Çünkü bu 'tabii tekâmül' o kadar güçlüydü ki; koca bir akademi buna engel olmaya çalışsa bile başarılı olamazdı. Kaldı ki eğer planlamadan amaç, yazı dili ile konuşma dilini birleştirmekse, yabancı sözcükleri bireysel ya da örgütsel 'icat'larla karşılamaya çalışmak, aynı şekilde yabancılaştırıcı bir uygulama olacaktı."* (Sadoğlu, **A.e**, s. 238.)

[141] Leyla Karahan, **Türk Dili Üzerine İncelemeler**, 2. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 2016, s. 65.

[142] *"Samih Rifat Bey, Hüseyin Cahit Bey'in iki konuşması arasında büyük fark bulunduğuna ve bunun bir ricat olduğuna işaret ettikten sonra, Cahit Bey'in davasında istinat ettiği noktalara cevap vermiş, konuşmasının sonunda Cahit Bey'in en çok kuvvet verdiği beşer iradesi bahsine değinerek bunun aksini ispat eden hadiseleri saymıştır. Profesör Meyer'in kitabından bu fikri açık surette reddeden fıkraları okumuş ve Dil Kurultayının büyük bir fikir ittihadını temsil ettiğini söyleyerek bu birliğe dokunmanın doğru olmadığını belirterek konuşmasını sonlandırmıştır.*" (Yılmaz, **A.e**, s. 98.)

[143] Bayar, **A.e**, s. 17.

[144] G. Lewis, **A.e**, s. 69.

[145] Bayar, **A.e**, s. 18.

[146] Zeynep Korkmaz, "26 Eylül ve Dilimizi Türkçeleştirme Yolundaki Gelişme Süreçleri" **Türk Dili Üzerine Araştırmalar III**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007, s. 339.

ciddi bir sınıflamadan geçirilememiştir.[147] Tasfiyenin öne çıktığı bu dönemi, "Aşırılık Dönemi" olarak nitelendirmek mümkündür.

İkinci Türk Dili Kurultayı 18-23 Ağustos 1934 tarihleri arasında toplanmış ve Atatürk'ün talimatıyla ilk kurultay sonrası oluşan karmaşanın ortadan kaldırılmasına yönelik hangi çalışmaların nasıl yapılması gerektiğine dair müzakerelerde bulunulmuştur. Bu kurultayın ana konusu terimler ve Tarama Dergisi'ndeki karmaşanın giderilmesi ile Karşılıklar Kılavuzu'nun hazırlanması olmuştur.[148] Ayrıca 1934 sonrasında dil bilimi çalışmalarının artması,[149] yeni dönemde ilmî tutumu önceki yıllara nispeten daha çok ön plana çıkarmıştır. Dolayısıyla İkinci Türk Dili Kurultayı sonrası dönem, *"Ilımlı Özleştirme Dönemi"* olarak isimlendirilmiştir.[150]

24-31 Ağustos 1936 tarihleri arasında yapılan Üçüncü Türk Dil Kurultayı,[151] Güneş-Dil Teorisi merkezinde şekillenmiştir. Falih Rıfkı ile muhaveresinden de anlaşıldığı üzere Atatürk, *"dilin bir çıkmaza saplandığını"* kabul etmiş,[152] dolayısıyla Osmanlı Dönemi Türkçesi gerçeğini ve etkisini müşahede etmiştir. Korkmaz, kısa vadede ve temelsiz tedbirlerle dilin özleştirilmesi ve Türkçeleştirilmesinin mümkün olmadığını, bu işin uzun vadeli kültür ve bilim çalışmalarının konusu olduğunu vurgulamış ve 1936-1938 yılları arasındaki dönemde aşırı özleştirme çalışmalarının genellikle normal dil çalışmalarına dönüştüğünü söylemiştir.[153] Ancak bu normalleşme, özleştirme çabalarına dair aşırılık ile ilgilidir.

Üçüncü Türk Dil Kurultayında, Güneş-Dil Teorisinin öne çıkarılmasının sebebi, ilk kurultaydan itibaren ileri sürülen menşe sorunlarını sona erdirmek içindir. Kurultayın temel konuları,[154] Türk dilinin kökenini araştırmak, eskiden beri var olan *"ata-ana"* gibi ortak sözcüklere Türkçenin etkisini belirlemek, dilin eski zenginliğine kavuşması ve gelişebilmesi için hangi kaynaklara başvurulması gerektiği üzerinde inceleme ve tartışmalarla çare ve yollar aramak olmuştur. Ayrıca Batı'dan gelen

---

147 Korkmaz, **A.y.**
148 Bayar, **A.e**, s. 19.
149 Bayar, **A.e**, s 21.
150 Korkmaz, **a.g.m.**, s. 340.
151 Bu kurultaydan itibaren kurultay başlıklarında *"dili"* yerine *"dil"* ibaresi kullanılmıştır.
152 Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, İstanbul, Dünya Yayınları, C. II, 1984, s. 452.
153 Korkmaz, **a.g.m.**, s. 340.
154 Kurultaya sunulan tezler üç başlık halinde sıralanmıştır. (Bk. **Üçüncü Türk Dil Kurultayı Üyelerine Kurultay Kılavuzu**, İstanbul, , Devlet Basımevi 1936, s. 3-4.)

sözcüklere karşı ne yapılabileceği konusuna da odaklanılmıştır.[155] Bu kurultayda, başlıca konu olan Güneş-Dil Teorisi etrafında yoğun tartışmalar yapılarak yakıştırma ve zorlama yoluyla Arapça, Farsça, Fransızca ve ölü bir dil olan Sümerce kelimelerin etimolojik olarak Türkçe kaynaklı olduğunun ispatına çalışılmıştır. Bu tutum beraberinde içeride ve dışarıda tepkiler meydana getirmiştir.[156]

1932-1938 arasındaki yıllarda yapılan çalışmalara bakıldığında yoğun geçmiş bir dönemin varlığından söz etmek mümkündür. Bu dönemde tasfiyecilik ilk iki yılın sonunda krize dönüşmüştür. Neticede *"saplanılan çıkmaz"*ın farkına varılarak çeşitli tedbirler alınmıştır. Katı bir şekilde yürütülen tasfiyeciliğin izlerini silmek ve tasfiye edilen kelimelerin Türkçeye dönüşünü sağlamak maksadıyla Güneş-Dil Teorisi öne çıkarılmış, ancak bu kez *"saplanılan çıkmaz"* daha da derinleşmiştir. Ulaşılan bilgilere göre, Birinci Türk Dili Kurultayı sonrasının dilin karmaşaya düşmesi, İkinci Türk Dili Kurultayı sonrasının toparlanma ve ilim yolunun açılması çabaları, Güneş Dil Teorisi merkeze alındığında Üçüncü Türk Dil Kurultayı sonrasının ise yeni karmaşaların başlangıcı olarak vasıflandırılması mümkündür.

2.3. İnönü Dönemi (1940-1950)

Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatından sonra Cumhurbaşkanlığı görevine İsmet İnönü seçilmiştir. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasıyla yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönemde bazı konularda süreklilik bazı konularda ise farklı yönelişler görülmüştür. Örneğin, Orta Asya merkezli tarih anlayışının yerini, kazı çalışmalarıyla birlikte Anadolu ve Eski Çağ merkezli tarih anlayışı almıştır. Bu yeni anlayış çerçevesinde dil konusunda ise tasfiye edilen Arapça ve Farsça menşeli kelimeler yerini, yeni türetilen kelimelerin yanında Batı kökenli kelimelere de bırakmıştır.[157] Ayrıca Batı medeniyetini deruhte etmek amacıyla laik-hümanist politikalar uygulanmıştır. Bu politikaların yansıması olarak Hasan Âli Yücel, 19 Temmuz 1939 tarihli Birinci Maarif Şûrası'nda liselerin millî kültürün kuvvetlenmesi işinde

155 Ahmet Haşim Altınışık, "Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu", Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2011, s. 277-280.
156 Bayar, **A.e**, s. 21.
157 Ahmet Haşim Altınışık, **A.e**, s. i-ii.

hümanizm ruhunu ve istikbalini tayin edecek kurumlar olduğunu söyleyerek pek çok ülkede Latince ve Yunancanın ikinci yabancı dil olarak öğretildiğinin altını çizmiştir.[158] Akabinde hümanizm kavramı, bizzat Yücel'in yönlendirmesiyle *"Türk hümanizmi"*[159] anlayışıyla ele alınmış, liselerde Latince ve Yunanca dersleri verilmeye başlanmıştır. Ayrıca halkevleri, Köy Enstitüleri ve üniversiteler aracılığı ile hümanizmin yayılması amaçlanarak Batı klasikleri Türkçeye tercüme edilmiştir. Böylece hümanist anlayışa uygun vatandaşlar yetiştirilmesi amaçlanmıştır.[160]

Bu dönemde ayrıca, Millî Eğitim Bakanı, 1936'daki tüzük değişikliğiyle TDK'de fahri başkanlıktan tabii başkanlığa getirilmiştir. Bu değişikliğin sonuçlarından biri olarak Kurum çalışanlarının özlük işleri MEB tarafından yürütülmeye başlanmıştır. TDK'nin böylece dernek kimliği, resmî devlet kurumu hüviyetine yaklaşmış ve çalışmalarına bu minvalde devam etmiştir.[161] Bu anlayış çerçevesinde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü de Atatürk gibi Kurum merkezine sık sık

---

[158] Ali Dikici, "Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi** s. 42, Ankara, Kasım-2008, s. 179.

[159] Bu kavram, Tek Parti Dönemi'nin son Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in klasik Batı eserlerinin tercümesi faaliyetleri çerçevesindeki eğitim ve kültür politikaları için kullanılmaktadır. *"Hasan Âli Yücel'in Maarif vekilliği dönemi, eğitim ve kültür politikalarında, o devire kadar konuşulmuş olan ya da yapılması düşünülen, yapılmaya başlanan projelerin sistemli, kapsamlı ve her biri bir diğerini tamamlayacak şekilde hayata geçirildiği bir dönem olarak tanımlanabilir. Her uygulamanın arkasında, her birini diğerine bağlayan ortak bir aklın ve siyasetin varlığı açıktır. Hasan Âli, çeşitli vesilelerle yapmış olduğu konuşmalarda hep bu akla ve siyasete vurgu yapmıştır. Telif ve tercüme neşriyatı, fakat özellikle de tercüme faaliyetleri alanında yapmış olduğu icraatlar da bu bütüncül düşüncenin dışa yansıyan sonuçlarıdır. 1930'larda yaygın olarak konuşulan fakat asıl tatbik imkânların› 1930'ların sonlarında, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı ve Hasan Âli Yücel'in Maarif vekilliği döneminde bulan bu bütüncül düşünce, 'Türk hümanizması' olarak adlandırılabilir."* (Yücel Bulut, "Hasan Âli Yücel: İcraatları ve Eserleriyle Bir Eğitim Bakanının Portresi", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 6, S. 12, 2008, s. 671-672.)

[160] Hacı Veli Gök, "Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları", Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011, s. 94-95.

[161] Altınışık, TDK'nin dernek statüsünde olsa da MEB'in bir dairesi gibi organize edilerek faaliyetlerine devam ettirilmesi ile ilgili şu bilgileri aktarır: *"Uygulanacak olan dil politikalarının belirlenmesinde önemli bir etkiye sahip olan Dil Kurumu, İnönü Dönemi'nde her ne kadar bir cemiyet olarak kabul edilmişse de MEB'in bir şubesi şeklinde çalışmıştır. Dil Kurumu ve Tarih Kurumunda görev alan akademisyenler, maaşlarını MEB'den almış ve özlük hakları Bakanlık tarafından yürütülmüştür. Dolayısıyla bu kurumlarda çalışanların, resmî anlayışın dışında hareket etmeleri mümkün olmamıştır. Dilde öz Türkçeleşme yapılırken de Atatürk'ün lisan ve tarih gibi büyük hareketi tamamlanmadan ayrılmış olması gerekçe gösterilmiştir. Atatürk'ten sonraki dilde özleştirme çalışmaları Atatürk'süz düşünülemez. Çünkü ondan hız almış akım, onun ilkelerine bağlı olarak durmadan ilerlemektedir. Devlet, davayı tutmaya devam etmiştir. Bu durumun en açık kanıtı ise Teşkilatı Esasiye Kanunu dilinin 1945'te Türkçeleştirilmesinde görülür. Bu önemli olay hukuk ve yazı dilimize çok sayıda olmasa bile epey Türkçe sözlük ve terim kazandırmış ve Anayasa'da geçmeyen birtakım hukuk terimlerinin de Türkçeleştirilmesi yolunu açmıştır."* (Altınışık, **A.e**, s. 287-289.)

gelerek çalışmaları yakından izlemiştir.[162] Buradan hareketle, TDK'nin bir devlet kurumu olma anlayışının yabancısı olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla 1983 yılında bir devlet kurumuna dönüştürülmesinin temelinde böyle bir müktesebatı taşıması vardır. Zira TDK, daha İnönü Dönemi'nde resmî kurum anlayışını itiraz etmeksizin tecrübe etmiştir. TDK'nin bu hüviyetinin yansımalarından biri de 1945 yılında Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun dilinin öz Türkçe olarak yeniden yazılması sürecinde kurulan komisyonda yer alması olmuştur.[163] Bu fiilî durum 1950 seçimlerine dek sürmüştür. İnönü Dönemi veya Millî Şef Dönemi olarak da isimlendirilen[164] 1940-1950 arasındaki yıllar, 1923-1938 arasındaki yıllara kıyasla farklılıkları da olan on yıllık bir dönemdir. Bu dönemde Latin-Yunan asıllı kelimelerin teklif edilmesi dikkat çekmiştir.

Tek partili siyasal rejimlerde uygulanacak ekonomik, siyasi ve kültürel politikalar, parti lideri ve partinin ilkeleri doğrultusunda belirlenmiştir. Bu amaçla dönemin kültürel politikalarının ve ilişkilerinin halka benimsetilmesi için, öncelikli olarak bu işlevi yürütecek kadroların oluşturulmasının gerektiği ifade edilmiştir. Bu açıdan İsmet İnönü de Cumhurbaşkanı olur olmaz kendi kültürel, ekonomik ve siyasi politikalarına yön verecek kadroları oluşturmak için harekete geçmiştir.[165]

Hümanist kültür politikalarının bir başka propaganda aracı ise dönemin basın-yayın kanalları olmuştur. Basın-yayın bu noktada cebri uygulamalara da maruz kalmıştır. Zira özellikle 1938-1946 arasındaki yıllarda, devletin uygulamış olduğu hümanist kültür politikalarının halka aktarılmasında basına önemli görevler yüklenmiştir. Hükûmetin yayın politikalarının dışına çıkan ve uygulamalara muhalefet

---

[162] Altınışık, **A.e**, s. 235-236.

[163] Argunşah bu çalışma hakkında şu bilgileri verir: *"1876 yılında kabul edilen ilk Anayasamız Kanun-ı Esasi adını taşımaktaydı. 1921 ve 1924 Anayasalarımız ise Teşkilat-ı Esasiye Kanunu adını almıştır. 1942 yılında Anayasa'nın dilini sadeleştirme girişiminde bulunulmuş, hazırlanan taslak metin milletvekillerine dağıtılmış, yoğun tepkiler üzerine geri çekilmiştir. 1944 yılında CHP Meclis grubu Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu dil bakımdan inceleyip Türkçeleştirmek için bir komisyon kurar. Komisyonun hazırladığı sadeleştirilmiş yeni Anayasa metni 10 Ocak 1945 tarihinde TBMM'de kabul edilir, bir değişiklik yapılmaksızın Türkçeleştirilmiş olan bu kanun konulmuştur"* (Mustafa Argunşah, "1938-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Siyaset-Dil İlişkileri", **Türk Edebiyatına Açılan Pencere İnci Enginün Armağanı**, Ed. Hülya Argunşah, Ankara, , Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2014, s. 78.)

[164] Dikici bu dönemin isimlendirilmesi ile ilgili makalesinin girişinde şu ifadeleri kullanır: *"Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk'ün vefatının ardından İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesiyle Türkiye'de Millî Şef dönemi adı verilen yeni bir dönem başlamıştır."* (Dikici, **a.g.m.**, s. 162.)

[165] Kadir Şeker, "İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2006, s. 9.

eden basın organları, yargı kararı olmaksızın ya kapatılmış ya da ağır para cezalarına maruz kalmışlardır.[166] 1938-1950 dönemi, 1932-1936 arasındaki yıllara benzetilmiştir. Ancak bu dönemin kendi içinde farklı bir dönem olduğuna da işaret edilmiştir.[167]

Bu dönemde yapılan çalışmalara katılmayanlar da olmuştur. Arapça ve Farsça kelimelerin tasfiyesi ve kelime uydurma işine Atatürk Dönemi'nden daha kuvvetli şekilde tepkiler verilmiştir. TDK taraftarları ve muhalifleri birbirlerini sert bir biçimde eleştirmişlerdir. Bu dönemdeki dil çalışmalarında devletin temsilcisi TDK olmuştur. Buna mukabil TDK muhaliflerini temsil edenler de tasfiyeye karşı çıkan bazı akademisyen ve yazarlar olmuştur. TDK muhalifleri dile beşeri müdahale yapıldığını savunarak tabii bir dil değişimini ve yaşayan dilin göz ardı edilmemesi[168] gerektiğini savunmuşlardır.

Tasfiyeye ve dile beşeri müdahaleye karşı olanlar, bir çatı altında ilk karşı çıkışını, 1948 yılındaki Muallimler Birliğinin düzenlediği Birinci Dil Kongresinde yaparak dikkatleri üzerine toplamıştır. Dile yapılan beşeri müdahalelere karşı olan bu hareket, kendini Muallimler Birliğinin tutumunda göstermiştir.[169] Bu kongre, TDK'nin tertip ettiği kurultaylara ilk muhalif kongre olmuş ve örgütlü[170] bir yapıda hayata

---

166 Şeker, **A.e**, s. 128.

167 *"...1938-1950 yılları arasında Türk dili alanındaki gelişmeler 1932-1936 dönemine çok benzemektedir. Bu dönemde 1936'dan sonra yavaşlayan Türkçeyi yabancı unsurlardan arındırma çalışmaları yeniden hızlanmıştır. 1932 yılından 1950 yılına kadar Kültür veya Millî Eğitim Bakanları aynı zamanda TDK Başkanlığı da yaptıkları için hükûmetlerle Kurum arasında uyumlu bir çalışma yürütülmüştür. Ayrıca Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün desteğiyle Türkiye'nin resmî dil politikalarının belirlenmesinde bu dönemde TDK'nin etkisi devam etmektedir. Bu dönemde Türk Dil Kurumu ile birtakım yazarlar, aydınlar ve üniversite arasında görüş ayrılıkları su yüzüne çıkmış; halkın diline yerleşmiş Arapça ve Farsça kelimelerin dilden atılmasına ve yerine yeni kelimeler uydurulmasına karşı tepki sesleri yükselmeye başlamıştır."* (Argunşah, **a.g.m.**, s. 77.)

168 Bu yıllarda Peyami Safa da müdahale taraftarıdır. Bununla beraber Safa, yaşayan dile işaretle, müdahalenin kolektif şuurun zevkine ve eğilimlerine aykırı olmaması gerektiğini, aksi hâlde tekamülü köstekleyeceğini de savunur. (Bk. Peyami Safa, *"Müdahalesiz Olmaz Fakat..."* **Osmanlıca Türkçe Uydurmaca**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 10. Bs., 2018, s. 115-117.) (Bu yazı 20 Kasım 1941 tarihli Tasvir-i Efkar gazetesinde yayımlanmıştır.)

169 Birliğin, 23 Ekim 1948'de topladığı Dil Kongresinin sonuç kısmında dilin siyasete alet edildiği, uydurma kelimelerin okul kitaplarına devlet zoruyla sokulduğu, nesillerin birbirini anlamaz hâle geldiği, TDK'de çalışanların emirle hareket eden bilgisiz kişiler olduğu, dolayısıyla yapılan işlerden vazgeçilmesi, 1928'den önceki devreye dönülmesi, aynı zamanda TDK'nin hükûmetçe teftiş ve tasfiye edilmesi gerektiği savunulmuştur. (Bk. Agâh Sırrı Levend, **A.e**, s. 452.)

170 Argunşah bu konu hakkında şu bilgileri aktarır: *"TDK'nin aşırı özleştirmeci tutumuna karşı ferdî itirazlar olsa da ilk örgütlü muhalefet İstanbul Muallimler Birliğinden gelmiştir. 1948 yılında bir grup Türkçe ve edebiyat öğretmeni İstanbul'da faaliyet yürüten bir meslek örgütü olan Muallimler Birliğine başvurarak, felsefe derslerinin öğretimi hakkında Bakanlığa sunulan rapora benzer bir raporun Türkçe ve edebiyat dersleri hakkında da hazırlanması, bunun için derneğin bir toplantı yapmasını talep ederler. Bunun üzerine Muallimler Birliği 23 Ekim-31 Ekim 1948 tarihleri arasında İstanbul'da 'Birinci Dil Kongresi'ni toplar... Kongrenin açılışında 'Türk Dili ve Edebiyatı Mezunları Cemiyeti' adına konuşan*

geçmiştir. Bu açıdan oldukça dikkat çeken bir muhalif duruş ortaya çıkmıştır. Ertesi sene TDK tarafından yapılan Altıncı Türk Dil Kurultayı, Muallimler Birliğinin Birinci Dil Kongresinde oluşan tepkiler çerçevesinde şekillenmiştir.

Bu dönemde ibadet dili tartışmaları da yoğunluk kazanmıştır. Atatürk Dönemi'nde hutbeler ve ezan Türkçeleştirilmiştir. İnönü Dönemi'nde ise 1941 yılında çıkarılan 4055 sayılı kanunla Türk Ceza Kanunu'nun 526. maddesine bir fıkra eklenmiştir. Bu değişikliğe göre, Arapça ezan okuyanlar ve kamet getirenlerin, üç aya kadar hapsedilmesi ve 10 liradan 200 liraya kadar para cezası ödemeleri hüküm altına alınmıştır.[171] *"Dinde reform"* olarak algılanan bu uygulamalara halkın ve muhafazakâr aydınların tepkisi oldukça sert olmuştur. Öncülleri 1946'da hissedilmeye başlanan toplumsal rahatsızlığın[172] neticesinde, ibadet diline yönelik alınan birtakım kararlar da CHP'nin 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimleri kaybetmesine sebep olmuştur.[173]

1938-1950 yıllarını kapsayan on iki yılda üç dil kurultayı yapılmıştır. 1939 yılında yapılması gereken Dördüncü Türk Dil Kurultayının 1942'de yapılmasının sebebi İkinci Dünya Savaşı olmuştur. Bu kurultayı diğerlerinden ayıran en önemli iki husus İstanbul dışında toplanan ilk kurultay olması, diğeri ise bu kurultayda İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz şartları sebebiyle yurt dışından hiçbir yabancı dil bilgininin davet edilememesidir.[174] Dolayısıyla bu kurultay evin içini toparlama çalışmasıdır. Beşinci Türk Dil Kurultayı, 1945 yılında Ankara'da yapılmıştır. Bu yılın içinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu öz Türkçe olarak düzenlenmiştir. Dolayısıyla bu gelişme kurultayda iz bırakmıştır. Zira Yalçın, o dönem Millî Eğitim Bakanı olan Hilmi

---

Zahir Güvemli, dilin içinde bulunduğu durumu ve dil sorunlarını ortaya koyar, bunların çözümü için Dil Akademisi kurulmasını teklif eder." (Argunşah, **a.g.m.** s. 79-80.)

[171] 6 Haziran 1941 tarih ve 4827 sayılı Resmî Gazete.

[172] Agâh Sırrı Levend, toplumda oluşan rahatsızlıkla ilgili şunları yazmıştır: *"1946 yılı demokrasi tarihimizin dönüm noktasıdır. Bu yıl içinde çeşitli partiler kurulmuş, iktidar partisinin 25 yıllık hayatını dolduran işler gözden geçirilmiş, eleştirilmiştir. Bu arada, dil meselesi de ele alınmış ve konu bazıları tarafından iktidar partisine hücum için kullanılmıştır."*

[173] *"CHP iktidarının daha önceki uygulamaları karşısında seçimler öncesi dinsel söylemi kullanarak karşılarına çıkması onlar açısından pek bir etki yaratmamış, aksine CHP sözüne daha da güvenilmez bir biçime bürünmüştür. CHP iktidardan düştükten sonra dinsel kesimlerin gösterdiği sevinç, CHP'nin çabalarının yeterli olmadığını ve halkın sürekli olarak geçmişe vurgu yaparak CHP'yi değerlendirdiğini göstermektedir."* (Sinan Yıldırmaz, "1950 Seçimleri ve Propaganda", **Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları: T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, s. 6, İstanbul, 3/2004, s. 148.)

[174] Mehmet Yalçın Yılmaz, **A.e.**, s. 154.

Uran'ın bu konuya açılış konuşmasında değindiğini aktarmıştır. Uran, ayrıca Türkçe Sözlük'ün tamamlandığı müjdesini de vermiştir.[175] Altıncı Türk Dil Kurultayı 19-23 Aralık 1949 tarihleri arasında toplanmıştır. Bu kurultayda, tüzüğün değiştirilmesi de tartışılmıştır. Ayrıca Terim ve İmla Kolları üzerinde yoğun çalışmalar yapılması hedefi ön plana çıkarılmıştır. TDK muhaliflerinin de kurultaya davet edilmesi ve komisyonlar ile genel oturumlarda söz alarak fikirlerini ifade imkanı bulmaları[176] bu kurultayı geçmiş kurultaylardan farklı kılmıştır.

[175] **A.e.**, s. 164.
[176] **A.e.**, s. 187-188.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1950-1960 DÖNEMİ TÜRK DİL KURULTAYLARINDAKİ DİL TARTIŞMALARININ BASINA VE MECLİSE YANSIMALARI

3.1. 1950 Seçimleri ve Dil Tartışmalarına Etkileri

Türkiye, tam anlamıyla 1950 yılından itibaren hem siyasi açıdan hem de toplumsal açıdan yeni bir sürece girmiştir. 1946 yılında yapılan çok partili ilk seçimin sonucunda Tek Parti Dönemi sona ermiştir. Bu seçimde CHP'nin yanında DP de Meclise vekil göndermiş, böylece TBMM'de çok partili dönem hukuken ve fiilen başlamıştır. DP, 1950 yılında yapılan genel milletvekilliği seçimlerini kazanarak tek başına iktidar olmuştur. Nadir Nadi, seçim sonuçlarıyla ilgili yaptığı yorumda CHP'nin; yukarıdan aşağıya doğru merkezden yönetilen, halkla iletişim kurmak yerine temasını halk dışı elemanlarla sağlamaya çalışan, iyi niyetli unsurların yanında birtakım parazitlerle çevrilmiş bir teşekkül hâline gelmesine bağlamıştır.[177]

Buradan hareketle DP'nin kullandığı dilin toplumda karşılık bulduğu anlaşılmıştır. Zira bilindiği üzere *"Yeter Söz Milletin"* sloganı DP'nin başat sloganıdır. Tarık Zafer Tunaya, 14 Mayıs 1950 seçiminin Türk demokrasisi için muazzam bir inkılâp olduğunu belirtmiştir. Tunaya, ayrıca Avrupa baskısına veya tepki olarak girişilen diğer hareketlere mukabil, DP hareketinin sakin ve vakur bir inkılâp mahiyeti taşıdığını da vurgulamıştır.[178]

CHP'nin yayın organı olan Ulus gazetesinde uzun yıllar boyunca yazıları yayımlanan Hüseyin Cahit Yalçın, her vatandaşın oyunu hür bir şekilde kullandığını, dikkate değer bir olay çıkmadığını ve seçime katılım oranının tahminlerin üzerinde olduğunu ifade etmiştir.[179]

Türkiye'de hâkim olan devletçi ve tekçi anlayışın sona ermesini sağlayan değişim sürecinin başlaması, DP'nin kurulmasına ve geniş bir halk desteğine sahip

---

[177] Bekir Koçlar, Yunus Özdurğun, "Demokrat Parti'nin İktidara Gelişinin Türk Basınındaki Yansımaları", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, C. IV, s. XIII, Aralık-MMXVII (2017), s. 274.
[178] Koçlar- Özdurğun, **a.g.m.**, s. 275-276.
[179] Koçlar- Özdurğun, **a.g.m.**, s. 278-280.

olmasına bağlanmıştır.[180] Muhalefete iktidar yolunun açılmasıyla, bürokratların üstünlüklerini yitirdiği; halkın asker, bürokrat ve aydın kesimin iktidarına ortak olduğu da vurgulanmıştır.[181]

DP'nin tek başına iktidara gelmesiyle Türkçeye ilişkin dil politikalarının belirlenmesinde ve uygulanmasında daha önceki dönemde söz sahibi olan TDK ile yeni hükûmet arasındaki çekişmeler belirginleşmiştir. Bu çekişmeler, açıktan yapılan siyasi temelli ilk dil tartışmalarının başlangıcı olmuştur. 1950-1960 yılları, Bayar'a göre dilin politikaya alet edildiği yıllar olmuş, iktidarın el değiştirmesiyle eski iktidarın beğenilmeyen işlerinden biri olan dil devrimi çerçevesinde TDK'ye ağır tenkitler yöneltilmiştir.[182]

1951 yılında TDK ile yeni iktidarın siyasi kadrolarıyla bir bağ oluşmadığından 1932 yılında başlayan özleştirme çalışmalarına devletin desteği kesilmiştir. 1938 yılından sonra aydınlar arasında başlayan farklı dil kullanma eğilimi 1950'li yıllardan itibaren topluma doğru genişlemiştir. DP hükûmeti iş başına gelir gelmez, ezanın Arapça okunmasına izin vermiş, 1945 Anayasası'nı, dilini gerekçe göstererek yürürlükten kaldırmıştır. TDK ise özleştirmeciliği esas alarak tasfiye faaliyetlerini olabildiğince sürdürmeye devam etmiştir. Hükûmetle TDK'nin bu tutumları 27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan askerî darbeye kadar devam etmiştir.[183] Dolayısıyla birbirine zıt dil tercihleri doğal olarak siyasi zemine de yansımıştır. Bu neticenin oluşmasının temelinde toplumun daha önceki dönemde alınan dil kararlarına ve bu kararlar çerçevesindeki uygulamalara oluşan tepkisi söz konusudur.

1950 yılındaki siyasi iktidar değişimi çerçevesinde dili özleştirme akımını *"geçici bir hevesten ibaret"* bulan ve dilin doğal akışı içinde yol alması gerektiğini savunanlarla *"Dilde özleşmenin yapmacık değil, toplumdaki gereksinimlerden doğmuş bir akım olduğu"*nda ısrar eden TDK arasında çekişmelerin arttığı görülmektedir.[184]

Siyaset devreye girince toplum, dilini siyasi tutumla eşleştirme eğilimine girmiş ve bu durum, toplumsal hayatımızı da kültür dünyamızı da uzun bir süre etkisi

---

180 Yusuf Ziya Keskin, "Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları", **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (EÜSBED)**, 2012, s. 109.
181 Keskin, **a.g.m.** s. 112.
182 Bayar, **A.e**, s. 22.
183 Argunşah, **a.g.m.**, s. 77.
184 Zeynep Korkmaz, "Anılarda Türk Dil Kurumu ve Gelişme Süreçleri", **Türk Dili-Özel Sayı: Dil Bayramının 70. Yılı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Eylül-2002, s. 499-500.

altına almıştır. Öyle ki ilk görevi topluma haber vermek olan basın-yayın organları da siyasi eğilimlerine uygun dil kullanımını tercih etmiştir. Böylece toplum sadece siyasi temelli değil dil tercihi temelli olarak da farklılaşmıştır. Bu durum, sosyolojik olarak bir dönem toplum içinde yer yer soğuk, yer yer sıcak çekişmeyi getirmiş ve 70'li yıllarda zirveye ulaşmıştır. Bu yıllarda *dil anarşizmi* olarak ifade edilen bir dizi kargaşa hâli dikkatimizi çekmiştir. Dolayısıyla dilin siyasi çekişmelerin merkezine oturtulmasıyla toplum iletişimi menfi yönde etkilemiştir.

1952 yılında Mehmed Fuad Köprülü ve 203 milletvekili tarafından Teşkilatı Esasiye'ye dönüş için TBMM Başkanlığına teklifte[185] bulunulmuştur. Teklifin gerekçesinde 1945'ten sonra oluşturulmaya çalışılan dilin nesiller arası bağı koparak[186] dilde ikilik ve karışıklığa sebep olduğu belirtilmiştir.[187] Anayasa'dan tekrar Teşkilatı Esasiye'ye dönüş ile ilgili kurulan ve 17.06.1952 tarih ve 2/349 esas numaralı, karar sayısı ise 13 olarak kayda giren TBMM Anayasa Komisyonunun hazırladığı raporun[188] okunduğu bu birleşimde Mehmed Fuad Köprülü ile 203 Mv.

---

[185]Yapılan teklif için bk. **TBMM Tutanak Dergisi**, Sıra: 8, C. 18, Birleşim: 14, 08.12.1952, s. 1.

[186] Olağanüstü Türk Dil Kurultayından birkaç ay önce Mecliste ilgimizi çeken bir konu gündem olmuş ve 12.07.1950 tarihli Meclis görüşmelerinde tartışılmıştır. Tartışmada, İstanbul Mv. Dr. Mükerrem Sarol'un verdiği soru önergesi ve Anayasa Komisyonunun cevabı ele alınmıştır. Buna göre Sarol, dilde uydurmalar yoluyla nesiller arası bağın kesildiğini belirterek Anayasa'nın ikinci maddesindeki *"Devletin resmî dili Türkçedir."* ibaresinin yorumlanmasını talep etmiş ve dil buhranının sonlandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Anayasa Komisyonunun Sarol'un soru önergesine verdiği cevapta ise ikinci maddenin içerdiği anlamın açık olduğu ve dile girmiş Türkçeleşmiş kelime ve terimlerin Türkçe olmadığı anlamını taşımadığı ifade edilmiştir. Ayrıca bu maddede kastedilen Türkçenin, ilmî yöntemler dışında ve ehliyet sahibi olmayan heyetlerin keyfî tutumla ve zorla kullanılmasını istediği uydurma kelimelerden oluşan Türkçe değil, Türk milleti tarafından kullanılan ve tabii akışı içinde devam eden Türkçe olduğu vurgulanmıştır. (Geniş bilgi için bk. **TBMM Tutanak Dergisi**, Sıra 2, Cilt 1, Birleşim 21, 12/07/1950, s. 572-577.)

[187] Tekliflerinin Altıncı Türk Dil Kurultayında, kökü nereden gelmiş olursa olsun Türkçeye yerleşmiş ve Türkçeleşmiş kelimelerin Türkçe olduğu şeklindeki ilmî karar istikametinde yapıldığı, Teşkilatı Esasiye'deki eskimiş kelime ve terkiplerin kaldırılarak yaşayan köklerden ve gramere uygun yapılmış kelime ve terimlerin tercih edildiği, böylece Türkçenin gelişip sadeleşmesi yolundaki inkılaba uyarak tabii ve samimi ifadeyi bulduğu, dil işlerinin ilmî yoldan yürütülerek mevcut baskıların kaldırıldığı ifade edilmiştir. (Geniş bilgi için bk. **TBMM Tutanak Dergisi**, Sıra: 8, C. 18, Birleşim: 14, 08.12.1952, s. 3-4.)

[188] Raporda, 1945 yılında Türkçenin ilmî gelişimine uygun olmayan ve dil hürriyetine ağır bir baskı kurularak meydana getirilen 4695 Sayılı Kanun'un kaldırılmasına ilişkin ekseriyet meydana geldiği belirtilmiştir. Bazı üyelerin Teşkilat-ı Esasiye'nin hiçbir terkibine dokunulmadan kabulüne ilişkin teklifinin birtakım terim ve terkiplerin artık kullanılamaz durumda olması sebebiyle ve inkılaba da uymadığından reddedildiği görülmüştür. 4695 Sayılı Kanun'un (1945 Anayasası) muhafazasını ileri süren üyelerin bu teklifinin, söz konusu Kanun'un dil hürriyetine ağır baskı içermesi, anti demokratik olması ve yeni Anayasa'nın ne zaman yapılacağı da belli olmadığından reddedildiği ifade edilmiştir. Sonuç olarak 4695 Sayılı Kanun'un derhal kaldırılarak yerine mana ve mefhumlarına dokunmadan, ancak eskimiş terkip ve tabirleri yaşayan dile çevirmek suretiyle 20 Nisan 1340 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun kabulüne ilişkin komisyon görüşü, TBMM Başkanlığına arz edilmiştir. (Geniş bilgi için bk. **TBMM Tutanak Dergisi**, Sıra: 8, C. 18, Birleşim: 14, 08.12.1952, s. 5.)

tarafından verilen Anayasa teklifine ilişkin gerekçe de okunmuştur. Nihayetinde yapılan teklif oylanarak TBMM tarafından kabul edilmiştir.

Dile ilişkin 1950'ye kadar alınan, uygulanan ve mevcut yönetim erki tarafından kabul görmeyen kararlara karşı oluşturulan dil politikası, akademideki dil kürsülerinin ilmî onayından geçmesine bağlanmıştır. 1950 yılından 1960 yılına dek sürecek DP Dönemi'nde diğer politikalarda olduğu gibi dil politikaları da yönetim erki tarafından Tarihî Türkçe eksenine kaydırılmıştır.[189] Dolayısıyla TDK, DP'nin iktidara gelmesiyle dil politikalarına olan etkisini yitirmiştir. Akalın, bu noktada TDK'nin ilk önemli yapı değişikliğinin 1951-Olağanüstü Türk Dil Kurultayında yaşandığını, buna göre kurucu ve koruyucu başkanlık unvanları ile ayrıca Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin isteğiyle Millî Eğitim Bakanı'nın tabii başkan olma hükmünün kaldırıldığını ifade etmiştir.[190] Böylece, TDK'nin Millî Eğitim Bakanı seviyesinde siyasi temsili sona erdirilmiştir. Yönetim erki tarafından alınan TDK'yi sarsıcı ikinci karar, devletten Kuruma aktarılan ödeneğin kesilmesi olmuştur.[191] Kurumun ödeneğinin kaldırılmasına dair Meclis kararı, mevcut yönetim erkine muhalif çizgide yayın yapan Ulus gazetesinde de haber olmuştur.[192]

---

[189] DP, dil politikalarına tam manasıyla yön vermek istese de birçok engelle karşılaşmıştır. Yasa, bu konuya ilişkin şunları yazar: *"Milli iradenin bir nebze olsun iktidar olabildiği 1950'ler, Tarihî Türkçeyi boğan cenderenin büyük ölçüde gevşediği, Türkçenin biraz rahat nefes aldığı yıllardır. Fakat, bu devrede de, Derin Devlete hâkim olan Avrupacı kesimlerin ajitasyonları Türkçeyi mütemadi bir baskı altında tutmuş, Türkçe bir türlü tam manasıyla hürriyete kavuşamamıştır. "* (Ş. Alparslan Yasa, **"Türkçenin Istılah Mes'elesi ve İdeolojik Kaynaklı Sapmalar"**, Ankara, Kurtuba Yayınları, 2013, s. 72.)

[190] Şükrü Haluk Akalın, "Yetmiş Beş Yılda Türk Dil Kurumu", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Temmuz-2007, s. 52-53.

[191] Ödenekle ilgili 24.02.1951 tarihinde Mecliste yapılan görüşmelerde Kütahya Mv. Yusuf Aksal, TDK için bir miktar yardım tahsis edildiğini, ancak Olağanüstü Kurultaya ilişkin basına da yansıdığı üzere ilimle uğraşması gereken Kurumun siyasi maksat ve hedeflerinin olduğunu, buna mukabil dil davasının partiler üstü millî bir dava olarak ele alınması gerektiğini söylemiştir. Aksal, akabinde Kurumun siyasi manevra ve polemiklere sahne olması durumunda devlet hazinesinden bir kuruş bile verilmesinin günah olacağını, ancak ilmî bir teşekkül olarak kalacaksa öngörülen yardımın ise az olacağını ifade etmiştir. Kuruma ayrılan ödeneğin kaldırılmasına yönelik önerge veren Erzurum Mv. Bahadır Dülger, TDK'ye ayrılmış olan 10 bin liralık ödeneğin Kurumun siyasi maksatlara alet olduğu gerekçesiyle kaldırılmasını teklif etmiştir. Ardından söz alan Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Kuruma siyasi bir hüviyet verildiğini, Olağanüstü Kurultayda CHP listelerinin dolaştırıldığını, İnönü için fahri üyelik teklifinin yapıldığını söylemiştir. Bakan İleri, daha sonra Türk dilini öğretecek ve ona aşina birçok kişi ve âlimlerin olduğunu, bu kişileri zaman zaman toplayarak muayyen konuları Millî Eğitim camiası içinde halledeceklerini, Kurumun uydurma yerine ilmî yollarla hareket etmesi durumunda onlardan istifade edeceklerini, aksi takdirde Kurumu *"kendi hâline"* bırakacaklarını, işlerini kendilerinin göreceğini ifade etmiştir. Yapılan bu konuşmalardan sonra TDK için ayrılan 10 bin liralık ödenek, oylama sonucunda kaldırılmıştır. (**TBMM Tutanak Dergisi**, Sıra 5, C. 5, Birleşim 50, 24.02.1951, s. 707 ve 724, 725, 726.)

[192] *"...Milli Eğitim Bakanı da 'Nitekim bu Kurumun tüzüğünde fahri başkan olarak İnönü'nün adı zikredilmekte olduğu için tam manasıyla siyasi bir hüviyet almıştır' dedi ve son defaki toplantıda kendi*

Bundan böyle TDK, devletin himayesinden çıkarılarak asli durumu olan dernek statüsünde faaliyetlerine devam edecek pozisyona çekilmiştir. Kurumda oluşan muhalif siyasi çizgi, Kurumun akademileşmesinin önünde en etkili engel olmuştur. Farklı dil görüş sahipleri yokmuşçasına dile ilişkin tek taraflı kararlar alan, özellikle Atatürk sonrası TDK, neredeyse bir siyasi parti kolu gibi algılanacak tutumundan ötürü toplumla tam olarak bütünleşememiştir. 1950'ye gelindiğinde ise DP'nin iktidara geçmesiyle önceki yılların dil politikalarını ortadan kaldıracak kararlar alarak hareket edilmesi, dil kavgasını iyiden iyiye derinleştirmiştir. Dolayısıyla 1940 yılından sonra yoğun bir biçimde siyasi tutumlar geliştiren TDK, DP tarafından siyasetin dışına çıkarılmış ve bu yönü kendi iktidarı döneminde etkisizleştirilmiştir. Dil politikalarıyla ve bu dönemle sınırlı olmayan iç çekişmeler, gerek bilim-teknikte gerek eğitimde gerekse toplumsal gelişmişlikte muasır medeniyetleri yakalama ve geçme hedeflerini engellemiştir.

TDK'nin işleyişini etkileyecek kararların alınacağı Olağanüstü Türk Dil Kurultayı kararına ilişkin 05.02.1951 tarihli Ulus gazetesinde bir haberin yayımlandığı görülmüştür. Haberin içeriğinde toplanacak kurultayın hangi amaçla toplanacağı ve bir akademi teşekkülünün mü tartışılacağı şüphesi olduğu yazılmıştır.[193] Ulus'un 07.02.1951 tarihli nüshasında imzasız yazıda akademileşme düşüncelerine karşı Atatürk'ün prensiplerinin dışına çıkılmasına karşı olunduğu vurgulanmıştır.[194]

maksat ve gayesine uygun neticeler alınmamış olduğunu ileri sürdü. 'Türk diline tasarruf iddia edenlerin ekseriyeti 8'inci B.M. Meclisi azalarındandır. Fakat hayatları boyunca dil mevzuatıyla hiç alakadar olmamışlar, hatta dili istimal etmemişlerdir. Toplantıya bunlar iştirak ettiler ve uydurma dil yapmakta ısrar kararlarını açıkladılar. Biz bakanlık olarak bunların kelimelerini sokmayacağız' dedi ve böylece Kuruma ayrılan 10 bin liralık tahsisat da bütçeden çıkarıldı." ("Dil Kurumu Aforoz Edildi", **Ulus**, 25.02.1951, s. 5.)

193 *"Dört senede bir toplanması tüzük icabı olan Dil Kurultayının Altıncı ve son kurultayı geçen yıl toplandığı hâlde şimdi kurultayın olağanüstü bir toplantıya çağırılması, mühim bazı meselelerin müzakere mevzuu olacağı intibaını vermektedir. Son zamanlarda dil meseleleri ve çalışmaları bahis konusu oldukça bir akademi kurulacağından sık sık bahsedilmiş olduğunu hatırlayanlar, bu sıkı çalışmaların akademi mevzuu ile bir alaka ve münasebeti mevcut olup olmadığını soruşturmaktadır. Türk Dil Kurumu bilindiği gibi, Atatürk tarafından bütün milletin ilgilenmesi maüsadiyle kurulmuş serbest bir dernek olduğuna göre, bu teşekkülün bir akademi hâline ne suretle kalbolunabileceğini kestirmek güçtür."* ("Dil Kurumu Yerine Akademi mi?" **Ulus**, 05.02.1951, s. 5.)

194 *"Bu eseri Türk Milletine armağan bırakan Atatürk'ün ilk tesisi sıralarından ve ölümüne kadar geçen zaman içinde hangi prensiplere dayandığını çok iyi bilen zevat ise bu cereyanlara şiddetle muarızdırlar. Tüzükte belli birkaç noktanın değiştirilmesinden ileriye geçecek tadilatın Kurumu Atatürk'ün istediği ve gayelerine uygun olarak kurduğu hüviyetten tamamiyle çıkarıp gayesinden uzaklaştıracağı kanaati kendilerinde kuvvetlidir."* ("Dil Kurumu İçin Beliren Endişeler" **Ulus**, 07.02.1951, s. 5.)

3.2. Olağanüstü Türk Dil Kurultayı (8-9 Şubat 1951)

1951 yılında toplanan Olağanüstü Türk Dil Kurultayının yapılmasının temel sebebi 1950 yılında iktidarı devralan DP'nin Kuruma siyasi açıdan mesafeli oluşundan kaynaklanmıştır. Zira bu konuda ilk adım olarak siyasi bir kişilik olan Millî Eğitim Bakanı'nın, Kurumun tabii başkanlığını bırakma kararının hayata geçirilmesi düşünülmüştür. Bu minvalde Bakan Tevfik İleri'nin kurultay açılışında yaptığı konuşma önemlidir.[195] Bu kararla ulaşılmak istenen hedef, TDK'nin daha önceki dönemde edindiği siyasi korumayı kaldırmak olmuştur.[196] Kurumun kırk yılının değerlendirildiği TDK yayımında ise olağanüstü toplanan bu kurultayın toplanma amacının iki nedene bağlandığı görülür.[197]

A- Birinci Birleşim Birinci-İkinci Oturumlar

Olağanüstü Türk Dil Kurultayı, 8 Şubat 1951 Perşembe günü başlamış ve iki gün boyunca sürmüştür. Bakan Tevfik İleri, açış konuşmasında dilin millîleştirilerek zenginleştirilmesi yolunda hızlı olmak gerektiğini ifade etmiştir. Akabinde siyasi kimliğiyle Kuruma başkanlık etmesinin mahzurlu olduğunu söylemiştir. Bakan İleri, Kurumun hiçbir siyasi baskıyla karşılaşmaması gerektiğinden Kurum Başkanı'nın bir siyasetçi olmaması ve Kuruma bir ilim adamının başkanlık etmesi gerektiğini de ekler. Bakan İleri, dil davasını istismar ederek vatandaşları birbirine bağlayan dil birliğini bozmak isteyenlerin olduğunu, bunun da millî birliğimize zararları olacağına ifade

---

195 Bk. **Olağanüstü Türk Dil Kurultayı-1951**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1954, s. 2-5.

196 Zeynep Korkmaz, bu kurultayın sonuçlarıyla ilgili şu bilgileri aktarır: *"Ayrıca 1951 yılında toplanan Olağanüstü Kurultayla Tüzük'te Kurumun yapı ve işleyişi ile ilgili bazı değişiklikler yapmıştır. Atatürk'ün sağlığında Cumhurbaşkanının Kurumun koruyucu başkanı, Millî Eğitim Bakanının da Kurum Başkanı olmasını sağlayan tüzük maddeleri kaldırılarak Kurumun devletle olan bağlantısı kesilmiştir. Bu dönemde Kurumun siyasî otoriteye karşı izlediği tutum, bir tepki olarak Kurumun üye kadrosuna, N. Ataç yolunda yürüyen pek çok yeni üyenin girmesine yol açmıştır. Bu durum, Kurum içinde ve Kurum dışında arı Türkçe veya öz Türkçe diye adlandırılan dili yabancı sözlerden tümüyle arındırma akımını aydınlar arasında sürekli tartışılan bir konu durumuna getirmiştir."* (Korkmaz, **a.g.m.**, s. 500.)

197 *"a. Kurumun o zamanki tüzüğüne göre İnönü, koruyucu başkan, Milli Eğitim Bakanı da Doğal Başkan'dı. 1950'de iktidar değişince Koruyucu Başkan ayrı partiden, Doğal Başkan ayrı partiden oldu. Bu durum sakıncalar yarattı. b. Yukarıda anlatıldığı üzere VI. Türk Dil Kurultayında tüzüğe yeni hükümler konulmuştu: Kurumun yönetim işleri de 5 kişilik bir Yönetim Kurulunca, bilim işleri de 30 kişilik bir Bilim Kurulunca yürütülecekti. Bu iki kurul birleşerek 'Merkez Kurulu' adını alıyor, daha geniş yetkiler taşıyordu. Bu durum Kurum işlerinin yürümesini güçleştirdi. İşte bu aksaklığı gidermek için toplanan Olağanüstü Kurultay tüzüğün ilgili maddelerinde değişiklikler yaptı: Koruyucu Başkanlık ile Doğal Başkanlık maddesi tüzükten çıkarıldı."* (Agop Dilaçar, vd., **Türk Dil Kurumunun 40 Yılı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972, s. 89.)

eder. Bakan, TDK'nin dilimizin gelişmesine bilgi ve imanla hizmet eden hakiki bir ilim ve araştırma cemiyeti olmasını arzuladıklarını belirterek sözlerini sonlandırır.[198]

Bakan'ın akabinde söz alan Genel Yazman Hasan Reşit Tankut, TDK'den önce de dil hareketlerinin olduğunu ifade ederek dili sadeleştirme fikrinin yeni bir şey olmadığını, bu fikrin temellerinin on beşinci yüzyıla götürülebileceğini belirtir. Genel Yazman Tankut, Tanzimat'tan Meşrutiyet'e dek kuvvetli muhaliflere rağmen Türkçeleştirme çalışmalarını devrin ricalinin beslediğini söyleyerek Atatürk'ün hamleci dönemi başlattığını söyler. Cumhuriyetin ilk yıllarından o ana kadar yapılanları anlatan Tankut, dil hareketlerinin geçirdiği değişimin safhalarını açıklayarak[199] Atatürk'ün belirlediği çizginin devam etmesi gerektiğini ve kurultaylarda Atatürk'ün emanetine ihanetten sakınıldığını söyleyerek raporunu sonlandırır.[200] Akabinde söz alan Muharrem Ergin'in, Kurumun almasının beklendiği yolun ilmî olması gerektiğini söyler.[201]

Birinci birleşimin öğleden sonraki ikinci oturumunda ilk sözü Hikmet Bayur alarak dil devrimi işinde geç kalındığını, Bakan İleri'nin siyasi bir kimlik olması münasebetiyle Kurumu etki altında bırakmamak için çekilme talebinin doğru, ancak geçmişte bu yolu tercih edilme sebebinin işleri hızlı yapmak için olduğunu vurgular. Bayur, dilin ölmemesi ve tekamülü için uydurma yapılmasının gayet doğal olduğunu ifade ederek Arapça ketebe kelimesinden *"mektup, katip, mektep"* gibi kelimeler nasıl türetiliyorsa Türkçede de aynı yolun takip edilebileceğini söyler. Dil Kurumunun tarzına müdahil olunmasının onu siyasetin içine daha da çekeceğini söyleyen Bayur,

---

[198] **Olağanüstü Türk Dil Kurultayı-1951**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1954, s. 2-5.

[199] *"Birinci safha, Türk dili ile ilim dili yapmanın kabil olduğuna inanmak, esaslı tasfiyecilik yoluna gitmek, Türk dilini bir kül sayarak eski ve yeni bütün lehçelerinden dil devrimi adına faydalanmak, her türlü köklerden ve eklerden kıyas yoluyla yeni kelimeler kalıplamak. İkinci safha, kültür açısından eski devirlerin kelimelerinin Türk menşeli olması hasebiyle tasfiyecilikte bu kelimeleri istisna tutmak, yani Türk asıllı olduğu düşünülen bu kelimeleri aynen ya da bugünkü şekillere göre kalıplayarak kullanmak. Üçüncü safha, büyük ölçüde tasfiyecilik iddiasını bırakmak, Türkçeleşmiş yabancı asıllı kelimelerin yaşamasına zaruret karşısında müsaade etmek, henüz karşılanmamış kültür kelimeleri için gerektiğinde dilin hüviyetini bozmamak şartıyla Arap kaynaklarından faydalanmak, Türk lehçelerinin bizden uzaklaşmış olanlarını daha çok ilmî tetkik konusu olarak ele almak, yeni kelimeleri mümkün olduğu kadar bugünkü şekil ve kalıplara göre yapmak, ilmî filolojik çalışmaları genişletmek."* (**A.e.**, s. 9.)

[200] **A.e.**, s. 5-11.

[201] *"Madem ki kurultay, Kurumun ilmi bir veçhe alması için toplanmış bulunmuyor, bu ilmi veçhenin ele alınması dolayısıyla ister istemez dil inkılâbı da yeni bir veçhe kazanacaktır demektir. Tüzük değişip de Kuruma ilmî bir veçhe verilirse muhakkak ki Dil Kurumunun çalışma tarzı da değişecektir."* (**A.e.**, s. 25.)

bunun dil inkılabına ve Kuruma zarar vereceğini ifade eder.[202]

Bayur'dan sonra söz alan diğer isim Şemsettin Günaltay, kültür birliği için ilk şartın dil birliği olduğuna işaret ettikten sonra dili, dil âlimlerinin işi olarak görmek gerektiğini ifade eder. Akabinde Kurumun ilim heyetinin yalnızca ilmin esasları çerçevesinde hareket etmesi gerektiğini söyler ve konuşmasını tamamlar.[203]

Günaltay'dan sonra söz alan bir başka isim Hikmet Turhan Dağlıoğlu olur ve TDK'nin kısa sürede Türkçeye yaklaşık 10 bin kelime ve 500 civarında eser kazandırdığını belirterek bunun övünç kaynağı olduğunu, Kurumun ilk günkü durumunun muhafaza edilmesi gerektiğini söyler.[204]

Akabinde sözü alan Nurullah Ataç, TDK içinde farklı fikirlere sahip kimselerin bulunduğunu; kiminin yabancı kelimelerin atılması, kiminin atılmaması, kiminin de orta bir yolun bulunması fikrinde olduğunu söyler. Ataç, bu noktada kendi konumunun ise *"aşırıcı"* olduğunu açık bir biçimde dile getirir.[205]

Ataç'tan sonra sözü alan Muharrem Ergin, TDK'nin kurulduğundan beri yanlış yolda olduğunu söyler. Gelinen aşamada yeni yolun uydurma mı yoksa kendi dilimizi bulmak mı olduğunu sorar. Ergin, Kurumun ilmî yollardan uzaklaştığını ve bu sebeple birçok münevverin iştirak ettiği bir kongre yapılmış olmasının bu huzursuzluğun ve Kurumun kabahatlerinin sonucu olduğunu savunur. Terim oluşturma davasında

---

202 **A.e.**, s. 28-32.
203 **A.e.**, s. 32-36.
204 **A.e.**, s. 36-37.
205 *"Ben aşırıyım. Öz Türkçe yazı yazarım, yazılmasını kabil görüyorum. Bundan hiçbir düşman istifade edemez. Ben hiç kimseye vatanperverlik dersi vermiyorum. Ama kimsenin de bana vatanperverlik dersi vermesini istemem. Biz, bizim gibi düşünmeyenlere saygı gösteriyoruz. Onların tuttukları yolun yanlış olduğunu söyleyebiliriz. Ama biz hiçbir zaman leke sürmeye kalkmayacağız. Onlardan da dilerim leke sürmeye kalkmasınlar. Asıl o zaman onlar bu millet içinde, bu Kurum içinde ikiliğe sebep olurlar. Gelenekler gücün yaşatılamaz. Bir gelenek sönmüşse onu gücün yaşatmaya kalkmak milleti aldatmak olur. Biz, Arapça kelimeleri bundan dolayı kullanmıyoruz. Çünkü, dil bir uygarlık olayıdır. Biz artık Arap medeniyetine bağlı değiliz ki Arapça kullanalım. Eskiden hüküm, hâkim, mahkeme, mahkûm derdik. Bu, o zaman için doğru bir şeydi. Arapça kelimelerle alay edenler ne dediklerini bilmeyenlerdir. Çünkü o da bir uygarlık gereği idi. Güzel bir şeydi. Şimdi öyle söylemiyoruz. Çünkü çocuklarımıza Arapça öğretmiyoruz. Köklerini bilmedikleri sözleri öğretmek demek gelenek adına kafalarını söndürmek gerektir. Ne oldu? Yargı, yargıç dediler, ondan sonra da mahkeme, muhakeme dediler. Hâlbuki yargılanma demek gerekti. Aşırılar haklıdır. Çünkü gelecek, olanlarla birleşir. Bu kurultayın vereceği kararlardan, Türk Dil Kurumunun bundan sonra tutacağı yoldan katiyen korkmuyorum. İsterseniz bu öz Türkçe kelimeler kalksın deyiniz. Çünkü uydurma diyorsunuz. O uydurma kelimeler kalkmaz efendim. Bu dil inkılabı 1800 yılında Sultan Selim'in ıslahatıyla başlamıştır. Yüz elli yıldır sürüyor. Bunun önlenmesi için çocuklara Latince ile Yunanca öğretmek gerektir. Çıkar tek yol budur. Bunu öğretmeden bu işi başaramayız. Bunu bugün kabul edin etmeyin, yarın doğru olduğunu göreceksiniz."* (**A.e.**, s. 37-38.)

Türkçe kural ve kaidelerin göz ardı edilerek hareket edildiğini ve dolayısıyla yapılan itirazların çoğalması sebebiyle toplanan Altıncı Türk Dil Kurultayının dönüm değil, dönme noktası olduğunu belirtir. Ergin, dil davasının politika malzemesi yapıldığını ve Altıncı Türk Dil Kurultayının bu yüzden hayal kırıklığı oluşturduğunu da ifade eder. Muharrem Ergin, ayrıca dil davasının, Türkçenin ekini ve kökünü bilmeyen ve huzursuzluğun kaynağı olan bilgisizlerin elinde yürüyemeyeceğini, değişen düzen çerçevesinde bu işin de normalleştirilmesi gerektiğini savunur.[206]

Muharrem Ergin'den sonra söz alan Said Gökçen, bir öğretmen olarak konuştuğunu, eldeki kitaplarda geçen kelimeleri izah edecek bir sözlük bulunmadığı için kelimelerin anlamını bulmak maksadıyla anne-babalarına müracaat eden çocukların sorularına cevap bulamadıklarını ifade eder. Gökçen son olarak Kurumun israf içinde bulunduğunu, bunun sebebinin de işi ehline vermemek olduğunu söyler. Gökçen, basımı düşünülen bir eserin üyelerden önce milletvekillerine gönderilmesini de eleştirerek konuşmasını tamamlar.[207]

Daha sonra söz alan Halil Nimetullah Öztürk, yapılan işin uydurma değil bulma olduğunu savunarak söz konusu yöntemin ilmî olduğunu savunur. Öztürk, Gökçen'in çocukların anne-babalarından yardım görememeleri temelindeki anlaşmazlıkları da tabii bulduğunu söyler.[208]

Bu konuşmadan sonra söz alan Ahmet Muhtar Umralı inkılap ruhunun zedelenmesine karşı olduklarını ifade ederek üniversitedeki profesörlerin particiliği bırakarak öğrencilere dil inkılabını anlatmaları gerektiğini, bunun yapılmayışının eksiklik olduğunu söyler.[209] Son söz, Kurum adına Besim Atalay'a verilir. Atalay, Divan'ı tercüme ederken *"çaznuşturmak"* diye yazdığı bir pusulayı kurula gönderdiğini, uydurmacı kanattan bir kişinin bu kelimenin *"çalakalem yazmak"* demek olduğunu söyleyince bu kelimeyi kendinin uydurduğunu ifade eder.[210] Bu türlü

---

[206] Ergin konuşmasını şöyle tamamlar: *"Hepimizin elbirliği ile bu yoldan dönmemiz zaruridir. İhtisas sahibi olmayanları icra mevkiinden uzaklaştıralım. İşi ehline bırakalım."* (Bk. **Olağanüstü Türk Dil Kurultayı-1951**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1954, s. 38-42.)
[207] **Olağanüstü Türk Dil Kurultayı-1951**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1954, s. 42-44.
[208] *"Şimdi ise yeni terimler olduğu için, gayet tabii olarak, Arapça olmadıkları için eski nesil bunu bilemez. Şu hâlde yapılacak şey, münevver, kıymetli ana ve babaların yaptığı gibi çocukların terimlerini öğrenmek ve öğretmektir. Yoksa çocuklar onlara gidemez. Onlar çocuklara gidecektir."* (**A.e.**, s. 45-46.)
[209] **A.e.**, s. 46-47.
[210] Besim Atalay bu olayla ilgili 1968 yılında basılmış eserinde şunları kaleme alır: *"Bundan yirmi yıl kadar önce, Türk Dil Kurumunda çalışırken bir aralık sıkılmıştım. Bir parça dinlenmek için, yukarı*

şeylerin olduğunu da kabul eden Atalay, ülkede esas olarak dilcilikten yetişen kimse olmadığını, hata yapmış olabileceğini, ancak hiçbir metinde tahrifat yapmadığını, mümkün mertebe hiçbir parti farkı gözetmeden sadakatle çalıştığını söyleyerek konuşmasını bitirir. Oturum kapanmadan önce son sözü Kurultay Başkanı Enver Ziya Karal alarak ilmin, hataların tashihinden doğduğunu söyler. Bu itibarla Kurumun mazisine ait olan bütün hataların bir ideal uğrunda işlenmiş olduğunu kabul ederek rahatlanabileceğini söyler ve ikinci oturumu kapatır.[211]

B- İkinci Birleşim Birinci-İkinci-Üçüncü-Dördüncü Oturumlar

İkinci birleşimin birinci oturumu 09.02.1951'de 10.00 itibarıyla başlatılır. Akabinde Tüzük Komisyonu raporunun okunmasına ve müzakerelerine geçilir. İlk sözü Nevzad Ayasbeyoğlu alarak tasarının birinci maddesinde Kurumun tanımının, dördüncü maddesinde Kurumun amacının ele alındığını ve tüm tasarıyı yakından ilgilendirdiğini belirtir. Ayasbeyoğlu, Bakan'ın görevden ayrılması sebebiyle MEB ile irtibatın nasıl sağlanacağının tüzükte olmayışını eleştirir.[212] Akabinde sözü Vehbi Cem Aşkun alır. TDK'nin toplumla da aydınlarla da irtibat kuramadığı eleştirisinde bulunan Aşkun'dan sonra söz alan diğer üye İsfendiyar Esat Kadester *"Haysiyet Divanı"* oluşturulmayışının eksiklik olduğunu belirtir.[213] Enver Behnan Şapolyo, tüzüğe *"Kurum siyasetle uğraşmaz."* ibaresinin eklenmesi gerektiğini söyler. İnkılapçı ruhun geçmişten gelen kelimeleri yıkarak yenisini kurmaya çalıştığını savunan Şapolyo, artık ikinci aşama olan tekamülcü ve yapıcı kısma geçmek gerektiğini ifade eder.[214]

---

katta kimlerin bulunduğunu sordum. Abdülkadir İnan, Şakir Ülkütaşır, İshak Refet Işıtman'ın olduğunu söylediler. Hemen (Çajnukturmak) diye bir kelime uydurdum; bir kağıda yazarak altına da 'Ben Divan'da şöyle bir kelime gördüm. İyice anlayamadım. Ne Arapçasından bir şey çıkıyor ne de Türkçesinden. İçinizden bilen varsa lütfen bildirsin! diye yazdım; kağıdı bir odacıyla gönderdim. Kağıdı Abdülkadir İnan'a verirler, Kurnaz İnan, kağıdı okur, İshak Refet'e uzatır. Rahmetli İshak, kağıdın altına 'Bizim Gaziantep'te çajnukturmak, çala kalem yazmak demektir' diye bir cevap yazar, bana gönderir. Sonra yukarı çıktım; hayli gülüştük. Her devirde böyle uydurmalar olmuştur." (Besim Atalay, **Çeşitli Halk Fıkraları ve Deyimleri,** Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1968, s. 58.)

[211] **Olağanüstü Türk Dil Kurultayı-1951**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1954, s. 48-49.

[212] *"Mesela terim mevzuu üzerinde Millî Eğitim Bakanlığı tekrar işlenmesini isterse ne olacaktır? Ben korkarım ki yeniden bir karışıklık çıkacaktır. Eğer Milli Eğitim Bakanı, başkan olarak kalsaydı, akademi teşkili hakkındaki mülahazalar bizi bu noktada düşündürmeye kâfi idi. Devrimci olduğuna göre ve akademiler öteden beri muhafazakâr olduklarına göre böyle bir netice çıkacaktı. Onun için komisyonca işin Millî Eğitim Bakanlığına taalluk eden kısmı üzerinde izahat verilmesini rica ediyorum."* (**A.e.**, s. 51-52.)

[213] **A.e.**, s. 52-53.

[214] *"Devrimci kelimesini kullandığımız zaman biz mütemadiyen hamlelere devam edeceğiz. Arapça diyeceğiz, Farsça diyeceğiz, bütün bu kelimeleri yıkacağız, yıkmakta devam edeceğiz. Bu suretle bu kelimelerin yerine Atatürk'ün 'Milli şuurun ayakta kalması' sözünden ilham alarak diyorum ki: Devrimci kelimesi üzerinde 1950'ye kadar yıkanlar ellerindeki kazmayı bıraksınlar, artık mala ile*

Muharrem Ergin, tüzük tasarısının kurultayın icaplarını yerine getirmekten uzak ve yetersiz olduğunu belirtir. Tasarıda yapılanların da ufak tefek şekil değişikliğini geçmediğini söyleyerek tasarının bu hâline karşı çıkar.[215] Ahmet Muhtar Kumral, toplumun birçok kesimiyle temas hâlinde olduğunu, bu temaslar neticesinde dil davasında toplumun aşırıcılığa ve geriye dönüşe isyan ettiğini ifade eder. Kumral, Yaşar Doğu üzerinden bir dil tutumu örneği de verir.[216] Hamid Zübeyr Koşay, konuşmasında dördüncü maddeyi tamamen benimsemediğini söyler. Bu maddede dil inkılabının tutacağı yolun gösterilmesine rağmen bu yola nasıl ulaşılacağının ele alınmadığı eleştirisinde bulunur.[217]

Besim Atalay, Türkiye'de dil huzursuzluğu olduğu fikrine katıldığını ifade ederek şimdiye dek yapılmış terimlerin yeniden ele alınmasına karşı çıkar. Atalay, Ergin'in konuşmasında Türk dilini bilmeyenlerin Kurumda toplanmış olduğuna dair sözlerine ise tepki gösterir.[218] Abdülkadir Karahan, Türk dilinin tekamülü içinde mutedil bir anlayışın hâkim olması gerektiğini ve dil devrimi diye bir olgunun olamayacağını söyler. Mutedil bir yol takip edilmesi gerekirken aşırı devrimcilik yapılarak fazlaca hassasiyet gösterildiğini ve duyguların öne geçtiğini ifade eder.[219] Kadri Yörükoğlu, konuşmasının başında dil inkılabının diğerleri içinde çok özel bir yer taşıdığını ve kültürümüzün gelişmesiyle yakından ilgili olduğundan bahseder. Yörükoğlu, asrın başından itibaren dilde bir sadeleşme hareketinin var olduğunu ve bu yolda dilin kendi köklerine gitmek ve tabii tekamüle uyması şeklinde iki görüşün öne

---

binayı yapsınlar. Buraya koşanların milli bir anlayışla ve bilim metotlarına uygun olarak gelmesini teklif ediyorum ve sözlerime son veriyorum." (**A.e.**, s. 53-54.)

[215] *"Bir de yüksek heyetiniz devrimci bir müessesenin üyeleridir. Komisyon üyeleri de aynı şekilde şiddetle ve her vesile ile devrimci olduklarını ifade ettiler. Fakat sözlerle fiil arasında ben hafif bir tezat görüyorum. Bu kadar devrimciyiz gene en ufak bir değişiklik bile yapmaya cesaret edemiyoruz. Bunlara katiyen ilave yapmıyoruz. Aynen gelen metinler kabul ediliyor. Nitekim sarı kağıtlı metinlerle bugünkü beyaz kağıtlı metinler karşılaştırılırsa, görülür ki şekil haricinde bir değişiklik yoktur. Sözlerimizde olduğu gibi fiillerimizde de devrimci olalım ve içinde bulunduğumuz zaruretleri düşünerek bizim ihtiyacımız olan yolu tayin edecek tüzüğümüzde devrim yapmaya gidelim."*(**A.e.**, s. 55-57.

[216] Kumral, Yaşar Doğu'ya *"Niçin mikrofonlara konuşmuyorsun."* diye sorduğunda Yaşar Doğu'nun *"Muhtar Bey, konuşamıyorum, çünkü lügat falan parçalamak lazım geliyor, çekiniyorum."* dediği aktarılmıştır. (**A.e.**, s. 57-59.)

[217] **A.e.**, s. 60.

[218] Muharrem Ergin'i, *"Arkadaş, siz bu bahiste biraz gençsiniz. Çok heyecanlısınız. Biraz bekleyin. Fazla heyecanınız durulsun. Çünkü fazla heyecanınız şu davayı, şu ülküyü anlamanıza mâni oluyor. Bakın, biraz evvel konuşurken bize bu tasarıyı takdim edenler dediniz, hâlbuki takdim küçükten büyüğe olur."* şeklinde eleştiren Atalay, ek-kök bilmeyenlerin Kurumda yer tuttuğunu söyleyen Ergin'in kelimelere anlam açısından hâkim olmadığını ima ederek konuşmasını sonlandırmıştır. (**A.e.**, s. 61-62.)

[219] **A.e.**, s. 63-64.

çıktığını ifade eder.[220] Esat Mahmut Karakurt, Kurumun feshedilebileceğinin konuşulduğu ortamda Millî Eğitim Bakanı'nın konuşmasıyla rahatladıklarını ve Bakan'ın, Kurumun davasına muhalif hareket etmeyeceğini görmekten memnuniyet duyduklarını söyler.[221] Ardından, Halit Fahri Ozansoy sözü alarak Türkiye'de konuşulan güzel Türkçenin belli olduğunu, inkılabın belli bir noktada durulacağını belirtir. Ayrıca bazı kelimelerin de halk tarafından kabul edilmediğini, dolayısıyla incelemelerin yapılması ve bu incelemeler yapılmadan okullarda bu kelimelerin aceleyle dolaşıma sokulmaması gerektiğini ifade eder.[222] Peyami Safa, Millî Eğitim Bakanı'nın başkanlıktan ayrılması ile Bakanlığın ve Kurumun münasebetinin kesileceği zannının oluştuğunu, bunun ise doğru olmadığını ifade eder. Safa, kurulun, Bakan'ı ziyaretinde hazır bulunduğunu ve Bakan'ın şüpheleri ortadan kaldırdığını söyler.[223] Safa, Bakan'ın dilci olmadığından dolayı kendinden sonra gelecek bir başka kişinin ilmî çalışmalara müdahale edebileceği endişesini taşıdığını da belirtir. Safa, ayrıca terim konusuna da değinerek bu konuda Türkiye'de çoğunluk tarafından kullanılan kelimelerin esas alınacağını ifade eder.[224]

Safa'dan sonra son söz alan Hikmet Bayur, konuşmasında devrimcilik kavramının tanımını yaparak devrimciliğin muazzam işler yapmak anlamına geldiğini söyler. Kurumun devrimci bir bilim kurulu olduğunu, MEB'in ise tercihlerinde serbest

---

[220] Kadri Yörükoğlu, Türkçenin köklerine gitmek isteyenlerin görüşünün kabulü hâlinde vârisi olunan edebî kültürle ilişkilerin kesilmesi gerekeceğini ileri sürer, ancak bu görüşte olanların büyük değerlerini de unutmamak gerektiğini ve faydalanılacak yanlarının alınmasının iyi olacağını savunur. Yörükoğlu, tekamülcüleri öne çıkaran unsurun sanat eserleri ve bugünkü tabii konuşma olduğunu, dolayısıyla Şinasi'den bu yana devam eden bu hareketi kendi tabiiliği çerçevesinde sürdürmenin doğru olduğunu ifade eder. Yörükoğlu, konuşmasının devamında dilin yalnızca edebî sanat eserlerinden ibaret olmadığını, ilmi ve tekniği karşılayacak terimlere de ihtiyaç olduğunu belirterek bu meselesinin karmaşık olduğunu da söyler. Yörükoğlu, bu konuyla ilgili çalışanların hem tekamülcülere hem Türkçenin köklerine hem de Greko-Latin köklere müracaat etmek zorunda olduklarını, bunların yanında Türk gramerinin imkanlarına da muhtaç olduklarını ifade eder. **A.e.**, s. 64-66.
[221] **A.e.**, s. 66-68.
[222] **A.e.**, s. 68-70.
[223] Peyami Safa bu kurultaydan yaklaşık beş ay sonra Ulus gazetesindeki köşesinde, Millî Eğitim Bakanı'nın bu kurula, altı kişinin huzurunda söz verdiği hâlde bu sözünü yerine getirmediğini ve Bakanlığın Dil Kurumuna olan ilgisini ve ödeneğini kestiğini yazmıştır. (Peyami Safa, "Din ve Dil İrticaı", **Ulus**, 17.07.1951, s. 1.)
[224] *"Terimler bahsinde bunu ikiye ayırdık. Bir kısmı halk diline girmiş terimler ki, 'akıl' gibi çokluk tarafından kullanılır, felsefe teriminde, psikoloji teriminde yer almıştır, halk diline girmiştir. Bunları terim olarak almaya karar verdik. Bazıları da halk diline girmemiş, fakat halis terimler de vardır. Bunları ikiye ayırdık. Biri ileri Batı milletleri ile müşterektir. Bunları Türk şivelerine uygun olarak almaya karar verdik. Diğeri de ileri Batı milletleri ile müşterek olmayan terimlerdir. Bunları da Türkçemizle karşılamaya karar verdik."* (**Olağanüstü Türk Dil Kurultayı-1951**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1954, s. 70-72.)

olduğunun altını çizer.[225] Bayur'un konuşmasından sonra oturum saat 13.00 itibarıyla kapatılır. İkinci birleşimin ikinci oturumu saat 15.15 itibarıyla Kurultay Başkanı tarafından başlatılır. Söz Tüzük Komisyonu sözcüsü Turhan Erker'e[226] verilir. Erker, konuşmasında bu kurultayın toplanmasının iki temel sebebinden ilkinin Kurumun siyasetle alakasını kesmek, diğerinin de çalışma mekanizmasını işler hâle getirmek olduğunu ifade eder. Erker'in konuşmasından sonra oturum sonlandırılır. Saat 19.00 itibarıyla başlatılan üçüncü oturuma Tahir Nejat Gencan başkanlık eder. Bu oturumda seçimler ve tasnif işlemleri yapılır. Dördüncü oturum saat 22.00 itibarıyla açılır ve seçim sonuçları açıklanır. Akabinde kurultay, Tahir Nejat Gencan tarafından 09 Şubat 1951 Cuma günü saat 22.30 itibarıyla kapatılır.[227]

3.2.1. Olağanüstü Türk Dil Kurultayına İlişkin Basına Yansıyanlar

Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri, Olağanüstü Türk Dil Kurultayında yaptığı konuşmada siyasi bir kimliğin dil işlerine ve çalışmalarına müdahil olmasının zararlı olacağını belirterek konuya ilişkin DP'nin görüşünü net bir biçimde ifade etmiştir. Bakan Tevfik İleri'nin kurultaydaki konuşmasının basında haberleştirildiği de görülmektedir.[228]

---

225 **A.e.**, s. 72-74.

226 Turhan Erker'in 1951-Olağanüstü Türk Dil Kurultayı öncesinde 07.02.1951 tarihli Ulus gazetesinde *"Türk Dilini Geliştirme Derneğinden Çağrı"* başlığıyla verdiği ilan şöyledir: *"Dil Kurultayına katılacak arkadaşlara: Olağanüstü Dil Kurultayına katılacak olan derneğimiz üyeleriyle kurultayda takip edeceğimiz hareket hattını kararlaştırmak için İstanbul'da yaptığımız toplantıda bulunan diğer sayın arkadaşların, son durumu görüşmek üzere 7 Şubat çarşamba günü saat 17.30'da Türk Dil Kurumu merkezine gelmelerini önemle bildiririm. Türk Dilini Geliştirme Derneği Genel Yazmanı Turhan Erker"* Bu ilandan anlaşıldığı üzere Kurum üyesi olup da dille ilgili farklı derneklerde çeşitli üyelik ve görevleri bulunan üyeler bulunmaktaydı ve Kurumda söz sahibi olmayı amaçlamaktaydılar.

227 **Olağanüstü Türk Dil Kurultayı-1951**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1954, s. 126-132.

228 *"M. Eğitim Bakanı, dil davamızı istismar etmek isteyenler olduğunu söyledi"* ve *"İleri, uydurma dilin zararından bahsetti"* alt başlıklarının olduğu görülür. Haberde devamla şunlar yer alır: *"Türk Dil Kurumu fevkalade kurultayı bugün toplandı. Kurultayın bu toplantısına büyük bir ehemmiyet verilmekte idi. Çünkü hazırlanan yeni tüzükte bilhassa Dil Kurumunun siyasi tesirlerden uzak bir ilim ve sanat teşekkülü halini alması için icap eden esaslar vazedilmişti. Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin bu yerinde teşebbüsü hakiki dil sanat ve ilim adamlarını sevindirmekte idi. Fakat bugün kurultaya gelenler daha ilk bakışta bu teşebbüsün Halk Partililer tarafından yeni bir münakaşa mevzuu haline konacağını anlamakta güçlük çekmiyorlardı. Tevfik İleri ezcümle şöyle dedi: Böyle bir cemiyetin, tamamiyle milli ve ilmi bir hedefe doğru yürümesi ve bu yürüyüş yolunda en ufak bir siyasi endişeye kapılmaksızın, en ufak bir siyasi baskıya boyun eğmeksizin yalnız ve yalnız Türk milletinin mukaddes dili için çalışmasından daha tabii bir hareket tasavvur edemiyorum. Bu sebepledir ki hükûmet teşekkülünde vazifesi siyasi şahsiyeti haiz bir Milli Eğitim Bakanı'nın şimdiye kadar olduğu gibi böyle bir ilim cemiyetine başkan olmasında ve başkan kalmasında büyük mahzur görüyoruz. Bunun için Türk Dil*

Yine Vatan gazetesine bakıldığında Bakan'ın konuşmasına 11.02.1951 tarihli nüshasında Enis Tahsin Til isimli yazarın bir köşe yazısıyla destek verdiği görülür ve uydurmacılığa karşı çıkarak Kurumun *"dili anarşiden kurtarmak"* vazifesi olduğunu yazar.[229]

Millet Partisi Genel Başkanı da olan Hikmet Bayur'un yaptığı konuşmanın da 09. 02. 1951 tarihli Ulus gazetesinde yer aldığı görülmüştür.[230] Bayur'un konuşmasına ilişkin Vatan gazetesinde de bir haber bulunmaktadır. 09.02.1951 tarihli Vatan gazetesi Bayur'un konuşmasını *"Hikmet Bayur'a Göre"* alt başlığıyla haberleştirir.[231]

09.02.1951 tarihli Ulus gazetesinde Şemsettin Günaltay'ın konuşmasının manşetten yer bulduğu görülür ki bu durum onun eski bir başbakan olmasından da kaynaklı olmalıdır.[232] Konuşma, Vatan gazetesinde de haber olmuştur.[233] Nurullah Ataç'ın yaptığı konuşma basında yer almış, 09.02.1951 tarihli Ulus gazetesinde *"Günün dikkat çeken bir hatibi de Nurullah Ataç'tı."* şeklinde haberleştirilmiş ve

---

Kurumu Başkanı bir devlet, bir siyaset adamı değil, bir dil adamı olmalıdır kanaatindeyim. Benim burada bilvesile üzerinde durmak istediğim, bunların dışında bir noktadır. Bizim büyük ve milli davamızı istismar ederek Türkiye'de doğacak anlaşmazlıklardan faydalanmak isteyenler vardır. Çünkü birbirleriyle anlaşacak ve sevişecek olan vatandaşları birbirine bağlayan vasıtalardan başlıcası dildir. Bir milletin milli birliğini kuracak ve yaşatacak olan kuvvettir. Bir milletin çocuklarını atalar yadigarı olan dil ve sanat eserlerinden soğutacak, milletin muhtelif nesillerini birbirinin dilinden anlamaz hale getirecek herhangi bir hareket milli birliği bozabilir. Bu birliğin bozulması ise onun bozulmasından faydalanmak isteyenlerin işine yarar." ("Dil Kurumunun Yaptığı Fevkalade Toplantı-Milli Eğitim Bakanı'nın Beyanatı", **Vatan**, 09.02.1951, s. 4.) Vatan gazetesindeki bu haberin muhtevası doğruysa Bakan'a atfedilen sözlerin kurultay tutanaklarına tam olarak değil, özetlenerek alındığı anlaşılmaktadır.

[229] Enis Tahsin Til, "Dil Kurumunun İlk Vazifesi", **Vatan**, 11.02.1951, s. 4.

[230] *"...Dil hareketinin Atatürk inkılapları bütününden mühim bir hamle olduğunu, Atatürk'ün kurduğu tarzdan başka şekle sokulamayacağını, Atatürk prensiplerine sadakatin şart olarak muhafaza edilmesi icap ettiğini açıklayarak: 'Türk Dil Kurumu ya tamamen yahut kısmen Atatürk'ün vakfiyesiyle yaşamaktadır. Mevcut hükûmet dil faaliyeti için kendisi hesabına başka tarz ve kaideler düşünebilir. Fakat Atatürk'ün vakfı tağyir edilemez. O, hükûmet yardım etsin veya etmesin, Atatürk'ün koyduğu esaslar dahilinde yoluna devam eder.' Hikmet Bayur hararetle alkışlandı."* ("Türk Dil Kurultayı Dün Sabah Toplandı-Öğleden Sonra", **Ulus**, 09.02.1951, s. 4.)

[231] *"Öğleden sonraki celsede ilk sözü Hikmet Bayur aldı. Bayur, Milli Eğitim Bakanı'nın başkanlıktan çekilmesini takdire şayan buldu. Yaşayan dillerin kelime uydurmakla ilerleyebileceğini, uydurmanın manasının yaraşmak olduğunu, uydurulmıyan dillerin ölüme mahkum bulunduğunu, nitekim Latin ve Yunan dillerinin ölü hâlde bulunduklarını anlattıktan sonra ezcümle dedi ki: 'Bu Kurum dilde inkılap için kurulmuştur. Gayesine sadık kalmalıdır. Atatürk'ün vakfıdır. Hükûmet dilerse tahsisatını keser. Fakat Kurum vakıfla yaşar."* ("Dil Kurumunun Yaptığı Fevkalade Toplantı-Hikmet Bayur'a Göre", **Vatan**, 09.02.1951, s. 4.)

[232] *"Günaltay, Dil Kurumunun Atatürk tarafından en hayati kaidelere istinat edilerek kurulduğunu belirtti ve hiçbir şekilde hedefinin değiştirilemeyeceğini söyledi"* ("Türk Dil Kurultayı Dün Sabah Toplandı", **Ulus**, 09.02.1951, s.1.)

[233] *"...Günaltay, dil işinde Atatürk'ün hedefine sadık kalınarak bu istikamete doğru gitmek icap ettiğini bugünkü siyasi partilerin hepsinin milli karakterde olduğunu ve bu partilerin siyasette başka türlü düşünebileceklerini, fakat ilim işinde birlik hâlinde hareket etmeleri icap ettiğini söyledi."* ("Dil Kurumunun Yaptığı Fevkalade Toplantı-Atatürk'ün Hedefi", **Vatan**, 09.02.1951, s. 4.)

kurultaydaki konuşmasından notlar aktarılmıştır.[234] Aynı tarihli Ulus gazetesinde Ataç'ın bir köşe yazısının da yayımlandığı görülmektedir. Bu köşe yazısının kurultayın ilk günkü görüşmelerinin hemen ertesi gününde Ulus gazetesinin 09.02.1951 tarihli nüshasında yayımlanması ilgi uyandırıcıdır. Zira Ataç, muhtemelen kurultayda söyleyeceklerini tam olarak anlatmaya fırsat bulamadığı düşüncesiyle gazetede yazısını yayımlatmıştır. Ataç'ın böylece kurultay üyelerine buradaki köşesi kanalıyla seslenmeye devam etmiştir. Yanı sıra kurultayda bulunmayan, ancak kurultay haberlerini takip eden kitlelere bu yazıyla seslenmeyi düşünmüş de olmalıdır. Ataç'ın, bu yazısında hem Olağanüstü Türk Dil Kurultayına hem de okullarda Latince ve Yunanca öğretilmesi gerektiğine ilişkin düşüncesine genişçe değindiği görülür.[235]

Ataç'ın kurultaydaki konuşması, Vatan gazetesinde ise çok kısa olarak yer bulmuştur.[236] Ayrıca gazetenin aynı nüshasında Muharrem Ergin'in konuşması da Vatan gazetesinde haber olmuştur.[237]

Bu kurultayın, basında çok büyük bir yankı bulduğunu ifade etmek mümkündür. Öncesinde çıkan haberlere bakıldığında Ulus gazetesinin 04.02.1951, bir başka ifadeyle dört gün önce kurultayla ilgili haber ve köşe yazılarına rastlamak mümkündür. Bu haberlerin dökümü şu şekildedir:

1. *"Dil Kurultayı Toplanıyor"* başlıklı haber[238]

---

[234] "Türk Dil Kurultayı Dün Sabah Toplandı-Öğleden Sonra", **Ulus**, 09.02.1951, s. 4.

[235] *"Türk Dil Kurumunun topladığı Olağanüstü Kurultay dil devrimini durdurmağa, baltalamağa, Atatürk'ün çizdiği yoldan ayrılmağa kalkar diye korkuyorlar. Ben korkmuyorum. Olağanüstü Kurultayın verdiği karar ne olursa olsun dil devrimi durmaz, duramaz. Dil bir medeniyet olayıdır. Bir medeniyetin kurduğu dil, başka bir medeniyetin düşündüklerini söyleyemez, yetmez onu söylemeye. Bir ulus medeniyetini değiştirdi mi dilini de değiştirmek zorundadır. Bunun içindir ki biz Türkler, yüz elli yıldır bir dil sıkıntısı çekiyoruz. Eskiden olduğu gibi 'müvellidilhumuza' da diyemeyiz, okullarımızda artık Arapça öğretmediğimiz için onun da kökünü bilmeyiz. Bunu söyledik mi bize: 'Sanki Fransızların, Almanların, İngilizlerin hepsi de Yunanca, Latince bilir mi?' diyorlar, bununla bizi susturacaklarını sanıyorlar. Fransızların, Almanların, İngilizlerin bütün okumuşları Latince, Yunanca bilmez ama aydınları bilirler, o toplumlarda Latince, Yunanca öğrenmek kabildir; biz de onların bilgisizlerine, yarı-okumuşlarına değil, ancak gerçek aydınlarına benzemeğe özenmeliyiz. Bunun içindir ki Latince ile Yunancayı okullarımızda öğretmekten çocuklarımızın kafalarını o dillerle beslemeden bilim sözlerini Avrupa dillerinden almağa kalkmamız doğru bir yol değildir. Doğrusunu isterseniz biz bu toplumun çocuklarına Latince ile Yunancayı öğretmezsek onları Avrupalılar gibi düşünmeğe alıştıramayız; dil işini bir ilkeye bağlamak içinse bir Avrupalı gibi düşünmek gerekir."* (Nurullah Ataç, "Dil Devrimi", **Ulus**, 09.02.1951, s. 2.)

[236] *"Nurullah Ataç 'Ben aşırıyım' diye söze başladı. Aşırılara da saygı gösterilmesini istedi ve 'Dil bir uygarlık olayıdır' dedi. Çocuklarımıza Latince ve Yunanca öğrenmeleri lüzumunu müdafaa etti."* (**Vatan**, 09.02.1951, s. 4.)

[237] *"Genç bir delege, Kurumun kelime uydurma yoluna gittiğini ve 18 sene Kurumun Türkçeyi bilmeyen insanlar tarafından idare edildiğini, bu teşekküle yeni bir istikamet verilmesi gerektiğini söyledi."* ("Dil Kurumunun Yaptığı Fevkalade Toplantı-Atatürk'ün Hedefi", **Vatan**, 09.02.1951, s. 4.)

[238] **Ulus**, 04.02.1951, s. 2.

2. *“Dil Kurumu Yerine Akademi Mi?”* başlıklı haber [239]
3. *“Dil Kurumu İçin Beliren Endişeler”* başlıklı haber [240]
4. Peyami Safa’nın köşe yazısı (1)[241]

Vatan gazetesinde ise kurultay öncesinde yalnızca 07.02.1951 tarihinde “Dil Kurultayının fevkalade toplantısı”[242] haberi dışında herhangi bir haberin varlığına rastlanmamıştır. Kurultay esnasında her iki gazetede çıkan haber ve köşe yazılarının dökümü şu şekildedir:

1. *“Türk Dil Kurultayı Dün Sabah Toplandı”* başlıklı haber [243]
2. Nurullah Ataç’ın köşe yazısı (1)[244]
3. *“Dil Kurumunun Yaptığı Fevkalade Toplantı”* başlıklı haber [245]

Kurultay sonrasında her iki gazetede çıkan haber ve ilgili köşe yazılarının dökümü şu şekildedir:

1. Nihat Erim’in köşe yazısı[246]
2. Peyami Safa’nın köşe yazısı (2)[247]
3. Abidin Mümtaz Kısakürek’in köşe yazısı [248]
4. *“Dil Kurultayı dün sona erdi”* başlıklı haber [249]
5. *“Dil Kurultayında Bir Siyaset Oyunu”* başlıklı haber [250]
6. Enis Tahsin Til’in köşe yazısı [251]
7. *“Dil Kurumu Seçimini CHP Listesi Kazandı”* başlıklı haber [252]
8. *“Dil Kurumu Yönetim Kurulunda Vazife Taksimi”* başlıklı haber [253]
9. Sadun G. Savcı’nın köşe yazısı[254]
10. Nurullah Ataç’ın köşe yazısı (2)[255]
11. Peyami Safa’nın köşe yazısı (3)[256]
12. *“Dil davası ne hâlde?”* başlıklı haber[257]
13. Nurullah Ataç’ın köşe yazısı (3)[258]

---

[239] **Ulus**, 05.02.1951, s. 1.
[240] **Ulus**, 07.02.1951, s. 5.
[241] Peyami Safa, “Yarınki Kurultay”, **Ulus**, 07.02.1951, s. 1.
[242] **Vatan**, 07.02.1951, s. 3.
[243] **Ulus**, 09.02.1951, s. 1.
[244] Nurullah Ataç, “Dil Devrimi”, **Ulus**, 09.02.1951, s. 2.
[245] **Vatan**, 09.02.1951, s. 1.
[246] Nihat Erim, “Dil Devrimi Etrafında”, **Ulus**, 10.02.1951, s. 1.
[247] Peyami Safa, “Yeni Kelimelerin İmtihanı”, **Ulus**, 10.02.1951, s. 1.
[248] Abidin Mümtaz Kısakürek, “Dili Kendi Gidişine Bırakalım”, **Vatan**, 10.02.1951, s. 2.
[249] **Ulus**, 11.02.1951, s. 1.
[250] **Vatan**, 11.02.1951, s. 3.
[251] Enis Tahsin Til, “Dil Kurumunun İlk Vazifesi” **Vatan**, 11.02.1951, s. 4.
[252] **Vatan**, 12.02.1951, s. 3.
[253] **Ulus**, 13.02.1951, s. 2.
[254] Sadun G. Savcı, “İyi ile kötü”, **Vatan**, 13.02.1951, s. 2.
[255] Nurullah Ataç, “Gene Dil”, **Ulus**, 16.02.1951, s. 2.
[256] Peyami Safa, “Uydurma Dil Değil Uydurma Haber”, **Ulus**, 17.02.1951, s. 1.
[257] **Vatan**, 18.02 1951, s. 3.
[258] Nurullah Ataç, “Hep Dil” **Ulus**, 23.02.1951, s.2.

14. Nurullah Ataç'ın köşe yazısı (4)[259]
15. Agâh Sırrı Levend'in köşe yazısı (1)[260]
16. Agâh Sırrı Levend'in köşe yazısı (2)[261]
17. Agâh Sırrı Levend'in köşe yazısı (3)[262]

3.2.2. Olağanüstü Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

1950'li yılların başına kadar süregelen ve Kurumda ağırlığını hissettiren politik bakışın geçmiş yıllardaki hâkim varlığına dair kanıtlar bulunması bu kurultayı oldukça önemli hâle getirmiştir. Ayrıca geçmiş yılların siyaset aktörleri ile Kurumun birlikte oluşturduğu bütünleşik ağın siyasi müdahalelerde bulunarak topluma doğru yürüttüğü bir çeşit *"dil mühendisliği"*nin varlığından söz etmek de mümkündür. Bu kurultayda DP tarafından, bu olguyu kırmaya yönelik bir irade sergilendiği, ancak DP'nin bu kurultayda istediğini tam olarak alamadığı da görülmüştür.[263] Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri'nin, Kurumun tabii başkanlığından çekilmesi şahsi bir tercih değil, DP'nin konuya kurumsal düzeyde bakışını göstermiştir. Ancak Kurumun kırk yılının anlatıldığı yayımda Bakan İleri'den hiç bahsedilmeden koruyucu başkan ile tabii başkanın ayrı partilerden olması sebebiyle kurultayın böyle bir tasarrufta bulunduğu belirtilmiştir. Bu farklı iki yaklaşım DP ile TDK arasındaki çekişmeye örnek teşkil etmektedir. Yanı sıra Kurumun tarihindeki önemli dönüm noktalarından birinde yapılan tüzük değişikliği dikkat çeken sonuçları da beraberinde getirmiştir.

1950-1960 arasındaki yıllarda Kurumun kendi kabuğuna çekilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Ancak, TDK'nin yer yer rahatsızlığını ifade edebildiği de görülmüştür. Bu noktada DP'nin, dil tartışmaları konusunda bu kurultayı fikrî planda kısıtlayıcı hiçbir yola başvurmadıkları anlaşılmaktadır. Kurum, çetin sınav dönemi

---

[259] Nurullah Ataç, "Dilimiz" **Ulus**, 02.03.1951, s.2.

[260] Agâh Sırrı Levend, "Bir Toplantının Bilançosu-Dil Kurultayı Kararları", **Ulus**, 13.03.1951, s. 2.

[261] Agâh Sırrı Levend, "Bir Toplantının Bilançosu-Dil Kurultayında Bazı Manzaralar", **Ulus**, 20.03.1951, s. 2.

[262] Agâh Sırrı Levend, "Bir Toplantının Bilançosu-Uydurma Dil", **Ulus**, 02.04.1951, s. 2.

[263] Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri, TBMM'deki görüşmelerde 1951-Olağanüstü Kurultayında Kuruma siyasi bir hüviyet verildiğini, bu kurultayda CHP listelerinin dolaştırıldığını, İnönü için fahri üyelik teklifinin yapıldığını söyledikten sonra Türk dilini öğretecek ve ona aşina birçok kişi ve âlimlerin de olduğunu, bu kişileri zaman zaman toplayarak muayyen konuları Millî Eğitim camiası içinde halledeceklerini, Kurumun uydurma yerine ilmî yollarla hareket etmesi durumunda onlardan istifade edeceklerini, aksi takdirde Kurumu *"kendi haline"* bırakacaklarını, işlerini kendilerinin göreceğini söyler. Görüşmelerden sonra alınan kararla Kurumun on bin liralık tahsisatı kesilir. (**TBMM Tutanak Dergisi**, Sıra: 7, C. 5, Birleşim: 50, 24.02.1951, s. 724-726.)

olarak vasıflandırdığı bu dönemde çabasını arttırdığını, düşünce ve yayınlarıyla görüşlerini ortaya koyduğunu ve davalarının büyük adımlarla ilerlediğini ifade etmiştir.[264] Dolayısıyla kabuğa çekilme, TDK'nin o dönemin devlet ve siyasetine dil kararları konusunda etkili olamamak şeklinde yorumlanmalıdır. Genel Yazman Hasan Reşit Tankut'un konuşması dil tartışmaları zemininde ele alındığında gelişen siyasi şartlara bir direncin varlığına işarettir. Zira daha önce milletvekilliği de yapmış olan Genel Yazman Tankut, yaptığı konuşmada Bakan İleri'nin tespitlerine cevap verme kaygısı taşımıştır. Bu durum dil tartışmalarının aldığı yönü göstermesi bakımından önemlidir. Zira yeni iktidarın siyasi anlamda desteklemediği bir Kurum olan TDK'nin dil çalışmalarını muhalif bir cenaha kaydırarak yürüteceği de bu kurultayda iyiden iyiye belirginleşmiştir.

Hasan Reşit Tankut, kurultayda yaptığı konuşmada bulundukları çizginin aksini, ihanet ile eş değerde tutmuştur. Bu tutum, TDK'nin DP'yi dil devrimi bağlamında ihanet içinde olduklarını düşündüğü yargısına ulaşmaya kapı aralamıştır. Kurultayda uydurma mefhumunun yoğun bir biçimde sahiplenilmesi de dikkate değerdir. Dönemin muhalifleri, basın-yayın organlarını çok etkin bir biçimde kullanarak DP'nin tüm inkılaplarla birlikte özellikle dil inkılabına ihanet ettiği iddiasını ikirciksiz bir şekilde savunmuşlardır. Bu durum yaygın tabirle algı yönetimidir. Zira TDK, DP'nin dil politikalarını benimsememiş ve daima tehdit olarak algılamıştır. Bu merkezde TDK'yi destekleyen gazete yazarları bu rahatsızlıklarını yoğun biçimde ifade etmişlerdir.

3.3. Yedinci Türk Dil Kurultayı (18-23 Temmuz 1954)

A- Birinci Birleşim Birinci Oturum

Yedinci Türk Dil Kurultayı 18 Temmuz 1954 Pazartesi günü saat 10.00 itibarıyla başlamıştır. Ancak toplantı yeter sayısı olmadığından kurultayın açılışı ilk günkü birinci birleşimde gerçekleştirilememiştir.[265]

---

[264] Dilaçar, vd., **A.e**, s. 88.
[265] **Yedinci Türk Dil Kurultayı-1954**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1955, s. 1-3.

B- İkinci Birleşim Birinci-İkinci Oturum

19 Temmuz 1954 Salı günü saat 09.00 itibarıyla ikinci birleşimin birinci oturumu açılır. TDK Başkanı Hakkı Tarık Us, tüzük gereği çokluk aranmayacağını belirterek kurultayı açtığını ilan eder ve konuşmasını yapmaya başlar.

Hakkı Tarık Us, 26 Eylül 1932 tarihinde Atatürk'ün de bizzat katıldığı ilk kurultayın "*Türk dilinin öz güzelliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe eriştirmek"* amacını önceleyerek toplandığını Beşinci Türk Dil Kurultayında amacın "*Türk dilinin özleşmesini, gelişmesini, güzelleşmesini ve böylece yeryüzü dilleri arasında kendine yaraşan yüksekliğe ulaşmasını sağlamak"* şeklinde yeniden belirlendiğini ifade eder. Altıncı Türk Dil Kurultayında amacın *"Dil kaynaklarını araştırıp Türkçenin tarih boyunca gelişmesini aydınlatmak ve böylece onun arılaşıp özleşme, güzelleşme ve yükselme imkanlarını ortaya koymak"* olarak geliştirildiğini, 1951-Olağanüstü Türk Dil Kurultayında çalışma yönteminin de "*Dilimizin özleşmesini ve bütün bilim, teknik ve sanat kavramlarını karşılayacak yolda gelişmesini devrimci bir anlayışla ve bilim metotlarına uygun olarak sağlamaya çalışmak"* şeklinde yeniden yazıldığını söyler.

Başkan Us, dil inkılabında gelinen noktanın istenilen seviyede olmadığını, bilimsel yöntemlerden istifade edilerek elde edilen ürünlerin hak ettikleri ve dil sevdalılarını doyurucu seviyeye çıkamadığını dile getirir. Us, bu yoldan geriye gidişin görüldüğünü ve bir duraklama görüntüsünün hâkim olduğunu söyler. Başkan, bu sözleriyle Anayasa'dan Teşkilatı Esasiye'ye dönüşü ve okul kitaplarındaki kelime değişimlerini kast etmediğinin de altını çizerek *"Kanun koyma yetkisi olanların terim koyma yetkisinin de olduğunu"* belirtir. Başkan Hakkı Tarık Us, Anayasa'dan Teşkilat-ı Esasiye'ye dönüşü, Türk dilinin asıl sahipleri olan halka gösterilen saygı olarak değerlendirmenin mümkün olduğunu da belirtir.[266] Başkan Us, uydurmacı anlayışın fantezi olduğunu söyleyerek halk üzerinde tasarrufun halkın ihtiyacı kadar olması ve bir toplumun yalnızca dilcilerden oluşmadığının unutulmaması gerektiğini vurgular. Us, artık aşırılıkların sarsıntısından kurtulmuş olunduğunu, hükûmetin dil davasında Kurumun yanında yer aldığını söyler. Hakkı Tarık Us, konuşmasının

266 *"...İktidarın Türkçe için belki en hayırlı teşebbüsü, 1952'de, Kanun-i Esasi'yi, 'öz Türkçenin tasallutundan kurtararak tekrar aslına döndürmesi olmuştur."* (Ş. Alparslan Yasa, **"Türkçenin Istılah Mes'elesi ve İdeolojik Kaynaklı Sapmalar"**, Ankara, Kurtuba Yayınları, 2013, s. 72.)

sonunda Türk dilinin ana dilimiz olduğuna inanmamız gerektiğini, yaşayan bir milletin dil davasının bitmeyeceğini, Türkiye'de konuşulan Türkçenin, Türk âleminde geçerli olmasını arzuladığını da belirtir.[267] Akabinde yapılan oylama sonucunda Ruşen Eşref Ünaydın, Kurultay Başkanı olur. Ardından Yönetim Kurulu raporunun okunmasına geçilir.[268]

Bu raporda özetle; Türk Dili dergisinin çıkarılmaya başlandığı, harf ve dil inkılaplarının yıldönümlerinde kutlamalar yapıldığı, Söz Derleme dergisinin çıkarılmaya devam ettirildiği belirtildikten sonra Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü'nde üçüncü cilde ulaşıldığı ve diğer ciltlerin bitmesi için çalışıldığı, Sade Türkçe Kılavuzu'nun yayımlandığı, Ortaokul terimlerinin gözden geçirildiği, Psikoloji Sözlüğü ve Töre Sözlüğü'nün hazırlandığı raporda yer alır. Ayrıca ana gramer hazırlanması kararının alınarak monografi şeklinde basılmasına karar verildiği ve bu çalışmada dokuz monografi yayımlandığı, *"Başlangıçtan Tanzimat'a kadar Türk dili hakkında yazılmış gramerler"* üzerinde çalışıldığı raporda ifadesini bulduktan sonra Belleten bir ve ikinci cildi, Türk dili dergisi 1-34. sayıları, Dil Davası, Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i, Seyfi Serayî'nin Gülistan Tercümesi, Ana Dilden Derlemeler'in ikinci cildi, DLT Dizini, Türkiye'de Dil Devrimi, Olağanüstü Türk Dil Kurultayı Tutanak Kitabı, TDK Yayınları Kataloğu, Söz Derleme Dergisi 4. ve 6. ciltleri, Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü 2. Kitabının 2. Kısmı ve 3. Kitabı, Türkçe Sözlük ve Sade Türkçe Kılavuzu'nun yayın olarak çıkarıldığı da raporda yer almıştır. Bunlarla beraber teknik birtakım bilgiler verilerek oturum sonlandırılmıştır. Bu birleşimin ikinci oturumu saat 15.00 itibarıyla açılmıştır. Bu oturumda Bütçe ve Hesap, Derleme-Tarama, Sözlük, Terim, Gramer, Yayın ve Tüzük Komisyonları kurulmuştur.[269]

C- Üçüncü Birleşim Birinci-İkinci-Üçüncü Oturum

Bu oturumda ilk olarak Derleme-Tarama Komisyonu'nun raporu[270] okunmuştur. Akabinde söz alan Derleme-Tarama Kolu Başkanı Ömer Asım Aksoy, çalışmalarının takdir edilmesinin en büyük mükafat olduğunu belirterek teşekkür

[267] **Yedinci Türk Dil Kurultayı-1954**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1955, s. 4-11.
[268] Bk. **A.e.**, s. 12-21.
[269] Bk. **A.e.**, s. 27-47.
[270] Bk. **A.e.**, s. 51-53.

etmiştir.[271] Ardından söz alan Hilmi Çınkıroğlu, derleme işini ehil olmayanların yapmaya kalkışmalarında dolayı bazı yetersizliklerin olduğunu söyler. Bundan dolayı yeni bir tarama işinin ele alınmasını teklif eder. Feridun Nafiz Uzluk, derlemesi yapılan kelimenin diktafon vasıtasıyla kaydedilip arşivlenmesini, Muzaffer Uyguner, derleme işinin Anadolu Türkçesiyle sınırlandırılması gerektiğini söylerler. Ali Özer, kendi memleketinden derleme yapanların gönderdikleri fişlerin daha başarılı çalışmalar olduğunu, Hamid Zübeyr Koşay, derlemenin anketle derleme ve ilmî ekiple derleme olmak üzere iki aşamalı olduğunu, temel alınacak dilin Oğuz Türkçesi olduğunu ve bu Türkçenin sınırlarımız dışında bile olsa derlemesini yapmak gerektiğini ifade eder. Ardından söz alan Ömer Asım Aksoy, derlemede folklora çok önem verdiklerini belirtir. Sözcü sıfatıyla kürsüye çıkan Hikmet Turhan Dağlıoğlu, derleme işinin zamanla sınırlandırılmasının imkanı olamayacağını, gelen fişlerin sıhhatine ilişkin muntazam bir sistemlerinin olduğunu, Türkiye sınırlarının da dışında derleme yapılmasına özellikle taraftar olduklarını ve bunun millî bir mesele olduğunu, derlemelerin, halkın içinde yaşayanlarca yapılabileceğini düşündüklerini, folklorik çalışmaların dil bakımından folklor ile sınırlandırılarak yapılması gerektiğini ifade eder. Ardından yapılan oylamada rapor, kurultay tarafından kabul edilir.[272]

Bu raporun ardından Sözlük Komisyonu'nun raporuna[273] geçilir. Raporun okunmasının ardından yapılan müzakerelerde Kevser Acarlar, derleme ve sözlük komisyonlarının birleştirilmesini ve derlenen kelimelerin sözlüklere alınmasını teklif eder. Muharrem Mercangil, sözlükçülerin çalışma tarzlarında yeniliğe ihtiyaç olduğunu ifade ederek bu alanda Şemseddin Sami'nin hâlâ geçilemediğini, özentiyle hareket edildiğini, sözlüğün şişirildiğini ve mantık hatalarının olduğunu söyler. Sait Sadi Danişmentgazioğlu, sözlükteki kelime sayısını A-Ş harfleri arasının yarısının yabancı kelimeler olduğu eleştirisini yapar. Recai Cin, basılan sözlüğün noksanları olsa da diğer sözlüklerden daha çok ihtiyaçları karşıladığını belirterek Muharrem

---

[271] Kurumun kırk yılının değerlendirildiği TDK yayımında derleme çalışmalarında hükûmetten destek görmedikleri ifadeleri bulunur: *"…1952'de Türk Dil Kurumu ikinci bir söz derleme işine girişti. Bu kez Atatürk yoktu. Hükûmet bu işe karışmamıştı. Hatta, söz derlemeleri dileğiyle Kurumdan okullara yazılan mektuplar Millî Eğitim Bakanlığınca haber alınmış, Bakanlığın bilgisi dışında böyle mektuplar yazılmaması için Kurumun dikkati çekilmişti."* (Dilaçar, vd., **A.e**, s. 100-101.) Dolayısıyla daha önce de Bakan Tevfik İleri'nin ifade ettiği üzere Kurum kendi hâline bırakılmış ve Kuruma verilen devlet desteği kesilmiştir.

[272] **Yedinci Türk Dil Kurultayı-1954**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1955, s. 48-66.

[273] Bk. **A.e.**, s. 66-67

Mercangil'in birçok haklı noktaya değinse de bunu ispat edici ve müşahhas olarak söylemediğini ifade eder. Öğrenciler için daha küçük çapta sözlükler hazırlanması gerektiğini söyleyen Recai Cin, yabancı dillerden Türkçeye birkaç sözlük hazırlanmasının dil davası uğrunda önemli bir vasıta olduğunu ifade eder. Cin, daha önce komisyonda Muharrem Mercangil'e gerekli açıklamaları yaptıklarını belirterek sözlüğe çok emek verildiğini de söyler. Sözlük Komisyonu sözcüsü Ahmet Akat yapılan eleştirileri cevaplar. Akat, özetle derleme ve sözlük komisyonlarının birleşmesinin kendi aralarında bir anlaşma neticesinde olabileceğini, Mercangil'in iddialarını kabul etmediklerini, yeni sözlüğün eldeki tüm sözlüklerden daha üstün olduğunu ifade eder. Akat, Danişmentgazioğlu'na cevaben sözlükte Türkçe kelimelerin yanında kullanımda olan yabancı asıllı kelimelerin de olmasının normal olduğunu söyler. Sözcü Akat'ın konuşmasının ardından Mercangil, tekrar söz alarak 1945'te yapılan Türkçe Sözlük'ün üstünden on yıl geçmiş olmasına rağmen noksanların giderilemediğini söyler. Mercangil'den sonra Kol Başkanı Mehmet Ali Ağakay söz alarak sözlüğün dil devrimine hizmet etme gayesiyle çıkarıldığını, kelimelerin etimolojik menşeini belirttiklerini, ancak bazı kelimelerde ihtiyatlı hareket ettiklerini, ancak etimolojik sözlüğün yazılmamış olmasından doğan eksikliklerin görüldüğünü[274] ifade ederek Danişmentgazioğlu'nun yirmi bin kelimenin yarısının yabancı olduğunu söylediğini, ancak sözlükte kullanımda olan her kelimenin yer alması gerektiğini savunur. Kol Başkanı Ağakay'ın savunmasından sonra raporun oylamasına geçilir ve rapor kurultayda kabul edilir.

Üçüncü birleşimin ikinci oturumu Hasene Ilgaz'ın başkanlığında saat 15.05'te açılır. Bu oturuma, dikkat çeken bir önerge ile başlanır. Hilmi Çınkıroğlu, Hüsnü Üstün ve Talat Tekin tarafından verilen önergede Zafer gazetesinde çıkan Atatürk'ün mirasından 200 bin liranın Kurumda vazifeli on sekiz kişi arasında bölüşüldüğü iddiası hakkında bilgi talep edilir.[275] Ancak Oturum Başkanı bu konu hakkındaki soruları

---

[274] 1951-Olağanüstü Kurultayında etimolojik sözlük hazırlanması teklifi reddedilmiştir.

[275] *"...Dün kendisi ile görüştüğümüz tanınmış edebiyatçılardan bir delege şunları söylemiştir: 'Kurum her sene Atatürk tesisinden 300 bin liralık bir gelir temin eder. Diğer çeşitli kaynaklarla bu gelir, bu sene 360 bin liradan fazladır. Bu paranın gayeye uygun ve Ata'nın vasiyeti mucibince sarf edilmesi elbette ki hepimizin dileğidir. Fakat fahriyen görülmesi gereken hizmetler için birçok kimselere birer mebus maaşına yakın ücretler ödenmesi elbette ki üzücüdür. Tasavvur ediniz ki, Kurumun senelik maaşları tamam 90.720 lira tutmaktadır. Bu para da sadece 18 kişiye dağıtılmaktadır. Bunun dışında yayın masrafları adı altında bütçeye konan 50 bin lira, Kol Başkanları giderleri denen 36 bin lira, telif ve tercüme bedelleri için konan 15 bin lira da aynı şahıslara dağıtılmaktadır. Bütün bunlar karşısında*

bütçe görüşmeleri sırasında cevaplayacaklarını belirterek[276] Terim Komisyonu raporunun[277] görüşmelerine geçilir.

Raporun okunmasının ardından ilk sözü alan Abdi Tevfik Yegül, öğrencilerin terimler konusunda kafalarının karışık olduğunu ve öğretmenler ile öğrencilerin çaresiz olduğuna işaret eder. Kazım Nami Duru, terim meselesi ile ilgili akademiye ihtiyaç duyulduğunu, terimlerin beynelmilel olması sebebiyle Yunanca ve Latince öğrenilmesinin şart olduğunu ifade eder. Fahri Dalsar, ilk ve ortaokullara yönelik ders kitabı yazdığını, ancak Maarif'in terimleri beğenmeyerek kitabını iade ettiğini ve bu hususta keyfi davrandıklarını, TDK ile Maarif'in iş birliği yapması gerektiğini ifade eder. Hikmet Dizdaroğlu, terim akademisinin Batı'da netice verse de ülkemizde netice vermeyeceğini ve Fahri Dalsar'ın teklifini desteklediğini söyler. Konuşmaların ardından Terim Komisyonu sözcüsü sıfatıyla Sait Sadi Danışmentgazioğlu sözü alarak Yegül'ün görüşlerine katıldığını; öğretmenlerin, öğrencilerin, ana-babaların bu konuda ıstırap içinde olduğunu, terim meselesinde millî şuurun uyanıklığına ihtiyaç olduğunu, Türk aydınlarının dil öğretimine dair hassasiyeti olmadığından yakınır. Danışmentgazioğlu'nun ifadeleri kurultay delegelerinde rahatsızlık uyandırınca Oturum Başkanı, Danışmentgazioğlu'na müdahale eder ve raporu oylamaya aldırır.

sadece insaf demek icap eder." (Bk. "Dil Kurumunun Yâranına Tevzî Ettiği Paralar", **Zafer**, 22.07.1954, s. 1 ve 4.)

[276] Kurultay Başkanlığının bu kararı basında şöyle haber olmuştur: *"Öğleden sonraki celse saat 15.00'te Hasene Ilgaz'ın riyasetinde açıldı. Raporların müzakeresine devam edileceği sırada verilen bir takrir okundu. Bunda gazetemizin dünkü sayısında intişar eden ve Dil Kurumunun dağıttığı paralara temas eden yazıdan bahisle bunun hakikat olup olmadığı Yönetim Kurulundan soruluyordu. Ancak Yönetim Kurulu mensupları başkanlık divanına, bu takririn Bütçe ve Hesap Komisyonu raporu ile görüşülmesini teklif ettiklerinden takririn müzakeresi geri bırakıldı."* ("Dil Kurultayında Yine Hadiseler Oldu", **Zafer**, 23.07.1954, s. 7.) Aynı gazetenin ertesi gün yayımladığı habere göre gazete olarak ismi mahfuz üyelerden ve bir emekli öğretmenden mektup aldıklarını ve bu mektupta özetle Atatürk'ün temiz eliyle kurduğu, uğrunda para vakfettiği Dil Kurumunun yağma edildiği, 300 bin liralık bütçenin dörtte üçünün maaş, Yönetim Kurulu üyeleri, Kol Başkanları ödeneklerinden oluştuğu, bütçenin dörtte üçünün aslında ilmî çalışmalara harcanması diğer dörtte birinin ödeneklere ayrılması gerektiği, Kuruma hâkim olmak isteyenlerin *"Bu yıl da seçimi biz kazanacağız ve istediğimiz gibi hareket edeceğiz. Kimseden korkumuz yoktur. Bizim sarfiyat kararlarımızı kimse bozamaz. Bizi kimse bundan mesul edemez."* şeklinde konuştukları yazar. ("Dil Kurultayı ve Çok Garip Bir Keşmekeş", **Zafer**, 24 Temmuz 1954, s. 1 ve 7.) Yine Zafer gazetesinin bu iddialara ilişkin bir haber-yorumunda şunlar yazılmıştır: *"...Oysa ki Kurum merkezinde, dolgun maaşlar veriliyor, seri halindeki Leyla ile Mecnun tahlillerine ne korkunç telif hakları ödeniyordu. Bu mesele de tabiatıyla hasır altı edildi."* (Levent N. Esmer, "Türk Dil Kurultayından dört günlük notlar", **Zafer**, 25.07.1954, s. 3.) Kurultayda yapılan bütçeye dair görüşmelerde Zafer gazetesinin haberinde ifade edilen miktarın ve yapılan suçlamanın doğru olmadığı, herhangi bir yolsuzluk yapılmadığı ifade edilmiştir. (**Yedinci Türk Dil Kurultayı-1954**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1955, s. 176.)

[277] Bk. **Yedinci Türk Dil Kurultayı-1954**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1955, s. 77-82

Rapor, bu oylamayla kabul edilir.[278]

Ardından Gramer Komisyonunun raporu okunur.[279] Raporun okunmasından sonra müzakerelere geçilir. İlk sözü Abdi Tevfik Yegül alarak okullarda gramer derslerinin iflas ettiğini söyleyerek bir çözüm bulunmasını ister. Ahmet Akat *"gramer"* terimi yerine *"dil bilgisi"* teriminin kullanılması gerektiğini ifade ederek asıl sorunun imla olduğunu söyler. Uzatma işaretinin işlevinin yetersizliğinden hareketle uzatma görevi için kısa çizgi (-) işaretinin kullanılmasını, kısa inceltmelerde *"aksan sirkonfleks"* işaretinin (^) kullanılmasını, hem uzatma hem inceltme olduğunda her ikisinin de kullanılmasını teklif eder; ancak kurultay üyelerince bu teklif tepkiyle karşılanınca konuşması yarıda kalır. Fevziye Meteoğlu, dil bilgisi öğretiminde ülkenin kargaşa içinde olduğunu, Gramer Kolunda başarılı çalışmaların olmadığını ifade eder. Ali İhsan Beyhan, devrik cümle kullanılmaması yönünde bir karar alınarak bu konudaki sıkıntıdan kurtulmak gerektiğini söyler. İbrahim Olgun, raporu yetersiz ve kısır bulduğunu, ayrıca fonetik meselesine de gerekli önemin verilmediğini belirtir. Rapor hakkında son sözü Gramer Komisyonu sözcüsü sıfatıyla Recai Cin alarak özetle, İbrahim Olgun dışında konuşan diğer üyelerin rapor hakkında konuşmadıklarını söyleyerek Olgun'un temas ettiği konularda haklı olduğunu, gramer öğretimi ile ilgili eleştiriye iştirak etmediğini, bu konuda öğretmenin öğreticilikteki tutum ve ustalığının belirleyici olduğunun altını çizer. Akabinde yapılan oylamayla rapor, kurultay tarafından kabul edilir.[280]

Akabinde Yayın Komisyonunun raporu[281] okunarak müzakerelere geçilir. İlk sözü Abdülkadir Karahan alarak Gülşehri'nin Mantıku't-Tayr adlı eserinin basılmasını yararlı bulmadığını, bugünün Türkçesinin gelişimine katkısı olacak çalışmalara ağırlık verilmesinin daha isabetli olacağını söyler. Zeki Oral, Müzekki'n-Nüfus'un halk ve tasavvuf Türkçesinin en güzel edebiyat örneği olduğunu, bu eserin de basılmasının isabetli olacağını söyler. Nurullah Ataç, kendine Kol Başkanı olarak hiçbir soru sorulmadığından yana serzenişte bulunur ve basılması istenilen eserlerin basım işlerinin diğer kurultaya kadar tamamlanmasının zor olduğunu söyleyerek

[278] **Yedinci Türk Dil Kurultayı-1954**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1955, s. 76-87.
[279] Bk. **A.e.**, s. 87-88.
[280] **Yedinci Türk Dil Kurultayı-1954**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1955, s. 88-93.
[281] Bk. **A.e.**, s. 93-94.

konuşmasını bitirir. Yayın Kurulu Başkanı Cahit Öztelli, ilmî eserleri basmanın maliyetli bir iş olduğunu, önem ve lüzum sırasına göre basım yapılabileceğini ifade ederek Karahan'ın bu konudaki tenkidinin açık olmaması münasebetiyle şahsına cevap veremeyeceğini belirtir. Akabinde yapılan oylamada Yayın Kolu raporu kurultay tarafından kabul edilir.[282] Üçüncü oturumda ise Tüzük raporu okunur.[283]

Ç- Dördüncü Birleşim Birinci-İkinci-Üçüncü Oturum

Bu birleşimin ilk oturumunda Hesap ve Bütçe Komisyonu raporuna[284] geçilir. Dördüncü birleşimin ikinci oturumu 15.35 itibarıyla başlatılarak seçimler yapılır.[285] Dördüncü birleşimin üçüncü ve kurultayın son oturumu saat 20.10 itibarıyla Ruşen Eşref Ünaydın'ın başkanlığında açılmıştır. Ruşen Eşref Ünaydın'ın yaptığı teşekkür ve kapanış konuşmasının ardından kurultay, saat 20.50 itibarıyla sona erdirilir.[286]

3.3.1. Yedinci Türk Dil Kurultayına İlişkin Basına Yansıyanlar

18-23 Temmuz 1954 tarihlerinde gerçekleştirilen Yedinci Türk Dil Kurultayı basının da ilgisini oldukça çekmiştir. İlk gün toplantı yeter sayısının olmadığı basında yer almış ve konuya ilişkin 20.07.1954 tarihli Vatan gazetesinde ve aynı tarihli Halkçı[287] gazetesinde haber olmuştur. Vatan gazetesinde kurultayın ilk gün toplanamadığı haberde yer alır.[288] Aynı tarihli Halkçı gazetesinde de benzer bir haber görülmüştür.[289] İlk gün toplantı yeter sayısı bulunamadığı için açılışı ertesi güne kalan kurultayın başladığına dair haber ise kendine hem Vatan gazetesinde[290] hem Halkçı gazetesinde[291] yer bulmuştur. Üçüncü Birleşimin ilk oturumuyla ilgili DP'nin yayın

---

282 **A.e.**, s. 94-98.
283 **A.e.**, s. 108-110. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)
284 **A.e.**, s. 150-155. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)
285 Bk. **Yedinci Türk Dil Kurultayı-1954**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1955, s. 178-186.
286 **A.e.**, s. 187-192.
287 15 Aralık 1953 tarihinde çıkarılan kanun gereği CHP'nin mallarına el konulunca Ulus gazetesi bu tarih itibarıyla kapanmış ve 1955'e kadar Nihat Erim tarafından Yeni Ulus ve Halkçı adlarıyla Ulus'un devamı niteliğinde iki gazete çıkarılmıştır. [Bk. Kadri Unat, "Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı Gazeteleri Işığında Nihat Erim'in Siyasi Kişiliği ve Gazeteciliği (1945 – 1955)", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 15 ve 22.]
288 "Dil Kurultayı Dün Toplanamadı", **Vatan**, 20. 07. 1954, s. 1.
289 "Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor", **Halkçı**, 20. 07. 1954, s. 1.
290 "Dil Kurumunun Tüzüğü Tadil Edilecek", **Vatan**, 21.07.1954, s. 7.
291 "Dünkü Dil Kurultayı Toplantısı", **Halkçı**, 21.07.1954, s. 1 ve 3.

organı olan Zafer gazetesinin[292] haberi ile kurultay tutanakları arasında çelişkiler dikkat çekmektedir.[293] Kurultayda tartışma konusu olan İstanbul temsilciliği konusuyla ilgili Vatan gazetesinde çıkan haberde ise bu konunun belirsizliğini koruduğu yazılmıştır.[294] Bu belirsizliğin ortadan kalktığını gösteren ve İstanbul temsilciliğinin kaldırılarak yerine bir şube kurulması kararının alındığı ve böylece Peyami Safa'nın temsilcilik görevinin sona erdiği yine Vatan gazetesinin başka bir nüshasında haber olmuştur.[295] Temsilcilik açılması konusu oldukça tartışmalı geçmiş ve Vatan gazetesindeki genel bir haberin içeriğinde gelişmeler aktarılmıştır.[296]

Zafer gazetesinde de Safa'nın istifası ile ilgili haber olduğu görülmektedir. Bu habere göre Safa, istifa gerekçesini açıklar.[297] Bu tartışmalar noktasında Halkçı gazetesinde İstanbul temsilciliğinin Kuruma sağladığı faydaların Agâh Sırrı Levend tarafından kurultay üyelerine aktarıldığı, ancak yapılan oylamada eşitlik olması sebebiyle bir karara varılamadığı haberi görülmüştür.[298] Zafer gazetesinde de bu konu hakkında bir haber çıkmıştır.[299]

---

[292] Bu kurultayın basın yansımalarına üçüncü bir gazete olarak Zafer gazetesinin eklenmesinin sebebi DP'nin yayın organı olmasından dolayıdır.

[293] *"Sabah celsesi saat 10.00'da başkanvekillerinden İsmail Hakkı Ertaylan'ın başkanlığında açıldı. Komisyonlardan gelen raporların müzakeresine geçildi. Derleme-Tarama, Sözlük, Terim, Gramer komisyonlarının raporları müzakeresiz kabul edildi ve celse saat 12.30'da kapandı."* "Dil Kurultayında Yine Hadiseler Oldu" **Zafer**, 23.07.1954, s. 7. (Bu haberde bahsi geçen Terim ve Gramer Komisyonları birinci oturumda değil ikinci oturumda ele alınmıştır. İlk oturumda ele alınan raporlar Derleme-Tarama ile Sözlük Komisyonlarının raporları olmuş, ancak haberde ifade edildiği gibi müzakeresiz kabul edilmeleri söz konusu olmamıştır. (Bk. **Yedinci Türk Dil Kurultayı-1954**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1955, s. III-IV ve 51-93.)

[294] *"...Bu temsilciliği kaldırmak gayesiyle bir tüzük komisyonu kurulmuşsa da usül hatası yüzünden bu mesele kesin bir şekle bağlanamamıştır. İstanbul temsilciliğinin devam edip etmeyeceği belli değildir."* ("Prof. M. Gökberk TDK Başkanı oldu", **Vatan**, 26.07. 1954, s. 1 ve 7.)

[295] "TDK İstanbul'da Bir Şube Açacak", **Vatan**, 07.08. 1954, s. 1.

[296] *"Bir ara Peyami Safa başkanlığa bir takrir verdi. Bunda Kurumun insicamlı çalışmaktan mahrum olduğu belirtiliyor. 'daha dürüst muhitte veya gazetede mücadele etmek amacıyla hem Kurumdan hem de İstanbul temsilciliğinden istifa ettiği bildiriliyordu."* ("Dil Kurultayı Armağan Teklifini Kabul Etti", **Vatan**, 23.07. 1954, s. 7.)

[297] *"Ben hakkımda ve İstanbul temsilciliği hakkında ileri sürülen iddiaları daha dürüst bir müessesede, bir gazetede cevaplandırabilirim. Şu andan itibaren istifamı veriyor, Dil Kurumundan ayrılıyorum." "Peyami Safa'nın salonu terketmesini müteakip bazı delegeler, bu istifanın kabul edilmemesine ve maddenin komisyona iadesine dair bir takriri riyasete verdilerse de celse tatil edildiğinden bu takririn reye konması yarına bırakıldı."* ("Dil Kurultayında Yine Hadiseler Oldu", **Zafer**, 23.07.1954, s.7.)

[298] "Türk Dil Kurultayı Faaliyeti", **Halkçı**, 22. 07. 1954, s. 1.

[299] *"Komisyon da bu hususta kat'i bir karara varamamıştı. Yedi muhalife karşı yedi muvafık rey tecelli etmiş, Komisyon Başkanı da bir muvazene unsuru olması gerekirken çift rey hakkı ile müstenkif kalmak garabetini göstermişti. Bu yüzden müzakereler uzadıkça uzadı. Başkan'ın idaredeki kifayetsizliği ve delegelerin müzakere usullerine aşina olmaması kurultayı tam bir keşmekeş içine soktu. Bazı delegelerin bu arada Suut Kemal Yetkin'in de belirttiği gibi komisyonun kat'i bir karara varamaması bakımından hatalı idi. Bu itibarla karara varılması imkanı olmayan bu maddenin komisyona iadesi*

Yapılan seçimler ve kurultayın sona ermesi de basında kendine yer bulmuştur. Bu konu hakkında Halkçı gazetesinde ilk sayfadan bir haberin olduğu görülmektedir.[300] Zafer gazetesinin konuya ilişkin haberinde ise DP'nin görüşlerinin aktarıldığı görülmüştür.[301] Bu haberlerin yanı sıra Adviye Fenik'in Zafer gazetesinde, Kurumun akademiye çevrilmesi için DP'ye çağrı yaptığı bir yazısı görülmüştür.[302]

Bu merkezde Vatan, Halkçı ve Zafer gazetelerinde çıkan haberler ve köşe yazılarının dökümü şu şekildedir:

1. Enis Tahsin Til'in köşe yazısı[303]
2. *"Dil Kurultayı Dün Toplanamadı"* başlıklı haber.[304]
3. *"Dil Kurumunun Tüzüğü Tadil Edilecek"* başlıklı haber.[305]
4. *"Dil Kurultayı Komisyon Çalışmaları"* başlıklı haber.[306]
5. *"Dil Kurultayı Armağan Teklifini Kabul Etti"* başlıklı haber.[307]
6. *"Dil Kurumundan 156 Üye Çıkarılacak"* başlıklı haber.[308]
7. *"Prof. Macit Gökberk TDK Başkanı oldu"* başlıklı haber.[309]
8. *"TDK İstanbul'da Bir Şube Açacak"* başlıklı haber.[310]
9. Bülent Ecevit'in köşe yazısı (1)[311]

---

gerekmekteydi. Hâlbuki ne bu yapıldı ne de bir karara varıldı." ("Dil Kurultayında Yine Hadiseler Oldu", Zafer, 23.07.1954, s.7.) Gazetede Oturum Başkanı'na nispet edilen *"idaredeki kifayetsizliği ve delegelerin müzakere usullerine aşina olmaması"* ibaresi dördüncü birleşimin ilk oturumunda gündeme gelmiş ve bu itham reddedilmiştir. (Bk. **Yedinci Türk Dil Kurultayı-1954**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1955, s. 177.)

300 "Dil Kurultayının Çalışmaları Bitti" **Halkçı**, 24. 07. 1954, s. 1.

301 *"Bu kurultay gösterdi ki Dil Kurumuna hâlâ Tek Parti Devri'nden kalma zihniyet hâkimdir. Hâlâ 'Falansız veya filansız bu iş olmaz' gibi eski fikirler mevcuttur. Hâlâ gençlere yer ve kıymet vermenin lüzumu anlaşılamamıştır. Birkaç şahıs tarafından alkış tutmaya memur dalkavuklar vasıtasıyla idare edilen delegelerle güdümlü bir kurultay yapılmış, bu arada birkaç idealist insanın da sesleri gürültüye gitmiştir. Yapacak tek şey, bundan sonra herkesin aklının başına gelmesini ve gelecek kurultayda Kurumun daha salim bir yola girmesini temenni etmekten ibaret. Nasıl olsa eskimiş bir neslin son kalıntılarının bir kısmını zaman, bir kısmını da hadiseler temizleyecek değil mi?"* ("Türk Dil Kurultayından 4 Günlük Notlar", **Zafer**, 25.07.1954, s. 5.)

302 Adviye Fenik, "Dil Akademisi", **Zafer**, 26.07.1954, s. 3.)

303 Yazar, bu köşe yazısında Kurumun birçok başarısı olsa da diğer birçok konuda da gerekli faaliyetleri yapamadığını ifade eder. Til, ayrıca Kurumun, uydurmacılığın yanlışlığının farkına vararak bundan vazgeçtiğini, dil sahasında başgösteren laubalilikle mücadele etmesi gerektiğini, gramere gerek olmadığı düşüncesiyle yazanların dil anarşisine sebep olduklarını, genç neslin Türkçenin cümle yapısını hayli bozduğunu, Şevket Rado'nun *Kaidesiz Türkçe* adlı yazısında konuya dikkat çektiğini ve haklı olduğunu yazar. (Enis Tahsin Til, "Dilde Anarşi", **Vatan**, 19. 07. 1954, s. 7.)

304 **Vatan**, 20. 07. 1954, s. 1.

305 **Vatan**, 21. 07. 1954, s. 7.

306 **Vatan**, 22. 07. 1954, s. 3.

307 **Vatan**, 23. 07. 1954, s. 7.

308 **Vatan**, 24. 07. 1954, s. 1 ve 7. (Genel Yazman Agâh Sırrı Levend tarafından 3,5 yıl boyunca aidat ödemeyen üyelerin çıkarılmasının teklif edildiğine dair haberdir.)

309 **Vatan**, 26. 07. 1954, s. 1.

310 Haberde büyük tartışmaların yaşandığı ve Peyami Safa'nın Kurum üyeliğinden istifasının gündeme geldiği bu konuyla ilgili basının bir hayli ilgi gösterdiği görülmüştür. (**Vatan**, 07. 08. 1954, s. 1.)

311 Ecevit bu yazısında Türkçede süregelen yenileşme hareketinin DP tarafından baltalandığını, geniş bir seçmen kitlesini ilgilendirmediği hâlde niçin böyle davrandıklarının anlaşılamadığını, ancak bu konuda başarılı olamayacaklarını, vekil yerine bakan, Erkânı Harbiye-i Umumiye yerine Genelkurmay denmesini engelleyemeyeceklerini, bu noktada ancak hareketi yavaşlatabileceklerini, Başbakanın

10. *“Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor”* başlıklı haber.[312]
11. *“Dünkü Dil Kurultayı Toplantısı-Komisyon Seçimleri Yapıldı”* başlıklı haber.[313]
12. Bülent Ecevit’in köşe yazısı (2)[314]
13. *“Dil Kurultayının Dünkü Toplantısı-Tüzük Komisyonu Raporu Üzerinde Tartışmalarla Dolu Müzakerelere Bugün Devam Edilecek”* başlıklı haber.[315]
14. *“Dil Kurultayının Çalışmaları Bitti”* başlıklı haber.[316]
15. *“Dil Kurumunun Sanat Armağanı”* başlıklı haber.[317]
16. *“Dil Kurumunda Vazife Taksimi”* başlıklı haber.[318]
17. Bülent Ecevit’in Uriel Heyd’in yazdığı kitapla[319] ilgili köşe yazısı (3)[320]
18. *“Dil Kurumunun Yârâna Tevzi Ettiği Paralar”* başlıklı haber.[321]
19. *“Dil Kurultayında Yine Hadiseler Oldu”* başlıklı haber.[322]
20. *“Dil Kurultayı ve Çok Garip Bir Keşmekeş”* başlıklı haber.[323]
21. *“Türk Dil Kurultayından Dört Günlük Notlar”* başlıklı yazı.[324]
22. Adviye Fenik’in köşe yazısı.[325]

---

konuşmalarının sözlüksüz anlaşılamadığını, DP’nin diriltmeye çalıştığı eski dil sebebiyle aydınlarla arasındaki ayrılığın görüldüğünü, genç nesillerin millî gururunu incitecek bu anlayışın zararlı olduğunu ifade eder. (Bülent Ecevit, “Türkçe: Bir Siyasi Mesele”, **Halkçı**, 12. 07. 1954, s. 3.)

312 **Halkçı**, 20. 07. 1954, s. 1.

313 **Halkçı**, 21. 07. 1954, s. 1.

314 Bu yazıda Ecevit tarafından özetle, dil devriminin bir zihniyet değişimi olduğu, düşüncenin dilden ayrılamayacağı ve Arapça ile Farsça karışımlı bir dilden Türk düşüncesinin doğamayacağı belirtilir. Akabinde devrim aleyhtarı iktidarın devrimlerin can evi olan dil devrimine hançeri sapladıkları, TDK’nin devrimin bekçiliğini yaptığından tehlikenin Kuruma yöneldiği ve bunun izlerinin DP’nin yayın organındaki yazılardan anlaşıldığı ifade edilir. Ardından Zafer gazetesindeki bir haberde Atatürk’ün huzuruna ceketsiz çıkan ve kınanan edebiyatçıların aslında devrimlerin bekçisi olduğu, ancak devrim aleyhtarlarının redingot giyip Atatürk’ün huzuruna çıkmakla Atatürk’ü aldatabileceklerini sandıkları yazılır. (Bülent Ecevit, “Atatürk’ü Redingotla Aldatanlar”, **Halkçı**, 22. 07. 1954, s. 3.)

315 **Halkçı**, 23. 07. 1954, s. 1.

316 **Halkçı**, 24. 07. 1954, s. 1.

317 **Halkçı**, 24. 07. 1954, s. 3.

318 **Halkçı**, 30. 07. 1954, s. 5.

319 Uriel Heyd, **Foundations Of Turkish Nationalism: The Life And Teachings Of Ziya Gokalp**, Londra, 1950.

320 Ecevit bu yazısında özetle, Heyd’in, Türkçeciliğin karşılaştığı bilimsel ve siyasal meseleleri tarafsız olarak ele aldığını, Heyd’e göre dil devriminin Atatürk devrimlerinin çerçevesinde yer aldığını ve yazarın dil devrimine anlayışla yaklaştığını belirtir. Ecevit yazısının devamında kitabın, dil devrimi hakkında lehte veya aleyhte bir görüş belirtilmeden yazıldığını, ancak kitapta bu devrimin Atatürk devrimleri içinde ne kadar önemli yer tuttuğunun da ustaca belirtildiğini ifade eder. Ecevit yazının sonunda şöyle yazar: *“Atatürk’ü anlamayan yahut anlamaz görünmeyi politik hedeflerine uygun birçok aydınlarımıza bir yabancı kalemiyle de olsa, ne kadar yerinde bir hatırlatma!”* (Bülent Ecevit, “Bir Yabancı Gözüyle Dil Devrimimiz”, **Halkçı**, 13.08.1954, s. 3.)

321 Zafer, 22.07.1954, s. 3.

322 Zafer, 23.07.1954, s. 7.

323 Zafer, 24.07.1954, s. 1.

324 Levent N. Esmer “Türk Dil Kurultayından Dört Günlük Notlar”, Zafer, 25.07.1954, s. 1.

325 Bu yazıda iki-üç gün süren çekişmelerden sonra konunun tatlıya bağlandığı, istifaların geri alındığı, şeklinde istihzalı bir yaklaşımdan sonra kurultayda dile ilişkin hiçbir tezin müdafaasının yapılmadığı, Kurumun menfaat üzere kurulu olduğu ve bu meselelerin çığırından çıktığı, her akla gelenin dil uzmanı diye işin içine sokulduğu, Atatürk’ün vasiyetinin tam anlamıyla yerine getirilmediği, bunun sağlanması için Dil Kurumu keşmekeşine son verilmesi gerektiği ve Maarif Vekaletinin bu işe el atmasının zamanının geldiği ifadeleri yer alır. (Adviye Fenik, “Dil Akademisi”, Zafer, 26.07.1954, s.3.)

3.3.2. Yedinci Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

18-23 Temmuz 1954 tarihleri arasında tertip edilen Yedinci Türk Dil Kurultayında ilk gün toplantı yeter sayısının bulunamaması bu kurultayın vasat bir ortamda geçtiğinin işaretidir. Bu durum DP ile TDK'nin ana akım üyelerinin birbirlerine olan soğuk duruşuyla ilgili olmalıdır. Zira bu hususta Halkçı gazetesindeki yazısında Bülent Ecevit'in yorumu, DP ile TDK arasındaki çekişmeye işaret etmektedir.[326] Bu kurultay kendi kabuğuna çekilen bir TDK'nin varlığını göstermektedir. Zira yaklaşık 500 üyesi bulunan bir Kurumun düzenlediği kurultayda ilk gün toplantı yeter sayısı dahi bulunamamıştır.

Kurum Başkanı Hakkı Tarık Us'un konuşmasında Altıncı Türk Dil Kurultayında öne çıkan bilimsellik ilkesine vurgu yapması, ana akım üyelerinin menfi tutumlarının aksine yönetimin DP'ye olumlu bir mesaj verme çabasıdır. Ancak DP muhaliflerinin basında sesi olan Bülent Ecevit'in Halkçı gazetesindeki köşe yazısında, Kurumu kapatma planı olduğunu yazması, Kurumda, yönetim erkiyle çekişmenin devam etmesine taraf olanların varlığına da işarettir.[327] Us'un konuşmasında kanun koyucunun terim koymaya da yetkili olduğunu söylemesi DP'nin dil ve terim tercihlerini olumlu görme eğilimi taşısa da 1950 öncesi CHP iktidarının da bu yetkisinin olduğu mesajını içermektedir. Bu ifadeler siyasetin dile müdahalesinin kabullenildiği sonucunu beraberinde getirmiştir. Anayasa'dan Teşkilat-ı Esasiye'ye dönüş yapan DP iktidarının bu tercihinin Başkan Us tarafından Türk dilinin asıl sahibi olan halka saygı olarak değerlendirilmiş olması, TDK yönetiminin daha önceki refleksleri düşünüldüğünde dikkatimizi çekmiştir. Başkan Us'un konuşmasında önemli başka bir nokta ise uydurmacılığın bir fantezi olduğunu ifade ederek daha önceki yıllarda esas alınan bu uygulamanın Kurumun en yetkili ağzı tarafından kesin bir dille reddedilmesi olmuştur. Bu ret ile DP'nin dil görüşlerine yaklaşıldığı müşahede edilmiştir. Kurum Başkanı Us'un konuşması bir bütün olarak

---

326 *"...Böylelikle Demokrat Parti, dil devrimine karşı aldığı cephe ile nasıl olsa durduramayacağı hareketi yavaşlatmaktan, zorlaştırmaktan başka bir şey başarmış olmayacaktır."* (Bk. Bülent Ecevit, "Türkçe: Bir Siyasi Mesele", **Halkçı**, 12. 07. 1954, s. 3.)

327 *"...Fakat tehlike şimdi Türk Dil Kurumunun dolayındadır. Dil devriminin bu bilim ve araştırma ocağını söndürmek için bir gedik aranmakta, fırsat kollanmaktadır..."* (Bk. Bülent Ecevit, "Atatürk'ü Redingotla Aldatanlar", **Halkçı**, 22. 07. 1954, s. 3.)

değerlendirildiğinde yönetimin denge oluşturma gayretinde olduğu ve dile ilişkin muhafazakâr kesimin taleplerine duyarlı olmaya çalıştığı ifade edilebilir. Ancak geçmiş iktidarın dil tasarruflarına da zımnen bir kabulün olması, her iki tarafa da mesaj verilme kaygısının işaretidir. Bu durum hem kurum içi hem DP'ye yönelik yapılan idareimaslahatın tipik örneğidir.

Kurultayın ilgi çeken bir başka noktası da TDK'nin kuruluşunda Atatürk'ün yanında olan ve kurucu üyeler arasında bulunan Ruşen Eşref Ünaydın'ın Kurultay Başkanı seçilmesidir. Bu durum, Kurumun, çoğunluğu sağlayan ana akım üyelerince öne çıkarılan örtük bir politik duruş olarak değerlendirilmeye müsaittir. Haddizatında bu gelişme, ana akım üyelerinin, TDK'nin Atatürk'ün dil konusunda varisi olduğunu ifade çabasının kurultaya yansımasıdır.

Kurultayda, derleme işlerinde ehil olmayanlarca yapılanların bu çalışmalara zarar verdiği görüşü kayda değerdir. Kurultayda sözlük temelli tartışmalar sözlükçülüğümüzün gelişimi noktasında geçirdiği aşamaları ve tartışmaları göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Zafer gazetesinde çıkan zimmete para geçirme iddiaları ile ilgili kurultayda Talat Tekin ve arkadaşlarınca önerge verildiği ve bütçe görüşmelerinde yapılan incelemede böyle bir suçun işlenmediği ifade edilmiştir. Ancak iddiaların oldukça ciddi olması sebebiyle iç denetçiler yerine bağımsız dış denetçilerin davet edilmesinin gerektiği kanaati tarafımızda hasıl olmuştur. Gazete haberinde bahse konu suçla ilgili istifhamların tam anlamıyla giderilmesine yönelik bu şekilde tedbir alınmaması hem yönetimin hem de kurultayın ihmali olmuştur.

Terim meselesi dil inkılabının başladığı ilk dönemlerden itibaren önemini korumuştur. Zira terim üretmek neredeyse bilim üretmekle eşdeğerdir. Terim raporunun bütünü incelendiğinde terim üretmeyle ilgili alınan ilke kararları isabetli olmuştur. Ancak tasfiyeci anlayışın ısrarla devamı eleştiriyi gerektirir.[328]

---

[328] *"Cumhuriyet döneminde büyük bir Türkçe terim hazinesi kurulması için verilen mücadele ile terimler hakkındaki görüşler, düşünceler, tartışmalar ve kazanımlar Türk Dil Kurumunun düzenli yapmış olduğu Türkoloji Kurultayları izleği üstünden anlatılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde iktidarlar tarafından belirlenen dil ve terim politikalarını uygulamak üzere Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Sonra bu Kurum faaliyet alanlarına göre kendi içinde kollara ayrılmıştır. Bu kollardan biri olan Terim Kolu, Birinci Türk Dili Kurultayından itibaren tüm bilim dallarına ait terim sözlerin Türkçeleştirilmesi gibi iddialı bir çalışma içine girmiştir. Bu gayretleri 1923-1945 yıllarında idealist, 1945-1980 yılları arasında tasfiyeci bir anlayışla, kullanımdaki bütün terimlerin sadece öz Türkçe olması, İslamî ve dinî terimlerin atılması anlayışıyla tasfiye hareketi yaşanmıştır."* (Mehmet Kahraman, "Türk Dilinin

Bu kurultayda, Olağanüstü Türk Dil Kurultayında Nurullah Ataç'ın savunduğu gibi Kazım Nami Duru'nun da terim konusunda yol almak adına Yunanca ve Latincenin öğrenilmesi gerektiğini savunması Türkçenin öz güzelliğini ortaya çıkarıp yükseltmeyi amaç edinmiş TDK amaçlarıyla örtüşmemiştir. Bir taraftan Arapça-Farsçayı tasfiye edip bir taraftan başka bir yabancı dilden terim kabul etmek tasfiyecilik görüşüyle de çelişen bir durumdur. Gramer tartışmaları, kurultayın ilgimizi çeken konularından biri olmuştur. Gramer Komisyonu Başkanı olarak görev alan Recai Cin'in, öğretmenin tutumu ve tecrübesinin bazı riskleri ve zorlukları kolaylaştırabileceği yönündeki görüşü kayda değer ve isabetlidir. Ancak dil bilgisi öğretimi konusu geçmişte olduğu gibi günümüzde de sorunlu olarak kabul edilen en önemli öğretim alanlarının başında gelmektedir.[329]

Kurultayda ele alınan bir diğer konu, yayınlar konusudur. Kurumun, en çok başarı sağladığı bu alan, TDK için olumlu rol oynamıştır.

3.4. Sekizinci Türk Dil Kurultayı (01-05 Temmuz 1957)

A- Birinci Birleşim Birinci Oturum

Sekizinci Türk Dil Kurultayı 01 Temmuz 1957 Pazartesi günü saat 10.00'da Kurum Başkanı Macit Gökberk'in açılış konuşmasıyla başlamıştır.

Başkan Gökberk, Atatürk'ün TDK'yi dil inkılabının organı olarak kurduğunu belirtir. Gökberk, akabinde millet kavramının öne çıkması neticesinde dil konusunun da tabii olarak yapılan çalışmaların en önemli parçası olduğunu söyler. Yeni kültürün Batı kültürü olması sebebiyle Osmanlıca ile devam etmenin imkansız olduğunu da savunur. Başkan Gökberk, Rönesans'tan itibaren Avrupa'nın da bu yoldan geçtiğini

---

Cumhuriyet Devri Terimsel Gelişim Sürecine Tarihi Bakış (II)", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C. 6, s. 2, 2017, s. 1289.)

[329] *"Türkçe dil bilgisi öğretimi, ilkokuldan başlayarak üniversite düzeyine kadar sürdürüldüğü hâlde istenilen başarı bir türlü yakalanamamaktadır. Öğretmenler, dil bilgisi öğretiminde istenilen sonuca ulaşılamamasında öğrencilerini suçlamakta, onların bir türlü dil bilgisi kurallarını öğrenemediklerinden dert yanmaktadır. Ancak ilköğretimden başlayıp yüksek öğretim de dâhil olmak üzere dil bilgisi öğretiminin devam etmesi ve konuların öğrencilerce anlaşılmaması, kabahatin öğrenciden ziyade başka yerde aranması gerektiğini bize gösterir, dil bilgisi derslerine bazı sınıflarda gereğinden fazla, bazı sınıflarda ise yeterli derecede yer verilmemesi, ayrıca bu becerinin anlama ve anlatma becerilerinin gelişmesine yardımcı olacak şekilde uygulamalı bir nitelik taşımamasını Türkçe öğretiminin temel bir sorunu olarak görmektedir."* (Ahmet Zeki Güven, "Dil Bilgisi Konularının Öğretim Sorunları", **Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi**, s. 2 (6), 2013, s. 2.)

belirterek onların da ilk olarak dillerini yabancı etkilerden temizlediklerini ifade ederek bu anlayışın TDK vasıtasıyla devam ettirildiğini ifade eder.[330] Ardından gündem gereği Kurultay Başkanlığı için seçim yapılır ve başkanlığa Süheyp Derbil seçilir. Sonrasında söz, Yönetim Kurulu raporunu okumak üzere Genel Yazman Agâh Sırrı Levend'e geçer. Genel Yazman Levend, Kurumun Atatürk'ün çizdiği yolda şaşmadan devam ettiğini belirttikten sonra Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde yapılan dil çalışmaları hakkında özet bilgiler verir. Levend, özleşmenin tasfiyecilik demek olmadığını belirterek özleşmekten maksadın dili, dil bağımsızlığımızı bozan yabancı unsurlardan bilimsel yöntemlerle temizlemek olduğunu ifade eder. Agâh Sırrı Levend, ilk kurultayın sonrasında Atatürk'ün de aşırılığı benimsediğini, ancak sonradan durulduğunu ifade ederek araştırmalara geniş yer verdiğini ve hayatının sonlarında Celal Bayar'a okuttuğu söylevdeki sözlerinin Atatürk'ün dil konusundaki son vasiyeti olduğunu belirtir.[331] Levend, derleme-taramada büyük çabalar sarf ettiklerini[332] terim çalışmalarının son üç yılda ortaöğretim terimleri, teknik öğretim terimleri, halk dilinde terim olmak üzere üç sahada toplandığı bilgisini verir. TDK Genel Yazmanı Agâh Sırrı Levend, akabinde dil bilimi ve dil bilgisi sahasında çalışmaların derli toplu yürütülebilmesi ve ana gramerin hazırlanması için çalışmalara başladıklarını ve imla meselesini de ele aldıklarını aktarır. Levend,

---

[330] **Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1957**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1958, s. 1-4.

[331] Kurultay tutanaklarında, Atatürk'ün, *"Dil Kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak, türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulmak yolunda esaslı adımını atmıştır."* ve "*Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını, kültür hayatımız için mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim."* şeklinde yer alan cümleler, Millet Meclisi Tutanak Dergisinde *"Dil Kurumu en güzel ve verimli bir iş olarak türlü bilimlerle ilgili Türkçe terimleri tespit etmiş ve böylece dilimiz, yabancı dillerin etkisinden kurtulma yolunda önemli adımını atmıştır."* ve *"Bu yıl, okullarımızda eğitimin Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını kültür yaşamımız yönünden önemli bir olay olarak nitelemek isterim."* şeklindedir. (Bk. **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisinin 5. Dönem 4. Yasama Yılını Açış Konuşmaları, 1 Kasım 1938, C. 27, s. 3.)

[332] Levend, ilk derleme işinin Atatürk'ün özel ilgisi ve hükûmetin kararıyla 1933-1934'te başladığını, iki yıl içinde beş ciltlik bir *"Söz Derleme Dergisi"*nin meydana geldiğini, 1952 yılında ikinci kez ele alınan bu çalışmanın derlemeleri tamamlamak ve öncekinde bulunan hataları telafi etmeyi öncelediğini söyler. Levend, son üç yılda *"Söz Derleme Dergisi"*nin *"Yazı Dilinden Halk Ağzına"* dizinini hazırlayarak böylece daha önce düzenlenen *"Halk Ağzından Yazı Diline"* ciltlerinden faydalanmayı kolaylaştırdığını söyler. Levend, akabinde tarama işleriyle ilgili *"Tanıklariyle Tarama Sözlüğü"*nün dördüncü cildinin hazırlanarak basıldığını, bu cildin daha öncekilerden daha derli toplu olduğunu, bu merkezde madde başlarının imlası ile kaynaktaki eski yazının da gösterildiğini belirtir. Yine son üç yılda şer'i mahkeme sicillerinden on beş defterin taratılarak kaynakların zenginleştiğini, yeni çalışma döneminde eldeki dört kitaba Kurumdaki taramaların da katılıp tek eser olarak hazırlanması çalışmalarına başlanacağını ifade eder.

derleme-tarama ve terim çalışmalarının belli bir kıvama gelmesi için beklendiğini ve bu sebeple sözlük çalışmalarına ancak 1939 yılında başlanabildiğini ifade eder. Hedeflerinden birinin de etimolojik sözlük hazırlamak olduğunu belirtir. Agâh Sırrı Levend, akabinde yayın işleri ile ilgili çalışmalar hakkında bilgiler vererek aylık çıkarılan Türk Dili dergisi ile Belleten'in önemine dikkat çeker. Levend, 1951'de yayın hayatına başlayan Türk Dili dergisinin her şeyden önce Kurumun fikir organı olduğu vurgusunu yaparak konuşmasını idari birtakım işler hakkında bilgi vererek tamamlar.[333] Raporun okunmasından sonra Derleme-Tarama, Sözlük, Terim, Gramer, Yayın, Hesap ve Bütçe, Tüzük komisyonları kurulur ve birinci oturum, saat 15.00'te bilimsel bildirilerin okunacağı bölümde toplanmak üzere kapatılır.[334] Türkoloji sahasında yabancı dil bilginlerinin bilimsel bildirileri, bu kurultayın en önemli çalışma alanlarından biri olmuştur.[335] 1-2 Temmuz 1957 tarihinde katılımcı dil bilginleri tarafından toplam yirmi altı bildirinin okunduğu, bunlardan on ikisinin yabancı Türkologlar, geriye kalan on dört bildirinin ise yerli Türkologlar tarafından kaleme alındığı görülmektedir. [336]

B- İkinci Birleşim Birinci-İkinci Oturum

Bu birleşim ve birleşimin ilk oturumu 4 Temmuz 1957 tarihinde saat 09.00 itibarıyla başlamıştır. İlk olarak Derleme-Tarama Komisyonunun raporu okunur.[337] Raporun okunmasının ardından yapılan müzakerelerde ilk sözü Ali Saraçoğlu alarak derleme için resim çizmenin her derleyici için kolay olmadığını, Kurumun resmi hazırlatarak derleyicilere ulaştırması ve bu resim üzerinde derleyicinin numaralama yapmasının daha kolay olacağını belirtir. Ayrıca Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü'nde halk ağızlarından derlenen sözlerin Anadolu ağızlarının metinleriyle karşılaştırılması

---

[333] Bk. **Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1957**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1958, s. 6-20.

[334] **A.e.**, s. 5-39.

[335] *"VIII. Türk Dil Kurultayının bir özelliği de Kurum çalışmaları yanında Kurum dışındaki çalışmalara yer vermesi ve bu maksatla yabancı memleketlerdeki Türkologları kurultaya çağırmış olmasıdır. Bu çağrı üzerine Macaristan'dan J. Nemeth, L. Ligeti, G. Hazai, Polonya'dan A. Zajaczkowskı, Çekoslovakya'dan J. Blaskovıcs, Sovyet Rusya'dan A.N. Kononov, Hamid Araslı, E.V. Sevortyan, M. Şireliyev gelerek kurultay çalışmalarına katılmışlardır. Kurultayda daha başka Türkologlarla birlikte kendilerine onur ve haberleşme üyeliği verilen bu bilginler, hazırladıkları bildirileri okumuşlar ve Türkiye'deki meslektaşlarının çalışmalarını yakından görmek fırsatını bulmuşlardır. Bu kitap, kurultay çalışmalarına katılmış olan yerli ve yabancı bilginlerle, dil konusu üzerinde çalışanların kurultayda okudukları bildirilerden toplanmıştır."* (**Sekizinci Türk Dil Kurultayında Okunan Bilimsel Bildiriler-1957**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1960, s. VII.)

[336] **A.e.**, s. V-VI.

[337] **Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1957**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1958, s. 42-43.

ve bundan sonra yayımlanmasının daha iyi olacağını ifade eder. Akabinde söz alan Haydar Diriöz, sözlükte daha çok kelime görmek adına eski Uygur edebiyatının kelimelerinden faydalanılarak derlenmesi ve bu kelimelerin okullara gönderilerek tutunan kelimelerin sözlüğe geçirilmesini teklif eder. Müzakerelerde başka söz alan olmayınca rapor oylanarak kurultay tarafından kabul edilir.[338]

Derleme-Tarama Komisyonunun raporunun ardından Sözlük Komisyonunun raporu okunur.[339] Ardından müzakerelere geçilir. İlk sözü Mahmut Dillioğlugil alarak Türkçe Sözlük'teki karşılıkların yabancı kelimelerle dolu olduğunu ve bunların yerine Türkçe karşılıklar bulunmasını ister. Refik Topkan, yabancı dil sözlüklerinin bir an önce yayımlanması zarureti olduğunu, ayrıca Türkçe Sözlük'te kullanılan *"tilcik"*lerin burada da kullanılmasını teklif eder. Mehmet Aydın, metinler sözlüğüne ihtiyaç olduğunu ifade eder. Mehmet Önder, Kurumun en büyük işi olan sözlük işinin ufak tefek hataları olsa da bunların düzeltildiğini ve müteşekkir olduğunu belirtir. Akabinde söz alan Komisyon Sözcüsü Ahmet Akat, her kelimeye Türkçe karşılık vermenin çok güç olduğunu, karşılıkların bazen örtüşmediğini, eskisini atmadan önce yenisinin bulunması gerektiğini, aksi takdirde zor durumda kalınacağını belirtir. Yabancı dil sözlüklerinin bir an önce yayınlanmasını kendinin de arzu ettiğini, bu sözlükler tamamlanmadan inkılabın tamamlanamayacağını, çalışmaların sürdüğünü ifade eden Akat, metinler sözlüğü konusunun Kurumun gücünü aştığını belirtir. Müzakerelerden sonra yapılan oylama neticesinde Sözlük Komisyonunun raporu kabul edilir.[340]

Sözlük Komisyonu raporundan sonra Terim Komisyonu tarafından hazırlanan rapor okunur.[341] Akabinde, müzakereler yapılır. Müzakerelerde ilk sözü Said Sadi Danışmentgazioğlu alarak Terim Komisyonu raporunun şahsı için ikna edici olmadığını, bizzat yapıp Kuruma teslim ettiği terim çalışmalarının çok geç değerlendirildiğini, atılan kelimelerin yerine Batı dillerinden kelime alınmasının devrimin ruhuyla bağdaşmadığını ifade eder. Danışmentgazioğlu, on beş yıldır teknik terimler yapılmasına rağmen ortada bir eser bulunmamasını da eleştirir. Ardından sözü

---

338 **A.e.**, s. 44-45.
339 **A.e.**, s. 44-46.
340 **A.e.**, s. 46-48.
341 **A.e.**, s. 49-53.

alan Cavit Orhan Tütengil, Terim Kolunun en zor kollardan biri olduğunu, dil davasının yürümesinin terim çalışmalarına bağlı olduğunu söyler ve çözüm önerisini kurultaya aktarır.[342] Akabinde söz alan Ali İhsan Beyhan, yabancı terimlerin alınmasını eleştirerek asıl amacın Türkçe karşılık bulmak olduğunu söyler.[343] Diğer üyelerden Ahmet Burcu, bir dönem siyaset gereği ders kitaplarındaki terimlerin öz Türkçe ile karşılandığını ve dar çerçevede kalındığını, gelinen noktada ise konuşulan dil ile öğretim dilinin birbirinden ayrı düştüğünü, üniversite öğrencilerinin bile kelime dağarcığının fakirleştiğini ve bu duruma çare bulunması gerektiğini söyler. Söz alan diğer bir üye Cevdet Bezirci, Kurumda kollar arasında diğerlerine ayak uyduramayan tek kolun Terim Kolu olduğunu, bir terim lügati yapılmadan dilin arınmasının imkansız olduğunu ifade eder. Ardından Cahit Öztelli sözü alarak bu konuda gösterilen hassasiyeti anladığını, ancak bu meselenin yalnızca Kurumun işi olmadığını, üniversitelerin de çalışması gerektiğini belirtir. Zira terimler yapılsa bile üniversite profesörlerinin bunları kabul etmemesi durumunda yapılanların boşa gideceğini, bir hata tespit edildiğinde diğer kurultayı beklemeden hemen gerekli uyarının yapılması gerektiğini belirterek sözlerine son verir. Söz alan başka bir üye İbrahim Kutluk, din terimlerinin dil davası için önem arz ettiğini, bu alanda kitap yazacaklara yol göstermek açısından Kurumun hazırlıksız olduğunu ve bu alanda geç kalınmaması gerektiğini söyler. Zeki Zeren, Kutluk'a muhalefet ederek Atatürk'ün *"Hayatta en hakiki mürşit ilimdir."* dediğini ilim dili bittikten sonra dine sıra geleceğini savunur. Ardından söz alan Nazım Ilıkça, her şeyi öz Türkçe yapma beklentisi içinde olunduğunu, böyle olunca bir motor imal ederken alüminyumun, demirin ve çeliğin birbirine karıştığını ifade eder.[344] Dolayısıyla şarkın da garbın da kelimelerine ihtiyaç duyulduğunda kullanılmasının mahzuru olmadığını söyler. Ilıkça, teknik alanda

[342] Tütengil'in önerileri şu şekildedir: A- Diğer ülkelerin yaptığı gibi Greko-Latin asıllı bazı terimlerin kolaylıkla alınması B- Mümkün olduğunca her terime Türkçe karşılık bulunması. (Bk. **A.e.**, s. 55.)

[343] Peyami Safa, 1958 yılında yazdığı bir yazısında, ilim dilinin hususi dil olduğu düşüncesiyle bu yönteme karşı çıkmıştır. (Bk. Peyami Safa, *"İlmi Terimler ve Halk Dili"*, **Osmanlıca Türkçe Uydurmaca**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 10. Bs., 2018, s. 202.) (Bu yazı 7 Ocak 1958 tarihli Milliyet gazetesinde yayımlanmıştır.)

[344] Peyami Safa da 1959 yılında yazdığı bir yazısında, öz Türkçe yazma kaygısıyla; ana dilinde, halk dilinde ve folklorda olmayan kelimelerin kullanılmasına okuyucunun tepki gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca önerilen birçok kelimenin gramere ve etimolojiye aykırı olduğunu da yazmıştır. (Bk. Peyami Safa, *"Dil Münakaşaları"*, **Osmanlıca Türkçe Uydurmaca**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 10. Bs., 2018, s. 245-246.) (Bu yazı 3 Nisan 1959 tarihli Milliyet gazetesinde yayımlanmıştır.)

çalışanların terimler konusunda sahipsiz kaldığını, ancak çalışmaya hazır kitleleri harekete geçirmek için bir kıvılcımın yeterli olduğunu, zira Türk milletinin ilmi nerede görürse oraya yöneldiğini, cesaret gösterip bu işe sarılmak gerektiğini ifade eder. Akabinde söz alan İbrahim Hakkı Baltacıoğlu olur ve duygusal bir üslupla başladığı konuşmasında Terim Kolunun tembel olmadığını ifade ederek din terimlerinin yapılmaması durumunda Müslümanların dilsiz kalacağını söyler.[345] Nurettin Şazi Kösemihal Komisyon Sözcüsü sıfatıyla, Terim Komisyonunun Altıncı Türk Dil Kurultayında alınan kararlara göre çalıştığını, bunun dışında karar verme yetkisini kendilerinde bulmadıklarını ifade eder ve yetkiyi ancak kurultayların kullanabileceğini belirterek konuşmasını sonlandırır. İbrahim Olgun, Türklerin İslamiyet'i kabulden bu yana dinle hep ilgili olduğunu, dinden birçok terim aldığını, Kurumun üniversite zihniyetini temsil eden üyesinin [(Zeki Zeren'i kastediyor.) F.D.] *"Hayatta en hakiki mürşit ilimdir."* sözünden hareketle dini bir tarafa bıraktığını, ancak toplumun dili, din yoluyla kazanacağını, Avrupa'nın da dilini, İncil'i tercüme yoluyla kazandığını, ifade eder. Diğer bir üye Ahmet Akat, Avrupa'ya tahsil için gençler göndermek suretiyle Terim Kolunun verimliliğini arttırmaya yönelik tedbirler alınması gerektiğini söyler. Ali Saracoğlu, yapılması gerekenin terimlere Türkçe karşılık bulmak olduğu, din terimlerinin bir tarafa bırakılması gerektiğini, asıl vazifelerinin Türk dilini özleştirmek olduğunu ifade eder. Tekrar söz alan Zeki Zeren, din terimlerinin ele alınmamasını söylemediğini, evvela ilmi ele alarak bu konuyu sıraya koymak gerektiğini, konuyla İlahiyat Fakültesinin ilgileneceğini belirtir. Danışmentgazioğlu, fertlerin de terim yapabileceğini, şahsi olarak bütün fizik kitaplarını tarayıp yüzlerce terim yaptığını, Terim Kolunun hiçbir şey yapmadığını ve Baltacıoğlu'nun bu suçlamaya cevap veremediğini ifade ederek sözlerini noktalar.[346]

İkinci oturum saat 15.00 itibarıyla açılır. Ardından verilen önergelerin okunmasına geçilir.[347] Akabinde Terim Komisyonu raporu yapılan oylamayla kabul

---

[345] Baltacıoğlu, bu konuda örnek olarak bir Kur'an tercümesinde *"Çocuklarınız fitnedir."* diye yazıldığını, ancak *"fitne"* kelimesinin burada *"sınanma"* anlamında olduğunu, bu ve benzeri örnekler sebebiyle din terimlerine el atılması gerektiğini söylediğinde laiklik meselesinden bahsedildiğini ifade ederek laikliğin dine karşı olmak anlamı taşımadığını belirtir. (Bk. **A.e.,** s. 59.)

[346] **A.e.,** s. 53-62.

[347] Bu önergelerin içinde en dikkat çekeni kurultayda da yoğun olarak tartışılan din terimlerine ilişkin önergedir. Feridun Nafiz Uzluk, müzakerelerde dile getirdiği öz Türkçe Kur'an-ı Kerim tercümesi yapılması teklifini, dil devriminde din kitaplarının önemli bir yeri olduğundan hareketle önerge olarak kurultaya sunar. Ali Saraçoğlu ve arkadaşları da bir önerge vererek ortaokullarda din dersinin zorunlu

edilerek Gramer Komisyonu raporu okunur.[348] Raporun okunmasının ardından müzakerelerde ilk sözü Abdi Tevfik Yegül alarak bir taraftan Türkçe terim kullanılmasının istendiğini, diğer taraftan yabancı terimler kullanıldığını, yabancı kelimelerin kendi imlası ile yazılması gerektiğinin söylendiğini, ancak kendi imlası ile yazılan yabancı kelimelerin Türkçe ek aldığında ortaya kötü bir görüntünün çıktığını ifade eder. Refik Topkan, bazı düzeltmeler yapılmış olsa da İmla Kılavuzu'nun doyurucu olmadığını, yeniden bir inceleme yapılması gerektiğini söyler. Yapılan bu müzakerelerin ardından rapor kurultay tarafından kabul edilir.[349]

Gramer raporunun ardından Yayın Komisyonu raporu okunur.[350] Daha sonra müzakerelere geçilir. İlk sözü Feridun Nafiz Uzluk alarak özetle, geçen kurultayda basılması kararı alınmasına rağmen basılamayan Aşık Paşa'nın Garipname'sinin ve diğer büyük dilcilerin eserlerinin de sırayla basılmasını teklif eder. Uzluk, ayrıca dinin aynı zamanda dil demek olduğunu ve Kurum uzmanlarınca hazırlanacak bir Kur'an tercümesinin basılmasını da ister. Ali Saracoğlu, Türk Dili derginin bir davası olduğunu, dergide çıkacak yazıların kalıcılığı bakımından üzerinde durulması gerektiğini ifade eder. Süleyman Nuri Öz, derginin dilin gelişimini sağlamaya yönelik vazifesini yaptığını, ancak dil devrimini yayma vazifesinde dergide büyük oranda ihmaller yapıldığını, Kuruma yönelik saldırılarda susmamak gerektiğini, Türk Düşüncesi dergisinin[351] Osmanlı dilinin Türk diline üstünlüğünü savunduğunu ve

---

kılınmasından ötürü anlaşılması güç bazı din kitaplarının ele alınması ve zaman içinde esaslı bir çalışmayla din terimleri konusunun çözüme kavuşturulması gerektiği teklifinde bulunurlar. Oturum Başkanı, önergeleri doğrudan Yönetim Kuruluna havale eder. (Bk. **A.e.,** s. 68-69.)

[348] **A.e.,** s. 69-71.

[349] Bk. **A.e.,** s. 72-73.

[350] **A.e.,** s. 73-74.

[351] Mehmet Tekin'in verdiği bilgiye göre yayın hayatına Peyami Safa yönetiminde 1 Aralık 1953'te başlayan Türk Düşüncesi, edebiyatın yanı sıra mûsiki ve resim gibi güzel sanat dallarına, zaman zaman siyasi konulara da yer veren muhafazakâr bir dergidir. Nitelikli polemik ve anketlerle, son dönemlerinde siyasal ve sosyal konuların işlendiği özel sayılarıyla dikkati çeker. Toplam altmış üç sayı yayımlanmıştır. Yazı kadrosunda Peyami Safa dışında Mustafa Şekip Tunç, Hilmi Ziya Ülken, Mesut Cemil Tel, Agâh Sırrı Levend, Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu, Behçet Kemal Çağlar, Reşat Ekrem Koçu, Ahmet Ateş, Nurettin Sevin, Elif Naci, Vecdi Bürün, Ahmet Kutsi Tecer, Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi yazar, şair ve bilim adamları vardır. İleriki sayılarda bu imzaların bir kısmı ortadan kalkarken yeni imzalar görülür. Türkiye'nin meselelerini yeni bir bakış açısıyla ele alma iddiası taşıyan ve 46. sayısına kadar aylık, daha sonra iki ayda iki sayı bir arada çıkan dergi, yayımına 1956, 1958 ve 1959 yıllarında üç ile yedi ay arasında değişen sürelerle ara vermiştir. Son sayılarının zor şartlarda çıkarıldığı ve neşrine her an son verilebileceği bilinmekteydi. Dergi 27 Mayıs 1960 askerî darbesiyle kapatılmıştır. (Mehmet Tekin, "Türk Düşüncesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 41, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 538.)

Kurumun buna sustuğunu, Ahmet Cevat Emre'nin Sesimiz dergisindeki[352] yazısına karşı da suskunluğun tercih edildiğini, Türk Yurdu dergisinin[353] ağır ithamlarına Kurumun cevap vermesini ise memnuniyetle karşıladığını ifade eder. Refik Topkan, Yazı Kurulunun hepsinin öğretmen olması yerine çoğunluğunun öğretmen olması ve altıda ikisinin dil kültürü alanında ad yapmış başka meslek çalışanlarından seçilmesi gerektiğini söyler. Mahmut Dillioğlugil, Türkçesi varken derginin yabancı ya da Osmanlıca kelime kullandığını, Türkçesi olmayan kelimeler dışında böyle yapılmaması gerektiğini söyler. Cavit Orhan Tütengil, Nutuk'un bugünkü dille yayımlanması teklifini sevinçle karşıladığını belirterek bu iş için yarışma açılmasını teklif eder. Tütengil ayrıca, ödülün, bilim ve sanat olarak ikiye bölünmesinin de doğru olduğunu ifade eder. Salim Şengil, dergide basılan yazılara sembolik de olsa ücret verilmesini doğru bulduğunu, yeni uygulama olarak ödül için yıl içinde çıkan bütün eserlerin aday gösterilmesi önerisinin isabetli olduğunu söyler. Muammer Yüzbaşıoğlu, Kurum yayınlarının uzmanlara hitap ettiğini ve donuk yapılı yayınlar olduğunu, dergide kendilerine hitap eden bir şey bulamayınca çocukların dergiyi almadıklarını belirtir. İlhan Darendeli, Ataç'ın dilinin uydurma olduğunu söyleyerek onu gündeme getirip yeni hücum kapıları açmanın gereği olmadığını söyler. Naim Tirali, Kurumun çalışmalarının tanıtımı için basından faydalanılması gerektiğini ve gazete çalışanlarına sözlük gönderilmesini teklif eder. Atalay Yörükoğlu, Ataç'ın dili için uydurma denmesine üzüldüğünü ifade eder. Komisyon Sözcüsü Sunullah Arısoy Kurumun tenkitlere zamanında cevap vermesi gerektiği düşüncesini yerinde bulduklarını, yazılara ücret verilmemesi önerisine katılmadıklarını ve sembolik değerde bu ücretlendirmeyi yazarlardan esirgememek gerektiğini, Tütengil'in yarışma teklifine olumlu baktıklarını, adaylık konusunda yazarların çekinceleri olduğu için başvuru şartını kaldırmak istediklerini ifade ettikten sonra Ataç'ın bir kuşağı peşinden sürüklediğini, dili sevdirmeye çalıştığını söyleyerek Darendeli'nin Ataç ile ilgili

---

[352] Ankara Erkek Lisesinin yayın organı olan kültür ve edebiyat dergisi. Lisenin öğrencisi olan Orhan Veli'nin şiirleri ilk kez bu dergide yayımlanmıştır. (Çevrim içi) https://haberglobal.com.tr/kultur-sanat/orhan-veli-kimdir-orhan-veli-nin-siirleri-ve-eserleri-13699, 26 Ocak 2020.

[353] Bu dergi, 18 Ağustos 1911'de kurulan Türk Yurdu Cemiyeti tarafından 24 Kasım 1911 tarihinde on beş günlük periyotlarla çıkarılmaya başlanmıştır. İlk sayısında amacı *"Türklüğe hizmet etmek ve faydalı olmak"* şeklinde belirtilir. 1917'den itibaren (XIII. cilt) Türk ocaklarının yayın organı halinde varlığını sürdürür. Dergi günümüze kadar bazı kesintilerle birlikte Türkçülük hareketini savunan en uzun ömürlü dergi olmayı başarmıştır. (Hüseyin Tuncer, "Türk Yurdu", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 41, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 550.)

sözlerini nefretle reddettiklerini belirtir.[354] Tirali'nin gazete çalışanlarına sözlük gönderilmesi teklifine katıldıklarını, Türkçesi varken yabancısının kullanılmamasına yönelik dergide açılan sayfasının isabetli olduğunu ifade eder. Müzakerelerin ardından Oturum Başkanı raporu oylamaya tâbi tutar ve neticede rapor kabul edilir.[355] Akabinde Hesap ve Bütçe Komisyonunu raporunun okunarak müzakeresi yapılır.[356] Nihayetinde bu oturum, ertesi gün seçimlere geçileceği bildirilerek saat 19.30'da sonlandırılır.[357]

C- Üçüncü Birleşim Birinci ve İkinci Oturum

Üçüncü birleşimin ilk oturumu Hasene Ilgaz başkanlığında 05 Temmuz 1957 Cuma günü saat 09.00 itibarıyla başlar. Bilimsel bildirilerin sunulduğu bu kurultaya davet edilen yabancı Türkologlara ve Ruşen Eşref Ünaydın'a Onur Üyeliği ve Haberleşme Üyeliği verileceği belirtilerek, gelen önergeleri kurultaya okutur.[358] Akabinde Tüzük Komisyonunun raporuna geçilerek müzakereler yapılır.[359] İkinci oturum saat 14.00 itibarıyla açılır ve Yönetim Kurulu seçimleri yapılarak tasnif işlemleri için bu oturum 15.30'da sona erdirilir.[360]

Ç- Dördüncü Birleşim Birinci Oturum

Bu birleşim ve oturum saat 20.30 itibarıyla Kurultay Başkanı Süheyp Derbil tarafından açılarak seçim sonuçları açıklanır. Ardından oturum ve kurultay saat 21.30 itibarıyla sonlandırılır.[361]

---

[354] Bu müzakerelerde Nurullah Ataç ile ilgili tartışma ciddi bir gündem oluşturmuştur. Raporun görüşülüp kabulünün hemen akabinde bu tartışmalar devam etmiş; Ali Saraçoğlu verdiği önergeyle *"Ataç Sözlüğü"* basılmasını teklif etmiştir. (Bk. **A.e**, s. 83-85.)

[355] **A.e**, s. 73-83.

[356] **A.e**, s. 86-93. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)

[357] **Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1957**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1958, s. 67-109.

[358] Bu önerge gereğince; Deny, Ligeti, Kononov, Nemeth, Ritter, Ünaydın, Zajaczkowski ve Araslı'nın onur üyelikleri oy birliği ile kabul edilir. Bu önergenin ardında haberleşme üyeliği verileceklere ilişkin diğer önergeye geçilir. Bu önerge gereğince; Azzavi, Bombaci, Duda, Eckmann, Von Gabain, Jarring, Poppe, Pritsak, Rasanen, Tietze, Şiraliev, Sevortyan, Hazai ve Blaskoviç oy birliği ile haberleşme üyeliği verilen yabancı Türkologlar olurlar. Feridun Nafiz Uzluk, taltif edilen Türkologlar dışında Türk dili için çalışan Hammer, Vambery, Karakurt, İmre gibi başkalarının da olduğunu ve bunların da unutulmayarak kurultayda dikkate alınması gerektiğini ifade eder. Ardından söz alan Abdülkadir Karahan da Uzluk'u desteklediğini, Türk diline hizmet eden yabancıları hatırlarken bizden olan Kaşgarlı Mahmud, Ahmed Vefik Paşa ve Şemseddin Sami gibi isimlerin de hatırlanması gerektiğini ifade ederler, ancak bu yönde herhangi bir önerge verilmediğinden söylenenler temenni düzeyinde kalır.

[359] **A.e.**, s. 110-138. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)

[360] **A.e.**, s. 139-142. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)

[361] **A.e.**, s. 139-145.

3.4.1. Sekizinci Türk Dil Kurultayına İlişkin Basına Yansıyanlar

Bu kurultayla ilgili basına ilk yansıma Ulus gazetesinde "*Türk Dil Kurumu Genel Yazmanlığından"* başlığı altında, Sekizinci Türk Dil Kurultayının ne zaman yapılacağı ve hangi gündemle toplanacağı konulu gazete ilanı olmuştur.[362] Buna mukabil incelediğimiz bir diğer gazete olan Vatan gazetesine böyle bir ilanın verildiği görülmemiştir. Ulus gazetesinde birinci sayfadan ve alt manşet olarak kurultayın toplanma haberi yayımlanmış ve on iki yabancı bilim adamının da kurultaya katılacağı bu haberde yer almıştır. Sovyet Rusya adına katılan ekibin *"Türk Dilinde Çetin Cümle Problemi", Türk Dillerinde Fiillerin Müteadili"* ve *"Azerbaycan Dili*[363] *Lehçelerinin Türk Dili Lehçeleriyle Karşılaştırılması"* konularında bildiri sunacakları haberde belirtilir. Ayrıca Kurumun, kurulduğu ilk zamanlardan itibaren hangi çalışmaların yapıldığına dair bilgilerin haberde verildiği görülmüştür.[364] Aynı tarihli Ulus gazetesinde İsmet Özalp'a ait bir köşe yazısı görülmüştür. Bu yazıda özetle mevcut iktidarın Türk diline kıydığı ifade edilerek öncesinde dilde özleşmenin yolunda gittiği, bilim terimlerinin Türkçeleştirildiği, ordunun dil konusunda titiz davrandığı, MEB'in okul kitapları vasıtasıyla ana diliyle bilim öğrenen gençliğin yetiştiği ifade edilir.[365] Ulus gazetesinde birinci sayfadan verilen başka bir haberde de kurultayın, Kurumun 25. kuruluş yıldönümüne denk geldiği belirtilerek ilk günün bundan dolayı heyecanla geçtiği vurgulanır. Ayrıca kurultayın ilk gününde on adet bilimsel bildirinin okunduğu da habere eklenir. Haberin devamında Türk Dili dergisinin tanınan her imkana rağmen günün dilini tanıtmada zayıf ve yetersiz kaldığı dile getirilerek çıkış yollarının neler olabileceği ifade edilerek Ataç'ın yokluğunun hissedildiği yazılmıştır.[366]

Vatan gazetesinde ise kurultayın ilk günü ile ilgili herhangi bir haber yazısı görülmemekle beraber konuya ilişkin biri kurultaydan iki gün önce diğeri ise kurultay günü yazılmış olan iki köşe yazısı bulunmaktadır. İlk yazı Neriman M. Öztürkmen'e

---

[362] **Ulus**, 22.06.1957, s. 5.

[363] Bu başlıkta *"Azerbaycan Dili"* ibaresi dikkatimizi çekmiştir. Zira, Sovyet Rusya ekibiyle kurultaya katılan M. Şireliyev tarafından Türkçenin lehçelerinden biri için *"dil"* ifadesi kullanılmıştır.

[364] "Dil Kurultayı Bu Sabah Toplanıyor", **Ulus**, 01.07.1957, s. 1.

[365] İsmet Özalp, "Dil Devrimi", **Ulus**, 01.07.1957, s. 2-3.

[366] "TDK Kurultayı Toplandı", **Ulus**, 02.07.1957, s.1. ve 5.

ait olup bu yazıda Kurumun kısa tarihçesinden sonra çalışma prensipleri ve o ana kadar yapılmış bazı çalışmalar ana hatlarıyla anlatılır.[367] Kurultay günü çıkan köşe yazısı ise M. Türker Acaroğlu'na ait olup bu yazıda Sekizinci Türk Dil Kurultayının, Kurumun 25. kuruluş yıldönümüne denk geldiği belirtilir ve bu kurultayda yönetim işlerinin yanında bilimsel konulara da geniş ölçüde yer verilmesinin Yönetim Kurulunca uygun görüldüğü ifade edilir. Ardından beş gün sürecek kurultayın gündemi hakkında bilgiler verilir.[368] Vatan gazetesine bakıldığında kurultayın ikinci gününe dair herhangi bir habere rastlanmamıştır. 04.07.1957 tarihli Vatan gazetesinde ise kaleme alınan bir haberde okuyuculara bilgi aktarıldığı görülür. Üyelik şartlarının değiştirilmesi, ödül miktarının yükseltilmesi, Nutuk'un günün diline uyarlanması ve dil ile ilgili yazıların bir külliyat olarak toplanması kararlarının alındığı bilgisi verilir. Ayrıca aralarında Dağlarca, Necatigil, Taner, Cumalı'nın da olduğu genç edebiyatçılarla eski idarenin listesinin kurultay seçimlerinde karşı karşıya gelmesinin beklendiği haberlerinin yer aldığı görülmüştür.[369]

05.07.1957 tarihli Vatan gazetesi nüshasında İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Kur'an-ı Kerim tercümesinde saf Türkçe kullanması sebebiyle şahsına teşekkür edilmesi kararına varıldığı ifade edilmiştir. Ayrıca Terim Kolunun dinî terimler üzerinde de çalışması hakkında verilen önergenin hararetli müzakerelerden sonra kurultayca reddedildiği haberde yer almıştır.[370] İncelemeye tâbi tutulan gazetelerin 06.07.1957 tarihli nüshalarına bakıldığında ise her iki gazetede kurultayın sona erdiği haberinin öne çıktığı görülmüştür. Vatan gazetesinde verilen haberde tüzük değişikliği tartışmalarına kısa bir şekilde değinildikten sonra seçimler hakkında bilgi verilmiş genç şairlerin seçimlerde rağbet görmediği vurgulanmıştır.[371] Aynı tarihli Ulus gazetesinde de kapanış haberi olduğu görülmektedir.[372] Kurultayın sona ermesinden üç gün sonra, 08.07.1957 tarihli Vatan gazetesinde Oktay Akbal'ın kurultayla ilgili bir köşe yazısı kaleme aldığı görülür. Akbal, kurultayda alınan önemli bir kararın da Nutuk'un günün diline uyarlanması kararı olduğunu, buna gerekçe olarak teklifin

---

[367] Neriman M. Öztürkmen, "Türk Dil Kurumu Nasıl Çalışır?", **Vatan**, 29.06.1957, s. 2.
[368] M. Türker Acaroğlu, "8. Türk Dil Kurultayı", **Vatan**, 01.07.1957, s. 2.
[369] "Dil Kurumu Çalışmaları Devam Ediyor", 04.07.1957, **Vatan**, s. 3.
[370] "Baltacıoğlu'nun 'Kuran-ı Kerim' Tercümesi Övüldü", **Vatan**, 05.07.1957, s. 2.
[371] "Dil Kurultayı Dün Kapandı", **Vatan**, 06.07.1957, s. 2.
[372] "Türk Dil Kurultayında Çalışmalar Sona Erdi", **Ulus**, 06.07.1957, s. 4-5.

sahibi Samim Kocagöz'ün Nutuk'un devrin hâkim diliyle ve Namık Kemal'in diline benzer şekilde yazıldığını savunduğunu yazar.[373] Akbal, Nutuk'un dilinin eskiliği sebebiyle gençler tarafından anlaşılamadığının ileri sürüldüğünden de bahseder. Devrimlerin yeni bir hıza kavuşması için bu çalışmanın yapılmasının şart olduğunu savunan Akbal, buna karşı çıkanlara ise gerçek Atatürkçü ve gerçek devrimci denilemeyeceğini de ifade eder.[374]

Kurultaydan bir hafta sonra Y. Kadri Karaosmanoğlu'nun Ulus'ta bir yazısının yayımlandığı görülmektedir. Yazı, ilk kurultaya ilişkin gözlemlerle başlar. Ardından Atatürk'ün son arzusu olan dil ve tarih kurumlarının son zamanlarda unutulmaya yüz tuttuğu ve Kurumun MEB üzerindeki tesirinin silindiği belirtilerek son zamanlarda devlet adamlarının bu kurumlara üvey evlat muamelesi yaptığı eleştirisiyle bitirilir.[375]

3.4.2. Sekizinci Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

Bu kurultayı önemli kılan hususlardan biri, uzun zamandır ulusal düzeyde yapılan kurultayların, yabancı Türkologların bildiri sunmalarıyla tekrar uluslararası düzeye de taşınması olmuştur. Kurumun kırk yılının değerlendirildiği TDK yayımında da bu hususa yer verildiği görülmüştür. [376] Bir başka dikkat çeken durum ise 1951 yılında yayın hayatına başlayan Türk Dili dergisinin, Kurumun fikir organı olduğunun ilk kez bu kurultayda resmî olarak vurgulanması olmuştur.

Bu kurultayda terimler konusu kurultayda yoğun biçimde tartışılmıştır. Bu durum çeşitli sahalarda terimlere olan ihtiyacın artmasıyla bağlantılıdır. Müzakerelerde yapılan konuşmalardan anlaşıldığı üzere Arapça-Farsça terimlere ve kelimelere güçlü bir direnç gösterilirken diğer yandan istisnaları olsa da ana akıma bağlı birçok kurultay üyesi tarafından Grek ve Latin asıllı terim ve kelimelerin dile

---

[373] Kurultay tutanaklarına göre bu teklif, Yayın Komisyonu tarafından rapora yazılmış olup teklifin Samim Kocagöz tarafından yapıldığına dair raporda herhangi bir ibare mevcut değildir. Ayrıca Nutuk'un Namık Kemal'in diline benzer biçimde yazıldığına dair tutanakta herhangi bir ifadeye de rastlanmamıştır.
[374] Oktay Akbal, "Atatürk'ü Anlamak", **Vatan**, 08.07.1957, s. 3.
[375] Yakup Kadri Karaosmanoğlu, "Türk Dil Kurultayı", **Ulus**, 12.07.1957, s. 3.
[376] *"VIII. Türk Dil Kurultayının özelliği Türk Dil Kurumunun kuruluşunun 25. yıldönümüne rastlaması, dolayısıyla kurultaya çağrılan yerli ve yabancı dil bilginlerinin bilimsel bildirilerine yer verilmesidir."* (Dilaçar, vd., **A.e.**, s. 102.)

alınması gerektiğinin ifade edilmesi dikkatimizi çeken bir teklif olmuştur. Bu teklif TDK tüzüğünde ifadesini bulan amaç maddesi düşünüldüğünde de isabetli olmamıştır. Bu kurultaya kadar bir terim sözlüğünün hazırlanamamış olması birçok üye tarafından kusurlu durum olarak değerlendirilmiştir. Bilimin terim olmadan yapılamayacağı düşünüldüğünde üyelerin bu eleştirisinin haklı temelleri vardır.

Bu kurultayda ilk kez dile getirilen ve yoğun bir tartışmanın yaşandığı başka bir konuysa din terimleri tartışmasıdır. Ancak bu çalışmanın yapılmasının laiklik ilkesine aykırı olacağının ifade edilmesi, politik bakış açısının varlığını sürdürme çabalarının yansıması olmuştur. Yanı sıra bilimin ve dinin birbirinin zıttı olarak görülmesi sonucuna ulaştıran üye beyanları da kayda değerdir. Elbette bu tartışmanın dönemin mevcut iktidarının DP olması nedeniyle karşı politik bakışın da rahatça dile getirilmesinin önünü açmıştır. Bu durum her iki taraf açısından düşünüldüğünde çok partili hayatla topluma hâkim olmaya başlayan düşünce özgürlüğünün tabii yansıması olarak değerlendirilebilir.

Kurultayda yapılan tartışmalarda konuşulan dil ile öğretim dilinin birbirinden ayrı düştüğünün ifade edilmesi kayda değer bir tespittir. Dil ikiliği anlamına gelen bu vakıa günümüzü de kapsayan sorun alanlarında biri olmaya devam etmektedir.

Basının kurultaya olan ilgisinin dikkatimizi çeken düzeyde düştüğü gözlemlenmiştir. Ulus gazetesinin TDK ve çevresinin dil anlayışına, Vatan gazetesinin ise muhafazakâr dil anlayışına yakın oldukları, ancak Vatan gazetesinin geçmiş yedi yıla göre bu dönemde daha az yoğunluklu Kurum muhalifliğini tercih ettiği ve değerlendirmelerini genellikle bu yönde yaptığı görülmüştür. Bu noktada Vatan gazetesi yönetimi ile DP yönetimi arasında bu dönemde oluşan ihtilafların tesiri söz konusudur.[377]

Nüvit Özdoğru, DP iktidarının dil tercihlerinde ısrarcı olmasının devrimin yanlış bir yol takip etmesinden kaynaklandığını savunmuştur.[378] Kurultaylarda yapılan tartışmaların mahiyeti Özdoğru'yu teyit etmektedir.

Peyami Safa'nın da bu yıllarda dil devriminin yanlış yolda olduğuna ve

---

[377] Sanem Gök, **A.e**, s. 80.
[378] Yasemin Özcan Gönülal, "Cumhuriyet Dönemi Dil Tartışmalarının Türk Dili Eğitimine Yansımaları (Toplum Dil Bilimi Bakımından Bir İnceleme)", Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2012, s. 117.

amaçlanan hedeften ayrı düşüldüğüne inandığı söylenebilir. 1959 yılında yazdığı bir yazısı Safa'nın bu düşüncesini daha net bir şekilde ortaya koymaktadır. Safa'nın bu yazısında, tasfiye edilen ve dilde bin yıldır yaşayan Arapça-Farsça kelimeler yerine Fransızca kelimelerin alınmasını Türkçe için belirlenen amaçtan ayrı düşme olarak gördüğü sonucuna ulaşmak mümkündür.[379]

Bu kurultay, 1950-1960 Dönemi'nin son kurultayı olmuş ve kendinden önceki iki kurultaya göre TDK'nin DP'nin dil tercihlerine olan muhalif tutumu Yedinci Türk Dil Kurultayına kıyasla daha çok ön plana çıkmıştır. Bu durum 1957 seçimlerine giden süreçte ve sonrasında DP ve CHP arasındaki siyasi çekişmelerin had safhaya ulaşmasından kaynaklanmaktadır.[380]

---

379 Bk. Peyami Safa, *"Yabancı Kelimeler ve Devlet",* **Osmanlıca Türkçe Uydurmaca**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 10. Bs., 2018, s. 250-251. (Bu yazı 4 Mayıs 1959 tarihli Tercüman gazetesinde yayımlanmıştır.)

380 *"CHP, 1957 seçimlerinden sonra muhalefette kalmış olmasına rağmen önceki dönemlere göre Meclis içinde daha güçlü konuma gelmişti. Bu dönemde iki partinin birbirlerine olan bakışları keskin bir çizgiye oturmuş ve giderek sertleşmişti."* [Sedef Bulut, "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", **Akademik Bakış**, C. 2, S. 4, Yaz-2009, s. 132.]

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
1960-1980 DÖNEMİ TÜRK DİL KURULTAYLARINDAKİ DİL TARTIŞMALARININ BASINA VE MECLİSE YANSIMALARI

4.1. 27 Mayıs Darbesi ve 1960-1970 Arası Dönem

27 Mayıs 1960 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin içindeki bir grup, DP hükûmetine darbe yaparak yönetime el koymuştur. Türk Silahlı Kuvvetlerinin içindeki bu grup hemen tutuklamalara başlamıştır. Cumhurbaşkanı, Başbakan, Meclis Başkanı, Bakanlar dahil olmak üzere DP Milletvekilleri, bütün DP sorumlusu siyasetçiler ile aralarında askerlerin ve polislerin de bulunduğu birçok bürokrat Yassıada'da yargılanmışlardır.[381]

27 Mayıs darbesine yönelik TDK'nin bakış açısı Kurumun kırkıncı yılı dolayısıyla kaleme alınan kitapta görülmektedir. Söz konusu kitapta 1950-1960 Dönemi'nde dil devriminin resmî organlarca köstteklendiği, Türk Dil Kurumunu ve dil devrimini yok etmeye çalıştıkları ifade edilir. Ayrıca eskiye dönüşün, alışılmışlıktan vazgeçmenin güçlüğünü duyan eski kuşaklarca da desteklendiği, ancak 27 Mayıs darbesinin olumlu belirtisinin, başka alanlarda olduğu gibi, dilde de görüldüğü ifadeleri[382] dikkat çekicidir. Dolayısıyla dönemin TDK'si, ağır siyasi sonuçları olan 27 Mayıs darbesini desteklemiştir. Yukarıda bahsi geçen TDK kitabındaki bu ifadeler, darbe sonrası oluşan yeni koşulları destekleme ve kurumsal anlamda kendine alan açma gayretinden kaynaklanmıştır. O hâlde TDK muhaliflerinin, dönemin TDK'sinin politik yaklaşım sergilediği hakkındaki söylemleri karşılık bulmuştur.

27 Mayıs darbesiyle birlikte genel siyasi hayata koşut olarak dil politikasında da her şey modernistlerin lehine dönmüştür. Darbe sonrası kurulan kabinede bakanlık isimleri yeniden 1950 öncesinde olduğu gibi değiştirilmiş ve DP Dönemi'nde kesilen Kurum tahsisatı bütçeye yeniden konulmuştur. Bakanlıklara gönderilen 28 Ocak 1961 tarihli resmî bir yazıda Devlet Başkanı Cemal Gürsel, resmî yazışma ve kullanımda

---

[381] Ali Dikici, "27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi ve Türk Polisi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, s.89, Ankara, Temmuz-2014, s. 13.
[382] Dilaçar, vd., **A.e**, s.103.

Türkçe karşılıkları bulunan yabancı kökenli kelimelerin kullanılmamasını emretmiştir. Millî Eğitim Bakanı da okullarda öz Türkçe kelimelerin yeniden benimsenmesini teşvik etmek amacıyla talimatlar yayımlamıştır. Bu merkezde Bakan İbrahim Öktem, 7 Aralık 1964 tarihli genelgede tüm okullarda Arı Dili Yayma Kolu kurulmasını emretmiştir. Bakan ayrıca ders kitabı yazarlarına gönderdiği yazıda da yazılacak ders kitaplarında öz Türkçe kelimelerin kullanılması konusunda azami dikkat gösterilmesini istemiştir. 1961 Anayasası da çoğunlukla öz Türkçe kelimelerle yazılmıştır[383] TDK'nin kırk yılının kaleme alındığı kitapta, bu dönemde Türkçeye ve dil devrimine saygının en yararlı sonucunun yeni Anayasa'nın dilinde görüldüğünün altı çizilmiştir. Kurucu Meclisin görevine başlamasından sonra önceden seçilmiş olan bir bilim kurulunun hazırladığı Anayasa üzerinde görüşmeler yapılmış, bu alanda Türk Dil Kurumuyla, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerinden yararlanılmıştır. Dil Kurumu, ilk tasarısını kendi hazırladığı 1945 Anayasası'nın dilini temel alarak önerilerde bulunmuş, söz konusu bu öneriler büyük ölçüde yeni Anayasa'ya girmiştir."[384] Dolayısıyla 27 Mayıs sonrasında TDK, 1950 öncesi etkili konumuna tekrar gelmiş ve devlet kurumlarının da dahil edildiği özleştirme hareketi, kaldığı yerden devam etmiştir.[385]

Devlet yönetimini eline alan Türk Silahlı Kuvvetleri, kurduğu Millî Birlik Komitesi (MBK) aracılığıyla dil devriminin yürümesine yardımcı olmuş ve radyo yayınlarındaki dil iyiden iyiye özleşmiştir. Türkçenin devlet desteğine kavuşması, yalnız radyolardaki çalışmalarla sınırlı da kalmamıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere Orgeneral Cemal Gürsel, 28.1.1961 tarih 27-4293 sayılı genelgeyle bütün bakanlıklara Türkçeye özen göstermeleri Türkçe karşılıkları bulunan yabancı sözcüklerin kullanılmamasını bildirmiştir."[386]

---

[383] Yılmaz Bingöl, "Kimlik Tartışmaları Işığında Türk Dil Politikası", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, s. 59/1, 2004, s. 44.
[384] **A.e.**, s.105.
[385] Peyami Safa, bu dönemde özleştirme hareketi devam ederken şöyle bir uyarıda bulunur: *"Bir Dil Akademisi kurulmadan yeni ve şüpheli kelimeler kullanmaktan sakınalım. Böyle bir akademinin kurulması da Milli Birlik Komitesinin inkılapçı ve yaratıcı hüviyetinden acele beklediğimiz işler arasındadır."* (Bk. Peyami Safa, *"Ülkü, Mefkûre, İdeal"*, **Osmanlıca Türkçe Uydurmaca**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 10. Bs., 2018, s. 296.) (Bu yazı 9 Kasım 1960 tarihli Havadis gazetesinde yayımlanmıştır.) Yazıdaki ifadeler, Peyami Safa'nın devlet dilinin belirlenmesinde TDK'nin tek belirleyici olmaması için bir akademinin kurulmasını istediğinin de göstergesidir.
[386] Dilaçar, vd., **A.e**, s.103-104.

Bayar da Türkçenin yeniden eski tutumuna gelerek devlet desteğini kazanmasının 27 Mayıs 1960 sonrası oluşturulan MBK Dönemi'nde olduğunu ifade etmiştir. Bayar, ayrıca yayımlanan genelgelerle bakanlıkların Türkçeye önem vermesinin ve yabancı kelime kullanmamasının, devlet dairelerinin kendi alanları ile ilgili terimleri derhal tespit etmelerinin istendiğini aktarmıştır. Ancak karma bir hükûmet kurulması sebebiyle terimlerin belirlenmesi için kurulan komisyondan beklenen verim elde edilememiştir.[387]

Tüm bu gayretler Anayasa dilinde karşılık bulsa da yasa dilinde TDK'nin istediği şekilde karşılık bulmamıştır. 15 Ekim 1961'de yapılan seçimlerin ardından oluşan yeni siyasi yapılanma bu noktada askerî desteğin Kuruma sağladığı geniş hareket alanının bir miktar daralmasını da beraberinde getirmiştir. Kurumun kırk yılının değerlendirildiği kitaba bakıldığında bu durumdan duyulan rahatsızlık satırlara yansımıştır.[388] Kurum bu gelişmelere sessiz kalmayarak Mecliste grubu bulunan partilerin Grup Başkanlarına bu durumdan duyduğu rahatsızlığı ifade eden bir mektup göndermiştir.[389] (Ek-2a ve Ek-2b)

Statü olarak dernek hükmünde olan TDK'nin askerî yönetim döneminde bilinen anlamdaki derneklerden daha güçlü bir konumu ve neredeyse resmî bir devlet dairesi kimliğini tekrar kazandığı görülmüştür. Ancak siviller yönetimi devraldığında TDK bu ayrıcalığını yitirmiştir. Dolayısıyla Kurumun, 1960-1980 Dönemi içinde askerî darbeyi destekleyen tutumunun sebebini, askerî yönetim dönemlerinde Kurumun tüzel kişiliğine oluşan rağbette ve Kuruma açılan geniş çalışma alanında aramak gerekir.

27 Mayıs'tan sonra oluşan ve TDK'nin amaçlarına destek veren dil tercihlerine ilişkin askerî yönetimin ilk icraatlarından birinin, dilde reform hareketlerini yeniden canlandırması olduğu ifade edilmiştir. Bu merkezde DP iktidarının geri getirdiği terimler olan *"Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi"*nin, *"Genel Kurmay Başkanı"*,

---

[387] Bayar, **A.e**, s. 22.

[388] *"Karma hükûmetin karşılaştığı sorunlar bilinen gerçeklerdir. Bunlara değinmek de konumuzun dışındadır. Ancak, karma yönetimin Türk Dil Kurumu yönünden ilgi çekici bir yanı vardır. Açıkça belirtmek yerinde olur ki, özellikle resmî yazışmaların Türkçeleştirilmesi konusunda Milli Birlik Yönetimi zamanında ilk toplantısını yapan komisyon, sonra yeniden toplanamamış, böylece çok yerinde bir adım yarım kalmıştır. Bundan Türk Dil Kurumu üzüntü duymuştur. Anayasamıza girmiş olan Türkçe sözcüklerle Türkçe hukuk terimlerinin Meclise sunulan yasa tasarılarında ve resmî işlemlerde göz önünde bulundurulmaması resmî dilde geriye dönüş havası yaratmıştır."* (Dilaçar, vd., **A.e.**, s.110.)

[389] **A.e.**, s.110-111.

*"vekâlet"*in *"bakanlık", "ziraat"*in *"tarım", "nafia"*nın *"bayındırlık", "maznun"*un *"sanık", "şahit"*in *"tanık", "tamim"*in *"genelge", "alâka"*nın *"ilgi", "vaziyet"*'in *"durum"*a dönüştürüldüğü görülmüştür. Yargıtay, Sayıştay, Danıştay kelimeleri de tekrar yürürlüğe girmiştir. Yeni Anayasa metninde *"ayırım, birleşim, denetim, direnme, egemenlik, eylem, istem, kanı, onama, oran, öncelik, süre, toplum, yargı, yasama, yetki"* gibi çok sayıda sözcüğün kullanıldığı, Anayasa'nın %70 oranında [özleştirme ürünü (F.D.)] Türkçe sözcük içerdiği ifade edilmiştir."[390] Argunşah bu dönemin 1965 seçimlerine kadar olan kısmını dil konusunda alınan kararlar, yayımlanan resmî belgeler ve bunların başta millî eğitim olmak üzere çeşitli resmî mahfillere yansımaları olduğunu yazar.[391] Kurumun geçmiş kırk yılının ele alındığı kitaba bakıldığında Argunşah'ın belirttiği sürecin yansımalarını ve dilin, TDK'nin benimsediği biçime uygun olarak kullanıldığına ilişkin bilgiye ait izleri bulabilmek mümkündür. Örneğin, 27 Mayıs 1960-15 Ekim 1961 arası çıkarılan yasa, tüzük ve yönetmelik gibi resmî belgelerde dil olabildiğince arıdır.[392] Dolayısıyla daha önce de belirtildiği üzere TDK de kendine geniş bir hareket alanı bulmuştur.

1965 seçimlerine gelinceye dek, Bingöl'ün tanımıyla, modernistlerin çoğunluğu ve yönetimi altındaki TDK, yine 1950 öncesindeki uygulamalarına dönemin askerî desteğinin sağladığı katkı ile zemin bulmuş ve TDK'nin istediği dil kararları hızla hayata geçmiştir. Dolayısıyla yetki ve yetke kimde olursa dile ilişkin

---

[390] Gönülal, **A.e**, s. 117-118.

[391] *"27 Mayıs 1960 tarihinde yapılan darbeyle dil politikalarındaki genel görünüş büyük oranda 1950 öncesine dönmüş, bu durum 1965 yılına kadar sürmüştür. 27 Mayıs darbesinden sonra siyasi ve askerî otorite TDK'nin görüşlerine ve Türkçenin özleştirilmesine daha güçlü destek vermeye başlamıştır. Darbe sonrasında devlet dilinde Arapça ve Farsça ödünçlemeler konusunda yeniden İnönü dönemindeki politika benimsenmiş, yeni türetilen Türkçe kelimelerin yaygınlaştırılması sağlanmıştır. Bu dönemde önce devlet kurumlarının adları yeniden Türkçeleştirilmiş, mesela 'vekâlet'ler 'bakanlık'a çevrilmiştir. 1961 Anayasası'nın dilinde aşağı yukarı 1945 yılı Anayasası'nda kullanılan hukuk terimleri tercih edilmiştir. 28 Ocak 1961 tarihinde yayımlanan Başbakanlık genelgesiyle Türkçe karşılıkları bulunan alıntı kelimelerin kullanılmaması, resmî yazışmalarda da aynı yolun izlenmesi istenmiştir. Diğer taraftan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel konuşmalarında TDK'nin çalışmalarından övgüyle bahsetmiş, devlet kurumlarının özleştirmeye yardımcı olmalarını istemiştir. İçişleri Bakanlığı illere gönderdiği genelge ile resmî yazılarda Türkçeye saygı ve özen gösterilmesini isteyerek dilde özleştirmeye destek vermiştir. Valiler de bu konu üzerinde önemle durmuşlardır. 1960 sonrasında hükûmetler programlarının dil bölümünde tavırlarını açıkça ortaya koymuşlardır. Hatta Millî Eğitim Bakanları da yayımladıkları genelgelerle okullardan ve kamu kurumlarından dille ilgili taleplerde bulunmuşlardır. Mesela, Millî Eğitim Bakanlığı, 7 Aralık 1964 günkü Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan genelgeyle 'Ortaokul ve Liselerde Arı Dili Yayma Kolu' kurulmasını öngörmüş, Bakanlık TDK ile iş birliği içerisinde öz Türkçeyi okullarda yaygınlaştırmaya çalışmış, ayrıca ders kitabı yazarlarından arı dil kullanmalarını istemiştir."* (Argunşah, **a.g.m.**, s. 86.)

[392] Dilaçar, vd., **A.e**, s.106.

alınan kararları oluşturulan politikalar, o düzlemde hareket eden bir yapı içinde şekillenmiştir. Zaman zaman git-gellerin yaşandığı bu hareketli yapı, dilin doğal gelişimi ve seyrine bu noktada yarardan çok zarar ve dilin kullanıcılarının zihninde karışıklıklar meydana getirmiştir.[393]

Bu yıllarda "Dil Akademisi"[394] fikri TDK muhaliflerince tekrar dile getirilmeye başlanmıştır. 1960'larda tartışmaların odağında bir dil akademisi kurma,

---

393 Velidedeoğlu'nun aktardığı anekdot, söz konusu zihin karışıklığına örnektir: *"Gazeteci Orhan Duru, 1960'lı yıllarda Türk Dili dergisinde yayımlanan bir yazısında 'Meclis çalışmalarını izleyen bir gazeteci olarak, buralarda kullanılan dilden daima rahatsızlık duymuşumdur.(…) Ariz, amik, hasbel kader gibi sözcükler yerine Frenk kökenli sözcükler üzerinde durmak istiyorum' diyor ve bunlardan örnekler veriyor: Palyatif, koordinasyon, reorganizasyon, entegrasyon, asamble, alternatif, obstrüksiyon, communique, devalüasyon, koalisyon, platform, brifing, sektör, otokontrol, apolitik, realize, nötralize, konsept, derivasyon, eradiksiyon, porte… Bazı üyelerin de 'porte' (bir iş için gereken para tutarı) sözcüğünü 'portre' (bir kimsenin -genellikle- yağlıboya resmi) ile karıştırması; 'ceffelkalem (bir çırpıda, düşünmeden) yerine 'cetvel kalem' demesi, Genel Kurulda esprilere, gülüşmelere neden olurdu."* (Orhan Velidedeoğlu, **Dilimizde Tartışılan Sözler ve Sözcükler**, İstanbul, Hümanist Kitap Yayıncılık, 2017, s. 31-32.)

394 Cumhuriyet Senatosunda 1968 yılı Millî Eğitim bütçesi görüşmelerinde iktidar partisi grubu adına söz alan Mehmet Çamlıca, *"Dil Davamız"* başlığı altında şunları ifade eder: *"Kendimize yardım edebilmemiz için diğer yurttaşlarımızla anlaşmak mecburiyetindeyiz. Anlaşma vasıtalarının başında ana dilimiz olan Türkçe gelir. Konuşmamızda temel kavramlar ve kelimeler etrafında anlam yakınlaşması kâfi derecede sağlanamazsa yurttaşlarımızın aynı dili konuştuğunu kabul edemeyiz. Kuvvetli anlaşma sağlayan kuvvetli dil taraftarıyız ve bu konuyu işleyen bir dil akademisinin geliştirilmesine taraftarız."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 28. Birleşim, 5.2.1968, C. 45, s. 574.) Bir başka AP Grup Sözcüsü olan Celal Ertuğ, üniversitelerin bütçesinin görüşmeleri esnasında, TDK ile ilgili görüşlerini ve bir dil akademisi kurulmasına ilişkin şunları söyler: *"Türk Dil Kurumu elbette ki, yeni kelimeler arayıp bulacak ortaya koyacaktır. Zira vazifesi budur. Fakat bulduğu her kelimenin öz Türkçedir, mutlaka kullanılacaktır şeklindeki ısrarlı ve inatçı bir tutum içerisine asla ve katiyen girmemelidir. Millî Eğitim Bakanlığının, bir dil akademisi kurma gayretleri içerisinde bulunduğunu memnuniyetle öğrenmiş bulunuyoruz. Bundan sonra dil mevzuundaki bütün ihtilâfları en iyi şekilde halledeceğini ümit ettiğimiz dil akademisinin bir an evvel kurulmasını temenni ederim."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 28. Birleşim, 5.2.1968, C. 45, s. 580-581.) Millî Eğitim Bütçesi hakkında konuşma yapan dönemin Millî Eğitim Bakanı İlhami Ertem'in de dilde aşırılık, sadeleşme ve dil akademisi ile ilgili şunları söylediği görülmektedir: *"Muhterem arkadaşlarım, dil hususunda yine meseleler yanlış istikamete sevk edilmektedir. Bizim bir arzumuz var. Dil muhakkak ki, milliyetçiliğin, milli varlığın en büyük unsurudur. Biz, halkla aydının dilinin ayrılığına karşıyız. Biz, nesiller arasındaki bağın kopmasına karşıyız. Biz, edebî eserlerimizin genç nesiller tarafından anlaşılmamasına karşıyız. Nesiller birbiriyle anlaşamazsa bir neslin meydana getirdiği edebî eserler, sanat eserleri diğer nesiller tarafından okunup anlaşılmazsa bu millî birlik nasıl devam edecektir? Ben ne demişim tamimimde, okuyorum. 'Her derecedeki öğretim kurumlarımızda her türlü aşırı dil zorlamalarından sakınılması. Alışılmış ve yerleşmiş kelimeler yerine ortaya atılmış her uydurma kelimenin öğretime ve yazışmalara getirilmemesi, bütünü ile dilimizde kural dışı uygulamalara gidilmemesi.' Ben aşırılığın içinde değilim, beni çelişmede gösterenler yanılgı içindedirler. Ben, dilin sadeleşmesine karşı değilim. Benim yaptığım tamim beni çelişmeye düşürmüyor, benim hangi yerde olduğumu gösteriyor, beni istismar etmek isteyenlerin hangi yerde olduğunu tekrar ispat ediyor. Ben sadeleşmeye taraftarım, ben uydurma dile karşıyım ve ben bunu yaparken kendim yapacağım, demiyorum. Ben bunu ilmin eline teslim edeceğim, diyorum. Bu Atatürk'ün görüşüdür. Buyurun Ulus gazetesindeki yazı. Atatürk istiyor dil akademisini. Okumayacağım bu yazıları... Buyurun üniversite araştırmaları... Atatürk istiyor dil akademisi kurulmasını... Ben de bunu yapacağım diyorum. Dil meselesi bundan ibarettir muhterem arkadaşlarım. Yakın zamanda yüksek huzurlarınıza dil akademisi*

dil ve tarih kurumlarını ortadan kaldırma tartışmaları yapılmıştır. Bu süreçte TDK muhaliflerince Atatürk'ün dil meselesinin çözümü için akademiyi desteklediği fikri işlenmiştir. 1961'de Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı tasarı metninde dil ve tarih kurumlarının lağvedilip taşınır ve taşınmaz tüm mallarının yeni kurulacak akademiye verilmesi düşünülmüştür. Ancak Kurum bu öneriye karşı çıkmıştır. Levend, Kurumun kapatılması fikrine itiraz ederek yeni bir akademi kurulabileceğini, ancak bunun Atatürk'ün kurduğu ve vasiyetnamesi ile yaşamasını sağladığı Dil Kurumunun kapatılarak yapılmasının doğru olmadığını belirtmiştir.[395] Bu bilgiler dikkate alındığında yaşanan çekişmenin boyutu da anlaşılabilir. TDK muhaliflerinin Atatürk'ün sağlığında arzu ettiğini ifade ettiği dil akademisine, akademinin durağan olduğu iddiasıyla TDK tarafından karşı çıkılmıştır. TDK, bu noktada Atatürk'ün böyle bir fikri hiçbir zaman taşımadığını da her fırsatta dile getirerek Kurum muhaliflerinin Atatürk'ü istismar ettikleri söylemini canlı tutmuşlardır ki basına yansımalarda da bu durum izlenebilir.

Kurum yayınında da akademileştirilme çalışmalarının TDK'yi ortadan kaldırma çalışmaları olduğu, bu amaçla 1961 yılında Türk Bilimler Akademisi Kanun Tasarısının hazırlanarak 31.7.1961 tarihinde ilgili kurumlara ve üniversitelere gönderilmek suretiyle görüşlerinin istendiği ifade edilmiştir.[396] Bu bilgiler, dil kavgasından da öte bir hâl kazanan gelişmeleri göstermesi açısından dikkate şayandır. TDK muhalifleri, Kurumun, dil çizgisini değiştireceğine ilişkin herhangi bir işaret alamayınca yerini bir akademinin alması için yoğun çaba sarf etmişler, ancak bu çabaları karşılık bulmamıştır. Dolayısıyla dile yapılan siyasi müdahale ile birlikte bu dönemde Kurumun dil alanında gitgide güç kazanmasının yolu geniş şekilde açılmıştır.

27 Mayıs darbesinden beş yıl sonra oluşan yeni bir siyasi tablo oluşmuş, 10.10.1965 tarihinde yapılan seçimler neticesinde Adalet Partisi (AP) birinci parti

---

kurulması hakkındaki kanun gelecektir. Dil, dili bilenlerin, dil âlimlerinin eline teslim edilecektir." (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 28. Birleşim, 5.2.1968, C. 45, s. 602-603.)

[395] Gönülal, **A.e**, s. 119

[396] Kurum yönetimi el koyma çabalarına tasarıdaki şu maddeyi örnek göstererek dayanak oluşturur: *"Türk Dil Kurumu bütün taşınır ve taşınmaz malları, her türlü geliri, kitaplığı ve memur kadrosu ile Türk Dili Enstitüsü adını alarak Türk Bilimler Akademisine katılır. Türk Dil Kurumunun bütün üyelikleri iptal edilir. Halen işbaşında bulunan Dil Kurumu Yönetim Kurulu istifa ederek Kurum, Türk Bilimler Akademisinin Türk Dili Enstitüsü için seçilen asıl üyelerin idaresine devredilir…"* (Dilaçar, vd., **A.e**, s. 108.)

olarak çıkmış ve tek başına iktidar olmuştur. Süleyman Demirel başbakanlığında kurulan ve 12.03.1971'e kadar devam eden AP iktidarı, devamı niteliğinde olduğu DP iktidarına göre daha rahat bir politika izlemiştir."[397]

TDK'nin, AP iktidarına rağmen doğrudan ya da dolaylı olarak askerî yönetim dönemindeki etkili olma durumunun, Kurumun aleyhine olacak şekilde azalma eğilimine geçmesi beklenirken dönemin TDK'si, Türk diline ilişkin kendi amaçları doğrultusunda kararlar aldırmaya devam etmiştir. TDK, bu kararların TRT ve MEB gibi bazı resmî kurumlarda uygulanmasını da sağlamıştır. AP iktidarı açısından bakıldığında TDK'ye karşı eleştirel söylem sıklığında azalma olmasa da AP'nin Kuruma müdahalesi, DP dönemine oranla daha az olmuştur. Durumun bu şekilde seyir etmesinde, AP iktidarının bir askerî müdahaleye ve Yassıada Mahkemeleri gibi bir sürece maruz kalınacağı endişesi hâkim olmalıdır. Zira söz konusu dönem siyasi açıdan oldukça karmaşık ilişkilerin görüldüğü yıllar olmuştur. Çeşitli kesimlerin hareketleriyle yoğrulu bu dönemde dil ile ilgili savunulan farklı ya da karşıt görüşler, doğrudan Atatürk ve devrimlerine karşı çıkış olarak etiketlenmiştir. Bu merkezde dönemin *"Arı Dile Doğru"* adlı radyo konuşmalarından birinde yapılan bir söyleşi bu duruma örnektir.[398] Bu çerçevede Ömer Asım Aksoy, Türk Dili'nde yazdığı yazıda,

---

[397] Neval Akça, "Demokrat Parti İktidarından 1980 İhtilaline Eğitim Politikaları ve Bu Politikaların Tarih Ders Kitaplarına Yansıması", Çukurova Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2007, s. 40.

[398] Bahsi geçen söyleşi metni şöyledir: *"**Dilsever:** İlle de devrimci mi olmak gerekir? **Dilci:** Türk ulusunun çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmesinin tek yolu vardır. O da Atatürk ilkelerine, nedenlerini bilerek inanmaktır. Atatürk ilkeleri dediğimiz de devrimlerden başka nedir? Dil Devrimi, Atatürk devrimlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Hem de en önemli, en büyük bir parçasıdır. Atatürk devrimlerini birbirinden ayrı düşünmek, ayrı değerlendirmek, olumsuz bir gidişe yol açar. Bizi geriye götürür. Yanlış algılara vardırır. Atatürkçülük, Atatürk ilkelerine yani devrimlerin tümüne aynı ölçüde inanmak demektir. Birini öbüründen yeğ tutamazsınız. Gerçek Atatürkçülük, devrimleri bir kalıp olarak kabul etmek değildir. Atatürk devrimleri bir zincirin halkalarıdır. Birini çıkardınız mı zincir kopar. **Dilsever:** Öyle konuştunuz ki, sanki ben Atatürkçü değilmişim, Atatürk ilkelerine önem vermiyormuşum gibi konuştunuz. Dilde devrimciliği değil de evrimciliği düşünceme yakın bulmak beni Atatürkçülükten uzaklaştırır mı? **Dilci:** Sözlerimi yanlış anlarsanız üzülürüm. Sizin Atatürkçülüğünüzden hiç kuşkum olamaz. Yalnız sırası gelmişken alınganlığınızı isterseniz değerlendirelim. (...) Türk ulusu Atatürkçüdür. Onun izinden, eserinden ayrılmaz. Bugüne değin Atatürk ilkelerinden ayrılmak için gösterilen çabaların hiçbirisi amacına ulaşamamıştır. Bütün bunlar bilinen gerçeklerdir, doğrulardır. Benim düşüncem şöyle: tümüyle Atatürkçüyüm demek, Atatürk ilkelerini, Onun devrimlerini birer birer incelemek, nedenlerini bellemek gerekir. Bakın siz Atatürkçüsünüz Ama Atatürk'ün* dil devriminin *gereklerini, nedenlerini yeterince bilmediğinizi gene siz söylüyorsunuz. Demek ki, bir Atatürkçü olarak* dil devriminin *nedenleri üzerinde aydınlanmanız gerekiyor. Bu yanınız eksik kalmışsa, bu sizin Atatürkçü olmadığınızı göstermez elbette ama Atatürk ilkelerinden en önemlilerinden biri hakkında yeterince bilgi edinemediğinizi de göstermez mi? Bu konuşmalarımızın nedeni de bu. **Dilsever:** İyi değerlendirdiniz alınganlığımı. Teşekkür ederim. Bu sözlerinizle Atatürkçülüğün de bir tanımlamasını*

dilde de Atatürkçü olunması gerektiğini ifade eder. Aksoy, ayrıca Atatürk'ün dil ilkesinin titizlik ve duyarlılıkla korunarak yürütülmesi ve kutsal bir emanet olarak kuşaktan kuşağa ulaştırılması gerektiğini de yazar.[399] Bu örnekler dile ilişkin kendi karar, uygulama ve uygulatmalarına muhalif olanlara karşı TDK'nin yaklaşımını göstermesi açısından önem arz eder. Zira TDK, bu dönemin devlet yönetiminde etkin kanadı olan askerî otoritelerden tam destek almış ve kendilerine karşı olanlara sert bir üslubu benimsemiştir. Ancak TDK, bu noktada çok da eleştiri almıştır. TDK'nin, yoğun dil tartışmalarının olduğu ve dil kullanım tercihlerinin aynı zamanda siyasi tutumun da göstergesi olduğu bu dönemde muhaliflerince yapılan eleştirilere karşı on sekiz maddelik bir bildiriyle[400] cevap verdiği görülmüştür. Argunşah bu süreçle ilgili

---

yapmış oldunuz. Alınganlığımın böyle bir işe yaramış olmasına sevinebilirim değil mi?" (**Arı Dile Doğru 1**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1964, s. 37-40.)

399 Ömer Asım Aksoy, "Yorumlar, Dilde Atatürkçülük; Bir Gericilik Örneği: Devrik Cümle", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Kasım-1965, s. 88.

400 Sözü edilen on sekiz madde Rıdvan Çongur'un eserinde şu şekilde yer almıştır: *"1-Atatürk'ün hükûmet organları dışında özel bir dernek olarak kurduğu ve özel bir dernek olarak yaşamasını vasiyetiyle sağladığı Türk Dil Kurumunun amacı dilimizin özleştirilmesi ve geliştirilmesidir. 2-Türk Dil Kurumu bu amaca iki yoldan varır: Devrimci anlayış, bilim yöntemlerini kullanma. 3-Devrimci anlayış, dilimizi yabancı diller boyunduruğundan kurtarmak için, yaklaşık yüz elli yıldan beri süregelen özleşme akımını hızlandırmayı gerektirir. 4-Dilin hızla arınması ve gelişmesi için ona kendi yapısına uygun olarak "müdahale" edilebilir ve edilmelidir. 5-'Dile müdahale etmemeli; onu zaman içinde kendi kendine gelişmeye bırakmalı' ilkesi doğru değildir. Dil doğal ve toplumsal bütün olaylar gibi "müdahale" ile biçim alır. Bu durum başka dillerde görüldüğü gibi dilimizin geçmişinde ve son otuz yıllık denememizde de görülür. 6-Devrimci çabamız, dilimizi hızla kendine yeter konuma götürmektedir. 7-Türk Dil Kurumu yüzde yüz özleştirmeci değildir; ama bu bizi özleştirmeye doğru sürekli yol almaktan alıkoyamayacaktır. 8-"Konuşma dilimize girmiş, bütün herkesin anladığı yabancı sözcüklerin Türkçeleştirilmesi gerekmez" düşüncesi de yerinde değildir. Çünkü bugün Türkçesini kullanmaya gerek duymadığımız yabancı bir sözcük, yarın bulacağımız Türkçesi karşısında pek yadırganır bir duruma düşebilir. Son yirmi otuz yıl içinde bunun birçok örnekleri görülmüştür. 9-Yabancı sözcükleri atmakla Türkçeyi yoksullaştıracağımız kanısı da yanlıştır. Uygun karşılığı bulunmayan hiçbir yabancı sözcük dilden çıkarılmamıştır; çıkarılamaz da. 10-Kurum dışında ve yurttaşlar arasında hızla gelişen bir özleştirme akımı vardır. Birçok kimseler ortaya yeni yeni sözcükler atmaktadırlar. Bunların kimisi başarılıdır, tutunmaktadır; kimisi de başarısızıdır. Dil Kurumunu yermek isteyenler, başarısız olanları ona mal etmektedirler. 11-Başkalarının ortaya attığı sözcüklerden uygun olmayanlarının kullanılmaması için Dil Kurumu uyarı yapabilir. Ancak kimseye zorla bir iş yaptıramaz. Ortaya atılan sözcükler yaşama güçleri varsa yaşarlar. 12-Sözcüklerin güzelliği, çirkinliği üzerindeki ölçüler ve anlayışlar çok değişiktir. Son yargı dil duygusunun olacaktır. 13-Dil Kurumu uydurmacı değildir. Dili zenginleştirmek için şu bilimsel yollardan yararlanır: Halk ağzından derlemeler, eski metinlerden taramalar, türetmeler. Türetmeler dilimizin kök ve eklerinden, dil kurallarına ve dil duygusuna uygun olarak yapılır. 14-Özleştirmede, terimler ve genel kültür dili öncelikle ele alınmıştır. 15-Türk Dil Kurumu yalnız Arapça, Farsça sözcüklerin değil bütün yabancı dillerden gelen sözcüklerin karşısındadır. 16-Özleştirmeyi bizi birbirimizden ayırmak, birbirimizi anlamaz duruma getirmek için kullanılan zararlı bir yol diye göstermeye çalışanlar da vardır. Gerçek tam tersinedir: Özleştirme ayırıcı değil birleştirici, Türk birliğini sağlayıcı bir nitelik taşır. 17-Türk Dil Kurumunun özleştirmeyi kendi çıkarları uğrana kullanmak isteyen ideolojik ve siyasal akımların hiçbiriyle ilişkisi yoktur. Bundan sonra da olmayacaktır. 18-Özleştirme davası ulusça o kadar benimsenmiştir ki, yeni kuşaklar Dil Kurumunun ağır yol aldığından yakınmaya başlamışlardır. Oysa alışkanlıkların yenilebilmesi ve*

1965 seçimiyle iktidara gelen AP döneminde işin tekrar tersine döndüğünü; TDK'nin yetersiz kişilerin elinde bulunduğu, özleştirme çalışmalarının bilim dışı olduğu, uydurmacılığın sürüp gittiği, dile yersiz müdahaleler yapıldığı, bunların sonucunda baba ile evladın birbirini anlayamaz hâle geldiği görüşünün dillendirildiğinin altını çizmiştir. Ayrıca, TDK'nin, 29 Mayıs 1965 tarihinde yaptığı toplantıda bu suçlamaları cevaplandırdığını yazmıştır.[401] Argunşah'ın aktardıkları yukarıda ifade edildiği üzere söylem düzeyinde eleştirilerin yoğunluğuna işarettir; ancak AP döneminde eleştirel söylemlerden herhangi bir eyleme geçiş söz konusu olmamıştır.

Bu bildiride en çok dikkat çeken on yedinci madde olmuştur. Zira bu maddede politik akımlarla ilişki reddedilmesine rağmen üyeleri arasında yer alan ve başbakanlık da dahil çeşitli görevleri olan siyasi kimliklerin varlığı söz konusudur. Tahlil edilen dönemin bütünü dikkate alındığında Kurum üyesi siyasi kimliklerden biri Nihat Erim, diğeri de Bülent Ecevit'tir. TDK böylece, 1950-1960 Dönemi'nde olduğu gibi etkisiz hâle getirilme çabalarını kabullenmeyerek Kuruma muhalif olanların savunduğu dil tercihine karşıtlığını açıkça, rahatça ve fikri altyapısını da korur bir şekilde gösterebilme imkanını bulabilmiştir. Hatta öyle ki TDK'ye ve dil politikalarına karşı siyasi yönden karşı olunsa da Kurum yine doğru bildiği yolda rahatça hareket edebilmiştir. Zira bu dönem hükûmetlerince TDK'ye ve yürütmekte olduğu dil planlamasına karşı tavır alınmış olmasına rağmen başta MEB ve TRT olmak üzere kimi kamu kurumlarıyla yazılı basın ve sol/devrimci aydınların desteğiyle özleştirme hareketi 12 Eylül 1980 müdahalesine kadar yayılarak devam etmiştir."[402] Modernistlerin rahat hareket alanı bulabilmeleri, dil muhafazakârlarının tepkisini çekmiştir.[403] TDK'nin dolaşıma sokmaya çalıştığı özleştirme ürünü kelimelerin gerek

---

çabalarımızın sağlam temeller üzerine oturması için, yukarıda belirttiğimiz gibi süre ilkesi de önemlidir. Dil Kurumu bu süreyi olabildiği kadar kısa tutmaya çalışmakta, daha çok kısaltmanın ise yararlı olmayacağına inanmaktadır." (H. Rıdvan Çongur, **Türk Dil Kurumu Anıları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s. 106-108.) Geoffrey Lewis, bu bildiriyi uzlaşmaya yanaşmayan bir bildiri olarak tanımlar. (Bk. Geoffrey Lewis, **Trajik Başarı**, Çev. Mehmet Fatih Uslu, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2004, s. 221.)

[401] Argunşah, **a.g.m.**, s. 86.

[402] Argunşah, **a.g.m.**, s. 86-87.

[403] *1965'te Adalet Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte durum bu sefer gelenekçilerin lehine döner. Demokrat Parti'nin devamı olan Adalet Partisi, doğal olarak DP'nin dil politikasında benimsediği prensipleri devam ettirerek, öz Türkçecilik hareketini baltalamaya çalışır. Her ne kadar DP'ye göre AP biraz daha temkinli davranarak, modernist politikalara karşı eskiden olduğu kadar sert muhalefet gösteremezse de TDK çatısı altında toplanan modernistlerin dili özleştirme çabalarını belli ölçüde örselemeye çalıştığı ve onların hareket sahasını daralttığı söylenebilir. Ekim 1967'de tüm valilere ve*

devlet kanalı olan TRT yayınlarında gerekse MEB ders kitaplarında kullanılması, TDK muhaliflerini rahatsız etmiş ve muhalifler dönemin yönetim erki üzerinde baskı oluşturarak Kuruma karşı faaliyete geçilmesini beklemişlerdir.[404] Talim-Terbiye

resmî kuruluşlara gönderilen bir genelgede, AP'li Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem, dilin özleştirilmesi çabalarına göndermede bulunarak 'dildeki abartılardan uzak durmaları' çağrısında bulunur. 1967 yılında Anayasa dilini resmî yazışmalarda esas olarak kabul eden ve CHP milletvekilleri tarafından Meclise sunulan 'Devlet Dilinde Birliğin Sağlanması' başlıklı yasa önerisi çoğunluğu oluşturan AP milletvekilleri tarafından reddedilir. TDK'nin mevcut statüsünü değiştirerek, bir bilim akademisi hâline getirmeyi öngören AP milletvekilleri de CHP'li milletvekillerinin sert muhalefeti karşısında geri adım atmak zorunda kalırlar." (Bingöl, **a.g.m.**, s. 45.)

[404] Bu husustaki serzenişlerden birinin Cumhuriyet Senatosundaki bir görüşmede de gündeme geldiği görülür. İskender Cenap Ege isimli milletvekili, dil konusunda Türk Dil Kurumunun bir tarafta Türk milletinin diğer tarafta olduğunu ifade ettikten sonra şunları söyler: *"…Ama arı dil diye bir şeye aklım ermez. İnsanın dilini arı sokmuş gibi zorlamalarla kelime yaratmaya kalkmak ve 30 milyon içerisinde anket yapıldığı zaman şu kelimeyi kim bilir diye memleketin %85'inin anlamadığı kelimeyle bugün devlet radyosu neşriyat yapamaz, yapmaması lâzımdır. Bu herhangi bir şekilde tarafsızlığını istediğimiz ve üzerinde titremeyi arzuladığımız TRT'nin tamamen taraflı olduğunun müşahhas bir örneğidir. TRT bu mevzuda o kadar ileri gitmektedir ki, eğer imkân olursa akşama benim konuşmalarımı dinlerseniz söylediğim kelimeler, tamamen kendi lisanına çevrilir ve öyle verilir TRT'den. Bu yakışıksızdır, yersizdir. Muhterem arkadaşlarım, milletin çoğunluğuna hitabeden bir radyoyu ben kalkıp da Serveti Fünûn diliyle, Fecri Ati diliyle konuşsun demiyorum, elbette Türkçeyle konuşsun, elbette köylümün, vatandaşımın anlayacağı Türkçeyle konuşsun ama kitapları karıştırıp bilmem eski Uygurcadan bilmem, eski Orta Asya dillerinden, benim, sizlerin dahi duymadığımız, kelimeleri getirip radyo mikrofonundan telaffuz etmeye başlarsanız bu mikrofonun milyonlara hitap ettiğini unutmuş olursunuz. Bunu bir gazete, bir dergi yapabilir muhterem arkadaşlarım. Bunu bir kitap yazarı yapabilir, serbesttir, hürdür, istediği gibi dili kullanır ve tutarsa o kelimeler amenna tutar ve dilimiz kelime kazanır. Ama radyo gibi devletin malı olan, milletin malı olan bir müessese, bugün âdeta Türk Dil Kurumunun bir ikinci nüshası gibi yayın yapmasına müsaade edilmemesi lâzımdır…"* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 60. Birleşim, 16.05.1967, C. 40, s. 239-240.) Arı dil konusunun uzun bir süre gündemde kaldığı anlaşılmakta ve zaman zaman Senato görüşmelerinde de tartışılmaktaydı. Bunun örneklerinden birisi de arı dil tarafında yer alan Millî Birlik grubu adına konuşan tabii üye Kâmil Karavelioğlu'dur ve 1968 yılındaki Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde şunları söyler: *"Sayın Bakanın Türk Dil Kurumuna karşı olan tutumları da temsil ettikleri Türk kültüründe geriye özentinin bir başka örneğidir. Sayın Bakan, yaptıkları bir konuşmada, tutucu çevrelerin sözcülüğüne heves ettiler. Hem de çelişmeler içinde konuşmasının %80'nini içine alan arı dil, duru dil, dilimizde özleşme çalışmalarına karşı statükoyu savundular ve dilimizi bugünkü seviyeye getiren çalışmaları küçümsediler, hattâ maksatlılıkla vasıflandırdılar. Atatürk'ün direktiflerine saygılı olmak gerektiğini de düşünmediler. Sanki Millî Eğitim Bakanlığına tutucu bir politikayı hâkim kılmak istediklerini sezdirdiler. Hâlbuki ilk vasfı devrimcilik olan Anayasamızın bu gereğini yüklenmiş olan Bakanlık kendi temsil ettikleridir. Sayın Bakanın Türk Dil Kurumunun bünyesini tetkik etmelerini, oraya üye olan Doğulu ve Batılı Türkologların şahıslarını ve çalışmalarını öğrenmelerini, bu kurulun dilimize yaptığı katkıyı incelemelerini teklif ediyorum. Bu bir hizmet olmasaydı, kendileri de % 80'i benimsenmiş arı dille konuşma fırsatını bulamayacaklardı."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 28. Birleşim, 5.2.1968, C. 45, s. 559-560) TRT'nin kullandığı dilin eleştirildiği TBMM KİT Komisyonu Raporunun (Raporun ilgili bölümü için bk. **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 65. Birleşim, 10.10.1968, C. 48, s. 717-718.) aleyhinde söz alan Hüseyin Öztürk, 22.10.1968 tarihli Senato görüşmelerinde TBMM KİT Komisyonu raporunda TRT'nin dil tutumunu beğenilmeyişini eleştirerek TRT'nin yeni kelime icat etmediğini, TDK'nin bulduğu kelimeleri kullandığını, bazı AP'li milletvekillerinin radyonun Anayasa dilini kullanmadığını ileri sürdüğünü, ancak Anayasa'nın sözlük olmadığını, yeni gelişen dile karşı çıkmanın dil devrimine karşı çıkmak demek olduğunu, radyonun hemen her eve girmiş olmasından dolayı yeni kelimeleri halka benimsettiğini ve bu yönüyle radyonun bir okul olduğunu ifade ettikten sonra raporda geçen *"müşkilat, mütefekkir, millî, milliyetçilik"* kelimeleri üzerinden komisyonun raporda kullandığı dili eleştirir. Raporda Ziya Gökalp'in dil devrimine karşı olduğu izlenimi verildiğini, ancak durumun böyle

Kurulundaki özleştirmecilerin etkisiyle ders kitaplarında kullanılan öz Türkçe desteklenmeye devam edilmiştir. Buna karşın TDK'nin etkisini kırmaya yönelik mevcut iktidar, DP Dönemi'ne göre daha az sıklıkta olsa da birtakım hamleler yapmıştır. Öz Türkçenin yayılmasıyla ilgili şikayetlerin artması üzerine Millî Eğitim Bakanı İlhami Ertem, 27 Aralık 1967 tarihinde Bakanlık merkez teşkilatına ve valiliklere gönderdiği genelgede tabii ve canlı Türkçenin kullanılmasını, aşırılıklardan sakınılmasını istediği görülür. Bu süre içerisinde muhafazakâr aydınların okullarda "yaşayan Türkçe" yerine "uydurma dil"in öğretilmesine itirazları ve millî kültür dilinin yok edildiği iddiaları da sürüp gitmiştir. Yanı sıra Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumunun, kurulacak Türkiye Bilimler Akademisi çatısı altında birleştirilmesi talepleri sık sık tekrarlanmıştır. İlhami Ertem, bu minvalde Dil Akademisi kurulması

olmadığını, yeni kelimelerin karşı çıkarak Arapça ve Farsçayı savunmanın milliyetçilik olmadığını, 1950-1960 yılları arasında yeni kelime ve terimlere savaş açıldığını, ancak bu özlemin neticesiz kaldığını, Türk halkının konuşma dilinde devrik cümle kullandığını ve bunun dil kanunu olduğunu, devrik cümleyi yabancı olarak göstermenin yanlış ve Türk diline hakaret olduğunu, AP'nin TDK ve dil devriminin karşısında yer aldığını ifade etmiştir. (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 75. Birleşim, 22.10.1968, C. 48, s. 666-669.) Cumhurbaşkanlığı kontenjanından Senato üyesi olarak görev yapan Ragıp Üner, 16. asırda Türkçe, Arapça ve Farsçanın karışımı suni bir dil olarak Osmanlıcanın meydana geldiğini, ve halk ile aydınların dillerinin farklılaştığını, hatta Türkçe yazmanın ayıp sayıldığını ifade ederek yabancı dillerden kelime almanın normal olduğunu ancak bizim yabancı dil kaidelerini de aldığımızı, Tanzimat Devri'nde bu algının değiştiğini ve aydınların dil bağımsızlığını savunmaya başladıklarını, nihayetinde Atatürk'ün Türk dilinin zenginliğini ortaya çıkarmak fikriyle belli bir şuurun ortaya çıkması için DTCF,TTK ve TDK'yi kurduğunu, ve geometri terimlerini bizzat Türkçeleştirdiğini, TDK'nin bazı hataları olsa da Türk diline büyük hizmetleri olduğunu belirttikten sonra şunları söyler: *"Sonuç olarak şunu söyleyebilirim, Türk dilinin yabancı sözcüklerden kurtarılmasını, Türkiye'de istemeyen kimse yoktur ve bu akımı da durdurmaya imkân yoktur. Dil devriminin amacı yazı dili ile konuşma dili arasındaki açıklığı kapamak, Türk dilini zenginleştirmek, onu bir kültür dili haline sokmaktır. Ama, bütün bunlar bir kural içinde, metotlu bir çalışma ile yürütülmelidir. Türk dilinin inkişafı için kurulması düşünülen dil akademisini de memnunlukla karşılamamak mümkün değildir."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 29. Birleşim, C. 51, 01.02.1969, s. 81-83.) Fevzi Halıcı adlı Konya Senatörü de yaptığı konuşmasının konumuzla ilgili bir bölümünde şunları söyler: *Bu uydurmacılık fermanına karşılık, artık kelime uyduran uydurana. Günlük gazetelerin reklâm sütunlarına kadar bu salgın sirayet etti. Kelâjlı, mangırajlı kelime icat eden tiyatro oyuncusuna Türk Dil Kurumu bir aferinaj çeker her halde. Hz. Mevlâna'nın bir sözü vardır: 'Ya olduğun gibi görün, ya göründüğün gibi ol.' Uydurma dilcilere hitap ediyorum. Ya yazdığınız gibi konuşun, ya konuştuğunuz gibi yazın."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 29. Birleşim, C. 51, 01.02.1969, s. 93.) Fevzi Halıcı konuşmasını son bölümünde ise şunları söyler: *"Geçen seneki tutanaklarda Millî Eğitim Bakanlığı bütçesini tetkik ederken güzel bir teşebbüse tesadüf ettim. Esasen bu konuşma bu mutlu tesadüfün bir neticesidir. Bizzat Atatürk'ün de kurulmasını candan arzu ettiği dil akademisinin bilhassa günümüzdeki ehemmiyetine ve lüzumuna işaret etmek isterim. Bu akademi en kısa zamanda kurulup faaliyete geçmeli, dilimize uydurma ve yabancı kelime sokan gramer kaidelerini hiçe sayıp yıkmak isteyen kimselere dur denmelidir."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 29. Birleşim, C. 51, 01.02.1969, s. 94.) (Not: Konya Senatörü Fevzi Halıcı'nın yukarıda alıntıladığımız konuşmasında *'Kelâjlı Mangırajlı kelime icat eden tiyatro oyuncusu'* şeklinde bahsettiği kişi birçok sinema filmi bulunan Öztürk Serengil adlı tiyatro ve sinema oyuncusudur. (Çevrim içi) https://www.sabah.com.tr/ozturk-serengil-kimdir, 28 Ocak 2019.

için kanun tasarısı hazırlatmıştır."[405] Sağ-muhafazakâr iktidarları rahatsız eden TDK tutumunun önüne geçmek için bir başka Kurumla birleştirilmesi için hazırlanan bu kanun tasarısı, 1980 darbesini yapan Kenan Evren'e, TDK'nin statüsünün değiştirilerek devlet kurumuna dönüştürülmesi fikrini veren ilk ciddi çalışma olmalıdır.

27 Mayıs darbesi sonrasında, yaklaşık on yılda cereyan eden hadiseler, genel itibarla bu merkezde devam etmiştir. Neticede, Türk dili, yaşanan çekişmeler sebebiyle yorgun düşmüştür.[406] Dile yoğun bir biçimde girmiş olan özellikle İngilizce asıllı terim ve kelimelerin rahatça yol bulması, Türk dilinin bu çekişmelere özne kılınarak iki kesimin de kabullenebileceği bir dil tutumu geliştirememiş olmasına bağlanabilir. ayrıca bilim alanında terim üretme noktasında yaşanan sorunlar da bu çekişmelerin yansımasıdır. Söz konusu çekişmelerde dil bilimi kaygısının siyasi yaklaşım ve kaygıların çok gerisinde olması sebebiyle kısır döngülerden ve belirsizliklerden bunalmış bir toplumun dilinin diğer dillerin istilasına açık hâle gelmesi tabiidir. Dolayısıyla gereksiz özentilerin sonucu olarak ortaya çıkan ve nitelikli sosyolojik gruplarda *"plaza dili"* adıyla literatüre giren vakıalar kendini rahatça gösterme imkanı bulmuştur. Kısır döngü içinde süren çekişmeli ve kavga boyutlu dil tartışmaları ayrıca belli bir niteliğe erişememiş sosyolojik gruplarda ise argo dilinin, kabul edilebilir ölçünün çok daha üstünde, yaygın bir tercih olarak iletişimin merkezine yerleşmesinin önünü de açmış olmalıdır. Zira toplum üyeleri, meramını bir şekilde ifade etmek ister. Dilin çekişme alanına çekilmesi sonucunda grupların kendi dilini oluşturması ve dil birliğinin zedelenmesi tabii bir hadisedir. Dolayısıyla ilmî düzeyden ziyade siyasi temelli "dil kavgaları" birbirini anlayamayan toplum katmanlarının doğmasına da yol açmıştır.[407]

---

405 Argunşah, **a.g.m.**, s. 87.

406 Türk dilinin yorgun düşmesine Cumhuriyet Senatosunda Türkiye ile Cezayir Devleti arasındaki kültür iş birliği sağlamaya yönelik bir anlaşma için yapılan görüşmeler örnek teşkil etmektedir. Bu görüşmelerde Cezayir'in resmî adının nasıl tercüme edilmesi gerektiği, *"akid"*, *"bağıt"*, *"âkid"*, *"bağıtçı"* vb. terim tartışmaları ilgi çekicidir. (Bk. **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 21. Birleşim, C. 55, 06.01.1970, s. 27-34.)

407 Prof. Dr. Hasan Eren'in Konfüçyüs'e atfedilen şu sözleri aktardığı görülür: *"Dil düzensiz olursa sözler düşünceyi anlatamaz. Düşünce iyi anlatılamazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz. Görevler gereği gibi yapılmazsa, âdetler ve kültür bozulur. Âdetler ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilmez. İşte bunun için hiçbir şey dil kadar önemli değildir."* (Hasan Eren, "Konfüçyüs", **Dil Tartışmalarında Gerçekler I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990, s. 47.)

1960-1970 Dönemi'nin dil tartışmalarının bir tahlilinin yapılmaya çalışıldığı bu bölümden sonra dil tartışmaları merkezinde 1960-1963-1966-1969 yıllarında yapılan toplamda dört kurultay incelenmiş ve bir çözümlemeye tâbi tutulmuştur. Ayrıca kurultaylarda oluşturulan çeşitli komisyonların raporları üzerinden yapılan eleştiri ve tartışmalar ile TDK'nin kendi içinde nasıl bir süreçten geçtiği, basına ve Meclise yansımaların neler olduğu yorumlanmaya gayret edilmiştir.

4.2. Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı (11-15 Temmuz 1960)

A- Birinci Birleşim Birinci Oturum

Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı, 11 Temmuz 1960 tarihinde, saat 10.00'da İkinci Başkan Selahattin Batu, tarafından açılmıştır. Akabinde açılış konuşmasını yapan Batu, konuşmasının hemen başında bu kurultayın *"büyük devrim günlerine denk gelmesinden"* duyduğu memnuniyeti bildirmiştir. [(Batu'nun *"büyük devrim"*den kastı 27 Mayıs 1960 darbesidir.) F.D.] Selahattin Batu, konuşmasının devamında özetle, 1950-1960 Dönemi'nde hakkın, hukukun tanınmadığını, ülkede büyük çözülmeler olduğunu, ahlak ve karakter gibi değerlerin ve ilkelerin ayaklar altına alındığını, karanlığın ve karamsarlığın her tarafı kuşattığını, Atatürk'ün unutulduğunu ifade ederek devrim hareketiyle aydınlığın geri geldiğini, bilimin ve ülkücülüğün baş tacı edildiğini, Atatürk'ün ve emanetlerinin yeniden aziz kılındığını söyler. Akabinde milletin uzun zamandır her alanda olduğu gibi dilde de bağımsızlığı aradığını belirten Batu, Türk dil çalışmalarının öncelikle bilim çalışmaları ardından sanat çalışmaları olduğunu ifade ederek bu çalışmaların aynı zamanda ülkücülük çalışmaları olduğundan devrimcilik ruhunu gerektirdiğinin altını çizer.[408] Ardından yapılan seçimde Tahsin Banguoğlu Kurultay Başkanı seçilir.

Seçimin ardından Banguoğlu yaptığı kısa konuşmada, son on yılda TDK'nin bir kabus yaşadığını, ülkülerinin ihanete uğradığını söyledikten sonra 27 Mayıs 1960 sonrası yeni bir devrin başladığını, kabustan kurtulduklarını belirterek bu devrin TDK'ye mutluluk getirmesini diler.[409]

---

[408] **Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı-1960**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1961, s. 1-2.
[409] Bk. **A.e.,** s. 4.

Kurultayda iki albayın da hazır bulunduğu tespitinin ardından MBK adına Albay Sami Küçük, kısa bir konuşma yaparak Kurumun değerli çalışmaları sayesinde münevver kitleyle köylü kitlenin birbirini anlar hâle geldiğini ve yapılacak çok iş olduğunu ifade ederek konuşmasını tamamlar.[410] Kurultay Başkanı bir önergenin olduğunu ve okutacağını söyler. Bahsi geçen bu önergede; *"Ana dilimizi özleştirmek, güzelleştirmek yolundaki benimseme ve uygulamalarından dolayı MBK'ye kurultay tarafından teşekkür edilmesi"* ile *"27 Mayıs devrimini büyük bir olgunlukla başaran ve sonuçlandıran kahraman MBK üyelerine sevgi, saygı takdir, hayranlık ve bağlılık duygularının bildirilmesi"* teklif edilir.[411]

Önerge için söz alan Behçet Kemal Çağlar, *"vekaleti"*, *"bakanlık"* yapan MBK üyelerinin başkanlık divanı ve yeni seçilecek Yönetim Kurulunca ziyaret edilmesini teklif eder. Söz alan diğer bir üye olan Ali Saracoğlu ise Atatürk kuşağı olarak çok acılar yaşadıklarını, MBK'nin halletmesi gereken binlerce işi arasında onları ziyaretle rahatsız etmeye gerek olmadığını belirterek Çağlar'ın teklifine karşı çıkar. İbrahim Kutluk da tarihe şahitlik ettiklerini, ziyaretin anlam taşımadığını, duyguların yazıya geçirilmesini, metnin en arı Türkçe ile yazılmasını teklif eder. Akabinde alınan kararla bu yazının Çağlar başkanlığında bir heyetçe hazırlanmasına karar verilir. Bir başka önergede ise arı dil prensiplerini yaymaya gayret eden Cumhuriyet gazetesine sevgilerin iletilmesi yönünde olur. Ancak, Başkan bütün basına teşekkür edilmesi gerektiğini ifade eder. Saracoğlu eski bir gazeteci olarak vazifesini yapanlara teşekkür ettiğini, yapmayanları ise lanetlediğini söyler. Önerge üzerinde yapılan diğer görüşmeler ve oylama neticesinde görevini yerine getiren basına genel olarak teşekkür edilmesini, ancak görevini yapmayanların uyarılması için yine Çağlar başkanlığında bir heyet tarafından bir metnin hazırlanması kararına da varılır.[412]

Önergelerin görüşülmesinin ardından Agâh Sırrı Levend, Yönetim Kurulu raporunu okumaya başlar. Levend özetle, 1932'deki ilk kurultaydan itibaren bazen heyecanlı bazen de tehlikeli anlar yaşandığını, Atatürk zamanında ve sonrasında Kurumun bir müddet daha saygı gördüğünü, daha sonra ise politik malzeme konusu yapıldığını, dili bozmakla suçlandıklarını, bu hücumların sebebinin devrim

---

410 Bk. **A.e.,** s. 7.
411 Bk. **A.e.,** s. 8.
412 Bk. **A.e.,** s. 8-11.

düşmanlığında aranması gerektiğini söyler. Levend, 1950-1960 arasının çetin bir dönem olduğunu, Olağanüstü Türk Dili Kurultayından sonra baskılara maruz kaldıklarını, 1952'de Anayasa'daki öz Türkçe kelimelerin değiştirilmesi için çaba harcadığını ve bu kelimelerin yerini Osmanlıca kelimelere bıraktığını ifade eder. TDK'nin milletvekillerini uyarmak için iki broşür hazırlayıp Meclise göndermelerine rağmen Anayasa yerine Teşkilat-ı Esasiye'nin tekrar yürürlüğe konduğunu söyler. Böylece dil devrimi ve Kurum karşıtı bir havanın öne çıktığını ekler. Levend, Kurumun bu süreçte devrim anlayışıyla ve bilimsel metotlarla çalışmaya devam ederek varlığını koruyabildiğinin altını çizer. Levend, 27 Mayıs'tan sonra durumun değiştiğini, MBK'nin memleketi büyük bir felaketten kurtardığını ifade ederek MBK üyelerine teşekkür eder.

Levend, bu girişten sonra Osmanlıcaya karşı Türkçeyi savunulması hâlinin yüz yıllardır sürdüğünü, gelinen noktanın özleştirme devresi olduğunu, ancak bunun tasfiyecilik olmadığını defaatle söylediklerini ifade ederek özleştirme yolunda yavaş hareket edenler kadar aşırı gidenler de olabileceğini, aşırı gidenleri kınamanın gereksiz olduğunu, teklif edilen sözün beğenilmemesi hâlinde unutulup gittiğini, Kurumun yolunun belli olduğunu söyler. Ardından da derleme-tarama, sözlük, terim, dil bilgisi, imla, ve diğer işler hakkında bilgilendirme yapar.[413]

Yönetim Kurulu raporunun okunmasının ardından Denetleme Kurulu'nun hazırladığı rapor okunur. Ardından Derleme-Tarama, Sözlük, Terim, Gramer, Yayın, Hesap ve Bütçe ile Tüzük komisyonları seçilerek birinci birleşimin birinci oturumu sona erer.[414]

B- İkinci Birleşim Birinci Oturum

İkinci birleşimin birinci oturumu 13 Temmuz 1960 tarihinde saat 15.00 itibarıyla kurultay İkinci Başkanı Yavuz Abadan tarafından açılır. Ardından Behçet Kemal Çağlar bir önceki oturumda kendine tevdi edilen MBK'ye ve Millî Eğitim Bakanı'na telgraf yazma işini tamamladığını beyan ederek yazdığı telgrafları okur. (Ek-3a ve Ek-3b) Ardından yapılan oylamada telgrafların içeriği kurultay tarafından kabul edilir.

---

413 Bk. **A.e.,** s. 11-30.
414 Bk. **A.e,** s. 30-44.

Akabinde çeşitli önergelerin görüşülmesine geçilmiştir. Bu önergelerden en çok dikkat çekenler bazı üyelerin Kurum üyeliğinden çıkarılması için verilen önergeler olmuştur. Ali Saracoğlu, önergesinde dil devrimini yıkmaya çalıştığı iddiasıyla Peyami Safa'nın Kurum üyeliğinden çıkarılmasını teklif etmiştir. Başka bir önergede Anayasa yerine Teşkilat-ı Esasiye için çalışanların dil gericisi oldukları ve bu kişilerden Kurum üyesi olanların kurultay kararıyla üyelikten çıkarılması teklif edilmiştir. Diğer bir önergede Anayasa'nın Teşkilat-ı Esasiye olarak değiştirildiğinde hem Kurum üyesi hem de milletvekili olan kişilerin Kurum aleyhine hareket ettikleri iddiasıyla üyelikten çıkarılması isteğinde bulunulmuştur. Başka bir önergede de MBK tarafından üniversitedeki görevinden uzaklaştırılmış olsa da Terim Kolu Başkanlığı vazifesinde bulunan kişi ve onun gibi geçmiş iktidarın tarafında yer alan üyelerin üyeliklerinin düşürülmesi talep edilmiştir. Önergeler ile ilgili Behçet Kemal Çağlar söz alarak Safa ve Anayasa hakkındaki önergelere katıldığını, ancak kendileri siyasi olmadıkları için milletvekilleri ile ilgili önergenin dikkate alınmamasını söyler. Yusuf Karslıoğlu 1950-1954 döneminde mebus olduğunu, ancak Anayasa'nın değiştirilmesine ve ezanın Arapça okunmasına oy vermediğini söyler. Cahit Öztelli Kurum üyesi olup da Yassıada'da yargılanan hem Mv. hem de Kurum üyesi olan Hikmet Bayur ve arkadaşlarının Anayasa'yı korumadıkları için hain olduklarını, bu kişilerin tek tek adlarının oya konulmasını teklif eder. Bu konuyla ilgili yapılan müzakerelerde önergelere karşı olanlara söz verilir. Halit Tarancı, Bayur'un Anayasa konusu Mecliste görüşülürken ne dediğinin Meclis zabıtlarından bakılarak tespit edilmesini teklif eder.[415] Gündüz Akıncı, kurultayın böyle bir yola girmesini doğru bulmadığını, adı geçen üyelerin kurultayda bulunmadığını ve arkadan ceza verme zihniyetinin yıkılmış olduğunu belirtir. Muzaffer Uyguner, bahsi geçen kişilerin savunması alınmadan haklarında işlem tesis etmenin kanunsuz bir iş olacağını beyan

---

415 1- Anayasa'dan Teşkilat-ı Esasiye'ye geçiş kanunu olan "İstanbul Milletvekili Mehmed Fuad Köprülü ve 203 milletvekilince Anayasa teklifi ve İzmir Milletvekili Zühtü Hilmi Velibeşe ve 185 milletvekilince *"491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun Yeniden Meriyete Konulmasına Dair Kanun Teklifi"* adıyla iki teklif TBMM'ye sunulmuştur. Daha sonra verilen numarayla 5997 Sayılı Kanun olarak kayıtlara geçen *"491 sayılı Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun Yeniden Meriyete Konulmasına Dair Kanun"* hakkındaki görüşmelerin 24.12.1952 tarihinde yapılmış olduğu TBMM tutanaklarında görülmektedir. Ancak Hikmet Bayur bu dönemde milletvekili değildir.
2- 31.12.1952 tarih ve 8297 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 5997 Sayılı Kanun hakkında yapılan tartışmalara dair geniş bilgi için bk. **TBMM Tutanak Dergisi**, IX. Dönem Yirmi Birinci Birleşim, C. 18, 24.12.1952, s. 389-409.

eder. Cahit Öztelli üyelikten çıkarılması teklif edilen hem Kurum üyesi hem de Mv. olanların isimlerini okur. Bu isimlerin, Bayur,[416] Ülkün,[417] Göktürk,[418] Kırşan[419] ve Pepeye [Pepeyi][420] ve Mv. olmasalar da Kurum üyesi olan Enver Atafırat gibi üyeler olduğunu ifade eder. Üyelikten çıkarmanın tüzük gereği Haysiyet Kurulu'nun teklifi ile yapılması benimsenir. Akabinde Kurumun amacına muhalif hareket eden Mv. olsun olmasın, Peyami Safa dahil tüm üyelerin üyelikleri yapılan oylama sonucu kurultay üyeleri tarafından düşürülür.[421]

Ardından gündeme geçilir ve komisyon raporları okunmaya başlanır. İlk olarak Yayın Komisyonu raporu okunur.[422] Akabinde raporun müzakerelerine geçilir. İsfendiyar Esat Kadester, teknik terimler üzerinde çalışanların da ödüllendirilmesini, Recep Topkan, derginin aynı yazarlarla devamlı kendini tekrar ettiğini, buna mukabil devrim konusunda dergide hiçbir şey olmadığını, ayrıca Türk Dili dergisine yeni bir hava verilmesi gerektiğini ifade ederler. Söz alan bir diğer üye Hamid Zübeyr Koşay, Unesco'nun Türkçeyi yaygın diller arasında saymadığını belirterek temel Türkçe ile ilgilenilmesi ve yabancılar için beş bin kelimelik sözlük hazırlanmasını teklif eder. Agâh Sırrı Levend, derginin büyük çaba ve çalışmalarla çıkarıldığını, tenkitin insaflı yapılması talebinde bulunur. Dağlıoğlu, derginin ilmî olduğunu, ancak dil devriminde başarıyı yakalamak için halka hitap edecek düzeyde bir dergi daha çıkarılması gerektiğini ifade eder. Eruygur, edebî eserin yalnızca arı Türkçeyle yazılmasını ödül için yeter sebep olarak görülmemesini, edebî yönün üzerinde de durulması gerektiğini ifade eder. Dalsar ise yayın konusunda yapılan fedakarlık ile elde edilen başarı arasında uyum olmadığını, derginin rağbet görmesi için yazıları yayımlanmasa da genç yazarların kalbinin kazanılması gerektiğini, öz Türkçe nin yayılma sahasının ise lise

[416] TBMM 5-6-7-8-11. dönem Manisa Bağımsız Mv. (**TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, C. 2, Nisan-2010, s. 739.)
[417] TBMM 11. Dönem (1957-1960) DP Nevşehir Mv. Hasan Hayati Ülkün. (**TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, C. 2, Nisan-2010, s. 661.)
[418] TBMM 10. Dönem (1954-1957) DP Niğde Mv. Hüseyin Avni Göktürk. (**TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, C. 2, Nisan-2010, s. 661.)
[419] TBMM 11. Dönem (1957-1960) DP İstanbul Mv. Nizamettin Kırşan. (**TBMM Albümü 1920-2010,** TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, C. 2, Nisan-2010, s. 723.)
[420] Tutanaklarda soyadı *"Pepeye"* olarak yazılan Kurum üyesi ve aynı zamanda TBMM 11. Dönem (1957-1960) DP Mv. olan kişi Nihat Haluk Pepeyi'dir. Soyadının tutanaklarda *"Pepeye"* şeklinde yanlış yazıldığı sonucuna TBMM albümündeki bilgilerden ulaşılmıştır. (**TBMM Albümü 1920-2010**, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, C. 2, Nisan-2010, s. 723.)
[421] Bk. **Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı-1960**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1961, s. 51-55.
[422] Bk. **A.e.,** s. 57-60.

kitapları olduğunu, bunu sağlamak için okul kitapları işinin Kurum tarafından ele alınarak MEB ile ortak çalışılmasının önemli olduğunu belirtir.[423] Müzakerelerin ardından rapor, yapılan oylamayla kabul edilir. Bu aşamadan sonra Derleme-Tarama Komisyonunun raporu okunur.[424] Rapor müzakeresiz kabul edilir. Ardında Sözlük Komisyonu raporu okunur.[425] Raporun okunmasının ardından yapılan müzakerelerde ilk sözü Yegül alarak özetle geçmiş iktidar döneminde tekrar Osmanlıcaya dönülerek dil tahribatının arttırıldığını, ifade eder. Önder, Okul Sözlüğü'nde 27 bin kelimeye ulaşıldığını belirterek Mehmet Ali Ağakay'a teşekkür eder. Sait Sadi Danışmentgazioğlu, sözlükte hâlâ yabancı asıllı birçok kelimenin yer aldığını ifade ederek bu sözlüğe Türkçe Sözlük ifadesini kullanmak istemediğini belirtir. Ateşoğlu, küçük sözlüklerin daha etkili olduğunu, ayrıca Nutuk'un Türkçeleştirilmesi gerektiğini ifade eder. Yusuf Karslıoğlu, Nadir Nadi ve Aziz Nesin gibi yazarların güzel kelimeler kullandığını, ancak bu kelimelerin birçok kimsece anlaşılamadığını, bunun için yeni kelimelerin yanına parantez içinde eski kelimenin de yazılmasını talep eder. Karslıoğlu, ayrıca yabancı kelimelerin Türkçe imla kurallarına uygun olarak yazılmasını sağlayacak bir yolun bulunması gerektiğini de ekledikten sonra Ataç'ın yolunun örnek alınmasını tavsiye eder. Tarancı, her yıl bin yeni kelimenin ilan edilip kullanılmasını, Türk basınında da bu kelimelerin kullanımının mecbur tutulmasını teklif eder. Akabinde söz alan Ağakay, yapılan konuşmalarda uygulanabilir tekliflerin olduğunu, hataların düzeltileceğini, ancak Danışmentgazioğlu'nun sözlükçülük anlayışının Kurumun anlayışından farklı olduğunu ifade ederek kurultay nasıl karar alırsa o şekilde çalışmaya devam edeceklerini, bunun dışına çıkılamayacağını söyler. Muharrem Mercanlıgil, Recep Topkan'a yabancı dil sözlüklerinin yayımlanması konusunda katıldıklarını söyler. Ayrıca Danışmentgazioğlu'na Kurumun sözlüğünün klasik değil devrim sözlüğü olduğu şeklinde cevap verir. Bu konuşmaların ve müzakerelerin sonunda yapılan oylamayla Sözlük Komisyonu raporu kurultay tarafından kabul edilir. Ardından Gramer Komisyonu raporu okunur.[426] Raporun okunmasından sonra müzakerelere geçilir ve ilk sözü Recep Topkan alarak özetle,

[423] Bk. **A.e.,** s. 60-68.
[424] Bk. **A.e.,** s. 68-70.
[425] Bk. **A.e.,** s. 72-74.
[426] Bk. **A.e.,** s. 82-84.

gramer terimi yerine dil bilgisi teriminin teklif edilmesini ilkel bulduğunu söyleyerek onun yerine dil bilimi teriminin kullanılmasını teklif eder. Ali İhsan Beyhan, özetle, bu kolun hâlâ ortaya bir eser koymadığını, Türkçe öğretmenlerinin kılavuz dil bilgisine ihtiyaç duyduklarını söyler. Halit Tarancı, önceki kurultayda Türk kaynaklarından kelime türetilememesi durumunda Batı dillerine bakılacağı kararının alınmış olduğunu, kolun dilci olmayanlara ve diğer meslek mensuplarına ne şekilde terim ve kelime türetileceğinin yolunun kılavuz gramerde gösterilmesi gerektiğini ifade eder. İbrahim Olgun, gramer dersinin hayata ve konuşmaya uymadığını, ve derslerde terim birliğinin sağlanamadığını, TDK'nin yapacağı gramerin hayata uygun ve yaşayan gramer olmasını arzuladığını ifade eder. Ardından söz, Gramer Kolu Başkanı Samim Sinanoğlu'na geçer. Kol Başkanı özetle, Türkçenin genişliği ve derinliği düşünüldüğünde kısa sürede ortaya bir eser koymanın mümkün olmadığını, Ses Bilgisi bölümünün basımının yakın olduğunu, üç yıl içinde belirlenen beş bölümden dördünün (Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Söz Dizimi, Anlam Bilgisi ve Anlatış Bilgisi) hazırlanmış olacağını, bir yandan imla çalışmalarına da devam edilmesi gerektiğini ve MEB ile iş birliğine hazır olduklarını, kendilerinin gramer terimini değil, dil bilgisi terimini kullandıklarını, kılavuz gramerin önümüzdeki devrede çıkacağını, pedagojik yaklaşıma dikkat edildiğinde derslerin rahatça yapılabileceğini, ifade eder. Ardından gramer teriminin dil bilgisi olarak değiştirilmesi teklifi oylanarak kabul edilir. Daha sonra dil bilgisi terimleri için MEB ile iş birliği yapılması önergesi oylanır ve teklif kabul edilir. Son olarak Gramer Komisyonu raporu oylanarak kurultay tarafından kabul edilir ve oturum, sona erer.[427]

C- Üçüncü Birleşim Birinci ve İkinci Oturum

Bu birleşimin birinci oturumu, 14 Temmuz 1960 Perşembe günü saat 09.30'da açılmıştır. Açılışın ardından Terim Komisyonu raporu okunmuştur.[428] Raporun okunmasından sonra müzakerelere geçilmiştir. Müzakerelerde ilk sözü İbrahim Kutluk alarak bir önceki kurultayda teklif etmeyi düşündüğü din terimleri önergesini, oluşan direnç sebebiyle sunamadığını ifade ettikten sonra dine ve bilime karşı karar verilemeyeceğini söyler. Kutluk, gelecek nesillere din terbiyesi verilmemesinin ağır bir sorumluluk olacağını, dinin halk arasında Arapçadan başka dille anlatılamayacağı

[427] **Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı-1960**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1961, s. 85-88.
[428] Bk. **A.e.,** s. 92-98.

kanısı olduğunu ve bu kurultayda konuya ilişkin verdiği önergenin görüşülmesinden dolayı başarı kazanıldığını ifade eder. Ardından sözü alan Asım Bezirci en az çalışan kolun Terim Kolu olduğunu, bu yüzden teknik okulların zor durumda olduklarını, ayrıca dil bilgisi kitaplarında terim birliğinin sağlanamadığını ifade ederek Kurumun dahi kol isminde dil bilgisi yerine gramer terimini kullandığını, bu aykırılıklara son verilmesi gerektiğini söyler. Akabinde Halit Tarancı'nın Anayasa dili hakkındaki önergesi okunur. (Ek-4a, Ek-4b ve Ek-4c) Yapılan oylamada Tarancı'nın önergesi kabul edilir. Daha sonra söz alan Sunullah Arısoy, yıllardır Arapça ve Farsça hücumundan şikayet edildiğini, ancak hâlihazırda terimlerin Batı'dan alındığını ve buradan gelen kelimelerin de gümrüklenmesi gerektiğini ve bu gümrüklenmenin sağlanabilmesi için MBK ile temasa geçilmesi gerektiğini söyler. Akabinde sözü alan Sait Sadi Danışmentgazioğlu, planlanan işlerin yerine getirilmediğini, kurultaylara boş gelindiğini, 23 sene geçmiş olmasına rağmen 371 kimya teriminden 81'nin Fransızca olduğunu belirterek bu alanda başka dillerden alınan terim örnekleri hakkında da bilgi aktarır. Akabinde kolaycılığın tercih edilerek kelimenin Arapçasının atılıp Fransızcasının alındığını, yapılan terimlerin %70'inin yabancı kelime olduğunu, beynelmilel terim diye bir şeyin olamayacağını, teknik alandaki geriliğimizin sebebinin teknik dilimizin olmayışından kaynaklandığını söyler. Ayrıca Anayasa'da devletin dilinin Türkçe olduğu yazmasına rağmen bu metinde, kelimelerin %76'sının yabancı olduğunu ifade ederek eleştirilerini tamamlar. Recep Topkan özetle, kol çalışmalarını alkışladığını, ancak kolun bugüne dek ortaya bir eser koyamamasından dolayı üzüldüğünü ifade eder.[429] Ayrıca halkın neredeyse tamamını ilgilendirdiği için terim çalışmalarına spor konusunun da alınması gerektiğini belirterek bu konu hakkında önerge verir. Akabinde diğer bazı üyeler fikirlerini kurultayla paylaşırken bazı üyeler tarafından da çeşitli önergeler verilir. Verilen önergelerden en dikkat çekeni Samim Kocagöz ve arkadaşları tarafından verilen önergedir. Bu önergede ezanın Türkçe olarak okutulması hususunun Diyanet İşleri Başkanlığına dilek olarak

[429] Topkan, bu ifadesiyle yeteri kadar ve doyurucu anlamda eser ortaya konulamamış olmasını eleştirmiştir. Zira bu kurultay yapılana dek yayımlanan terim sözlüğü sayısı, 1944 yılında bir, 1948 yılında üç, 1949 yılında bir olmak üzere toplam beştir. (Çevrim içi) https://sozluk.gov.tr/?kelime=, 28 Ocak 2020. (Önemli uyarı: Yukarıdaki bağlantı adresi, arama kutusunda taratıldıktan sonra "Sözlük Seç" kısmı açılarak ve "Bilim ve Sanat Terimleri" bölümüne ulaşılarak basılan terimler sözlüğünün yılları takip edebilir.)

iletilmesi istenir ve önerge (Ek-5) yapılan oylamanın sonucunda kabul edilir. Diğer önergeler de müzakere edilip oylamaya tâbi tutulduktan sonra Terim Komisyonu raporu kurultay tarafından kabul edilerek ilk oturum saat 13.00'te kapatılır.[430] İkinci oturum 15.00 itibarıyla başlatılır. Bu oturum, tüzük değişikliğinin esası ve usullerinin tartışıldığı oturum olmuştur. Müzakerelerden sonuç çıkmayınca oturum, ertesi gün toplanmak üzere sonlandırır.[431]

Ç- Dördüncü Birleşim Birinci-İkinci-Üçüncü Oturum

Bu oturum kurultayın son günü olan 15 Temmuz 1960 Cuma günü saat 09.30 itibarıyla Kurultay Başkanı Tahsin Banguoğlu tarafından açılır. Ardından Bütçe Komisyonunun hazırlamış olduğu rapor okunarak oturum 14.30'da kapatılır.[432]

İkinci oturum Kurultay Başkanı Banguoğlu tarafından 16.00'da açılarak tüzük görüşmeleri yapılır. Ardından seçimler için on iki kişiden oluşan Tasnif Komisyonu seçilerek oturum saat 19.00 itibarıyla kapatılır.[433]

Üçüncü oturum saat 00.00 itibarıyla Kurultay Başkanı Banguoğlu tarafından açılır. Akabinde seçimler yapılarak sonuçları ilan edilir. Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı, Tahsin Banguoğlu tarafından saat 00.30 itibarıyla kapatılır.[434]

4.2.1. Dokuzuncu Türk Dil Kurultayına İlişkin Basına Yansıyanlar

27 Mayıs 1960 sürecinden hemen sonra yapılan bu kurultay, öncesi ve sonrasıyla basında geniş bir biçimde yer almıştır. Bu kapsamda kurultay öncesi ilk yazının Bülent Ecevit tarafından yazıldığı görülür. Ecevit, Ulus'ta yayımlanan yazısında ordunun dil devrimini en çok benimseyen Kurum olduğunu, 27 Mayıs'ın dil devrimini yeniden diriltiğini, DP'nin yıkmaya dil devriminden başladığını ve bu devrimi yıkmayı başa almaktaki gayelerinin cumhuriyetin düşünce yapısını yıkmak olduğunu ifade eder. Bülent Ecevit, sonuç olarak korkulanın olmadığını ve bu sonucun alınmasında 27 Mayıs sonrasını göremediği için üzüldükleri Ataç kadar ordunun da

[430] Bk. **A.e.,** s. 98-115.
[431] Bk. **A.e.,** s. 116-128.
[432] Bk. **A.e.,** s. 128-161.
[433] Bk. **A.e.,** s. 162-181.
[434] Bk. **A.e.,** s. 182-185.

etkisi olduğunu[435] ve kendi iç işleri çerçevesinde dil devrimine bekçilik ettiklerini söyler. Bülent Ecevit, 27 Mayıs'tan birkaç gün sonra DP yıllarındaki dilin radyoda yine duyulmaya başlandığından dolayı rahatsızlığını belirtir. On yıllık alışkanlığın radyo yoluyla topluma yine sızma tehlikesine karşı orduyu, Basın-Yayın ve Turizm Bakanı'nı uyarmayı borç bildiklerini, ayrıca ordu eliyle millete armağan edilecek Anayasa'nın da orduda kullanılan dil gibi arı olması gerektiğini ve ordunun düşüncede olduğu gibi dilde de devrimci olmasının beklendiğini yazar.[436]

17.06.1960 tarihli Ulus gazetesinin birinci sayfasındaki habere göre düzenlenen bir basın toplantısında MBK sözcüsü, dille ilgili sorulara da cevap verir. Bu sorulara verilen cevaplardan birinde dilin sadeleştirilmesinin de takip edilen gayelerden biri olduğu, yeni Anayasa'nın bu dille yazılacağı şeklindedir. Ayrıca dille ilgili konularda çalışan Kurum olarak TDK'nin olduğunu ve bu işlerin âlimlere bırakılmasının daha doğru olacağını, bu meselede de ilimden yararlanmak istediklerini ifade eder. Sözcü, ibadet dili ile ilgili bir soruya ise bu konunun ayrı bir bahis olduğu şeklinde cevap verir.[437] 26.06 1960 tarihli Ulus gazetesine bakıldığında ise Dokuzuncu Türk Dil Kurultayının 11 Temmuz 1960 tarihinde toplanacağına dair kısa bir haber olduğu görülmektedir.[438]

Vatan gazetesinde kurultay öncesi, *"Sütunlar Arasında"* adlı köşede diğer gazetelerde çıkan haberlerden derlemeler yapıldığı görülmektedir. Bu derlemelerden biri, Dünya gazetesinde *"Yeni Anayasa ve Dil"* başlıklı yazısı çıkan Falih Rıfkı Atay'ın köşe yazısından bir bölüm olmuştur. Atay, yazısında eski Anayasa'nın

---

[435] Dönemin ordu yönetiminin dil meselelerinde aldığı konum hakkında Kurumun kırk yılının anlatıldığı TDK kitabında *"Geri Dönmeyen Tek Örgüt: Ordu"* başlığıyla şu değerlendirmenin yapıldığı görülür: *"Her alanda olduğu gibi dilde de devrimciliği, Atatürkçülüğü elden bırakmamış olan Türk ordusu, gerici gidişin dışında kalmıştır… 'Genelkurmay Başkanlığı' 'Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti' olmuştur ama, bu geriye dönüş akımı ordu içinde gelişme ortamı bulamamıştır… Rütbe adları olduğu gibi kalmıştır. Ordu örgütlerinin yazışmalarında eskiye, geriye dönüş olmamıştır. 1950-1960 yılları arasındaki devlet yönetimi göz önünde tutulursa, ordunun bu tutumunda övülecek bir güzellik, derin bir anlam vardır."* (Dilaçar, vd., **A.e**, s. 98.) Dönemin Ordu yönetiminin TDK ile fikir birliğinde daha önceki dönemlerdeki resmî görev yönünün etkisi bulunmaktaydı. Zira Genelkurmay Başkanı da Kurumun fahri başkanlarından biriydi. Nail Tan bununla ilgili şu bilgiyi aktarır: *"1936 yılında yapılan bu tüzük değişikliğine göre artık Millî Eğitim/Kültür Bakanları, Kurumun fahri başkanı değil, asli başkanı olmuşlardır. TBMM Başkanı, Başbakan ve Genelkurmay Başkanı ise fahri/onursal başkan kabul edilmiştir."* (Nail Tan, "1932'den 2012'ye Türk Dil Kurumu", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Temmuz-2019, s. 39.)

[436] Bülent Ecevit "Ordu ve Dil", **Ulus**, 12.06 1960, s. 1. ve 5.

[437] "Dilimiz İlim Işığı Altında Özleşecek", **Ulus**, 17.06.1960, s. 1. ve 4.

[438] "IX. Türk Dil Kurultayı Toplanıyor", **Ulus**, 26.06.1960, s.5.

Türkçeleştirilmesine rağmen aşırı özleştirmeler yüzünden benimsenmediğini, DP'nin ise en eski Osmanlıca metni esas aldığını yazmıştır. Falih Rıfkı Atay, inkılapçı bir hareketin dilinin irticai olamayacağını, *"bakanlık", "millî savunma"* gibi halk diline yerleşmiş kavramların yeni Anayasa'da olması gerektiğini de belirtmiştir.[439] Vatan gazetesinde ayrıca Oktay Akbal'ın kaleme aldığı bir yazının yayımlandığı görülür. Akbal bu yazıda özetle, Türkçenin on yıllık DP Dönemi'nde neredeyse yasaklı olduğunu, TDK yerine gerici bir akademi kurmaya gayret edildiğini, ancak bunda başarılı olunamadığını, dil devrimcilerinin çok çileler çektiğini, eski iktidarın Meclisteki *"Egemenlik Ulusundur"* yazısını kaldırtarak *"Hâkimiyet Milletindir"* yazısını astıklarını, devrimlere inananların ise sonuna kadar dayandıklarını, *"Anayasa"* ve *"Bakanlık"* demeye-yazmaya devam ettiklerini, yaşadıkları bu günleri aynı zamanda Türkçenin de kurtuluşu olarak gördüklerini, ses bayrağı olan Türkçenin büyük bir tehlike atlattığını ifade ederek yazısını *"Türkçeye geçmiş olsun!.."* şeklinde noktalar.[440]

Vatan gazetesinin bir başka nüshasında ise Oktay Akbal'ın başka bir köşe yazısının yayımlandığı da görülür. Akbal bu yazısında özetle, DP'nin iktidara gelir gelmez ilk işinin dil devriminin üzerine yumruğunu indirdiğini, Türkçe ezanın kaldırıldığını, ardından Teşkilat-ı Esasiye'ye geri dönüldüğünü, bakanlara vekil, Kurmay Başkanı'na Erkân-ı Harbiye Reisi denildiğini, bunların sonucunda dil devriminin bir anda tarihe karıştığını, dönem aydınlarının da bu yapılanları önemsemediğini yazar. Akbal, Ataç'ın son nefesine kadar tek başına dil devrimini savunduğunu ifade ettikten sonra hazırlanan yeni Anayasa'nın Batılı uluslarınkine benzer olacağından dolayı Osmanlıca kelimelerle yazılmaması gerektiğini devrimlere sırtını dönenlerin cezalarını çektiklerini yazar.[441]

Dokuzuncu Türk Dil Kurultayının açılış tarihinde, Ulus gazetesi nüshasının birinci sayfasında alt manşetten kurultayın çalışmalarının gün itibarıyla başlayacağı haberinin olduğu görülür. Haberin içeriğinde toplantının beş gün süreceği belirtilerek ilk günün gündemi aktarılır. Ardından yirmi altı sayfalık Yönetim Kurulu

439 **Vatan**, 02.06.1960, s.4.
440 Oktay Akbal, "Türkçeye Geçmiş Olsun", **Vatan**, 02.07.1960, s. 3.
441 Oktay Akbal, "Yeni Anayasa Türkçe Olmalı", **Vatan**, 04.06.1960, s. 3.

raporundan[442] bölümler aktarılır.[443] Aynı tarihli Ulus gazetesi nüshasında Kurum üyelerinden M. Sunullah Arısoy'un da bir köşe yazısının olduğu görülür. Bu yazının içeriğinin Akbal'ın yukarıda özetlenen yazısıyla hemen hemen aynı merkezde olduğu görülür. Ayrıca kurultayın, Atatürk devrimlerinin anlam kazandığı günlere denk geldiği ifade edilerek MBK üyelerinden gereken ilgiyi görmesinin umulduğunu, zira 27 Mayıs'ın dil devrimini savunanlara zafer muştusu getirdiği ifade edilir.[444]

11.07.1960 tarihli Vatan gazetesinde kurultayın toplanma haberinin olduğu görülür. Haberde dört yüze yakın delegenin katılacağı ve kurultayın altı gün süreceği yazar.[445] Vatan gazetesinin kurucusu ve baş yazarı Ahmet Emin Yalman'ın da aynı tarihli nüshada uzunca bir köşe yazısının olduğu görülür. Yalman, yazısında özetle, millî birliğin esas hedef olarak görüldüğü bu devrede gönüllerinin TDK'nin çalışmalarını dil sahasındaki anarşiyi gidermeye yöneltmesini istediğini belirtir. Yazının devamında dilde ırkçılığın, iki taraflı taassup ve ifratın ortadan kaldırılarak yaşayan ve konuşulan dilin dışındaki uydurma dil çabalarının sona ermesini ve dil konusunda orta yolun tutulması gerektiğini belirterek dilin bir oyuncak gibi kullanılamayacağını, onun temel vazifesinin nesiller arasında köprü kurmak olduğunu ekler. Yalman, Türkçe olarak kabul edilen kelimelere yasaklar konularak pasaporta tâbi tutmanın, Fransızcadan yığınla kelime alarak yaşayan kelimeleri baltalamanın ziyankârlık ve zevk israfı olduğunu, buna benzer heveslerin başka memleketlerde de görüldüğünü, ancak oralarda bizdeki gibi devlet otoritesinin bu işe karışmadığını ve tabii seyri bozmadığını belirtir. Yalman, yazısının devamında İttihat ve Terakki devrinde Turancılık düşüncesinin hüküm sürdüğü sırada yazı diline zorla karışmaların olduğunu ve Çağataycanın moda hâle geldiğini, dilin mühim vazifeleri olduğunu kavrayan Ziya Gökalp'in hatayı kısa zamanda görerek kullanılan kelimenin aslı ne olura olsun Türkçe olarak kabul edilmesini savunduğunu, ancak dil kaideleri açısından yabancı dillere kapitülasyonlar verilmesine razı olmadığını ve İstanbul dilinin ölçü olduğu prensibini getirdiğini yazar. Yalman, Gökalp'in yardımcılığını yaptığını ve onun kendine bir ara uydurma dil modasına kapılsalar da daha sonra akıllarının başına

---

[442] Yönetim Kurulu raporunun, kurultayda resmî olarak okunmadan önce Ulus gazetesinde yayımlanmış olması ilgi çekicidir.
[443] "Türk Dil Kurultayı Bugün Çalışmalarına Başlıyor", **Ulus**, 11.07.1960, s. 1 Ve 3.
[444] M. Sunullah Arısoy, "IX. Türk Dil Kurultayı", **Ulus**, 11.07.1960, s. 2.
[445] "Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor", **Vatan**, 11.07.1960, s. 1.

geldiğini söylediğini de ekler. Yalman, Gökalp'in ölçü olarak koyduğu İstanbul'da yaşayan dilin dünyanın her tarafındaki Türklerce de benimsenerek dilde birliği sağladığını, Atatürk'ün de dil işine el atarak suni bir dilin denemesini yaptığını, ancak kısa zaman sonra bunun zararını görerek Ziya Gökalp ile aynı yolda buluştuğunu, yaşayan dil dışında bir dil cereyanı yaratıp inkılap olarak göstermenin ve bunu Atatürk'e dayandırmanın yanlış ve haksız bir hareket olduğunu ifade eder. Yalman, yazısının sonunda dilin kendi hızıyla sadeleştiğini, güzelleştiğini, klişelerden kurtulduğunu ve ifade gücünün arttığını, bu işi zorlayarak yapmanın zararlı olduğunu, Muallimler Birliği tarafından 1948 yılında tertip edilen dil kongresinde yaşayan dil prensibinde birleşildiği gibi Dil Kurumunun aynı esaslarda birleşmesi gerektiğini, dilde anarşiye son verilerek bu konunun bir devrim konusu yapılmaktan vazgeçileceğini ummak istediğini ifade eder.[446]

Ulus gazetesinin bir haberinde Tahsin Banguoğlu'nun konuşması ile Albay Sami Küçük'ün konuşmasının satır başları verilir. Ayrıca gazetelerin dil tutumuyla ilgili Behçet Kemal Çağlar'ın Cumhuriyet gazetesine teşekkür telgrafı çekilmesi önerisi, Hasan Âli Yücel'in görüşleri ve Cemal Gürsel'e kurultay tarafından gönderilen telgraf okuyucularla paylaşılır.[447] Vatan gazetesinde de kurultayın toplandığına dair haberin[448] olduğu görülür ve ilk gün izlenimleri okuyucularla paylaşılır.

Ulus gazetesinin başka bir nüshasında Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun bir köşe yazısının yayımlandığı görülür. Karaosmanoğlu özetle Dokuzuncu Türk Dil Kurultayında ilk kurultayı hatırladığını ve bu kurultayda da aynı heyecanın hissedildiğini, şahsının da benzeri heyecanı bir ay önceki Meclis yemin töreninde tekrar yaşadığını, yemin töreniyle kurultay toplantısındaki bağın kurultay tarafından Cemal Gürsel'e çekilen telgraftaki *"Atatürk'ün büyük önem verdiği dil devrimi, başkanlığınızdaki hükûmetin ve Millî Birlik Komitesinin yakın ilgisi ile ülküsü yolunda*

---

[446] Ahmet Emin Yalman, "Dilde Birlik", **Vatan**, 11.07.1960, s. 1 ve 5.

[447] Bu kurultayda MBK'ye telgraf çekilmesi işi yukarıda da değinildiği üzere Behçet Kemal Çağlar'a verilmişti. Ulus gazetesine de haber olan bu telgraf şu şekildedir: *"Dokuzuncu Dil Kurultayı devrimlerin kurtarıcısı Millî Birlik Komitesini saygıyla selamlar. Atatürk'ün büyük önem verdiği dil devrimi, başkanlığınızdaki hükûmetin ve Millî Birlik Komitesinin yakın ilgisi ile ülküsü yolunda hız kazanmıştır. Türkçenin egemenliği savaşında mutlu bir çağa giren kurultay, bu inanla sizlere saygı ve sevgilerini sunmayı oybirliği ile kararlaştırmıştır."* ("T.D. Kurumu Artık Huzura Kavuşmuştur", **Ulus**, 12.07.1960, s. 1 ve 5.)

[448] "Büyük Dil Kurultayı Ankara'da Toplandı", **Vatan**, 12.07.1960, s. 3.

hız kazanmıştır.” ibaresinde görülmesinin mümkün olduğunu ifade eder. Karaosmanoğlu, TDK ve TTK'yi kuran Atatürk'ün yerli-yabancı tüm bilginlerden faydalandığını, ilk kurultayın da bu yönüyle milletlerarası bir kimlik sergilediğini, ancak son on yılda bu yapılanların reddedildiğini, bu retlerin hangi ilmî belgelere dayandırıldığını bilmediklerini, Dokuzuncu Türk Dil Kurultayının Kurumun yıkılma tehlikesini atlatma sevinciyle toplandığını ifade eder.[449] Ulus ve Vatan gazetelerinde Kurum üyeliğinden çıkarılmalar hakkında haberlerin de yer aldığı görülür.[450] Her iki haberin manşetinde de *“Temizlik”* kelimesi tercih edilmiştir. Haberlerin içeriğinde de ortak nokta olarak öz Türkçe karşıtlarının, Anayasa metninin ve dilinin Osmanlıcaya çevrilmesi yönünde oy kullanan üyelerin, Peyami Safa ile onunla aynı çizgide olanların Kurum üyeliğinden çıkarıldığı bilgisi öne çıkar.

Ulus ve Vatan gazetelerinin bir başka nüshasında ise Atatürk'ün, Kurumun bir numaralı üyesi olarak tescillendiği ile ilgili kurultayda karar alındığı ve ezanın Arapça okutulmasının devrimlere aykırı olduğu gerekçesiyle Diyanet'in uyarılmasına ilişkin önergenin kabul edildiği haberlerde yer bulur.[451]

Vatan gazetesinde Naim Tirali'nin köşe yazısında özetle, TDK çalışmalarına yapılan saldırıların ilmî temellerinin olmadığı, Türkiye'de dil çalışmalarına zararı dokunanların, TDK çalışmalarını baltalama amacıyla çıkarılan yayınlar ile Osmanlıcadan vazgeçemeyen bazı aydınlar olduğu ifade edilerek dilin arılaşmasına karşı çıkmanın dilin soysuzlaşmasına sebep olduğu da belirtilir. Yazıda ayrıca, dil devriminden yana olmayanların da zamanla bilinçli ya da bilinçsiz şekilde devrimden yana olacağı ve dil devrimine uygun kelimelerle yazmaya başlayacakları ifade edilir.[452]

Dokuzuncu Türk Dil Kurultayının sona erdiği haberi Ulus gazetesinin 16.07.1960 tarihli nüshasında birinci sayfadan verilir. Haberde yeni Yönetim Kurulu listesinin[453] de verildiği görülür.[454] Aynı tarihli Vatan gazetesinde de benzer bir

---

449 Yakup Kadri Karaosmanoğlu, “Türk Dil Kurultayı”, **Ulus**, 13.07.1960, s. 1 ve 3.
450 “T. Dil Kurumunda Temizleme Hareketi”, **Ulus**, 14.07.1960, s. 1. / “Dil Kurumu da Üyeleri Arasında Temizlik Yaptı”, **Vatan**, 14.07.1960, s. 1.
451 **Ulus**, 15.07.1960, s. 1. / **Vatan**, 15.07.1960, s. 1.
452 Naim Tirali, “Dil Devrimi ve Yazarlar”, **Vatan**, 15.07.1960. s. 2.
453 **Ulus** gazetesinin ertesi günkü nüshasında bu listenin hatalı verildiği belirtildikten sonra okuyucularından özür dilenerek yeni listenin yayımlandığı görülür.
454 “Türk Dil Kurultayı Sona Erdi”, **Ulus**, 16.07.1960, s. 1 ve 5.

haberin yayımlandığı görülür. Burada Ulus gazetesinden farklı bir yaklaşım olarak gençlerin eski yönetimi devirdikleri ibaresi dikkat çeker.[455] Ulus gazetesinde bu tarihten sonra kurultayla ilgili herhangi bir habere rastlanmazken Vatan gazetesinde Oktay Akbal'a ait üç yazının, Naim Tirali'nin ise bir yazısının, yayımlandığı görülür.[456] Bu dört yazıdan ilkinde Akbal, bir okurundan mektup aldığını ve bu mektupta gazetenin baş yazarı Ahmet Emin Yalman'ın devrimci okurları üzecek şekilde, yaşayan Türkçe fikirli yazılar yazdığını, ancak öğrencilerin Akbal'ı, yaşlıların çoğunun Yalman'ı, tercih ettiğini, Yalman'ın dilinin yaşayan Türkçe olsa da yaşayacak Türkçe olmadığını ve kullandığı sözcüklerin sevimsiz olduğunu ifade ettiğini belirterek söz konusu mektubu almaktan dolayı büyük sevinç duyduğunu ekler. Akbal, yazının devamında bu mektuptan dil devriminin bütün yurtta benimsendiği sonucuna ulaştığını, baş yazarları olan Yalman'ın yaşayan Türkçeyi kullandığını, ancak onun da yirmi-otuz yıl önce kullanmaktan kaçındığı kelimeleri rahatlıkla kullandığını, bunu da çoğunlukla farkına varmadan yaptığını, on yıl sonra da beğenmediği sözcükleri rahatlıkla kullanacağını yazar. Akbal yazısının devamında mektup gönderen bu okurun Yalman'ı yermekte haklı olduğunu belirterek Atatürk'ün sözünde belirttiği *"boyunduruk"* tabirinin birinin Osmanlıca diğerinin ise yaşayan Türkçe olduğunu savunur.[457] Akbal'ın ikinci yazısı Kurum üyeliğinden atılanlar hakkındadır. Bir kurumda eleştirinin de sınırı olduğunu, herhangi bir kuruma üye olduktan sonra o kurumun amacına ters düşecek davranışlarda bulunulamayacağını, eleştireceklerin üyelikten çıkması gerektiğini, Anayasa dilinin Osmanlıcaya dönüştürülmesine karar veren üye milletvekillerinin siyasal düzen onlardan yana olduğu için yeni durum oluşunca üyelikten atıldığını, kurultayın en başarılı kararının, yetersiz olsa da bu karar olduğunu yazar.[458] Naim Tirali de Akbal'ın yazısından yaklaşık bir hafta sonra aynı konulu bir yazı yazar. Yazar, birçok dernek ve Kurumda

---

[455] "9. Türk Dil Kurultayı Çok Gürültülü Şekilde Sona Erdi", **Vatan**, 16.07.1960, s. 1 ve 5.

[456] Akbal ve Tirali'nin aynı zamanda Dokuzuncu Türk Dil Kurultayında Yönetim Kuruluna seçilmiş olmalarının bu yazıların önemini arttırdığını düşünmekteyiz.

[457] Oktay Akbal, "Yaşayan Türkçe mi Yaşayacak Türkçe mi?" **Vatan**, 22.07.1960, s. 3.

[458] *"Yalnız o eski milletvekilleriyle, o pek ünlü yazarı* [(Peyami Safa'yı kastediyor.) F.D.] *Kurumdan atmakla iş biter mi? Hayır, bugün Dil Kurumu üyeleri arasında dil devrimine karşı olan başka kimseler de vardır. Onlar ne olacak? Bu kurultayda gördük birtakım eski milletvekilleri, politikacılar da yerli yersiz kürsüye çıkarak konuştular. Bunlar ne bilim ne sanat adamı ne dilci ne edebiyatçı… Öyleyse Kurumda işleri nedir? Dil Kurumunu bu çeşit parazit üyelerden kurtarmanın çaresi yok mudur? Belki bu da üç yıl sonraki kurultayın başlıca konusu olacak. IX. Kurultay devrim düşmanı üyelerini atmakla başarılı bir iş yaptı…"* (Oktay Akbal, "Dil Kurumundan Atılanlar" **Vatan**, 24.07.1960, s. 3.)

olduğu gibi Dil Kurumunda da üyelikten atılmalar olduğunu, ancak üyelikten atılanlarla ilgili yazıların dost-ahbap ya da düşmanlık-küskünlük ilişkileri çerçevesinde yazıldığını görmenin üzüntü verici olduğunu belirtir. Tirali, haksız yere atılanlar için mahkeme yolunun açık olduğunu ve bu şekilde atılmanın üyenin onuruyla oynamak olduğunu belirtir. Tirali Kurum üyeliklerinden atılma zamanını, sosyolojik ve psikolojik yönler ile prensipler açısından eleştirir.[459]

Akbal'ın kurultay sonrası üçüncü yazısı akademileşme ile ilgilidir. Yazıda, Falih Rıfkı Atay'ın, Atatürk Akademisi kurmaya yönelik teklifte bulunduğunu, Millî Eğitim Bakanı Fehmi Yavuz'un Atay'ı desteklediğini yazar. Akbal, Atatürk vakfı olan kurumların, kurucularının vasiyetleriyle yaşayıp çalıştıklarını, Atatürk'ün Türk İlim Akademisi olarak da bu kurumları kurabilecekken böyle yapmadığını ve bu kurumların ayrı ayrı kendi tüzükleriyle çalışmasını uygun gördüğünü, dolayısıyla yapılan çalışmanın Atatürk'ün hatırasına saygısızlık olduğunu savunur. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumunun statüsünün değiştirilemeyeceğini, Bakanlığın, Atatürk Akademisi kurarken bu kurumları ortadan kaldırmayı düşünmesinin yanlış olduğunu, böyle bir akademi kurulacaksa Fransız Akademisi örnek alınarak kurulabileceğini ve gelişigüzel kararlarla kurulacak böyle bir akademinin zararlı olacağını yazar.[460]

4.2.2. Dokuzuncu Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

1960 yılında yapılmış olan Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı, dönemin siyasi havasının yoğun olarak hissedildiği bir kurultay olmuştur. Kurumun kırk yılının kaleme alındığı kitapta şu ifade dikkatimizi çekmiştir: *"IX. Kurultay baştan sona 27 Mayıs Devrim heyecanının çalkantıları içinde geçmiştir."*[461] Tutanaklara yansıyan sözlerden anlaşıldığı üzere, Türk siyasi hayatında yıkıcı sonuçları olduğu belirtilen[462] 1960 askerî darbesi TDK'de sevinçle karşılanmış ve övgüye mazhar olmuştur. Kurultayda 27 Mayıs darbesini gerçekleştirenlerin övülmesi, onlara bağlılığın

---

[459] Naim Tirali, "Dernek ve Kurumlardan Atılanlar İçin", **Vatan**, 30.07.1960, s. 2.
[460] Oktay Akbal, "Atatürk Akademisi" **Vatan**, 01.08.1960, s. 3.
[461] Dilaçar, vd., **A.e**, s. 106.
[462] Bk. (Çevrim içi) https://www.academia.edu/5403733/27mayısdarbesiraporu?, 26 Temmuz 2018.

bildirilmesi, hainlikle suçlanan Peyami Safa da dahil, farklı siyasi görüşte bulunanların üyelikten çıkarılması;[463] Kurumun genel imajını; demokratlık, çok seslilik, hukuk normları, vb. açılardan zedeleyebilecek bir tutum olarak değerlendirilmeye açıktır. Dil Bilgisi, imla ve terim gibi sorun alanlarına yoğunlaşılması gerekirken son on yılını ve ileriki yıllarını siyasi çekişmelere ayıran Kurumun yapısal ve yönetsel açıdan tartışılması gerekir. Bir yandan dünyada bilimin ve tekniğin ilerlediği göz önüne alındığında, terim çalışmalarında istenen seviyeye ulaşılamaması ve Kurumun kendini zamanında güncelleyemeyerek kısır siyasi tutum ve davranışları özellikle yönetsel planda daha çok öne çıkarması düşündürücüdür. Eğitim-öğretim sahasına bakıldığında da TDK'nin dil bilgisinin terimlerinden öğretimine varıncaya kadar birleştirici bir tutumu yakalayamaması, diğer ders alanlarında ise MEB'in ayrı TDK'nin ayrı usulleri benimsemesi ve ortak noktaları bulamamasında TDK'nin sorumluluğu daha fazladır; zira TDK, Türk dilinin güzelliklerinin ortaya çıkarılması ve bütün kurumlara dil alanında ilham olması için kurulmuştur.

Kurultaylar tarihinde ilk kez albay rütbesinde muvazzaf bir asker konuşma yapmıştır. Bu durum, o dönemin şartlarında 27 Mayıs'ın sivil alana olan etkisinin boyutunu göstermesi bakımından önemli bir örnek teşkil etmiştir. 27 Mayıs sonrasında Yassıada'da yargılanan Kurum üyelerinin TDK üyeliğinden atılması politik bir yaklaşım ve bilimsellik dışı bir tutum olarak değerlendirilmeye müsait bir zemin oluşturmuştur. Vatan gazetesi yazarı ve Kurumun da üyesi olan Naim Tirali'nin işaret ettiği üzere atılan üyelerin maruz kaldığı sosyopsikolojik darbe önemlidir. Hukuki açıdan bakıldığında da yapılan atılma işlemi sorunlu bir işlemdir. Zira bir kuruma üye olmak demek her şeyiyle o kurumu benimsemek gerektiği anlamına gelmemelidir. Her kurumda muhaliflerin olması ise tabii ve ontolojik planda zorunlu bir durumdur denilebilir.

Terim Komisyonu raporunda ifade edilen, kolun *"27 Mayıs devrimi ışığı altında"* incelemelerini yaptığı vurgusu dikkat çeken ve Kurumun politik bakışı, ilmî bakışın önüne aldığını düşündürebilecek bir ifade olmuştur. Samim Kocagöz ve arkadaşlarının Diyanet İşleri Başkanlığına ezanın tekrar Türkçe okunmasına yönelik

[463] Agop Dilaçar ve diğer komisyon üyelerince kaleme alınan Türk Dil Kurumunun 40 Yılı, adlı TDK kitabında, üyelikten çıkarılma işlemi ve bu minvalde yapılan tartışmalara ilişkin hiçbir bilgi bulunmadığı görülmüştür. Bu durum, kitabı eksik bırakmıştır.

dilek belirten bir yazının gönderilmesini önerge olarak sunmaları ve bunun kurultay tarafından kabul edilmesi Kurumun dil sosyoloji ile ilgili tutumuna önemli bir örnek olmuştur. Terim konusunda geri kalındıkça istenilen düzeye ulaşılamamasının yabancı dillerdeki terim ve kelimelerin istilası sonucunu doğuracağı görüşü isabetli olmuştur. Ancak Terim Komisyonu raporunda Sait Sadi Danışmentgazioğlu'nun hazırladığı Teknoloji Terimleri Sözlüğü'nün hacimli bir eser olduğu ve maddi imkansızlıklardan ötürü basılamadığı ifadesi oldukça tartışmalıdır. Zira kurultay tutanakları üzerinden Kurumun bütçesine bakıldığında bütçede fazlalık olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bütçe yetersizliği doyurucu ve inandırıcı bir sebep olmamıştır. İlmî anlamda değişik alanlara ait sözlükler çıkarılması teklifi olumlu olmuştur. Bununla beraber Dil Bilgisi Kolu'nun bu kurultaya kadar hiçbir eser ortaya koyamaması bilimsel ilerleme anlamında sorunlara sebebiyet vermiştir. Ayrıca imla konusunda o dönemlerde görülen sorunlar günümüz imla sorunlarının ana kaynaklarından biri olmaya devam etmektedir. Dile bu yıllardan itibaren yerleşmeye başlayan Kurum merkezli birçok kelimenin düşünce, yayın, sanat, kültür ve eğitim dünyası kanalıyla toplumun çoğunluğunca kullanılmaya başlanmasının temelinde bu dönemin ilk beş yılında, TDK'nin dil kararlarının ve uygulamalarının etkisi söz konusu olmuştur. 27 Mayıs sürecinden çok kısa süre sonra yapılan Dokuzuncu Türk Dil Kurultayında dil üzerinden siyasi kamplaşma zemininin yoğunlaştığı görülmüştür.[464]

27 Mayıs'ın hemen akabinde oluşan yeni siyasi havasının hâkim olduğu bir ortamda yapılan bu kurultay, her yönüyle dikkate şayan bir kurultay olmuş ve Kurumun tarihinde önemli bir yer tutmuştur. Dolayısıyla bu durum, dönemin basınının da dikkatini oldukça çekmiş ve kurultay öncesi ve sonrası yayımlanan haber ve köşe yazılarıyla hareketli bir dönemi anlamamıza ve anlamlandırmamıza ışık tutmuştur. Bununla birlikte dönem basınının medyatik tavrı genelde gazete yönetimlerinin kabul ettiği siyasi zihniyet çerçevesinde konumlanmışsa da bu kurultayın basın yansımaları

---

[464] *"Bu bakımdan öz Türkçeciler, 27 Mayıs'ı haklı ve yerinde bir hareket olarak görür. Örneğin İmer, bu gelişmeleri, 1950-1960 arasında hükûmet aracılığıyla başlayan Türk Dil Devrimi'ni köstekleme çabalarının, 1960 siyasal devriminden sonra ortadan kalkması şeklinde yorumlar. 1972 yılında TDK tarafından yayımlanan 'Türk Dil Kurumunun 40 Yılı' adlı çalışmada ise şu ifadeler geçer: '27 Mayıs 1960'ta Türk ordusunda Atatürk ülkücülüğü canlılığını göstermiş, karanlık ve gerici bir yönetime başkaldırmanın olumlu belirtisi, başka alanlarda olduğu gibi, dilde de görülmüştür.' Diğer taraftan 1960 darbesinin dil üzerinden ilericilik-gericilik tartışmasını alevlendirdiği de söylenebilir."* (Gönülal, **A.e**, s. 119.)

çerçevesinde değerlendirildiğinde Vatan gazetesinde bu genel tavrın dışında bir anlayış dikkat çeker. DP iktidarının ilk zamanlarında gazetenin daha muhafazakâr bir dil anlayışını desteklediği ve bu desteği tartışma zemininde ele aldığı bilinmektedir. 27 Mayıs sonrası oluşan yeni süreçte ise Ahmet Emin Yalman'ın 11.07.1960 tarihli *"Dilde Birlik"* başlıklı yazısı dışarıda tutulmak kaydıyla, Vatan gazetesinin geçmiş dönemin yayın politikası çerçevesinde bir desteğin görülmediği söylenebilir. Hatta, Yalman, sahibi olduğu gazetede yazarlık yapan ve dilde devrimci kanatta olan Oktay Akbal tarafından aleyhte tenkide de tâbi tutulmuştur. Dolayısıyla sahibi olduğu gazetede dil politikaları ve tartışmaları açısından bakıldığında fikirlerin serbestçe tartışılmasından yana tercihte bulunan bir Ahmet Emin Yalman profili söz konusu olmuştur.

4.3. Onuncu Türk Dil Kurultayı (08-12 Temmuz 1963)

A- Birleşim Öncesi

Olgunlaşma ve Etkinlik Dönemi'nde (1962-1972)[465] yapılan bu kurultay, ilk gün toplantı yeter sayısı bulunamamasından ötürü açılamamıştır.

B- Birinci Birleşim Birinci Oturum

Bu birleşimin ilk oturumu Kurum Başkanı Tahsin Banguoğlu'nun konuşmasıyla başlar. Banguoğlu, özleşme yolunda ilerlemeler kaydedildiğini ve millî dil bilincinin oluştuğunu, yeni sözcüklere karşı olan direncin kırıldığını belirtir. Banguoğlu, Kuruma yöneltilen yapma bir dil oluşturdukları iddiasına katılmadıklarını ve bu hususta ikircikli olanın dil değil, art düşünceli aydınlar olduğunu ekler. Banguoğlu konuşmasının devamında 27 Mayıs'ın gerici zorlamayı giderdiğini, ancak bazı siyasilerin bunun tersine davrandıklarını da ifade eder.

Banguoğlu ayrıca yeni dilin halka mal olması için devlet emirlerine bel bağlama devrinin sona erdiğini ve bu amaçla aydın çevreler arasında geniş iş birliklerinin kurulması gerektiğini, Türkiye'de bu iş birliğini sağlayacak tek yetkili kuruluşun[466] TDK olduğunu ve Kurumun yeniden örgütlenmesi gerektiğini ifade

---

[465] Bu tanımlama, TDK'nin 40 Yılı adlı kitapta yapılmıştır. (Bk. Dilaçar, vd. **A.e**, s. 113.)

[466] Banguoğlu'nun bu konuşmada dernek statüsünde olan TDK'yi *"tek yetkili kuruluş"* olarak nitelemesi oldukça ilgi çekicidir. Zira Kurum yönetimleri, kurultayların tutanaklarına bakıldığında

eder.[467]

Ardından Millî Eğitim Bakanı İbrahim Öktem sözü alarak tam bağımsızlığı sağlamanın dil bağımsızlığına bağlı olduğunu, İslamiyet'in Türk uygarlığına ve diline büyük etkileri olduğunu ve bu merkezde milletten ümmete geçildiğini, bu durumun milleti ikiye böldüğünü, Atatürk'ün bu Kurum eliyle aydınlarla halkın birbirini anlamalarını sağlamak için dil birliği kurmayı arzuladığını, böylece muasır medeniyet yoluna ulaşılacağını düşündüğünü söyler.[468]

Bu iki konuşmanın ardından Yakup Kadri Karaosmanoğlu oylama neticesinde Kurultay Başkanı seçilir. Karaosmanoğlu, yaptığı kısa konuşmada başkan seçilmekle tarihi bir gerçeğin yerine geldiğini, zira Kurumun hayattaki tek kurucu üyesi olması hasebiyle seçilmenin kendini mutlu kıldığını ifade eder.

Akabinde Yönetim Kurulu raporunun okunmasına geçilir. Rapor, Genel Yazman Ömer Asım Aksoy tarafından okunur. Aksoy, özleşmenin son otuz yılda atılım kaydettiğini, TDK kuruluncaya kadar olan Türkçeleşme oranının %50'ye, TDK kurulduktan sonra bu oranın gazete dilinde %60'a, roman dilinde %72'ye ulaştığını, alınan bu sonuçlarla dile müdahaleye karşı çıkıp tabii seyrine bırakılması gerektiğini savunanların haksız çıktığını ifade eder. Akabinde otuz yıllık süreçte ilk on sekiz yıl devlet desteği gördüklerini daha sonraki on yılda bu desteğin kaldırıldığını, 1960'tan itibaren devlet desteğinin geri geldiğini ifade eder. Aksoy, bu merkezde 27 Mayıs'tan sonra hazine bütçesine az da olsa ödenek konulduğunu, Hükümet Başkanı'nın, bakanlıklara gönderdiği 28.1.1961 tarihli yazıda Türkçe karşılığı olan yabancı sözcüklerin kullanılmamasını bildirdiğini ve dil davasını sahiplendiğini, İçişleri Bakanının gönderdiği resmî yazılarda Türkçeye saygı ve özen gösterilmesini istediğini, valilerin resmî dil işlemleriyle yakından ilgilendiğini, 09 Temmuz 1961 tarihli halk oylamasıyla kabul edilen Anayasa'nın dil davası açısından önemli olduğunu dile getirir. Aksoy, konuşmasının akabinde devrimler zincirinin bir halkası olduklarını, bu yönüyle dilin önünden giderek ona yol açtıklarını, ancak akademilerin böyle olmadıklarını ve dilin arkasından gittiklerini, bundan dolayı bir dil akademisi

---

genel olarak yetki sahibi olmadıklarının ve dolayısıyla da yaptırım güçlerinin olmadığının altını çizegelmiş olsalar da fiiliyatta bu durumun böyle algılanmadığı ve görülmediği Banguoğlu'nun yaptığı bu nitelemede kendini göstermektedir.

[467] Bk. **Onuncu Türk Dil Kurultayı-1963**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1964, s. 7-9.

[468] Bk. **A.e.,** s. 9-11.

kurulsa da Kurumun çalışmalarına devam edeceğini ifade eder. Genel Yazman Aksoy, akabinde çeşitli başlıklar altında teknik bilgilendirmeler yaparak raporun sunumunu tamamlar.[469] Ardından Tanıtma, Yayın, Gramer, Derleme-Tarama, Sözlük, Terim, Bütçe komisyonları kurulur ve komisyonların görevleri tevdi edilerek çalışmalarına imkan sağlamak üzere bu oturum ertesi gün toplanmak üzere sonlandırılır.[470]

C- İkinci Birleşim Birinci Oturum

Bu oturum 10 Temmuz 1963 Çarşamba günü saat 15.00 itibarıyla açılır ve Tanıtma Komisyonunun raporu[471] okunarak müzakerelere geçilir. İlk sözü alan Abdi Tevfik Yegül, neredeyse sonu Fransızca *"-sion"* eki ile biten kelimelerin hepsinin Türkçeye sokulduğunu ve TDK'nin avuç dolusu atılan Arapça ve Farsça yerine etek dolusu yabancı kelime aldığını söyler. Osman Turgut Pamirli, radyo konuşmalarının aceleye getirildiğini, TDK muhalifi yazarların açık oturumda alay ettiklerini söyler. Asım Bezirci sokaklarda görülen yabancı kelimeler üzerinde titizlikle durulmasını ister. Behçet Kemal Çağlar, Kurum yayınında Ziya Gökalp'in küçümsendiğini ve yazarın buna hakkı olmadığını, Senatoda, İşçi Partisi üyesi Niyazi Ağırnaslı'nın *"çağrı"* kelimesinin yerine *"davet"* kelimesini kabul ettirmesine teessüf edilmesi gerektiğini söyler.[472] Halit Tarancı, gazetelerde çıkan bazı Türkçe kelimeleri anlayamadıklarını ve bu kelimelerin sözlüklerde karşılığı bulunmadığını, kimsenin kendi başına kelime türetme işine girmemesi gerektiğini söyler. Bu eleştirilere cevap Kol Başkanı olan Sunullah Arısoy tarafından verilir. Arısoy; Ziya Gökalp'in küçültülmediğini aksine yüceltildiğini, tabela, mağaza adları hususunda İçişleri Bakanlığına başvuruda bulunduklarını, Senatoya yazılacak mektupla üzüntülerin bildirilmesi konusunda Çağlar'a katıldığını ifade eder. Ardından rapor, oylamaya konularak kurultay üyelerince kabul edilir.[473]

Akabinde Yayın Kolu raporunun okunmasına[474] ve sonrasında müzakerelere geçilir. Erdal Öz, Nutuk'un günümüz Türkçesine hâlâ çevrilmemesinde Yönetim Kurulunun suçlu olduğunu söyler. Feridun Nafiz Uzluk, Âşık Paşa'nın

---

469 Bk. **A.e.,** s. 19-34.
470 **Onuncu Türk Dil Kurultayı-1963**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1964, s. 39-45.
471 Bk. **A.e.,** s. 49-54.
472 Bu konuyla ilgili yapılan tartışmalar için bk. **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, Seksen sekizinci Birleşim, C.12, 8.7.1963, s. 761.
473 Bk. **A.e.,** s. 55-65.
474 Bk. **A.e.,** s. 65-66.

Garipnâmesi'nin basılmasının gerekli olduğunu söyler. Osman Turgut Pamirli, Halk edebiyatı ve Türk folkloruna önem verilmesi gerektiğini ifade eder. M. S. Aran, Mevlana dururken Ömer Hayyam'ın tercümelerini yapmamak gerektiğini söyler. Müzakerelerden sonra rapor, kurultayca oylanarak kabul edilir. Ardından oturum saat 19.00 itibarıyla kapatılır.[475]

Ç- Üçüncü Birleşim Birinci Oturum

Bu oturum 11 Temmuz 1963 Perşembe günü saat 15.00 itibarıyla açılır. Ardından gündem gereği Gramer Komisyonu raporu okunur.[476] Akabinde müzakerelere geçilir. Osman Turgut Pamirli, kendilerinin dil bilgisi tercih etmelerine karşın Kurumun gramer teriminde ısrar ettiğini ve dil bilgisi kitaplarında dilin haysiyetini zedeleyen hataların bulunduğunu söyler. Abdi Tevfik Yegül, verdiği örnekler üzerinden imla meselesine dikkat çeker. Halit Fahri Ozansoy, yabancı dilden sözcüğe getirilen Türkçe ekin telaffuza göre olması gerektiğini belirtir, ayrıca liselerde dil bilgisi okutulması tecrübesinden iyi sonuç alınamadığını, bu işin ortaokulda bitirilmesi gerektiğini ifade eder. Ardından daha önceki kurultaylarda olduğu gibi bu kurultayda kolun ismi olan gramer kelimesi yerine dil bilgisi isminin konulması isteğini içeren önerge verilir. Ancak söz alan Zeynep Korkmaz, özetle bu kelimenin grameri tam karşılamadığını ifade eder. Sonuç itibarıyla konunun yönetime havale edilmesi uygun görülür. Ardından Komisyon Sözcüsü Doğan Aksan kürsüye geçerek liselerde başlı başına gramer öğrenimine geçilmesi için MEB nezdinde girişimlerde bulunulması, lise öğretmenlerine gramer kursları açılması hususunda komisyon kararlarının olduğunu ifade ettikten sonra rapor oylanarak kabul edilir.[477] Ardından oturum saat 18.00 itibarıyla kapatılır.[478]

D- Dördüncü Birleşim Birinci-İkinci-Üçüncü Oturum

Bu birleşim ve birinci oturum kurultayın son günü olan 12 Temmuz 1963 Cuma günü saat 09.30 itibarıyla açılır. Gündem gereği Derleme-Tarama Komisyonunun raporu okunur. Ardından yapılan müzakerelerde özetle, İsmet Eyüboğlu Türkçe-Osmanlıca ve Osmanlıca-Türkçe sözlüklere ihtiyaç bulunduğunu ifade eder; ancak Hikmet Dizdaroğlu ve Mustafa Canpolat, bu isteğin Kurum

[475] Bk. **A.e.,** s. 67-70.
[476] Bk. **A.e.,** s. 72-74.
[477] Bk. **A.e.,** s. 74-79.
[478] Bk. **A.e.**, s. 71-87.

amaçlarına aykırı olduğunu ifade ederler. Akabinde söz alan Komisyon Sözcüsü Kerim Yunt, kurultaya teşekkür eder ve yapılan oylamayla bu rapor da kabul edilir.[479]Bu işlemden sonra Sözlük Komisyonunun raporuna geçilir. Ardından müzakere yapılmadan oylamaya geçilerek komisyonun raporu kurultayca kabul edilir.[480]

Akabinde Terim Komisyonunun raporuna geçilir.[481] Raporun müzakerelerinde ilk sözü alan Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu; din, dil ve sanatın önemli alanlar olduğunu, Atatürk'ün ihtilal yaptığını, Kurumun devrim yaptığını artık evrim aşamasına geçmek gerektiğini ifade eder. Sait Sadi Danışmentgazioğlu, kendinin Türkçeci bir Türk olduğunu, sözlükte yabancı kelime olmaması gerektiğini, dile en çok yabancı kelimeyi Kurumun soktuğunu, yeni bir Karamanoğlu'na ihtiyaç olduğunu, üç yıl emek verdiği teknik terimlerle ilgili sözlüğünün kendinin muhalif olmasından dolayı Kurum tarafından basılmadığını ifade ederek sitemde bulunur. Ayrıntı sayılabilecek konuları kapsayan müzakerelerden sonra yapılan oylamada bu rapor da kurultayca kabul edilir.[482] Akabinde Bütçe Komisyonu raporunun ve yeni dönemin bütçe yönetmeliğinin okunmasına geçilir ve oturum saat 13.00 itibarıyla sonlandırılır.[483]

İkinci oturum saat 14.20 itibarıyla başlar ve yapılan oylamada Hesap ve Bütçe Komisyonunun raporu kabul edilir. Bu işlemlerin ardından Tasnif Kurulu oluşturularak seçimlere geçilir. Ardından Kurultay Başkanı Yakup Kadri Karaosmanoğlu kürsüye gelerek tartışmaların iki meselede toplandığını bunların; akademi hâlinde tekamüle doğru gidilmesi, halk teşkilatı şeklinde şubeler açılması, olduğunu ifade ederek Kurumun ne akademi ne de halk için propaganda yapan bir Kurum olduğunu, Atatürk devrimlerini tamamlayan bir kültür cephesi görevini üstlendiğini, dolayısıyla Kurumun akademi hâline gelirse donuklaşacağını, ayrıca tanıtımının yeterince yapılamadığını, TBMM'nin dahi Kurumu tanımadığını, bunu gidermeye dönük tedbirler almak gerektiğini ifade ederek konuşmasını tamamlar. Oturum bu konuşmanın ardından 17.00 itibarıyla sona erer.[484]

---

[479] Bk. **A.e.,** s. 89-92.
[480] Bk. **A.e.,** s. 92-94.
[481] Bk. **A.e.,** s. 94-99.
[482] Bk. **A.e.,** s. 99-103.
[483] Bk. **A.e.,** s. 105-122. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)
[484] Bk. **A.e.,** s.123-133.

Son oturum saat 00.00 itibarıyla açılır. Tasnif Kurulunun tutanağı okunarak seçim sonuçları ilan edilir ve Onuncu Türk Dil Kurultayı saat 00.30 itibarıyla Başkan tarafında kapatılır.[485]

4.3.1. Onuncu Türk Dil Kurultayına İlişkin Basına Yansıyanlar

Bu kurultaya ilişkin ilk haberin Vatan gazetesinin 07.07.1963 tarihli nüshasında birinci sayfadan verildiği tespit edilmiştir. Haber içeriğinde kurultayın kaç gün süreceğinin yanı sıra gündem hakkında özet bilgi verilir.[486] Vatan gazetesinin aynı tarihli nüshasında dikkat çeken bir açık oturum değerlendirmesi ile bir köşe yazısının olduğu da görülmüştür. Açık oturum haber yazısının içeriğine bakıldığında Dr. Reşat Titiz yönetiminde oturuma katılan Munis Faik Ozansoy, Tahsin saraç, Ceyhun Atuf Kansu ve Sunullah Arısoy, dilde özleşme, arılaşma ve Türkçenin gelişimi gibi konularda görüşlerini ortaya koyarlar.

Bu merkezde Ozansoy, özleşmenin artık gerekliliği konusunun tartışmayı gerektirmeyecek açıklığa ulaştığını, bundan sonraki süreçte özleşmenin sınırlarının ve yönünün tartışılması gerektiğini ifade eder. Saraç, Ozansoy'a katıldığını özleşmeyi artık herkesin kabullenmesi gerektiğini, ancak aydınların bu konuda çelişik tavırlar sergilediğini söyler.

Kansu, Orta Çağ Osmanlıcasının bırakılarak yeni bir dil oluşturulması fikrini öne sürer. Kansu, bu yeni dilin, Türkçenin kaynağı olmadığı için, Latince ve Grekçe değil, Eski Türkçe olması gerektiğini ifade ederek İslam uygarlığından bağları koparabilmek ve uluslaşabilmek için bu Türkçeye ihtiyaç duyduklarını ve ümmetlikten ve Osmanlılıktan bu şekilde kurtulacaklarını söyler.

Arısoy, devrimin müdahale anlamına geldiğini, 1863'ten 1963'e gelinen yüz yıllık sürede Türkçeleşme oranında %35 seviyelerinden %70 seviyesine bu yöntemle ulaşıldığını, son yıllardaki eserler incelendiğinde ise bu oranın %95 olduğunu, dili zorlamanın gerekli olduğunun böylece anlaşıldığını ifade eder. Kansu, Arısoy ile dil devriminin ilkelerinde beraber olsa da dili zorlama konusunda aynı fikirde olmadığını,

---

[485] Bk. **A.e.,** s. s. 134.
[486] "10. Dil Kurultayı Yarın Başlıyor", **Vatan**, 07.07.1963, s. 1 ve 5.

dili düzenin zorlayabileceğini belirtir.

Titiz, bazı siyasal düzen ve toplumsal yaşantıların Arısoy'un belirttiği zorlamayı duyulmayacak kadar yumuşattığını ifade eder. Ozansoy ise bunun doğru olduğunu ve düzenin insanları yeni bir dile zorladığını, dile karışmaktan anladığının onu zorlamadan gelişimine yön vermek olduğunu söyler.

Saraç, yeni düzenin yeni dil getirdiğini, dolayısıyla bu yönde bir zorlamadan söz edilebileceğini ve bunun olmasını da savunduğunu, Fransızcada yeni bir duyguyu anlatmada yazar ve ozanlarca yeni sözcüklerin uydurulduğunu, Türkçede de bu yola gidenlerin olduğunu, dilin zenginleşmesi açısından bu yöntemin uygulanması gerektiğini savunur.

Arısoy, Ozansoy ile ana ilkede ayrı düşmediklerini ancak yöntemde ayrılıkları olduğunu, Türkçenin iki ana sorunu olduğunu, bunlardan birinin dile terim ya da genel sözcük olarak giren Osmanlıcaları ayıklamak, diğerinin ise çağdaş uygarlık düzeni için yeni kavram ve terimlere karşılık üretilmesi olduğunu söyleyerek bunun yapılmaması durumunda Batı dillerinin tutsağı olunacağını savunur.

Ozansoy, Kansu ile aynı fikri paylaştığını, özleşme ve sadeleşmenin dili fakirleştirmediğini aksine zenginleştirdiğini, bu bakımdan da Arısoy'un fikrine yeni kelimeler yaratmak anlamında katıldığını, ancak bu yapılırken dilin yaratma ve üretme kurallarından uzaklaşılmaması gerektiğini, bu merkezde hayat ya da ömür yerine yaşantı kelimesinin kullanılmasını doğru bulmadığını, kelime türetmenin bilgi ve geleneklere uygun yapılması gerektiğini, Türkçe yazıp konuşurken Türkçe düşünülmesi gerektiğini, Osmanlıca yazdıktan sonra bunu Türkçeye çevirmenin özleşme değil kötü bir kavrayış olacağını[487] birçok yazarın içi boş sözleri, anlamdan yoksun olarak aktardığını söyler.

Saraç, özleşmede sınırdan hiçbir sınır tanımamayı anladığını dilin yaşayan bir varlık olmasından dolayı hiçbir durağı tanımamak gerektiğini buna zorunlu olduklarını ifade eder.

Titiz, bu oturumdan çıkarılabilecek sonucun Türkçenin arılaşmasından artık vazgeçilemeyeceği, bu devrimin tam olarak gerçekleşmesinin halka yönelmekle mümkün olduğu, toplumsal düzenin kendi halkçı dilini yaratarak modernleşeceği

---

[487] On Üçüncü Türk Dil Kurultayında, MEB müfettişliği de yapmış olan TDK üyesi Osman Bolulu'nun da bu görüşü savunduğu tutanaklarda görülmektedir.

şeklinde ifade edilebileceğini söyler. Titiz, Türkçenin de yakın gelecekte modern büyük diller arasına gireceğine inandığını söyleyerek açık oturumu sonlandırır.[488]

Vatan gazetesinin aynı tarihli nüshasında Mehmed Kemal'e ait bir köşe yazısı da yayımlanır. Yazar, bu yazısında imparatorluk kurmuş Osmanlının *"karma bir dil"*[489] kullanırken bir bildiğinin var sayıldığını ifade ederek *"Cihangirane bir devlet çıkardık bir aşiretten"* diyerek övünen Namık Kemal'in bu sözünü eleştirir.[490]

08.07.1963 tarihli Ulus gazetesinde yerli ve yabancı bilginlerin kurultaya katılacakları haberiyle ilk günün özet gündemi aktarılır.[491] Aynı tarihli nüshada Agâh Sırrı Levend'in bir yazısının yayımlandığı da görülür. *"Türk dilinin resmî dil olması için yapılan mücadeleleri ve daha sonra atlattığı tehlikeleri okuyacaksınız"* tanıtımıyla yayımlanan bu yazısında Levend özetle, Türk dilinin tarihte sık sık tehlikeler atlattığını yazarak atlattığı tehlikelerden birinin Kanun-i Esasi sürecinde yaşandığını, azınlıkların dillerini öğrenip öğretmekte serbest bırakıldıklarını, ancak mahkemelerde olsun Mecliste olsun değişik yansımalara sebep olacağı tehlikesini fark eden Sait Paşa'nın bunu önlediğini ve Türkçenin resmî dil olarak kabul edildiğini, bir başka tehlikenin de sadrazamlığa getirilen Tunuslu Hayrettin Paşa'nın Türkçe bilmemesinden kaynaklandığını, bir ara Arapçanın resmî dil yapılmasının düşünüldüğünü ifade ederek dil devriminden sonra bile bir profesörün Fransızcayı bilim dili olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürdüğünü, Türk dilinin, dil şuuru olan uyanık gençler sayesinde bu tehlikeleri atlattığını yazar.[492]

Aynı tarihli Vatan gazetesinde de kurultayın gün itibarıyla başlayacağı haberinin var olduğu ve gündemin özetinin ve sunulacak bilimsel bildirilerin

---

488 "Türkçenin Özleşmesi Tartışılabilir mi?", **Vatan**, 07.07.1963, s. 2.

489 Karma dil, tanımlamasına katılmamaktayız.

490 Yazar, çeşitli alt başlıklarla dil konusunda tarafların duruşunu kendine has bir üslupla tanıtır. Kurum muhaliflerinin, *"Terbiyeli Köfte"* yerine *"Eğitimli Köfte"* mi denileceğini sorarak bazı yerleşik kavramlar üzerinden konuyu alaysıladığını ve arı dile karşı olan muhaliflerin Güneş-Dil Teorisine karşı dursalar da bu konuda söz, Atatürk'e geldiğinde konuyu başka yöne çektiklerini ve dilde kafatasçılığın zor olduğunu bildiklerini belirterek bir dilin işlenmesinden ziyade köküne dönmenin ırkçılık olup olmadığı hakkında kararsız olduğunu yazar. Mehmed Kemal, dil işlerinde epey yol alındığını, kimsenin kendilerini bu yoldan geri döndüremeyeceğini, yazılarında %60-70 oranında sade dil olmasına rağmen bazı gazetecilerin, *Bakanlar Kurulu* ve *Sıkı Yönetim* yerine *Örfî İdare* diye yazmakta ısrar ederek eski dil tutumlarını inatla sürdürdüklerini ifade eder. (Mehmed Kemal, "Dil Kurultayı Toplanırken", **Vatan**, 07.07.1963, s. 3.)

491 "10. Türk Dil Kurultayı, **Ulus**, 08.07.1963, s. 1 ve 7.

492 Agâh Sırrı Levend, "Türk Dilinin Atlattığı Tehlikeler", **Ulus**, 08.07.1963, s. 2.

başlıklarının verildiği görülür.[493] Yine aynı tarihli Vatan gazetesinde kurultay dolayısıyla Samim Kocagöz'ün bir yazısının yayımlandığı da görülmektedir. Kocagöz, yazısında Sekizinci Türk Dil Kurultayında konuşan Nemeth'in genel olarak dil işleriyle dil bilginlerinin ilgilendiğini söyleyerek Türk toplumunda ise bütün aydınların Türkçeye olan ilgisini görmekten dolayı şaşırıp heyecanlandığını ifade etmesini unutamadığını yazar. Samim Kocagöz, dilde sadeleşmenin her yazar için aynı anlama gelmediğini, kendilerinden önceki kuşağın Osmanlıcadan kolay kolay kopamadığını, geçmiş kurultayların birinde bir şairin hasret dururken nasıl özlem diyebileceğini ağlamaklı olarak söylediğini ve bunu da unutamadığını aktarır. Kocagöz yazısının devamında bilginlerin TDK'nin bilimsel bir Kurum olmasını istediğini, bundan ötürü Kurumda sanatçılara yer vermek istemediklerini, ancak dil devriminin sanatçısız yürüyemeyeceğini belirterek kurultayın başarılı geçmesini diler.[494]

Vatan gazetesinin bu nüshasındaki bir başka yazı ise Oktay Akbal'a aittir. Akbal, yazısında 1949'dan itibaren kurultayları izlemeye başladığını, DP iktidarının Olağanüstü Türk Dil Kurultayında, Tevfik İleri'nin Milli Eğitim Bakanı'nın Kurum Başkanlığı görevini parlak sözlerle kaldırdığını ve bunda asıl amacın dil devrimini baltalamak olduğunu, nitekim ilk iş olarak Anayasa dilini yeniden Osmanlıcaya çevirdiklerini, DP Dönemi'nde Kurumun yıkılmaya çalışıldığını ifade ederek 27 Mayıs ile birlikte Kurumun özgürlüğüne kavuştuğunu, dil özleşmesinin yalnızca dilcilerin ilgi alanı olmaktan çıkartılarak kamuoyunun da ilgisine sunulduğunu yazar. Akbal, yazının devamında yerli ve yabancı Türkologların kurultaya katılacağını, ancak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden hiçbir öğretim üyesinin bilimsel bir bildiriyle kurultaya katılmamalarının üzücü ve anlaşılmaz olduğunu ifade eder.[495]

Vatan gazetesinin 09.07.1963 tarihli nüshasında İsmet İnönü'nün hazır bulunduğu ancak çoğunluk sağlanamadığı için Onuncu Kurultayın gününde açılamadığı yazar.[496] Aynı tarihli bu nüshada İsmet Zeki Eyüboğlu'nun ve Oktay Akbal'ın birer yazısının olduğu da görülmüştür. Eyüboğlu yazısında dilde eskiyi

---

[493] "X. Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor", **Vatan**, 08.07.1963, s. 1.
[494] Samim Kocagöz, "Bugün Kurultay Var…", **Vatan**, 08.07.1963, s. 2.
[495] Oktay Akbal, "Kurultay Açılırken", **Vatan**, 08.07.1963, s. 3.
[496] "Dil Kurultayı Açıldı; Fakat Çoğunluk Sağlanamadı", **Vatan**, 09.07.1963, s. 1.

savunup yeniden kaçınmanın olamayacağını, Türk Kültürü dergisi yazarlarının Osmanlıcanın tamamen atılamayacağını ve dilin kanunları olduğunu savunduklarını, ancak Türkçenin yabancı dillerden arınmasının uydurma demek olmadığını ve yapılanın Türkçenin kaynağına inmek anlamına geldiğini, uydurma dil söylemini her defasında ileri sürenlerin Türkçenin kaynaklarını ve köklerini bilmediklerini, dil kanunlarını öne sürenlerin dili değişmez olarak gördüklerini, dilin yenileşmesinde dille ilgili tüm kesimlerin, desteğinin olduğunu ve uygar tüm dillerin aynı süreçten geçtiklerini ifade eder. Eyüboğlu yazısının sonunu *"Türk dili Osmanlıcadan kurtulunca kendini bulacak, yaratıcı gücüne kavuşacaktır."*[497] şeklinde noktalar. Akbal ise yazısında özetle, Türk Kültürü dergisinin Temmuz sayısının şahsına da gönderildiğini, Prof. İbrahim Kafesoğlu, Prof. Ahmet Temir, Doç. Faruk Kadri Timurtaş'ın ve iki asistanın dergideki yazılarıyla kurultayı etkileyerek bilimcileri öne çıkarma gayesinde olduklarını ifade eder.[498]

10 Temmuz 1963 tarihli Ulus gazetesinin alt manşetlerinden birini kurultayda konuşan dönemin Millî Eğitim Bakanı Öktem'in söyledikleri oluşturur ve bu konuşmanın tamamı yayımlanır[499] Gazetenin bu nüshasında başyazar Cihad Baban'ın da bir yazı kaleme aldığı görülür.[500] Bu yazısında Baban, Türk dilinin son çeyrekte çok arındığını, *"evolition"* metodu ile *"revolition"* metodunun bir arada işletilebileceğinin görüldüğünü, muhafazakâr kesimdekilerin iddia ettiği gibi dilde yenilik yapmanın başarılamaz bir mesele olmadığını, bundan dolayı TDK'nin sağladığı faydanın çok büyük olduğunu, Türkiye'nin Batı'ya yalnız şekille değil, muhteva ile de dönmesi gerektiğini, çekilen buhranların altında yüzeyselliğin ve yeni bir oluş içinde olan Türkiye'nin yetişmiş insanlar vasıtasıyla sonuç alamaması ve mekanizmayı iyi kuramaması olduğunu ifade ederek Kurumun Fransız tipi bir akademileşmeye gitmesi gerektiğini savunur.[501]

Aynı tarihli Vatan gazetesinde komisyon seçimlerini merkez listenin kazandığı haberinin de olduğu görülürken metinde İbrahim Öktem'in konuşmasına da dikkat

---

[497] İsmet Zeki Eyüboğlu, "Dilimizin Gerçeği", **Vatan**, 09.07.1963, s. 2.
[498] Oktay Akbal, "Kurultay Havası", **Vatan**, 09.07.1963, s. 3.
[499] "Öktem: Tarihi Olaylardan Büyük Ders Alınmıştır", **Ulus**, 10.07.1963, s. 1.
[500] Cihad Baban, "Türk Dil Kurultayı", **Ulus**, 10.07.1963, s. 1.
[501] Cihad Baban'ın, Kültür Bakanı olduğu 12 Eylül 1980 sonrasında burada öne sürdüğü fikirlerden ayrıldığı görülür.

çekilerek bu konuşmanın satır başları verilir. Ayrıca Kurultay Başkanı olarak seçilen Yakup Kadri'nin de heyecanlı bir konuşma yaptığı belirtilir.[502] Vatan gazetesinin 11.07.1963 tarihli nüshasında o zamana kadarki hiçbir kurultay haberinde alışık olunmayan bir şekilde magazin dili kullanılarak kurultayda yapılan kulislerin kaleme alındığı görülür.[503] Diğer bir haberin ise bilimsel raporların okunmasına ilişkin olduğu görülmüştür.[504] 13.07.1963 tarihli Vatan gazetesinde İnönü'nün delegelere verdiği çay davetinin haberi görülmektedir.[505]

10 Temmuz 1963'ten sonraki iki gün kurultaya ilişkin herhangi bir haberin görülmediği Ulus gazetesinin 13.07.1963 tarihli nüshasında İffet Aslan'ın köşe yazısının yayımlandığı görülmektedir.[506] Aslan, yazısında Kurumun ilk otuz yılının arı dil akımının kökleşmesi dönemi olduğunu, bu dönemde bazı aşırılıklar olsa da buna belli bir dönem ihtiyaç olduğunu, bundan sonra arı dilin yerleşmesine yönelik Türkçe Sözlük'ün hazırlanmasının gerektiğini, bunun yazar ve şairlerden çok ihtisas sahiplerinin gayretine bağlı olduğunu, Doğu dilleri ayıklanırken diğer taraftan Batı dillerine kucak açılması durumunda dilin benliğine kavuşması hedefinin anlaşılamadığı sonucunun çıkacağını, dilin hâlihazırda Batı dillerinin istilasına karşı zayıf kaldığını, Türkçenin ilim üretmede yetersiz olduğu iddiasıyla halkın vergisiyle yabancı dilde eğitim veren üniversitelerin türediğini, bir taraftan dil kurultayları toplanıp dağılırken diğer taraftan yabancı dilde ders verilmesinden dolayı yeni nesil ve sonrasının dilinin kuş diline döneceğini, ilim ve bilim kollarının ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiğini, aksi takdirde arılaştırma çabalarına rağmen Türkçenin soysuzlaştırılmasına son verilemeyeceğini yazar.[507]

---

502 "Dil Kurultayı Çekişmeli Geçiyor", **Vatan**, 10.07.1963, s. 1.
503 Belkıs Benli, "Onuncu Dil Kurultayı Notları", **Vatan**, 11.07.1963, s. 1.
504 "Türk Dil Kurultayında Bilimsel Raporlar Okundu", **Vatan**, 11.07.1963, s. 1 ve 5.
505 "Dilcilere Çay", **Vatan**, 13.07.1963, s. 1.
506 İffet Aslan, "Dil ve Devrim", **Ulus**, 13.07.1963, s. 2.
507 İffet Aslan, bu yazısında bir bakıma bir dil buhranı olduğunu savunmuştur. Böyle bir buhran olup olmadığı siyasilerin de gündeminde olmuş ve Onuncu Kurultaydan yaklaşık bir ay önce Millî Eğitim Bakanlığı görevinde bulunan Şevket Raşit Hatipoğlu (08.06.1963 tarihinde görevden ayrılmış 11.06.1963 tarihinde yerine İbrahim Öktem atanmıştır.) tarafından cevaplanmak üzere Çanakkale Mv. Ahmet Nihat Akay'ın sözlü bir soru sorduğu görülür. Soru ve verilen cevap şu şekildedir:

"Millet Meclisi Başkanlığına
Aşağıdaki sorularımın Millî Eğitim Bakanı tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasına delâletinizi saygılarımla rica ederim.
Ahmet Nihat Akay Çanakkale Milletvekili

Ulus gazetesinin 14.07.1963 tarihli nüshasında kurultayın sona erdiği ve değişik listelerin yarıştığı bir seçim sürecinin yaşandığı haberde yer almıştır.[508] Aynı tarihli Vatan gazetesinde de bu merkezde bir haberin olduğu görülmektedir.[509] Vatan gazetesinde ayrıca Hilmi Ziya Ülken'in yazdığı bir köşe yazısının olduğu da görülür. Asıl alanı sosyoloji ve felsefe olan ve yazısını bu kimliğiyle kaleme alan Ülken, birkaç kişinin çabasıyla ortaya çıkan ve devamlı olarak kösteklenen dil hareketinin, politikanın da çelmesini yediği hâlde artık fikir dallarına yerleştiğini, bu hareketin yalnızca dilcilerin işi olmadığını, yeni kültür ve medeniyet çevresinin yeni kavramlar getirdiğini, millet olmanın ve büyük üretim gücü kazanmanın yeni dünyayı kavramlarıyla benimseyen dil hareketine bağlı olduğunu yazar. Ülken, yeni dilcilerin çabalarının altında yatanın bu hedef olduğunu, Arapça kelimelerle yeni teknik ve düşüncenin kavranamayacağını ve anlatılamayacağını, bundan dolayı yeni kelimeler bulunması gerektiğini ifade eder. Ülken, buna mukabil birçok iş dalının terimleri yabancı dilden aldığını ve buna son verilmesi gerektiğini, üretilen kelimelere toptancı

I - Türkiye'de bir dil buhranı var mıdır? II - Varsa :Memleketin öğretim ve eğitimini yürütmek ve düzenlemekle vazifeli bulunan ve Türk kültürünü korumak mevkiinde olan bir Bakanlık olarak buna karşı ne gibi tedbirler düşünmektesiniz? III - Bugün, dil dâvasına istikamet verecek yetkili ve sorumlu bir müessese var mıdır? IV - Yoksa: Bu işleri düzenleyecek, Türk dilinin gelişmesini kontrol edecek bir akademinin kurulması hususunda Bakanlığınızca ne düşünülmektedir?"

Millî Eğitim Bakanı Hatipoğlu bu soruya cevabında özetle, Cumhuriyet devri başlar başlamaz bir dil sadeleştirmesi yoluna gidildiğinden bahisle dilde bir buhran olmadığını ifade ettikten sonra Türk Dil Kurumunun başarılı çalışmaları olduğunu ve bir akademiye ihtiyaç bulunmadığını, ancak böyle bir ihtiyaç olup olmadığının tespiti için ilim adamlarınca araştırılması gerektiğinin de altını çizer. Bakan Hatipoğlu'ndan sonra söz alan soru sahibi Çanakkale Mv. Ahmet Nihat Akay ise verdiği örnekler çerçevesinde bir dil buhranı olduklarına inandıklarını söyleyerek bunun günden güne arttığını savunur. Akay, dile bir müdahale olması gerektiğinde bunun bir sistem dahilinde yapılması gerektiğini cebinde her bıçak taşıyanın ameliyat yapmaya kalkışmasının cinayet olacağını ve canlı varlık olan dile de ilmî olmayan, keyfî müdahalelerde bulunulamayacağını ifade eder. Akay, Batı'da olduğu gibi bir dil akademisi kurulmasının şart olduğunu söyleyerek akabinde hâlihazırda ülkede dile ilişkin *Osmanlıcacılar, ilimciler ve özleştirmeciler* olmak üzere üç akım olduğunu söyler. *Osmanlıcacı* kesimin iddialarının zayıfladığını, *ilimci* kesimin özleştirmeyi kabul ettiğini, ancak tutulan yolu benimsemediklerini *özleştirmeci* kesimin ise altı gruba ayrıldığını söyleyerek şöyle sınıflandırır: *"1- Gerçekten, Türkçeciliği heyecanla arzulayıp da bilgi bakımından kifayetsiz olanlar ki, iki kısma ayırabiliriz; A) Dil ırkçıları, B) Heyecan Türkçecileri 2- Türkçecilikte uydurma yolun yanlış olduğunun farkına varmayan ve her teklife şuursuzca katılanlar 3- Normal dille yeni bir sanat eseri meydana getirmek kabiliyetinde olmadıkları için, sadece yenilik yapmış olmak, yazı ve mısralarını böyle bilinmeyen uydurma kelimelerle doldurup anlaşılmaması için bu yolu tutan edebiyat heveslileri. 4- Bu dâvaya geçimlerini bağlamış olan ve bundan menfaat sağlayan alaylı öz Türkçecilik şampiyonları. 5- Her şeyi, Türkiye'nin bütün mesellerimi kolayca ve rahatlıkla devrim kelimesine bağlayan ve dil dâvasını da diğer devrimlerle karıştıranlar. 6- Milletin en büyük ve temel dayanağı alan dil müessesesini sarsarak, tahrip ederek millî birliği zayıflatmak, yıkmak isteyen komünistler."* (**Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, Doksanıncı Birleşim, C. 17, 5. 6. 1963, s. 526-533.)

[508] "Dil Kurultayı Sonuçlandı", **Ulus**, 14.07.1963, s. 7.

[509] "T. Dil Kurumu Yeni Yönetim Kurulu Seçildi", **Vatan**, 14.07.1963, s. 1.

anlayışla uydurma demenin yanlış bir adlandırma olduğunu, kelime oluştururken derleme, devşirme, kümeleme, yakıştırma, yeni kavramlara kelime soyları üretme, yeniden kalıba dökme yollarının olduğunu yazar. Kelime üretilirken eski Arapça terimlerin Türkçe karşılıklarının aranarak çeviri yapılmasının ve Frenk dillerinden klişe karşılıkların konulmasının yanlış olduğunu, halkın yeni ihtiyaçlara göre yeni kelimeler kalıba dökme gücü olduğunu, halkın geçmiş yüzyıllarda bu yolda neler yaptığının araştırılması gerektiğini ifade eden Ülken, yazısının sonunda Batı'da sınırlı çevreye hitap eden klasiklerden sonra gelen romantiklerin eserlerine halk dilini aldığını, ancak bizdeki romantiklerin bunun farkına varamadığını ve Osmanlı-Divan Türkçesi ile oluşan romantik hareketin şekilde kaldığını yazar. [510]

15.07.1963 tarihli Ulus gazetesinde yabancı Türkologlardan Hazai'nin de öz Türkçe taraftarı olduğu haberi verilir. Haberde Hazai ile yapılan bir röportaj okuyuculara aktarılır.[511] Gazetenin 16.07.1963 tarihli nüshasında yeni TDK yönetiminin Kurum Başkanı olarak Levend'i seçtiği haberi verilerek kurulun listesi ve görev dağılımları yayımlanır.[512] Aynı tarihli Vatan gazetesinde iki köşe yazısının yayımlandığı da görülür. Mehmet Reşat, yazısında Kurumun içine sızmış bazı kimselerin dilin geçirdiği evrimi inkar ederek engellemeye çalıştıklarını yazar. Reşat, ayrıca İçişleri Bakanlığının resmî yazışmalarda arı Türkçe kullanması için genelge yayımlaması gerektiğini ifade eder[513] Aynı tarihli diğer köşe yazısı magazin diliyle yazılmış olup Mehmed Kemal'e aittir.[514] Aynı yazarın 24 Temmuz ve 27 Temmuz 1963 tarihli Vatan gazetesi nüshalarında Hazai başta olmak üzere yabancı Türkologlarla yapmış olduğu röportajlara yer verildiği görülmüştür.[515] Vatan gazetesinin 29 Temmuz 1963 tarihli nüshasında Eyüboğlu'nun nasıl bir yazı bilgisi oluşturması gerektiği ile ilgili köşe yazısı yayımlanır.[516] 31.07.1963 tarihli nüshada ise Samim Kocagöz'ün gençlerin her zaman destekçisi olmalarına rağmen bazı gençlerin

---

510 Ülken yazısının sonunda şunları yazar: *"...Aydın, kuvvetini halk dilinde zaten var olan yaratıcılığından alacak olursa iş bölümünün ve bilgi dallarının istediği zengin kavramlar dünyasına ulaşabilecektir."* (Hilmi Ziya Ülken, "Onuncu Türk Dil Kurultayı", **Vatan**, 14.07.1963, s. 2

511 "Macar Dil Bilgini de Öz Türkçe Taraftarı", **Ulus**, 15.07.1963, s. 3.

512 "Agâh Sırrı Levend TDK Başkanı", **Ulus**, 16.07.1963, s. 1 Ve 7.

513 Mehmet Reşat, "Kurultayın Ardından" **Vatan**, 16.07.1963, s. 2.

514 Mehmed Kemal, "Tilcikler ve Tilkiler", **Vatan**, 16.07.1963, s. 3.

515Mehmed Kemal, "Türk Dili Tarihçisi Dr. Georges Hazai", **Vatan**, 24.07.1963, s. 3. / Mehmed Kemal, "Doç. Marija Djukonaviç, As. Ljubinka Rajkoviç", **Vatan**, 27.07.1963, s. 3.

516 İsmet Zeki Eyüboğlu, "Türkçenin Geleceği", **Vatan**, 29.07.1963, s. 2.

kurultayda nezaket sınırlarını aştıklarına dair yazısının yayımlandığı görülmektedir.[517]

4.3.2. Onuncu Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

08-12 Temmuz 1963 tarihleri arasında yapılan Onuncu Türk Dil Kurultayının tutanakları bütünsellik ve kurultaylar arasılık ilkesi göz önünde tutularak incelendiğinde, bu kurultayın, 1961 seçimleri yapılmış olsa da ülke yönetiminde 27 Mayıs sürecinin getirdiği etkilerin devam ettiği döneme denk gelen ikinci kurultay olduğu görülmüştür.

Oldukça hareketli geçen bir önceki kurultaydan üç yıl sonra yapılan bu kurultayda ilk gün salt çoğunluğun yakalanamadığı müşahede edilmiştir. Dolayısıyla 27 Mayıs süreciyle oluşan gerginlik sebebiyle Kurum üyeleri bu kurultaya katılmaktan kaçınmış olmalıdırlar. Zira, DP'nin ikinci dönemine denk gelen Yedinci Kurultayda da katılımcı sayısının oldukça düştüğü görülmüştür. Buradan hareketle gerginlik dönemlerinde kurultaya katılımın azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dil işlerinde devlete bağlı kalma devrinin artık sona erdiğini, üyelere dayalı döneme girildiğini belirten Tahsin Banguoğlu'nun TDK'nin yapısal değişikliğe gitmesi çağrısı üyelerce hoşnutsuzlukla karşılanmış ve Banguoğlu'na bu kurultayda herhangi bir görev verilmemiştir. İlmî teklifler açısından değerlendirildiğinde Banguoğlu'na bu yönden haksızlık edilmiş ve Banguoğlu kurultay üyelerince bir nevi cezalandırılmıştır.[518] Genel Yazman Aksoy'un verdiği bilgilerden anlaşıldığı üzere 27 Mayıs sonrası dönemde merkezde İçişleri Bakanlığı, yerelde valiler ve kaymakamlar başta olmak üzere siyasi ve bürokratik unsurların öz Türkçeciliği benimseyerek bu dil olgusunu devlet eliyle ve emir kipi kullanarak halka benimsetmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Kurultay müzakerelerine bakıldığında Terim ve Dil Bilgisi kollarında aksamalar olduğu görülmüştür. 1961 Eylülünde kurulan Tanıtma Kolunun ise oldukça

[517] Samim Kocagöz, "Dosta Düşmana Selam Olsun", **Vatan**, 31.07.1963, s. 2.
[518] *"Banguoğlu'nun Türk dili araştırmalarına ağırlık verilmesi yönündeki önerisi üyelerin çoğunluğu tarafından özleştirme faaliyetini gerileteceği gerekçesiyle kabul edilmiyordu. Kurum dilci, edebiyatçı ve dilsever aydınlardan oluşmuş bir dernekti, Atatürk böyle kurmuştu deniyor ve Kurumun bilimsel bir kimlik kazanması engelleniyordu. Bu yanlış tutum Kurumun bundan sonraki çalışmalarında da haklı eleştirilere yol açıyordu"* (Gönülal, **A.e**, s. 122.)

yoğun çalışarak halka gerek TRT gerekse gazete yoluyla öz Türkçe akımını benimsetme çalışmaları yaptığı, böylece Kurumun algı yönetimi yapmalarının icrasında faaliyet kolu olarak hareket ettikleri, ancak kolun faaliyet tarzından dolayı eleştirildiği de görülmüştür.[519] TDK'nin aldığı birçok kararda bu kurultaya gelen süreç düşünüldüğünde askerî yönetimin doğrudan desteğini aldıkları anlaşılmıştır.

Nurullah Ataç'ın tüm eserlerinin basılmasının kurultayda kabul edilmesi, kendini aşırı olarak niteleyen Ataç'ın bu çizgisinin dönemin TDK'since benimsendiğinin işareti olarak yorumlanabilecek bir gelişmedir. Ayrıca bu dönemdeki dil bilgisi sorununun günümüzdeki sıkıntıların temelini de oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Terim raporunda TMMOB ile yapılan çalışma kararının bütçeyi yönetme meselesinden ötürü başlamadan bitmiş olması dikkatimizi çekmiştir.[520] Zira bu projenin gerçekleşmemesi nedeniyle yabancı terimlerin bu dönemden sonra dilimize yoğun bir biçimde girmesinin yolu açılmıştır. Teknik terimler konusu günümüzde de sorun alanlarından biri olmaya devam etmektedir.

Bu kurultaya basının ilgisinin oldukça yoğun olduğunu söylemek mümkündür. Gerek kurultayla ilgili haberler gerekse köşe yazılarında savunulan düşünceler analize tâbi tutulduğunda dilin aldığı yeni yönde, basının yoğun etkisi göz ardı edilemeyecek büyüklüktedir denilebilir. Gazetelerin yayın politikalarının ve yazarların siyasi kimliklerinde farklılık olsa bile dilin geçirdiği aşamaların olumlu yönde ele alınmış olduğu izlenmektedir. Bu izleğin en yoğun olarak görüldüğü kurultay haber ve yazılarının konuyu ele alış biçimlerinin neredeyse aynı ana fikirde buluştukları ve dil devrimi lehinde olduğunu söylemek de mümkündür. Muhafazakâr cenahı temsil ettiği

---

[519] Bu noktada Çongur'un katıldığı ilk kurultay olan bu kurultayla ilgili anılarından bahsettiği eserinde şu ifadeler görülür: *"Üyelerden Osman Pamirli oldukça uzun bir konuşma yaptı, uygun görmediği, yanlış bulduğu ne varsa dile getirdi. Tartışılan konu arasında, Pamirli'nin sözünü ettiği, olumsuz şekilde eleştirdiği radyo programı, benim başlattığım ve yönettiğim açık oturumlardı. Bunlardan birini eleştirdi: 'Radyo konuşmaları, insana acele hazırlanmış gibi geliyor. Karşı yönü temsil eden gerici yazarlar, açık oturumda dilimizle alay ettiler. Bu kalemşorlar hepimizce bilinmektedir. Tanıtma Koluna soruyorum: Bu gerici açık oturumdan sonra neden sustular, neden bunu konu yaparak bir tepki göstermediler?' Duyduklarım şaşırttı beni, biraz da üzüldüm. Fikir tartışmasında karşı düşüncede olmayı, görüş ileri sürmeyi gericilik saymak, mümkün olabiliyor, yaşını başını almış bir Kurum üyesi, kürsüye çıkıp bu sözleri rahatça söyleyebiliyordu! Eleştirme konusu yapılan bu açık oturumdan daha önce söz etmiştim. Kurultayda bu açık oturumlar üzerine konuşurken Osman Pamirli neyi eleştirdi, hangi sözleri gerici buldu, anlamakta güçlük çektim doğrusu…"* (H. Rıdvan Çongur, **Türk Dil Kurumu Anıları**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009, s. 39.)

[520] Bk. **Onuncu Türk Dil Kurultayı-1963**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1964, s. 96.

bilinen Vatan gazetesinde daha önce muhalefet yapılan Kurum uygulamalarına bu dönemde kuvvetli bir muhalefet yapıldığına dair bir ize rastlanılmamıştır. Bu durum dönemin olağanüstülüğüne bağlanabilir.

4.4. On Birinci Türk Dil Kurultayı (08-12 Temmuz 1966)

A- Birinci Birleşim Birinci Oturum

Kurultay, bir önceki gün yeterli toplanma sayısını bulunamadığından ertesi gün, 09 Temmuz 1966 tarihinde saat 09.00 itibarıyla başlatılır. Açılışın hemen ardından Agâh Sırrı Levend, Kurum Başkanı sıfatıyla konuşmasını yapar. Levend, konuşmasında özetle TDK'nin devrimci olduğunun altını çizerek çalışmalarını otuz dört yıldır bilimsel yöntemlerle yaptığını, dil devrimine karşı olanların dikkatle takip edildiğini ifade ederek muhaliflerinin eleştiri sınırını aştıklarını ve kurultayların yaklaştığı günlerde yoğun suçlamalara maruz kaldıklarını söyler. Levend, önerilen kelimelerin içinde yanlış kelimeler olabileceğini, ancak bunun sorumluluğunu tamamen Kuruma yüklemenin doğru olmadığını belirttikten sonra Türk yazı geleneğinin yeni yeni oturma yolunda olduğunu, ancak bunun bir an önce tamamlanması gerektiğini, dilin zorlanamayacağını, ancak kendi hâline de bırakılamayacağını ifade eder. Levend, ardından Yedinci ve Sekizinci Kurultay dönemlerinin durulma ve gelişme dönemi olmasının yanında saldırılara da uğradığı bir dönem olduğunu, Dokuzuncu Kurultay ile Onuncu Kurultay dönemlerinde yeniden saygınlık kazandıklarını kaydeder. Kurum olarak Osmanlıcaya dönüş yollarının tıkanmasını istediklerini, bağımsız ana dili bilinciyle vatandaşlar yetiştirme yolunda hizmete hazır olduklarını ifade ederek konuşmasını tamamlar.[521]

Başkan'ın konuşmasının akabinde Kurultay Başkanlığı seçimine geçilir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İbrahim Kutluk ve Yassıada mahkemesinde yapılan yargılamalar sonunda Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu hakkında idam kararlarını veren Salim Başol'un başkanlığa önerildikleri görülür.[522]

---

[521] Bk. **On Birinci Türk Dil Kurultayı-1966**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1967, s. 9-12.

[522] Çongur anılarında bu konuyla ilgili şunları yazar: *"...Kurultaya katılan iki isim dikkat çekiyordu: Biri 1960 sonrasının Genelkurmay Başkanı ve Cemal Gürsel'in yerine seçilen Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, diğeri ise Kurultay Başkanlığı'na aday gösterilen Salim Başol. Beş yıl önce, Yassıada'da kurulan, unutulmaz idam kararlarını veren Yüksek Adalet Divanı'nın, unutulmaz ve 'ünlü' Divan*

Mahmut Makal isimli üye söz alarak Salim Başol'un başkanlığa teklif edilerek korku oluşturulmaya çalışılmasına itiraz eder.[523] İçinde bulunulan dönemin normalleşmeyi barındırması sebebiyle Salim Başol, memuriyetini gerekçe göstererek başkan adaylığından çekildiğini ilan eder.[524] Bu durum Kurultay Başkanı olması için oy vermeye hazır olduğu anlaşılan üyelerin tezahüratıyla karşılanır.[525] Yapılan oylamayla Yakup Kadri Karaosmanoğlu Kurultay Başkanı seçilir.

Ardından gündem gereği Yönetim Kurulu raporunun okunmasına geçilir ve Genel Yazman Ömer Asım Aksoy raporu okur. Raporda özetle, geçmiş üç yıllık dönemin kıvanç verici olduğu, çalışmalarda amacın dili geliştirmek ve dili özleştirmek olduğu, Kurumun bilim yuvası olduğu kadar devrimci karakter taşıdığı, bilimsel yayınlar açısından sayısı 250'yi bulan yayınların çoğunluğunun el atılmamış konuları kapsadığı ifade edilir. Dilin, Arapça ve Farsça baskısından kurtulmuş olduğu ve bunun öz Türkçenin zaferi olduğu söylenir.[526] Kurumu yönetenlerin yetersizlikle suçlandığı, ancak yönetimin çoğunun doçent ve profesör oldukları, bazılarının tanınmış okulların öğretmenleri ve sanatçılar olduğu ifade edilir. Raporda ayrıca terimler dışında dilimize giren yeni türetilmiş kelime sayısının bin 200'ü geçmediği, toplumun ihtiyaç duyduğu dönemlerde sözcük yapıldığı, dolayısıyla uydurma olarak ifade edilen kelime sayısının çok olmadığı belirtilir. Fransızların ve İngilizlerin de kelime uydurarak sözlüklerine aldıkları belirtilerek Kurumun da aynı yoldan gideceği, bu yöntemin uydurma değil,

---

Başkanı Salim Başol; başkanlığa aday gösterenler de Salim Şengil, Reşat Titiz ile çoğumuz tarafından hikayeleriyle tanınan Oktay Akbal'dı." (Çongur, **A.e.**, s. 49.)

[523] *"Dil Kurumunun XI. Kurultayı çalışmalarına korku içinde başlanmamalı. Kurultaylar bugüne kadar korkulu çalışmalar yapmıştır. Üye kabulünde de bu korku görülmüştür. Sayın Başkan da aynı çizgiden gitmektedir."* (**On Birinci Türk Dil Kurultayı-1966**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1967, s. 14.)

[524] *"Salim Başol-(Alkışlar, yaşa sesleri): Beni Kurultay Başkanlığına aday gösterenlere yürekten teşekkür ederim. Ancak bu teklif biraz evvel bana yapılırken de memuriyetim dolayısıyla acaba bir sakınca var mı diye tereddütle karşılamıştım. Bu sakıncayı duymamda haklı olduğumuzu şimdi görüyor ve çekiliyorum. Tekrar hepinize yürekten teşekkür ederim."* (Bk. **A.e**, s. 14.)

[525] Başol'un alkışlar eşliğinde ve *"yaşa"* sesleriyle kürsüye çıkma sebebini Rıdvan Çongur'un anılarında görmek mümkündür. Çongur şöyle der: *"Kurultay Başkanlığı ve diğer görevlileri için değişik öneriler verildikten sonra birtakım tartışmalar yaşandı. Salim Başol'un, Şengül, Titiz, Akbal üçlüsünün önerisiyle Kurultay Başkanlığına getirilmek istenilmesi, dil işine başka niyetlerin karıştırılma düşüncesinin de ilk işareti sayılabilir. Dil Kurultayının ilerleyen saatlerinde bu görüşlerin daha sonra nasıl değişik bir seyir takip ettiğini anlamamıza bu önerinin içeriği ışık tutacaktır. Çünkü kurultay Başkanlığı için önerilen kişinin dil çalışmalarıyla uzak-yakın herhangi bir ilgisi yoktu."* (Çongur, **A.e.**, s. 50.)

[526] *"…1920'li yılların sonlarından başlayarak öz Türkçecilerin dilimize verdikleri en büyük zarar, Türkçeyi Fransızcaya benzetme hevesi içinde, Türkçenin bu en temel mantığını alt üst eden yüzlerce yeni kelime uydurmuş olmalarıdır."* (Ş. Alparslan Yasa, **"Türkçenin Istılah Mes'elesi ve İdeolojik Kaynaklı Sapmalar"**, Ankara, Kurtuba Yayınları, 2013, s. 61.)

yaratma olduğu, türetme ve bileştirme ile yeni sözcükler türetmeye kararlı oldukları ifade edilir. Uydurma iddiasında bulunanların Osmanlıcadaki *"mağduriyet, sebebiyet, emniyyet, maliyyet, vaziyyet, sükûnet, felaket, nezaket, muaf, istimzaç, istimlak, ictisar, incimad, tes'id, tenkid, tahattur, tahaddüs, mutazara ibzal, müdrir, layiha…"* gibi uydurma kelimeleri görmezden gelerek *"anı, yetki, giysi, çaba, arı, ivedi"* gibi sözcükleri yadırgadığını ve bu kelimelerle alay ettikleri ifade edilir. Ardından baba-evlat anlaşmazlığı iddiaları olduğu, ancak bu anlaşmazlığın konuşma dilinde değil, terimlerde söz konusu olabileceği ifade edilerek anne-babanın *"dessame-i zû selâset-üş-şerafe"*yi öğrendiği, çocuğun ise bu tamlamayı *"üçlü kapacık"* olarak öğrendiğini ve buna karşı gelmenin mümkün olmadığı, gençleri, babasının Osmanlıca yazılmış bayram tebriğini anlayamayacak bir seviyeye düşürmenin barbarlık olduğu iddiasını ileri sürenlerin olduğu belirtilerek geçmişte babaların yazdığı bir tebrik yazısı üzerinden bu iddialar cevaplanır.[527] Söz konusu iddiaları yazanların Kurum üyesi oldukları ve Onur Kurulu kararıyla üyelikten çıkarıldığı bilgisi de paylaşılır. Ayrıca topluma zorla bir kelime dayatılamayacağı, Kurumun önermediği sözleri uydurup Kuruma mâl etmeye çalışanlarla Kurumun ilgisinin bulunmadığı ifade edilir.[528]

Raporda ayrıca herkesin anladığı yabancı asıllı sözcüklerin Türkçe sayılması görüşünün çürük olduğu, böyle bir görüşle sınır çizilemeyeceği, dilde yaşıyor diye yerlerine sözcük önerilmemesinin söz konusu olamayacağı ifade edilir.

---

[527]Aksoy'un bahsettiği ve tutanakta yer alan tebrik metni şöyledir: *"Şeref-i hululiyle mübahi olduğumuz iyd-i said-i ahdanın müteyemmin olması dua-yı vacib-ül edasını bargah-ı ahadiyete ilâ ve dü-çeşm-i ferzendanelerini bus ile rasime-i tebriki ifa ederim."* Raporda bu metnin anlaşılamamasının barbarlık olarak değerlendirilmesine karşı çıkılır. (Bk. **A.e.**, s. 20.)
Hacıeminoğlu, kitabında şu ifadelerle Aksoy'a cevap vermiştir: *"1-Türk dilinin hangi devresinde babadan oğula böyle bir bayram tebriki yazılmıştır? 2-Biz, zamanın gençliğinden bahsettiğimize göre bugün bu şekilde tebrik yazan bir baba var mıdır? 3-Tarafınızdan uydurulmuş böyle sahte bir örneğin dilini beğendiğimizi ve gençlere öğretilmesini tavsiye ettiğimizi gösterecek delilleriniz nelerdir? 4-Önce, mevcut olmayan bir örnek uydurmak, sonra 'Hacıeminoğlu gençlere bu dilin öğretilmesini öğütlüyor.' demek ahlakî bir davranış mıdır? 5-Gençlerin okullarda millî kültür yadigarlarımızı okuyup anlayabilecek seviyede yetiştirilmesini istemek, tarihî Osmanlıcayı günümüzün yazı dili hâline getirelim demek midir?"* (Necmettin Hacıeminoğlu, **Türkçenin Karanlık Günleri**, İstanbul, İrfan Yayınevi, 1972. s. 35-38.)
[528]TDK üyeliği de yapmış olan Kemal Ateş bu konuya ilişkin kitabında şunları yazar: *"Üniversitede kırk yıl ders verdim. Birinci sınıfa gelen öğrencilere ilk dersimde 'Dil Devrimi'nden ne anladıklarını sorarım. Koca sınıftan uzun bir süre yanıt gelmez. Sonra çekinerek bir iki öğrenci parmağını kaldırır ve genellikle de şu yanıtı verirler: 'Hocam TDK İstiklal Marşı'na ulusal düttürü demiş, hostese gök konuksal avrat, otobüse de oturgaçlı götürgeç demişler.' Bu sözcükleri uyduran TDK düşmanlarının adını vermişti öğretmenimiz: Nihat Sami Banarlı, Halide Edip Zorlutuna, vb."* (Kemal Ateş, **Kendi Diliyle Kavrulmak**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2019, s. 114-115.)

Raporda yanı sıra yeni bir tehlike olarak Batı dillerinden gelen sözcüklerin sayısının giderek arttığı, bunun sebebinin Batı'da bilimin ve tekniğin gelişmesi olduğu, Türkçede Batı asıllı hiçbir kelimenin kalmayacağı şeklinde bir beyanlarının olmadığı ve bunun Arapça ve Farsça için de geçerli olduğu, ancak kullanılmaları zorunlu olmayan ve Türkçe karşılığı kolayca bulunan yüzlerce , binlerce sözcüğün ya ilgisizlik ya gösteriş ya da dilimizin yetersiz kaldığı gibi gereksiz duygular sebebiyle kullanıldığı yazılır. Hükûmetten de resmî dairelerde kullanılan *"aktüerya, marketing, personel, enformasyon, konjonktür, prodüktivite, reorganizasyon"* gibi kelimeleri Türkçeleştirmesi talep edilerek rapor sonlandırılır.[529]

Kurultay Başkanı Yakup Kadri Karaosmanoğlu da bir konuşma yapar. Karaosmanoğlu, konuşmasında özetle dil ve tarih kurumlarının devrimci olduğunu ve Millî Mücadele'nin devamı niteliğini taşıdığını, Osmanlının siyaseten ve adli olarak bağımsızlığının kalmamış olduğunu, Türklerin Osmanlıdan ibaret olmadığını, bunun için bu iki Kurumun kurulmasının gerekli görüldüğünü ifade eder.[530]

Akabinde Derleme-Tarama, Dil Bilgisi, Sözlük, Terim, Yayın ve Tanıtma, Hesap ve Bütçe Yarkurulları seçilerek yarkurul[531] çalışmalarına imkan vermek için ikinci birleşimin 11 Temmuz 1966'da yapılacağı ilan edilir ve oturum saat 12.30 itibarıyla kapatılır.[532]

B-İkinci Birleşim Birinci-İkinci Oturum

Bu oturum, 11 Temmuz 1966 Pazartesi saat 09.00'da İkinci Başkan Yusuf Ziya Binatlı tarafından açılır. Akabinde verilen bir önergeyle dil devrimini yayma yolunda yaptıkları çalışmalardan dolayı TRT'ye teşekkür yazısı yazılması oy birliği ile kabul edilir.[533] Ardından Dil Bilgisi Yarkurulu raporu[534] okunur ve müzakereleri yapılır. Yapılan müzakerelerde Erdal Öz, imla ile ilgili çekincelerini *"ilçe"* kelimesi üzerinden belirterek bu kelimenin *"ilce"* olması gerektiğini, ve *"l"* sesinden sonra sert ünsüz gelemeyeceğini; Osman Turgut Pamirli, kılavuz gramer olarak basılan Tahir Nejat Gencan'ın eserinin bilimsel düzeyde olduğunu, ancak çocuklara hitap etmediğini;

---

[529] Bk. **On Birinci Türk Dil Kurultayı-1966**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1967, s. 15-23.
[530] Bk. **A.e.**, s. 25.
[531] On Birinci Türk Dil Kurultayından itibaren *komisyon* kelimesi yerine *yarkurul* kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.
[532] Bk. **On Birinci Türk Dil Kurultayı-1966**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1967, s. 45-50.
[533] Bk. **A.e.**, s. 54.
[534] Bk. **A.e.**, s. 59-60.

Abdülkadir Karahan, kolun vazifesini hakkıyla yapmadığını, geçmiş üç yılda sadece bir imla kılavuzu ve bir dil bilgisi kitabı bastırıldığını, kılavuzun sonuna doğru-yanlış cetveli konulmasını ise yadırgadığını; İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu, Yunus, Karacaoğlan, Süleyman Çelebi ve Orhan Veli'yi başarılı kılan unsurun dilin estetiği olduğunu, Kurumun yaptığı terimlerin tutmadığını, *"eser"* yerine *"yapıt"* denilmekle Türkçe söyleyişin yakalanamayacağını, Avrupai anlamda terim yapma işlerinde şema, grafik ve istatistiklere ihtiyaç olduğunu; Tahir Nejat Gencan, dil bilgisinde amatör olmadığını, her öğretim seviyesinde dil bilgisi kitabı yazabileceğini; Abdi Tevfik Yegül, terimlerde hem Batı kökenli hem gelişigüzel türetmeler yapıldığını; Sait Sadi Danışmentgazioğlu, gramer yerine dil bilgisi teriminin kullanılmasını olumlu bulduğunu, komisyon kelimesinin yarkurul olarak değiştirilmesinin uygun olmadığını, zira yar kelimesinin uçurum demek olduğunu, ve bu kelimenin Türkçenin yapısına da uymadığını, terim kelimesi yerine *"diyecekler"* kelimesini tercih ettiğini, Kurumda kelimenin karşılığı bulunmadan hareket edildiğini, Batı dillerinden Türkçeye yoğun söz girişi olduğunu ve İmla Kılavuzu'nun %60'ının yabancı söz içerdiğini, alfabeye geniz n'sinin eklenmesi gerektiğini; Yusuf Ziya Ulusoy, İmla Kılavuzu'nda çok hatalar olduğunu, ayrıca düzeltme işaretinin Arapça asıllı kelimelerde kullanılıp Latince kökenli kelimelerde kullanılamayacağının söylendiğini, ancak öğrenciler tarafından bu kuralın ayırdının yapılamayacağını; Midhat Atakurt, Türkçeyi bozanın kelimeler değil, devrik cümleler olduğunu ifade ederler.[535]

Eleştiri ve görüşlerin ardından Dil Bilgisi Kolu Başkanı Vecihe Hatipoğlu, *"ölçüt", "balçık", "alçak"* gibi kelimeleri örnek göstererek *"ilçe"* kelimesinin doğru olduğunu, Gencan'ın kitabını okul kitabı olarak basmadıklarını, İmla Kılavuzu'nda birkaç hata olmasının normal olduğunu, geniz n'sinin fonetik açıdan kaybolmaya mahkum bir ses olduğunu ve alfabeye dahil edilmesinin imkansız olduğunu, ilmî açıdan düzeltme işaretine karşı olsalar da Latince kökenli kelimelere düzeltme işareti

---

[535] Bu tartışmaların benzeri Cumhuriyet Senatosunda da yapılmış, imla ve dil bilgisi sorunu burada da gündem olmuştur: *"Yeni nesiller, geçmişin Türk büyüklerini; fikir, edebiyat ve ilim adamlarını, bunların eserlerini tanımamakta veya anlayamamaktadır. Türk dili, Türk imlâsı ve Türk grameri hâlâ birer problem halindedir. Bütün bu sebeplerle şimdiki nesiller adeta kendilerini köksüz bir milletin mensupları olarak görmekte ve bu sebeple zararlı ideolojilerin telkinlerine kolaylıkla kapılabilmektedirler."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 38. Birleşim, C. 32, 1.2.1966, s. 355.) Danışmentgazioğlu da bu raporda öne sürülenlerle aynı fikirde olmalıdır, zira o da öne sürdükleri ile Türk dili, dil bilgisi ve imlası açısından problemler olduğunu düşünmektedir.

konulamayacağını söylemediklerini, ancak *"lâlâ"yı "lala", "dolâr"ı "dolar"* yaptıklarını ifade eder. Müzakerelerin ardından Dil Bilgisi Yarkurulu raporu oylanarak kabul edilir.[536]

Ardından Terim Yarkurulu raporu[537] okunarak raporla ilgili müzakerelere geçilir. Osman Turgut Pamirli, dilin Doğu'dan kurtarılmak istenirken Batı'ya kaptırıldığını; Sait Sadi Danışmentgazioğlu, Türkçe olmayan hiçbir sözün Kurumca yayınlanmamasını; Mehmet Önder, din terimleri çalışmasından çekilen diyanet görevlilerine teessüf ettiğini ve görevlilerin bu çalışmalara katılmasını beklediklerini, Baltacıoğlu, din terimlerini yaparken Kurumun yanılması durumunda yazık olacağını örneğin *"istiklal"* kelimesinin Arapçada *"başına buyruk"* demek olduğunu ve din terimlerinde anket yönteminin kullanılması gerektiğini; İbrahim Olgun, Baltacıoğlu'nun bilim dışı yargılarda bulunduğunu, Sait Sadi Danışmentgazioğlu'nun düşüncelerinin kişisel olduğunu ve Kurumun görüşleri olmadığını ifade ederler. Akabinde Terim Yarkurulu Sözcüsü Satı Erişen sözü alarak terim çalışmalarında Türkçe ile türetilmiş ve Türkçe karşılığı olmayan şeklinde iki yön olduğunu ve ellerinden geleni yaptıklarını, Danışmentgazioğlu'nun Türkçe terim yapılmadığını iddia ettiğini, ancak bugün ellerinde on binden fazla terim olduğunu ve buna yedi bin terim daha ekleneceğini, din terimleri konusunda çalışıldığını,[538] birçok Kurumun bu çalışmaya karşı koyma çabası içinde olduğunu, bu hususta raporda önerge olarak kendilerine görev verilmesini istediklerini ve onay beklediklerini ifade eder. Müzakerelerin bitmesi üzerine Terim Yarkurulu raporu, kurultayca kabul edilir[539] ve birinci oturum saat 12.45 itibarıyla sonlandırılır.[540]

---

[536] Bk. **On Birinci Türk Dil Kurultayı-1966**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1967, s. 60-72.
[537] Bk. **A.e.**, s. 72-74.
[538] Hatırlanacağı üzere ilk kez Sekizinci Kurultayda bu alanla ilgili çalışma yapılması teklif edilmiş; ancak kurultay üyeleri bundan kaçınmışlardı. Ancak üç kurultay sonra bu alanla ilgili çalışmaya gidildiğinin resmî bir raporda yer aldığı görülürken TDK'nin bu çalışmaları başlatmakta geciktiği ifade edilebilir.
[539] Bk. **A.e.**, s. 74-78.
[540] Terim konusu Mecliste de tartışılan konulardandır. MEB bütçesinin görüşüldüğü 19.06.1966 tarihli birleşimde Erzurum Mv. Nihat Diler, Meclisteki grubu adına eğitim-öğretimde terimlerin büyük rol oynadığını, bu sahada yaşanan keşmekeşlikten kurtulmanın yolunun terim birliğini sağlamaktan geçtiğini, Türk dili, Türk grameri, Türk imlâsı meselesinin süratle ele alınmasını zararlı ideolojilerden korumanın şartı olarak telâkki ettiklerini ifade eder. (**Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 50. Birleşim, C. 3, 19.2.1966, s. 613-614.)

İkinci oturum saat 15.00 itibarıyla açılarak Sözlük Yarkurulu raporu[541] okunur. Ardından müzakerelere geçilir. Recep Topkan, sözlükte olmayan kelimeler tespit ettiğini; Talat Gün, sözlerin sınırının çizilmesinin zor olduğunu, yabancı da olsa dilde yaşayan kelimelerin sözlükte yer alması gerektiğini; İnal Cem Aşkun, devlet dairelerinde sıklıkla kullanıldığı görülen *"konjonktür"* ve *"prodüktivite"* gibi sözlerin yerleşmesini beklemeden harekete geçilmesi gerektiğini ve yerleşmiş yabancı sözcükler için ayrı sözlükler basılması gerektiğini ifade ederler.

Yarkurul Sözcüsü Ahmet Nadir Caner, Topkan'ın eleştirisinde haklı olduğunu, konuşma dilinde olmayan yabancı asıllı kelimelerin çıkarılmasını önerdiklerini, Aşkun'un tavsiyelerinin dikkate alınacağını, hakkında önerge[542] verilen Etimolojik Sözlük çalışmasının zor olduğunu, Hasan Eren'e konuyla ilgili yazılar yazılmasına rağmen sözlüğü bitiremediğini belirtir. Akabinde rapor oylama sonucu kurultayca kabul edilir.[543] Bu işlemin ardından Derleme-Tarama raporu okunur ve oy birliğiyle kabul edilir.[544]

Bu işlemin ardından Yayın ve Tanıtma Yarkurulu raporu[545] okunarak müzakere edilir. Recep Topkan, Türk Dili dergisinin tüm üyelere ücretsiz gönderilmesini teklif eder. Sait Sadi Danışmentgazioğlu, yayımlanan otuz dokuz eserden Ali Şir Nevaî hakkındaki kitabın dışında çoğunun ikinci baskı olduğunu, yönetimde olanların iki eserle sınırlanmasını doğru görmediğini; Necati Cumalı, eser incelemesi için dışarıdan iki kişinin görevlendirilmesinin doğru olmayacağını, dergide sanat, belletende bilimsel yazıların yayımlanmasının daha doğru olacağını; Ahmet Nadir Caner, ücretli olarak bir konferanstan fazla konferans verilmemesine karşı olduğunu; Abdi Tevfik Yegül, raporda maddeleme yaparken ç harfinin de madde numarası olması gerektiğini ve Türk alfabesine saygı beklediğini; İbrahim Olgun, raporu ve yönetime sınır koyulması görüşünü benimsemediğini ifade ederler. Müzakerelerden sonra bazı maddeler rapordan çıkartılarak kurultayca kabul edilir. Akabinde oturum ve birleşim saat 18.45 itibarıyla sonlandırılır.[546]

---

[541] Bk. **On Birinci Türk Dil Kurultayı-1966**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1967, s. 81-82.
[542] Bk. **A.e.**, s. 84.
[543] Bk. **A.e.**, s. 83-84.
[544] Bk. **A.e.**, s. 88-92.
[545] Bk. **A.e.**, s. 92-94.
[546] Bk. **A.e.**, s. 95-107.

C- Üçüncü Birleşim Birinci-İkinci-Üçüncü Oturum

12 Temmuz 1966 Salı günü yapılan ilk oturum, 09.00 itibarıyla başlatılarak gündem gereği Bütçe raporu okunup müzakeresi yapıldıktan sonra oylanır ve oy birliğiyle kabul edilir.[547] Ardından kurulların seçimlerini yapabilmek için Ayırma Kurulu oluşturularak seçimlere geçilir ve oturum saat 12.00 itibarıyla kapatılır.[548]

İkinci oturum saat 15.30'da açılarak gündem gereği verilen önergelerin görüşülmesine geçilir. Bu önergelerden en dikkat çekeni Mehmet Sadık Aran'ın önergesidir.[549] İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun iki önergesinden ilkinde özetle *"Üretme Sözlüğü"* adıyla bir teknik sözlük hazırlanması, diğerinde ise dil psikanalizi ve dil estetiği ile uğraşanlardan seçili sürekli bir komisyon kurulması teklif edilir. Yapılan müzakerelerde ilk önerge oylanarak kabul edilir. Baltacıoğlu'nun diğer önergesi hakkında kararın yeni seçilecek yönetime bırakılması benimsenir. Diğer önergeler de görüşülüp karara bağlanarak saat 18.00 itibarıyla bu oturuma son verilir.[550]

Kurultayın son oturumu olan üçüncü oturum saat 23.00 itibarıyla başlar ve seçim sonuçları ilen edilir. Akabinde Başkan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, kurultayı kapatmadan önce bir konuşma yapar. Karaosmanoğlu, konuşmasında özetle, şahsının bu Kurumun ve öncesindeki Dil Encümeni'nin en eski üyesi olduğunu, kendi zamanlarında dil bilimi sahasında uzman sayısının az olduğunu, gelinen noktada bu sayının çoğaldığını söyler. Karaosmanoğlu konuşmasının devamında, dil devriminin millete mal olduğunu ve bu yoldaki sert tartışmaların bile dil heyecanından kaynaklandığını, TDK'nin bir ilim müessesesi olduğunu ifade ederek konuşmasını bitirir ve kurultayı saat 23.35 itibarıyla sonlandırır.[551]

---

[547]Bk. **A.e.**, s. 109-125. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)

[548] Bk. **A.e.**, s. 131.

[549] *"XI. Türk Dil Kurultayı Başkanlığına*
Bütün Türkçe konuşan Türk ülkelerinin atlası öncelikle yapılmalıdır. Türk Dil Kurumuna yeni üye olmak isteyenler Türk şivelerinden teste tâbi tutulmalıdır." (Bk. **A.e.**, s.134.) Önerge hakkında söz alan Servet Çomoğlu, Mehmet Sadık Aran'ın şive testi talebinin TDK tarafından kabulü hâlinde istifa edeceğini söyler. Tutanak kayıtları incelendiğinde, yukarıda bahsi geçen bu önergenin oylamaya alınmadığı görülmüştür.

[550] Bk. **A.e.**, s. 135-151.

[551] **A.e.**, s. 152-155.

4.4.1. On Birinci Türk Dil Kurultayına İlişkin Basına Yansıyanlar

On Birinci Türk Dil Kurultayına ilişkin basına yansıyan ilk haberin Vatan gazetesinin 05.07.1966 tarihli nüshasında olduğu görülür. Haberde kurultay hazırlıklarının tamamlandığı belirtilerek Genel Yazman Aksoy'un beyanatı aktarılır. Beyanatta davet edilen yabancı Türkologlardan yirmi dördünün olumlu cevap verdiği ifade edilir.[552]

Gazetenin 08.07.1966 tarihli gece baskısı nüshasında ise kurultayın ilk gün, çoğunluk sağlanamamasından dolayı toplanamadığı ve açılışın ertesi gün yapılacağı yazar.[553] Aynı tarihli Ulus gazetesinin gündüz baskısında da kurultay haberi olduğu ve gündemle ilgili bilgi verildiği görülür.[554] Gazetenin aynı tarihli nüshasında Agâh Sırrı Levend'in bir yazısının yayımlandığı görülür. Bu yazıda kurultay kavramı ve bunun dernekler için ne anlam ifade ettiği ile TDK özelinde kurultayların önemi ele alınarak son üç yıl içinde yapılan yayın sayısı hakkında bilgi verilir.[555] Vatan gazetesinin 09.07.1966 tarihli nüshasında kurultayın başladığı, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın da kurultaya dinleyici olarak geldiği ve diğer ayrıntılarla ilgili haber çerçevesinde ilk gün izlenimleri aktarılır.[556]

Aynı tarihli Ulus gazetesinin Başyazı adlı köşede gazete yönetiminin görüşünü dile getiren bir yazının yayımlandığı görülür. Yazıda Kurumun Atatürk tarafından dilin özleşmesi ve bilim-sanat dili olması için kurulduğu, Kurumun, en büyük sıkıntıyı DP Dönemi'nde yaşadığı, 27 Mayıs ile gelen rahatlıktan sonra yine DP Dönemi'ndeki gibi tehditlere maruz kaldığı, Kurum üyeliğinden çıkartılan üyelerin bunu gururlarına yediremediğinden Kuruma savaş açtıkları ve Kurumu kapattırmaya çalıştıkları, ancak Kurumun yaşamaya devam edeceği ve devrim düşmanlarının yenik düşeceği ifade edilir.[557] Gazetenin 10.07.1966 tarihli nüshasında Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın da kurultayı izlediği haberinin verildiği görülür.[558] Aynı tarihli Vatan gazetesinde de

[552] "11. Dil Kurultayı Hazırlıkları Tamamlandı", **Vatan**, 05.07.1966, s. 1 ve 5.
[553] "Dil Kurultayı Yarın Toplanıyor", **Vatan**, 08.07.1966, s. 1 ve 5.
[554] "Dil Kurultayı Bugün Açılıyor", **Ulus**, 08.07.1966, s. 1.
[555] Agâh Sırrı Levend, "Türk Dil Kurumunun XI. Kurultayı", **Ulus**, 08.07.1966, s. 2.
[556] "Türk Dil Kurumu Kurultayı Başladı", **Vatan**, 09.07.1966, s. 1 ve 5.
[557] "Dil Kurumu Yaşayacaktır", **Ulus**, 09.07.1966, s. 1.
[558] "Dil Kurumu Kurultayı", **Ulus**, 10.07.1966, s. 7.

yarkurul üyelerinin olduğu bir fotoğraf altı haberde yarkurulların çalışmalara başladığı bilgisi verilmektedir.[559]

11.07.1966 tarihli Ulus gazetesi nüshasında Levend'in bir köşe yazısının yayımladığı görülmektedir. Yazının içeriğinde Kuruma saldırıda bulunanların yanılgı içinde oldukları ana fikri çerçevesinde Kurumun, Atatürk zamanında aşırı devrimci görünenlere aldanılarak bel bağladığı için suçlu olduğu yazılır.[560]

13.07.1966 tarihli Vatan gazetesi nüshasında Yönetim Kurulu listesinin yayımlandığı ve görev taksimlerinin yapıldığı haberi çıkar.[561] Bu kurultayla ilgili kaleme alınan ve basında kurultay hakkındaki son köşe yazısı Mehmet Taşseten'e aittir. Yazar, her ne kadar yeniliğe katılmanın önemini kavrasa da *"eski dilden yüz çeviremediğini"* söylediği Halit Fahri Ozansoy'un Tercüman gazetesinde yazdığını belirterek Ozansoy'un dil özleşmesine karşı olumsuz tutumunun aleyhinde ifadelerde bulunur.[562]

4.4.2. On Birinci Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

On Birinci Türk Dil Kurultayı, AP'yi tek başına iktidara taşıyan 1965 genel seçimleri sonrasında yapılmış olma özelliğini taşımaktadır. Dolayısıyla 1965 yılı, 1950-1960 Dönemi gibi Kurumun, devlet desteğini yitirdiği yeni bir dönemin başlangıcıdır. Zira 1965'te AP'nin iktidara gelmesiyle Kuruma yönelik eleştirilerin tekrar gündeme gelmeye başladığı, Kurumun dile müdahale ettiği ve uydurmacılığın sürdüğünün belirtildiği, en sert eleştirilerin Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü'nün[563] yayını olarak beş cilt hâlinde, 1966-1967 arasında basılan Türk Dili İçin adlı kitapta yapıldığı, aynı Kurumun çıkardığı Türk Kültürü dergisinde[564] ve basında Türk Dil

---

[559] "Yarkurullar Toplandı", **Vatan**, 10.07.1966, s. 1.
[560] Agâh Sırrı Levend, "Türk Dil Kurumunun Suçu", **Ulus**, 11.07.1966, s. 2.
[561] "Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu Üyeleri Belli Oldu", **Vatan**, 13.07.1966, s. 1.
[562] Mehmet Taşseten, "Öz Türkçenin Düşündürdüğü,", **Ulus**, 15.07.1966, s.4.
[563] Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (TKAE) 20 Ekim 1961'de kurulmuş, kamu yararına çalışan ilmî bir dernektir. Amacı, Türk Dünyası'nın tarihini, folklorunu, sanatını, lehçelerini, sosyal ve dinî meselelerini, coğrafi, iktisadi ve jeopolitik durumunu ilim metotlarıyla araştırmak; Türk kültürünün meselelerini yayın, kurs, konferans ve benzeri faaliyetlerle tanıtmaktır. [Bk. (Çevrim içi) http://www.kimkimdir.net.tr/dernekler/turk-kulturunu-arastirma-enstitusu, 31 Ocak 2020.]
[564] Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsünün yayın organı.

Kurumuna yönelik eleştiri yazılarının çıktığı bilinmektedir.[565] Dolayısıyla Kurum için yeni bir zorlu dönem başlamıştır. Ancak Kurum, bu dönemde en büyük desteği kültür-sanat dünyasından ve bürokrasiden alarak kendi cephesini oluşturmuştur.[566] Dolayısıyla Kurum, bürokrasi ve kültür-sanat camiası üzerinden varlığını hissettirme, kararlarını uygulatma çabalarını daima diri tutmuştur.

Bu kurultay öncesinde düşüncelerin Kurumun amaç ve düşüncelerine aykırı bulunan bazı üyelerin üyelikten çıkarılmış olması, aslında Kurumun kendi içinde hiçbir muhalif ses istemediğini gösteren ve bu yapısıyla da demokrasiyi içselleştirmiş olamadığının ifade edilmesine de sebebiyet veren bir tutumdur. Bu yaklaşım hatırlanacağı üzere 27 Mayıs süreci sonrası yapılan ilk kurultay olan Dokuzuncu Kurultayda başlamıştır. Öyle ki bu tutum Falih Rıfkı Atay, Besim Atalay, Halit Fahri Ozansoy gibi ilk günlerinden itibaren Kurumun yanında olan isimlerin de tepkisini çekmiştir.[567]

On Birinci Türk Dil Kurultayında başkanlık seçimi aşamasından itibaren gergin anlar yaşanması ile 1965 seçimlerinin sonuçları arasında ilgi bulunmaktadır. Kurumdaki katı tutum yanlısı üyelerin devlet desteğinin tekrar kaybedileceği ve DP iktidarında olduğu gibi baskıyla karşılaşılacağı ön yargısıyla hareket ederek bu kurultayı yönlendirme çabası içinde olmaları politik tavrın boyutlarını göstermesi açısından anlamlıdır.

Levend'in, TDK'nin kelime önerilerine ilişkin sorumluluğun yalnızca Kuruma yüklenmemesini istemesi, Kurum muhaliflerinin etki sahasının genişliğini göstermesi

---

565 Gönülal, **A.e**, s. 126-127.

566 *"...Radyo, sinema, tiyatro ve gazete gibi tesir sahası çok geniş vasıtaların Türkçeyi yıkma yarışına çıkmış olmalarıdır. Geniş halk kitlelerine hitap etme imkanına sahip bu vasıtalara karşı milletin konuştuğu düzgün ve güzel Türkçeyi nasıl koruyacağız? Devletin her dereceli öğretim müesseseleri de Türkçeden değil, uydurmacılıktan yana çalıştığına göre, asırların fırtınasına göğüs germiş olan Türk diline kimler sahip çıkacaktır? Bugünleri sarmış bulunan alaca karanlığın, yarın kapkara bir kâbus hâlinde millî varlığımızı kaplaması mukadder değil midir?"* (Necmettin Hacıeminoğlu, **Türkçenin Karanlık Günleri**, İstanbul, İrfan Yayınevi, 1972, s. 34-35.)

567 *"XI. Dil Kurultayı'ndan hemen önce Necmettin Hacıeminoğlu ile Ali Fehmi Karamanlıoğlu Türk Kültürü dergisindeki yazıları yüzünden Türk Dil Kurumu üyeliğinden oy birliği ile çıkarılmıştı. Bu dönemde Kurumun uygulamalarını eleştiren, tasfiyeciliğe karşı çıkan ve Kurumun bir bilim akademisine dönüşmesini isteyen Talat Tekin, Osman Nedim Tuna, Ahmet Temir, Tahsin Banguoğlu, Faruk Kadri Timurtaş ve Zeynep Korkmaz gibi Türk dili uzmanları da ya ihraç edilmiş ya da Kurumdan uzaklaştırılmıştır. İlk kurulduğu günlerden beri Kurumda çalışan Falih Rıfkı Atay, Halit Fahri Ozansoy, Ahmet Cevat Emre ve Besim Atalay ise aşırı özleştirmeci tutumu sebebiyle Kuruma cephe almışlardır."* (Gönülal, **A.e**, s. 122-123.)

açısından önemli bir talep olmuştur.[568] Kurum muhaliflerinin etkisinin bir başka örneğiyse dilde zorlama, müdahale ve uydurma yapılmasının uygun olmadığının Kurum Başkanı Levend tarafından bu kurultayda resmen dile getirilmesidir.[569] Ancak Levend'in bu konuda Genel Yazman Ömer Asım Aksoy ile ters düşmesi Kurum içinde klikleşen yapıyı göstermesi açısından önemlidir.[570] Baltacıoğlu'nun dil estetiği ve dil psikanalizi kollarının kurulması önergesinin oylanmamış olması dile müdahale tartışmaları, dil çalışmalarında takip edilecek yöntem, vb. açılardan TDK'de yapılabilecek ilmî çalışmaları kısırlaştırmıştır. Bu önergenin ciddiye alınmaması dönemin TDK'si hakkında fikir vermektedir.[571] Bu noktadan hareketle Kurumun bilimsel tutumla ilgili sorunları olduğu ifade edilebilir.

---

[568] *"Levend, içtenlikle bir hususu kabul eder ve devam eder: 'Bugün' der, üzerinde en çok durulan, ileri sürülmüş kelimelerden birkaçının hoşa gitmemesi, göze batması ve yanlış görünmesidir. Gerçekten yanlış olanlar da vardır. Ama bunun sorumluluğunu olduğu gibi Dil Kurumuna yükletmek doğru olmaz."* (Çongur, **A.e.**, s. 49.)

[569] Çongur'un aktarımıyla Kurum muhaliflerinin dile müdahaleye karşı çıkışlarını özetleyen Mehmet Çınarlı'nın şu cümleleri, dil tercihlerini zorla değiştirme girişimlerine oluşan direnci göstermesi açısından dikkate şayandır: *"İlk olumsuz değerlendirme Mehmet Çınarlı'dan geldi. Çınarlı, böyle bir dil tartışmasını gerçekleştirdiği için önce radyo yönetimini kutladı ve dil konusunda gerçeği araştırma yoluna gidilmesini övgüye değer bulduğunu söyledi, sonra radyo dilini şöyle eleştirdi: Radyomuz son yıllarda Türkçenin gelişme ve güzelleşmesini, içinden yabancı asıllı bütün kelimeleri atarak özleşmesinde görenlerin tarafını tuttuğunu açık açık göstermiştir. Halkın her gün kullandığı yüzlerce kelime, yabancı köklerden geldiği ileri sürülerek dilimizden atılmak isteniyor. Onun yerine kimsenin bilmediği, konuşma dilinde kullanılmayan kelimeler uyduruluyor. Akıl yerine us, sohbet yerine söyleşi, eser yerine yapıt, şart yerine koşul, mesela yerine örneğin, hayat yerine yaşam, cevap yerine yanıt, zevk yerine beğeni, kitap yerine betik, hasta yerine sayrı diyenlere ve böyle denilmesini savunanlara radyomuz kucağını açmaktadır. Bu tutumun, Türkçemizin gelişmesi bakımından yanlış ve zararlı bir tutum olduğu düşüncesindeyim."* (Çongur, **A.e.**, s. 48.)

[570] *"Bu kurultayın bir özelliği iki yıllık çalışmaları özetleyen 'Yönetim Kurulu Raporu'nda' dil tutumu üzerinde genişçe durmasıdır. O yıla kadar dille ve dil bilimiyle ilgilenen bazı çevrelerle basında 'öz Türkçe' konusunda başlatılan tartışmalar, yapılan sert eleştiriler dikkat çekmeye başlamıştı. Genel Yazman Ömer Asım Aksoy, konu üzerinde durarak bazı açıklamalar yaptı. Onun konuyla ilgili görüşü uydurma kelimesi yerine yaratma kelimesinin kullanılması mantığı üzerine kuruluydu. 'Türetme ile bileştirme ile yeni yeni sözcükler yapacağız. Eski metinlerden ve halk ağzından yararlanarak dilimize sözcükler kazandıracağız.' diyordu. Fakat itiraz, bu şekilde yapılan kelimelere değil, düpedüz uydurulan kelimelereydi, buna Dil Kurumunun aracı olmaması gerekirdi. Bu tartışmalar zamanla, üzülerek söyleyelim, olumlu bir mecraya sokulması gerekirken, bir inatlaşma hâline dönüştü. 'öz Türkçe' ve 'Türkçe' kavgası hâlinde uzayıp gitti… Ortak bir görüşte buluşmak mümkün olmadı, dilde cepheleşmenin yolu da böylece açılmış oldu."* (Çongur, **A.e.**, s. 50-51.)

[571] *"…Yine bu kurultayda Ismayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun önerisi, dil konusunda daha sağlıklı bir yol tutulmasında öncü olma anlamı taşıyordu. Önergeden bir bölüm şöyleydi: 'Dil denilen bu varlık her şeyden önce gramer, sentaks, etimoloji gibi bilim kollarının üzerinde durduğu morfolojik varlığı taşan, onları yaratan, bu varlığı eğeliği altında bulunduran bilinçaltı, psikolojik estetik bir varlıktır. Dilin şimdiye kadar karanlığa gömülü kalmış olan bu varlığı aydınlatılmayınca, dilin estetiği anlaşılmadıkça, dilin morfolojisi üzerinde yapılan ihtilaller, devrimler, tam bir başarı kazanamayacak, dil çatışmaları, dil çekişmeleri, dil tepkileri sürüp gidecektir.' Baltacıoğlu konuşmasını sonra şöyle sürdürdü: 'Durum bu olunca, büyük kurultaydan dileğim şu olacaktır: Türk Dil Kurumunda dil psikanalizi, dil estetiği ile uğraşan sürekli bir komisyon kurulsun. Bu komisyonda dilciler, edebiyatçılar, ruhbilimciler, estetikçiler*

Genel Yazman Aksoy tarafından *"Osmanlıcanın uydurma kelimeleri"* olarak nitelediği örneklerin isabetli olmadığı görülmektedir. Zira verilen bu örnekler tasrifli dil özelliği çerçevesinde sülasi mastar kalıplarıyla türetilen kelimelerdir. Buna mukabil eklemeli dillerde türetim yapılırken dil özelliği dikkate alınarak ve kök-ek arasında zihinsel bağ kurularak yapılan *"giysi", "arı", "batı", "doğu"* gibi yeni kelimelere karşı çıkılmamıştır. Dolayısıyla Yönetim Kurulu raporunun aksayan yönleri olduğu görülmektedir. Bu durum, Kurumun bilimsel imajını zedelemiştir. Ayrıca Aksoy'un babaların evlatlarına yazdığını ifade ettiği tebrik ile alakalı raporda herhangi bir bibliyografik kayıt düşmemiş olduğu da görülmektedir.

Aksoy'un TDK tarafından türetilmediği ifade edilen kelimeler açısından bakıldığında dönemin TDK'sinin toplumun bir kısmında nasıl bir algı bıraktığı görülebilir. Bahsi geçen kelimeler her ne kadar TDK'nin teklif ettiği kelimeler arasında yoksa da bu tarz kelimeler üzerinden TDK'nin kelime türetme tekniği eleştirilmektedir.

TDK'nin Arapça ve Farsça asıllı kelimelere karşı uyguladığı eylemli politikaya mukabil Batı dillerinden geçen kelimeler hususunda yalnızca tavsiye kararında kalması Kurumun amacıyla da çelişik bir durum arz etmektedir.

Dil Bilgisi Kolunun bu kurultaya gelene kadar olan otuz dört yılda bir eser ortaya çıkaramaması ve dışarıdan bir çalışmayı satın alarak bastırması eleştiriyi gerektiren bir hadisedir. Bu kolun görüşmelerinde öğretmen bir üyenin dili bozan unsurun devrik cümleler olduğunu ifade etmesi,[572] Nurullah Ataç'ın öne çıkardığı bu cümle yapısının tüm üyeler tarafından kabullenilmediğinin bir göstergesidir.[573] Kemal Ateş ise devrik cümleye karşı çıkışı *"hurafe"* olarak değerlendirir ve bu hurafeyi

---

bulunsun. Bu komisyon yılda birkaç defa toplansın, dilin bu yanlarıyla ilgilensin, açıklamalar yapsın, ışık tutsun. Bu komisyonun çalışmaları Dil Kurumunun verimini artıracak, hem de değerlendirecektir. Böylelikle amaca daha kolay, daha erken varılacaktır.'(...) Bütçe hesapları sebebiyle, bu öneri oylanmadı, yeni seçilen Yönetim Kuruluna görev olarak verilmesi uygun görüldü. Bu Dil Kurultayından, üzülerek hatırladığım, rahmetli Baltacıoğlu'nun yaptığı bu öneri ve konuşması oldu. Ne yazık ki, çok haklı olduğu hâlde, görüşünün kıymeti bilindi mi diye soracak olursanız, cevabım hayırdır. Zamanla unutulup gitti. Bu değerli hocanın konuşmasını geniş olarak özetlememin sebebi, ortaya koyduğu dille ilgili gerçeklerdir. 'Sanatsız dil olmaz, estetik'i göz ardı ederseniz bir yere varamazsınız' diyen Baltacıoğlu'nu dinleyip geçmek doğru değildi. Düşündüğü ve önerdiği böyle bir kolun kurulması hiçbir zaman gerçekleşmedi, gerçekleştirilmedi." (Çongur, **A.e.**, s. 52-53.)

[572] Bk. **On Birinci Türk Dil Kurultayı-1966**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1967, s. 68.

[573] *"Tutturduğu devrik cümle tarzı ile de Türkçenin yapısını, bünyesini bozmuş, gramerini alt üst etmiştir. Ayrıca da yeni yetişen kabiliyetli gençlere bu yolda kötü örnek olmuş, onları daha yazarlık mesleğinin eşiğinde azdırmıştır."* (Hacıeminoğlu, **A.e.**, s. 107.)

Nurullah Ataç'ın yıktığını savunarak devrik cümle konusunda Toktamış Ateş'in babası Ahmet Ateş ile de tartıştığı bilgisini aktarır.[574] Musa Duman ise devrik cümlenin cümle çeşitleri içinde yer almamasını konuşma dilinin hesaba katılmamasına bağlayarak eleştirir.[575] Bu noktada şiir tarzı metinlerde sıkça görülen devrik cümlenin bazı düz metin türlerinde de kullanımı yaygınlaştığından Türkçenin söz dizim mantığının ana ilkelerine zarar vermeyecek ve metnin kendi içinde sindirebileceği şekilde kullanım şartlarının belirlenmesi, dil bilgisi alan uzmanlarının gündeminde olması gerekmektedir. Zira dil kullanıcısıyla yaşayan varlıktır ve kullanıcının gelişigüzel olarak tasarrufta bulunmasının zararları ilmî gayretle önlenebilir.

Yer adları değişimi gibi konularda İçişleri Bakanlığıyla görüşüleceğinin belirtilmesi, resmî yazışmalarda öz Türkçe olarak ifade edilen dile özen gösterilmesi gibi konularda resmî makamlardan yazı çıkartılabilmesi gibi uygulamalar bir arada düşünüldüğünde TDK'nin zaman zaman bürokratik veya düzenleyici ve denetleyici bir Kurum rolünü de sahiplendiği anlaşılmaktadır.

İncelemesi yapılan gazeteler üzerinden değerlendirildiğinde basının, Onuncu Kurultay kadar olmasa da bu kurultaya ilgisinin devam ettiği görülmektedir. Ancak basında çıkan yazılarda geçmiş dönemlere kıyasla farklı olarak nitelendirilebilecek yeni söylemler olduğu görülmemektedir. Ulus ve Vatan gazetelerindeki haberlerin ve köşe yazılarının dilinde TDK ilkeleri çerçevesinde büyük oranda örtüşme olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Kurum muhaliflerinin günlük basın açısından değerlendirildiğinde ağırlığının azaldığı ve toplumda dil kullanım alışkanlıklarının bu yıllardan itibaren Kurumun yönlendirmesiyle şekillenmeye başladığı görülmektedir. TRT'nin de Kuruma verdiği yoğun desteğin bu sonucu doğurduğu ifade edilebilir.

---

[574] Kemal Ateş, **Dil Hurafeleri**, Genişletilmiş 2. bsk., Ankara, İmge Kitabevi, 2014, s. 25.

[575] *"…Çoklukla düz yazılı (mensur) metinlerin verilerinden yola çıkarak belirlenen cümle çeşitleri içinde, daha çok konuşma dilinin heyecan ve vurgulamalarını ya da sanat kaygısı gütmeyen tabii bir anlatımı yansıtan devrik cümle yapısının yer almaması bir bakıma konuşma dilini hesaba katmayan bir dil bilgisi anlayışının sonucu olmuştur."* (Musa Duman, "Devrik Cümle ve Vasiyetname'deki Örnekleri Üzerine", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. 30, 2012, s. 210.)

4.5. On İkinci Türk Dil Kurultayı (04-08 Temmuz 1969)

A- Birinci Birleşim Birinci ve İkinci Oturum

1960-1970 Dönemi'nin son kurultayı, 04 Temmuz 1969 saat 10.00 itibarıyla başlar. Yurt dışında bulunan Kurum Başkanı Prof. Dr. Gündüz Akıncı'nın mesajı, Asbaşkan İlhami Cıvaoğlu tarafından okunur. Mesajda özetle, dil devriminin dili, yabancı diller boyunduruğundan kurtarmak, en ileri kavramları ve terimleri öz Türkçe ile söylemek, Türk dilini güzelleştirmek, korumak ve zenginleştirmek amacıyla yapıldığı, TDK'nin bu anlayışın temsilcisi ve Kurumun bilimsel yoldan ilerleyen dinamik bir varlık olduğu belirtilir. Mesajın devamında son dönemde geçmiş dönemlere göre daha çok yayın ortaya konulduğu, üyelerin farklı politik duruşları olsa da bu görüşleri Kurumun kapısında bıraktığı, dolayısıyla Kuruma politikanın girmediği, dil devrimini yabancı ideoloji[576] ile yan yana görmenin hata ve günah olduğu, son üç yılda Kurumun bir sıçrama gerçekleştirerek 3 bin 500 olan dergi abone sayısının 6 bin 500'e yükseldiği ve sözlüğün beşinci baskısının 200 bin kişiye ulaştığı ifade edilir.[577] Konuşmanın ardından Kurultay Başkanlığı seçimi yapılır ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu bu kurultayın da başkanı olur.

Akabinde Genel Yazman Ömer Asım Aksoy, Yönetim Kurulu raporunu okur. Raporda yazı dilinde Türkçeleşme oranının otuz yedi yıl içinde %35-40 seviyesinden %70-75 seviyesine ulaştığı ifade edilir. Raporda ayrıca özleştirme akımını durdurmayı hedefleyerek dilde sadeleşme hareketinin 1908 yılında amacına ulaştığını ifade eden *"kongreciler"*[578] ile bu amaçla kurulan diğer cemiyetlerin TDK'nin yerine, özleştirmeye karşı bir dil akademisi kurulmasını önerdikleri aktarılır. Raporda Türk Kültürü dergisinin de muhaliflere katıldığı, bu dergiye karşı TDK tarafından dava açıldığı, ancak af kanunu sebebiyle davanın düştüğü bilgisi verilir. Bütün bu karşı duruşlar sürerken dili özleştirme ve geliştirme akımının devam ettiği, artık hiçbir

[576] TDK'nin yöneticileri, bu dönemlerde muhalifleri tarafından sık sık komünizmle bağlantılı olarak suçlanmış ve bu suçlamalar basına da yansımıştır. Özellikle Tercüman gazetesinde bu suçlamaların yapıldığı görülebilir.
[577] Bk., **A.e.**, s. 9-11.
[578] Raporda *"Kongreciler"* ifadesiyle 1968 yılında yapılan Muallimler Birliği İkinci Dil Kongresini düzenleyenler kastedilmektedir.

yazarın Hüseyin Cahit[579] gibi *"sa'y-i muharribin taht-ı tesirinde"* şeklinde yazamayacağı ifade edilir. Ayrıca Batı'dan gelen terimlere karşı ağızlardan terimler bulunarak dil hazinesinin genişlediği raporda yer alır. Bununla birlikte yayın sayısının 300 olduğu, bu dönemde geçen dönemden on yedi cilt daha fazla yayına erişilerek toplam elli yedi cilde ulaşıldığı belirtilir.

Raporda Türkiye'de görevli yabancıların Türkçe kursu müracaatının değerlendirilerek yabancılara yönelik Türkçe kursu açıldığı ifade edilir ve çeşitli başlıklar altında teknik bilgiler aktarılarak rapor sona erdirilir.[580]

Bu işlemlerin ardından verilen önergeler hakkında müzakerelere geçilir. Süleyman Nuri Öz, son zamanlarda Batı dillerinin saldırısına uğradıklarını, bu durumla ilgili raporda önerilen tedbiri az bulduğunu belirtir. Öz, *"statü"* kelimesini kullanan bir bakanlık müdürüne itiraz ettiğinde *"Niçin itiraz ediyorsunuz, bu Arapça değil."* diye karşılık aldığını aktarır. Öz, bu durumun *"yabancı dil"* kavramının toplumda Arapça ve Farsça olarak anlaşılmasından kaynaklandığını ifade eder. Osman Turgut Pamirli, Türkçeyi Kurtarma Cemiyetinin toplantılarında bulunduğunu, cemiyete karşı 6 bin tirajlık Türk dili dergisiyle mücadelenin mümkün olmadığını söyler. Cevdet Çatalkaya, İnönü'nün kurultaya katılmamasına ve basının ilgisizliğine tepki gösterir. Sait Sadi Danışmentgazioğlu, tüzükte doksan yedi adet Türkçe olmayan söz olduğunu, rapor kelimesinin bile Türkçe olmadığını ve bunun TDK gibi bir Kurumda olmasını doğru bulmadığını ifade eder. Akabinde bu oturum, 13.10 itibarıyla sonlandırılır.[581] Tevfik Gerçeker'in başkanlığında saat 15.00'te açılan ikinci oturumda Derleme-Tarama, Dil Bilgisi, Sözlük, Terim, Yayın ve Tanıtma, Hesap ve Bütçe yarkurullarına üye seçimleri yapılır. Oturum saat 16.25 itibarıyla sonlandırılır.[582]

B- İkinci Birleşim Birinci-İkinci Oturum

07 Temmuz 1969 Pazartesi saat 09.00 itibarıyla açılan ilk oturumda öncelikle Terim Yarkurulu raporu[583] okunur ve akabinde müzakerelerine geçilir. Ali Rıza Önder

---

[579] Raporda, Genel Yazman Ömer Asım Aksoy tarafından kimsenin artık Hüseyin Cahit gibi yazmayacağının altının çizilmesi dikkate şayandır. Zira Hüseyin Cahit Yalçın, TDK'nin çevresi ve basındaki destekçisi olan Ulus gazetesinin yazarlarındandır. Yalçın, buna rağmen Birinci Kurultaydan sonra dil konusunda kendi çevresiyle ters düştüğünden bu tarz bir muameleye de tâbi tutulmuş olabilir.

[580] **On İkinci Türk Dil Kurultayı-1969**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1970, s. 19-28.

[581] Bk. **A.e.** s. 43-51.

[582] Bk. **A.e.** s. 52-59.

[583] Bk. **A.e.** s. 64-66.

etimoloji terimi yerine kökbilgisi teriminin kullanılmasının doğru olduğunu söyleyerek alfabe terimi yerine de Abece teriminin kullanılmasını önerir; Zeki Zeren terim sözlüklerinde bibliyografyanın olmayışının eksiklik olduğunu, tıp alanında kendi bulduğu terimler kullanıldığı hâlde isminin anılmamasının haksızlık olduğunu, kitaplara emeği geçenlerin adlarının yazılması gerektiğini; Sait Sadi Danışmentgazioğlu, 1957'de yapılan kurultayda terimlerin Türkçe kök ve eklerle yapılması kararı alındığı hâlde bu kurala uyulmadığını, Osman Turgut Pamirli, *"öz Türkçe"* kelimesinin kullanılmasının uygun olmadığını Türkçenin Türkçe olduğunu; İsmet Ercan ülkemize giren tekniğin, terimlerini de yanında getirdiğini, birçok işletmede yapılan yazışmalarda terimin yabancısının kullanıldığını, Batı dilleri boyunduruğu tehlikesine karşı devletle temas kurularak bu kuruluşların uyarılmasının sağlanması gerektiğini; Mehmet Yazıcı, uzmanların, çevirmenlerin, bilim adamlarının terim eksikliğinin sıkıntısını en çok çeken kesim olduğunu; M. Necati Örge, burç adları gibi ay adlarının da Türkçeleştirilmesi gerektiğini; Selim Rahim Suntur, teknik terimlerin göz ardı edilmemesi gerektiğini ve hayatı kapsadığını, ayrıca Kurumun Batı'dan gelen terimlere nasıl direnilmesi gerektiği hususunda yol göstermesi gerektiğini ifade ederler. Akabinde Komisyon Sözcüsü Satı Erişen, fikirlerini paylaşanlara teşekkür ederek uygulanabilecek teklifleri uygulayacaklarını belirttikten sonra Terim Yarkurulu raporu oylanarak kabul edilir.[584]

Bu işlemden sonra Sözlük Yarkurulu raporu[585] okunarak müzakerelerine geçilir. Abdi Tevfik Yegül özetle, 1966 ve 1969 sözlüklerini karşılaştırmalı olarak incelediğini ve bazı düzeltmeler yapılsa da başka hataların olduğunu söyler. Alişan Reşit İnceoğlu Almanların dillerine çok önem verdiklerini ve uluslararası hiçbir terimi benimsemediklerine tanık olduğunu, televizyona *"fernshen"* telefona ise *"fernsprehen"* dediklerini, TDK'nin de Karamanoğlu gibi dilimizi kıskançlıkla sahiplenmesi gerektiğini ifade eder. İsmet Zeki Eyüboğlu, Türkçe Sözlük'ün sistematik ve bilimsel ilkelere dayandırılmadığını, TDK tarafından üretilen bazı sözlerin yanında Batı'dan dilimize giren kelimelerin bulunduğunu, ayrı ayrı Türk dilleri varmış gibi sözlük hazırlanmasının uygun olmadığını, eldeki Türkçe Sözlük'ün 30 bin kelimelik bir el kitabı olduğunu, buna karşılık 1684 yılında Meninski'nin

[584] Bk. **A.e.** s. 67-79.
[585] Bk. **A.e.** s. 80-82.

yazdığı eserin sözlük kısmında dahi 40 bin Türkçe söz bulunduğunu, Radloff'un eserinde de bu sayıda kelime bulunduğunu, Tarama ve Derleme dergilerindeki birçok sözün Türkçe Sözlük'te yer almadığını, birçok kelimenin değişik anlamlarının da olduğunu, bugün dilde Sümerce, Akatça, Hititçe asıllı kelimeler olmasına rağmen bunların etimolojik çalışmalarının yapılmadığını ifade eder. Recep Topkan, Eyüboğlu'nun söylediklerine katılmadığını, Kurumda devrimci ve bilimsel olarak çalışıldığını, etimolojik çalışmalardan ziyade Türkiye Türkçesini geliştirmek zorunda olduklarını belirtir.

Sait Sadi Danışmentgazioğlu, önceki kurultayda sözlükle ilgili görüşlerini belirttiğini, kelime yerine artık *"söz"*ü kullandıklarını, son zamanlarda ise *"sözcük"*ün kullanılmaya başlandığını ve Türkçenin yapısına aykırı olduğu için de *"Türkçe Sözlük"* yerine *"Türkçe Sözlüğü"* denilmesi gerektiğini ifade ederek yer adlarının Türkçeleşmesi için İçişleri Bakanlığına yazı yazılmasını teklif eder.[586] Hikmet Turhan Dağlıoğlu ise özetle sözlükçülük işine geçmişte emek veren Ebüzziya, Muallim Naci, Hüseyin Kazım Kadri gibi sözlükçülerden faydalanılması gerektiğini; Abdullah Toroslu, Türkçe Sözlük'te bir kelimeyi ararken *"Bakınız"* uyarılarıyla karşılaştıklarını ve böylece sözlüğün değerinin düştüğünü ve tam tanımlama yapılmadığını, ayrıca ölü kelimeler olan *"eros"* ve *"erotik"* kelimelerinin sözlüğe alınmasına karşın devletin yüklü paralar harcayarak mücadele ettiği *"erozyon"* kelimesinin sözlükte yer almadığını, Kurumun daha çok bütçe ayırıp bilimsel çalışma yapabilecek kişileri istihdam ederek mükemmel bir sözlük çıkarmak için gayret göstermesi gerektiğini; Halit Tarancı özetle, Türkleri çok seven bir millet olan Pakistanlıların konuştuğu Urduca ve Pakistan'ın diğer yerel dillerini de içine alan bir lügat hazırlanması gerektiğini ifade ederler. Görüş ve eleştirilerin ardından Yarkurul Sözcüsü İbrahim Olgun**,** özetle, yapılan eleştirilerin iki bölümde toplanabileceğini, ağırlığını ise Türkçe

---

[586] *"Milli bir kültür oluşturmanın ön koşullarından biri olan yer adlarının Türkçeleştirilmesi çalışmaları Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden başlayarak uzunca bir süre devam ettirilmiştir. Toplumsal bir hafıza olan yer isimlerinin Türkçeleştirilmesi, Anadolu'nun Türk yurdu haline getirilmesinde önemli bir adımdır. Osmanlı Devleti döneminde, konjonktürün de etkisiyle böyle bir işleme gerek duyulmamış, ancak* ileriki *zamanlarda Batılıların faaliyetlerine karşı durabilmek için milli bir şuur oluşturma gerekliliği ile yer adları da Türkçeleştirilmiştir."* (Ahmet Çelik, "Cumhuriyet Döneminde Yer İsimlerinin Türkçeleştirilmesi Meselesi", **Rıfat Özdemir'e Armağan,** Ed. Rahmi Doğanay, vd., İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2018, s. 526.) TDK üyesi Sait Sadi Danışmentgazioğlu'nun kurultayda, Çelik'in yukarıda söz ettiği sebepler çerçevesinde dile getirdiği bu teklifinden anlaşılmaktadır ki yer adlarının Türkçeleştirilmesi çalışmalarında Kurumun aktif olması istenmekteydi.

Sözlük'ün oluşturduğunu, sözlüğün devamlı gelişim gösterdiğini, son baskıya 2 bin 100 sözcük eklendiğini, bundan böyle terim ile ilgili maddelerin ilgili uzmanca incelenmeden sözlüğe alınmayacağını, usta yazarların eserleri taranarak en iyi örneklerin alındığını, sözlüğe önemli resimler konulacağını, bu şekilde resimlenecek kelime sayısının yaklaşık 600 olduğunu, diğer lehçe sözlüklerini yapmaya devam edeceklerini, zira bu sözlüklerin Büyük Türkçe Sözlük için ana kaynak niteliği taşıdığını, Anadolu Türkçesinin 13. yüzyıldan 1928'e kadar olan döneminin tarihsel sözlüğünün hazırlanacağını ifade eder. Ardından yapılan oylama neticesinde Sözlük Yarkurulunun sunduğu rapor kabul edilir.[587]

Bu işlemin ardından Dilbilgisi Yarkurulunun raporu[588] okunarak müzakereleri yapılır. Bu kapsamda Enver Naci Gökşen, yeni basılacak *"Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü"*nün alan öğretmenlerine gönderilmesinin yararlı olacağına inanmadığını, terim için anket yapılmasının da kuşku doğuracağını; Feridun Ankara özetle, Gökşen'e katılmadığını, terimlerin okullarda okutulmaması durumunda emeklerin boşa gideceğini, dil bilgisi kitaplarının değişik değişik olmasının öğretimde birliğin oluşmamasına sebep olduğunu; Mehmet Yazıcı, kollar arasında dahi birliğin sağlanamadığını, dil bilgisi terimleri hazırlanırken Terim Kolu ile iş birliğinin yapılmadığını, dilde önemli olanın yapı olduğunu, öğrencilerin imlayı bilemediklerini ve yüksek öğretime gelenlerin bile doğru cümle kuramadığını, TDK'nin kendi içinde birlik sağlaması gerektiğini; Osman Turgut Pamirli, doyurucu nitelikte bir dil bilgisi kitabı olmadığını, imlanın dilin onuru olmasına rağmen bu hususta birlik sağlanamadığını, kılavuzun ilkokul çocuklarının dahi bilebileceği basit kelimelerle doldurulduğunu söylerler. Komisyon Sözcüsü olarak söz alan Konur Ertop, görüş ve eleştiriler hakkında özetle, Kurum çalışmalarının bir nevi anket olduğunu, uzun yıllardır mevcut olan dil bilgisi terimlerinden bazılarında hatalar olduğunu ve değiştirmek gerektiğini, ancak bunu yaparken öğretmenlerden görüş alınması gerektiğinde ısrarcı olduklarını, Yazıcı'nın eleştirilerine katılmadıklarını, Pamirli'nin öğretmenleri doyuracak nitelikte bir dil bilgisi kitabının bulunmadığını söylediğini, ancak doyurucu bir eser için elde kılavuz olması gerektiğini, dil bilgisi terimlerinin yalnızca Terim Kolunun çalışma sınırları dahilinde olmadığını ve raporlarının aynen

---

[587] Bk. **A.e.** s. 83-95.
[588] Bk. **A.e.** s. 95-97.

kabul edilmesini talep eder. Ardından yapılan oylama neticesinde Dil Bilgisi Yarkurulu raporu, kurultayca kabul edilerek oturum 12.50 itibarıyla sona erdirilir.[589]

İkinci birleşimin ikinci oturumu saat 15.00 itibarıyla açılır ve Derleme-Tarama Yarkurulu raporu[590] okunur ve kurultayca kabul edilir.[591]

Akabinde Yayın ve Tanıtma Yarkurulu raporu[592] okunarak müzakereleri yapılır. Osman Turgut Pamirli, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış eserlerin bugünkü dile çevrilmesine yönelik Türk Dili dergisince yarışmalar düzenlenmesi yönünde yaptığı teklifi raporda göremediğini; Feridun Ankara, derginin başarısız olduğunu ve birkaç kişinin güdümüne girdiğini; Abdullah Toroslu, yayınların çocukları kapsamadığını, argonun dile hâkim olmaya başladığını, dili soysuzlaştırdığını ve çocuklara yönelik çalışmayla bunun önüne geçilebileceğini; Halil İban, derginin okullara ve üyelere ücretsiz gönderilmesi gerektiğini, diğer yayınların da okullara ücretsiz gönderilmesinin yararlı olacağını; Hasene Ilgaz, kendi çevresindeki okuyucuların dergideki yazıları uzun bulduklarını ve bu uzunluğun bilgilendirme kaygısından çok, sayfa doldurma telaşından kaynaklandığını; İsmail Karaahmedoğlu ve Orhan Şaik Gökyay derginin ücretsiz dağıtımına karşı olduklarını, Mehmet Yazıcı, kolun gerektiği gibi çalışmadığını, derginin 32 milyonluk ülkede 10 bin tirajında olmasının gülünç olduğunu, ifade ederler. Akabinde Yayın ve Tanıtma Yarkurul Başkanı Salim Şengil söz alarak derginin ücretsiz gönderimine devam edeceklerini ifade eder. Akabinde sözü, Yayın ve Tanıtma Yarkurulu Sözcüsü Selahattin Batur alarak Pamirli'nin eski metinlerle ilgili yarışma düzenlenerek ödüllendirilmesi fikrine katıldıklarını, Kurumun yayınlarından bazılarının özellikle derginin bazı üyelere ücretsiz gönderildiğini ve ücretsiz gönderimin üyelerin hepsini kapsamasını istediklerini, derginin daha geniş kitlelere seslenmesini kendilerinin de arzuladığını ve raporun kabulünü istediklerini ifade eder. Neticede rapor, bütçeyle ilgili bir madde dışarıda tutularak kurultay tarafından kabul edilir.[593] Bu raporun ardından Hesap ve Bütçe Yarkurulunun

[589] Bk. **A.e.** s. 97-104.
[590] Bk. **A.e.** s. 105-108.
[591] Bk. **A.e.** s. 109-110.
[592] Bk. **A.e.** s. 110-113
[593] Bk. **A.e.** s. 113-128.

raporu[594] okunarak yapılan müzakerelerin ardından kabul edilir ve oturum saat 18.50 itibarıyla sona erdirilir.[595]

C- Üçüncü Birleşim Birinci-İkinci-Üçüncü Oturum

Bu oturum, 08 Temmuz 1969 Salı günü saat 09.00'da başlar. Akabinde Oy Ayırma Kurulu seçilerek çeşitli kurulların seçimleri yapılır. Seçimler bittikten sonra dilek ve temenniler bölümüne geçilir. Akabinde bu oturum saat 12.40 itibarıyla sona erdirilir.[596] İkinci oturum saat 15.00 itibarıyla başlatılarak önceki oturumun tutanak özeti okutulur, oylanır ve kabul edilir. Ardından gündem gereği bir önceki oturumda olduğu gibi gelen önergeler görüşülerek karara bağlanır. Özetle sözlük işi için kendine iş verilen kişilerin yaptığı işlerin denetlenerek belli süreler verilmesi, etimolojik sözlük çalışmalarına süre sınırı konulmaması, Yeni İmla Kılavuzu'nun öğretmenlere, belli başlı gazetelere, TRT'de görevli haber ve program görevlilerine ücretsiz gönderilmesi gibi konular karara bağlanarak bu oturum saat 18.10 itibarıyla sona erdirilir.[597] Saat 22.00 itibarıyla başlayan son oturumda seçim sonuçları ilan edilerek kurultay sonlandırılır.[598]

4.5.1. On İkinci Türk Dil Kurultayına İlişkin Basına Yansıyanlar

On İkinci Türk Dil Kurultayı ile ilgili basına yansıyan ilk haber, 02.07.1969 tarihli Ulus gazetesinde görülmektedir. Haberde Genel Yazman Ömer Asım Aksoy'un yaklaşan kurultayla ilgili basın toplantısı düzenlediği ve Kurum çalışmaları hakkında bilgi aktardığı yer alır.[599] Kurultaya ilişkin bazı teknik bilgilerin verildiği bir başka haber 03.07.1969 tarihli Vatan gazetesinde görülür.[600] Aynı gazetenin 04.07.1969 tarihli nüshasında ise kurultayın açıldığı bilgisi verilerek çalışmaları engellediği gerekçesiyle CHP'nin ve İş Bankasının Kurum tarafından mahkemeye verildiği habere

[594] Bk. **A.e.** s. 128-138. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)
[595] Bk. **A.e.** s. 138-152.
[596] Bk. **A.e.**, s. 153-173,
[597] Bk. **A.e.**, s. 174-208.
[598] Bk. **A.e.**, s. 209-213.
[599] "Ana Dili Sevme Bilinci Yaratıldı", **Ulus**, 02.07.1969, s. 1 Ve 7.
[600] "On İkinci Dil Kurultayı Toplanıyor", **Vatan**, 03.07.1969, s. 1 Ve 5.

konu olmuştur.[601] Aynı tarihli Ulus'ta da kurultay açılışı ile ilgili bir haber görülmüştür.[602]

Vatan gazetesinde Oktay Akbal'ın kaleme aldığı bir köşe yazısında belli aralıklarla toplanan kurultaylarda kültür konularının ele alındığı, Tevfik İleri'nin Millî Eğitim Bakanı'nın tabii başkanlığını kaldırarak doğru bir iş yaptığı ve Kurumun böylece bağımsızlaştığı[603] kurultayların yankı uyandıran bir faaliyet olduğu yazar.[604] Aynı tarihli Ulus gazetesinde de kurultay vesilesiyle Erdoğan Tamer ve Oğuz Kazım Atok tarafından yazılmış iki yazı görülmektedir. Tamer, yazısında Aksoy'un düzenlediği basın toplantısında söylediklerinden alıntı yaptıktan sonra dilin özleştirilmesi ülküsünün büyük ölçüde başarıldığını, ana dili bilincinin 1933'lere göre geliştiğini belirterek günün şartlarında gençleri etkileyen Ataç gibi bir dil ustasının olmadığını, dile durmadan giren yabancı kelimelere etkili bir savaş açılamadığını, buna mukabil çeşitli ortamlarda Kurumun adının parayla anıldığını, aidatını ödeyemeyen üyelerin Kurumdan kolayca çıkarıldığını, muhalif üyelerin Türk dilini kapsamayan bir konuda konuşmasından dolayı üyelikten çıkarılmasının düşünülmesini ve karalanmalarını sert dille eleştirdikten sonra Kurumun ilgisiz konularla değil, bilimsel yönüyle ve aldığı dil kararlarıyla tartışılması gerektiğine işaret eder.[605]

Oğuz Kazım Atok ise yazısında, özleşme ile uğraşmak zorunda olunmasını Osmanlı İmparatorluğunun yanlış dil tutumuna bağlar ve bu alanda vakit kaybedilmesinden dolayı Kurumun, Türkçenin akademik gelişimine yönelemediğini belirtir. Bir kavramın oluşmasının temelinin düşünce ile atıldığına inandığını belirten Atok, siyasal çıkarlar uğruna arılaşma ve özleşmeye karşı çıkanların üzerinde durulmasına gerek olmadığını, bununla beraber aydınların da dile karşı umursamaz olduğunu belirtir. Atok, yazısının devamında Türkçede, Doğu kaynaklı Arapça-Farsça

---

[601] "Dilimizi Altmış Yıl Önceki Durumunda Tutmak İsteyenler Var", **Vatan**, 04.07.1969, s. 1 Ve 5.
[602] "12'nci Türk Dil Kurultayı Toplanıyor", **Ulus**, 04.07.1969, s. 1.
[603] Oktay Akbal'ın On Birinci Türk Dil Kurultayı vesilesiyle Vatan gazetesinde 08.07.1963 tarihinde yazdığı ve gazetenin 3. sayfasında yayımlanan *"Kurultay Açılırken"* başlıklı yazısında DP Dönemi Bakanı Tevfik İleri'nin bu uygulamasını oldukça sert bir şekilde eleştirmişti. Ancak Akbal'ın, On İkinci Türk Dil Kurultayı vesilesiyle yazdığı yukarıda bahsi geçen yazısında bu uygulamanın, Kurumun bağımsız bir bilim kurulu olarak çalışmalarını sürdürmesi bağlamında iyi olduğunu düşündüğünü belirtmesi dikkatimizi çekmiştir.
[604] Oktay Akbal, "Kurultay Açılıyor", **Vatan**, 04.07.1969, s. 3.
[605] Erdoğan Tamer, "Dil Kurultayı Toplanırken", **Ulus**, 04.07.1969, s. 2.

ve Batı kaynaklı Frenkçeden oluşan bir dil karmaşasının ortaya çıktığını da örnekleriyle aktarır.[606]Atok kelimelerin atılması noktasında katı olmadıklarını ve lazım olan Doğu ya da Batı kaynaklı kelimelerin dilden atılması düşüncesini taşımadıklarını, *"Katı roket yakıtının uzay aşamalarında önemli bir yeri vardır."* örneğinde olduğu gibi yabancı asıllı *"roket"* kelimesi gibi yabancı bir kelimenin Türkçe kelimeler arasında eritilerek kullanılmasında da sakınca görmediğini yazar.

05.07.1969 tarihli Vatan gazetesinde düzenlenen yarışmalarla ilgili ödül miktarının iki bin liradan beş bin liraya çıkarıldığı bilgisi ile yarkurul çalışmalarından kesitler paylaşılır.[607] Aynı tarihli Ulus gazetesinde ise Asbaşkan Cıvaoğlu'nun konuşmasının satır başlarının verildiği görülmektedir.[608] 07.07.1969 tarihli Vatan gazetesi incelendiğinde Kurumun bilimsel sahalara ait yirmi üç sözlük yayımlama planının öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca Kaşgarlı Mahmud'u anma etkinlikleri çerçevesinde hatıra pulu basılması ile Türk diline hizmeti geçen büyüklerin isimlerinin çeşitli salonlara verilmesi kararının alındığı haberde yer alır.[609] Ulus gazetesinin 08.07.1969 tarihli nüshasında bir üye tarafından ay adlarının değiştirilmesi teklifinin okuyucularla paylaşıldığı görülür. Ayrıca Kurumun Atatürk mirasındaki payı ile ilgili ihtilafta CHP'yi haklı bulduğu için üyelikten çıkarılan Mazhar Leventoğlu'na Kurultay Başkanı tarafından kurultayda söz verilmemesi sütunlara haber olarak yansımıştır.[610] Aynı tarihli Vatan gazetesinin Orhan Hançerlioğlu ile Tahir Kutsi Makal'ın seçimlerde usulsüz oy kullanımı sebebiyle kavga ettikleri aktarılır.[611] Aynı tarihli nüshada başka bir haber ise Agâh Sırrı Levend'in Başkan olmasının beklendiği yönündedir.[612] Bu kurultayın basına yansıyan son haberi ise Macit Gökberk'in Kurum Başkanı seçildiği bilgisi ile kurulların listeleri ve görev dağılımları olur.[613]

---

[606] Aslen dilci olmayan ve bir dönem askerî valilik de yapmış Oğuz Kazım Atok'un günümüzde de yer yer duymaya ve hatta konuşmaya alıştığımız ve artık pek de dil kaygısı olarak görülmeyen bu dil tutumuna ilişkin verdiği örneklerden birkaçı şunlardır: *"Savunma İnfrastraktür hizmetleri", "Kore Harbinin ilginç konjonktürü", "garantili ve devamlı bir düzen", "bir sanayi patenti elde etmek", "dil reformunun gerekliliği hakkında", "millî stratejik konsept ortamında"*... (Oğuz Kazım Atok, "Karma Dilden Doğan Dil Karmaşıklığı", **Ulus**, 04.07.1969, s. 2.)
[607] "T. Dil Kurumu Ödülleri 5 Bin Liraya Çıkarılıyor", **Vatan**, 05.07.1969, s. 1 ve 5.
[608] "Dil Devrimine Karşı Olanlar Halâ Vardır", **Ulus**, 05.07.1969, s. 1 ve 7.
[609] "Türk Dil Kurumu 23 Sözlük Çıkartıyor", **Vatan**, 07.07.1969, s. 1 ve 5.
[610] "Ay Adlarının Değiştirilmesi İstendi", **Ulus**, 08.07.1969, s. 1 ve 7.
[611] "Dil Kurultayında Kavga Çıktı", **Vatan**, 08.07.1969, s. 1 ve 5.
[612] "A. S. Levend'in Başkanlığı Bekleniyor", **Vatan**, 08.07.1969, s. 1 ve 5.
[613] "Macit Gökberk T.D.K. Genel Başkanı Oldu", **Vatan**, 09.07.1969, s. 1 ve 5.

4.5.2. On İkinci Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

Kurultay tutanakları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Türkiye Muallimler Birliği tarafından düzenlenmiş İkinci Dil Kongresi'nin oluşturduğu yankının kurultayı etkisi altına aldığı anlaşılmaktadır. Bahsi geçen bu kongrenin etkisi hakkında Şükrü Haluk Akalın'ın İslam Ansiklopedisindeki *"Türk Dil Kurumu"* maddesinde bilgi verdiği görülür.[614] Yönetim Kurulu raporunda harf inkılabı taraftarı olmasına rağmen Birinci Türk Dil Kurultayında dile beşeri müdahaleye karşı çıktığı bilinen ve 1957 yılında vefat eden Hüseyin Cahit Yalçın'ın hedef alındığı görülmektedir.[615]

Önceki kurultaylarda yapılan konuşmalar ve ifade tarzları dikkate alındığında, Asbaşkan İlhami Cıvaoğlu tarafından yapılan konuşmada Kurumun içine politika girmediği ve girmeyeceği ifadesinde bilgi uyuşmazlığı olduğu görülmüştür. Zira Kurum politik refleksler sergilemekten genel olarak imtina etmemiştir.

Bu kurultayda yabancılara Türkçe öğretimi konusunun Kurumun resmî yönetim raporunda bölüm olarak yer alması, yabancılara Türkçe alanının tarihî gelişimi açısından önem arz etmektedir.

---

614 *""Türk Dil Kurumuna yönelik ikinci büyük girişim Türkiye Muallimler Birliğinin 1968'de düzenlediği II. Dil Kongresi'dir. Kongrenin açılışından iki gün önce bir basın toplantısı düzenleyen birliğin başkanı Faruk Kadri Timurtaş dilde sadeleşmeye, özleşmeye taraftar olduklarını, ancak bunun ölçülü şekilde ve yaşayan dilden uzaklaşmadan yapılması gerektiğini, Muallimler Birliğinin dilde uydurmacılığa şiddetle karşı olduğunu söyledi. Kurum Atatürk'ün yolundan ayrılmış, uydurmacıların eline geçmiştir. Yapılması gereken şey Atatürk'ün görüşlerine uygun biçimde bir dil akademisinin kurulmasıdır. Kongrede Türk Dil Kurumunun özleştirme adı altında dili tahrip ettiği, Atatürk'ün parası ile Atatürk'ün Nutuk'unun lekelendiği ileri sürüldü ve Kurum Atatürk'e ihanetle suçlandı. Kurumun bu dönemde eleştirilen yanlarından biri de dilden sadece Arapça, Farsça kökenli sözlerin atılmasıydı. Hâlbuki Batı dillerinden ve özellikle İngilizceden çok sayıda kelime Türkçeye girmeye başlamıştı. Batı kaynaklı sözlere karşılık bulma çalışması 1970'li yıllarda gündeme geldi. Türkiye'de İngilizce ile öğretimin yaygınlaşmaya başladığı 1950'lerde Anglosakson kültürünün yoğun etkisi görülürken Kurum dildeki Arapça ve Farsça kökenli sözlere karşılık bulmakla uğraşıyordu. Nihayet 1972'de Batı dillerinden geçen sözlerin karşılıklarını veren kılavuz yayımlandı. 1960'lı yılların sonlarında başlayan dil tartışmaları 1970'lerde de sürdü. Kurumun çalışmalarının, yayınlarının yanı sıra verdiği ödüller de eleştiriliyordu. Ülkedeki kargaşa ve şiddet olayları yanında dil tartışmaları da ideolojik zemine kaydı."* (Şükrü Haluk Akalın, "Türk Dil Kurumu", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 41, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 538.)

615 1950-1983 arasını kapsayan gazete taramasında Hüseyin Cahit Yalçın'ın, DP'nin iktidara gelmesinden yaklaşık dokuz ay sonra Ulus gazetesinde kaleme aldığı ve TDK ile ilgili kısa bir bölümün de olduğu *"Ah, o yirmi beş sene"* başlıklı yazı dışında Kurum uygulamalarıyla ilgili başka bir yazısına rastlanmamıştır. Bu yazıda Yalçın, konumuzla ilgili olabilecek şu ifadeleri kaleme alır: *"Dil Kurultayında devlet müdahalesiyle bir lisan değişikliği yapılamayacağını müdafaa ettiğim için beni Sanayi Bankasından attılar. Atan, bugünün Sayın Cumhurbaşkanı ve o tarihin İktisat Bakanı Celal Bayar'dı."* (Hüseyin Cahit Yalçın "Ah, o yirmi beş sene", **Ulus**, 24.02.1951, s. 1 ve 3.)

Osman Turgut Pamirli'nin öz Türkçe sözüne katılmayarak Türkçenin Türkçe olduğunu belirtmesi önemli bir karşı çıkıştır. Zira öz Türkçe tabiri, algısal olarak diğer yanda Türkçe ile karşı karşıya iki cephe olgusunu ortaya çıkarmış ve bu durum hemen olmasa da ileriki yıllarda rahatsızlık oluşturmuştur.[616] Dolayısıyla ülkede ısrarla bir dil cephesi açılarak savaş dili ifadelerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu çabayı, bir önceki kurultayda daha önce de belirtildiği üzere dil işleriyle hiçbir ilgisi bulunmayan Yassıada Hâkimi Salim Başol'u Kurultay Başkanlığı'na öneren bir üye kesiminin çabasıyla birleştirerek düşünmek gerekmektedir. Ayrıca dergiye gelen yazılara müdahale edilerek bir nevi "kelime dedektifliği"nin yapılabilmesi dil tartışmalarında önemli bir dönüm hatta zirve noktasıdır. Dolayısıyla Kurum bu dönemde artık tavsiye etmenin çok ötesine geçmiş, inisiyatif kullanarak yazılara müdahalede bulunma hakkını da kendinde görmeye başlayarak fiilî bir durum meydana getirmiştir. Yaşanan birtakım sorunlarla ilgili konuşma yapan Cevdet Çatalkaya'nın kullandığı *"temas"*, *"tetkik" "fikir", "sebep" "*kelimelerine kurultayda büyük tepki gösterilmesi, dönemsel olarak dil tartışmalarının sosyo-psikolojik boyutları hakkında bize bilgi vermektedir.[617]

Bu kurultayda da en az ilerleme kaydeden kolların Terim, Sözlük ve Dil Bilgisi kolları olduğu ifadesi kolların yayın azlığı dikkate alındığında isabetlidir. Sözlük Komisyonu raporu görüşmelerinde *"erozyon"* kelimesinin kavram olarak sözlükte yer almaması, buna mukabil *"eros"* ve *"erotik"* gibi ölü kelimelerin sözlükte bulunması sözlük kolunda dağınık çalışıldığı izlenimi oluşturmuştur. Bununla birlikte kullanımda olan bir kelimenin sözlüğe girmesi bilimsellik açısından bakıldığında sorun teşkil etmemekle birlikte kullanımı olmayan bir kelimenin sözlüğe alınması da bilimsel ölçütlere uygunluk şartını sağlamamaktadır. Zira sözlük hazırlığının, sözcüğün yazımı

---

[616] *"1969 Dil Kurultayında bir şair öğretmenin eleştirisi olarak dile getirilen bu görüş üzerinde herhangi bir tartışma yapılmamıştır. Ama zamanla ve yıllar geçtikçe bir gerçek ortaya çıkmıştır: Öz Türkçe sözünün arkasındakiler, dilde özleşmeden hareket ederek gereksiz bir 'Türkçe-Öz Türkçe' kavgasının başlamasına zemin hazırlamışlar ve geçen yıllar içinde de Türkçe Sözlük'ün karşısına bir 'Öz Türkçe Sözlük' çıkarmışlardır! Bu anlayış, bir dönemde, Türk Dili dergisine gönderilen yazılara müdahale edilmesine, kullanılan kelimeleri 'öz Türkçeleri ile değiştirme cüreti gösterilmesine kadar gider."* (Çongur, **A.e**, s. 57.) *"Filhakika, nasıl ki aslında 'öz Türkçe' tabirinin, kendisini teşkil eden kelimelerin lügat manalarıyla bir alakası yok ise, üstelik bu tabir lügat manasının tam zıttı bir manaya geliyor, yani Türkçeden bir sapmayı, Türkçenin bir tereddi hâlini Fransızcalaştırılarak bozulmuş, suni uydurma bir şeklini ifade ediyor…* (Ş. Alparslan Yasa, **"Türkçenin Istılah Mes'elesi ve İdeolojik Kaynaklı Sapmalar"**, Ankara, Kurtuba Yayınları, 2013, s. 78.)

[617] Bk. **A.e.**, s. 49.

ve söylenişi, dilbilgisel ulamı, anlam ya da tanımı olmak üzere en az üç aşamadan geçme şartı bulunmaktadır.[618] Bununla birlikte dil tartışmalarında sözlük konusu her zaman gündemdeki yerini korumuştur. İsmet Zeki Eyüboğlu'nun sözlük çalışmasında bir sistem olmadığını belirtmesi bu tartışmaların göstergelerindendir. Eyüboğlu'nun, Türkçe Sözlük'ün Meninski ve Radloff'un eserlerindeki sözlükten daha az sayıda sözcük ihtiva ettiğini söylemesi Kurum için büyük bir eleştiridir.[619] Ayrıca kurultay tartışmalarında kollar arası birlik ve uyum olmadığının ifade edilmesi dağınık çalışıldığının diğer göstergelerinden biridir. Kurultayda ayrıca Türk Dili dergisi üzerinden yoğun tartışmaların yapılması[620] dikkatimizi çekmiştir. Türk Dili dergisinin o dönemde Türkiye'de 10 bin satış rakamında kalması, 27 Mayıs darbesi neticesinde görülen demokrasinin askıya alınmasıyla ilgili de olabilir. Zira 1960-1970 arasında süreli yayınlarda tiraj düşüklüğü söz konusudur.[621]

Batı dillerinin dili istila ettiği bazı üyelerce ifade edilmesine karşın kurultayda bu konuda bir önlem alma kararına rastlanmamıştır. Kurultayda üniversite seviyesindeki öğrencilerin bile doğru cümle kuramadığının söylenmesi, üzerinde düşünülmesi gereken ve günümüze de miras kalmış bir sorun alanıdır. 60'lı yılların sonunda yasama ve yürütme görevindekilerin Türkçeyi kullanmada TDK ölçütlerinin dışında hareket ettikleri kurultayda ifade edilmiştir. Bu durum, AP'nin TDK muhalifliğinin yansımasıdır. Bülent Ecevit ise TDK'nin önerdiği kelimeleri demeçlerinde kullanmada özel çaba göstermiştir. Bu bir bakıma, dönemin siyasilerinin Kurumu politize olduğu şeklinde değerlendirdiğinin işaretidir. Konuşmalarda savaş dilini çağrıştıran *"savaşmak, mücadele, atılımcı"* gibi kelimelerin kullanılması ise

---

[618] Mehmet Kahraman, "Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi** C. 5, s. 8, 2016, s. 3301.

[619] *"Türkçe sözlükler hazırlamadaki sorunlar, özellikle Cumhuriyet'ten sonraki dil çalışmalarında "sadeleştirme" gayretlerinin gölgesinde kalmıştır. Türk dillerine ait malzemenin (Rusya'da hazırlanmış olan sözlüklerin Türkçeye çevirileri), söz varlığının zenginleştirilmesinde yeterince kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Daha sonraki derleme ve tarama faaliyetleri sonucunda elde edilen söz varlığından (Derleme Sözlüğü, Tarama Sözlüğü) ise bu çalışmalarda verimli bir şekilde yararlanılmamıştır."* (Halil İbrahim Usta, "Türkçe Sözlük Hazırlamada Yöntem Sorunları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, s. 46/1, 2006, s. 225.)

[620] Bk. **On İkinci Türk Dil Kurultayı-1969**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1970, s. 113-128.

[621] *"1960-1970 arasında, askerî müdahale ile demokrasinin kesintiye uğraması, gazetelere getirilen çeşitli kısıtlılıklar gibi etkenlerle tiraj artışı yüzde 42,8 düzeyinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemde nüfus ise yüzde 28,2 artmıştır."* (Mustafa Şeker, Bilal Arık**, Bir Sorun Olarak Gazetecilik**, Konya, Tablet Kitabevi, 2007, s. 143.) Bu bilgi her ne kadar gazeteleri ilgilendirse de bahsedilen olumsuz durumun dergilerin de tirajını etkilemiş olması kuvvetle muhtemeldir.

dönemin dil tartışmalarına dönük ağır havasını göstermesi açısından önemlidir.

4.6. 12 Mart Askerî Muhtıra Sonrası 1970-1980 Arası Dönem

12 Mart 1971'e gelindiğinde Türkiye, yeni bir askerî müdahale olan 12 Mart Muhtırası ile karşılaşmıştır. 12 Mart 1971 tarihinde dönemin iktidarına verilen muhtıra, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde seçilmiş siyasi iktidara yönelik doğrudan ikinci müdahale olmuştur. Bu müdahaleyle hükûmet iktidardan uzaklaştırılmıştır.[622]

Her sahaya etkisi olan bu askerî müdahalenin dil işlerine ve politikalarına da bir etkisi olmuştur. Ancak söz konusu dönemde TDK, bu etkiyi, menfi olarak değil, müspet olarak değerlendirmiştir.[623] Demokrasi ve sivil irade yönünden nasıl sonuçları olabileceği ise TDK'nin ilgi sahasına girmemiştir. Bu durum, Kurumun kırk yılıyla ilgili yayımlanan kitapta da görülebildiği gibi Agâh Sırrı Levend'in sözlerinden de açık biçimde anlaşılmaktadır.[624] Yeni dönemin başbakanı olan Nihat Erim'in aynı zamanda TDK üyesi olduğu bilgisi de bu durumun yansımalarından biri olmuştur. DP iktidarının Kurumun akademiye dönüşmesi ve siyasi bir kimlikle anılmaması talebi çerçevesinde Bakan Tevfik İleri'nin tabii başkanlıktan çekilmesi, modernistlerin yanında yer alan Erim'in Başbakanlık görevine devam etse bile TDK üyeliğini de aynı

---

[622] Barış Ertem, "12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974)", **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, C. 8, s. 14, Nisan-2018, s. 655.

[623] Cumhuriyet Senatosunda 12 Mart 1971 Muhtırasının sebeplerini de içeren bir konuşma yapan ve Millî Birlik Grubu üyesi olan Tabii Üye Kamil Karavelioğlu'nun sabık AP iktidarının TDK'ye bakışının olumsuz olmasını da muhtıra sebepleri arasında saydığı görülür: *"Özgür düşünceye açılan bir pencere olan 'Tercüme kurulunun' işletilmesi gerekmektedir. Bin temel eser bugünden gözden düşmüştür. Türk Dil Kurumuna, Türk kültür kurumlarına hor bakılmıştır. Türk ansiklopedisi bile partizan, çıkarcı kalemlere alet edilmiştir. Türk kültürünün asıl kaynaklarını ortaya çıkarmakla görevli olan Türk kültürü dergisi çağ dışı bir düşüncenin sözcülüğünü etmektedir."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 58. Birleşim, C. 64, 06.04.1971, s. 519.)

[624] *"Dil konularında olduğu gibi, siyasal alanda da devam eden sert rüzgarlar, 12 Mart 1971 askerî müdahalesiyle geçici bir süre için hızını keser. 1960 darbesinde olduğu gibi, bu müdahale de modernistlerin lehine bir siyasi atmosfer oluşturur. Adalet Partisi'nin iktidarı teslim etmesi ve askerlerin desteğiyle oluşturulan hükûmetin başbakanı Nihat Erim aynı zamanda hem CHP'nin hem de TDK'nin bir üyesidir ve öz Türkçecilik hareketinin devamı ve benimsenmesi konusunda katkı sağlar. Hükûmetten gelen destekle, TDK 1970'li yılların başlarında yeniden dili özleştirme çabalarına hız vererek, değişik bilim dallarında kullanılan çok sayıda kavramın özleştirilmesine ağırlık verir. Modernist öz Türkçecilerin tıpkı 1960 müdahalesinde olduğu gibi, bu askerî müdahale için ortaya koydukları sevinç çığlıkları, iki askerî müdahalenin de modernistlerin lehine sonuçlar doğurduğunun en yalın ispatı olsa gerektir. O dönemlerde, başkanlık da dahil olmak üzere uzun bir süre TDK'de etkili konumlarda bulunmuş ve modernistlerin etkili bir ismi olan Agâh Sırrı Levend'in aşağıdaki sözleri, modernistlerin bu müdahalelerin oluşturduğu atmosferden ne kadar da hoşnut olduklarının göstergesidir: Bu muhtıra tam zamanında yapılmış bir uyarıydı. Ülkenin sahipsiz olmadığı bildiriliyordu. Bu kesin hatırlatma üzerine fırtına dindi, çığlıklar kesildi, yumulan gözler açıldı ve Atatürk bütün varlığıyla karşımızda canlandı"* (Bingöl, **a.g.m.** s. 45)

zamanda devam ettirmesi, birbirine muhalif iki kesimin arasındaki en belirgin farklardan biri olmuştur. Bu fark, kendileri kabul etmeseler bile, dönemin TDK'sinin politize olduğunu destekleyecek mahiyet taşımıştır. Hâl böyle olunca da daha önce belirtildiği üzere TDK'nin 29 Mayıs 1965'te yaptığı toplantının ardından yayımladığı on sekiz maddelik bildirinin on yedi numaralı maddesinin[625] ikna edicilikteki gücü tartışmaya açık hâle gelmiştir. Kurum muhalifleri de bu vakıayı söylemlerine kanıt olarak görmüş ve TDK'nin politize bir Kurum olduğu fikrini bütün ortamlarda daima işlemiştir.[626]

Sonuç itibarıyla dil işlerine muktedir olma çabaları uzun yıllar devam etmiş ve ülke için çok önemli olan, her sahada atılım yapılması gereken ve stratejik önemi haiz olan bu yıllar siyasi tartışmalara malzeme olmuştur.[627]

---

[625] İlgili madde şu şekildeydi: *"Türk Dil Kurumunun özleştirmeyi kendi çıkarları uğrana kullanmak isteyen 'ideolojik' ve 'siyasal' akımların hiçbiriyle ilişkisi yoktur. Bundan sonra da olmayacaktır."*

[626] Kurum muhaliflerinden Necmettin Hacıeminoğlu'nun aşağıdaki ifadeleri bu duruma örnek teşkil etmektedir: *"Türk Dili Tetkik Cemiyeti ise (şimdiki Dil Kurumu) kurulduğu günden bu yana gittikçe tekamül edecek yerde, aksine gayrı ilmî, gayrı ciddi ve tamamen politik bir mahiyet almıştır. Dilimizi bozan ve anarşiye götüren uydurmacılığı ön plana almıştır. üstelik bu sakat ve tehlikeli hareketi kendi sınırları içinde yapmakla yetinmeyip politik baskı ve şantajlarla Milli Eğitim Bakanlığına, TRT'ye ve diğer devlet dairelerine de bulaştırmıştır.* (Hacıeminoğlu, **A.e.**, s. 150-151.)

[627] Bu dönemi nasıl verimsiz harcadığımızı başka ülkelerle kıyaslama yaparak örneklendirmek gerekirse İkinci Dünya Savaşı gibi büyük yıkımlı bir savaşta iki atom bombasına maruz kalan Japonya'ya bakılabilir. İkinci Dünya Savaşının sebep olduğu yıkımlara ve acılara rağmen Japonya, özellikle 1952 yılından itibaren bilhassa hem bilim-teknik hem sanayi sahalarında yükselme dönemine girmiştir. Türkiye ise bu dönemlerde -İkinci Dünya Savaşına fiilen girmemiş olmasına rağmen- uzun yıllar iç sorunlarla ve kısır tartışmalarla boğuşmuştur. Hülya Derya, şu bilgileri aktarır: *"Japon sanayileşmesinin bir diğer özelliği geçmiş ile bugünün ve geleceğin birlikte korunarak geliştirilmesidir. Diğer bir deyişle, yeni bir Kurum, değer ya da teknik dışarıdan alınırken, o zamana kadar kullanılan var olan Kurum tümüyle dışlanıp unutulmamaktadır. Yapılan şey, eski Kurumun yeni ile birleştirilip geliştirilerek bir süreç içinde yenileştirilmesi ve yaşatılmasıdır. Japon insanının ev yaşamı dün olduğu gibi bugün de yerde geçer. Yerde oturur; yerde okur, çalışır ve gene yerde yatar. Ancak, bu yer yaşamına bugün teknolojinin sağladığı tüm kolaylıklar monte edilmiştir. Örneğin; mangal ile ısıtılan ve bizdeki (Türk kültüründeki) tandıra çok benzeyen kotatsu, bugün elektrikle ısıtılmaktadır."* (Hülya Derya, "Almanya ve Japonya'nın Sanayileşme Sürecinde Korumacı Politikaların Önemi", **Akademik Bakış Dergisi**, s. 48, Mart-Nisan 2015, s. 104.) Dolayısıyla bizde çekişme sebebi yapılarak "yıkıcı-Batıcı bakış" açısıyla "köhne" nitelendirilmesi yapılarak asırlar içinde yoğrulmuş ve yeni asra ulaşmış dil ve kültür unsurları dışlanmaya hatta imha edilmeye çalışılmıştır. Bu merkezdeki çekişmeler ülkemizin uzun yıllar boyunca ilerlemesine engel olmuş, ülkede bilim-teknik çalışmaları da bu durumdan olumsuz olarak etkilenmiştir. Batı'nın tekniğini ve bilimini, "öz" kültürünü reddetmeden ülkesine aktarmayı başarabilen Japonya ise bu yıllarda "yapıcı-Batılı bakış" anlayışının önemli bir örneğini sergilemiştir. Bununla birlikte Japonya, dil ve kültürün önemli bir ögesi olan edebiyat sahasında da Prof. Dr. Vatanabe Kazuo gibi araştırmacı akademisyenler vasıtasıyla bir çeşit rönesans inşa etme gayretini üst düzeyde tutmuştur. *"...Vatanabe'nin başarısı, 1950'lerin sonlarından 1980'lerin sonlarına kadar Japonya'nın yazar, sanatçı, eleştirmen, düşünür, araştırmacı ve okuruyla yaşadığı büyük kültürel rönesansla meyvelerini vermiştir. Vatanabe'nin, bir çok dünya dilinde okunan Nobel edebiyat ödüllü öğrencisi Oe, bu meyvelerden sadece bir tanesidir."* (Bk. Devrim Çetin Güven, "Dünya Edebiyatında Bir Usta Çırak ilişkisi: Vatanabe Kazuo ve Oe Kenzaburo", **Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 4 , S. 5, 2015, s. 14.)

Bu yıllarda devlet yazışmalarındaki Türkçenin, Osmanlı Türkçesinin benzeri olduğu tespiti kayda değerdir.[628] Dolayısıyla toplumun diline müdahalenin yanında devletin diline müdahale de siyasi tutumlar çerçevesinde TDK tarafından gündemde tutulmasının altındaki unsurun bu durum olduğu ifade edilebilir.

Yılmaz Bingöl, 1971 yılından 1980 askerî müdahalesine dek siyasal alana paralel olarak dil konularında çatışmaların devam ettiğini ifade eder. Bingöl bu yıla dek modernistlerin dili özleştirme çabalarında başarısının iktidarda olan partiye göre değişkenlik gösterdiğini aktararak CHP iktidarda iken TDK'nin resmî destek bulduğunu, sağ partilerin iktidarlarında bu desteğin kesildiğini yazar. Bingöl CHP iktidardayken Bülent Ecevit'in başkanlığındaki hükûmetin bazı bakanlarının genelge ve demeçlerinde dilin özleştirmesine destek verdiklerini de ekler. Aynı zamanda TDK üyesi de olan Ecevit'in, *"imkân, ihtimal, teşhis etmek, şehir, koordinasyon"* gibi kelimelerin yerine tercih ettiği *"olanak, olasılık, saptamak, kent ve eş güdüm"* gibi öz Türkçe kelimeleri radyo ve televizyon konuşmalarında ve basına verdiği demeçlerde ısrarlı bir şekilde kullandığı bilgisini veren Bingöl, bu kelimelerin çok geniş halk yığınları tarafından olmasa da en azından kendi taraftarları arasında benimsenmesinde çok büyük etkisi olduğunda şüphe bulunmadığını kaydetmiştir. Yılmaz Bingöl ayrıca, MC Koalisyonu'nun 1975 yılında iktidara geçmesiyle dilin özleştirilmesi çalışmalarının ciddi şekilde sekteye uğradığını, yayımladıkları genelgelerde de *"millî dille uyumsuz kelimelerden kaçınılmasını"* emrettiklerini, MSP'li bazı temsilcilerin Arap harfli Türk alfabesine yeniden geçilmesi gerekliliğini dile getirdiğini yazar. Bingöl bu merkezde, MC hükûmetlerinin öz Türkçe kelimelerin atılması maksadıyla dilin özleştirilmesine karşı olan hocalara okul kitaplarını yeniden yazdırdığını, MEB'in, Muharrem Ergin'e yazdırılan Dil Bilgisi ve Mehmet Kaplan'a yazdırılan Türk Dili ve Edebiyatı kitaplarını 1976 yılından geçerli olmak üzere okul kitabı olarak kabul ettiğinin de altını çizer. Bingöl, CHP'nin 1977'de tekrar iktidara geçmesiyle durum

[628] *"...Bazı yazarların eserlerinde aşırı derecede Arapça ve Farsça kullanarak kitaplarını anlaşılmaz hâle getirmelerinden hareket edenler Osmanlıcayı farklı bir dil gibi takdim ederler. Devletin resmî yazışmaları incelendiği zaman elkablar çıkarıldığında kullanılan dilin anlaşılmasında fazla bir güçlük yoktur. Ancak ortaya yeni çıkan bir problem Osmanlıcayı anlamayı iyice zorlaştırmıştır. Bu da son 30 yılda dildeki sadeleşme sonucunda günlük yaşamda kullandığımız kelime sayısının azalmasıdır. 1970'li yılların başında kullanılan Türkçe ile Osmanlı döneminde kullanılan Türkçe kıyaslanırsa arada fazla bir fark olmadığı anlaşılacaktır."* (Erhan Afyoncu, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu III**, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2003, s. 34.)

yeniden modernist dilcilerin lehine dönse de gelenekçi kanatta yer alanların kurdukları farklı STK'ler ve yayınladıkları eserlerle TDK önderliğindeki özleştirme çabalarına meydan okumaya devam ettiklerini de yazmıştır. Bingöl, bu minvalde 19 Aralık 1979 tarihinde Tercüman gazetesinde başlatılan Yaşayan Türkçe Hareketinin büyük yankı bulduğunu ifade ederek bu hareketin özleştirmecilerin dili milletten uzaklaştırdığını, hem geçmişle hem de dış Türklerle bağın koparıldığını, dilin teknik anlamda, kelime, gramer ve sentaks açılarından çökertildiğini ve dilin Cumhuriyet Dönemi boyunca en zayıf günlere getirildiğini savunduğu bilgisini de verir.[629] MSP'nin bazı temsilcilerinin Arap harfli Türk alfabesine dönmeyi talep etmeleri, harf inkılabına olan muhafazakâr temelli muhalefetin yaklaşık elli yıl sonra ilk kez açık biçimde dile getirilmesi açısından önemlidir. Dolayısıyla 1928 yılında yapılmış olan harf değişikliği konusuna olan muhalefet, muhafazakâr camiada rahatsızlığın devamına işarettir.

Bu dönemde de siyasi hareketlerin devlette söz sahibi olduğunda dil tercihlerini kendi siyasi bakışı çerçevesinde etkileme ve değiştirme talebinde bulunduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla siyasi çekişmeler dil sahası üzerinden de etkin biçimde devam etmiştir. Bu durum halkla doğrudan irtibat kurulan TRT, MEB, ve diğer devlet kurumlarının dil değişkenliğine maruz kalmasına sebep olmuştur. Sonuçta dil kullanımına ilişkin zihin bulanıklığı had safhaya ulaşmıştır.[630] Bu çekişmenin sonucunda karar alıcılara göre ortaya çıkan değişken dil tutumları, nesiller arası iletişimi zayıflatmıştır.

Siyasetteki dilin özne olduğu çekişmeler neticesinde 1970'li yıllarda görülen dil, sanat ve kültür dünyasının düştüğü karmaşa hâli bu alanlarda gerek içeride gerekse dışarıda inkişaf etmeye engel olmuş;[631] dilin edebî ve kültürel gelişime katkısına engel olmuştur.[632]

---

[629] Bingöl, **a.g.m.** s. 45-47.

[630] Bu zihin bulanıklığının somut hâli daha önce aktarılan Yaşar Doğu anekdotunda görülebilir.

[631] *"Türk dili gerek etimoloji, gerek dilin hareketini veren filleri, gerekse kelime zenginliği ve ifade kuvveti bakımından en kuvvetli dillerdendir. Ama, maalesef bu dili Türkologlardan başkasının öğrenmesini özendirecek eser veremediğimiz için kendi sahiplerinden başkası ilgilenmemiş ve o yüzden kıymeti uluslararası dil âleminde takdir edilememiştir."* (Burhan Felek, "Türkçemizin Zenginliklerinden Örnekler", **Dil Tartışmalarında Gerçekler I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990, s. 80) (Bu yazı ilk olarak 6 Ocak 1982 tarihinde Milliyet gazetesinde yayımlanmıştır.)

[632] *"Türk Dil Kurumunun 1940'lı yılların başlarından 1960'lı yıllara kadar geçen döneminde, o günlere kadar ki çalışmalarından alttan alta bir kopuş, çözülüş, yeni bir şekilleniş vardır diyebiliriz. Bizim üye olarak katıldığımız dönem ve içinde bulunduğumuz ortamda, 1970'li yıllardan itibaren iyice belirgin hâle gelen bu kopuşun sonucu, başına buyruk, milli hayata, dilde özleştirme anlayışına ters düşen bir*

TDK muhaliflerinin bu yıllarda kurumsallaşarak hareket ettikleri dikkat çekmiştir. Kurumsal muhalefet, bundan rahatsız olan TDK'nin aşırı tutumda ısrarını arttırmasıyla tartışmaların kavgaya dönüşmesini beraberinde getirmiştir. Böylece askerî müdahalenin sebeplerinden biri olan dil sahasındaki siyasi temelli çekişmeler üst düzeye çıkmış, söz konusu askerî müdahalenin gerekçelerinden biri olmuştur.[633]

Dil üzerinden yaşanan çekişmeler Türk dilini yabancı dillerin istilasına daha da açık bir duruma getirmiş, yaşanan dil kavgaları sosyolojik açıdan kesimler/gruplar, psikolojik açıdan ise kişiler arasında sağlıklı iletişim kurulması faaliyetine ve gündelik dilin dışında üst düzeyde fikir ve sanat diline de zarar vermiştir.[634] Bununla birlikte terim ve eş zamanlı olarak bilim-teknik üretmeye harcanması gereken enerjinin siyasi tartışmalarla heba edilmesi bilimsel gelişimi de sekteye uğramıştır. Ayrıca yurtdışı Türklerle de bağlantı kuramaz bir noktaya gelinerek Türkiye'nin tarihi anlamdaki sorumluluğu da yara almıştır.

Bu dönemde dil tartışmalarının bir bölümü de kurumlara yönelik eleştirileri kapsamıştır. Bu kurumlar içinde özellikle TDK, dille ilgili bütün aksamaların sorumlusu olmakla suçlandığı gibi konumu, çalışma yöntemi, hatta varlığı sebebiyle de tartışmalara konu olmuştur. Diğer bir kurum olan TRT de, geniş halk kitlelerine ulaşabilme gücü nedeniyle TDK'nin dil politikasını desteklediği ve yaydığı için

---

duruma gelindi. 1980 öncesinde de acı ama gerçektir, anlaşılması güç bir fotoğraf çıktı ortaya… Türk Dil Kurumu ile birlikte geride kalan kırk elli yıl dikkate alınırsa, ülkenin içine düştüğü ortamla birlikte, milli eğitimde yaşananların, kültür, düşünce, sanat hayatımızın, siyasî çekişmelerin ve dış ilişkilerin de mutlaka dikkate alınması gerekir, bunu da ayrıca belirtmek gerekir." (Çongur, **A.e**, s. 53-54.)

633 *"1970'in başları, dil tartışmalarının iyice arttığı yıllardır. TDK'ye karşı Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Derneği kurulmuş, İstanbul'da Muallimler Birliği tarafından Dil Kongresi düzenlenmiş, yayınlanan tebliğde 'Türkçenin hiçbir müdahaleye ihtiyacı yoktur.' ifadesine yer verilmiştir…1968 yılından itibaren ülke, sağ-sol çatışmalarının iyice arttığı bir dönem yaşadı. Bir askerî darbe daha yapıldı…Bu geçiş dönemi yaşanırken Türk Dil Kurumunun yönetiminde dilde aşırılık yanlılarının ağır bastığını görürüz."* (Çongur, **A.e.**, s. 71.)

634 *"Gelelim bugünkü duruma: Bugün artık herkes kabul etmektedir ki, Türkçe bir çıkmaz içindedir. Okullardan devlet dairelerine, evlere, gazetelere, radyoya, üniversiteye kadar her yerde tam bir dil anarşisi hüküm sürmektedir. Her mefhumun en azından üç ayrı karşılığı vardır. Mesela millet ruh der, uydurmacı tin der, züppe espri der. Millet şekil der, uydurmacı koşul der, züppe form der. Millet şart, uydurmacı koşul, züppe sirkonstans der. Bu üçlü listeyi alabildiğine uzatmak mümkündür. Okullar, üniversiteler ve dairelerde de aynı keşmekeş. Hocaların, memurların bir kısmı uydurmacı, bir kısmı doğru ve güzel Türkçe taraftarı. Bu yüzden bu iki grup arasında devamlı bir çekişme, tartışma ve geçimsizlik var. Gazete, dergi ve basımevleri bir başka çıkmaz içinde, müellif, mütercim ve yazarın dil anlayışı başka, yazı işleri müdürü veya patronun dil anlayışı gene başkadır. Tiyatronun yazarı bir başka dili benimsemiştir. Okuyucu bir başka dili sevmektedir, rejisör ise ikisini de beğenmemektedir. Üniversitede nice doçent adayı, tezi jüri tarafından anlaşılamayacak kadar bozuk bir dil ile yazılıp uydurma sözlerle dolu olduğu için başarısızlığa uğramaktadır."* (Hacıeminoğlu, **A.e**, s.114-115.)

eleştiriler almıştır. MEB de eleştiriye uğrayan kurumlardandır. MEB, ders kitaplarının dili konusunda TDK ile birlikte hareket ettiği için yoğun olarak eleştirilmiştir."[635]

1970'li yıllar siyasi görüşlerin insanları keskin çizgilerle ayırdığı ve öğrenci hareketlerinin yoğunlaştığı bir dönem olmuştur. O yıllarda sağ ve sol görüşle birbirinden ayrılanlar dil anlayışlarında da kullandıkları dilde de birbirinden ayrılmıştır. Siyasi partiler, dernekler, basın kuruluşları ve yayınlardaki dil kullanımına bakıldığında uygulamadaki farklılıkları görmenin mümkün olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla 1970'ler dil tartışmalarının en hararetli yaşandığı dönem olmuştur. Ayrıca bu yıllarda her siyasi partinin kendi ideolojisine uygun bir dil politikası olduğu da ifade edilmiştir. Örneğin Banguoğlu, aşırı özleştirmeci tutumla solculuk arasında ilişki kurmuştur.[636] Dolayısıyla sol siyasi tutumun dil politikası özleştirme çizgisinde şekillenmiştir. Bu bağlamda Hacıeminoğlu, dilde aşırı derecede özleştirmeci olan aydınların hiçbir zaman milliyetçi olmadıkları gibi son derece serbest düşünceli olduklarını ve beynelmilelciliği benimsediklerini yazar. Hacıeminoğlu, ayrıca geçmişte dilin şahsi bir zevk meselesiyken bu yıllarda siyasi ve ideolojik bir unsura dönüştüğünün altını çizer.[637]

1971 Muhtırasının akabinde 02 Ağustos 1971'de TRT Genel Müdürlüğüne atanan ve iki yıl bu görevde kalan Musa Öğün, TRT Sözlüğü'ne ön söz yazarak bir bakıma dönemin askerî kadrosunun da dile ilişkin bakışını özetlemiştir. Öğün, dilin millî varlığın dayanağı olduğunu, bir toplumun birbirini anlayabildiği ölçüde güçlenebileceğini, bu sebeple kitle iletişim araçlarının kullandığı dilin çok önemli olduğunu, TRT'nin dildeki gelişmeleri en iyi biçimde izleyip değerlendirmesi gerektiğini belirtir. Öğün, ancak bu değerlendirmede önde gitmek gibi geride kalmanın da anlaşılırlığı önleyeceğini, TRT'nin bütün gruplar için anlaşılabilir bir dil kullanmak zorunda olduğunu, sözlüğün de bu zorunluluğun gereklerini yerine getirmek için hazırlandığını ve bu konuda TDK çalışmalarından yararlanıldığını ifade eder. Musa Öğün, TDK Sözlüğü'nde geniş kitlelerce kabullenilmiş kelimelere öncelik verildiğini, Türkçenin özleşmesi yolunda yapılan çalışmalarda henüz teklif aşamasında olan

---

635 Mehmet Özdemir, Üzeyir Süğümlü, "Dilde Sadeleşme ve Dil Akademisi Tartışmaları: Türk Dili Dergisi (1976)", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, s. 8/9, Yaz-2013, s. 2273.

636 Gönülal, **A.e**, s. 145-146.

637 Hacıeminoğlu, **A.e.**, s. 27-34.

kelimelere yer verilmediğini, TRT'nin yayınlarında geniş kitlelerin anlayabileceği ortalama bir dil anlayışını savunmasının ise Türkçenin gelişmesiyle ilgisini kesecekleri anlamını taşımadığını ve bu yolda Türkçenin gelişiminin aralıksız izlenerek dilin gelişmesi ve yaygınlaşması ölçüsünde yeni bir tavır alacaklarını, teklif aşamasından toplumca benimsenme aşamasına gelen kelimelerin sözlüğe ekleneceğini ifade eder.[638]

Bu yıllarda TRT'nin dile bakışı TDK'yle aynı olsa da muhalifleri de toptancı bir anlayışla reddetme eğiliminde olmadıkları anlaşılmaktadır; zira TRT Genel Müdürü Musa Öğün, TRT Sözlüğü'nün ön sözünde TRT yayınlarında toplumda anlaşılabilirliği ölçü aldıklarını özellikle vurgulamıştır. Teklif aşamasındaki kelimelerin, benimseninceye kadar TRT'de kullanılmayacağı kararı da bu bağlamda değerlendirilebilir.[639]

Dile ilişkin tartışmalar siyasi mahfillerde de yapılmış ve daha önce belirtildiği üzere 70'li yıllarda yoğunluğu artmıştır. Bu duruma bir örnek olarak Robert Koleji'nin MEB'e devredilerek Boğaziçi Üniversitesi olarak kurulması hakkındaki kanun görüşmelerinde, kurulacak olan üniversitenin öğretim dilinin İngilizce olarak belirlenmesi Kayseri Mv. Hüsnü Dikeçligil tarafından eleştirilir.[640] Bu eleştiride dikkatimizi çeken unsur terimlerin yabancı dille öğrenilmesi durumunda Türkçenin gelişemeyeceği vurgusudur. Bununla birlikte dilin zenginleşmesinde tedrisatın Türkçe yapılması gerektiğine olan vurgu da önemlidir. Zira yabancı dil öğrenmek ile yabancı dille eğitim yapmak arasında farklılıklar olduğu bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte TDK'nin de yabancı dille eğitime karşı çıktığı bilinmektedir. Burada ilgi çeken noktalardan biri de aynı siyasi görüşü taşımayan TDK taraftarları ile muhaliflerinin

---

638 Musa Öğün, "Ön Söz", **TRT Sözlüğü**, Ankara, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yay., 1971, s. 3-6.

639 Bu noktada Necmettin Hacıeminoğlu'nun Turgut Özakman ile fikir ayrılığı dikkat çeker. *"Meseleyi kısaca özetliyeyim: Biz demiştik ki, millete hitap eden devlet radyosu, istisnasız herkesin anladığı bir dil kullanmalıdır. Bu dil aynı zamanda doğru, güzel, yanlış anlaşılmaya meydan vermeyecek ölçüde yaygın ve apaçık olmalıdır. yani imkan nispetinde umumi olmalıdır. Sayın Turgut Özakman ise bizim bu düşüncelerimize karşı şöyle demektedir: Radyo o kadar değişik konuları verir ki herkes tarafından anlaşılmasına imkan yoktur. Mesela hukuktan, felsefeden, sanattan bahseden bir konuşmayı, o konu ile ilgili olanlar dışında kimse anlayamaz. Onun için bir mefhumun Osmanlıcasını da kullansanız Fransızca veya 'uydurmaca'sını da kullansanız netice değişmez. İşte bu sebepten dolayı biz radyoda 'uydurma dil' kullanılmasında mahzur görmüyoruz. Çünkü asıl dava milletin kültür seviyesini yükseltmektir."* (Hacıeminoğlu, **A.e**, s. 123.)

640 *"Farz edelim, bir mühendis, kendi dilini geliştirebilmesi için Türkçe terimleri öğrenmesi lâzım. Ancak, bu sahada eserler verebilir ve bu istikamette ilerler ve Türkçe dili de ancak bu tedrisatı tatbik eden üniversiteler kanalıyla zenginleşir. Siz, üniversitede başka milletin lisanlarını okuttuğunuz takdirde o milletlerin lisanlarının gelişmesine hizmet etmiş oluyorsunuz."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 112. Birleşim, C. 67, 9.9.1971, s. 200.)

ortak bir paydada buluşabilmeleridir ki bu ortak paydaların arttırılamayışı dil kavgalarını körükleyen en önemli sebeplerden biri olmuştur.

13.06.1973 tarihli Cumhuriyet Senatosu görüşmelerine bakıldığında Millî Eğitim Temel Kanunu tasarısı hakkında görüşler ortaya konulurken kanun tasarısının onuncu maddesinde dille ilgili geçen *"aşırılığa kaçmadan"* ibaresinin senatörlerden Hüseyin Atmaca'nın itirazına sebep olur ve Atmaca, bu konuda Senato Başkanlığına bir önerge verir.[641]

Bahsi geçen bu önerge[642] ile ilgili de senatörler arasında tartışmaların olduğu Senato görüşmelerine ait tutanaklarda görülmüştür. Önerge aleyhinde konuşan Kayseri Senatörü Hüsnü Dikeçligil, konuşmasında özetle uydurmacıların *"inkılap"* kelimesi yerini *"devrim"* kelimesini almak istediğini, ancak bunun Atatürk ilkeleri ile ilgisi olmadığını, halkın, uydurmacılardan daha güzel kelimeler bulduğunu, Türk ahenk ve kaidelerine göre *"-sel/-sal"* ekinin olmadığını ve bu eklerle Türkçenin canına okunduğunu, Dil Kurumunun [(halkın bulduğu gibi) F.D.][643] kelimeler bulamayacağını, çünkü [(Kurumun) F.D.][644] Türk sentaksından koptuğunu söyler. Dikeçligil, Atatürk'ün dil inkılabını yaparken halk içinde yaşayan kelimeleri toplatmasına rağmen uydurmacıların daha sonra maksatlı olarak Türk dilini bozduklarını, kimsenin gelişigüzel uydurma kelimeler ve devrik cümlelerle Türk dilinin ahenk ve kaidesini bozmaya hakkı olmadığını da ekler.[645] Önergesini savunmak

---

641 *"10'uncu maddede, millî kültürde, dilde nasıl bir yol takip edileceği açık, seçik belirtilmiştir. Ancak, her türlü anlayışa, yoruma müsait olan 'Aşırılığa kaçmadan' sözü, ileride birtakım yanlış uygulamalara sebep olabilir. Dilin bozulmadan korunması kelimesi, aslında bunu ifade etmektedir. 'Aşırılığa kaçılmadan' deyimini yerinde görmüyorum. Dilde zorlamak doğru değildir. Dili, dilcilerin, ilim adamlarının geliştirmesine terk etmek ve hükmü milletin vermesini sağlamak daha yerinde olur kanaatindeyim. Dil zorlanmaz. Bugün aşırı dediğimiz, uç dediğimiz, uydurma dediğimiz kelimelerin bir müddet sonra tutunanı tutunacak, tutunmayanı kendiliğinden milletin kararıyla dökülüp gidecektir. Bir iki sene evvel, kendi hayatımızdan hatırlayın; aşırı dediğimiz kelimeleri bugün bu kürsüden kullanan arkadaşlarımı çok görmüşüzdür, görmekteyiz. Bu bakımdan, bu kelimenin çıkarılması için önerge vermiş bulunuyorum."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 73. Birleşim, C. 12, 13.06.1973, s. 112.)

642 Hüseyin Atmaca'nın önergesi şu şekildedir:

"Sayın Başkanlığa

Temel Eğitim Kanununun 10'uncu maddesinin 2'nci fıkrasının 2'nci satırında 'bozulmadan' kelimesinden sonra gelen 've aşırılığa kaçılmadan' kelimelerinin tasarıdan çıkarılmasını arz ve teklif ederim." (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 73. Birleşim, C. 12, 13.06.1973, s. 113.)

643 Tutanakta cümle kopukluğu olduğundan köşeli parantez içinde cümlenin mantığı ve gelişine göre tahminde bulunulmuştur.

644 Tutanakta cümle kopukluğu olduğundan köşeli parantez içinde cümlenin mantığı ve gelişine göre tahminde bulunulmuştur.

645 **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 73. Birleşim, C. 12, 13.06.1973, s. 113-114.

üzere söz alan Denizli Senatörü Hüseyin Atmaca ise özetle, ne kendinin ne de partisinin dilin bozulmasına ve uydurulmasına taraftar olduğunu, ancak geriye götürülmesini de istemediklerini, bu konuda yöntemi Atatürk'ün belirlediğini ve kendilerinin de çizilen bu yöntemden geriye değil, ileriye gidilmesini istediklerini ve başka maksatları olmadığını söyler. Akabinde yapılan oylama neticesinde bahsi geçen önerge Senatoda reddedilir.[646] Cumhurbaşkanlığı kontenjanından Senato üyesi olan Hayri Dener'in verdiği önergenin de Senatoda reddedildiği görülür.[647] Bir başka önerge ise Sivas Senatörü Hüseyin Öztürk tarafından verilen ve kanun tasarısının yine 10. maddesinde geçen *"Atatürk inkılapları"* yerine *"Atatürk ilkeleri"* kelime grubunun konulması hakkındadır. Bu önerge de yapılan oylama sonucunda Senatoda reddedilir.[648] Yine aynı Senatör tarafından verilen bir başka önerge ile *"aşırılığa kaçılmadan"* kelime grubu yerine başka bir kelime grubu teklifinde bulunulur. Yapılan oylama sonucunda bu önergenin de reddedildiği görülür.[649]

Gerek yapılan tekliflere gerekse bu tekliflerin gerekçelerine bakıldığında 70'li yıllarda kelimenin sadece sözlükteki anlamı değil, içerdiği ve etiketlenen siyasi anlamı, o siyasi görüşün anlam evrenindeki konumu ve kaynağı büyük önem

---

[646] **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 73. Birleşim, C. 12, 13.06.1973, s. 114-115.

[647] Hayri Dener'in önergesi şu şekildedir:

"Sayın Başkanlığa

Millî Eğitim Temel Kanunu tasarısının 10'uncu maddesinin, hükûmet teklifinde olduğu gibi aşağıda yazılı şekilde kabulünü saygılarımla öneririm: Madde 10- Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk ilkeleri ve Anayasa'nın başlangıcında ifadesini bulmuş olan Türk milliyetçiliği temel olarak alınır; Millî ahlâk ve millî kültürün bozulup yozlaşmadan, kendimize has şekli ile, evrensel kültür içinde korunup gelişmesine önem verilir. Türk dilinin çağdaş eğitim, bilim ve sanat dili halinde gelişip zenginleştirilmesine çalışılır." (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 73. Birleşim, C. 12, 13.06.1973, s. 115.)

[648] Hüseyin Öztürk'ün önergesi şu şekildedir:

"Cumhuriyet Senatosu Yüksek Başkanlığına

278 sıra sayılı Millî Eğitim Kanunu tasarısının 10'uncu maddesindeki 'Atatürk inkılâpları' kelimelerinin 'Atatürk ilkeleri' olarak değiştirilmesini öneririm. Gerekçe: 1- Bugün uygulanmakta olan tüm yasa, program ve yönetmeliklerde 'Atatürk ilkeleri' olarak yer almıştır, 2- Eğitim, öğretimde amaçlanan ve işlenen ilkelerdir. 'İnkılâp' kelimesinin karşıtı 'devrim' kelimesidir, 3- İnkılâp kelimesinin söylenişi zordur ve 'inkilâp' olarak söylenirse apayrı ve kötü bir anlam taşır, 4- Öğrenciler bu kelimeyi çoğunlukla yanlış söyler." (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 73. Birleşim, C. 12, 13.06.1973, s. 115-116.)

[649] Hüseyin Öztürk'ün Önerge şu şekildedir:

"Cumhuriyet Senatosu Yüce Başkanlığına

278 sıra sayılı Millî Eğitim Kanunu tasarısının 10'uncu maddesinde yer alan 'özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan' kelimelerinin kaldırılarak, yerine, 'kademesinde' kelimesinden sonra 'özelliklerine ve kurallarına tam olarak uyulması' kelimesinin konulmasını öneririm." (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 73. Birleşim, C. 12, 13.06.1973, s. 116.)

taşımıştır. Bu yaklaşım, Meclis görüşmelerine kadar da yansımış ve Türkiye şartlarına özel bir dile bakış ve ona siyasi etiket verme, onu siyasetle anlamlandırma hâli ortaya çıkmıştır.

Muhtıradan sonraki ilk seçimler 14 Ekim 1973 tarihinde yapılmış ve Türkiye yeni bir koalisyon dönemine girmiştir. Uzun süren bir hükûmet kurma döneminden sonra CHP-MSP koalisyonu kurulmuştur. Hükûmetin kurulmasının akabinde 1974 yılında da Cumhuriyet Senatosunda dil merkezli konular gündem olmuştur. Bu görüşmelerden biri yıllar boyu tartışılan dil akademisi konusu olmuş ve 19 Mart 1974 tarihli Cumhuriyet Senatosu görüşmelerinde Senatör Mehmet Özgüneş, Millî Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ tarafından cevaplanması istemiyle bir soru yöneltmiştir. Bu soruya verilen cevapta hükûmetin bir dil akademisi kurmasının yararlı olduğuna inandığı vurgulanmıştır.[650] 1978 yılı Millî Eğitim bütçe görüşmelerinde, Cumhurbaşkanlığı kontenjanından üye olarak Cumhuriyet Senatosuna seçilen ve 1974 yılında da başbakanlık yapan Sadi Irmak'ın konuşması dikkat çekmektedir.[651] Kültür Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde Millî Birlik Grubu adına konuşan Ahmet Yıldız'ın ifadeleri de dil tartışmalarının siyasi yönünü göstermesi açısından önem arz eder.[652]

---

650 **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 38. Birleşim, C. 14, 19.03.1974, s. 40-41.

651 *"Kısaca özetlemek lazım gelirse; eğitim felsefemizde Atatürkçülüğe dönüş kesin bir zorunluluk hâlindedir. Atatürkçülük deyince, laik, ilerici bir milliyetçilik anlamaktayız. Bu milliyetçilik, Türk tarihinde ve Türk dilinde yeni bir yönelişe götürmüştür bizi. Dildeki yeni yöneliş, Türk dilinin kendini bulması manasına gelir. Bu, bir dil ırkçılığı değildir; fakat Türkiye'nin kelime yaratabileceğine ve kelime yaratması gerektiğine inanmaktan ibarettir. Aziz atalarımızın Arapça sevgisi dolayısıyla Arapçaya yaptıkları hizmeti bir düşünüyorum, bu hizmetin onda birini kendi 'anadillerinde' niçin yapmadıklarına bugün esefle şahit oluyoruz. Arap dilini yaratan büyük dilcilerin büyük bir kısmı Türk'tür. Bir mefhum lazım geldiği zaman kendi 'anadillerinin' kökleri dururken, ekleri dururken ki kelime kök ve eki bakımından Türkçenin Arapçaya da Farsçaya da çok üstün olduğunu Kaşgarlı Mahmud 900 sene evvel âdeta matematik olarak ispat ediyor; fakat orayı bırakmışlar ve yeni mefhumlar için Arapça kelimeler yaratmışlardır. Onun için dilde, tarihte yeni bir yöneliş, dünya görüşünce ileriye dönük bir milliyetçilik, eğitim felsefemizin temelidir."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 29. Birleşim, C. 36, 11.02.1978, s. 24.)

652 *"Osmanlılar, gerçekte Türk kültürünü tanınmaz biçime sokmuşlardır. Bizans kalıtını da içeren Arap-Fars kültürlerinin karmasından oluşan Osmanlı kültürü, Karamanlı Mehmet, Süleyman Çelebi, Yunus Emre gibi ünlü Türkçeciler olmasaydı Türklüğün yaşatılmasını çok güçleştirirlerdi. Dilini yitiren Fin, Macar, Bulgar gibi, Türk kökenli ulusların durumu görüşümüzü doğrulayan en açık kanıtlardır. Neden onlar yitirdiler geçmişlerini?.. Hiçbir dil, düşünleri eksiksiz yansıtamaz ve hiç kimse de her düşündüğünü eksiksiz değimleyemez. Bu denli dil alanında bir eksiklik vardır. Hiçbir dil yetmez ve hiç kimse bütün düşüncelerini yansıtamaz. Benzetme yaparsak, en ileri dahi olsa, dil ile düşün arasındaki benzerlik harita ile arazi gibidir. Hiçbir harita yüzde yüz nasıl arazi değilse, hiçbir dil de yüzde yüz düşünleri yansıtacak yetenekte değildir. Yabancı dil artıklarından oluşan dillerde çok daha büyüktür, bu eksiklik. Bu tür artıklardan oluşan Osmanlıca söz dizisi, seslenme, ses uyumu, sözcük üretimi, sözcük birleşimi ve çekimler yönünden Türkçeye asla uymaz, Türklere tümden yabancı olduğundan, belirtilen güçlükleri daha da büyüttüğünden ancak onların üstesinden gelebilecek seçkin bir azınlığın dili olmuştur. Sonuç: halkla seçkin bir üst kademe azınlığı arasına bir uçurum girmiştir. Çünkü uçurumu*

Ahmet Yıldız'ın konuşmasında söz dizimi açısından dikkat çeken unsur devrik cümlelerin sıkça kullanılmış olmasıdır ki bu da hatibin dili teknik açıdan kullanma tercihini göstermekte ve bize yazılarında devrik cümleyi öne çıkaran Nurullah Ataç'ı hatırlatmaktadır. Bu dönemde muhalefet partisi konumunda olan AP grubu adına, Kültür Bakanlığı bütçesi hakkında konuşan Atıf Benderlioğlu, konuşmasının bir bölümünde Kurumu da eleştiriye tabi tutarak siyasi görüşü çerçevesinde görüşlerini Meclis kürsüsünden aktarmıştır.[653] Benderlioğlu'na İstanbul Senatörü Mehmet Feyyat cevap vermiştir.[654]

---

kapatamazdı halk. İşte bugün hâlâ dilimizi o eski artıklardan tümden arıtıp, kendimize özgü zengin ve kuralları da tümüyle Türk'ün olan bir dile kavuşmamızı önleyici Osmanlı kalıntısı tutkulardan arıtma savaşı içindeyiz hâlâ. Hızla yürüyor yalnız. Bütün çağdaş uygar dillerde yapılanları yapıyoruz aslında. En tipik örneği 200 yıl önceden beri Almanya'da olmuştur. Bize çok benzer uğraşlar orada olmuş, benzer örgütler de kurulmuştur, özdeş yermeler orada olmuştur benim okuduğuma göre ve ünlü Filozof Kant ile laiklik arasındaki tartışmada, dili arıtıcıların başarılı oluşlarından ders almalıyız. Çağımızın dil filozofu Humbolt, bunun en güzel deyimlemesini yapar. İşte o başarılardan ders almayan ve son yılların çok hızlı gelişmelerini göremeyen dil eskilicilerimize birkaç tümce ile sözlerimi bitirmek istiyorum: Bizans'ın, Lâtin'in, Arap'ın ve Fars'ın artıklarından Türklere dil üretilemez ve böyle bir dil aşurasından da köklü zengin bir kültür üretilemez, oluşturulamaz. Yabancı dillerin artıklarından Türk milliyetçiliği de yapılamaz. Köhneliklerin depolanmasını, kültür sanmaktan ve masal kültürü yerine, çağın gereksinimini alan olumcul, pozitif kültüre geçici engellemekten ve buna uyumlu olarak, dil eskiliciliğine sarılmaktan vazgeçmek en doğru yoldur." (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 29. Birleşim, C. 36, 11.02.1978, s. 90-91.)

653 *"Programın 35'inci sayfasının 7'nci paragrafında 'Devlet kültür merkezi ve milli müze kurulacaktır' denilmektedir. Aynı paragrafta, 'Türk kültürü araştırma ve derleme Kurumu diye bir Kurumun kurulacağından' bahsedilmektedir. Önyargı saymazsanız, burada bir şaka yapmak istiyorum. Eğer bunlar da Türk Dil Kurumu gibi baba ile oğlunun tercümansız anlaşamayacağı bir çalışma düzeyinde olacaklarsa, milletçe çilemiz hiçbir zaman bitmeyecek demektir."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 29. Birleşim, C. 36, 11.02.1978, s. 96.) Benzeri bir yaklaşım, On Birinci Türk Dil Kurultayında Ömer Asım Aksoy tarafından da sergilenmiştir. Dolayısıyla her iki kesimin baba ile oğlunun birbirlerini neredeyse sözlük kullanmadan hiç anlayamadıklarını söylemeleri ve birbirlerini bu söylem üzerinden eleştirmiş olmaları dikkate şayandır. Böylece her iki taraf da nesiller arası bağın kendi yöntemleriyle doğru bir şekilde kurulduğuna inanmışlardır.

654 *"Türk Dil Kurumu hakkında bir iki söz dinledim. Sayın Benderlioğlu'ndan şunu istirham ederdim. Torunları eğer kolejde, yurt dışında okuyorsa, bilmiyorum belki haberi olmaz; Balıkesir'de yeğenlerini, akrabalarını bir dinleyiversin. Bugüne kadar gelen kıraat kitaplarını okusun da bakayım. Ben anlamayacak durumdayım arkadaşlar. Tarih kitabını bile. Benim çocuklarım Meydan Larouss'tan ve diğer kitaplardan görevlerini yapıp hocasına götürüyorlar ve öyle not alıyorlar ve hocanın kitabı anlaşılmayacak durumda. Arapça ve Osmanlıca kelimelerle... Arkadaşlar; şimdi, burada fazla taassuba gidilmemeli. Türk Dil Kurumunun belki ürettiği bazı kelimeler tutunmayabilir; ama cemiyet onu zaten kusar. Cemiyet namına naiplik yapmaya hakkımız yok. Toplum kusuyor. 'Yargıç' kelimesi dikkat ediniz hâlen tutulmamıştır; ama 'Savcı' kelimesi tutulmuştur. Bunun gibi benzerleri var. 'Zoralım' 'Müsadere' yerine tutulmuştur, 'Kıygınkişi' (mağdur), bu tutulmamıştır. Toplum zaten kusuyor. Toplumun kustuğu kelimeleri emsal alacaksın, benimsediği kelimelere dokunmayacaksın. Bu politikada olur. Halk Partisinin kusurlarını göreceğim, iyi taraflarını söylemeyeceğim; normal. Bu, burada olur; ama bilim kurulları için de bu yapılırsa, politikayı da oraya götürürsek doğru olmaz. Lütfen, Sayın Benderlioğlu'na sonsuz saygım vardır, inanırım; yeğenini lütfen dinlesin, kitabını alsın okusun, sonra Türk Dil Kurumu hakkında burada not versinler."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 29. Birleşim, C. 36, 11.02.1978, s. 106.

Görüldüğü üzere 70'li yıllar, dil tartışmaları açısından bakıldığında hem ilmî hem siyasi sahada oldukça yoğun tartışmaların olduğu ve çekişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. 19 Aralık 1979 tarihinde Tercüman gazetesinde başlatılan Yaşayan Türkçe Hareketi (YTH) neticesinde TDK taraftarlarıyla içinde TDK'den ayrılanların da olduğu TDK muhalifleri, 12 Eylül askerî darbesi öncesi bir kez daha karşı karşıya gelmek suretiyle bu uzunca dönemin son karşılaşmasını başlatarak yoğunlukla kültür çevresinde, ancak Tercüman gazetesi yoluyla halkın geniş kesimini de içine alan bir dil tartışmasına girişmişlerdir. Aslına bakılacak olursa bu hareket yeni ya da o dönemlerde çıkmış değildi. Kökleri daha önceki dönemlerde yaşamış bazı dilci ve edebiyatçılara da dayanmaktaydı.[655]

1970-1980 Dönemi'nin tahlilinin yapılmaya çalışıldığı bu bölümden sonra dil tartışmaları merkezinde 1972-1974-1976-1978 kurultayları bir çözümlemeye tâbi tutulmuştur. Ayrıca kurultaylarda oluşturulan komisyonların raporları üzerinden yapılan eleştiri ve tartışmalar ile TDK'nin kendi içinde nasıl bir süreçten geçtiği, basına ve Meclise yansımaların neler olduğu yorumlanmaya gayret edilmiştir.

4.7. On Üçüncü Türk Dil Kurultayı (03-06 Temmuz 1972)

A- Birinci Birleşim Birinci ve İkinci Oturum

On Üçüncü Türk Dil Kurultayı, 03 Temmuz 1972 Pazartesi saat 10.00 itibarıyla açılmıştır. Akabinde açılış konuşmasını yapan Başkan Macit Gökberk, konuşmasında özetle, kırk yıl önce ilk kurultayın toplanarak yeni toplumun çağdaş dilini inşa etme yolunu açtığını söyler. Ülke yöneticilerinin Batı'yı takip ederek bir kültür oluşturma çabasında olduğunu, yapılan çalışmalarda dinin değil, bilimin temel alındığını, bilgilerin taşıyıcısının dil olduğunu, bu sebeple Batı milletlerinin Latincenin karşısına millî dillerini öne çıkardıklarını, Osmanlı Dönemi Türkçesinin ümmet dili olduğunu söyleyerek bu dönemin Türkçesinin Arapçayla bağı olduğu için halktan kopuk olduğunu iddia eder. 1932'de toplanan ilk kurultayın yeni devlete uygun bir dil

---

[655] *"Dilde özleşmenin savunucularından Şemseddin Sami, Necib Âsım, Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin'in öncülüğünü yaptığı daha geniş bir taraftarı olan bu grup, diğer iki gruba göre ılımlı bir yol takip etmek gerektiğini savunur. Onlara göre dil doğal seyrinde gelişmelidir, diğer bir ifadeyle dilde evrimden yanadırlar."* (Gönülal, **A.e**, s. 28.)

oluşturmayı hedeflediğini söyleyen Gökberk, endüstri çağında hayal gücünün değil, aklın ön planda olduğunu, sanayi toplumu olma yolunda ilerlediklerini, yeni dilin bilime dayalı olduğunu söyleyerek Osmanlıcanın böyle bir topluma hitap edemeyeceğini ve bunun pratik olmadığını ifade eder. Başkan Gökberk, geçmiş kırk yılda Kurumun bir yandan Dîvânu Lügâti't-Türk (DLT) gibi anıtsal yapıtları, diğer yandan Tarama Sözlüğü'nü yayımladığını ve ayrıca terim çalışmalarıyla çağdaş bilimi Türkçeyle karşılamayı denediğini, TDK'nin tüm çalışmalarında başarılı olduğunu ve bunun ispatının her sahada dilin arınmış Türkçe olmasında görüldüğünü belirterek konuşmasını sonlandırır.[656]

TDK Başkanı'ndan sonra İsmet İnönü bir konuşma yapar. İnönü, özetle, son kırk yılda TDK ve TTK'nin övünülecek işler yaptığını, dil devriminin varoluşun şartı olduğunu, TDK'nin Atatürk'ün yakın ilgisini gördüğünü, Millî Mücadele'den hemen sonra ilk akla gelen ihtiyacın dili millîleştirme olduğunu, halkın bu yolda katkı sunmaya çalıştığını, katkı sağlayanların başında Türk ordusunun geldiğini, bugün yarbay ve albay terimlerini kimsenin yadırgamadığını, ordunun tüm hizmetlerinde Kurumun ilkeleri doğrultusunda terim bulmaya çalıştığını ifade ederek gelinen süreçte yazar ve edebiyatçıların da aynı şekilde, yeni dilde anlatım biçimleri bulmaya gayret ettiklerini, eski terkiplerin yerini sade Türkçenin aldığını ve özleşmede kesin sonuca ulaşmak gerektiğini ifade eder. İnönü, Türk milletinin terim üretmede özel yeteneğe sahip olduğunu, Arapçada bile kullanılmayan Arapça terimleri Türklerin ürettiğini ve böylece hekimlikte bir terim hazinesi oluştuğunu, bu yeteneğinden ve başarısından dolayı Türkçe terim türetimini de yapmanın gerekli olduğunu, bu yolda TDK'nin kılavuzluk görevi olduğunu, bugün özleşmeye karşı çıkanların da yüksek oranda yeni Türkçe kelimelerle konuştuğunu, eskiyi savunanların da yeni dili kullanmasının bu akımın başarısını perçinlediğini belirtir. İsmet İnönü, TDK'nin gelecek kırk yılda TTK ile beraber çalışarak daha büyük başarılara imza atacağına inandığını söyleyerek konuşmasını sonlandırır.[657]

Millî Eğitim Bakanı Sebahattin Özbek konuşmasında özetle, ilk kurultay yapıldığında lise öğrencisi olduğunu ve kurultaya gözlemci olarak katıldığını, aynı heyecanı görmekten iftihar duyduğunu, ancak öğretmen kökenli bir bakan olarak

---

[656] Bk. **On Üçüncü Türk Dil Kurultayı-1972**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1973, s. 8-12.
[657] Bk. **A.e.**, s. 12-14.

okullarda hâlâ dilin çeşitli kullanımının öğrencileri zorladığını, ortaokul kitaplarıyla üniversite kitaplarındaki dil anlayışının birbirinden uzak olduğunu ve üniversiteye gelen bir öğrencinin yeni bir dil biçimini öğrenmek zorunda kaldığını söyler. Sebahattin Özbek, bakan olarak kendi üstüne düşen en büyük vazifenin eğitim-öğretimde dil birliğini sağlamak olduğunu söyleyerek aksi takdirde çocukların işinin zorlaşacağını belirtir. Bakan Özbek, aynı kurum veya konularda çalışanların dilinin birbirini tutmadığını, bundan dolayı tüm eğitim kurumlarında dil birliğinin zorunlu olduğunu, TDK'nin bilim dilindeki noksanlığı görmesi gerektiğini, bu noksanlığın Latince ve Yunanca terimlerle bertaraf edilmesine karşı olduğunu da ifade eder. Pozitif bilimlerde çalışan bilim adamlarıyla TDK'nin terim üretmek için birlikte hareket etmek zorunda olduğunun altını da çizer. Bazı hatipleri dinlerken anlamada güçlük çektiğini, dolayısıyla dil kullanımında uçlara gitmenin doğru olmadığını ifade ederek konuşmasını sonlandırır.[658]

Konuşmaların ardından Kurultay Başkanlığı seçimi yapılır ve başkanlığa Mehmet Tevfik Gerçeker seçilir. Kurultay Başkanı konuşmasında özetle, Kurumun kurulduğundan bu yana herkesin birbirini anlar olduğunu, dile gereksiz yere katılan yabancı kelimelerin pasaportlarını alıp gittiklerini, geri kalanların da dönme telaşına düştüğünü, zaferin dile ve millete ait olduğunu ifade ederek konuşmasını sonlandırır.[659]

Akabinde Genel Yazman Ömer Asım Aksoy, Yönetim Kurulu raporunu okur. Aksoy, Kurumun bir Cumhuriyet çocuğu olduğunu belirterek çeşitli başlıklar altında özetle, kırk yılda birkaç yüz yıllık iş yaptıklarını ve işlerinin daha bitmediğini, ulus birliğinin dil birliğiyle sağlanabileceğini ifade eder. Aksoy, Kurumun bilimci olduğu kadar devrimci olduğunu ve akademileşmeye karşı olduklarının altını çizer. Aksoy, Tarama Sözlüğü, Derleme Sözlüğü, terim ve diğer alanlara ait sözlüklerin yayınının büyük değerler taşıdığını ve dünya Türkologlarının bilimsel incelemelerine kaynak olduğunu ifade eder.

Aksoy ayrıca karşıt görüşte olanların *"ilgi, özet, yorum, yayın, konu, ortam,"* vb. sözcükleri dillerinden düşürmediklerini, gelinen noktada Osmanlıcanın anlatım

---

658 Bk. **A.e.,** s. 14-16.
659 Bk. **A.e.,** s. 18.

gücünün önüne geçildiğini söyleyerek karşıt görüşte olanların Atatürkçü kılığına girdiklerini ifade eder.

Ömer Asım Aksoy, hükûmetten hukuk dilinde, resmî daire adlarının belirlenmesinde ve imla kurallarında duyarlılık beklediklerini ifade eder. Aksoy, kırk yıl önce yabancı dillerin boyunduruğundan kurtulma amaçlarının olduğunu %45 Arapça ve %15 Farsça, %5-6 oranında Batı sözcüklerinin kullanıldığını, Türkçenin %35'te kaldığını, bugün Arapçanın %17'ye, Farsçanın %3'e, düştüğünü buna karşılık Batı sözcüklerinin %15'e yükseldiğini, Batı kaynaklı sözcüklerdeki artışın düşündürücü olduğunu ve bu nedenle işlerinin daha da zorlaştığını, zira içinde bulunulan ortamın Batı kaynaklı kelimelerin yaşamasına elverişli olduğunu ve birçok aydının, daha çok beğenileceklerini düşünerek Türkçesi yerine Batı kökenli sözcükleri kullandığını, TDK'nin bunun karşısında olduğunu belirtir.[660] Raporun okunmasının akabinde ilk oturum sonlandırılır. Birinci birleşimin ikinci oturumu saat 15.00'te başlatılır ve Derleme-Tarama, Dil Bilgisi, Sözlük, Terim, Yayın ve Tanıtma, Bütçe ve Hesap Komisyonlarına üye seçimleri yapılarak oturum sonlandırılır.

B- İkinci Birleşim Birinci-İkinci Oturum

Bu birleşimin ilk oturumu 05 Temmuz 1972 Çarşamba günü saat 09.00 itibarıyla Başkan Mehmet Tevfik Gerçeker tarafından başlatılır. Akabinde Terim Yarkurulu raporu okunur.[661] Ardından müzakerelere başlanır ve ilk sözü alan Fahrettin Kerim Gökay, terim çalışmalarında zaman tahdidini psikolojik bulmadığını, dilin zenginleştirilmesi gerektiğini, artık var olmayan İngiltere İmparatorluğunun devrine ait o döneme ait kelimelerin lügatteki varlığını hâlihazırda sürdürdüğünü, dolayısıyla dilimize alışmış kelimelerin ıstılah yapımında atılmasının doğru olmadığını belirterek *"bellek"* kelimesinin yanında *"hafıza"* kelimesinin de yaşaması gerektiğini, *"veraset"* yerine getirilen *"kalıtım"* kelimesinin halk diline girebileceğini, ancak *"mirasyedi"* olarak halk arasında yayılı bir kelimeyi dilden atmayı doğru bulmadığını ve kelime taassubuna taraftar olmadığını, Atatürk'ün de Güneş-Dil Teorisi ile bu durumu kabul ettiğini ifade eder. Selim Rahim Suntur, terim çalışmalarında yıllarca görev aldığını, teknik çağda olunmasına rağmen kurultayda bulunan teknikçinin çok az olduğunu ve önlem alınmazsa ülkenin birkaç sene içinde teknik konularda zorluklarla başa

---

[660] Bk. **A.e.**, s. 23-34.
[661] Bk. **A.e.**, s. 53-60.

çıkamayacağını ve kargaşa çıkacağını, bu işin ehline verilmesi gerektiğini ifade eder. Said Sadi Danışmentgazioğlu, 1957 yılında Terim Kolunun ne yapması gerektiğine dair önergenin kabul edildiğini ve hâlâ yürürlükte olduğunu, bunun Kurumun terim yaparken Türkçe kök ve ek kullanması gerektiği anlamına geldiğini, *"fosil"* kelimesine benzesin diye *"taşıl"* ve *"buzul"* dendiğini, ancak, Türkçede -Il eki olmadığını ifade eder. Muzaffer Uyguner, Gökay'ın aksine *"bellek"* kelimesinin yanında *"hafiza"* kelimesinin yaşatılmasına taraftar olmadıklarını, teknik alanın da boş bırakılmaması gerektiğini ifade eder. İbrahim Kutluk, eski sözcükleri savunanların boşa kürek çektiklerini, çocukların artık *"Hıfz için badı sitemden olur adlin fanusu"* mısrasındaki hıfz ile hafıza kelimesi arasında ilişki kurmadığını ve kuramayacağını, dil bilinciyle hareket etmek gerektiğini, [(Gökay'ın) F.D.][662] akıcı konuştuğunu, kendinin ise düşünerek konuştuğu için akıcı olamadığını, ancak başarılı Arapça, Farsça sözcüklerle akıcı konuşmaktansa başarısız Türkçe konuşmayı yeğlediğini söyler. Osman Turgut Pamirli, Terim Kolunun bir biçim kolu olduğunu belirterek Kurumun önerilen terimlerin kullanımını takip edip etmediğini sorar. Pamirli, ayrıca edebiyat kitaplarının dilinin Servet-i Fünûn dili olduğunu ve bu hâliyle fen kitaplarının gerisinde kaldığını, Türkçenin Türkçe olduğunu ve öz Türkçe diye bir tanımın olamayacağını bu kurultayda da ifade eder. Gökay, kendinden sonra konuşan üyeler tarafından hedef alındığını, kelime orucuna gerek olmadığını, daha önce kitabında *"araz-ı esasiye"* derken şimdi *"temel belirtiler"* diye yazdığını ve böylece dilde tekamülü takip ettiğini, dili zenginleştirme gayretinde olmak gerektiğini, ancak neoloji[663] yapmamak ve kelime icat etmeden mevcut Türkçeyi yeniden canlandırmak gerektiğini ifade eder. Gökay'dan sonra söz alan eski MBK üyesi de olan Ahmet Yıldız, Gökay'a katılmadığını, yeri dolmayan terim ne ise yenisinin onun özdeşi olduğu ifade edildiğinde sorun kalmayacağını, dolayısıyla hafızadan ne anlaşılıyorsa bellekten de o anlaşıldığında sorunun çözüleceğini, gelinen noktada *"veraset, varis, miras"* arasındaki ilişkiyi bir kenara bırakmak ve artık arı dili önde tutmak gerektiğini

[662] Tutanakta cümle kopukluğu olduğundan köşeli parantez içinde cümlenin mantığı ve gelişine göre tahminde bulunulmuştur.
[663] Söz türetme işi, bir dilde var olan sözcüklere benzetilerek örnekseme yoluyla yapılmış olan sözcük. (Çevrim içi) https://www.google.com/search?q=neolojizm&oq=neoloji&aqs=chrome.0.0j69i57j0l6.3336j0j8&sourceid=chrome&ie=UTF-8, 01 Şubat 2020.

söyler.[664] Osman Bolulu, şahsının Türkçe öğretmeni ve medreseci çocuğu olduğunu, sorunun Osmanlıca düşünüp Türkçe söylemeye çalışmaktan kaynaklandığını, TDK'nin toplumda *"Osmanlıca sözleri Türkçeleştirmeye çalışan bir Kurum"* olarak algılandığını, Türkçeye giren yabancı terimlerden kurtulmak için o bilimde gelişmek gerektiğini, ancak Türk toplumu bu aşamaya vardırılamadığından terimde çeviri usulünden kurtulamadıklarını, bugün de Batılı gibi düşünüp Türkçe söylemeye çalışmanın sorun alanı olduğunu söyler. İzzettin Mete, bilim üretenlerin terimin ismini de koyduğunu kendilerinin ise kısır bir döngüde o kelimeyi Türkçeleştirmeye çalıştıklarını söyler. Müzakerelerden sonra Terim Yarkurulu raporu oylanarak kabul edilir.[665]

Diğer rapora geçmeden önce konuşma yapmak üzere sözü Bülent Ecevit alır. Ecevit konuşmasında özetle; Türk ulusunun dilinden uzaklaştığı ölçüde kendine yabancılaştığını ve özgün düşünemediğini, TDK'nin bu yolda öz dile ve dilin benliğine kavuşmayı hızlandırdığını söyler. Ecevit, ayrıca TDK'nin başarısında başlıca etkenin bir akademi gibi kapısını halka kapatmak yerine açmak olduğunu, çok partili rejimin TDK'ye yaradığını, zira öncesinde devlet gücünü ardına alan TDK'nin halktan kopuk kaldığının altını çizer. Çok partili hayat öncesinde Kurum çalışmalarında bir ölçüde yapma dil oluşturma eğiliminin olduğunu, fakat demokrasinin açtığı halkla bütünleşme döneminde Kurumun o türlü eğilimlerden kurtulduğunu, dili özleştirmede en büyük tehlikenin dil ikiliğinin ortaya çıkması ve aydın kesim ile halkın birbirini anlayamaması olduğundan halka yönelmenin bu tehlikeyi büyük ölçüde ortadan

---

[664] Çongur bu tartışmayla ilgili anılarında şunları kaleme alır: *"Bu unutkanlığın* [hıfz ile hafıza arasındaki bağlantıyı kuramamayı kastediyor. (F.D.)] *nelere sebep olacağını, Gökay Hoca'dan hemen sonra konuşan bir üye (İbrahim Kutluk) gösterdi. Hafiza kelimesinden dert ve kalp kelimelerinden hareket ederek, bunların artık bir şey söylemediğini, kullanılmasından yana olmadığını savundu ve 'Terimler yüzde yüz Türkçe olmalıdır.' diye kesip attı! Halk dilinde kalpsiz örneğini verdi ama içinde dert kelimesinin bulunduğu ne kadar deyim, terim bulunduğu üzerinde durmaya nedense gerek görmedi. O da Türk Dil Kurumu üyesiydi ve şu cümleyi kurabiliyordu: 'Her kişi, her birey kendi bilincinde bir dil gümrüğü taşımalıdır. Kullandığı sözcükleri seçmeye, hatta sayın hocamız gibi iyi konuşan bir insanın konuşmama için olsa bile sözcüklerini seçerek konuşmuş olması bizim dilimizin bu ilerlemesini yardımcı olacaktır. Güzel konuşuyorlar, tümceler akıcı. İyi ama ben tümce sözcüğünü cümleyi düşündükten sonra söylüyorum. Biliyorum konuşmam başarısız oluyor, ama başarılı Arapça, Farsça sözcüklerle güzel konuşmaktansa başarısız Türkçe konuşmayı yeğ tutarım.' Özenle konuşmasına rağmen 'dil gümrüğü' demek yanılgısı dikkatten kaçmadı. Bir Kurum üyesinin, konuşmasında başarısız olsa da uydurma kelimeleri kullanmayı yeğ tutmasını 'Türkçe' derken neyi kastettiğini anlamak mümkün değildi, ama konuşması, aynı görüşteki üyelerce uzun uzun alkışlandı tabii!"* (Çongur, **A.e**, s. 74.)

[665] Bk. **A.e.**, s. 60-73.

kaldırdığını ifade eder. Bülent Ecevit, 27 Mayıs'ın daha ileri demokrasi devrinin kapılarını açarak dili özleştirme ve geliştirme çabalarında en büyük katkıyı yargı dilinde sağladığını, yargı dili ile halk dili arasındaki yabancılığı ortadan kaldırdığını, öğrencinin, uzmanın, yazarın, düşünürün kelimenin kökenini bir bakışta kavrayamadığında aydın ve tutarlı düşünemeyeceğini belirtir. Ecevit, Batı'dan gelen terimlerin baskını sebebiyle Türkçenin halka yabancılaşması tehlikesinin ortaya çıktığını ifade ederek Ortadoğu dillerine karşı başarı sağlayan Kurumun, Batı'dan gelen sözcük ve terimlere karşı da Türkçeyi koruması gerektiğini ifade eder.[666]

Akabinde Dil Bilgisi Yarkurulu raporu okunur. Raporun okunmasının ardından rapor oylama sonucunda kurultayca kabul edilir.[667] Ardından Derleme-Tarama Yarkurulu raporunun okunur ve raporla ilgili söz almak isteyen olmayınca rapor oylanarak kurultayca kabul edilir.[668] Daha sonra Sözlük Yarkurulu raporu okunur.[669] Raporun okunmasından sonra İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu önergesini okur.[670] Akabinde Sözlük raporunun müzakerelerine geçilir. İlk sözü alan Özcan Atalay, yasa dilinde

---

666 Bk. **A.e.**, s. 73-76.
667 Bk. **A.e.**, s. 77-81.
668 Bk. **A.e.**, s. 81-84.
669 Bk. **A.e.**, s. 84-87.
670 Önergede özetle; Türk aydınlarının din konuları, yaşayışı ve eğitimine karşı çekince içinde oldukları, ancak toplumu din gerçeklerine ulaştıracak çalışmaları yapmanın vatan borcu olduğu, önerge vermeye zorlayan sebebin ilkokul din kitabında görülen yanlışlar ve gereksiz yazılar olduğu ifade edildikten sonra Dil Kurumunun görevlerinden birinin de din kitabının çevirisini basmak ve halkın ulaşabileceği biçimde dağıtmak, diğerinin de Kur'an Sözlüğü meydana getirmek olduğu, bu sözlük teklifinde amacın Arapça din terimlerine öz Türkçe karşılık verilmesi olduğu, böyle bir sözlüğün meydana getirilmemesinin millî kültür açısından eksiklikten çok aksaklık olduğu, önergeye karşı bu işin MEB ve DİB'in işi olduğunun söylenmesinin kabul edilemeyeceği, Bakanlığın yönetme makamı olduğundan bu işi yapamayacağı ve bu işin enstitülere düştüğü TDK'nin de dil enstitüsünden başka bir şey olmadığı ifade edilir. Baltacıoğlu, Batılı bilim adamlarının ulusça kalkınmada yaptıklarını ise şöyle sıralar: *"Luther'in İncili ana dile çevirdiği, İncil dilinin edebiyatı etkilemesiyle ulusal edebiyatlarının doğduğu, millî edebiyatın millî devleti doğurduğu, millî devletin millî ekonomiyi doğurduğu, millî ekonominin endüstriyi doğurduğu."* Baltacıoğlu, kalkınmanın endüstriyle değil; dinle, dille ve sanatla başladığını, nüfus yoğunluğuyla genişleyerek teknikle sona erdiğini söyler. Baltacıoğlu, hayatı boyunca manevi ilimlerle uğraştığını, Kur'an tercümesinin yapılmasını; milliyetin hak, hakikat ve Allah'ın emri olduğunun bilinmesi için istediğini belirterek konuşmasını tamamlar. (Bk. **A.e.**, s. 87-90.) Ömer Asım Aksoy, Baltacıoğlu'nun önergesinin iyice düşünülmesi için Yönetim Kuruluna havale edilmesinin doğru olacağını belirtir. (Bk. **A.e.**, s. 92.) Çongur bu konuyla ilgili anılarında şunları yazar: *"Onu düşündüren nokta şuydu: Din konularına bilinçsiz olarak yaklaşanlar için bu, Kurumun değil Millî Eğitim Bakanlığı veya Diyanet İşleri Başkanlığı'nın üstüne düşen bir görevdir demeleri… Hocaya göre, Bakanlık yönetim organıdır, onun işi olamaz, bir dil enstitüsü gibi çalışan Türk Dil Kurumuna düşer bu görev. Daha sonra, getirdiği bu öneriyi açıklarken onun 87 yaşı içinde olduğunu öğrendiğimde çok duygulandım. Ortaya attığı görüş, konuşurken, düşüncelerini açıklar ve savunurken dile hâkimiyeti, sesinin salonu doldurması, uzun boyu ile sağlıklı duruşu, en güzel şekilde devri temsil eden insanla karşı karşıya bulunduğumu gösteriyordu. Baltacıoğlu konuşmasının bir yerinde: 'Kalkınma endüstri ile değil, dinle başlar, endüstri ile sona erer.' demişti."* (Çongur, **A.e**, s. 76.)

amaca ulaşılamadığını, hâlihazırda halkın yanı sıra Arapça ve Farsça bilmeyen hukukçuların da sorunlar yaşadığını, Sözlük Yarkurulunda kapsamlı bir yasa dili sözlüğü hazırlanmasını talep ettiğini ve kurultayın, yasaların dil yönünden arınması yolunda yasama organlarına çağrıda bulunmak üzere Yönetim Kuruluna talimat vermesini ister. Abdi Tevfik Yegül, sözlükte zihin karışıklığına sebep olan tanımların olduğunu ve bundan dolayı öğrencilerin zor durumda kaldığını ifade eder. Ardından Sözlük Yarkurulu raporu yapılan oylamayla kabul edilerek oturum saat 12.00 itibarıyla Başkan tarafından sonlandırılır.[671]

İkinci birleşimin ikinci oturumu saat 15.15 itibarıyla açılarak Yayın ve Tanıtma Yarkurulu raporu okunur.[672] Akabinde rapor hakkında müzakerelere geçilir. Ömer Asım Aksoy, raporda ödül almış eserlerin tekrar basımının teklif edildiğini, bu teklifi aklının almadığı için olumlu oy vermeyeceğini söyler. Komisyon Sözcüsü Cemal Süreya Seber, çok hacimli olmayan bu eserlerin Türkçeyi yaydığını söyleyerek yeniden basımlarda akıl dışılık bir durum olmadığını ifade eder. Osman Turgut Pamirli, Türk Dili dergisinin kalkınamadığını, derginin profesyonellere değil, gençlere bırakılarak amatörlerin yuvası olarak devam etmesi gerektiğini söyler. Abdullah Toroslu, ısmarlama eser olamayacağını, zira yazının, yazarın ruhundan doğduğunu ve para karşılığı yazardan görüş belirtmesinin istenemeyeceğini ifade eder. İbrahim Kutluk, Türkiye'de iyi dille yazılmış sanat eseri olmadığını, yeni nesillere ve öğretmenlere yazık edildiğini ifade eder. Ardından Komisyon Başkanı Salim Şengil söz alarak, iyi bir rapor çıkarmaya çalıştıklarını, derginin hiçbir zaman amatör olamayacağını, Abdullah Toroslu'nun ısmarlama kitap eleştirisinde bulunduğunu, ancak gerekçesini söylemediğini,[673] dünyada olduğu gibi bizde de ısmarlama kitap olmasının mahzuru olmadığını, eserleri ısmarlarken o dalda ün yapmış kişilerle çalıştıklarını ifade eder. Ardından rapor oylanarak kabul edilir.[674] Daha sonra Bütçe ve Hesap Komisyonu raporu okunarak müzakereleri yapılır ve yapılan oylamayla bu rapor da kabul edilir.[675]

---

[671] Bk. **A.e.**, s. 91-93.
[672] Bk. **A.e.**, s. 95-98.
[673] Tutanak kayıtlarına bakıldığında Abdullah Toroslu'nun, eleştirisinin gerekçesini belirttiği görülmektedir.
[674] Bk. **A.e.**, s. 98-104.
[675] Bk. **A.e.**, s. 105-143. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)

C- Üçüncü Birleşim Birinci-İkinci Oturum

Bu oturumlarda seçimler yapılarak sonuçları ilan edilir ve On Üçüncü Türk Dil Kurultayı, 17.45 itibarıyla sonlandırılır.[676]

4.7.1. On Üçüncü Türk Dil Kurultayına İlişkin Basına Yansıyanlar

03 Temmuz 1972'de başlayan bu kurultayın bir gün öncesinde basında çıkan ilk yazı, TDK Genel Yazmanı Ömer Asım Aksoy'a ait bir köşe yazısıdır. Yazı, kırkıncı yıla ulaşan dil devrimine alt yapı teşkil eden sosyo-psikolojik zemini ve Atatürk'ün dil ile millî bağımsızlığı aynı ölçüde önemli görmesinin temellerini tahlil etmektedir. Yazıda ayrıca yeni türetilen kelimelerden tutunanlar olduğu kadar halkın ortak bilincinde olmayanların tutunamadığına, genel anlamda bir dil bilincinin toplumda oluştuğuna dair işaretleri de bulmak mümkündür.[677] Barış gazetesinin aynı nüshasında Ali Dündar'ın da bir köşe yazısının olduğu görülür. Yazıda, kurultayın belli aralıklarla dildeki gelişmeleri ele alarak değerlendirmeler yaptığı ve kararlar aldığı bilgisi verildikten sonra amacın Türkçenin yabancı dillerin etkisinden kurtulması ve kendi anlatım gücüne kavuşması olduğu yazılır. Dündar yazısında ulusçuluğun bir sonucu olan dil sorununun Karamanoğlu Mehmed Bey'e kadar geri götürülebileceğini, ancak ana diline dönüşün II. Abdülhamid devrinde yitirildiğini iddia eder. Yazar, Atatürk'e doğrudan saldıramayanların onu kendi eylemlerinden soyutlamaya çalıştıklarını savunarak toplum-dil ilişkisini doğru değerlendiremeyenlerin Türkçenin yeni boyutlar kazanmasına ve zenginleşmesine karşı çıktıklarını ifade eder. Yazının sonunda Dündar, her yüz erkekten otuz beşinin her yüz kadından elli beşinin alfabesiz olduğunu ve bunun acı verdiğini, Türkçenin etimolojik sözlüğünün hazırlanamamış, alfabesizliğin yenilememiş ve Söylev'in bilimsel yorumunun yapılamamış olmasının sorun alanları olduğunu ifade eder.[678] Aynı tarihli Cumhuriyet gazetesinde TDK Yönetim Kurulu üyesi Enver Naci Gökşen'in bir köşe yazısının yayımlandığı görülür. Yazının çıkış noktası dilde devrimin mi evrimin mi olması gerektiği sorusuna cevap aramaları içerir. Yazar, Aksoy'un Türk Dili dergisindeki yazısına atıflar ve yaparak

[676] Bk. **A.e.**, s. 144-160.
[677] Ömer Asım Aksoy, "Dil Devriminin 40. Yılı", **Barış**, 02.07.1972, s. 2.
[678] Ali Dündar, "Dil ve Erdem", **Barış**, 02.07.1972, s. 2 ve 7.

devrimi savunarak devrimcilerin bilimsel, evrimcilerin duygusal olduğu kanaatine varır.[679] 03.07.1972 tarihli Barış gazetesinde Oktay Akbal, kaleme aldığı yazıda TDK'nin kırkıncı yıla ulaştığı vurgusunu yaparak On Üçüncü Türk Dil Kurultayının toplanacağını ifade eder. Akbal, bazı devlet adamlarının eski dile olan düşkünlüğünü eleştirerek Bülent Ecevit'in dil tercihini örnek göstererek över. Ardından DP Dönemi'nde dil devrimine zarar verildiğini ve bu zararda bir zamanlar devrimde en önde olan Mehmed Fuad Köprülü'nün büyük rol oynadığını ifade eden Akbal, bütün bunların 27 Mayıs'ta son bulduğunu, bu tarihten sonra da Kurumu akademileştirme çabasıyla dil devrimine saldırılar yapıldığını, ancak dil devriminin yenilmez bir güç kazandığını ve saldırıların boşa çıktığını yazar.[680] Aynı tarihli Vatan gazetesinde kurultayın başladığına dair bir haberin birinci sayfadan verildiği görülür.[681] 04.07.1972 tarihli Cumhuriyet gazetesinde İsmet İnönü'nün açılışta yaptığı konuşmanın öne çıkarıldığı görülür. haberde Millî Eğitim Bakanı'nın konuşmasına da değinilir.[682] Barış gazetesinin aynı tarihli nüshasında Başbakan Ferit Melen'in telgrafı öne çıkarılarak dilde aşırılığın millî birliği zedeleyeceği ve nesiller arası uçurumlara sebep olacağı söylemine değinilir.[683] Vatan gazetesinin aynı tarihli nüshasına bakıldığında ise kurultayın çalışmalarına başladığı vurgusuyla, Yönetim Kurulu raporunda yasaların anlaşılır olması gerektiğinin, resmî daire adlarında uygulama birliği olmadığının, yazım birliğini sağlamada MEB'e büyük iş düştüğünün ifade edildiği bir haber görülür.[684] 06.07.1972 tarihli Tercüman gazetesinde Tarık Buğra'nın eleştiri dozu oldukça yüksek bir köşe yazısı kaleme aldığı, İsmet İnönü'nün ve dilci olmayan diğer kimselerin dil işlerine karışmalarına itiraz ettiği görülür. İnönü'nün dil konusunda herhangi bir kimseden daha çok hak sahibi olmadığının altını çizen Buğra, bu durumu çizmeyi aşmak olarak değerlendirir ve politik güçlerini bu yönde kullananların vahim hatalar yaptığını savunur.[685]

---

[679] Enver Naci Gökşen, "Dilde Devrim mi, Evrim mi?" **Cumhuriyet**, 02.07.1972, s. 2.
[680] Oktay Akbal, "T.D.K. 40 Yaşında", **Barış**, 03.07.1972, s. 3.
[681] "13. Türk Dil Kurultayı Bugün Başlıyor", **Vatan**, 03.07.1972, s. 1 Ve 5.
[682] "İnönü: Türk Dilini Arılaştırma Çabası 40 Yıldır Başarı ile Sürüyor", **Cumhuriyet**, 04.07.1972, s. 1 ve 7.
[683] "Dilde Aşırılıklar Birliğimizi Zedeler", **Barış**, 04.07.1972, s. 1 Ve 7.
[684] "13. Türk Dil Kurultayı Çalışmalarına Başladı", **Vatan**, 04.07.1972, s. 1 Ve 5.
[685] *"Sayın İnönü ve ötekiler, neden Einstein'ın, İzafiyet Nazariyesi veya Plankin Kuvantumu Nazariyesi için kısacası, neden fizik, kimya, astronomi vesaire için fikirler ileri sürmez de sıra Türkçeye gelince 'şeflik, önderlik, büyüklük' damarları tutar?"* (Tarık Buğra, "Mecbur musunuz?", **Tercüman**, 06.07.1972, s. 3.)

Aynı tarihli Vatan gazetesinde Bülent Ecevit'in kurultayda yaptığı konuşmaya dikkat çekilerek dilde en büyük tehlikenin aydınlarla halkın anlaşamaması olduğu vurgusu öne çıkarılır. Ayrıca Arapça ve Farsçadan sonra hâlihazırda Batı kökenli bilim kelimeleriyle teknik kelimelerin baskısının arttığının ifade edildiği de habere yansır.[686] Aynı tarihli Barış gazetesi nüshasında İsmet Zeki Eyüpoğlu'nun köşe yazısında, Türkçenin yetenekli bir uygarlık dili olduğunu ve Osmanlıcanın gün geçtikçe yıkıldığını, onu savunanların hâlihazırda bu dille bir düşünce ürünü ortaya koyamadıklarını ifade ettiği görülür. Eyüboğlu, gerçek Türkçülerin Osmanlıcayı değil, Kutadgu Bilig'in dilini benimsemesi gerektiğini, Aristo ve Eflatun'u kaldırınca İbni Sina'nın, Farabî'nin, İbni Rüşt'ün, Gazalî, vb.'nin yok olup gideceğini, bunların köklerinin aslında Eski Anadolu'daki Yunan düşüncesi olduğunu, Arap uygarlığını gerçekte Batı'nın inşa ettiğini, en iyi Osmanlı tarihi yazarı Hammer'in, Arap bilimcileri tanıtan Heinrich Suter'in, Nemeth ve Kononov gibi Türk dili bilginlerinin Batılı olduğunu yazar. Eyüboğlu ayrıca Tarık Buğra'nın, kendi savunduğu dille eserler yazamayacağını da ekleyerek Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Neşrî'nin diliyle, Ahmet Kabaklı ve Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın da Osmanlı yazarlarının diliyle yazamayacaklarını savunarak eskinin olduğu yerde başarısızlığın olduğunu yazar.[687]

07.07.1972 tarihli Tercüman gazetesinde Prof. Faruk Kadri Timurtaş'ın kaleme aldığı köşe yazısında Atatürk'ün kültüre ve ülküye dayanan bir milliyetçiliği benimsediğini, 1930'dan sonra tarih ve dil konularıyla uğraştığını, menşei bilinmeyen birçok kavmin Türk, kelimenin de Türkçe olabileceğini düşünerek TTK ve TDK'yi kurduğunu, ilk kurultayda kabul edilen yedi maddelik çalışma planına Atatürk'ten sonra dikkat edilmediğini, yapılan en iyi işin Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü olduğunu ifade eder. Akabinde ilmî bir gramerin hazırlanamadığını, kırk yılın yaklaşık otuzunun boşa gittiğini, Hüseyin Cahit'in dile müdahale edilmemesi ve tabii tekamülünün beklenmesi görüşünün ilk kurultayda hücuma uğrayarak dile müdahale kararının alındığını belirttikten sonra Atatürk'ün zamanındaki kurultayların geçirdiği evreler hakkında kısa bilgiler verir. Yazar, Atatürk'ün, yapılan hataları görünce mutedil bir

---

[686] "Dildeki Tehlike: Aydınla Halkın Anlaşamamasıdır", **Vatan**, 06.07.1972, s. 1 ve 5.

[687] *"Türkçenin gücü işte bu yaratıcılıkta, aydınlatıcı, geleceğe açılıcı, aydınlığa çıkıcı, düşünce eylemlerinin akışındadır. Dilde yenilik özde yaratıcılıkta, atılımda güçlü, başarılı olmayı gerektirir. Uygarlık ortamında aydınca yer almanın belirtisi, olanağı budur. Yaratan yenidir, yeni olan yaratıcıdır."* (İsmet Zeki Eyüpoğlu, "Türkçe'nin Gücü", **Barış**, 06.07.1972, s. 2.)

yola girmesine rağmen ileride akademileşmesini düşündüğü Kurumun, onun çizdiği yoldan gitmediğini belirtir. Timurtaş yazının sonunda TDK'nin son yıllarda dil bilgini olmayanların eline geçtiğini ve hukuki durumunun da tartışmalı olduğunu yazar.[688] Aynı tarihli Tercüman'da Ahmet Kabaklı'nın da bir köşe yazısının olduğu görülür. Yazıda Başbakan Ferit Melen'in kurultaya gönderdiği telgraf övgüyle öne çıkarılarak devletin Kuruma müdahale etmesi gerektiği fikri işlendikten sonra uydurmacılığın devlet zoru ile çeşitli alanlarda kendini gösterdiği ve millî birliğimizin Sovyetlerin açık telkinleri sonucu kökünden sarsıldığını, Ferit Melen vasıtasıyla radyo ve okulların bu melanetten kurtarılmasına yönelik alınacak kararların heyecanla beklendiği ifade edilir.[689] Aynı tarihli bir başka yazı yine Tercüman'da bu kez Tarık Buğra tarafından kaleme alınır. Yazıda Kurumun iyi niyetlerle kurulduğunu belirten yazar, gelinen noktada Kurumun *"dil savaşları"*nın başlatıcı ve kızıştırıcısı konumuna düştüğünü, bu konunun bile Kurum eliyle bölünme sebebi yapılabildiğini ifade eder. Buğra, Başbakan Ferit Melen'in, gönderdiği telgrafla bu tehlikeye dikkat çektiğini, TDK'nin elinde var olan şeyin dil ırkçılığı olduğunu ve bunun nesiller arası kopuşu derinleştirdiğini, Bakan Özbek'in okullarda dil birliği sağlamaya çalışacağına yönelik sarf ettiği sözlerin aslında var olan durumu ortaya koyduğunu, birtakım devlet sorumlularının faşist ya da komünist eğilimleri ile dilde tasarruf hakkını elinde görebilmenin bir facia olduğunu ifade ederek Bakan Sebahattin Özbek'in dil birliğini hangi görüşe göre yapmayı planladığının önem arz ettiğini, bunun Türkçe ve Türk saygısıyla yapılması gerektiğini yazar.[690]

08.07.1972 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Prof. Dr. Sabahattin Kerimoğlu'nun bir köşe yazısı kaleme almıştır. Yazıda genel manada dil, özel manada Türkçenin heceleme sistemi hakkında teknik birtakım bilgiler veren yazar, sözlüğün zengin olmasının dilin güzelliğiyle yan yana olduğunu, icat edilen bazı kelimelerin dar anlamlı olduğundan lisanın zenginliğine zarar verdiğini söyler.[691]

---

[688] Faruk K. Timurtaş, "Dil İnkılabı", **Tercüman**, 07.07.1972, s. 2.
[689] Ahmet Kabaklı, "Dil Milli Değerlerin İfadesidir", **Tercüman**, 07.07.1972, s. 2.
[690] Tarık Buğra, "Nasıl Birleştireceksiniz?", **Tercüman**, 07.07.1972, s. 3.
[691] *"...Onun için yazarlarımızın, öğretmenlerimizin, lisanı çok dar ve anlaşılmaz yeni kelimeler içerisinde değil, bütün toplumun birbirini anlayacakları şekilde zengin bir sözlüğe alıştırmaya çalışmaları yerinde olur kanısındayız."* (Sabahattin Kerimoğlu, "İnsan ve Lisan", **Cumhuriyet**, 08.07.1972, s. 5.)

Tercüman'da Ahmet Kabaklı'nın iki yazısının daha yayımlandığı görülürken bu yazılardan ilkinin 08.07.1972'de ikincisinin 09.07.1972'de yayımlandığı görülür. Kabaklı'nın bu yazılarında TDK muhaliflerinin dil görüşleri topluma özet olarak sunulur.[692] Faruk Kadri Timurtaş'ın, etkisini uzun yıllar sürdürdüğü bilinen ve *"Türkçenin Soysuzlaştırılması"* adlı yazısı Tercüman'da 14.07.1972'de yayımlanır. Timurtaş, On Üçüncü Türk Dil Kurultayı ile dil meselesinin öne çıktığını, ancak kurultayda kayda değer bir şey konuşulmayarak politik-ideolojik zeminde kalındığını yazar. Timurtaş, tek teselli kaynağının Ferit Melen'in telgrafı olduğunu belirttikten sonra hiçbir milletin kendi diliyle vahşice oynamadığını, dilin devrim meczuplarının elinde oyuncak olmaması gerektiğini, dilde millîliğin malzemenin menşeinde değil; yapıda, üslupta ve tarzda aranması gerektiğini, Tanzimat'tan sonra dille ilgili yapılan çalışmaların bu tarz sorunları bertaraf etmeye yönelik olduğunu, halk ve yazı dillerinin arasındaki farkın giderilmesinin Millî Edebiyat cereyanı ile mümkün olduğunu, 1912 yılında ortaya çıkan bu görüşle dil inkılabının gerçekleşerek yirmi yılda yeni bir yazı dilinin ortaya çıktığını ifade eder. Faruk Kadri Timurtaş, Ziya Gökalp ve Ömer Seyfeddin'in açtığı bu çığırdan gidenlerin Türkçesinin zevkli olduğunu, ancak devrimcilik adı altında dili bozucu ve yıkıcı faaliyetler yapıldığını, başka konularda millîliğin ve milliyetçiliğin düşmanı olanların dil konusunda milliyetçi kesilmelerinin kendilerine has garip bir durum olduğunu belirterek yazısını, devrim adı altında ve Kurum marifetiyle *"Türkçenin soysuzlaştırıldığı"* fikri çerçevesinde sonlandırır.[693] Aynı tarihli Barış gazetesinde İsmet Kür'ün de Kurumu kısmen eleştirdiği bir yazısı görülür ve TDK'yi *"ağalık"* yapmakla suçlar.[694]

15.07.1972 tarihli Tercüman'da Tarık Buğra'nın bir yazısı yayımlanır. Buğra, yazısında son yirmi yılda ağır bir sorumsuzlukla Türkçeye karşı bir günah işlendiğini, medeniyet idrakinden yoksun kesimlerin dili barbarlıkla oyunlarına vasıta kıldıklarını, İnönü'den berat alan bu kesimin zafer ilan ederek Kurumu çiftliğe çevirdiklerini,

---

[692] Ahmet Kabaklı, "Kurumsal Kalıtım", **Tercüman**, 08.07.1972, s. 2. / Ahmet Kabaklı, "Atatürk Mesul Değil", **Tercüman**, 09.07.1972, s. 2.

[693] Faruk Kadri Timurtaş, "Türkçenin Soysuzlaştırılması", **Tercüman**, 14.07.1972, s. 2.

[694] İsmet Kür, "13. Dil Kurultayı", **Barış**, 14.07.1972, s. 2 ve 7.

kendilerine karşı olanların Türkçe kelimeler kullanmasını galibiyet saydıklarını ifade ederek *“…Türkçemiz tapusu sahte bir çiftliğin ürünü müdür?”* diye sorar.[695]

21.07.1972 tarihli Barış gazetesinde Kemal Ateş'in, kurultay sonrasında bir köşe yazısı kaleme aldığı görülür. Ateş, yazısında Arapça ve Farsçanın tesirinde kalınarak Türkçenin küçük görüldüğünü ifade eder. Yazar, Türklüğün Arap kültürü içinde eriyerek ulusallığını yitirdiğini, Uygurların Budizm Dönemi'nde yabancı uygarlıklardan etkilenseler de dilin millî kalabildiğini belirtilerek bu dinin terimlerinin Türkçeleştirildiğini ifade eder.[696] Ateş, ayrıca ilk Müslüman Türk devleti olan

---

[695] *“…Yok mu bu büyük günaha, bu günahların en büyüğüne, hiç değilse arka çıkmayacak bir hükûmet? Yani bir millet, bir devlet sorumlusu? Yok mu? Türkçe bu barbar saldırısına karşı hep tek mi savaşacak? Boyuna yara mı alacak? Bu yaralar aslında Türkiye geleceğinindir; yok mu bunu anlayacak?”* (Tarık Buğra, “Büyük Günah”, **Tercüman**, 15.07.1972, s. 3.)

[696] Ateş'in, Uygur Türklerinin Türkçeye olan hassasiyetleri ile ilgili verdiği bu bilgi hakkında Mustafa Özkan, şunları yazar: *“Uygur yazı diline Sanskritçeden, Çinceden, Tibet, Soğd ve Tohar dillerinden pek çok kelime girmiştir. Uygurlar, etkisinde kaldıkları kültürlerden aldıkları bu yabancı kelimelere ya doğrudan doğruya Türkçe karşılıklar bularak veya denk türetmeler yaparak onları dile kazandırma yolunu tercih etmişlerdir. Böylece dile soktukları yeni kavramlarla dilin kelime hazinesini zenginleştirmişlerdir. Ancak Türkçede karşılık bulamadıkları zaman yabancı kelimeleri almışlar, fakat onu dilin ses yapısına uydurarak dile sindirmeye çalışmışlardır.”* (Mustafa Özkan, “Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili”, **Türkler Ansiklopedisi-7**, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 594.) Ancak Kemal Ateş'in, Türk dili ile ilgili ortaya çıktığını ifade ettiği birtakım sorunların sebeplerini Osmanlı aydınına bağlamasının isabetli olup olmadığı hakkında dikkatle düşünülmelidir. Bu noktada yine Mustafa Özkan'a ve Kemal Yavuz'a müracaat edildiğinde şu bilgileri aktardıkları görülür: *“Anadolu Türklüğünün büyük bir kısmını Oğuz boyları oluşturmaktaydı. Oğuzlar, Anadolu'ya kendileriyle birlikte edebî geleneklerini de getirmişlerdi. Böylece Anadolu'da Oğuz şivesine dayalı yeni bir yazı dili gelişmeye başladı. Ne var ki bu yazı dilinin gelişip edebî bir dil hüviyetini kazanması pek kolay olmadı. Anadolu Selçuklularında XII. yüzyıl sonlarına kadar ilim ve edebiyat dili olarak Arapça ve Farsçanın kullanılması çeşitli savaşlar, Moğollar ve haçlı seferlerinin tahrip edici akınları sonucunda birçok kütüphanenin yakılıp yıkılması gibi olumsuz tesirler, Türk yazı dilinin oluşumunu bir müddet geciktirdi. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol baskısıyla zayıflamasından sonra ortaya çıkan Anadolu Beylikleri döneminde Türkçeye daha çok değer verildi. Beylikler devri Türk dili yadigârlarının en zengin eserleri Osmanlı Beyliği devrinde ve Osmanlı topraklarında yazıldı…Osmanlılar, yeni bir devlet kurarak Türkmenler ve Azeriler dışında bütün güneybatı Türklerini kurdukları devletin sınırları içinde toplayarak Anadolu ve Balkanlar'da Türk birliğini sağladılar; Türkçeyi de resmî dil haline getirdiler. Türkçe bir yazı dili olarak teşekkül etti.”* (Özkan, **a.g.m.**, s. 596.) *“…Ayrıca Türkçenin bu asırlarda* [(13-16. asırlar arasını kapsayan dönem) F.D.] *iki derdi vardır. Birincisi gramerinin bulunmayışı; ikincisi, kısırlığı ve nasıl zenginleşeceğidir… Fuzuli'ye kadar hemen her şair ve yazarda bu fikir bulunmaktadır. Bunlar içerisinde, bilhassa Şeyhoğlu Mustafa ile Âşık Paşa'da; Türkçenin gramerinin olmadığı ve yapılması gerektiği fikri yer almaktadır. Bu ancak gayret ve sabırla Türkçenin işlenmesine bağlıdır.”* (Kemal Yavuz, “XIII-XVI. Asır Dil Yadigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkında Görüşleri”, **Türkler-7**, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 633.) Bu noktada Mustafa Sarı'nın, Doğan Aksan'ı kaynak gösterdiği eserinde, Uygur Türklerinin dil tutumuna ilişkin verdiği şu bilgi önemli görülebilir: *“Bilindiği gibi Uygur Türkçesi, yabancı kültürlerle sıkı ilişkilerin bulunduğu bir evrenin dilidir. Yabancı ögelerin payının bu nedenle daha yüksek olması gerekir. Ama yaptığımız sayımlara göre -dinsel konuların işlendiği kesimler dışında- bu oran oldukça düşüktür.”* (Mustafa Sarı, **Türkçenin Batı Dilleriyle İlişkisi**, 2. bsk, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2014, s. 4.) Bu bilgiye bakıldığında Türk diline yabancı dillerden gelen kelimelerin kalıcılığı geliş kaynağının dinî kaynak olup olmaması ile ilgilidir.

Karahanlılar Döneminde ise Türkçenin Arapçaya karşı üstün olduğunu ispat eden DLT gibi bir eserin yazıldığını, Yusuf Has Hacib'in Kutadgu Bilig'deki şiirlerinde kullanılan Türkçenin şaşırtıcı düzeyde olduğunu, daha sonraki dönemlerde ise Türkçenin hor görüldüğünü ve bu dönemin 20. yüzyıla kadar sürdüğünü ifade ederek dil tartışmalarının toplumda hâlâ sürdüğünü ve dil devriminde bilinçsizce kelime türetmenin beraberinde zevksizliği getirdiği de savunulur.[697] Ahmet Kabaklı, Tercüman'daki köşesinde yayımlanan yazısında Türkçenin yeterince okutulamadığı ülkede TDK'nin Türkçeyi uydurmacılıkla büsbütün tanınmaz hâle getirdiğini ifade eder.[698] Basına, Temmuz 1972'de yansıyan haber ve köşe yazılarından sonuncusu Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'a aittir. Yazar yazısında dilin bozulma sürecinde hangi merhalelerden geçerek bu duruma düştüğü ana fikrinde topladığı tezlerini okuyucularıyla paylaşarak Enver Naci Gökşen'in Cumhuriyet gazetesinde yayımlanan *Dilde Devrim mi, Evrim mi?* adlı yazısında savunduğu fikirlere de cevap verir.[699]

Tercüman gazetesinde kurultayın akabinde çıkan Kurum ve Kurumun dil politikalarına karşı yazılan yazıların ağustos ayında da devam ettiği ve aynı ana fikir çerçevesinde 01-05-08-12 Ağustos 1972, tarihlerinde Ergun Göze'nin dört yazısı, Ahmet Kabaklı'nın 02-06-07 Ağustos 1972 tarihlerinde üç yazısı yayımlanır.[700] Bu çerçevede yayımlanan son yazı, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş'a aittir. Timurtaş bu yazısında, dil olmadan sanat, ilim ve tefekkürün de olamayacağı çerçevesindeki fikirlerini okuyucuyla paylaşarak yeni bir edebiyat dilinin 1932 dil inkılabına kadar gerçekleşmiş olduğunu, Atatürk'ün bir yandan dilin zenginleşmesini isterken diğer yandan incelenmesini ve terimlerin Türkçeleşmesini de istediğini, Kurumu bu maksatla kurduğunu, ancak geçen kırk yılda Kurumun bu maksadı yerine

---

Dolayısıyla Osmanlı Türkçesi Dönemi'nde, Osmanlı toplumunda dinî hayatın da yoğunluğu göz önünde tutulduğunda Arapça ve Farsça kaynaklı kelimelere açık olması aslında tarihten tevarüs ettiği bir dil tutumudur denilebilir. Bir başka ifadeyle başka dilden din kaynaklı yoğun kelime alımı sadece Osmanlı Türk toplumuna ait bir dil davranışı değil, Budizm inancına sahip olduğu dönemde Uygur Türkleri'nde de görülen bir dil davranışıdır.

[697] Kemal Ateş, "13. Türk Dil Kurultayının ardından", **Barış**, 21.07.1972, s. 2.

[698] Ahmet Kabaklı, "Doğu ve Batı", **Tercüman**, 28.07.1972, s. 2.

[699] *"...Fakat beni çok şaşırtan husus, bu güzel ve doğru sözleri* [(Konfüçyüs'ün sözlerini kastediyor.) F.D.] *dilimizi bozanların, dilde ve milli kültürde anarşi meydana getirmek isteyenlerin de ara sıra tekrarlamalarıdır. Zahir onlar, bu sözlerin aksini tatbik etmeyi prensip edinmiş bulunuyorlar."* (Faruk K. Timurtaş, "Dilimiz Nasıl Bozdular?", **Tercüman**, 28.07.1972. s. 2.)

[700] Ergun Göze'nin bu yazıları tarih sırasına göre *"Kelimeler, Kelimeler"*, *"Bitmeyen Suikast"*, *"Ciddiyetsizliğin Son Kertesi"*, *"Aptamanın Saptaması"* adlarını; Ahmet Kabaklı'nın bu yazıları ise tarih sırasına göre *"Devletin Dili Türkçedir"*, *"Dil Devrimi"*, *"Türkçemiz Üzerine"* adlarını taşır.

getiremediğini ve Kurumu eleştiren gençlerin Kurumla ilişiklerinin kesildiğini ifade eder.[701]

4.7.2. On Üçüncü Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

03-06 Temmuz 1972 tarihleri arasında yapılan On Üçüncü Türk Dil Kurultayı, dilde 70'li yılların dil tartışmalarının belirmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca bu kurultayı Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı kadar önemli hâle getiren noktalardan biri, askerî bir müdahalenin ardından yapılan bir kurultay olmasıdır. TDK, böylece dili özleştirme yolunda on yıl içinde ikinci desteğini yine dönemin ordu yönetiminden almıştır. Zira bu dönemde de ordu yönetiminin dilde özleştirmeye açık desteği devam etmiştir. TDK üyesi de olan Nihat Erim başbakanlığında bir kabine kurulmuş ve Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş, 09.10.1971'de bir genelge yayımlamıştır. Genelgede ilan ve levhalarda zaman zaman yabancı sözcüklerin kullanıldığı ve kimi kamu kuruluşlarının da bu yanlış yola saptıkları belirtilerek bu gibi uygulamalara son verilmesi istenmiştir.[702] TDK'nin bu süreçte işi kolaylaşmış ve CHP'nin iktidarda olmasıyla TDK muhaliflerinin çıkışlarını göğüsleyebilmiştir.[703] İsmet İnönü'nün ve Bülent Ecevit'in kurultayda konuşma yaparak dil tartışmalarına müdahil olmaları da Kurumu siyasi açıdan sahiplenmenin ve desteklemenin yansıması olmuştur. Bu gelişmenin askerî bir müdahaleden sonra kendini göstermesi ve İnönü'nün konuşmasının temelini ordu ve dil ilişkilerinin oluşturması da tesadüf değildir.

Başkan Macit Gökberk'in açılış konuşmasında TDK'nin çağdaş bilimi yeni terimlerle karşılamaya çalıştığını söylemesine karşın istatistiksel bir veri sunmamış olması bilimsel bir toplantı kimliği de taşıyan kurultayda eksik bir yön olarak kalmıştır.

Ayrıca terimlerin Türkçeleştirilmesine çalışılırken buna koşut olarak bu bilimlerin ders düzeyinde öğretim yöntemlerinin de aynı anda öğrencinin başarısını arttırıcı bir konuma getirilmesi çalışmalarına dair Millî Eğitim Bakanı tarafından verilen bir

---

[701] *"...Doç. Karamanlıoğlu da, Doç. Hacıeminoğlu gibi Atatürk'ün 'Nutuk'unun 'Söylev' adı ile berbat hâle getirildiğini tenkid ettiği için Dil Kurumundan atılan genç dilcilerimizdendir."* (Faruk K. Timurtaş, "Türkçenin Sırları ve Karanlık Günleri", **Tercüman**, 11.08.1972, s. 2.)
[702] Gönülal, **A.e**, s. 144.
[703] Bingöl, **a.g.m.**, s. 3.

bilginin olmayışı da dikkat çekmiştir. Ancak Bakan'ın öğretim dilindeki ikilikten yakınması da bu sahadaki boşluğu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Millî Eğitim Bakanı'nın konuşması bir bütün olarak değerlendirildiğinde, dil kararları ve uygulamaları ile ilgili sorun alanlarının gayet duru ve açıklayıcı bir biçimde ortaya konulmasının ve bu hususta her kesimin kabulünü sağlamaya yönelik orta bir yol bulunmasının gerekliliğine işaret edilmesi önemli bir gelişmedir.

Başbakan Ferit Melen'in On Üçüncü Türk Dil Kurultayına göndermiş olduğu telgraf dikkatimizi çekmiştir. Başbakan Ferit Melen'in telgrafından dilin, toplumda siyasi kamplaşma aracı olarak kullanılmasından dolayı siyasi çevrelerde ciddi bir rahatsızlığın oluştuğu anlaşılmış ve bu durumun *"millî birliği zedelediği"* ifadesi ile kurultay üzerinden TDK'ye ciddi bir uyarı yapılmıştır. (Ek-6)

İsmet İnönü'nü yaptığı konuşmada Türklerin terim oluşturmadaki gücüne işaret etmesine rağmen bu alanda Latincenin özellikle Tıp ve Bitki Biliminde hâkimiyeti nasıl ele geçirdiği üzerinde dikkatle ve önemle durulmalıdır. Ancak dönemin TDK'sinin Batı dillerinden gelen kelime ve terim istilasına etkili önlem almadığı da yıllarca eleştiri konusu olduğu da unutulmamalıdır. Genel Yazman Aksoy, Yönetim Kurulu raporunda, Arapça ve Farsça sözcük oranının dilde düşüşe geçmesine rağmen Batı kaynaklı kelimelerin oranının arttığını ifade etmiştir. Ancak geçmiş kurultaylarda bazı üyelerin, Batı kaynaklı sözcüklerin dili istilasına dikkat çekmesine rağmen bu süreçte Kurumun Arapça ve Farsça kaynaklı sözcüklere uyguladığı tutumun benzerinin; amaçsal, biçimsel ve uygulamalı anlamda Batı kaynaklı sözcüklere karşı yürütmediği ve bu durumun bilinçli bir tercih olduğu anlaşılmaktadır.[704] Kurultayda konuşma yapan öğretmen üyelerden Osman Bolulu'nun terim üretimi için bilim alanında ilerlenmesi gerektiğini ifade etmesi, kuru

[704] *"Zaten garblılığa özeniş Kurumca âdeta bir sistem hâline konmuştur. Ahenk yerine harmoni, menfi yerine negatif, muvazi yerine paralel, terazi yerine balans… Hele Frenkçe kelimelerin melezleştirilmesi: application'dan eplikat, exercice'den eksey, normal'den nomal… Kilo'ya uysun diye bino, kilograma benzesin diye binogram… Büyük Türk gramerinin yaratıcısı, Jean Deny, o ünlü Fransız âlimi 'La Reforme Actuelle de la Langue Turque' isimli broşüründe 'Lisaniyat tarihinde bunun emsali yoktur.' diye bu hareketimizi acı acı tenkid eder. İngiliz müsteşriki Hony de Türkçeye mâl olmuş Arap ve Acem kelimelerini atarak onların yerine rötar, rekolte gibi garplı kelimeler alınmasına karşı şu teşbihi kullanıyor: Bunlar ocaktaki tavanın içinden kurtulmak isterken ateşin içine düşmekten başka bir şey değil."* (İsmail Habib Sevük, **Dil Davası**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1949, s. 94.)

bir biçimde terim türetmeye karşı çıkış olmuştur. Bolulu'nun, terim türetmede çeviri mantığından kurtulmak gerektiğine işaret etmesi kayda değer bir eleştiridir.[705]

Bülent Ecevit'in kurultayda yaptığı konuşmada TDK'nin Tek Parti Dönemi'nde halkla arasında duvar bulunduğunu, çok partili hayatla halka yaklaştığını ifade etmesi önemli bir tespittir. Dolayısıyla Ulus'taki yazılarından itibaren DP'nin TDK ile ilgili tasarruflarını eleştiren Ecevit'in, bu ifadeleriyle DP iktidarında TDK üzerindeki devlet korumasının kaldırılmasını yıllar sonra haklı bulduğu anlaşılmaktadır.[706] Ancak, TDK'nin, Ecevit'in belirttiği üzere tam anlamıyla toplumla yakınlık kuramadığı, hatta aksi durumun daha ağır bastığı Peyami Safa tarafından ifade edilmiştir.[707] Yargıç üyelerden Özcan Atalay, yasama organına baskı kurularak yasaların dilinin sadeleştirilmesi teklifinde bulunur.[708] Ancak yargı dilinde var olduğu ifade edilen bu sorun, Türkiye Türkçe veya Osmanlı Dönemi Türkçesi ile ilgili değil, hukuk dilinden kaynaklanan teknik problemlerden meydana gelmiştir.[709] Bu

---

[705] *"Türkçemize girmiş olan bu yabancı terimleri Türkçelerken önce bizim o bilim kollarında gelişmemiz, o bilim Kollarında kendimize özgü bir aşamaya varmamız gerekir. Türk toplumu buraya vardırılamadığı için bunda yanlış düşünüyoruz, yanlış noktalardayız onun için hâlâ çeviri durumundan kurtulamıyoruz. Uzun süre de bundan kurtulamayacağız."* (Osman Bolulu'nun konuşmasının tam metni için bk. **On Üçüncü Türk Dil Kurultayı-1972**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1973, s. 70-71.)

[706] *"Sözlerinin başında 'Çok partili rejim, Türk Dil Kurumuna yaramıştır ve eskiden olduğu gibi devletin koruyucu duvarları ardında olmaktan doğan gücün yerine artık yaşama ve çalışma gücünü, Atatürk'ten almış, ödevi sürdürebilme gücünü, halkta aramağa yöneltmiştir onu.' şeklinde bir değerlendirmede bulundu. Tehlikeli gördüğü noktanın, dün olduğu gibi bugün de 'aydınlarla halkın gene birbirlerinin dilinden anlayamaz hâle gelmeleri' olduğuna ve halka yönelmekle TDK'nin, böyle bir tehlikeye yol açmasını önlediğine işaret etti."* (Çongur, **A.e**, s. 75.)

[707] *"Dil devriminden sonra tasfiyecilik başladığından uydurulan kelimelerin fazla yaşamadığını görüyoruz. Uydurmacılık da zaten bu yüzden başlamıştır. Uydurmacılık diyoruz; çünkü önerilen kelimeler bundan öte bir şey ifade etmiyordu. Aslında Türkçe, matematiksel prensiplere sahip/formüle bir dil mâhiyetindedir. Yani köklere getirilecek ekler vasıtasıyla uzun ömürlü ve gramer bakımında doğru kelimeler türetilebilir. Fakat Kurumu âdeta işgal edenler bu iş için hem ehliyetsiz insanlardı hem de baştan savma bir uğraşı içindeydiler. Bu yüzden Genç Kalemler'le başlayan sadeleşme hareketi bir yandan Türk dilini fakirleştirip Türk Edebiyatı'nı basitleştirirken diğer yandan yeni kelimeler uydurmak sûretiyle Türkçe, ne idüğü belirsiz bir dil hâline getiriliyordu. Peyami Safa, bu uydurma cereyanının ileride nasıl tehlikeli sonuçlar doğuracağını şu cümlelerle ifade etmiştir: Bazı yazıcılar, mesela 'icâp ettiği' veya 'lâzım geldiği' sözünü kullanmamak için 'gerekleştiği' gibi aykırı neolojizmler uyduruyorlar. Daha beteri var: Şimal Türklerinin aramızda hiç duyulmamış, lehçemize ve şivemize uymayan, bize Japoncadan daha yabancı sözlerini tereddüt etmeden dilimize sokmak istiyorlar."* (Yusuf Akçay, "Peyami Safa'ya Göre Türk Dili (Türkçenin Sorunları/Çözüm Önerileri)", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s.13, 2005, s. 7.)

[708] Özcan Atalay'ın konuşmasının tam metni için bk. **On Üçüncü Türk Dil Kurultayı-1972**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 90-91, 1973.

[709] *"Hukuk dilinin en başta gelen özelliği, kolay anlaşılabilir olmamasıdır. Diğer bir ifadeyle, söz varlığı, terimleri, cümle yapısı ve metinsel özellikleri açısından hukuk metinleri genelde zor anlaşılır, uzman olmayanlarca çok kolay algılanamaz ve yorumlanamaz. Bu anlamda, hukukçular ile sade vatandaşlar arasında bir çeşit 'dil bariyeri' vardır. Bu kolay anlaşılamama, söz varlığıyla olduğu kadar zorluk yaratan terminolojik altyapıyla da yakından ilgilidir. Söz varlığı dikkate alındığında, günümüz*

kurultayda dikkat çeken başka bir tartışma Türk Dili dergisi ile ilgili olmuş, dergi içerik yönünden oldukça eleştirilmiş ve genç yazarların ve şairlerin yetişmesine zemin hazırlayacak amatör bir ruhun hâkin kılınması talebi karşılık görmemiştir. Dolayısıyla derginin topluma yayılım göstermesindeki eleştiriler düşünüldüğünde bu tartışmalar önem arz eder.

Bu kurultayın basındaki yansımalarına bakıldığında köşe yazılarının öne çıktığı ve polemiklerin daha yoğun bir duruma geldiği söylenebilir. Dolayısıyla bu kurultay, dil tartışmalarının basına yansımaları açısından bir dönüm noktasıdır. Ayrıca Tercüman gazetesinde devrimci bakış açılı dil tercih ve uygulamalarına muhalefetini gösteren bir hayli köşe yazısı yayımlamasına karşın kurultayla ilgili bir tek haber yazısı bile yayımlamamış olması Tercüman gazetesinin bu kurultaya ve diğerlerine *"haber değeri"* vermediğinin işaretidir. İncelenen diğer gazeteler Cumhuriyet ve Barış gazetelerinin geçmişte olduğu gibi TDK tarafında yer alarak değerlendirmelerde bulunduğu ve kurultay haberlerini yayımlamaya devam ettikleri müşahede edilmiştir.

4.8. On Dördüncü Türk Dil Kurultayı (07-10 Temmuz 1974)

A- Birinci Birleşim Birinci ve İkinci Oturum

On Dördüncü Türk Dil Kurultayı, 07 Temmuz 1974 tarihinde başlamıştır. Kurum Başkanı Macit Gökberk açılış konuşmasında özetle, cumhuriyetin 50. yılında elde edilen bilinçlenme ile toplumun uluslaşma yoluna girdiğini belirtir ve cumhuriyet öncesinde yönetimlerin kapalı devre hareket ettiğini ve halktan kopuk olduğunu savunur. Gökberk, ardından toplum birliğinin en önde gelen unsurunun bilinçlenme aracı olan dil olduğunu vurgulayarak özleşen Türkçenin bu bilincin eseri olduğunu ifade eder. TDK Başkanı, Türkçenin karşısında olanların toplumun bilinçlenmesini istemeyenler olduğunu, çağdaş ulus olma yolunda TDK'nin küçümsenmeyecek katkılar da bulunduğunu, TDK'nin Türk dilinin kendini bulması için kurulduğunu

---

hukuk dilinde birçok Arapça ve Farsça kökenli kelimenin hâlâ varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Yine hukuk terimlerinin büyük bir bölümü-Türkçeleştirme çabalarına karşın Arapça ve Farsça kökenlidir. Aynı şekilde çok uzun cümlelerin varlığı, ağırlıklı olarak fiillerin değil de isimlerin ve isimleştirmelerin kullanılıyor olması, beraberinde belli bir 'soyutluluk' da getirmekte ve bu 'soyutluluk' kolay anlamayı belli bir oranda engellemektedir." (İbrahim Ahmet Aydemir, "Türk Hukuk Dili Üzerine Araştırmalar I", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010/2, s. 2.)

söyleyerek konuşmasını tamamlar. Ardından yapılan oylamada Necmeddin Sahir Sılhan Kurultay Başkanı seçilir.

Daha sonra Millî Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ sözü alarak yabancı sözcük ve kurallarla oluşmuş dille düşünülemeyeceğini ve bilinçlenmenin olamayacağını, Tanzimat ile başlayan halkı eğitme çabalarının başarısız oluşunun öğretim dilinin halka dayanmamasından kaynaklandığını, bir dilin devlet dili olarak benimsenmesinin o dil için önemli olduğunu, devlet dilinin devletin kuruluş ve işleyişini düzenlediğini, Karamanoğlu Mehmed Bey'in Türkçeye yönelişinin ana dili bilincinin uyandığının göstergesi olduğunu,[710] ancak kendinden sonra gelenlerin bu bilinci benimsemediğini, ifade eder. Bakan, TDK'ye yardımcı olmayı onur saydıklarını, dilin bayrak gibi üzerine titrenmesi gereken bir simge olduğunu ifade ederek konuşmasını tamamlar.[711]

Ardından gündem gereği Yönetim Kurulu raporunun okunmasına geçilir.[712] Genel Yazman Ömer Asım Aksoy, raporda özetle, Atatürk'ün amacının Türk dilini geliştirmek olduğunu, ölümünden bir yıl önce öz Türkçe ile bir geometri kitabı yazdığını kaydeder. Aksoy, eski yazı dilinin bilimsellikten uzaklaştırıldığını, özleştirmenin dili bir yörüngeye oturttuğunu söyleyerek özleşen Türkçeyi yurtdışındaki Türklerin de benimsediğini ifade eder. Ömer Asım Aksoy, İsmet İnönü'nün 1960'tan sonra ilk okuyuşta anlayamadığı bir tasarı metnini bir kez daha okuyunca anladığını ifade ettiğini ve özleştirmenin kendilerini halktan uzaklaştırmadığını, aksine onunla bütünleştirdiğini belirtir. Aksoy, yasalarda da Anayasa'da kullanılan dilin kullanılmasını arzuladıklarını ve bu konu üzerinde önemle durulmasını ister.

Aksoy, dilin sadeleştirilmesini savunan bazı kimselerin aşırılığa kaçılmasını doğru bulmamasının devrimin özünü anlayamamaktan kaynaklandığını, zira Arapça ve Farsça ifadeleri kullanma alışkanlığının *"aşırılıkla"* yola konulduğunu ifade eder. 18. yüzyıla kadar Fransızca ve Latince yazan Almanların yaptıkları çalışmalarla Almancayı bilim dili yaptıklarını, Macarların da aynı yolu izlediklerini ve bunu yapanların hain olarak nitelendirildiklerini, Norveççenin Dancadan, Fincenin

---

[710] Erhan Afyoncu böyle bir bilincin oluştuğu ifadesinin doğru olmadığını savunur. (Erhan Afyoncu, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu II**, 13. bsk., Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2004, s. 91.)
[711] Konuşmalar için bk. **On Dördüncü Türk Dil Kurultayı-1974**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1975, s. 9-19.
[712] Bk. **A.e.**, s. 19-35.

İsveççeden, İsrail'in eski İbrancadan yepyeni bir dil oluşturarak bu yolla kendilerini koruduklarını söyler. Aksoy ayrıca, Arapça ve Farsçaya karşı zafer kazanılmış olduğunu, ancak Batı kaynaklı kelimelere karşı TDK olarak zorlayıcı güçleri olmadığını ve TDK'nin Batı kaynaklı kelimelere karşı devletten ve halktan destek göremediğini ifade eder.

Batı kaynaklı sözcüklerin dili kuşatmasında da Arapça ve Farsçanın dil bütünlüğünü yaralamayı sürdürmesinde de resmî organların son yıllarda sorumluluğunun çok olduğunu, TDK'nin uyarılarının benimsenmediğini ifade eden Aksoy, kendilerine ilgi gösterilmediğini, aynı nitelikteki devlet dairelerinden birinin adının Türkçe; diğerinin Arapça, Farsça, Fransızca ya da İngilizce olduğunu belirtir. Aksoy, belediyelerin de kendilerine yardımcı olmasını ve içinde yabancı dilden kelime bulunan levhaların asılmasını engellemelerini ister.

Son yıllarda bazı müdür ve öğretmenlerin öz Türkçeyi komünistlik belirtisi olarak gördüğünü söyleyen Aksoy, dili özleştirme çabasının dilde hiçbir yabancı sözcük bulundurmama değil, Türkçesi var olan yabancı kelimelere karşı olma çabası olduğu ifade eder. Aksoy'un okuduğu raporda, 1973 yılında yayımlanan Millî Eğitim Temel Kanunu'ndaki 10. maddenin dilinin ve içeriğinin çelişkili olduğu ve maddenin ya düzeltilmesi ya da kaldırılması gerektiği belirtilir.[713] Aksoy ardından birtakım teknik bilgiler aktararak raporu okumayı tamamlar ve oturum saat 12.45 itibarıyla sonlandırılır.

Saat 15.00'te başlayan ikinci oturumda Derleme-Tarama, Dil Bilgisi, Sözlük, Terim, Yayın ve Tanıtma, Bütçe ve Plan, Hukuk komisyonlarının seçimi yapılarak 20.05 itibarıyla oturum sona erdirilir.[714]

B- İkinci Birleşim Birinci-İkinci Oturum

Bu oturum 09 Temmuz 1974 Salı günü saat 09.00 itibarıyla başlatılır ve Derleme-Tarama Yarkurulu raporu okunur.[715] Ardından rapor hakkında konuşmak

---

[713] Bahsi geçen bu maddede *"…Türk dilinin eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verileceği…"* ibaresinin TDK'yi rahatsız etmiş olduğu görülmektedir. Yukarıda daha önce belirtildiği üzere TDK'yi destekleyen milletvekillerinden Hüseyin Atmaca, bu maddenin değiştirilmesine yönelik verdiği önergeyi savunurken bu rahatsızlık açık bir biçimde görülür.

[714] **On Dördüncü Türk Dil Kurultayı-1974**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları,1975, s. 67-78.

[715] Bk. **A.e.**, s.107-109.

isteyenlere söz verilir. İlk sözü Nejat Birdoğan alarak TDK'nin halktan kopma[716] durumunun derleme konusunda kendini gösterdiğini, derlemelerin Kurum tarafından değil, Atatürk Üniversitesi ile Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) tarafından yapıldığını ve Kurumun bunları satın alarak hazıra konduğunu söyler. Süleyman Nuri Öz, kültür ataşesi vasıtasıyla yurt dışında Türkçe konuşanlardan yapılacak derlemelerle alanın daha da genişletilmesi gerektiğini söyler. Ahmet Yıldız, derleme-tarama işini destekleme konusunda eksikliklerinin olduğunu söyler. Fahrettin Kerim Gökay, yurt dışında kültür ataşesi vasıtasıyla derleme-tarama yapmanın oradaki Türkleri zor durumda bırakabileceğini, bunun yerine Türkiye'de bulunan Azeri ve Kıbrıslılarla işbirliği yapılmasını teklif eder. Ardından Hasene Ilgaz söz alarak Kuruma yıllardır hizmet ettiğini, ancak herkesin işi komisyonlara yıkarak köşesine çekildiğini, bu işlerin komisyon işi değil akademik iş olduğunu ifade eder. Ardından söz alan Komisyon Başkanı Ali Rıza Önder, üç yılda yapılacak işi iki yılda yaptıklarını, kendilerinin yeni derleme yapıldığını söylemediklerini, dış Türklerle saha çalışması yapmak yerine verilen eserler ve çalışmalarla bağlantı kurmak istediklerini ve Ilgaz'ın emeklerinin saygıyla anılacağını söyleyerek konuşmasını sonlandırır. Ardından söz alan Derleme-Tarama Kolu Başkanı Ömer Asım Aksoy, Nejat Birdoğan'ın suçlamalarının gerçek dışı olduğunu, derleme işinin dilseverler eliyle gerçekleştiğini, çalışmalarından kuşku duyulmamasını, yalnız Türkiye'deki değil yurt dışındaki Türkologların da Kurumun işlerini övdüğünü ifade eder. Akabinde Zeynep Korkmaz söz alarak gelen fişlerin değerlendirilip bunları güzel bir eser hâlinde ortaya koymanın büyük bir iş olduğunu, yapılan işleri kıvançla karşıladığını söyler. Sadettin Buluç, Derleme-Tarama Kolunun en yüz ağartıcı işleri yaptığını, son zamanlarda Kurumun ağız derlemelerine önem verdiğini, üniversitelerin yaptığı çalışmaların Kurumun yönergesiyle yapıldığını ifade eder. Ardından yapılan oylamayla Derleme-Tarama Yarkurulu raporu oy birliğiyle kabul edilir.[717]

Bu işlemin ardından Dil Bilgisi Yarkurulu raporu okunur.[718] Raporun bazı bölümlerine katılmayan yarkurul üyesi Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, karşı görüşlerini

---

[716] Bir önceki kurultaydaki konuşmasında Bülent Ecevit, çok partili hayat ile Kurumun halkla arasındaki duvarların kalktığını beyan etmişti. Ancak Nejat Birdoğan'ın ifadesinden TDK üyeleri arasında bu görüşü paylaşmayanların bulunduğu anlaşılmaktadır.
[717] Bk. **On Dördüncü Türk Dil Kurultayı-1974**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1975, s. 110-127.
[718] Bk., **A.e.**, s. 127-129.

içeren ek bir rapor daha sunar.[719] Ardından söz alan Vecihe Hatipoğlu, özetle, üç yılda yapılması gereken çalışmaları, Dernekler Kanunu'nda yapılan değişiklikle iki yıla sıkıştırmak zorunda kaldıklarını, bu kolda yalnızca Ses Bilgisi çalışması yapıldığını, Söz Dizimi ve Yapı Bilgisi ile ilgili ortaya yapıt konulmadığını, bu yüzden kendilerinin ele alınmamış konularda kitap yayımladıklarını ve bu kitapların hiç bir sözünün bir yerden aktarma olmadığını, Türkçenin ekleri konusunun Korkmaz'a verilmesine rağmen on beş yıldır ortaya bir eser çıkmadığını söyler. Hatipoğlu, herkes *"spor"* şeklinde yazarken Öz'ün tavsiye ettiği gibi *"sipor"* olarak yazılması kararının alınmasının Kurumu güç durumda bırakacağını ve nazal n'nin alfabeye konulmasına gerek olmadığını ifade ederek konuşmasını bitirir. Osman Bolulu, dil bilgisi alanında eksiklerine rağmen Tahir Nejat Gencan'ın eseri dışında ellerinde bir eser bulunmadığını ve dil bilgisinin görev yönünün ihmal edildiğini ve bu ihmalin ulusal bilinci noksan bırakacağını ifade eder. Bolulu ayrıca, söz dizimine çok önem verilmesi ve İmla Kılavuzu'nun yeni bir anlayışla ele alınması gerektiğini de ekler. Süleyman Nuri Öz, Batı kaynaklı kelimelerin yazımında asıllarının değil, kendi ağzımızı korumaya yönelik yazımın tercih edilmesinin gerektiğini ifade ederek hiçbir dilin yazım ve söylenişinde aslını korumayı benimsemediğini, halkın Türkçeleştirerek söylediği *"lüküs"* kelimesinin *"Lüküs Hayat"* isimli operette alay konusu yapıldığını, bu durumun Türklük bilincine aykırı olduğunu, nazal n konusunda amacının Türk dilinin seslerini tespit ederek kullanmak olduğunu, kurultayın bunu benimsemesinin başka, yasama organının kabulü veya reddinin başka bir mesele olduğunu söyler. Satı Erişen, zaman zaman basında ve Kurum yazılarında ayrı tutumlar gördüklerini, Türkçe Sözlük'te de birtakım farklar olduğunu ve yaşanan kargaşada Yazım Kılavuzu'nun da payının olduğunu, kuralların gözden geçirilmesi gerektiğini ifade eder. Ardından Komisyon Sözcüsü olarak tekrar söz alan Zeynep Korkmaz, Osman Bolulu'nun söylediklerinde haklı olduğunu ve dil bilgisi çalışmalarının uzun yıllar ihmal edildiği için tam bir dil bilgisi kitabının ortaya çıkmadığını, ayrıca üniversite düzeyindeki öğrencilerin bile standart yazı dilini gereğince değil, yerel ağızlarıyla konuştuklarını ifade eder. Korkmaz, Öz'ün de iki önerisi olduğunu ve önerilerinin haklılık payı olsa da On Üçüncü Türk Dil Kurultayında, Yazım Kılavuzu'nun uzun süre

[719] Bk., **A.e.**, s. 130-131.

değiştirilmemesi kararı olduğunu, ayrıca Türkçede tek ağız olmadığı için her ağıza göre öneriler gelmeye başlayacağından bunun önünü alamayacaklarını belirterek kelimeleri aslı ile bırakarak ileride Türkçesi bulunduğunda kılavuzdan tamamen çıkarılma kolaylığında ötürü bu yolu tercih ettiklerini söyleyerek konuşmasını bitirir. Komisyon Başkanı Halil İban, üyelerin dileklerine komisyon olarak katıldıklarını, Türkiye'de dil birliğinin kurulamadığını, yasa adlarının bazılarında hiç Türkçe sözcük olmadığını, Anayasa *"devrim"* derken 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun *"inkılap"* dediğini, Türk gramerinin Fransız ve Arap gramerinin etkisi altında olduğunu, MEB ile sıkı ilişkiler kurulması ve Talim-Terbiye Kurulu'nun müfredatın Türkçeleştirilmesi uğraşını vermesi gerektiğini, dil birliği ile ulusal birliğin böyle sağlanacağını ifade eder. Oturum Başkanı saat 13.25'te bu oturumu kapatır.[720]

Saat 15.00 itibarıyla ikinci oturuma geçilir ve Dil Bilgisi raporu oy çokluğuyla kabul edilir. Ardından Sözlük Yarkurulu raporu okunur.[721] Ardından Kemal Demiray tarafından verilen bir önergede raporda ifade edilen Yazım Kılavuzu işinin Sözlük Koluna aktarılması konusunda acele edilmemesi ve etraflıca incelenerek karar verilmesi teklif edilir. Osman Turgut Pamirli, otuz altı yıldır öğretmenlik yaptığını, çocukların, cumhuriyetin ilanından bu yana Türkçeyi konuşmakta aciz kaldığını, ülkede kitap dilinin, hoca dilinin, aile dilinin ve sokak dilinin ayrı ayrı olduğunu söyler. Pamirli, kendi araştırmasına göre bir çocuğun ilkokulu bitirdiğinde öğrendiği kelime sayısının 210 olduğunu ve çoğunun işe yaramadığını, ortaokulda 500, lisede 700 kelimeye ulaştığını belirtir. Pamirli, Fransa'da yapılan bir ankette ise bir çocuğun ilkokulu 900, ortaokulu bin 965, liseyi 3 bin kelime öğrenerek bitirdiğini de ekler. Türkiye'de ise bir üniversite öğrencisinin bildiği kelime sayısının en fazla bin 100 olduğunu, Victor Hugo'nun Sefiller'i 80 bin kelimeyle Reşat Nuri Güntekin'in, Çalıkuşu'nu 6 bin kelimeyle yazdığını söyleyen Pamirli, basılan sözlüklerin faydalı olduğunu düşünmediğini ifade eder. Komisyon Sözcüsü İbrahim Olgun, Osmanlıca olan sözcüklerin, sözlükten zamanla çıkarılacağını söyleyerek Yazım Kılavuzu'nun da kelimenin karşılığı verilmeyen bir sözlük çeşidi olduğunu, Türkçe Sözlük ile Yazım Kılavuzu arasında uyuşmazlık olmaması gerektiğini ifade eder. Ömer Asım Aksoy, kılavuz işinin Sözlük Koluna verilmesi teklifindeki gerekçeleri anlayamadığını söyler.

[720] Bk., **A.e.**, s. 132-148.
[721] Bk., **A.e.**, s. 156-157.

Ardından söz alan Komisyon Başkanı Saadettin Buluç, çalışmaları devam eden Türkiye Türkçesinin Tarihsel Sözlüğü konusunda eldeki dil malzemesinin 13. yüzyıldan kalma ve sınırlı sayıda olduğu için hepsini inceleyeceklerini, bütün kelimeleri yüzyıllardaki farkları ile ortaya koyacaklarını, bilgisayarla çalışma yoluna gidilmesi durumunda bir yıllık işin bir ayda yapılabileceğini ifade eder. Ardından yapılan oylamayla Sözlük Yarkurulu raporu kabul edilir.[722]

Bu çalışmanın ardından Terim Kolu raporu okunur[723] ve müzakerelerde ilk sözü Fahrettin Kerim Gökay alarak TDK'nin en ağır yükünün Terim Kolu çalışmaları olduğunu, kolun verimli çalışmalar yaptığını ancak, yükün yalnızca Terim Koluna bırakılmasının haksızlık olacağını, MEB ile iş birliği yapılarak terim konusunda beraber hareket edilmesi gerektiğini söyler. Osman Turgut Pamirli, terimin halk, sanatkâr ve bir işin uğraşanı tarafından yıllarca çalışarak bulunabileceğini, Kurumun bu işi bir kişiye yüklememesini söyleyerek Terim Kolunun, Derleme-Tarama Kolu gibi geniş saha çalışması yapmasını teklif eder. Abdullah Kızılırmak, kılavuzların ilgililere gönderilerek fikir alınması yönteminin doğru olduğunu, pozitif bilimlerin temeli olan matematik ve fizik alanlarının terimlerine ait sözlüğün çıkmamasından şikayetçi olduğunu ve bu sözlüklerin yayımının beklendiğini, doğa bilimlerinde çok hızlı gelişmeler olduğundan dolayı yeni terimlerin ortaya çıktığını, bu terimlerden birinin de bilgisayar olduğunu, bu cihaza *"kompütür"* veya *"elektronik beyin"* diyenler de olduğunu, bu terimlere ivedilikle karşılık bulunması ve üniversitelerle daha sıkı iş birliği yapılması gerektiğini ifade eder. İbrahim Olgun, bazı hatalar olsa da Terim Kolunun çalışmalarından kıvanç duyduğunu ve bu çalışmanın komisyon marifetiyle yapılmasının daha doğru olacağını ifade eder. Mehmet Yazıcı, TDK'nin tüm hızlılığına rağmen bu konuda geride kaldığını, yeni buluşların yeni terimler gerektirdiğini, TDK'nin ilgili kuruluşlarla iş birliği yaparak yol gösterici olması gerektiğini ve Terim Hazırlama Kılavuzu'yla az da olsa bu görevini yaptığını belirterek Türkçe Terimleri Sözlüğü'nün hazırlanması gerektiğini söyler. Halit Tarancı, ders kitaplarında terim anarşisi yaşandığını, MEB ile Kurumun iş birliği yaparak bu konuya eğilmesi gerektiğini söyler. Kol Başkanı Emin Özdemir, terim çalışmalarının başta üniversiteler olmak üzere diğer kurumları da içine alacak şekilde

[722] Bk., **A.e.**, s. 158-164.
[723] Bk., **A.e.**, s. 166-170.

yaygınlaştırılması gerektiğinin ifade edildiğini söyleyerek kendilerinin de bu ihtiyaçtan dolayı Terim Hazırlama Kılavuzu'nu yazdıklarını Türkçenin ve dil biliminin verileri çerçevesinde yol göstericilik yaptıklarını, bir terimin sınavının onun kullanılmasıyla kazanılacağını ifade ederek konuşmasını tamamlar. Ardından rapor yapılan oylama neticesinde kurultay tarafından kabul edilir.[724]

Bu işlemin ardından Yayın ve Tanıtma Yarkurulu raporu okunur[725] ve müzakerelere geçilir. İlk sözü alan Osman Turgut Pamirli, Türk Dili dergisinin halkı kucaklayamadığını, dilin konuşmada, halkta, köylüde ayrıştığını ve derginin bu ayrılıkları birleştirmesi için olgun hâle gelmesi gerektiğini söyler. Ömer Asım Aksoy, ödülleri veren Yargıcılar Kurulunun raporlarının yayımlanmasının sakıncalı olduğunu belirtir. İbrahim Olgun, ortaya çok eser konulmasına rağmen bilimsel yayın yapmaktan kaçınıldığını, popüler ve halka dönük olmanın tercih edildiğini, kolun yazıların seçilmesine dair prensiplerinin olmadığını, mektup özel sayısının istişare edilmeden özensizce hazırlandığını ifade eder. Mahir Yalnız, derginin yazar kadrosunun dar olduğunu ve belli kişilerin tekelinde olduğunu ifade eder. Kol Başkanı Cahit Külebi, dergi çıkarmanın, yayıma uygun yazı bulmanın zor olduğunu ve bunun sıkıntısını çok çektiklerini, aynı kişilerin yazmasının onların yazabilmesinden kaynaklandığını, Aksoy'un itiraz ettiği konunun demokrasi meselesi olduğunu ve raporların kamuoyuna arz edileceğini, Yazı Kurulunun kimsenin tekelinde olmadığını, ancak dergide bazı kusurların olduğunu kabul ettiğini ifade eder. Ardından Ömer Asım Aksoy'un ödül raporlarının açıklanmasına yönelik itirazı, çoğunluk oyuyla benimsenerek Yayın ve Tanıtma Yarkurulu raporu, Yargıcılar Kurulunun kararlarının yayımlanması maddesi çıkarılarak kabul edilir ve birleşimin son oturumu saat 20.35 itibarıyla sonlandırılır.[726]

C- Üçüncü Birleşim Birinci ve İkinci Oturum

10 Temmuz 1974 Çarşamba günü saat 08.50 itibarıyla başlatılan bu oturumda Bütçe ve Plan Yarkurulu raporunun okunmasına geçilerek yeni dönemin Bütçe Yönetmeliği ilan edilir. Yapılan uzun tartışmalar sonucu rapor oy birliği ile kabul edilir. Bu raporun ardından son rapor olarak Hukuk Yarkurulu raporunun okunmasına

---

[724] Bk., **A.e.**, s. 170-176.
[725] Bk., **A.e.**, s. 178-183.
[726] Bk., **A.e.**, s. 183-198.

geçilir ve rapor oylanarak kabul edilir. Birinci oturum saat 13.45 itibarıyla sonlandırılır. Verilen aranın ardından saat 15.30 itibarıyla seçimlerin yapılması için birleşimin ikinci oturumu başlatılır. Üyeler oyunu kullandıktan sonra sonuçlar Oy Ayırma Kurulu tarafından ilan edilir. Ardından Kurultay Başkanı teşekkür konuşmasını yaparak On Dördüncü Türk Dil Kurultayını saat 23.50 itibarıyla sonlandırır.[727]

4.8.1. On Dördüncü Türk Dil Kurultayına İlişkin Basına Yansıyanlar

On Dördüncü Türk Dil Kurultayı çerçevesinde basında ilk çıkan yazı, Cahit Külebi'nin Barış gazetesinde yayımlanan köşe yazısıdır. Külebi, bu yazısında TDK'nin gelinen süreçte dilin özleşmesinde onurlu bir görevi yerine getirdiğini savunarak özleşme karşıtlarının da özleşme ürünü kelimeleri kullandıklarını ifade eder. Külebi, DP Dönemi'nde sert tutumla karşılaştıklarını, 1969'da ise CHP'nin kendi parasal sıkıntılarını gidermek için Kurumu yok edecek girişimler sergilediğini, hâlihazırda da Kuruma karşı açmış olduğu bir dava olduğunu yazarak Kurumla CHP arasındaki Atatürk mirası çekişmesini gazete sütunlarına taşır.[728] Aynı gazetenin ertesi günkü nüshasında kurultayın başladığına dair haberde dönemin Millî Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'ın kurultay açılışında yaptığı konuşmadan bir bölüm ile Başkan Macit Gökberk ve Genel Yazman Ömer Asım Aksoy'un konuşmalarının ana fikri okuyucularla paylaşılır.[729] Barış gazetesinde kurultayın sona ermesinden sonraki ilk gün Ali Dündar'ın bir yazısının yayımlandığı görülür. Dündar yazısında, Kurum muhaliflerinin gerekçelerini, yazdıkları yazılar üzerinden araştırdığını ve bu karşıtlığın yedi maddede toplandığını belirtir.[730] Yazar bu iddialara kendi bakış açısıyla birtakım cevaplar verir. Dündar, bu çerçevede nesillerin yalnızca dil hususunda değil, dünya

---

[727] Bk. **A.e.**, s. 199-288. (Bütçe raporu dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)
[728] Cahit Külebi, "XIV. Dil Kurultayı ve Kültür Nedir?" **Barış**, 07.07.1974, s. 1 ve 7.
[729] "14. Türk Dil Kurultayı Başladı" **Barış**, 08.07.1974, s. 1 ve 7.
[730] *"1- Babalarla oğullarının dil kargaşası sebebiyle birbirlerini anlayamadıkları, 2- Özleştirmecilerin dili doğal doğrultusundan saptırdıkları, 3- Özleştirmeciliğin bir komünist taktiği olduğu, 4- Uydurulan sözlerin bilimsel karşılığı olmadığı, 5- Dile müdahale olacaksa bunu dil bilginlerinin yapabileceğini, 6- TDK'nin Atatürk'ün gösterdiği amaçlardan saptığı, 7- Bir dil akademisi kurularak TDK'nin elinden dil işlerinin alınması gerektiği."*

görüşü farklılığında da birbiriyle çatıştığını, özleştirmecilerin dili bozduğunu söyleyenlerin Osmanlıcılık tutkusuna sahip olduklarını, komünistlik suçlamasının ise karalama olduğunu ve TDK muhaliflerinin din ile milliyeti birbirine karıştırdıklarını yazdıktan sonra sonuç olarak Türkçenin özleşmesinde TDK'nin öncülük yaptığını ve Türkiye'deki kurumlar içinde bu konuda en başarılı olan Kurumun Türk ordusu olduğunu, en yaşlı komutanların Türkçelerinin bazı genç yazar ve profesörlere göre daha yetkin olduğunu, yüksek mahkemelerin de bu konuda hassas olduklarını ve en anlaşılmaz hukuki meseleleri bile çok açık bir dille karar biçimine getirebildiklerini ifade eder.[731] Kurultayla ilgili Cumhuriyet gazetesine bakıldığında ilk haberin kurultaydan bir gün önce olduğu görülür. Haberde Kurumun Türkçedeki Arapça-Farsça asıllı kelimelerin sayısının 17 binden 7 bine düştüğü aktarılırken 10 bin terimin Türkçeleştirildiği, buna karşın Batı kaynaklı kelime sayısının bin 500'den 5 bine yükseldiği belirtilir,[732] ancak Kurumun yükselen Batı kaynaklı kelimelere karşılık üretip üretmediği bilgisi haberde bulunmaz. Tutanaklara bakıldığında da Batı kaynaklı kelime sayısı hakkında herhangi bir sayının değil, oranın verildiği görülmektedir ki bu oran Batı kaynaklı kelimelerin %4'ten %15'e ulaştığı şeklindedir. Aynı tarihli Cumhuriyet gazetesinde Yaman Örs imzalı bir köşe yazısının yayımlandığı görülür. Yazıda özleştirmecilerin kişileri bilinçlendirmek için eski söylemlerin yanında artık yeni söylemler de bulması gerektiğinin altı çizilerek Kurumun kendini tekrar ettiği ifade edilir. Yazıda ayrıca yeni kelimeler tutununcaya kadar eskisiyle yan yana gitmesinin doğal olduğu da yazılır.[733]

Aynı tarihli Cumhuriyet gazetesinde On Dördüncü Türk Dil Kurultayının açılışı sebebiyle Oktay Akbal'ın da bir yazısı yayımlanır. Akbal yazısında, Atatürk'ün Mecliste yaptığı konuşmalardan iki kısa parçayla giriş yaptıktan sonra Kurumun, devrimin kalesi olduğundan bahisle bilimselliği durağanlıkta değil, atılımda görmek isteyenlerden birinin de şahsı olduğunu ifade eder. Akabinde Kurumun devrimlerin

[731] Ali Dündar, "Dil Kurultayının Ardından", **Barış**, 11.07.1974, s. 2.
[732] "Türk Dil Kurumu: 17 Bin Arapça ve Farsça Sözcük 7 Bine İndirildi" **Cumhuriyet**, 06.07.1974, s. 7. [Benzer haber Dünya gazetesinin 07.07.1974 tarihli nüshasında da sayısal bir farkla, Batı kaynaklı kelimelerin 3 bine yükseldiği ifade edilir. ("T.D.K. 14. Kurultayı Toplanıyor", **Dünya**, 07.07.1974, s. 1 ve 7.)]

[733] Yaman Örs, "Nasıl Bir Türkçe?", **Cumhuriyet**, 07.07.1974, s. 2.

savaşçısı olma özelliğini hiçbir zaman yitirmemesi gerektiğini savunarak yazısını kurultaya başarılar dileyerek sona erdirir.[734]

08.07.1974 tarihli Milliyet gazetesinde de kurultayın başladığı haberi verilerek Millî Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'ın açılışta yaptığı konuşmada Bakanlığın, Kurumun çalışmalarına destek vereceği ana fikri öne çıkarılır. Daha sonra Kurum Başkanı Gökberk'in konuşmasından özleşen Türkçe ana fikrinde verdiği mesajlar okuyucuya aktarılarak özleşmeye karşı çıkanların Türkçenin karşısında olduğu vurgulanır.[735]

Ahmet Kabaklı, kurultayın kapanışından birkaç gün sonra 13.07.1974 tarihli Tercüman gazetesinde muhafazakâr kesimin dile bakışını devletin dilinin milletten ayrı olmaması ana fikrinde toplayarak devletin millet üzerinden kurulabileceğini, ancak yaşanan dönemde devletin hiçbir çağda olmadığı kadar milletten kopuk olduğunu yazar. Kabaklı, bu sözleriyle TDK'nin devletin dilini, milletin dilinden ayrıştıran bir Kurum olduğunu vurgulamış olur.[736]

4.8.2. On Dördüncü Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

Başkan Macit Gökberk, Kurumun dil tutumunu eleştirenlerin toplumun bilinçlenmesini istemeyen kişiler olduğunu ifade ederek ağır bir suçlamada bulunmuş, ancak Gökberk'in bu ifadesi, kanıta dayandırılmadığından politik söylem zemininde kalmıştır. Başkan Macit Gökberk'in bireyin bilgi açısından donanımlı olması gerektiğini, bunun da dil yoluyla olacağını işaret etmesi isabetli olmakla birlikte Başkan tarafından teknik terimler ve bilim terimlerinin kırk iki yıllık süreçte olması gereken düzeye niçin ulaşamadığına dair açılış konuşmasında bilgi verilmemesi eksiklik olmuştur. Yönetim Kurulu raporunda, Kurumun Atatürk'ün amacından saptığı eleştirilerinin doğru olmadığı ifade edilmiştir. Ancak bu konuda Kurum muhaliflerinin karşı söylemleri de dikkat çeken düzeydedir.[737]

---

[734] Oktay Akbal, "Kurultay Açılırken", **Cumhuriyet**, 07.07.1974, s. 2.
[735] "14. Türk Dil Kurultayı Başladı", **Milliyet**, 08.07.1974, s. 1.
[736] Ahmet Kabaklı, "Devlet-Millet Birliği", **Tercüman**, 13.07.1974, s. 2.
[737] İsmail Habip Sevük, bu konuda şöyle yazar: *"Hakkında o kadar konferans verilip o kadar yazılar yazılan Güneş-Dil, Atatürk'ün ölümünden sonra ağza bile alınmadı. Kurum o nazariye ile bütün ilgisini kesmişti. 1942'de çıkarılan Felsefe ve Gramer Terimleri ile Dil Kurumu, Atatürk'ün cep kılavuzu*

Yönetim Kurulu raporunda 1960'tan sonraki bir tasarı çalışmasında İsmet İnönü'nün öz Türkçe ile yazılmış bir metni ilk okuyuşta değil, ikinci okuyuşta anlayabildiği ifadesi, Kurumca teklif edilen kelimelerle yazılmış bir metnin halkın anlayabileceği dile yakın olduğunu söyleyebilmenin önünü kapatabilecek mahiyet arz etmiştir.

Yönetim Kurulu raporunda bir dönem dilde aşırıcılığın yapıldığı ve bunun devrim gereği olduğunun ifade edilmesi,[738] bu yolda yapılmış olan eleştirilerin dolaylı da olsa kabul edildiği anlamını taşımaktadır. Aksoy'un bu konunun ılımlılıkla düzeltilemeyeceğini belirtmesi de dikkatimizi çekmiştir.[739]

Dilde uydurmaya ve aşırıcılığa karşı olanların TDK tarafından önerilen bazı kelimeleri kullandıklarının da ifade edilmesi, TDK muhaliflerinin TDK'yi ve yaptıklarını mutlak karşıtlık bağlamında değerlendirmedikleri anlamını da içermektedir.

Yönetim Kurulu raporunda geçen *"Atatürk'ün dili düzenleme işinde devletin buyurucu gücünü tercih etmediğini, bunun doğa yasalarına aykırı olduğunu bildiği"* ibaresine rağmen Genel Yazman Aksoy'un Arapça ve Farsça ifadeleri kullanma alışkanlığının *"aşırılıkla yola konulduğu"* ve *"ılımlılıkla olamayacağı"* beyanı tenakuza sebep olmuştur.

Yönetim Kurulu raporunda Osmanlı Dönemi Türkçesine yapılan müdahaleye Almanların, Macarların, Finlerin, Norveçlilerin kendi dillerine yaptıkları müdahalelerin örnek gösterilerek savunulduğu, ancak bu iddiayı destekleyici bilimsel

---

devrinden de apaçık ayrılmış oluyor. Kılavuzda müsbet, menfi, kemiyet, keyfiyet, madde, şahıs, unsur, tenkid, hafıza, hayal, ahlak, şuur, vicdan, zekâ gibi kelimelerin hepsi kendi asılları ile olduğu gibi bırakılmış, bazılarına da yedek mahiyette Türkçe karşılıklar gösterilmişti. Kurumcular bunların asıllarını attıkları gibi, bırakmak zorunda kaldıkları birkaç kelimeye de çift yıldız işareti koyarak şu kaydı eklediler: 'Türkçe karşılıkları bulunmakla beraber yaygın oldukları için şimdilik isteyenlerce kullanılması caiz görülen yabancı kelimeler' anlaşılıyor ya, onların bırakılışı şimdiliktir, demek ki ileride kat'i olarak atılacak. Neden? Çünkü onlar yabancı kelimeler çünkü onların Türkçe karşılıkları bulundu." (Sevük, **A.e**, s. 112.)

[738] Bk. **On Dördüncü Türk Dil Kurultayı-1974**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları,1975, s. 22.

[739] *"Genel Yazman Aksoy tarafından benimsenerek dile getirilen bu 'aşırılıktan yana tutum' ilerleyen yıllarda aşırı özleştirmeciliği daha da ileriye götürmek isteyenlerin sayıları arttıkça mesele hâline gelecek, onlara katılamayan ve aksi görüşte olanların bulunması da bir çatışma ortamının oluşmasına sebep olacaktır. Aksoy, devlet dairelerinin adlarında hâlâ 'neşriyat, müdevvenat, murakıp, tetkik, talim ve terbiye' vb. kelimelerin kullanılmakta olduğunu, bunun yanı sıra Türkçeye Batı dillerinden yabancı kelimelerin girmeye devam ettiğini, iş yeri adlarının da Türkçe olmalarına dikkat edilmediğini, bu duruma yeterince tepki gösterilmediğini dile getiriyor ve 'dil ülkücülerini' göreve çağırıyordu.* (Çongur, **A.e**, s. 80.)

kanıtlara ve bu örneklerde oluşan çeşitli şartlara değinildiği görülmemiştir. Örneğin, Macarları dil devrimine götüren sebeplerin başında gelen unsur, başka bir milletin öz dili olan Latincenin, Macarcayı her sahada ve halk düzeyinde de boyunduruğu altında tutmasıdır.[740] Ayrıca Macarların da kendi dil devrimlerine bakıldığında 1890 yılında dilin sadeleştirilmesi konusunda yoğun tartışmalar yaşanmış ve sonucunda uzlaşma sağlanarak, dilin kuralına uysun uymasın dile yerleşmiş bütün kelimeler kabul edilmiştir.[741] Dolayısıyla Türkiye'deki dil devrimine Avrupa'daki dil devrimlerini örnek göstermek tam bir örtüşmeyi beraberinde getirememiştir. Zira bu devrimler arasında sebep-gaye birliği ya da yakınlığı bulunmamaktadır.[742]

Osmanlı devrinde Arapça-Farsça öğretilse de bu dillerin eğitim dili veya halk düzeyinde iletişim dili olduğunu gösteren bir belgeye rastlanmamıştır. Yanı sıra Özkan'ın, Osmanlı Devleti'nin eğitim dili hakkında verdiği bilgiler, Türkiye ve Macaristan dil hareketlerinin sosyolojik noktada ayrılığına işaret kabul edilebilecek düzeydedir.[743]

---

740 *"Latince 1844 yılına kadar Macarların öğrenim dilidir. Doğal olarak bu durum belirli Macar çevrelerinde Alman karşıtı düşüncelerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Macarlar kendi milli bağımsızlıklarını kazanmak için ilki Imre Thököly'nin 1678-1682 yılları arasında, ikincisi II. Ferenc Rákóczi'nin 1703-1711 yılları arasında ve üçüncüsü de Lajos Kossuth'un önderliğinde 1848 yılında olmak üzere Almanlara karşı üç kez savaş vermiştir. Tüm bu bağımsızlık girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış, yenilen liderler ve destekçileri Osmanlıya sığınmak zorunda kalmış ve Macarlar, Türk-Alman dilemmasından çıkış yolu bulamamıştır… Macar Aydınlanması Avrupa Aydınlanma hareketlerinin kendine özgü bir uzantısıdır. Bu dönemin tartışmalarının merkezinde her zaman için dil ve bağımsızlık meseleleri en önemli yeri işgal etmiştir. Milli devlet ve bağımsızlık ideali her ne kadar XX. yüzyılın başlarına kadar bir hayal olarak kalsa da Macarca edebiyat, Aydınlanma Dönemi'ndeki dil devrimiyle çağdaşı Avrupa edebiyatlarını yakalayacak ve romantizm dönemi yazarları, ellerindeki bu yeni dille Macar Edebiyatı'nı yetkinleştirecektir."* (İsmail Doğan, "Macaristan'da Aydınlanmanın Dili ve İdeolojisi", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 53, s.1, 2013, s. 58-61.)

741 Öztürk, **A.e**, s. 4.

742 Banarlı, Türkiye'de dil inkılabının gayesi hakkında şöyle yazar: *"Türkiye'de dil inkılabının gayesi, (Türk Dili Bülteninin 3. sayısında belirtildiği ve Türk Dili Belleteni'nin 1938 tarihli 31-32. sayısında tekrar izah edildiği gibi) 'Türkçemizi muasır medeniyetimizin önümüze koyduğu bütün ihtiyaçları karşılayacak bir mükemmelliğe erdirmek; 'Türk dilini fakirleştirmek değil, zenginleştirmek, ilkel basitliğe götürmek değil, en geniş kültür mefhumlarına erdirmek' idi… Yine 3 numaralı Bülten'deki Beyannamenin C fıkrasında görülen 'Bütün bunları yaparken en güzel, en ahenkli Türkçeye bağlı kalmak düsturunu asla gözden uzak tutmamak' anlayışı ise sonraları tamamiyle tersine çevrilmiş ve Türkçemiz alabildiğine çirkin, sevimsiz ve ahenksiz kelimelerle doldurulmuştur."* (Nihad Sami Banarlı, **Türkçenin Sırları**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2009, s. 282.)

743 *"Başta selefi Selçuklular olmak üzere, pek çok İslam devletinden aldığı eğitim miras ve geleneği ile Osmanlılar, kendi devirlerinin büyük bir bölümünde dünyanın en ileri eğitim sistemini kurmuşlardı. Medreselerde Arapça ve Farsça ile devam eden yabancı dil eğitimi, mekteplerin açılmaya başlamasıyla birlikte, bu iki dilin yanı sıra Fransızca ile devam etmiş, lakin devletin resmî ve bilim dili hep Türkçe olmuştu… Osmanlı idarecileri, Arapça ve Farsçaya bu derece ilgi duymalarına karşın devletin resmî ve bilim dilinin Türkçe olması gerektiğinin bilincindeydiler. Çünkü onlara göre dil bir topraktır, diğer*

Yönetim Kurulu raporunda Batı kaynaklı kelimelerin istilası sebebiyle Kuruma yöneltilen suçlamaya karşı TDK'nin zorlama gücü olmadığını, bu hususta Arapça ve Farsçada kendilerine devletin ve halkın destek vermesine rağmen Batı kaynaklı kelimelere karşı bu desteği vermediğinin ifade edildiği görülmektedir. Ancak konuya ilişkin devletin veya halkın gönüllü desteği ya da toptan reddi olduğuyla ilgili bilimsel bir bilgiye rastlanmamıştır. Batı'dan gelen sözcüklerin veya terimlerin dilimizde tutunmasının temel sebebinin devlette ya da halkta aranması isabetli de olmamıştır. Örneğin, DP Dönemi'nde de devletin, dil inkılabı ürünü olan kelimelere mesafeli durduğu bilinmektedir. Batı dillerinden gelen kelimelerin dile yerleşmesinde dönemin TDK'sinin bu kelime ve terimlere zamanında karşılık üretememesinden kaynaklanması ihtimali ise oldukça kuvvetlidir.

Sözlük Yarkurulu raporu görüşmelerinde Osman Turgut Pamirli'nin verdiği sayısal verinin önemli sonuçları barındırdığı söylenebilir. Özellikle eğitim çağındaki çocuk ve gençlerin çok az kelime öğrenerek mezun olduğu, ancak bu kelimelerin çoğunun işe yaramadığı başka bir ifadeyle gerçek hayatla bağlantısı olmadığı ve kullanılmadığı bilgisi kayda değerdir. İşte o dönemdeki gelişmişlik indeksimizin, istenilen noktada olmayışının önemli sebeplerinden birini bu veride aramak gerekir.

Hemen hemen her kurultayın baş sorunlarından biri olan terim konusu gündemdeki yerini bu kurultayda da korumuştur. Abdullah Kızılırmak adlı üyenin temel iki bilim alanı olan matematik ve fizik terimlerine ait terim sözlüklerinin yayımlanmadığını belirtmesi, 1974 yılına ulaşmış bir toplumun terim merkezli bilimsel ihtiyaçlarının karşılanamadığı sonucunu beraberinde getirmiştir.

Daha önceki kurultaylarda da eleştiri konusu olan Türk Dili dergisinin halkı kucaklayamadığı ve derginin tekelleştiği iddiası, aynı yazar kadrosuyla devam etmesi ve ödül konusu bu kurultayda da eleştiri konusu edilmiş ve üyelerin ciddi tepki gösterdikleri anlaşılmıştır.[744] Çongur'a göre bu kurultayın başka bir önemi, Kurumun

---

ilimler ise onun mahsulüdür." (Selim Hilmi Özkan, "Osmanlı'da Eğitimin Dili", **Yedikıta Dergisi**, Ocak-2014, s. 34-37.) Özkan'ın şu belirlemesi de ilgi çekicidir: *"Osmanlı aydınlarının ve medreseden mezun olanların Arapça eserleri iyi şekilde okuduklarını ve anlayabildiklerini biliyoruz. Fakat bu dili konuşma becerileri hakkında net bir şey söylemek biraz zordur. Çünkü ders anlatımları genelde Türkçe yapılmaktaydı."* (Selim Hilmi Özkan, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim Dili ve Yabancı Dil Meselesi", **Eğitime Bakış**, s. 39, 2017, s. 54-55.)

[744] *"Türk Dili dergisi ile ilgili her iki eleştiri de yönetimdeki bir aksaklığı dile getirdikleri için dikkat çekici ve önemliydi. Gönderilen yazılar arasında seçim yapılırken, Yazı Kurulunun taraf tutmaması, herkese eşit davranması isteniyordu."* (Çongur, **A.e.**, s. 88.)

kendi köklerinden kopuşunun başladığına dair işaretlerin oluşmaya başlamasıdır.[745]

07-10 Temmuz 1974 tarihleri arasında toplanan bu kurultayın basına yansımasının daha az yoğunluklu olduğunu söylemek mümkündür. Bu az yoğunluklu yansımanın temelinde aynı söylemlerin tekrar edilmesi rol oynamış olmalıdır. Ayrıca bu dönemde gerek hükûmetin gerek basının gerekse de toplumun ülke gündeminde önemli bir yer tutan Kıbrıs meselesine yoğun olarak odaklanması da ilgi azlığında önemli bir sebep teşkil etmiştir. Hatırlanacağı üzere o dönemde alınan kararla 20 Temmuz 1974'te Türk Ordusu, Kıbrıs'a başarılı bir askerî çıkarma yapmış ve bu çıkarma ülke gündeminde uzun zaman bir numaralı gündem maddesi olarak kalmıştır. Dolayısıyla On Dördüncü Türk Dil Kurultayı basında ve toplumda daha az ele alınmıştır. Bu durum, Millî Mücadele Dönemi'nde dil tartışmalarının bir süreliğine gündemden düşmesine de benzetilebilir.

4.9. On Beşinci Türk Dil Kurultayı (09-12 Temmuz 1976)

A- Birinci Birleşim Birinci ve İkinci Oturum

On Beşinci Türk Dil Kurultayı 09 Temmuz 1976 Cuma günü başlamıştır. Açılış konuşmasını yapan Başkan Macit Gökberk, özetle, Atatürk'ün, TDK'nin herkese açık bir dernek olarak yapılanmasını istediğini ve kararının isabetli olduğunu, akademilerde inancın yeri olmadığını ve akademilerin özerk de olsalar devlet kuruluşu olduklarından dolayı iktidarların kültür politikalarından bütünüyle bağımsız hareket edemeyeceklerini ifade eder. Başkan Gökberk ardından kurultayların dernekçiliğin somut örneği olduğunu ve kurultaylarda her kesimden kişinin bulunduğunun altını çizer. Gökberk, bilginin halkın diliyle yayılabileceğini, Osmanlıca ile bu faaliyetleri yürütmenin imkansız olduğunu, dil devriminden sonraki Türkçe ile hedeflenen sonucun başarıyla elde edildiğini ifade ederek konuşmasını noktalar.[746] Açılış konuşmasının ardından yapılan oylamayla Kurultay Başkanlığına Ord. Prof. Dr.

---

[745] *"Bu kurultay olsun, daha sonra yapılan 15. ve daha sonraki iki kurultay olsun Türk Dil Kurumunun, kuruluşundan itibaren yıllarca hizmet veren eski ve köklü yapısından kopuşun birer göstergesi olmuştur. Daha sonraki Dil Kurultayları, 1978 ve 1980 yıllarında yapılan 16. ve 17. kurultaylar gerçekleştiğinde, görüşmeler sırasında, bir üye olarak nelere tanık olduğumu anlatırken zaman zaman tepki göstermek zorunda kaldığımı ve bundan büyük üzüntü duyduğumu, söylemekle yetiniyorum."* (Çongur, **A.e.**, s. 89.)

[746] Bk. **On Beşinci Türk Dil Kurultayı-1976**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977, s. 9-11.

İlhami Cıvaoğlu seçilir. Ardından başta Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk olmak üzere devlet erkânı ve bürokratların kutlama telgrafları okunur.[747] Akabinde Yönetim Kurulu raporu[748] Genel Yazman Ömer Asım Aksoy tarafından okunur. Raporda özetle, 1963 ve 1965'te özleştirme çalışmalarının Millî Eğitim Bakanlarınca desteklenmesine rağmen geçmiş iki yılda hükûmetin dili özleştirme çabalarını engelleme girişimlerinde bulunduğu,[749] ve özleştirmeyi ulusal birliği bozan bir

[747] Bu telgraflardan en dikkat çeken ikisi aynı zamanda iki siyasi rakip olan Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'in telgraflarıdır. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in telgrafı özetle şu şekildedir: *"...Dilimizin sadeleştirilmesi çalışmalarının dilde zenginliği kaybettirmemesi ve özellikle milletçe bütünleşmeyi ve nesiller arasındaki bağı güçlendirmeyi amaç alması en samimi arzumuzdur."* Buna karşılık CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in uzun telgrafı ise özetle şu şekildedir: *"...Türkçeye uydurma dil diye saldıranlar, aslında bir uydurma milliyetçilik anlayışını ülkemizde yaymağa kalkışanlardır. Bu uydurma milliyetçiliği şimdi bir hükûmet tutumu olarak uygulamağa uğraşanlar, Türk toplumunu çağdaşlıktan uzaklaştırmak ve Türk ulusunu kendi kendine yabancılaştırmak için Atatürk devrimciliğinin, Atatürk Türk milliyetçiliğinin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür temellerini içinden çökertmeğe yönelmişlerdir. Millî Eğitim Bakanlığı da Kültür Bakanlığını da Atatürk devrimlerini yaymakla görevli bir Anayasa kuruluşu olan Türkiye Radyo Televizyon Kurumunu da bu amaçla kullanmaktadırlar. Bu durumda Türk Dil Kurumunun ve Türk Tarih Kurumunun, aralarında danışarak ve iş birliği yaparak, Atatürkçü Türk milliyetçiliği doğrultusunda etkin bir kültür savaşı açmaları gereğine inanıyorum. Uydurma milliyetçilerin Türkiye'de yozlaştırmaya çalıştıkları Türkçe, dünyanın yaygın ve en köklü dillerinden biridir. Türk Dil Kurumu, yurtta halka dönük çalışmalarını yoğunlaştırırken dünyada da Türkçenin canlılığını ve gelişmesini sürdürmeğe katkıda bulunarak Türk ulusunun dünyada saygınlığını ve Türk kültürünün evrensel etkinliğini artırabilir ve kültür emperyalizmi ile kültür geriCiliğinin Türkiye üzerindeki yeni oyunlarını bozabilir kanısındayım."* (**A.e.**, s. 16-17.)

[748] Bk. **A.e.**, s. 19-28.

[749] 1975 yılındaki bir Meclis görüşmesinde dönemin MSP Mv. ve İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk ile CHP Mv. Abdi Özkök'ün dikkat çekici bir tartışmasına rastlanır. *"Bolu Milletvekili Abdi Özkök'ün, Devlet dairelerindeki yazışmalarda kullanılan resmî dil hakkında gündem dışı konuşması ve İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk'ün cevabı"* şeklinde tutanaklara geçen tartışmada Abdi Özkök, Meclis kürsüsündeki konuşmasında özetle, Cephe Hükûmetinin programından başlatarak bazı bakanlıklarca yayınlanan genelgelerle yine Türk dilinin gelişmesini, özgürlüğe kavuşmasını engelleme çabalarına girildiğinin görüldüğünü ifade eder ve bazı bakanlıklarda memurlara yazışma üsluplarının değiştirilmesi baskısının yapıldığını, son zamanlarda ümmetçilik ve komandoculuk adı altında bazı gençlerin dil devrimine karşı halkı yanıltma gayretinde olunduğunu duyduklarını, TRT Genel Müdürlüğüne atanan bürokratın daha önce anlaşılmaz bir dil kullanıldığı düşüncesiyle TRT yayınlarında daha anlaşılır dil kullanılacağını beyan ettiğini söyler. Kendilerinin bu beyandan Türkçenin bir kenara bırakılarak Osmanlıcaya dönüş yapılacağı çıkarımını yaptıklarını ve bunun Atatürkçülükle bağdaşmadığını ifade eder. Özkök'e cevap için kürsüye çıkan İçişleri Bakanı Asiltürk ise özetle, demokrasilerde halkla hükûmetin dilinin bir olması gerektiğine inandıklarını, dolayısıyla Özkök'ün kullandığı *"olanak"*, *"olasılık"*, *"koşul"* gibi kelimelerin Anadolu köylüsünce anlaşılmasının imkansız olduğunu ifade ederek şöyle der: *"Bir millet yedisinden yetmişine, çocuğundan büyüğüne, öğrencisinden öğretim üyesine, milletin her ferdinden idarecisine kadar aynı dili konuşmalı, aynı duyguyu aynı kelimelerle ifade etmelidir. Bunlar doğrudur, bunlar hakikattir, ama hiç bir zaman dili zorlayarak, ilim adı altında zorlama birtakım kelimeleri kullandırmaya devletin müesseselerini de vasıta ederek bir gayret içerisinde bulunmak dile hizmet değildir."* Asiltürk konuşmasının devamında hiçbir parlamenterin kendine *"saylav"* demediğini söyleyerek ortak bir noktada buluşulması gerektiğini ifade eder. Asiltürk, konuşmasını şöyle sonlandırır: *"1961 Anayasa lisanı, 1961 Anayasa dili içerisinde bu meselelerimizi halledebiliriz. Bunun polemik yapılmasının lisana, dile hiç bir şey kazandırmayacağı kanaatindeyim. Bu bakımdan, hükûmetin şu anda takip ettiği, tatbik ettiği yol da, biraz önce söylediğim çerçeve içerisindedir. Yüce Heyetinizin bunu böylece kabul etmesinin, bizim bu yolu takip ettiğimizi kabul*

faaliyet olarak gördüğü ve 1967 yılında Millî Eğitim Bakanı'nın çalışmaları engelleyici bir genelge çıkardığı ifade edilir. 1971 yılında hükûmetin değişmesiyle Başbakan'ın TDK'nin çalışmalarını övdüğünü, 1974 yılındaki kurultayda Millî Eğitim Bakanı'nın desteğini sürdürdüğü, 1975 yılında ise iş başına gelen yeni hükûmetin Kurumun sürdürdüğü kırk dört yıllık ulusal dil politikasına ters bir politikayı benimsediği, hükûmet programında *"Türkçenin iki ayrı dil hâline gelmesine yol açan aşırılıklardan ve zorlamalardan kaçınılacaktır."*[750] denildiği ifade edilerek Millî Eğitim Bakanı'nın 17 Kasım 1975 tarihli genelgesiyle bu düşünceyi uygulamaya çalıştığı raporda yer alır. Raporda ayrıca MEB'in temiz dilli okul kitaplarına savaş açtığı, yeni atanan bazı müdürlerce Türk Dili dergisinin okula girmesinin yasaklandığı, bazı Türkçe öğretmenlerinin öz Türkçeyi kötülediği, hükûmetin bir dil akademisi kurdurmayı düşünerek dil devrimini kösteklemeye çalıştığı, üniversitelere sorulmadan bir tasarı hazırlandığı da[751] belirtilir.

---

etmesinin, hiç olmazsa belki bu kelimeyi de değerli arkadaşım itirazla karşılayacak; ama hakkaniyet ölçüleri içerisinde olacağına inanıyorum. Yüce Meclise saygılar sunarım." (**Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 88. Birleşim, C. 12, 12.06.1975, s. 596-598.)

[750] Millet Meclisinde 1976 malî yılı Bütçe Kanunu tasarısının görüşüldüğü 21 Şubat 1976 tarihinde MEB Bütçe görüşmeleri esnasında dönemin Millî Eğitim Bakanı Ali Naili Erdem, hükûmet ve bakanlık olarak Türk diline bakışları hakkında şunları söyler: *"Dil konusu üzerinde enine boyuna tartışmalar yapılıyor. Dil konusu üzerinde, yine elimizde Temel Eğitim Kanunu var ve bununla ilgili olarak Hükûmet Programımızda getirmiş olduğumuz bir esas var. Türk dili. Neyi anlatmaya çalışıyoruz; söylemek istediğimiz husus nedir? Müsaade ederseniz bu konudaki görüşlerimizi kısa hatlarıyla arz etmek istiyorum. Dilimizin genç nesillere, özellikleri bozulmadan ve aşırılıklara kaçınılmadan öğretilmesi, hem Bakanlığın, hem de bütün öğretmenlerin temel görevidir. Türkçenin, çağdaş eğitim ve ilim dili halinde zenginleştirilmesine çalışmak ve bu maksatla gereken tedbirleri almak bize düşen görevdir. Türk milleti çağdaş ilimleri ulaştıkları en son merhalelere kadar takip etmek ve öğrenmek zorundadır. Bu maksatla çeşitli terimleri Türk kültürüne aktarırken, Türkçede karşılıkları bulunmayan kelimelere karşılık yeni kelimeleri yaratmak zaruretini elbette duyacaktır. Bugüne kadar bu sahada bir çok yeni kelime icat edilmiştir. Bunlardan Türkçenin bünyesine uygun olanlar elbette okullarda da kullanılacaktır. Dilimizin tabiî yollardan zenginleşmesine engel olabilecek aşırılıklardan, şahsî ve ilim dışı zorlamalardan sakınılmasını istiyoruz; istediğimiz bu. İlim dışı zorlamalardan sakınınız; sağlam, oturmuş, Türk dil zevkine ve Türk ilim dili kaidelerine uygun olarak tabiî yoldan gelişip zenginleşen Türkçeyi benimsiyor ve bunu geliştirmeye ve bunu mükemmel kılmaya karar vermiş bulunuyoruz. Yunus'un dili, Karacaoğlan'ın dili, Dede Korkut'un dili; bunlar yaşıyor, bunlar bizim kendi dilimiz. Halkta yaşayan dil; Türk dilinin zengin kaidelerine oturmuş dil; ilmî esasları benimsemiş olan dil; uydurmacılıktan kopmuş dil; ölmeye mahkûm olan dil değil; zenginleşmeye dönük olan dil. İddia olunuyor ki; mevcut olan Türk dili ile ilim yapılamaz. Yine iddia ediliyor ki; Türk dili fakirdir. Hayır, Türk dili zengindir; Türk dili ile de mükemmel ilim yapılabilir. Bu itibarla bizim üzerinde hassasiyetle durduğumuz şey; Türk dilini zenginleştirmek, ilmîliğe istinat etmeyen çalışmalardan Türk dilini kurtarmak, Türk dilinin kendine has güzelliğini, kendine has ahengini muhafaza etmektir; yapmaya çalıştığımız şey budur."* (**Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 62. Birleşim, C.16, 21.02.1976, s. 96-97.)

[751] Bahsi geçen ve 02.02 1976 tarihli Başbakanlık yazısı ile Meclise sevk edilen 1/407 numaralı bu tasarı 16.03.1976 tarihli Meclis görüşmelerinde dönemin Başbakanı Süleyman Demirel tarafından geri çekilmiştir. Ancak incelemeye aldığımız On Beşinci Türk Dil Kurultayı Yönetim Kurulu raporunda

Yapılan suçlamalara karşı TDK'nin dil hazinelerini ortaya çıkardığı, en az 30 bin yabancı terimin Türkçeleştirildiği, yayın sayısının 430'u bulduğu raporda yer alır. Geçmişte Arapça ve Farsçaya kucak açıldığı gibi oranı az da olsa ancak kaygı verici bir artış gösteren Batılı sözcüklere kapı açıldığı, bunun ulusal bilinçle durdurulabileceği, yabancı dille öğretim yapmanın yabancı kültürün yerleşmesine yol açacağı, bu yöntemden yana olanların Türkçenin bilim yapmaya yeterli olmadığını ileri sürdükleri[752] ve yabancı dillerden sözcük dilenmeye devam edilmesinin asıl sorun olduğu, geçmişte medreseler yoluyla gelen Arapçanın yerini, hâlihazırda fakülteler yoluyla gelen Batı kaynaklı sözcüklerin aldığı, siyasal sızmaların kültür sızmalarıyla kendine yol bulduğunun unutulmaması gerektiği ifade edilerek raporun sunumu tamamlanır ve oturum saat 13.00 itibarıyla kapatılır.

Birinci birleşimin ikinci oturumu saat 15.00 itibarıyla Kurultay Başkanı tarafından açılarak yarkurulların seçimi yapılır. Oylamalar sonucunda Derleme ve Tarama, Dil Bilgisi, Sözlük, Terim, Yayın ve Tanıtma, Bütçe ve Plan, Hukuk yarkurullarına seçimler yapılarak oturum saat 16.40 itibarıyla sonlandırılır.[753]

---

hükûmetin tasarıyı geri çektiğine dair bilgi verilmediği görülür. Başbakan Süleyman Demirel imzalı yazıda tasarının geri çekilmesine ilişkin Meclis Başkanlığına gönderilen yazı şu şekildedir:

"Millet Meclisi Başkanlığına
İlgi : 2.2.1976 tarihli ve 71-1090 04224 sayılı yazımız.
İlgide kayıtlı yazımızın ekinde Başkanlığınıza sunulmuş bulunan "Türk Dili Akademisi Kanunu Tasarısı" ve gerekçesinin, İçtüzüğün 76'ncı maddesi uyarınca geri gönderilmesine müsaadelerini saygıyle arz ederim."
Süleyman Demirel
Başbakan
(**Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 76. Birleşim, C.18, 16.03.1976, s. 175.)

1- 04/05/1976 tarihli 96. Birleşim tutanağındaki 191. sayfada bulunan bilgiye göre 1/439 numaraya kayıtlı yeni bir Türk Dili Akademisi Kanun tasarısı Meclise gelmiş, tasarı Millî Eğitim Plan ve Komisyonuna havale edilmişse de 13/06/1977 tarihli Millet Meclisi tutanaklarında bu tasarının hükümsüz kaldığı ilan edilmiştir. (**Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 1. Birleşim, C.1, 13.06.1977, s. 7.)
2- Milletvekillerince bireysel anlamda yapılan benzeri kanun teklifleri bulunmaktadır. Bunlar Ankara Mv. Semih Eryıldız'ın 1/159 numaraya kayıtlı ve Kastamonu Mv. Sabri Tığlı'nın 2/167 numaraya kayıtlı Türk Dili Akademisi kanun teklifleridir. (**Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 80. Birleşim, C.1, 21.12.1977, s. 522.)
3- Bu bilgilerin bizi götürdüğü sonuç çeşitli dönemlerde milletvekillerince Türk Dili Akademisi kurulmasına yönelik kanun teklifleri yapılmaya devam edilmiştir. Ancak bu tekliflerden bir dil akademisi kurulmasına yönelik karar çıkmamıştır.

[752] Yabancı dille öğretimi savunan bir köşe yazısı, 13.07.1976 tarihinde Milliyet gazetesinde Büyükelçi İsmail Soysal tarafından kaleme alınır. *"Başka bir eleştiri konusu da yabancı dille yapılan yüksek öğretimin beyin göçünü kolaylaştıracağı savıdır. Bu bir ölçüde doğru olabilir. Fakat bugün özgürlük içinde yaşayan hiçbir ülkede beyin göçü önlenememektedir. Biz, daha çok değerli aydınlarımızı kaçırmamanın çaresine bakmalıyız."* diye yazar.

[753] **On Beşinci Türk Dil Kurultayı-1976**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977, s. 36-47.

B- İkinci Birleşim Birinci-İkinci Oturum

Bu birleşimin ilk oturumu Kurultay Başkanı'nca 11 Temmuz 1976 tarihinde saat 09.30 itibarıyla açılır. öncelikle Derleme ve Tarama Yarkurulu raporu okunur. Müzakere için söz alan olmayınca yapılan oylama neticesinde rapor kurultayca kabul edilir.[754] Ardından Dil Bilgisi Yarkurulu raporu[755] okunarak müzakereleri yapılır. İlk sözü alan Recep Topkan, Yazım Kılavuzu'nun *"Kurallar"* bölümünün kurultayca onanmasını ister. Orhan Acıpayamlı, bilimsel tartışmaya açık olacağından, bir eserlerde *"Türk dili ilkelerine uygun olup olmadığı araştırıldıktan sonra basıma verilmiştir."* ibaresinin kaldırılmasını talep eder. İbrahim Olgun, Yazım Kılavuzu'nda geçen sözcüklerin yer yer Türkçe Sözlük ile uyuşmazlığı olduğunu, kolların çalışmalarının birbiriyle çelişik olmaması ve Kurumda tek ses olması gerektiğini, Yazım Kılavuzu çalışmalarında Osmanlıcaya tam vakıf bir kişinin bulunması gerektiğini belirtir. Selim Rahim Suntur, dil bilgisi konusunda teknik yazı ve konuşmaya yönelik dil bilgisi kurallarının ele alınmadığını, bundan dolayı bu alanda yanlış uygulamalar yapıldığını, teknik alandaki dil bilgisi kurallarının belirlenmesi gerektiğini, aksi takdirde dil tartışmasının dışında bir şey yapamayacaklarını ve teknolojide geri kalınacağını ifade eder. Yusuf Ziya Ulusoy, Türk dilinin başarıya ulaşması için yazım kurallarına uyulması gerektiğini, ancak Yazım Kılavuzu'nun son yıllarda eli kalem tutanlardan daha geri kaldığını, TRT'nin dahi kurallara uymadığını, yazıda birliğin sağlanması gerektiğini ifade eder. Süleyman Nuri Öz, daha önce de teklif ettiği üzere yabancı dillerden Türkçeye geçen kelimelerin asıllarını koruyarak yazmamak gerektiğini, yabancı kelimeyi Türk ağzına uydurarak almanın yanlış olmayacağını ifade eder. Ali İhsan Beyhan, İngiliz dilindeki Present Perfect Tense yapısının Türkçe karşılığı olmadığı örneğinden hareketle karşılaştırmalı dil bilgisine ihtiyaç olduğunu söyler. Mehmet Aydın, diyalekt atlasının oluşturulması gerektiğini, bu çalışmanın yapılması hâlinde ses, tümce, şekil bilgisi ile ilgili pek çok yeni gerecin bulunacağını, Arapça veya Fransızcaya dayalı yazılmış dil bilgisi kitaplarında farklılıklar olduğunu, Kurumun farklı görüşleri bir an önce kendi bünyesinde birleştirip bir ana dil bilgisi hazırlayabileceğini, sanatçıların yazı dilinde yaptıkları yeni dil bilgisi denemelerinin kurallaştırılmasını, Yazım Kılavuzu'ndaki sözcüklerin

---

[754] Bk. **A.e.**, s. 52-56.
[755] Bk. **A.e.**, s. 56-58.

yetersiz olduğunu ve yeni bir taramanın yapılması gerektiğini söyler. Ardından söz alan Fahrettin Kerim Gökay'ın konuşmasında geçen Osmanlıca öğretimine ilişkin ifadeler, Kurum amaçlarına uymadığı ifade edilerek tutanaklardan kurultay kararıyla çıkarılır. Daha sonra söz alan Yarkurul Sözcüsü Satı Erişen, Yazım Kılavuzu konusunda Sözlük Koluyla sıkı iş birliği olduğunu raporda belirttiklerini ve diyalekt atlası işini Derleme-Tarama Kolunun üzerine aldığını, ana dil bilgisi hakkında çalışmaya ihtiyaç olduğunu ve temel dil bilgisi adı altında çalışma konusu olarak ele alındığını, Mehmet Aydın'ın istediği çalışmaların Sözcük Türleri II adlı yapıtta ele alındığını ve yakında basılacağını, eleştirilerde ağırlık noktasını oluşturan Yazım Kılavuzu ile ilgili enine boyuna görüştüklerini ve iki yıl içinde bir sonuca bağlanmasını önerdiklerini ifade eder. Ardından yapılan oylamayla Dil Bilgisi Yarkurulu raporu, oy birliğiyle kabul edilir.[756]

Bu işlemin ardından Sözlük Yarkurulu raporu okunur[757] ve müzakereleri yapılır. İlk sözü alan Osman Turgut Pamirli, bir sözcük yaşayan dilde kullanımdan düştüğünde tarihe gönderilebileceğini, ancak onun terk edilemeyeceğini, sözlüğün dilin anayasası olduğunu, sözlük çalışmalarının ciddiyet gerektirdiğini söyledikten sonra Kurumun öz Türkçe kavramını benimsediğini, ancak bir şeyin özü olmadan önce aslının olduğunu söyler. Süleyman Nuri Öz, Fransızca-Türkçe Sözlük'te eksikler gördüğünü, yeni baskılarda Fransızca sözcüklerin karşısına Türkçesinin yazılması gerektiğini söyler. Refik Topkan, bilim ve teknik yoluyla dile Batı'dan sayısız sözcükler girdiğini, önerilen karşılıkların tutunmasında güçlükler yaşandığı için yabancı sözcüklerin Türkçe Sözlük'e alındığını ifade ederek yeni türetilen sözcüklerin sözlüğe alınmasının yararlı olacağını söyler. Ardından söz alan Selim Rahim Suntur, Sözlük Yarkurulu raporunda Terim Kolunun titiz çalışması ve kavramların değişken olmaması gerektiğinin önerildiğini, teknik yazı ve konuşmada sözlüğün yetersiz kaldığını, teknik sözcüklerin %80 eksik olduğunu ve en kısa sürede teknik sözlüğün yapılması gerektiğini aksi hâlde Batı'dan gelen sözcüklerin önlenemeyeceğini, teknik sözcüklerin Yazım Kılavuzu'na da geçmesi ve sözcüklerin arttırılması gerektiğini ifade eder. Ali Rıza Önder, sözlük çalışmalarında etimolojiye yer verilmesi gerektiğini, İbrahim Olgun'un kılavuzla sözlük arasında uyumsuzluk olduğu

[756] Bk. **A.e.**, s. 59-65.
[757] Bk. **A.e.**, s. 66-68.

düşüncesine katıldığını, aynı uyumsuzluğun sözlük çalışmalarında da olduğunu ifade eder. Sami Selçuk, yurt dışında Kurumun bastığı Türkçe Sözlük'ten yararlanılmasının kıvanç verici olduğunu, ancak raporda yabancı dil sözlükleriyle ilgili bir değerlendirme yapılmadığını söyleyerek Fransızca-Türkçe Sözlük'te çok büyük yanlışlıklar olduğunu, kollar arası iş birliğinin gerekli olduğunu belirtir. Selçuk, *sadist* kelimesinin Yazım Kılavuzu'na alınmasını eleştirerek *sadist* ve bu kelime gibi oluşturulan *garantör* kelimesinde olduğu gibi yabancıların yapım ekleriyle onların kullanmadığı sözcükler oluşturup kullanmanın dil yozlaşması olduğunu ifade eder. Coşkun Ertepınar, Osmanlıca ve öz Türkçe terimlerini kabul etmediğini, zira Osmanlı Türkçesinin, Anadolu Türkçesi olduğunu, Türkçenin özü, üveyi olmadığını söyler. Ertepınar, kelime atmanın rahat bir biçimde yapılamayacağını ifade ederek hesap kelimesinin yerine matematiği kullanarak *"Benim matematiğime gelmiyor."* denilemeyeceği örneğini verir. Ertepınar, atılacak kelimeleri dilin bizzat belirleyebileceğini ve kararla kelime atıldığında ardındaki kavramların da kaybedildiğini,[758] aşırı gidilmeyerek dile merhametli olunması gerektiğini de ifade eder.[759] Ömer Asım Aksoy, Coşkun Ertepınar'ın iki şeyi karıştırdığını, bir yabancı sözcüğün deyimlerde Türkçe sözcükle birleşerek kalıp olmasının başka bir şey, tek sözcüğün dilde kalmasının başka bir şey olduğunu belirterek dilde ırkçılık taraftarı olmadıklarını, ancak dilin ulusal yapısını bozan kelimeleri de dilde bırakmayacaklarını söyler. Öz Türkçe kavramını Osmanlıcadan uzaklaşma düşüncesiyle kullandıklarını ifade eden Aksoy, kırk-elli sene sonra bu terime ihtiyaçları kalmayacağını belirtir. Aksoy, değişimin hâlihazırda devam ettiğini söyleyerek *"dört başı mamur"* deyiminin yerini *"dört başı bayındır"* deyiminin aldığını ifade eder. Emin Özdemir, Ertepınar'ın

---

[758] *"Dil zenginliğinden ne anlarız? Dil zenginliği birbirlerinden az çok farklı ve değişik birtakım anlamlara gelebilir. Bir defa, dil zenginliği, belki her şeyden önce, sözcük dağarcığının zenginliğini dile getirir. Fakat ayrıca, zengin ve gelişmiş bir dilde ifade incelik ve çeşitlilikleri; kullanışlı ve zengin içerikli kavram ve düşünce kalıpları; dilin telkin, çağrışım, ve seçkin uygulama örnekleri yoluyla zımnî olarak dile getirdiği düşünceler; renk, canlılık, kıvraklık, ve heyecan unsurları; birkaç sözcükle geniş anlatı olanaklarının yaratılması veya ilham edilmesi; dil bilinci, dil duygusu, dil estetiği; dilin vurgu, ritim, ve ses uyumları gibi vasıfları; sarahat, dakiklik, ve ince anlam ayırımları duyarlılığı gibi nitelikler hep dil zenginliğini belirleyen ve simgeleyen özelliklerdir."* Aydın Sayılı, "Önsöz", **Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, Ankara, TTK Yayınları, 2001, s. XII.

[759] Coşkun Ertepınar'ın tasfiyeye olan itirazının bir benzerini Ş. Teoman Duralı şu şekilde yapmıştır: *"Nasıl, bir canlının gen havuzundaki kalıtım unsurlarını kurcalamak, onun genetik yapısını değiştirmek demekse, benzer biçimde sözlerle oynamak, onları ipe sapa gelmez gerekçelerle atmak, yerlerine saçma sapan sözüm ona karşılıklar koymakla da dil, mahvedilir.* (Ş. Teoman Duralı, **A.e.**, s. 97.)

verdiği örneklerin dil devrimine karşı olanların devamlı öne sürdüğünü söyleyerek Nihad Sami Banarlı, Faruk Kadri Timurtaş, Muharrem Ergin ve Ahmet Kabaklı tarafından benzer örneklerin verildiğini belirtir. Özdemir, ayrıca Ertepınar'ın sözcük ile dil kavramlarını birbirinden ayıramadığını, bir sözcüğün tutunmasına kararların, kurumların ve kişilerin değil, dilin verdiğini ifade eder. Öz Türkçenin bir kavram olduğunu ve karşıtının üvey Türkçe konumundaki Osmanlıca olduğunu ve üvey Türkçenin *"Osmanlıca kalıntısı sürüngen sözcükler"*[760] ile Türkçe değerlerin yan yana olduğu Türkçe demek olduğunu söyler. Orhan Acıpayamlı, dilde ırkçılık diye bir şey olamayacağını, bunun *"hayvansal bir karakter"*[761] olduğunu, ancak asırlar önce Arapçanın Türkçeyi istilasına müsaade edildiğini ve dilde temizlik yapmanın görevleri olduğunu söyler. Mehmet Yazıcı, dilin özleşmesine kimsenin karşı olacağına inanmadığını, dilin düşünce aracı olduğunu ve dil gelişmedikçe ne düşüncenin ne de bilimin gelişeceğini ifade ederek Arapça Sözlük yapılmaması fikrine katılmadığını, bu sözlüğü yapmanın ödün vermek anlamına gelmeyeceğini, duygu ve coşkunun bilimle bağdaşmayacağını, Arapça Sözlük yapılmasıyla Osmanlıcanın yanlış olduğunun anlaşılacağını söyler ve Türkçenin özü üveyi olmadığını ifade eder. İbrahim Olgun, TDK çalışmalarında görev ve yöntemin belli olduğunu, birincisinin halkta dil bilinci oluşturmak, ikincisinin önerilerde bulunmak olduğunu ifade eder. Mehmet Aydın, dil devriminden taviz verilemeyeceğini, ancak dönem itibarıyla bakıldığında dilde dört akım olduğunu söyler.[762] Sait Sadi Danışmentgazioğlu kitap adlarının yanlış yazıldığını, terimler sözlüğü yerine terim sözlüğü denilmesi ve bilim adlarının Türkçeleştirilmesi gerektiğini, sözlük yerine sözcüklük, Seçiciler Kurulu yerine Seçici Kurul, Genel Kurul yerine Üye Topluluğu, Bakanlar Kurulu yerine Bakan Kurulu denmesi gerektiğini söyler. Ardından sözü alan Komisyon Sözcüsü Semih Tezcan, özetle, Fransızca-Türkçe Sözlük hakkında eleştiriler yapıldığını Tahsin Saraç tarafından hazırlanan yeni bir Fransızca-Türkçe Sözlük'ün basımda olduğunu, Arapça-Türkçe Sözlük'ün basılmaması talebini bilimsel olarak sakıncalı bulduklarını,

---

[760] Tutanaktaki ifade aynen bu şekildedir. (Bk. **A.e.**, s. 75.)
[761] Tutanaktaki ifade aynen bu şekildedir. (Bk. **A.e.**, s. 76.)
[762] Aydın, görüşünü şöyle tasnif eder: *"1- Tutucuların dil anlayışı, 2- Devrimcilerin dil anlayışı"* Tutucuların da devrimcilerin de ikiye ayrıldığını söyleyen Aydın, bunların: *"1- Tutucuların bağlı olduğu akımlar: a-Osmanlıca b-Yaşayan dil 2- Devrimcilerin bağlı olduğu akımlar: a- Özleştirmecilik, b- Arıtmacılık"* (Bk. **A.e.**, s. 79.)

etimolojik sözlüğün gerçekleşmeyen bir görev olduğunu, ancak doğrudan kolu ilgilendirmediğinden raporda yer almadığını, Türkçe Sözlük'ün hazırlanması ile dil devriminin gidişinin birbirinden farklı olduğunu, sözlüğün dayatmada bulunamayacağını, *sadist* ve *garantör* sözcüklerinden bahsedildiğini, ancak bu kelimeler kullanılıyorsa aynı yolla oluşturulan *emektar* ve *gidişat* sözcükleri gibi sözlüğe gireceğini ve yanlış olduğu ya da yabancı olduğu için bir kelimenin sözlükten çıkarılamayacağını ifade eder. Ardından Sözlük Yarkurulu raporu oy birliğiyle kabul edilerek oturum saat 12.45 itibarıyla noktalanır.[763]

İkinci oturum saat 14.45 itibarıyla başlatılarak Terim Yarkurulu raporu[764] okunur ve müzakereleri yapılır. İlk sözü Recep Topkan alarak pulculuk terimlerinin Türkçeleştirilmesi gerektiğini söyler. Akabinde söz alan Satı Erişen, raporda matematik ve tıp terimlerinin geçiştirildiğini ve bu sorunun müzminleştiğini ifade eder. Ardından söz alan Doğan Aksan, hekimlik terimleri sorununun en kısa zamanda çözülmesi gerektiğini ve dil hocası olmasına rağmen aldığı ilacın reçetesini tam anlamakta zorluk çekiyorken başkalarının daha da zorlanacağını belirtir. Daha sonra söz alan Mehmet Aydın, ilköğretime yönelik terimler sözlüğüne ihtiyaç olduğunu söyleyerek dışarıdan gelen sözcüklere karşılık bulunması hususunda Kurumun TSE ile iş birliği yapmasını teklif eder. Bir diğer üye Osman Bolulu, terim çalışmalarının iç açıcı olmadığını ve terimi olan dilin bilimsel olabileceğini, bilimle uğraşan ve Türk diline gönül vermiş insanlar olduğu hâlde üyelerin büyük kısmının yazar, edebiyatçı ve öğretmenlerden oluştuğunu, ancak Kurumun, teknik bilim dallarıyla uğraşanlara da açılması gerektiğini ifade eder. Akabinde söz alan Fahrettin Kerim Gökay, Tıp Fakültesinde kurulmuş olan terim encümeninin çalışmalarından faydalanılmasını teklif eder. Ardından Ali İhsan Beyhan, geniş kitlelere hitap etmelerinden ötürü radyo ve televizyon terimlerinin ele alınması gerektiğini TRT'nin kullandığı öz Türkçe olmayan terimleri beğenmediğini söyler. Mehmet Yazıcı ise bilim-teknik terimlerinin yabancı dilden alındığı için bu alanda geri kaldıklarını, dil bilgisi terimleri sözlüğünün yapılamadığını, bilim-teknik tahsili için Batı'ya gidenlerin bilim-teknik yerine başka konularla ilgilendiğini ve bu kişilerin Türkiye'ye döndüklerinde de bilim-teknik alanında hiçbir şey öğrenmedikleri hâlde çok şey öğrenmiş gibi yaptıkları eleştirisinde

---

[763] Bk. **A.e.**, s. 68-83.
[764] Bk. **A.e.**, s. 85-89

bulunarak Türk Dili dergisinde sayfa sayısının terimler için çoğaltılması ve yılda birkaç kez terimlere ilişkin özel sayı çıkartılması teklifinde bulunur. Üyelerden Halit Tarancı, siyaset alanında terimlerin Türkçe olmayışının eksiklik olduğunu, Anayasa'nın Türkçeleşme oranının %63'te kaldığını ve yeterli olmadığını belirtir. Orhan Şaik Gökyay ise terim çalışmalarının övünç kaynakları olduğunu, hekimlikle ilgili eski kitapların taranarak hastalıkların ve ilaçların yapımında kullanılan ot ve köklerin Türkçelerini bulmanın mümkün olduğunu, bu yolu takip ederek gereksiz yorgunluktan kurtulmuş olunacağını ifade eder. Akademisyen üyelerden Cavit Orhan Tütengil, terim konusunun bağımsızlık, çağdaşlaşma ve gelişimin temeli olduğunu, toplumun Batılılaşması neticesinde Türkçeye yeni yabancı sözcüklerin akın ettiğini, Kurum dışındaki çoğu çalışmaların imrendirici düzeyde olduğunu söyleyerek üç ayda bir yayımlanacak Bilim ve Dil adlı bir dergi çıkarılmasının gerekli olduğunu söyleyerek terim çalışmalarının artan gelişme hızına yaklaştırılamaması durumunda bu savaşın kazanılamayacağı öngörüsünde bulunur.[765] Diğer bir üye Adnan Onart, Tarancı'ya katıldığını, özleşmenin terimlerde istenilen başarıyı yakalayamama sebebinin görev almaktan kaçınan ya da aldıkları görevi yarım bırakan üniversite mensupları olduğunu savunarak üniversitelerde yapılan yabancı dille eğitimin Türkçenin bilim dili olmasını engellediğini söyler. Teknik sahada çalışan üyelerden Selim Rahim Suntur, uluslararası kuruluşlarla temasa geçerek terimlerin nasıl yapıldığını araştırdığını ve bunu kurula sunduğunu, İsrail'in bu hususta ilerleme kaydederek teknik terimlerin hepsinin İbranice olmasını sağladığını, zira bütün dallarda yetişmiş uzmanlarının olduğunu, Türkiye'de ise uzmanların görev almaktan kaçındığını ifade eder. Eski üyelerden Süleyman Nuri Öz, Anayasa'da Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dili Türkçe denmesine rağmen isminde *"prodüktivite"* ve *"ofis"* gibi sözcükleri barındıran resmî kuruluşlar olduğunu ve bu isimlerin

[765] Türk diline özel önem verdiği bilinen ve Türkçe ile ilgili çeşitli mecralarda beyanatları da olan Oktay Sinanoğlu, kitabında şunları kaydeder: *"Türkçe kenarda köşede kalmış, pek az insanın konuştuğu, bu günün gereklerine, tekniğine, bilimine yetmeyecek, iç yapısı zayıf, cılız, önemsiz bir dil midir? Hayır!*
…
Batılı dilcilerin hayranlıkla söyledikleri gibi, kesin ve seçik, kendi kendini içinden türetebilen her yeni konuya yetişebilen her Türk'ün kolayca anlayabileceği yeni türeyen sözleri ile işlendikçe zenginleşen bir dildir." (Oktay Sinanoğlu, **Bir Nev-York Rüyası "Bye-Bye" Türkçe**, İstanbul, Otopsi yayınları, 2000, s. 53-54.) Dolayısıyla bilim-teknik alanındaki gelişmelerin hızına yetişmekte ve terim üretmek için dili işlemekte yaşanan sorunlar kısır siyasi çekişmelerin bir neticesidir.

Türkçeleştirilmeleri gerektiğini savunur. Öğretmen üyelerden Osman Turgut Pamirli, TDK'nin içe dönük bir yapıda olduğunu, kamuoyunda otorite olmasını istediklerini, Türkçesi varken yabancı terimlerin kullanılmasını yadırgadığını söyler. Dil bilimci ve mühendis kökenli üyelerden Aydın Köksal, teknik terimlerin dünya çapında 500 bin, buna karşılık Türkçe Sözlük'te Türkçe kökenli sözcük sayısının 40 bin dolayında olduğunu ve bu sayının bilimle uğraşacak kuşakların sorununu çözmeye yetmeyeceğini, Batı kaynaklı yeni Osmanlıcanın oluşmasından endişe ettiğini, bilimin terim demek olduğunu, terimlerin kavramsal yönden ince ayrımlarıyla geliştiğini, bu inceliklerin terimlerin yapısına kazandırılamaması hâlinde Türkçeye de bilime de sahip çıkamayacaklarını, Bilim ve Dil adı altında bir dergi çıkarılması teklifinin önemli olduğunu, TÜBİTAK'ın çıkardığı Bilim ve Teknik dergisinin dil açısından yüz karası olduğu hâlde elli bin adet sattığını ifade eder. Bir diğer üye Ali Rıza Önder, Türk Dili dergisinde Batı kökenli sözcüklere karşılıklar sayfasının arttırılarak sürdürülmesi ve terim sözlüklerini dağınık durumdan kurtarmak için genel bir terim sözlüğünün basılması gerektiğini belirtir. Hukukçu üyelerden Sami Selçuk, yabancı sözcüklere farklı karşılıklar verildiğini, *iddianame* kelimesine *suçlama yazısı, sav belgesi, iddia kağıdı* denildiğini, bu dağınıklığı sonlandırma işinin TDK'ye düştüğünü ifade eder. Ardından Yarkurul Sözcüsü Abdullah Kızılırmak sözü alarak özetle, matematik terimleri konusunun müzmin bir hâl aldığını ve çok uzadığını, bu işle uğraşanların dil devrimine inanmadıkları için uluslararası terimleri yeğlediklerini, hekimlik terimleri sözlüğünün hazırlandığını, önem sırasına göre diğer çalışmaları sıraya koyduklarını, çeşitli kuruluşlarla iş birliği yaptıklarını, MEB ile aralarını düzeltmeye yönelik girişimlere başlanması gerektiğini, üniversitelerle sıkı iş birliği kursalar da Türk diline gönül veren akademisyen sayısının çok olmadığını, eski tıp kitaplarından faydalanılması düşüncesine katıldıklarını ve diğer bilim alanlarında da benzer bir çalışmanın yapılması gerektiğini, Bilim ve Dil adlı derginin çıkarılması düşüncesine de katıldıklarını söyler. Arkasından sözü Kol Başkanı Emin Özdemir alarak özetle, terimler konusunun TDK'nin ana sorunlarından biri olduğunda birleştiklerini, terimleri Türkçeleştirilmesi ile terim çalışmalarının Kurumun dışında da yapılması şeklinde iki çalışma usulü belirlediklerini ve bu konuda ilerleme sağlandığını, terim çalışmalarını insan bilimleri, doğal ve deneysel bilimler, uygulamalı bilimler, güzel sanatlar ve spor olmak üzere beş başlıkta topladıklarını ifade eder ve Osmanlıcaya

karşı nasıl galibiyet kazanıldıysa terim savaşının da aynı şekilde kazanılacağını belirterek konuşmasını noktalar. Akabinde Terim Yarkurulu raporu, oy birliğiyle kabul edilir.[766]

Bu işlemin ardından Yayın-Tanıtım raporu[767] okunarak müzakerelere başlanır. İlk sözü alan Osman Turgut Pamirli, dergi tirajının düşük olduğunu, derginin ilkokul öğrencilerine de hitap etmesi gerektiğini, Millî Eğitim Bakanı'nın derginin okullara girişini yasakladığını, ve Kurumun bu duruma itiraz etmediğini, dergide yurt dışındaki Türklere vatan hasretini giderecek ve dil sevgisi kazandıracak yayımlar olması gerektiğini söyler. Abdülkadir Karahan ise derginin yazar kadrosunun genişletilmesi gerektiğini ifade ettikten sonra *"Osmanlıca"* diye bir kavram olmadığını, Eski Anadolu Dili, Anadolu Dili, Türkiye Türkçesi olduğunu, halkın anlamadığı ve garipsediği dille kelime türetilirse MEB ve Kültür Bakanlığını karşılarında bulmalarının tabii olduğunu, kolda çalışanlara daha geniş imkanlar verilmesi gerektiğini söyler. Üyelerden Refik Topkan, eserinin basımı için başvurduğu Türk Dili dergisinde katı bir tekel olduğunu savunur. Süleyman Nuri Öz, dergide, teklif ettiği Batı kökenli sözcüklere karşılık bulunması çalışmasının yapılmasından memnuniyet duyduğunu, ancak çalışma temposunun yetersiz kaldığını, dile sokulan yabancı sözcüklerin üç yolla dile girdiğini,[768] dergide çok şiir yayımlamaktansa Batı'dan gelen kelimelere karşılıkların yayımlamasının daha doğru olacağını ifade ederek Kurumun dergi ve öz Türkçe aleyhinde yazılanlara tepki göstermediğini söyler.[769] Ardından Satı Erişen, İbrahim Olgun, Ali Yüce, Özcan Atalay, Gündüz Akıncı, Ali İhsan Beyhan, İsmail Karaahmetoğlu da konuya ilişkin benzer değerlendirmeler yaparlar. Daha sonra sözü Cahit Külebi alarak on altı yıldır çalıştığı Türk Dili dergisinde tek bir dizesinin bile yayımlanmadığını, bazı üyelerin yazılarının yayımlanmamasından dolayı kolu suçladıklarını, kendilerine her ay bin

[766] Bk. **A.e.**, s. 90-106.
[767] Bk. **A.e.**, s. 107-111.
[768] Tutanak kayıtlarına göre Süleyman Nuri Öz, yabancı kelimelerin *"züppelikle", "bilgiçlikle" ve "gerçekten karşılığını bulamamakla"* dile girdiğini ifade etmiştir. (Bk. **On Beşinci Türk Dil Kurultayı-1976**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977, s. 116.)
[769] Tutanak kayıtlarına göre Süleyman Nuri Öz, Türk Dili dergisi aleyhinde yazılmış bir yazıya karşı dergide yayımlanması için bir yazı yazarak Cahit Külebi'ye sunduğunu söyleyerek dergi aleyhinde yazı yazan kişinin Külebi'nin arkadaşı olduğu için yazdığı cevabi yazının okunmadan reddedildiği suçlamasında bulunmuştur. Cahit Külebi ise Öz'ün şahsını şaşırttığını, Kurumu kötüleyen bir yazının sahibine cevap vermeye değer görmediklerini ifade eder. Öz de Ömer Asım Aksoy'u tanık göstererek Külebi'nin *"Benim arkadaşımla aramı bozma."* dediğini nakleder. (Bk. **A.e.**, s. 115-117 ve 128-129.)

kadar şiir geldiğini ve hataları olsa da belli ölçütlere göre seçim yapmaya çalıştıklarını, tiraj düşüklüğünün sorumluluğunun kola yüklenemeyeceğini, derginin hem gençleri özendiren hem Kurum üyelerinin yazılarını yayımlayan hem de üst düzey bir sanat dergisi olması gerektiğine inandığını, Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulu, çalışmalarını genişletirse ve dergi sayfası arttırılırsa konuya ilişkin daha fazla yazı yayımlanabileceğini ifade ederek konuşmasını noktalar. Külebi'den sonra söz alan Mehmet Yazıcı ise, derginin hep aynı çizgide gittiğini, TDK'nin amacına yeterince hizmet etmediğini, söyleyerek Derleme-Tarama Komisyonu görüşmeleri esnasında konuşan ve TDK amaçlarına aykırı ifadeler olduğu iddiasıyla söyledikleri tutanaktan çıkarılan Fahrettin Kerim Gökay'ın yanlış anlaşıldığına inandığını söyler. Yazıcı daha sonra TRT ile iyi ilişkiler kurularak TDK'nin tanıtımına önem verilmesi gerektiğini de ifade eder. Enver Ziya Karal, Gökay'ı yanlış anlamadıklarını, tutanaktan çıkarma işleminin hakaret söz konusu olduğunda yapıldığını ve Oturum Başkanı'nın Gökay'ın ileride sıkıntı çekmemesi için bu işlemi yaptığını söyler. Orhan Barlas, Gökay'ın düşüncelerine katılmamakla beraber sözlerinin tutanaklardan çıkarılmasına katılmadığını, düşünce özgürlüğü içinde tartışıldığını, Gökay'ın tutanaklardan çıkarılan sözlerinin yeniden oylanarak tutanağa geçmesini söyler. Başkan ise bunun çok usulsüz olacağını, ifadelerin tutanaklarda kalmasının ağır sonuçlar doğurabileceğini söyleyerek sözü Yayın-Tanıtım Yarkurulu Sözcüsü Vecihi Timuroğlu'na verir. Timuroğlu özetle, yapılan eleştirilerin raporlarına yapılmadığını, Osman Turgut Pamirli'nin derginin ilkokullara kadar girmesi gerektiğini söylediğini, ancak böyle olursa derginin seviyesinin düşeceğini, Süleyman Nuri Öz'ün teklifine derginin sözlüğe dönüşeceği düşüncesiyle katılmadıklarını, raporda bilim dalında çıkarılması düşünülen derginin Terim ya da Sözlük Kolunca çıkarılmasını tavsiye ettiklerini, Türk Dili dergisinin yüz binler satmasını arzuladıklarını söyler. Müzakerelerin ardından rapor, oy birliği ile kabul edilir. Akabinde oturum saat 19.30 itibarıyla sonlandırılır.[770]

C- Üçüncü Birleşim Birinci-İkinci Oturumlar

Üçüncü birleşimin ilk oturumu 12 Temmuz 1976 Pazartesi yapılır. İlk sözü Fahrettin Kerim Gökay alarak *"Osmanlıca öğretilsin."* dediği iddiasıyla sözlerinin

[770] Bk. **On Beşinci Türk Dil Kurultayı-1976**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977, s. 48-141.

tutanaklardan çıkarıldığını, ancak önerideki amacının genel anlamda Osmanlıca öğretilmesi olmadığını ifade eder.[771] Osman Bolulu, Osmanlıca öğretilmesini savunmanın Kurumun yapısına ters düşeceğini ve Gökay'ın söylediklerinin tutanağa geçmemesi gerektiğini söyler. Mehmet Yazıcı, eski alfabeyle yazılmış çok değerli eserler olduğunu, Yunanca ve Latince klasiklerin özleşmiş dile çevrilirken kendi eserlerinin atıl kalmaması ve bilimsel yararın bunu gerektirdiğini söyler. Enver Ziya Karal, bu konuda tüzüğün amaç maddesinin göre hareket edilmesi gerektiğini söyler. Tekrar söz alan Gökay, verdiği önergeyi geri aldığını, ancak her yerde bu fikrini bir Atatürkçü olarak müdafaa edeceğini belirtir. Kurultay Başkanı, Gökay'ın önergesini geri alarak sözlerinin tutanaklardan çıkarılmasını kabul etmiş olduğunu söyler.[772] Ardından Bütçe ve Plan Yarkurulu raporu[773] ve Hukuk Yarkurulu raporu kurultayca kabul edilir.[774] Akabinde seçim sonuçlarının ilanıyla kurultay sonlandırılır.[775]

4.9.1. On Beşinci Türk Dil Kurultayına İlişkin Basına Yansıyanlar

Kurultaydan bir gün önce Cahit Külebi'nin kaleme aldığı bir yazının Cumhuriyet gazetesinde yayımlandığı görülmüştür. Bu yazıda, Cahit Külebi, TRT Danışma Kurulu toplantısında özleşmeye karşı çıkanların olduğunu, ancak çok az kişinin bu duruma itiraz ettiğini ifade eder.[776] Cahit Külebi, yazısında TRT

---

[771] Fahrettin Kerim Gökay, önerisinin *"Memleketin irfan hazinesinde, arşivlerimiz, kütüphanelerimiz doludur. Bundan başka tapu kayıtlarımız vardır. Genç nesil bunlara lakayttır. Dil Kurumu bu hususta bir kurs açar, yani iş arayan gençlik zümresi doludur. Bunlar Osmanlıcanın bir kısmını öğrenirler ve görev alırlar."* şeklinde olduğunu ifade etmiştir.

[772] Bk. **A.e.**, s. 143-145.

[773] Bk. **A.e.**, s. 146-171. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)

[774] Bk. **A.e.**, s. 182-193. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)

[775] **A.e.**, s. 193-210.

[776] Bu dönemde, daha önce müttefik olduğu TRT ile arası bozuk bir TDK karşımıza çıksa da basının özleşmeyle ilgili genel durumu hakkında Geoffrey Lewis şunları kaydeder: *"1970'lerin ortalarından itibaren gerçek ya da uydurulmuş Türkçe kelimelerin oranı basının haber sütunlarında düzenli olarak yüzde 70'ler seviyesini korumaktadır. Bazı yerlerdeyse bu oran, özellikle Cumhuriyet gazetesindeki baş makalelerde, yüzde 90'a hatta daha fazlasına ulaşmaktadır. Bu durumda ise çok sayıda okuyucu ya sözlüğe uzanacak ya da teknik terimlerin nadiren öz Türkçe ve daha çok bilindik olduğu spor sayfasına dönecektir. Cumhuriyet Genel Yayın Yönetmeni Nadir Nadi Abalıoğlu'nun yazılarını kendi yetiştiği yılların Türkçesi ile yazdığı ve sonra bunları öz Türkçeye çevirttiği bilinen bir gerçektir."* (Geoffrey Lewis, **Trajik Başarı**, Çev. Mehmet Fatih Uslu, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2004, s. 224.) Bu bilgiler ışığında özleştirme ürünü kelimelerin basında bu kadar yoğun yer aldığı düşünüldüğünde TDK'nin, özleştirme karşıtlığı üzerinden yaptığı çıkışın ana sebebinin TRT ile ittifakının bozulmasından duyduğu rahatsızlık olduğu anlaşılmaktadır.

toplantısında dile getirilen özleşme aleyhindeki görüşlere cevaplar verir ve özleşme karşıtlarının siyasal çıkar peşinde olduklarını yazar.[777] Cumhuriyet gazetesinde ertesi gün yayımlanan başka bir yazı da Oktay Akbal'a aittir. Akbal yazısında genel itibarıyla geçmiş kurultaylar vesilesiyle yazdıklarından farkı olmayan ana fikirler üzerinden hareket ederek Arapça, Farsça, İngilizce, Almanca yazan ve düşünen kişilerin Türk gibi davranamayacaklarını ifade eder. Akbal, TDK'nin kurulduğu günden itibaren çağdaşlaşma yolunda büyük katkıları olduğunu savunarak yazısını sonlandırır.[778] 10.07.1976 tarihli Cumhuriyet gazetesinde de kurultayla ilgili bir haberin olduğu görülür. Haberde kurultayın çalışmalarına başladığı aktarıldıktan sonra TDK Başkanı Macit Gökberk'in konuşmasının satır başları verilerek kurultayda, Türkçeye karşı çıkanların yerildiği yazılır.[779] 14.07 1976 tarihli Cumhuriyet'te Oktay Akbal'ın kurultayla ilgili bir köşe yazısının daha yayımlandığı görülür. Yazıda kurultay açılışında konuşma yapan Bülent Ecevit'in kurultaya gönderdiği bildiri tüm yönleriyle tahlil edilir. Buna göre Bülent Ecevit'ten iktibas ettiği *"kültür savaşı"* kavramı hakkında görüşlerini kaleme alan yazar, CHP kadrolarının konuya gereken önemi vermemesi sebebiyle kesin bir galibiyet elde edilemediğini ifade eder. Ayrıca CHP'nin Kurum aleyhine açtığı Atatürk mirasına yönelik anlaşmazlıkların konu edildiği davalar, yazar tarafından eleştirilir.[780]

TDK uygulamalarının muhalifi olan Tercüman gazetesinde ise bu kurultayla ilgili herhangi bir haberin ve köşe yazısının olmadığı görülmüştür. Bununla beraber kapanan Ulus gazetesinin bıraktığı yerden devam eden Cumhuriyet gazetesinde de haber ve köşe yazılarının bu kurultay için az olduğunu söylemek mümkündür. Bu kurultayla ilgili de basına yansımaların az olması, 1974 yılında yapılan Kıbrıs Barış Harekatı'nın hâlâ gündemin üst sıralarında olması ile bağlantılı olduğu sanılmaktadır. Dolayısıyla ülke güvenliğini ilgilendiren kritik konular söz konusu olduğunda basında ve toplumda dil tartışmalarının gündeme çok gelmediği müşahede edilmiştir.

[777] Cahit Külebi, "Anadilimizi Sevmeyenler", **Cumhuriyet**, 08.07.1976, s. 2.
[778] Oktay Akbal, "Dil Kurultayı Açılırken…" **Cumhuriyet**, 09.07.1976, s. 2.
[779] "Türk Dil Kurultayı Çalışmalarına Başladı, Olgunlaşan Türkçeye Karşı Çıkanlar Yerildi" **Cumhuriyet**, 10.07.1976, s. 1.
[780] Oktay Akbal, "Bu Kültür Savaşında…", **Cumhuriyet**, 14.07.1976, s. 2.

4.9.2. On Beşinci Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

Başkan Macit Gökberk, açılış konuşmasında akademilerde inanç olmadığını ifade ederek örtük manada TDK'nin inanç temelli bir kurum olduğunu bir kurultay ortamında ve yönetim düzeyinde ilk kez dile getirmiştir.[781] Kurumun en yetkili kişisi tarafından inancın öne çıkarılarak akademik yapılanma düşüncesi reddedilmiştir. Bu reddiye, Kurumun dogmatik ve tartışılmaz doğruları olduğu sonucuna ulaşılmasını beraberinde getirmiştir.[782] Tutanaklardaki müzakere kayıtlarına bakıldığında da Kurum, daha ziyade devrimcilik olgusu üzerinden inanç temelli olarak tanımlanmıştır. TDK uygulamalarının taraftarı basın mensuplarının ifadelerine bakıldığında da bu durum açık biçimde görülmektedir.

Kurultay açılışı münasebetiyle dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ve CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in gönderdiği telgrafların diline ve içeriğine bakıldığında Türk dili üzerinden derin siyasi kamplaşma ve üstünlük kurmaya çalışma durumu görülmektedir.[783] Bülent Ecevit'in bu kurultay için gönderdiği telgraftaki mesajın içeriği, kurultayın atmosferini siyasi zemine çekmiştir.[784] Nitekim 1970'li yılların siyasi görüşlerinin toplumu keskin çizgilerle ayırdığı, bu yıllarda sağ ve sol görüşle

---

[781] Başkan Macit Gökberk, bir önceki kurultayda yaptığı konuşmada bilinçlenme kavramı üzerinden bilime vurgu yapmakta iken bu kurultaydaki konuşmasında ise inanç mefhumunu öne çıkarmıştır.

[782] Bu duruma bir örnek, Çongur'un anılarına şöyle yansımıştır: *"Yine 15. Dil Kurultayında, aralarında yeni üyelerden Özer Ozankaya, Bilgin Adalı'nın da bulundukları ve imzaladıkları bir önerge, Kurumun hangi düşüncede olduğunu gösteriyor. Bu önergede bazı üyelerin amaçtan 'büsbütün ayrılmış' oldukları, 'Kurumu saptırmaya çalıştıkları' için Başkan tarafından konuşmalarına izin verilmeyerek sözlerinin kesilmesi ve hatta haklarında 'Türk Dil Kurumu üyeliğinden uzaklaştırma' işlemi yapılması önerilmiştir!"* (Çongur, **A.e**, s. 94.)

[783] *"...Bülent Ecevit ateşli bir öz Türkçecidir. Hele bazı ifadeleri -ki yazılarından ziyade konuşmalarında daha çoktur- âdeta anlaşılmazdır. Yine de gittiği her yerde kalabalıkları etkilemiştir. Kalabalıktaki her dinleyicinin onun dediği her şeyi anlayamamış olması ihtimali mevcutsa da karizması ile öz Türkçeyi halka tanıtıp sevdirmiştir."* (Geoffrey Lewis, **Trajik Başarı**, Çev. Mehmet Fatih Uslu, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2004, s. 225.) Bu bilgiler ışığında Bülent Ecevit'in siyasi fayda teminin de öz Türkçeyi bir sembol olarak kullandığı söylenebilir. Dolayısıyla kurultaya gönderdiği telgrafın dili siyasi miting üslubunu andırmaktadır.

[784] *"Aynı zamanda Kurum üyesi de bulunan Bülent Ecevit, baştaki hükûmetin 'Türk toplumunu çağdaşlaşmaktan uzaklaştırmak ve Türk ulusunu kendi kendine yabancılaştırmak için Atatürk devrimciliğinin, Atatürk milliyetçiliğinin ve Türk Cumhuriyetinin kültür temellerini içinden çökertmeğe yönelmiştir.' şeklinde bir değerlendirme yaptı ve 'Bu durumda Türk Dil Kurumunun ve Türk Tarih Kurumunun aralarında danışarak ve işbirliği yaparak Atatürkçü Türk milliyetçiliği doğrultusunda etkin bir kültür savaşı açmaları gereğine inanıyorum.' diyerek düşüncesini ortaya koydu. Görüşleriyle bir kesimin saygısını kazanan bir siyaset adamı olarak baştaki hükûmet için 'Türkiye Cumhuriyetinin kültür temellerini çökertmeye yöneltmesi' ve 'bir iş birliğine gidilerek kültür savaşı' açılmasını ifade edebilmesi, bana göre anlaşılır bir şey değildi."* (Çongur, **A.e**, s. 90)

birbirinden ayrılanların dil anlayışının da birbirinden ayrıldığı ve siyasi partilerin, derneklerin, basın kuruluşlarının yayınlardaki dil kullanımına bakıldığında uygulamada farklılıkların görüldüğü, 70'lerin dil tartışmalarında en hararetli dönem olduğu her siyasi partinin kendi ideolojisine uygun bir dil politikasının var olduğu vurgulanmıştır.[785]

Yönetim Kurulu raporunda okullardan, öğretmenlerden ve diğer bakanlıklardan toplanan bilgilerin resmî nitelikteki Yönetim Kurulu raporunda yer alması ve dönemin hükûmetiyle yaşanan sorunlara örnek olarak sunulması, TDK'nin resmî kurumlarla ilgili ciddi bir bilgi ağına sahip olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla Kurum daha önce de belirtildiği üzere bilinen anlamda dernek hüviyetinden ziyade siyasi bir camia gibi hareket etmiştir.[786] Netice itibarıyla Kurum yöneticilerinin de taraf olduğu bu dil kavgaları aslında siyasi açıdan üstünlük sağlama gayreti olmuş, Türkçenin kendi mecrasında inkişafını olumsuz yönde etkilemiştir. Raporda kural dışı türetmeler nedeniyle özleştirmenin tümüyle yanlış gösterilemeyeceği ifade edilmiştir. Ancak kurultay tutanaklarında, kural dışılığı düzeltmek için girişimde bulunulup bulunulmadığına dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

TDK, ilk kez bu kurultayda yabancı dille öğretime karşı duruş sergilemiştir ve bu doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Zira yabancı dille eğitim modelinin yaygın hâl alması, Türkçenin bilim-teknikte ilerleyememesi sonucunu beraberinde getirebilecek bir olgudur.[787] Selim Rahim Suntur'un kurultay boyunca teknik yazı ve konuşmaya ilişkin belirlenmiş dil kurallarının olmamasının teknik alanda çalışanları

---

[785] Gönülal, **A.e**, s. 144.

[786] *"...Aksoy 1967'den itibaren Millî Eğitim Bakanlarının sadeleşme akımını engelleyici genelgeler yayınladığını, 1971 yılından sonra gelen hükûmetlerin de 'yıkıcı dil politikaları' uyguladıklarını ifade etti. Bu sözlerle Bülent Ecevit'in görüşlerinin benimsenmesi gibi bir durum sergilenmiş olmuyor muydu? Bu da üzerinde durulması gereken bir diğer noktaydı, diyebilirim. Hatırlanacak olursa, 1950 yılından sonraki iktidar, sadeleşmeye müdahalesiyle şikâyet konusu olmuştur. O dönemin, siyasî bir görüşle hareket etmesi nasıl eleştirilmişse, bu kurultaydaki beyanlar da aynı yolda gidişin devam ettiğini gösteriyordu dersek, doğruyu söylemiş oluruz. Görüldüğü gibi 'aşırı sadeleşme' ve 'eskiye dönüş' konularında aşırılık daima bir mesele olmuştur. Türk Dil Kurumu, siyaset yapanların tavrına göre hareket etmemeye büyük bir dikkat göstermeliydi. Bunu yapmamak, geçen yıllar içinde Kurumun zor durumda kalmasına sebep olmuştur."* (Çongur, **A.e**, s. 90.)

[787] *"Bilim dili olarak Türkçemizin yaşadığı sorunların en önemli nedenlerinden biri yabancı dille eğitim yapılmasıdır. İnsanlardan kendilerine yabancı olan, tam hâkim olmadıkları bir dilde başarılı, yaratıcı bilimsel çalışmalar yapmalarını bekleyemeyiz. Yabancı dille yapılan eğitimde, öğrencilerin o dili öğrenmeye çalışırken kendi ulusal dillerinde yetkinleşmeleri, ulusal dillerinin özelliklerini bilmeleri çok zordur."* (Hatice Vargelen, "Bilim Dili Olarak Türkçe", **Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi** , s. 2, 2012, s. 92.)

güç durumda bıraktığı yönündeki tespiti, *"teknik yazıda dil bilgisi"* kurallarının belirlenmemesi sorununu göstermesi bağlamında dil tartışmalarına önemli bir boyut getirmiştir. Suntur'un dikkat çektiği sorunun günümüze de yansımaları bulunmaktadır.[788] Dil Bilgisi raporunun müzakerelerinde Yazım Kılavuzu'nun toplumun gerisinde kaldığı görüşünün ifade edilmesi dikkat çeken bir ifadedir. İmlada birliğin olmaması bütün diller için geçerli olduğu gibi Türkçenin de aleyhine bir sorun alanıdır.[789] Fahrettin Kerim Gökay'ın Dil Bilgisi Yarkurulu raporu görüşmelerinde Kurumun sınırlı bir müfredatla ve Arap harfli eski eserlerin latinize edilmesi için ihtisas düzeyinde Osmanlıca kursu açılmasına yönelik verdiği önerge[790] hakkında yaptığı konuşmada söylediklerinin tutanaklardan çıkarılması bilimsellik ve düşünce özgürlüğü açısından olumsuz bir durum olmuş ve kendini inanç temelli olarak tanımlayan Kurumun bu kimliğini perçinlemiştir. Gökay'ın, önergesini geri çekmek zorunda kalması dönemin atmosferini göstermesi açısından da oldukça önemlidir.[791]

---

788 *"Bir dilin, bilim dili niteliğine sahip olması çok önemlidir. Eğer bir ülkenin ulusal dili, bilim dili olma konusunda yetersiz kalıyor ve bilim dili olarak yabancı bir dil kullanılıyorsa, o ülkede bağımsız ve yaratıcı çalışmalar yapılmasını bekleyemeyiz. Bu durum aynı zamanda bilim adamı ile halkın arasındaki iletişimi zayıflatacak, bu da bilimsel çalışmaların geniş kitlelere yayılmasını önleyecektir… Bir dilin bilim dili olmasında konuşulduğu ülkede bilime önem verilmesi ve bilim üretiminin olması da büyük önem taşımaktadır. Eğer bir ülke bilim üretemez ise üretenlerden alır ve üretenlerin adlandırdığı şekilde kullanmak durumunda kalabilir."* (Hatice Vargelen, **a.g.m.**, s. 89-90.)

789 *"Kılavuzlar arasındaki uyuşmazlık ve dolayısıyla Türkçenin imlasının tek bir kurumdan sorulmadığı gerçeği, yazım konusunda bir 'otorite boşluğu' yaratmış, kurallara uygun yazarken taşınması gereken sorumluluğu aşındırmış olabilir. Bazı imla sorunları ise kural bilmezlikten ya da daha doğrusu kuralların içselleştirilmemesinden kaynaklanır (parçacıkların ayrı yazılmaması gibi). Bu gibi sorunlar için, okulda kullanılan öğretme yöntemleri ve sonuçları araştırılıp, kuralları daha iyi öğretme yolları bulunmalıdır."* (Astrid Menz, "Kılavuzlarda ve Kullanımda Türkçe İmla", **Türkiye'de Dil Tartışmaları**, Der. Astreid Menz, Christoph Schroeder, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 69.)

790 Bu önerge ile ilgili Fahrettin Kerim Gökay'ın kaleme aldığı *"Dil Konusunda Bir Öneri"* başlıklı bir açıklama yazısının Cumhuriyet gazetesinin 25.07.1976 tarihli nüshasının 2. sayfasında yayımlandığı görülmüştür. Gökay, açıklamasında özetle söz konusu önergeyi, arşiv bakımından zengin olan ülkemizde bu arşivlerde bulunan kayıtları okuyabilen insan sayısının azalmasından dolayı üzüntü duyduğu için vererek ihtisas kursları açmayı teklif ettiğini söyler. Ancak kurultayda bu önergesi yüzünden çıkan söz düellosundan dolayı önergesini geri çektiğini belirten Gökay, iki defa kürsüye gelerek bu önergenin Kurumun amacına uygun olmadığını dile getiren Enver Ziya Karal'ın haksız olduğunu ekleyerek tüzüğün 5/c maddesine göre önergesinin amaca aykırılık teşkil etmediğini savunur. Gökay, yabancı terimlerin istilasından serzenişte bulunduktan sonra ülkemizin irfan hazinelerinden faydalanmak için ihtisas düzeyinde Osmanlı Türkçesi öğretmeye yönelik kurs açmanın dil devrimine aykırı olmadığının altını çizer.

791 *"Dilbilgisi Yarkurulu raporu görüşülürken gösterilen tepki de 15. Dil Kurultayının unutulmaz olaylardan biridir. Bu raporun görüşmeleri sırasında, Kurumun belki en eski üyesi olan Fahrettin Kerim Gökay da söz aldı, düşüncelerini anlattı ve bir değerlendirme yaptı. Ama 'Osmanlıca öğretime Kurumun yardımcı olması yolundaki öneri ve görüşleri, Kurum amacına aykırı düştüğünden konu ile ilgili konuşmaların tutanaktan çıkarılmasına oy birliğiyle karar verilmiştir.' denilerek tutanağa geçirilmedi. Eski bir üye ve aynı zamanda bir dil sevdalısı olan Gökay, Kurumun amacına ters düşen*

Coşkun Ertepınar'ın Sözlük Yarkurulu raporu müzakerelerinde dil kararları ve uygulamalarında orta yolu önermesi, bazı üyelerin Kurum kararlarına muhalif çizgide olduğunu göstermiştir. Buna karşılık Ertepınar'a karşı sert bir üslupla suçlamaya varıcı bir dilin kullanılmasına divanda engelleyici bir tedbirin alınmaması da dikkatimizi çekmiştir. Dolayısıyla kullanılan sert üslup, Kurumun politik refleksleri ile Başkan Gökberk'in işaret ettiği ve Kuruma şekil vermiş olan inancın yoğunluğunu göstermesi bakımından önemli bir dil tartışması, hatta kavgası örneğidir.[792] Kurum anlayışının savunulduğu sert üsluplu bu sözlerde dil uygulamalarına ilişkin dogmatik tutumun izlerini sürmek de mümkündür. Ayrıca bir kelimenin mecaz anlamına bağlı olarak kalmasına izin vererek temel anlamının sözlüklerden tasfiye edilebileceğine dair dil bilimsel bir kurala rastlanmamıştır.

Bir kurultayda ilk defa bir kolun (Yayın ve Tanıtma Kolu) geçmiş iki yıllık faaliyetlerinin neredeyse bütünüyle başarısız ve yetersiz olduğu rapora geçmiş ve buna kurultayda hiçbir itirazın yapılmadığı görülmüştür. Raporun böyle çıkması Kurumun genel yayın politikasının daha sert eleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Seçiciler Kurulu raporlarının kamuoyuyla paylaşılmaması, ödüllerin dağıtımıyla ilgili şaibe söylentilerini beraberinde getirmiştir. Türk Dili dergisinde yazarına sorulmadan kelimelere yapılan müdahale ile ilgili Kurumun ikircikli tutumu da eleştiri konusu olmuştur.[793]

---

bir görüş mü ileri sürmüştü? Hayır. Dilin aşırı sadeleşmesinde ayak direyenlerin görüşleri doğrultusunda düşünmediği için sözleri tutanaktan çıkarılmıştı!" (Çongur, **A.e**, s. 92.)

792 Başka bir tartışmanın da Pamirli tarafından başlatıldığı Rıdvan H. Çongur'un anılarına şöyle yansımıştır: *"Sözlük Yarkurulunda bir tartışma dikkatimi çekmiştir. Osman Turgut Pamirli, benimsenen tutumun yanlışlığına örnekler verdikten sonra dedi ki: 'Bir dilin anayasası sözlüğüdür. Bu, eğer yaşayan dilde uygulanmamış, değerlerden düşmüşse, onu da tarihî sayfasına göndeririz ama terk edemeyiz. Bundan kırk sene önce 'dolmuş' var mıydı, 'kaptıkaçtı' var mıydı? Millet bunu kendi şuurunda yaratıyor. Türk dilinin sözlüğü daha ciddi çalışma, inceleme ister. Bu Kurumun akademik bir çıkışıdır. Bir noktaya daha değineceğim. Birkaç yıl içinde 'öz Türkçe' diye bir söz yaygınlık kazanmaya başladı. Özellikle Dil Kurumu yönetiminde bazıları benimsedi bunu. Öz Türkçe diye tutturdu gittiler! Öz Türkçe olunca bir de Türkçe vardır, yani özü olmadan önce aslı olur. Soruyorum kendilerine siz öz Türkçecisiniz ama o Türkçe nedir, var mı Türkçe, Osmanlıca? Osmanlıcanın orantısı şudur: 16. yüzyılda %60 Arapça, %30 Farsça, %10 Türkçedir. Buna Türkçe demenin yeri var mı?"* (Çongur, **A.e**, s. 92-93.)

793 *"Bu satırları okuyanlara Türk Dili dergisinde kaleme aldığımız bir yazının başına gelenleri anlatarak başka bir örnek verelim. Dergide çıkan bir yazımızda bazı kelimelerin, kullanmadığımız halde değiştirilerek yayınlandığını gördük. Bir yazarın görüşü alınmadan, düşüncesi sorulmadan kelimeleri değiştirilebilir mi? 'imkân' kelimesi nerede geçiyorsa 'olanak' olarak değiştirilmiş, öyle yayınlanmıştı. Derginin teknik işler sorumlusu (Ali Püsküllüoğlu) yazarına sormadan 'öz Türkçesi budur.' diyerek bütün imkânları olanak yapmıştı. Konuştuk kendisiyle, böyle değişikliği yapma hakkını nereden aldığını sorduk. Cevabı son derece açık, ama şaşırtıcıydı: 'Türk Dili dergisinde, yeni ve öz Türkçe karşılıkları*

TDK ve taraftarlarını bu yıllarda destekleyen Cumhuriyet gazetesinde kurultaya dair yayınlar olmasına rağmen TDK muhalifi Tercüman gazetesi, kurultaya ilişkin hiçbir habere sütunlarında yer vermemiştir. Tercüman gazetesinin geçmiş yıllarda Ahmet Kabaklı, Tarık Buğra ve Ergun Göze gibi kalemler aracılığıyla dil ile ilgili köşe yazıları üzerinden Kurumu ve kurultayları eleştirdiği bilinmektedir. Ancak, bu kez hiçbir köşe yazısının dahi Tercüman gazetesinde yer almadığı görülmüştür. Tercüman gazetesi böylece Kuruma olan muhalefetini, Kurumun faaliyetlerine sayfalarını kapatarak gösterdiği gibi Kurumun faaliyetlerinin önemsenmemesi gerektiğini de bu yolla vurgulamaya çalışmıştır. Geoffrey Lewis'in verdiği bilgiye göre Kurum muhalifleri; Kubbealtı Cemiyeti, Kubbealtı Mecmuası, Muallimler Cemiyeti ve Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti üzerinden örgütlü bir çalışma içine girmiştir.[794] Kurum muhalifleri, topluma seslenmek için bu yolu tercih etmiş ve TDK faaliyetlerine haber değeri vermemiştir. Bu durum, 1951 yılında Olağanüstü Türk Dil Kurultayı seçimlerinde istediği sonucu alamayan DP'nin, Kurumu *"kendi hâline"* bırakmasını hatırlatmaktadır. Dolayısıyla basında da Tercüman gazetesi, bu yıllarda Kurumu *"kendi hâline"* bırakma tercihinde olmuştur.

4.10. On Altıncı Türk Dil Kurultayı (08-11 Temmuz 1978)

A- Birinci Birleşim Birinci-İkinci Oturumlar

On Altıncı Türk Dil Kurultayı 08 Temmuz 1978 Cumartesi günü açılmıştır. Kurum Başkanı Şerafettin Turan, açılış konuşmasında özetle, Türkçenin özleşmesi sürecinde 1932 yılında belirlenen ilkelerin yabancı ögeleri atmak ve halk ile aydınlar arasındaki iki dil varlığını ortadan kaldırmak olduğunu söyler. TDK uygulamalarının engellemelere ve suçlamalara karşın büyük çoğunlukla benimsendiğini belirten Turan, hâlihazırda Batı dillerinden terim ve deyimleri kullanmayı tercih edenler olduğunu,

---

varken eski kelimeler kullanılmamalı. Böyle kelimeleri değiştirme kararı var.' Fakat aynı sayıda Agâh Sırrı Levend'in de bir yazısı vardı ve kullandığı 'imkân' kelimelerine dokunulmamıştı. İki yazara, iki ayrı tutum gösterilmekteydi. 'Niçin bunlara dokunmadınız?' dediğimizde Türk Dil Kurumu Başkanı'nın yazısına dokunamayacakları şeklinde bir cevap aldık. Bu yazı, bizim yıllardır yazdığımız Türk Dili dergisindeki son yazımız oldu. Üyesi olduğumuz Kurumun dergisinde, böyle bir tutumun sergilenmesi üzerine, bir daha yazı yazmama kararı aldık. Uzun bir süre dergiye yazı vermememiz bu yüzdendir." (Çongur, **A.e.**, s. 98-99.)

[794] Geoffrey Lewis, **Trajik Başarı**, Çev. Mehmet Fatih Uslu, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2004, s. 223-224.

ancak Ziya Gökalp'in ifadesiyle *"Lisanî Kapitülasyonlar"* demek olan bu tutumun sona erdirilip okumuş-okumamış herkesin anlayabileceği öz Türkçenin gelişmesiyle bu kesimlerin güçlerini yitirdiklerini söyler. *"Kardiyoloji, marketing ve brifing"* sözcüklerini kullanmakta direnen aydınları ve yabancı tabelalara ses çıkarmayan yerel yönetimleri Türkçeyi savunmaya çağıran Başkan Turan, Kuruma yöneltilen uydurmacılık suçlamasının haksızlık olduğunu, Kamus-i Türkî'de %34 olan Türkçe oranının Türkçe Sözlük'te %53 seviyesine ulaştığını, Kurum olarak sözlük, yazım ve terim kılavuzları ile dil bilgisi çalışmalarına büyük önem vererek bu alanda yapıtlar sunduklarını ifade ederek konuşmasını sonlandırır.[795]

Ardından Başbakan Bülent Ecevit,[796] konuşmasını yapmak için kürsüye gelerek özetle, Kurumun Türkçeyi özleştirmede büyük çaba harcadığını, Türkçenin; özleşerek zenginleştiğini, terim ve sözcük türetmeden yana zengin bir dil olduğunu, özleştirmede amacın anlamayı, öğrenmeyi ve düşünmeyi kolaylaştırmak olması gerektiğini belirterek terim türetilirken Türkçe kurallara uyulduğunda her uzmanlık dalında terim türetilebileceğini, gelinen süreçte dilde bir ayrım kalmadığını, hükûmet olarak yeni terimler türetilebilmesi için her türlü desteği vermeye hazır olduklarını söyler. Ecevit, yayımlanan sözlüklerin olgunlaşma ve deneme sürecine bırakılmasının doğal olduğunu, ancak hükûmet olarak iş başındayken bu sürenin kısaltılmasında yarar gördüğünü, Gençlik ve Spor Bakanlığının *"özsunuş"*[797] toplantısında şahsının TDK'nin uygun gördüğü spor terimlerini ve diğer alanlarda belirlediği terimlerin kullanılmasını teklif ettiğini ve bu terimleri resmî kullanıma koymaya hazır olduklarını ifade ettikten sonra CHP'nin TDK ve TTK'nin çalışmalarını engelleme ve güçleştirme düşüncesinde olmadığını, aralarındaki Atatürk mirası davasının sonucu ne olursa olsun CHP'nin her iki Kurumun da yaşaması ve gelişmesi için elinden geleni yapmayı ödev saydığını ifade eder.

---

[795] Bk. **On Beşinci Türk Dil Kurultayı-1976**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977, s. 9-12.
[796] Edebiyatla çok ilgili ve şairlik yönü de bulunan Bülent Ecevit, bu yönlerinden kurultaylara ziyade siyasi kimliğiyle katılmış veya telgraflar göndermiştir. Ahmet Kabaklı'nın Tercüman gazetesindeki köşesine verdiği bilgiye göre Bülent Ecevit, verdiği bir demeçte şöyle demiştir: *"Bence Türk Tarih Kurumu ödevini yapmıyor. TTK bilimsel akademiden ibaret değildir. Atatürk, onu bir siyasi partiye bağlı (CHP'ye) kurmuştur. Ona belirli siyasi amaçlar vermiştir. Türk Dil Kurumu, amacına hizmet ediyor. Ama TTK amacının farkında bile değildir."* (Ahmet Kabaklı, "Ecevit'i Tanıyınız", **Tercüman**, 27.07.1972, s. 2.) Bununla birlikte bu konuşmasının sonlarında TDK'ye karşılaştırmalı sözlük ve dil felsefesi alanında çalışılması gerektiği şeklinde çağrıda bulunmasıyla Ecevit'in bir kurultay ortamına siyasi olmayan yönünün ilk kez yansıdığı görülmüştür.
[797] Bülent Ecevit bu kelimeyi *"brifing"* kelimesinin yerine teklif etmiştir. (Bk. **A.e.**, s. 15.)

Ecevit, SSCB'ye yaptığı son gezide Asya'nın pek çok bölgesinde Türkçe konuşulduğu için karşılaştırmalı Türkçe sözlük hazırlanması hususunda iş birliği yapılmasını önerdiğini söyleyerek felsefe alanında da önemli gelişmeler olduğunu, dilin başlıca düşünce aracı olmasından ötürü Türkiye'de artık dil felsefesine gereken önemi verme zamanının da geldiğini, Kurumun, yüksek öğrenim kurumlarıyla dil felsefesi çalışmalarına yönelmesinin uygun olacağını ifade eder. Bülent Ecevit son olarak halkın sınavından geçen sözcüklerin artık sözlük doldurabilecek duruma geldiğini ve TDK'nin Atatürk'ün açtığı yolda başarıyı yakaladığını ifade eder.[798]

Konuşmaların ardından yapılan oylamayla Necmettin Sahir Sılhan Kurultay Başkanı olarak seçilir. Ardından yönetim ve denetim kurullarına ait raporların okunmasının hemen akabinde bu raporların müzakeresinin yapılması kararı alınır.[799] Ardından Genel Yazman Cahit Külebi tarafından Yönetim Kurulu raporu[800] okunur. Bu raporda özetle, bilimsellikte donup kalmadan ve devrimcilikte günlük siyasal tartışmalara girmeden çalışıldığı ve halkla bütünleşildiği ifade edildikten sonra Kurumun bilimsel çalışmalar yaparak yüzyıllar boyunca el sürülmemiş dil hazinelerini ortaya çıkardığı belirtilir. Ayrıca Kurumun öteden beri ulusçu olduğu, tutucuların saldırısına uğradığı, ancak bu saldırıların son yıllarda duraklamaya başladığı ve devrimlere karşı olanların Osmanlıcayı geri getirmek istedikleri de raporda yer alır. Yönetim Kurulu raporunda On Beşinci Türk Dil Kurultayından sonraki süreçte basılan yeni ders kitapları ile *"ısmarlama ders kitapları*" sorununun ortaya çıktığı ve Kurumun hazırladığı *"Ismarlama Ders Kitapları Üzerine"* adlı raporun toplumda yankı bulması üzerine bu ders kitaplarından birkaçı dışında hepsinin öğretimden kaldırıldığı ifade edildikten sonra hükûmetin yasa dilini özleştirmeye başlamasından mutluluk duyulduğu da ifade edilir. Genel Yazman Cahit Külebi'nin okuduğu raporda, Batı kaynaklı terimlere karşılık bulma zorunluluğunun gittikçe arttığı ve hem Kurum içi çalışmalar hem de çeşitli bilim ve meslek kuruluşlarıyla konuyla ilgili iş birliklerinin sevindirici bir aşamaya geldiği de belirtilir. Son olarak çeşitli başlıklar altında teknik bilgiler verilerek raporun sunumunu tamamlanır ve oturum saat 13.00 itibarıyla sonlandırılır.

[798] Bk. **A.e.**, s. 12-17.
[799] Bk. **A.e.**, s. 26-37.
[800] Bk. **A.e.**, s. 37-43.

İkinci oturum saat 15.00 itibarıyla açılır. Akabinde Yönetim Kurulu raporu ile Denetim Kurulu raporu hakkında müzakerelere geçilir ve ilk sözü Süleyman Nuri Öz alarak Batı kaynaklı kelimeler hakkında bir liste yapılarak hükûmete sunulup sunulmadığı hakkında bilgi bulunmadığını söyler. Ardından söz alan İlhan Özdemir, dergide sanat değeri olmayan öykü ve şiirlerin yayımlandığını, Kurumun öz eleştiri sistemi olmadığından etkinliğini kaybetmeye başladığını belirtir. Akabinde Ali Saracoğlu, Türk Dili dergisi ile ilgili yaptığı eleştirilerin üstünden yıllar geçmesine rağmen mevcut sorunların devam ettiğini, derginin halktan kopuk olduğunu, bu minvalde, dergide yayımlanan ve Cahit Külebi'ye ait olan şiirin başlığının *"Köylü Biçeminde Ağıt"*[801] olmasını yadırgadığını, zira söz konusu biçemin halk biçemi olduğunu söyler. Yaptıkları çalışmalarla büyük emek vermiş Kurum üyelerinin gereği gibi anılmadığını da ifade eden Saracoğlu, ayrıca Azerbaycan halk edebiyatından örnekler içeren bir eser yayımlanırken Türk halk edebiyatından örnekler içeren bir eserin yayımlanmadığını ve yönetimin akademileşmeye karşı kavgalar yürüteceğine bu konulara eğilmesi gerektiğini ifade eder. Akabinde söz alan Tahsin Çizenel, Türk dili ve Türk edebiyatı alanlarına daha çok ağırlık verildiğini, buna mukabil matematik ve fen dallarına gereken önem verilmediğinden Kurumun çağın teknolojisinin gerisinde kaldığını belirtir. [802] Ardından Halit Tarancı, yönetimce alınan ve uygulanan tüm kararların gün ve numarası ile birlikte Yönetim Kurulu raporunda yer alması gerektiğini söyler. Aziz Nesin ise yayın işlerinde halk kitapları basımının aksatıldığını, Kurumun kitap satmaktan çok âdeta satmamak için uğraştığını, Kurumun halkla bağının olmadığını ve dışarıya kapalı bir Kurum olarak çalıştığını, Türkçenin, Fransızca ve İngilizce kadar kuvvetli bir dil olduğunu, yabancı devletlerin Türkçenin iyi öğrenilmemesi ve Türk edebiyatının dışa açılmaması için çabaladığını, ancak Kurumun bu duruma önlem almadığını, Seçiciler Kurulunun raporlarının

---

[801] Cahit Külebi'nin, Ceyhun Atuf Kansu'nun vefatı üzerine 17 Mart 1978'de yazdığı ve Türk Dili dergisinin Nisan 1978 tarihli 319. sayısında yayımlanan şiiridir.

[802] 1963 yılında bu dallara ait terim sözlüğü yapması işi verilen tanınmış bir üniversite hocasına *"Hocam nereye gidiyor bu modern matematik?"* sorusunu yönelttiğinde hocadan *"Arapça değil mi uydur uydur söyle."* cevabını aldığını ifade eden Tahsin Çizenel, hocaya verilen söz konusu işin üç kurultay boyunca sonuca bağlanamadığını, *"ansamblö"* terimine karşılık olarak *"küme"* mi yoksa *"cümle"* mi diyecekleri hususunda on yıl çekiştiklerini söyler. Tahsin Çizenel'in verdiği bu bilgiler, bilim alanıyla teknik alanda yaşanılan yavaşlığın ve bir miktarda vurdumduymazlığın yoğunluğunu göstermesi açısından dikkate şayandır. Daha önce de belirtildiği üzere çok önemli yirmi yılı kapsayan 1960-1980 Dönemi; plansızlığın, kısır politik çekişmelerin neticesinde boşa gitmiş yıllardır.

yayımlanması gerektiğini savunur. Akabinde söz alan Ümit Kaftancıoğlu, Kurumun halkla bağını ölçmesi gerektiğini, Kurumda ilişkilerin dostluk, yakınlık, arkadaşlık üzerinden yürümesinin gelenekselleştiğini, TDK tarafından basılan kitapların biçimsel yönden kitaba benzemediğini ve diğer kitaplarla yarışacak seviyeye getirilmesi gerektiğini belirtir. Yaşar Cankoçak, Kurumun, ders kitapları raporunda çıkış yaptığı gibi siyasal iktidarları elinde bulunduranların Kurum amaçlarına aykırı görüşleri uygulamaya kalkıştıklarında da aynı tutumu göstermesi gerektiğini, siyasal iktidar yanlarındayken Kurum yöneticilerinin karşı tavır takınmalarının talihsizlik olduğunu ve Yönetim Kurulunu kınadığını ifade eder. Sonrasında ise sözü Özdemir Nutku alarak Kurumun bilimsel araştırmalarla yaygın ve halka dönük çalışmalar yapmasını, yurt dışındaki Türk dili ile ilgili çalışan bilim kurullarıyla temas kurulmasını, öz Türkçe kullanan hiçbir yazara ambargo konulmamasını, Türkiye'de artık kişiler üzerinden değil, kurumlar ve değerler üzerinden hareket edilmesi gerektiğini savunur. Söz alan diğer üye Anıl Çeçen, TDK'de bir demokratikleşme sürecinin başlatılması ve Türk edebiyatına katkısı olan yazar, ozan ve bilim adamlarına kapıların açılması gerektiğini, Kurumun dil bilimi çalışmalarının yetersiz olduğunu, yurt dışına önem verilmesi ve özleştirmeyle dil devrimlerini kitlelere ulaştırmak için öncelikle Kurum yayınlarının kitlelere ulaştırılmasını ve Kurumun Ankara, İstanbul ve İzmir'de satış mağazaları açmasını önererek Kurumun edebiyat ve kültür sorunlarıyla ise ilgili yeterli seviyede çalışma yapmadığını ifade eder. Çeçen'den sonra sözü alan Tahsin Saraç, Kurumun bilimsel çalışmalar yüklendiğini, ancak istenilen düzeyde bilimsel çalışmalara yönelemediğini, bu olumsuzluğa rağmen yine de yayınları arasında dev yapıtlar bulunduğunu, 20. yüzyılın sonlarına gelmelerine rağmen tüzükte Türkçenin dil bilgisini geliştirmekten bahsedilirken lengüistiğin adının bile geçmediğini, dünyanın her yerinde Türkoloji ve Altayistik kongreleri yapıldığını ve Kurum üyesi değerli bilim adamlarının buralara gönderilmesi gerektiğini, birçok kurumun, elemanlarının daha iyi yetişmesi için gerekli tedbirleri aldığını, ancak TDK'nin bu tarz tedbirler almadığını, ayrıca fonetik alanında bilimsel eksiklikler olduğunu ve bunları gidermek zorunda olduklarını ifade eder. Ardından sözü Genel Yazman Cahit Külebi alarak özetle, hükûmetlerle ilişki kurmanın onların tutumuna bağlı olduğunu, hükûmetler *"devrimci"* ise ve kendilerine yakınlık gösterirlerse onların isteklerini yerine getirmeyi yararlı bulduklarını, amaçlarına aykırı değilse *"gerici"* hükûmetlerin

isteklerini de yerine getirdiklerini ifade eder.[803] Külebi, daha sonra kendi yaşamlarının öz eleştiriyle geçtiğini, çalışmalarından memnun olmadıkları yönlere raporlarında değindiklerini, terim çalışmalarında söylenenlerin doğru olduğunu, matematik alanında terim sözlüğü çıkarmayı planladıklarını, çalışma düzenlerinin diğer kurumlarca kıskanılacak duruma eriştiğini ve Kurumun demokratik olduğunu, ödül konusunda ise yönetimin, raporların açıklanamayacağına dair oy birliğiyle karar aldığını söyler. Dünyanın her yeriyle kitap alışverişlerinin olduğunu, sözlük çalışmalarından mutluluk duyduklarını, Tarama Sözlüğü ile Derleme Sözlüğü çalışmalarının bittiğini, Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü'nün bitmek üzere olduğunu ifade eder.[804] Ardından Derleme ve Tarama, Dil Bilgisi, Sözlük, Terim, Yayın ve Tanıtma, Bütçe ve Plan, Türe ve Tüzük yarkurullarına seçimler yapılarak ikinci oturum saat 18.15 itibarıyla sona erdirilir.[805]

B-İkinci Birleşim Birinci ve İkinci Oturumlar

Bu birleşimin ilk oturumu 10 Temmuz 1978 Pazartesi saat 09.00 itibarıyla açılır. Gündem gereği Dil Bilgisi Yarkurulu raporu[806] okunarak müzakerelere geçilir. İlk sözü alan Adnan Yalçıner, Türkçede iki ünlünün yan yana gelemeyeceğinden Yazım Kılavuzu'nun dokuzuncu baskının giriş bölümünün yirminci sayfasında yer alan *"Türkçe bir sözcükte düz bir ünlü varsa bu ünlüden sonra gelen ünlü düz olur."* ibaresinin yanlış olduğunu ve böyle hataların olmaması gerektiğini, *"Türkiye Türkçesi Gelişmeli Ses Bilimi"* adlı yapıtın yirmi altıncı sayfasında da aynı yanlış ifadenin görüldüğünü belirterek bir diğer sorunun terim sorunu olduğunu, Yazım Kılavuzu'nda *"eş adlı"* terimi kullanılırken Dil Bilgisi Terimler Sözlüğü'nde *"sesteş"* teriminin kullanıldığını ve terim birliğinin sağlanması gerektiğini, ünsüz benzeşmesine uğramayan *de* bağlacı ile ilgili en ufak bir uyarı bulunmadığını ve bu bağlacın ünlü yazarlarda bile *te/ta* biçiminde görüldüğünü, ayrıca birleşik sözcükler sorunu olduğunu, *"büyük deve dikeni"* kelimesi ayrı yazılırken *"büyükbaldıran"* kelimesinin bitişik yazıldığını, bu tarz aksaklıkların giderilmesi gerektiğini söyler. Fahrettin Kerim

---

[803] Dernek statüsünde bir Kurum olan TDK'nin Genel Yazmanının Türkiye Cumhuriyeti hükûmetlerini *"devrimci"* ya da *"gerici"* sıfatlarıyla tasnif etmesi ve hükûmetlerle bu tasnif çerçevesinde irtibat kurduklarını bir kurultay ortamında ifade etmesi dikkat çekicidir ve açık bir politik tutumdur.

[804] Bk. **On Altıncı Türk Dil Kurultayı-1978**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979, s. 77-81.

[805] Bk. **A.e.**, s. 81-87.

[806] Bk. **A.e.**, s. 96-98.

Gökay, yabancı dilden salgın gibi geçen kelimeler olduğunu ve milliyetçiler olarak dile yabancı istilasına karşı çıkmaları gerektiğini, Almanya'ya, Fransa'ya ya da Amerika'ya gidildiğinde hiçbir yerde Türkçe görülmemesine rağmen Türkiye'de yabancı dillerden kelimeler görüldüğünü, bunun yeni bir kapitülasyon olduğunu belirtir. İbrahim Olgun, dil bilgisi tabirinin kesinleşmemiş bilgiler için kullanıldığını, dolayısıyla kolun adının Dil Bilimi Kolu olması gerektiğini, dil bilgisinin dil biliminin bir parçası olduğunu, ayrıca Yazım Kılavuzu'nun dokuzuncu baskısında birçok kuralın değiştiğini, ancak bu değişikliklerin hiçbir neden ileri sürülmeden soruşturma yöntemiyle yapıldığını, yeni düzeltmeler gerekecekse bunun uzmanlarca yapılması gerektiğini ifade eder. Hilmi Çıngır, kolun okullara, bakanlıklara ve yerel yönetimlere yardımcı olması gerektiğini söyler. Gültekin Oransay, *de/da* bağlacının ve soru eklerinin gazetelerde bile sıkça bitişik yazıldığını görmeye başladıklarını ve Kurumun basınla ilişkisini yoğunlaştırarak yanlışları olduğunda onları uyarması gerektiğini, yurt dışındaki yayınlardan da haberdar olmak istediklerini ve Kononov'un eserini evlerinde de görmek istediklerini, Yazım Kılavuzu'nun sürekli değiştirildiğini, örneğin *"y"* sesinin sonu ünlü ile biten kelimeyi daralttığını, söz gelimi ödemek sözcüğünde *"ödüyorum"* şeklinde olduğunu, buna karşın yeni kılavuzda eski kelimelerde bu kuralın işletilmediğini örnek olarak *"hazırlıyan"* kelimesinin *"hazırlayan"* biçiminde niçin yazıldığının açıklanmadığını, ses bilimi kitabında da bu konunun bir sayfayla geçiştirildiğini ifade eder. Süleyman Nuri Öz, Genel Yazman Külebi'nin kendilerine başvurulduğunda sözcüklerin öz Türkçe karşılıklarını verdiklerini söylemesinin Kurumun edilgen yapıda olduğunun göstergesi olduğunu, Yönetim Kurulunun resmî makamlardaki yabancı kelimelerin Türkçe karşılığı ile değiştirilmesini istemesi gerektiğini, büyük şehirlerde çarşıya çıkıldığında kendilerini Avrupa şehrindeymiş gibi hissettiklerini, Başbakan Ecevit'in konuşmasında, *"brifing"* yerine *"özsunuş"* sözcüğünü teklif ettiğini belirterek bu teklifi normal şartlarda Kurumun yapması gerektiğinin altını çizer. Abdullah Toroslu, okullara yönelik dil bilgisi kitaplarında ciddi görüş ayrılıkları gördüğünü, Kurumun bir kurul oluşturarak ortaokul ve liselerde kılavuz dil bilgisi kitabı hazırlatması gerektiğini söyler. Mehmet Aydın, kol çalışmalarının dağınık olduğunu, temel yapıtların bir izlenceye bağlanarak dizgesel olarak yayımlanması ve yeni sanat yazılarında dil bilgisi ve dil bilimine ait yeni ve çok güzel örneklerin olduğunu ve bu örneklerin hemen taranması gerektiğini belirtir. Refik

Topkan, kendinden önce konuşan kişilerin ortaya attığı sorunların daha önce hiç ele alınmamış ve çözümlenmemiş olduğu kanısı uyandırdıklarını ve bunun yanlış olduğunu, ileri sürülen sorunların çok önceden çözüme kavuşturulduğunu ve bunları bir kere daha incelemeleri gerektiğini ifade eder. Akabinde Yarkurul Sözcüsü Engin Sezer, yayınlarda terimler konusunda tutarsızlık olduğunun gerçek olduğunu, ancak kol olarak tek başlarına bu konuda yapabilecek bir şeyleri olmadığını, bundan dolayı raporlarında Yönetim Kurulu aracılığıyla yayın yönünden bir uyum sağlanması gerektiğini belirttiklerini, Yazım Kılavuzu ile ilgili farklı görüşler olduğunu, bundan dolayı soruşturma yoluna gittiklerini ve kola ulaşan dört bin cevabın kırk beş kişilik bir bilim kuruluna inceletildiğini, bu konunun uzlaşmayla olabileceğini, dergide dil felsefesi, tarihi, yapısalcılığıyla ilgili yazılar çıktığını, ancak bu alanlarda daha çok yazıya yer verilmesi gerektiğini, temel kaynak olarak bir dil bilgisi kitabı yazılmasının herkesin dileği olduğunu, ancak günün koşullarında ve Türkiye'nin dil bilimine ilişkin birikimi dikkate alındığında bu görevin kolun tek başına yüklenebileceği bir görev olmadığını, çalışmaların dağınıklığının hangi ölçüte göre iddia edildiğinin anlaşılmadığını ve yarkurul olarak bunun tersini düşündüklerini ifade ederek konuşmasını tamamlar. Akabinde sözü Kol Başkanı Doğan Aksan alarak özetle, Yazım Kılavuzu'nun karmaşık bir iş olduğunu, yapıtın eksiksiz olamayacağını, okullar açılmadan hazır olması için bastıkları üç yüz bin sayılık baskıda bile yirmi dört düzeltme yapıldığını, soruşturma yapmış olmaları doğru bulunmasa da özellikle öğretmen ve öğrencilerin görüşlerinin belirlenmesini önemli gördüklerini, eskiyi yıkıp atmayı düşünmediklerini, onu kullanışlı hâle getirmeyi ana ilke edindiklerini, Kononov'un eserinin yayımlanmasında yarar görmediklerini ifade eder. Yapılan oylamayla rapor, oy birliğiyle kabul edilir.[807]

Ardından Derleme ve Tarama Yarkurulu raporu[808] okunur ve müzakerelere geçilir. İlk sözü alan Dursun Akçam, rapordan halk ağzı derlemelerinin bitirildiği izlenimi edindiğini, ancak Kurumun halktan kopmaması gerektiğini ve üretim ilişkileri değiştikçe doğal olarak bu durumun insanların araçlarına yansıdığını ve sözcüklerin de değiştiğini, Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü konusunda sekiz yıl içerisinde derlenmiş kelimelerin fişlerde tutulduğunu, yönetimin bu konuda kolu yalnız

[807] Bk. **A.e.**, s. 99-107.
[808] Bk. **A.e.**, s. 112-115.

bıraktığının anlaşıldığını söyler. Süleyman Nuri Öz, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışındaki Türk lehçelerinden de derlemeler yapılması gerektiğini belirtir. Muzaffer Uyguner, Andreas Tietze ve Hasan Eren'in yazılarının tekrar basılmasına gerek olmadığını, bunun yerine Türkçenin silinmek üzere olduğu Bulgaristan'da yapılmış bir doktora tezinin basımının düşünülmesinin daha isabetli olacağını, Derleme Sözlüğü'nün genişletilmesi gerektiğini, ses belgeliği konusundaki çalışmaların diğer çalışmaların yanında kısır kaldığını ifade eder. Hilmi Çıngır, ulusun devamlılığı ilkesi gereği derlemelerin devam etmesi gerektiğini savunur. Mehmet Aydın, Türkçenin zenginleştirilmesi için ikileme ve ikizleme grupları sözlüğüne gereksinim olduğunu, ayrıca mecazların derlenip sözlüğünü oluşturmak gerektiğini, 1935'lerden itibaren önerilen kelimelerden bazılarının artık yaşamadığını, kelime yerine önerilen *"tilcik"* sözcüğünün böyle bir sözcük olduğunu ve yerini *"sözcük"*ün aldığını, *"sanat"* yerine *"görüt"*, *"sanatçı"* yerine *"görütmen"* karşılığı verildiğini, artık bunların Türkçenin tarihî çalışmaları kapsamına girdiğini, bu çalışmaları da derlemek suretiyle aynı kavramları karşılayan türetilmiş sözcüklerin de bir arada bütüncül bir sözlüğünün yapılması gerektiğini ifade eder. Kayahan Erimer, Tietze'nin yazılarının basılması fikrinin şahsına ait olduğunu, yabancı dilden bir kelimenin halk dilinde var diye Türkçe zannedilerek alınmasını önlemek için bu eserin basılmasını teklif ettiğini söyler. Aziz Nesin, kol çalışmalarında ses belgeliği konusunda sorun olduğunu, kılavuzda *"İstanbul"* yazdığını ancak hiçbir *"Istanbullu"*nun *"İstanbul"* demediğini, bu konuların oyla belirlenemeyeceğini, bu işin laboratuvar işi olduğunu, Sovyetler Birliği'ndeki Türk topluluklarından yapılan derlemelerin alınabileceğini ve bu konuda ayrı bir çalışmaya gerek olmadığını söyler. Sadettin Buluç, Süleyman Nuri Öz'ün düşüncesinde haklı olduğunu, Bağdat'ta bulunduğu dönemde Irak'taki Türk ağızlarından bolca derleme malzemesi topladığını ifade eder. Ardından Yarkurul Sözcüsü Ali İhsan Beyhan sözü alarak derleme çalışmalarının devamının istendiğini, bu isteğin raporlarında yer aldığını, Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü konusunun ayrıntılı bir biçimde görüşüldüğünü, bu çalışmanın bir kişiye yüklendiğini ve çalışmanın hızlandırılmasına ilişkin raporda görüşlerinin bulunduğunu, Öz'ün teklifine katıldıklarını ve söz konusu çalışmayı yapmak istediklerini, ses belgeliği çalışmasında teyple yapılan işin tek başına ağız derleyiciliği olmadığını, işin bilimsel ve uzmanlık gerektiren yönünün de olduğunu, Hilmi Çıngır'ın görüşlerine

katıldıklarını, Mehmet Aydın'ın söz ettiği mecazlar sözlüğünü ise dizin çalışmasında yapacaklarını ifade ederek konuşmasını tamamlar. Kol Başkanı Mustafa Canpolat, Tietze ve Eren'in çalışmalarının kolla ilgili bir istek değil yarkurulca talep edilen bir öneri olduğunu ve benimsendiğini Tietze'nin bu konuda çok dikkatli bir araştırma yaptığını, buradaki eksikliklerin Eren tarafından tamamlandığını, dolayısıyla Kurum çalışmalarının bilimsel ortamlarda nasıl işe yarar olarak kullanıldığını göstermesi açısından bu çalışmaların yayımlanmasının önemli olduğunu, mecazlar sözlüğünün Dil Bilgisi Kolunun işi olduğunu, ses belgeliği ile ilgili hazırlanan geniş raporda Aziz Nesin'in değindiklerine yer verdiklerini, ses aygıtlarıyla seslerin spegtogramalarının alınması konusunda da Dil Bilgisi Kolunun çalışmaları olduğunu, Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü çalışmasında 13-15. yüzyıla ait eldeki fişlerin basıma hazırlanmasının 1982 yılını bulacağını, çeşitli üniversitelerde sayısı yüze yaklaşmış doktora ve doçentlik tezlerinin Kurumca basımında güçlükler olduğunu ve bu tezler içinde Kurumun benimsemediği sözcüklerle yazılmış tezlerin de olduğunu, böyle bir doçentlik tezinin yayımlanması için yapılan başvurunun uygun görülmediğini belirterek konuşmasını tamamlar. Ardından rapor, oy birliği ile kabul edilir.[809]Akabinde Terim Yarkurulu raporu[810] okunur ve müzakereleri yapılır. Bu kapsamda ilk sözü alan Sait Sadi Danişmentgazioğlu, özetle, terim sözcüğünün Türkçe olmadığını Onuncu Türk Dil Kurultayında terimlerin Türkçe yapılması kararına uyulmadığını, *Türkiye* kelimesindeki *"-iye"* ekinin Türkçe olmadığını, 900 yıldan beri Anadolu'da yaşanıyor olmasına rağmen yer adlarının henüz Türkçeleştirilmediğini söyler. Fahrettin Kerim Gökay, üniversitede terimlerle ilgili çok çalıştıklarını, kendi kuşaklarının bu konuda çok sıkıntılar çektiğini belirterek bu alanda çalışmış hekimlerden bir kurul oluşturulmasını teklif eder. Refik Topkan, pulculuk alanının azınlıkların elinde olduğunu ve Türkçeyi iyi bilmediklerinden bu alanda terim sıkıntısıyla karşı karşıya olduklarını, Türkçe Sözlük ile ilgili eksikler gördüğü seksen sözcük ile ilgili Kuruma yazdığı mektubun alındığı bilgisinin bile verilmediğini ve bunun bürokrasi olduğunu belirtir. Özer Ozankaya, Terim Kolunun çok disiplinli çalıştığını ve çalışma programını hazırlayan tek kolun bu kol olduğunu, ancak uygulayım, hekimlik, hukuk terimleri ile ilgili alanlarda çok geri kalındığını ve

---

[809] Bk. **A.e.**, s. 115-128.
[810] Bk. **A.e.**, s. 128-132.

hızlanmak gerektiğini, ayrıca çağdaş iletişim araçlarının etki gücünden ötürü radyo ve televizyonda kullanılan dilin arındırılması gerektiğini, spor ve reklam dilinde yaygın biçimde yabancı sözcük olduğunu ve bu alanlara özel önem verilmesi gerektiğini söyler. Baha Çalt, konservatuvarlar, müzik dernekleri ve korolar için müzik terimlerinin hazırlanması gerektiğini söyler. Gültekin Oransay, Almanya'da müzik eğitimi aldığını, yabancı terim kullanmamaya özen gösteren Almanların bu alana *"müzikoloji"* yerine *"Müzikvisenşaft (musikwissenschaft)"* dediğini, kendi türettiği terimlerle on üç yayın yaptığını, ancak TDK'nin bu çalışmalarla ilgilenmediğini, Ege Üniversitesine bağlı bir müzik bölümü açıldığını ve bölümün adının Musiki Bölümü olarak belirlendiğini, Türkçe bir ad vermek için yıllardır kullandığı ve Orhun Abideleri'nde de var olan *"küğ"* kelimesini bu bölüme ad olarak verilip verilmeyeceği hususunda TDK'ye yazı yazdıklarını, ancak *"Kurumumuz bugüne değin musiki terimleri üzerinde herhangi bir çalışma yapmadığından musiki sözcüğünün karşılığı bulunamamıştır."* şeklinde ilginç bir cevap aldığını, müzik terimlerine yönelik basılı bir yayınları olmasına rağmen Kurumun kendi yayınından haberi olmadığını ve verilen cevabın devamında *"Böylece bir hazırlığımız olmadan sözcük üzerinde kesin kanı belirtilmesine olanak göremedik."* ifadelerinin bulunduğunu, ayrıca *"Ölü bir kökten sözcük türetilmesinin ne oranda geçerli olabileceği de tartışılacak bir durumdur."* dendiğini, kırk altı yıllık bir Kurumun ölü sözcüklerin canlandırılıp canlandırılamayacağı konusunda henüz bir kanıya varamamış olduğunun anlaşıldığını, Genel Yazman Cahit Külebi'nin *"Bu nedenle küğ sözcüğü konusunu takdirlerinize bırakır, saygılarımı sunarım."* diyerek mektubu bitirdiğini ve bu yanıtlar karşısında şaşkın olduğunu ifade eder. Ali İhsan Beyhan, kooperatif terimlerinin hazırlanması gerektiğini, zira kooperatiflerin Türk halk yaşamında büyük yeri olduğunu ifade eder. Ardından Kol Başkanı Emin Özdemir eleştiri cevaplamak için söz alır ve özetle, eleştiriyi ve öz eleştiriyi ilerlemek için önemsediğini belirterek dil devrimi hakkında genel bilgiler verir. Sonrasında Başbakan Bülent Ecevit'in konuşmasında yeni sözcük ve terimlere düşünsel açıdan yeni bir boyut getirdiğini, Sait Sadi Danışmentgazioğlu'nun genel anlamda Türkçeleştirmenin ilkeleri üzerinde dururken daha çok yer adları üzerinde görüş belirttiğini söyler. Emin Özdemir, şahsının bu işe gönül veren biri olarak gerici ve tutucu çevrelerin belirttiği üzere bu işin militanca savaşını yaptığını, bir sözcüğün kökü berrak değilse tutunma olasılığının az olduğunu,

Fahrettin Kerim Gökay'ın çok haklı olarak hekimlik terimlerinin Türkçeleştirilmesinin gereğini vurguladığını ve geçmiş çalışmalarından yararlanarak küçük çaplı da olsa bir çalışma yaptıklarını, Topkan'a cevap yazdıklarını ve Pulculuk Terimlerinin de Türkçeleştirileceğini, Osmanlıcayı halkı işin içine katarak yendiklerini, ancak terim işinin uzmanlık gerektirdiğinden bilim adamlarını işe katmaları gerektiğini, bundan sonraki çalışmalarının uygulayım ve sağlık alanlarında olacağını, Türkçe düşünmenin karşısında olanların döneminde bile TRT'nin büyük ölçüde sapma göstermediğini, yine de iş birliği yapılması önerisine katıldıklarını Baha Çalt'ın talep ettiği müzik terimlerine ait çalışmanın çok önceden yapıldığını, TDK'nin verdiği yanıttan dolayı şaşkın olan üyeyi ise yadırgadığını, Gültekin Oransay'ın, sözlüğü hazırlama görevini üstlendiğini ve sözleşmesi olduğunu, ancak çalışmanın tamamlanmaması nedeniyle sözlüğün basılamadığını söyler.[811] Özdemir, akabinde kullanımdan düşmüş bir sözcüğü diriltmenin güç olduğunu, Ataç'ın DLT'den bulup kullandığı *"tilcik"* kelimesinin tutunamadığını, buna mukabil Melih Cevdet Anday'ın *"sözcük"*[812] kelimesinin ise tutunduğunu, *"küğ"* sözcüğüyle ilgili Oransay'a sözcüğün kullanımdan düştüğü ve çağrışımını yitirdiği biçiminde yanıt verdiklerini, kooperatif terimlerinden önce bu sözcüğün Türkçeleştirilmesi gerektiğini ifade ettikten sonra Osmanlıcanın tam bir yenilgiye uğradığını, artık Arapça ve Farsçadan Türkçeye sözcük girmediğini, ancak yılda yaklaşık beş bin terim türetmelerine rağmen Batı'dan gelenlerin kat kat fazla olduğunu günlük yaşam alanlarında yabancı kelimelerle konuşulduğunu, terimlerin Türkçeleştirilmesi için yapılması gerekenin bilim adamlarını bu savaşa katmak olduğunu, toplumbilim ve ruhbilim terimlerini hazırladıkları hâlde okul kitaplarında kullanılmadığını ifade eder. Emin Özdemir'den sonra söz alan Aziz Nesin, Melih Cevdet Anday'ın adı geçtiği için söz aldığını, Anday'ın yalnız "*sözcük"* kelimesini değil, en az on beş kelime kazandırdığını, buna

---

[811] Emin Özdemir, Müzik Terimleri Sözlüğü ile ilgili üyelerden Baha Çalt'a bu çalışmanın yapıldığını belirtip hemen akabinde Gültekin Oransay'a verdiği cevapta bu alana ait terim sözlüğünün hâlâ ortaya çıkmadığını belirtmesi çelişkidir. Bununla birlikte TDK resmî sitesinden ve Ulusal Toplu Katalog'tan yapılan taramada Müzik Terimleri Sözlüğü veya benzer ad altında TDK yayımı bir sözlüğün bulunmadığı da görülmüştür. Bu alanda yapılan taramaya göre tespit edilebilen en eski müzik terimleri sözlüğü Mahmut R. Gazimihal tarafından hazırlanan ve 1961 yılında MEB Basımevi tarafından yayımlanan *"Musiki Sözlüğü"* adlı eserdir. (Bk. Mahmut R. Gazimihal, "Musiki Sözlüğü", İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1961.)

[812] Melih Cevdet Anday, bu kelimeyle ilgili önerisi hakkında, kaleme aldığı bir köşe yazısında: *"...Sözgelişi ben, Ataç'ın 'tilcik'ine karşılık 'sözcük'ü ortaya atmıştım. 'Tilcik' gitti, 'sözcük' kaldı."* diye yazar. (Melih Cevdet Anday, "Muallim Cevdet Gerekiyor", **Cumhuriyet**, 09.07.1976, s. 2.)

karşılık 20 TL'lik ödentisini vermediği için Kurumun, Anday'ı üyelikten atarak ödüllendirdiğini, kurultaydan Türk diline bunca hizmeti olan büyük bir yazara yapılan yanlışlığın düzeltmesini beklediğini ifade eder. Ahmet Bayaz, yalnızca Anday'ın değil, Kurumun başkanlığını yapan Tahsin Banguoğlu'nun da ödenti nedeniyle üyelikten çıkarıldığını ve bu işlemin tüzük gereği olduğunu söyler. Müzakerelerin bitmesinden sonra rapor, oy birliği ile kabul edilir ve oturum saat 13.00 itibarıyla sona erdirilir.[813]

Saat 15.00 itibarıyla ikinci oturum başlatılır ve ilk olarak Sözlük Yarkurulu raporu okunur.[814] Ardından rapor ile ilgili ilk sözü Süleyman Nuri Öz alarak özetle, uygar toplumların dillerine giren yabancı kelimeleri özümseyip hazmettiğini ve kendi ağzına uydurarak o kelimeye damgalarını vurduklarını, eski Türklerin de böyle yaptığını, ancak hâlihazırdaki aydınların ukalalık, bilgiçlik ya da cahillikleri sebebiyle yabancı kelimeyi asıl biçimiyle söylemeye çalıştığını, ancak halkın *"film"* kelimesine *"filim"*, *"lüks"* kelimesine *"lüküs"* dediğini, buna karşılık aydınların halkın bu söyleyişiyle alay ettiğini ve *"Lüküs Hayat"* adlı operetin bu küçümsemenin eseri olduğunu ifade eder. Bir diğer üye Baha Çalt, Latince ve Grekçenin çağdaşlaşma kavramlarını getirmesinden dolayı bu iki dile ilgisiz kalınamayacağını, Türk toplumunun çağdaşlaşmasını tamamlaması için Türkçeden Fransızcaya, Almancaya, İngilizceye sözlüklerin de tamamlanması gerektiğini, Kurumun iki cilt olarak bastığı Fransızca-Türkçe Sözlük'ün övgüyü hak ettiğini söyler. Oğuz Kazım Atok, Türkçe Sözlük'teki Türkçeleşme oranını %62,5 olarak tespit ettiğini, köken itibarıyla Türkçeye dayanmayan sözcüklerin de *Anadolu* örneğinde olduğu gibi Türkçeleşmiş olduğunu, en ücra köylerde dahi kullanıldığından bu sözcükleri özel bir işaretle sözlüğe almak gerektiğini, kendi sözlüğümüz olgunlaşmadan başka dillerde sözlük yapılamayacağını ve resimli sözlük, cep sözlüğü, okul sözlüğünün bu alanda olgunlaştıktan sonra çıkarılabileceğini, derlemelerde ve taramalarda tespit edilen sözcüklerin Türkçe Sözlük'e girmedikten sonra bir anlamı olmayacağını belirten Atok, birçok yazar, sanatçı ve ozanın uydurma veya yakıştırma yapmadan yeni sözcükler türettiğini ve bunlardan yararlanmak gerektiğini, askerî vali olduğu dönemde arı Türkçeyle yaptığı meydan konuşmalarını halkın anlamadığını söyleyerek Aziz

813 Bk. **A.e.**, s. 133-150.
814 Bk. **A.e.**, s. 151-154.

Nesin'in *"Uzun Ahmet"* adlı eserini köy halkına okuttuğunu, ancak köylülerin eseri anlamadıklarını ifade ettiklerini aktarır. Orhan Ural, Türkçe Sözlük'teki Osmanlıca sözcüklerin hangi ölçütlere göre seçildiğinin anlaşılamadığını, masal, bilmece ve atasözlerinde yaşayan *"dürdane, mutad, lütuf, lütfen"* sözcükleri sözlükte yer almazken buna karşılık homoseksüel anlamına gelen ve gerekli olmayan *"luti"* sözcüğünün sözlükte yer aldığını söyleyerek sözlüğün yeni baskısında Osmanlıca sözcüklerin titizlikle seçilmesi uyarısında bulunur. Hikmet Dizdaroğlu, sözcük dağarcığı için türetme, derleme-taramalar ile terimlerden, Esat Efendi ve Mütercim Asım Efendi'nin sözlükleri gibi eski kaynaklardan, ayrıca MEB yayını olan Doğu-İslam klasiklerinden yararlanılabileceğini, böylece Türkçe Sözlük'ün özlenen duruma ulaşabileceğini ifade eder. Gültekin Oransay, Türkiye'de tek tip sözlükçülük yapıldığını, resim sözlüğü, üslup (biçem) sözlükçülüğü türünün de olduğunu söyledikten sonra *"konser"* yerine kendi bulduğu *"dinleti"* kelimesinin, direnç gösterilse de sonradan benimsendiğini, Emin Özdemir'in tamamlamadığını ifade ettiği müzik terimleri işini tamamladığını ancak isimlendirmede sorun yaşandığı için teslim etmediğini söyler.[815] Akabinde söz alan Emin Özdemir, kapısı kapanmayacak tek yapıtın sözlük olduğunu ve dilin çevrimine giren her sözcüğün mutlaka sözlüğü zorlayacağını, Gültekin Oransay'ın sözlüğünün yalnız adından dolayı değil, bazı ana kavramlar yüzünden de geri çevrildiğini, küğ terimi ile zihinlerde müzik kavramının canlanmadığını ve bu kelime ne zaman yazı ve konuşma diline girerse o zaman ortak malımız olacağını ifade ederler. Müzakerelerin ardından Sözlük Yarkurulu raporu oy birliğiyle kabul edilir.[816] Akabinde Türe ve Tüzük Yarkurul raporu[817] okunarak müzakereleri yapılır. Müzakereler sürerken hakkında geçici çıkarma kararı verilen Zeynep Korkmaz'ın kendini savunma talebi, oluşturulan özel yarkurul tarafından oy çokluğuyla reddedilir ve yapılan ara oylamada bu karar kurultayca kabul edilir. Ardından Tüze ve Türe Yarkurul raporu oy çokluğuyla kabul edilerek ikinci oturum, saat 19.00 itibarıyla kapatılır.[818]

---

815 Kurum bu sözlüğe *"Müzik Terimleri Sözlüğü"*, Gültekin Oransay *"Musiki Terimleri Sözlüğü"* ve *"Küğ Terimleri Sözlüğü"* adlarından birini vermek istemiş ve doğan ihtilaf sonucu sözlüğün yazarı eseri teslim etmeme kararı almıştır. (Bk. **A.e.**, s. 159-160.)
816 Bk. **A.e.**, s. 155-162.
817 Bk. **A.e.**, s. 163-167. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)
818 **On Altıncı Türk Dil Kurultayı-1978**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979, s. 167-196.

C- Üçüncü Birleşim Birinci-İkinci Oturumlar

Bu oturum 11 Temmuz 1978 Salı günü saat 09.00 itibarıyla başlar. Ardından Yayın ve Tanıtım Yarkurulu raporu[819] okunarak müzakerelere geçilir. Bu kapsamda ilk sözü alan Süleyman Nuri Öz, özetle, 1949 yılındaki kurultayda dilin özleşmesi ve yapılan eleştiri ve saldırılara cevap verilmesi amacıyla aylık bir dergi çıkarılmasını şahsının önerdiğini söyleyerek bu amacın ancak yarısının gerçekleştiğini ve derginin yetersiz kaldığını, 1977 yılındaki on iki sayıyı incelediğinde dil alanındaki yazıların %7, eleştirinin %2 oranında kaldığını, Batı kaynaklı sözcüklere verilen karşılıkların on iki ayda otuz altı sözcük olduğunu ve dolayısıyla dergide ihmalin devam ettiğini söyler. Nejat Birdoğan, Kurumun *"Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri"* kitabını yayımladığını, bu eserin, Ahmet Caferoğlu'nun *"Doğu İllerinden Derlemeler"* adlı eseri yanında bilimsel değer taşımadığını, Kurumun, Ahmet Caferoğlu'nun eserine 250 TL fiyat belirlerken Milliyet gazetesinin ise Gılgamış Destanı'na 10 TL, bir başka gazetenin ise Selçuknâme'nin iki cildine 15 TL fiyat belirlediğini söyleyerek 250 TL'nin yüksek bir fiyat olduğunu, Ceyhun Atuf Kansu için hazırlanan özel sayıda Genel Yazman Cahit Külebi'nin şiirini okuduğunda zihninde, Genel Yazman Cahit Külebi'nin ozan Cahit Külebi'yi öldürmek için elinden geleni yaptığı kanısının oluştuğunu ifade eder. Ali Saracoğlu, raporda ödül sayısı arttırılmasına rağmen ödüllerin hangi bütçeyle karşılanacağının raporda belirtilmediğini söyler. Abdullah Kızılırmak ise kolun işinin zor olduğunu, ancak bunları yenmek için çaba harcanması gerektiğini, uzay çağında olduklarından bu alanda bir fen dergisine ihtiyaç olduğunu, fizik, matematik ve kimya terimlerinde kopuk çalışıldığı için terimlerde ortaklık temin edilemediğini ve üniversitelerle irtibat kurularak bu kopukluğun giderilmesi gerektiğini ve Oktay Sinanoğlu'nun hazırladığı sözlükten dolayı mutluluk duyduğunu ifade eder.[820] Aziz Nesin, bir kol görevini yapmadığında ya da eksik yaptığında yalnız

---

[819] Bk. **A.e.**, s. 205-208.

[820] Oktay Sinanoğlu, **Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978. Sinanoğlu bu eserinin ön sözünde şu ifadeleri kullanmıştır: *"Bizim kuşağımız, Türk ortaokul ve liselerinde Türk Dil Kurumunun bu güzel Türkçe terimleri ile temel bilim sevgisini, 'anadiliyle' bilimsel uslamlama yapma açık seçikliğini kazanmıştı. Onun için baştan, o dönem Türk Dil Kurumu yöneticilerine, dilseverlerine saygı ve teşekkürle başlamayı, gene o dönemde bize Türkçe terimlerle ilk fizik, kimya, matematiği öğreten, bilim tutkusunu veren orta, lise öğretmenlerimizi anmayı bir borç bilirim… Fiziksel Kimya terimlerinin temel bilimden tekniğe, mühendisliğe, oradan da iş, işçi yaşamına, gündelik dile geçme niteliği taşıdıklarından onları Türkçeleştirme son derece önemlidir. Sanayileşen toplumun gündelik dili ile bilim, teknik dilini birbirinden ayırmak olanak dışıdır…Türk dilini her alanda geliştirmek için terim sözlüklerinin hazırlanması, bunun yanında bilimcilerimizin*

kolun değil yönetimin de sorumlu olması gerektiğini, Yayın Kolunun geçmiş kurultayda verilen görevlerin tersini yaptığını ve böylece kurultaya saygısızlık yapmış olduğunu, yönetimin Seçiciler Kurulu raporlarının yayımlanmasını engellediğini, Yayın Kolunun hiçbir görevini yerine getirmediği gibi *"Türk Dil Kurumu Çalışanları"* broşürünü ve tutanak kitabını tanıtma yayınları arasında gösterdiğini, ancak bunların yayın sayılamayacağını, 70 milyonluk bütçenin 35 milyonunun depolarda bekleyen satılmamış kitaplardan oluştuğunu ve bunun iflas anlamına geldiğini ifade eder. Ardından Genel Yazman Cahit Külebi söz alarak Aziz Nesin'e saygısı olduğunu, ancak bazı konularda bilmeden konuştuğunu, daha önce bir yılda elde edilen geliri dört ayda yakalayarak 1 milyon 690 bin TL'ye ulaştıklarını ve 5 milyon TL'nin üzerine çıkacaklarını tahmin ettiklerini, ancak ticari bir kuruluş da olmadıklarını ifade ettikten sonra Türkiye'de hiçbir kurumun ödül raporlarını açıklamadığını, kendilerinin de gördüğü sakıncalar üzerine raporları açıklamadıklarını söyler. Ardından başka üyeler de eleştirileri ve beğenilerini ifade ederler. Rapor, oy çokluğuyla kabul edilir ve oturum saat 13.30'da sonlandırılır. İkinci oturum 15.10'da başlatılarak Bütçe ve Plan Yarkurulunun raporu[821] yapılan müzakereler neticesinde kabul edilir. Akabinde seçimler yapılarak neticesi ilan edilir ve On Altıncı Türk Dil Kurultayı 23.45 itibarıyla sonlandırılır.[822]

4.10.1. On Altıncı Türk Dil Kurultayına İlişkin Basına Yansıyanlar

On Altıncı Türk Dil Kurultayında basına ilk yansıma, Mehmed Kemal'in Özleştirme Kılavuzu'na ilişkin düşüncelerini kaleme aldığı bir köşe yazısıdır. Yazar, dil devriminin geçirdiği süreçlerden kısaca bahsettikten sonra yeni basılan Özleştirme Kılavuzu'nun, özleştirmede kullanılan yöntemlerin ne olduğunu, hangi aşamaya ulaşıldığını gösterdiğini belirterek kılavuzun önemine vurgu yapar. Yazar daha sonra Türk dilinde ortak lehçe oluşturmanın sosyoekonomik sebepler başta olmak üzere

araştırma ile öğretim etkinliklerinde Türkçeyi bol bol kullanmaları, bütün kurumlarımızda eğitim dilimizin her dalda Türkçe olması gerekmektedir. 'Anadilleri' yanında kuşkusuz bilim, teknik öğrencilerimiz kendi dallarına yetecek kadar yabancı dili de iyi öğrenmelidirler. (Sinanoğlu, **A.e.**, s. 9-11.)

821 Bk. **On Altıncı Türk Dil Kurultayı-1978**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979, s. 252-272.

822 Bk. **A.e.**, s. 276-285.

mümkün olmadığına dair görüş beyan ettikten sonra tekrar Özleştirme Kılavuzu konusuna dönerek söz konusu kılavuzun tanıtımını yapar. Kılavuzda *"m"* harfinde kelime sayısının yirmiye düşmesini[823] Arapça ve Farsçadan kurtulmuş olmaya bağlayan yazar, bu durumun dili yoksullaştırdığı görüşüne de katılmadığını ifade eder.[824]

On Altıncı Türk Dil Kurultayının toplandığı gün Cahit Külebi'nin bir köşe yazısının Cumhuriyet gazetesinde yayımlandığı görülür. Yazar özetle, Kurumun geçmiş kırk altı yılda kendini çağın gereklerine göre güncellediğini savunarak bağnaz olmadıklarını, Kurumun başarısının altında yatanın kişisel çıkarları düşünmeden Atatürkçülüğe bağlılık olduğunu söyler. Bu süre zarfında siyasete hiç bulaşmadıklarını da savunan yazar, hiçbir siyasi kuruluşun uydusu olmadıklarını, akademi gibi donuk bir yapıyı benimsemediklerini belirttikten sonra giderlerini Atatürk'ün mirası ve üye ödentileriyle karşıladıklarını ifade eder. Külebi, bazı kimselerin Kurumun görevini tamamladığını ve kapatılmasını savunduğunu, ancak işlerinin daha bitmediğini, görevlerini sonsuza kadar sürdüreceklerini belirterek yazısını sonlandırır.[825] Aynı tarihli Cumhuriyet'te kurultayın gün itibarıyla toplanacağı haberi verilerek Yönetim Kurulu raporundan satır başları okuyucuyla paylaşılır.[826]

Milliyet gazetesinde Anayasa Mahkemesi Üyesi Ahmet Erdoğdu'nun kurultay vesilesiyle kaleme aldığı bir yazısının yayımlandığı görülür. Erdoğdu, yazısında Kurumun 1978 yılına varıldığında karşılaştığı dirençlerin neler olduğunu anlattıktan sonra *"Osmanlıcanın yabancı dil olduğunu"* ve Türkçe karşısında söndüğünü yazar. Kurumun çalışma prensiplerinden ve görevlerinden maddeler hâlinde bahseden yazar, Türkçenin Arapça ve Farsçanın tesirinden kurtulduğunu ve yeni düşmanın özellikle bilim-teknik yoluyla gelen Batı kökenli kelimeler olduğunu ifade ederek Atatürk ilkeleri doğrultusunda çalışanların komünistlikle suçlandığını, Osmanlıca ağırlıklı kelimelerle yazılmış ders kitaplarıyla öğrencilerin zihninin karıştırılmak istendiğini, buna mukabil Danıştay'ın bu ders kitaplarının okutulmasının yürürlüğünü durdurduğunu yazar. Erdoğdu, ardından On Altıncı Türk Dil Kurultayı hakkında kısa

---

823 Bk. **Özleştirme Kılavuzu**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978, s. 157.
824 Mehmed Kemal, "Özleştirme Kılavuzu", **Cumhuriyet**, 06.07.1978, s. 4.
825 Cahit Külebi, "Türk Dil Kurumunun Gücü", **Cumhuriyet**, 08.07.1978, s. 2.
826 "16. Türk Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor", **Cumhuriyet**, 08.07.1978, s. 6.

bir bilgi vererek yazısını sonlandırır.[827] Aynı gazetenin ertesi günkü nüshasında kurultayın çalışmalarına başladığı haberi verilir ve Başbakan Bülent Ecevit'in konuşması öne çıkarılarak konuşmanın neredeyse tamamı yayımlanır.[828]

Cumhuriyet gazetesinin 09.07.1978 tarihli nüshasında da Bülent Ecevit'in konuşmasına dair başka bir haberin yer aldığı görülür. Haber, *"Başbakan Ecevit, Türk ve Sovyet uzmanların karşılaştırmalı Türkçe sözlük hazırlamasını önerdi."* cümlesiyle öne çıkarılır.[829] Uzun yıllar boyunca her kurultay döneminde yazı kaleme alan Oktay Akbal'ın bu kurultay vesilesiyle kaleme aldığı köşe yazısı kurultayın üçüncü günü Cumhuriyet'teki köşesinde yayımlanır. Akbal, yazısında dil devrimini en başarılı devrim olarak tanımladıktan sonra sözcüklerin sonsuza kadar yaşamalarının mümkün olmadığını ve zamanla unutulup yerine yenilerinin geleceğini, bir dönem baştacı edilen bir sözcüğün daha ileriki dönemlerde unutulup kullanımdan düşebileceğini ya da tam aksinin olabileceğini, başka dillerden alınan kelimelerin ise belirli bir süre dile egemen olsalar da daha sonra o ulusun duygu veya düşüncelerine seslenemeyeceğini ve yeni kuşakların gözünden düşerek gülünç hâle gelebileceğini savunduktan sonra yazı dilinde de hızlı gelişmelerin görüldüğünü, genç kuşakların artık eski dilden bir kavram yerine önerilen kelimeyi kullanmasının dil devriminin başarısı olduğunu, kısa sürede başarı yakalayan[830] dil devriminin düşünme ve yazmayı yeni aşamalara taşıdığını ifade eder.[831]12.07.1978 tarihli Milliyet'te kurultayda yapılan seçimlerin sonucunun aktarıldığı görülür.[832] Bu kurultayın dil bahsi dışında o dönemde oluşan anarşizmin bir sonucu olarak kurultayı derinden sarsan bir başka basın yansıması TDK üyesi Doç. Dr. Bedrettin Cömert'in kurultayın son günü öldürülmesi olayıdır. Kurultayın son günü yaşanan bu olay ertesi günkü Cumhuriyet gazetesinde de haber olarak manşetten verilir.[833] Başbakan Bülent Ecevit'in olaya ilişkin kurultaya gelerek yaptığı konuşmanın haberi de gazetede kendine yer bulur.[834] Doç. Dr. Bedrettin

---

[827] Ahmet Erdoğdu, "On Altıncı Türk Dil Kurultayı Toplanırken", **Milliyet**, 08.07.1978, s. 2.
[828] "Ecevit: Türkçeyi Özleştirme Akımının Önüne Geçilemez", **Milliyet**, 09.07.1978, s. 1.
[829] "Ecevit TDK'de Konuştu…", **Cumhuriyet**, 09.07.1978, s. 5.
[830] Bu sonucun alınmasında en etkili kesimler TDK amaçlarını benimseyen öğretmenler ve TRT olmuştur.
[831] Oktay Akbal, "En Başarılı Devrim", **Cumhuriyet**, 10.07.1978, s. 2.
[832] "TDK Seçimlerini Beyaz Liste Kazandı", **Milliyet**, 12.07.1978, s. 9.
[833] "Doçent Cömert Öldürüldü, Eşi Yaralandı", **Cumhuriyet**, 12.07.1978, s. 1.
[834] "Başbakan Ecevit: "İhaneti Yapanların Kim Olduğu Anlaşılır Hale Geldi", **Cumhuriyet**, 12.07.1978, s. 1.

Cömert'in öldürülmesi ile ilgili haberin Milliyet gazetesinde de manşetten verildiği görülür.[835] Milliyet gazetesinin 12 Temmuz 1978 tarihli nüshasında TDK'nin başsağlığı mesajının da yayımlandığı görülür.[836]

Hürriyet gazetesinin 12 Temmuz 1978 tarihli nüshasında da olayla ilgili haberin manşetten girildiği,[837] ertesi günkü nüshasında ise faillerin eşkallerinin yayımlandığı görülmektedir.[838] Tercüman gazetesinde de bu olaya manşetten yer verilerek konuya ilişkin uzunca bir haberin gazetenin sütunlarını kapladığı görülür. Haber metninde TDK'nin tepkisinin aktarıldığı bölümde Aziz Nesin'in olaya ilişkin protesto yürüyüşü teklifinin Ankara Valiliğinin güvenlik ile ilgili çekinceler bildirmesi üzerine gerçekleşmediği ifade edilir.[839]

Cumhuriyet gazetesinin 13.07.1978 tarihli nüshasında suikastla ilgili bir yazının yayımlandığı,[840] ayrıca Cömert ve Ecevit ile ilgili İlhan Selçuk tarafından bir tahlil yazısının kaleme alındığı görülür.[841] Aynı gazetenin 19.07.1978 tarihli nüshasında kurultayla ilgili bilgiler verilirken Cömert olayına da değinildiği görülür.[842]

22.07.1978 tarihli Cumhuriyet gazetesi nüshasında Ord. Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin'in de Cömert ile ilgili bir yazısının yayımlandığı görülür.[843] Dilde muhafazakârlığı, tabii tekamülü ve bir müdahale olması gerektiğinde bunun akademi vasıtasıyla bilimsel bir biçimde olmasını savunanların toplandığı Tercüman gazetesinde ise bu kurultayın iş ve işlemlerine ilişkin hiçbir haberin ya da köşe yazısının yayımlanmadığı görülmüştür.

---

835 "Cömert Ankara'da Yaylım Ateşine Tutularak Öldürüldü", **Milliyet**, 12.07.1978, s. 1.
836 Başsağlığı metni şöyledir: *"Kurumumuzun Değerli Üyelerinden Genç Bilim adamı Doç. Dr. Bedrettin Cömert XVI. Türk Dil Kurultayı'nın son oturumuna katılmak üzere 11.7.1978 günü sabahleyin evinden çıkarken alçakça bir saldırıya uğrayarak öldürülmüştür. Yurdumuzu karanlıklara gömmek için bütün kötülükleri yapan kanlı katillerin, bu iğrenç saldırısı, insanlığa, bilime, özgür düşünceye karşı işlenmiş bu canavarca cinayeti şiddetle kınar, üzüntülü yakınlarına, Türk Dil Kurumu üyelerine ve bütün Türk aydınlarına başsağlığı dileriz."* (**Milliyet**, 12.07.1978, s. 6.)
837 "Tetik Kimin Elinde", **Hürriyet**, 12.07.1978, s. 1.
838 **Hürriyet**, 13.07.1978, s. 1.
839 "Bir Doçent Öldürüldü, Eşi Yaralandı", **Tercüman**, 12.07.1978, s. 1 ve 10.
840 "Güncel ve Tarihsel Görev", **Cumhuriyet**, 13.07.1978, s. 1.
841 İlhan Selçuk, "Cömert ve Ecevit", **Cumhuriyet**, 13.07.1978, s. 2.
842 Mustafa Ekmekçi, "Dil Kurultayından Kalan", **Cumhuriyet**, 19.07.1978, s. 4.
843 Suut Kemal Yetkin, "Vah Cömert'im Vah", **Cumhuriyet**, 22.07.1978, s. 7.

4.10.2. On Altıncı Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

Kendinden önceki kurultaylarla kıyaslandığında, On Altıncı Türk Dil Kurultayının hem siyasi yönden hem de tartışmaların usulü yönünden daha hareketli olduğu görülmüştür. Zira Yönetim Kurulu ve Denetim Kurulu raporları ilk kez bu kurultayda eleştiriye tâbi tutulmuştur. Bu kurultayda, Kurum kabul etmese de[844] TDK tarafından uzun yıllardır Arapça ve Farsça kökenli kelimelere karşı yapıldığı gibi etkili bir karşı duruş sergilenmeyen Batı kaynaklı kelime ve terimlerin kullanımının ilk kez kuvvetli bir biçimde kınandığı Kurum Başkanı tarafından yapılan açılış konuşmasında görülmektedir. Ancak gecikmeli olarak yapılan bu karşı çıkışın ne kadar fayda sağladığı tartışmaya açıktır.

---

[844] Ancak dönemin TDK'si Batı kaynaklı kelimelerle mücadelede geç kalındığını kabul etmeyerek yaptıkları yayınları ve çalışmaları izlemeye davet etmektedir. (**Özleştirme Kılavuzu**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978. s. 8.) Bununla birlikte Özleştirme Kılavuzunun ön sözünde bu kılavuzun niçin bu kadar geç yayımlandığının açıklanmaması Batı kaynaklı kelimelerle mücadelede geç kalındığı kanaatini pekiştiren bir durum olmuştur. (Bk. **A.e.**, s. 9.) Ayrıca bir önceki kurultay olan On Beşinci Türk Dil Kurultayında Süleyman Nuri Öz'ün Batı kaynaklı sözcüklere karşılık bulmaya yönelik son birkaç yıldır çalışma yapıldığını ve bu tempo ile yoğun biçimde dile yerleşen Batı kaynaklı sözcüklere karşılık bulunamayacağı şeklindeki eleştirisine Kurumun Genel Yazman'ı Cahit Külebi: *"Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Yarkurulu, çalışmalarını genişletirse ve dergi sayfası da arttırılırsa daha fazla yazı yayımlanabileceği…"* şeklinde cevap vermiştir. (Bk. **On Beşinci Türk Dil Kurultayı-1976**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977, s. 115-116.) Dolayısıyla bu cevap da konuyla ilgili geç kalınmışlığın yönetimce kabulü anlamını taşımaktadır. Ömer Asım Aksoy'un Türk dilindeki Batı kaynaklı kelime oranının %4'ten %15'e yükseldiğini belirttiğini burada hatırlamak gereklidir. (Bk. **On Dördüncü Türk Dil Kurultayı-1974**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1975, s. 24.) Kurum, Osmanlı Türkçesine karşı geliştirdiği yüksek tempolu mücadele tarzına mukabil Batı kökenli kelimelere karşı daha düşük tempolu bir mücadele tarzı geliştirdiğinden Batı'dan gelen kelimeler, yapılarıyla beraber dilimizi kuşatmıştır. Sıkça duyduğumuz/okuduğumuz herhangi bir filmin yönetmenini vurgulamak üzere *"Bu bir (...) filmidir"* biçimindeki bir cümle veya *"Yarın İstanbul'a gelmiş olacağım."* biçimindeki bir cümle, Türk dili mantığının ürünü olmayıp İngiliz dili mantığının ve yapısının Türkçeyi etkisi altına aldığının en bilinen örneklerindendir. Feyza Hepçilingirler konuya ilişkin şunları yazmıştır: *"Zedelenmesinden üzüntü duyduğum iki alandan biri, deyimlerdi, ötekini de hemen söyleyeyim: Sözdizimi. Özellikle 'dublaj Türkçesi' adı verilen film çevirileri, Türkçenin sözdizimini bozmakta. Önce yabancı dizilerde, sonra ne yazık ki bizim yerli dizilerde de sanki Hollywood yapımıymış gibi o dizileri sanki ABD'de çekilip sonra seslendirilmiş gibi, Türkçenin mantığına, güzelliğine ve anlamlılığına asla uymayan çeviri tümcelere rastlanır oldu. Bu tümceler oradan çıkıyor ve günlük dilde de yaygınlaşıyor. 'Kahretsin!', 'Lanet olsun!' vb. böyle çıkmıştı. 'Neden olmasın?', 'Neden yarın öğle yemeğinde buluşmuyoruz?' gibi kullanımlar da böyle çıktı. Çok duyduğumuz için yadırgamadığımız bir örnek var. Türk Star, Pop Star gibi yarışmalarda çokça kullanılan bir sözdü bu. 'Gecenin en yüksek oyunu alan üçüncü finalistimiz.' Gecenin en yüksek oyunu alan niye üçüncü olsun ki? Birinci olmaz mı? Mademki gecenin en yüksek oyunu almış! Bakın burada işte, Türkçe mantığı zedelendi… Yabancı dizi ve filmlerde geçen karşılıklı konuşmalar… Örneğin biri diyor ki 'İki hafta sonra ne oluyor?' 'Öğrenmek istemezsin' diyor karşı taraf... Bunlar yabancı dizilerden çıkarak yerli dizilerde, filmlerde yaygınlık kazanmış söyleyişler."* (Feyza Hepçilingirler, **Dilim Dilim Anadilim**, İstanbul, Everest Yayınları, 2007, s. 153-154.)

Başbakan Bülent Ecevit, Sovyetlerle ortak bir çalışma yapılarak Orta Asya Türk Lehçeleri ile Türkiye Türkçesi karşılaştırmalı sözlüğünün hazırlanmasını istemiştir. Ayrıca Ecevit'in *"brifing"* kelimesi yerine *"özsunuş"* kelimesini teklif etmesi ve o dönemlerde Türkiye'de yeni yeni gündeme girmeye başlayan dil felsefesi alanında da gereken çalışmaların yapılmasını belirtmesi önemlidir. Bununla birlikte bilimsel yöntem vurgusunu her fırsatta yapan Kurumun bu işaretlere gerek kalmadan daha önce bu alan çalışmalarını başlatması gerektiği de not edilmelidir. Ayrıca İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun önemli bir bilimsel çalışma olarak görülebilecek dil psikanalizi ve dil estetiği ile ilgili sürekli çalışma komisyonu kurulması önergesi bağlayıcı kararlar alınmadan takdir hakkı Yönetim Kuruluna havale edildiği burada hatırlanmalıdır.[845] Bununla birlikte daha sonraki kurultaylarda bu çalışma komisyonunun kurulduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Dolayısıyla Kurum, çağın ihtiyaçlarını belirlemede öncü olamamıştır.

Yönetim Kurulu raporu görüşmelerinde Türk Dili dergisinin sert bir biçimde eleştirildiği, derginin halktan kopuk olduğu ve sanat değeri düşük yazıların çıktığının belirtilmesi, geçmiş kurultaylardan bu yana devam eden bir eleştiri olmaya devam etmiştir. Ancak Yazı Kurulunun kurultaylarda yapılan eleştirileri değişim yolunda dikkate almadığı anlaşılmaktadır.

Tahsin Çizenel adlı üyenin, matematik terimleri sözlüğü hazırlanması için kendiyle sözleşme yapılan üniversite hocasına sorduğu soru üzerine *"Arapça değil mi uydur uydur söyle."*[846] şeklinde cevap alması ilginç bir anekdottur. Ancak Kurum

---

[845] Bk. **On Birinci Türk Dil Kurultayı-1966**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1967, s. 140

[846] Bu konuya benzeyen bir ifadenin 1966 yılında Cumhuriyet Senatosunda da gündeme gelmiş olduğu görülmektedir. Manisa Senatörü Ferit Alpiskender, Senatoda yapılan araştırma raporu görüşmesinde şunları söyler: *"İkinci mesele,' anadil' ve ecnebi dil meselesidir. Bu işte de araştırma raporunda tam bir vuzuh yok. Belki kıymetli arkadaşlarımız çalıştılar. Fakat itiraf edelim ki, bu parlâmento üyelerini fazlasıyla meşgul eden bir müessesedir. İhtimal ki, bu kadar muazzam bir konuyu tam mânasıyla inceleyecek kadar zamanları da imkânları da olmadı. Şimdi radyonun dili başka, ilkokulların dili başka, ortaokulların dili başka, lisenin başka. Üniversiteye geliyorlar, üniversite hocaları, tabiî istediği bir dil ile, yaşayan bir dille çocuklara hitap ediyor. Çocuklar, yine kendilerine isnat edilemeyecek hususlardan dolayı bunu anlayamamaktadırlar. Onun için, Türk Dil Kurumu yetkili değildir; yeni terimler, yeni kelimeler icat etmeye. Kelimeleri Türk milletinin bizatihi kendisi yaratır, yaşatır, ortaya kor ve kullana kullana yazılı dile geçer. Terimleri ise, ilmî yetkiyi haiz olan akademiler yaparlar. Bizde maalesef Dil Akademisi kurulmadı ve kurulamamaktadır. Bence üniversitenin damgasını vermediği hiçbir terim mektep kitaplarına geçmemelidir. Böyle, 'Arapça değil mi, uydur uydur söyle' diye uydurulan kelimelerin ne gibi aksaklıklar vücuda getirdiği kanunların tedvininde, okul kitaplarında gayet bariz olarak görülmektedir. Burada izahına imkân yok, yoksa birkaç misalle teyit ederdim. O itibarla, üniversitelerimizde, çeşitli fakültelerde veya branşlarda, birtakım dil komisyonları kurulması ve*

yetkililerinin bu cevaba ilişkin kurumsal bakışın bu şekilde olmadığına dair bir açıklama yaptığına rastlanmamıştır. Dolayısıyla Kurumun *"uydurmacı"* olduğu eleştirisine Kurum yönetimince bu anekdot vesile kılınarak reddedici bir cevap verilmemesi manidardır. Zira bahsi geçen hoca, üniversite mensubu, Kurumun amaçlarını benimsemiş ve kendiyle sözleşme yapılmış bir profesördür. Dolayısıyla Kurumun bu cevaba sessiz kalması dikkatimizi çekmiştir. Genel Yazman Cahit Külebi'nin de genel anlamda yapılan eleştirilere üstünkörü yanıtlar vermiş olması, yönetimin eleştirilere cevap geliştiremediği anlamı taşımaktadır. Dolayısıyla Kurumun kendi içinde de bir kopukluğun olduğu anlaşılmaktadır.

Dil Bilgisi Yarkurulu raporunun okunmasından sonra yapılan eleştirilere Yarkurul Sözcüsü'nün Kurumun buyurucu olamayacağını beyan etmesi, daha önce Süleyman Nuri Öz tarafından Kurumun edilgenleştiği eleştirisine kanıt hükmündedir. Sözcü tarafından temel bir dil bilgisi kitabı yazılamamasına ilişkin yetersizliğin ve geçmiş yarım asra rağmen bu birikimin niçin sağlanamadığının açıklanmaması düşündürücüdür. Ayrıca yazım kuralları ile ilgili verilen cevapların doyurucu olmaması bu konulardaki eksikliğin kurumsal ve kuramsal düzeyde kabulü anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla Kurumun, dil bilimi gibi stratejik olarak nitelendirilebilecek bir alanda kurumsal bilgi güncellemesini gerçekleştirememesi bilimsellikle çelişmektedir. Diğer yandan doktora tezlerinin Kurumca basılması için Kurumun benimsediği sözcüklerle yazılması gerektiğinin söylenmesi, Kurumun refleksif şekilciliği bilimsel içeriğe tercih ettiğinin göstergesi olmuş ve bu beyan üniversitelerle sıkı iş birliği kararı alan Kurumun kendiyle çelişkiye düşmesi anlamına gelmiştir.

Terim tartışmalarında ölü sözcüklerden türetme yapılıp yapılamayacağı gündeme ağırlığını koymuştur. Müzik yerine Orhun Abidelerinde geçen *"Küğ"* kelimesini teklif eden müzik bilimci Gültekin Oransay'ın, Emin Özdemir ile girdiği ve Sözlük Kolu görüşmelerinde de devam eden tartışma kayda değerdir. Gültekin Oransay ile tepkisellik oranı yüksek bir tartışmaya girilmesi Kurumun dışa ve özellikle akademiye dönük imajı açısından olumlu bir durum olmamıştır.[847]

---

bunların damgasını almayan bir terimin, kitaplara geçmemesi lâzımdır." (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 50. Birleşim 23.02.1966, s. 371.)

[847] Emin Özdemir'in, Gültekin Oransay ile tartışmasında sert bir tutum izlediği görülmektedir. Bu noktada Emin Özdemir'in sert tutumunu karakterize eden unsuru *"bu işin militanca savaşını yaptığı"* şeklinde belirttiği ifadede aramak gereklidir. Zeynep Korkmaz, makalesinde Emin Özdemir'in

Türkçe Sözlük'te Osmanlı Türkçesinden alınacak kelimelerde titiz bir yaklaşım sergilenmemesi eleştiri konusu olmuştur.[848] Yapılan bu eleştiriye Sözlük Yarkurulu Sözcüsünün cevap vermemiş olması dikkatimizi çekmiştir. Bu eleştiri, TDK muhalifleri tarafından öne sürülen Kurumun, toplumdan ve toplumun sosyolojik gerçeklerinden kopuk olduğu görüşünü kuvvetlendirici bir örnek olmuştur.[849] Sözlük çalışmalarında Hikmet Dizdaroğlu'nun konuşmasında işaret ettiği kaynakların kullanılması önerisi bilimsel açıdan önemlidir. Zira bu türden anıt kaynaklar aynı zamanda toplumun dil tutumunu da gösteren yapıtlar olması açısından değerli yapıtlar hükmündedir.

Bir önceki kurultayda olduğu gibi bu kurultayda da Yayın-Tanıtım Yarkurulu raporunun olumsuz olduğu görülmüş ve bu rapor üzerinden Kurumun yayın politikası sert biçimde eleştirilerek tutarlı bir yayın ve dergi politikasının olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca kitapların ve derginin biçimsel yönden de albenisi olmadığı için toplumun ilgisini çekemediği ve dolayısıyla Kurumun halka erişemediği ifadesi Kurumun halktan kopuk olduğuna dair içeriden bir eleştiri olmuştur. Dergi tirajının istenen seviyeye gelmemesi bu eleştirileri doğrular bir mahiyet arz etmiştir. Ayrıca

---

Tercüman gazetesinde yazanları *"dil gericisi"* olarak nitelendirdiği bilgisi düşünüldüğünde bu tutumunun alt sebepleri daha anlaşılır hale gelebilir. (Zeynep Korkmaz, "Cumhuriyet Döneminde Türk Dilinde ve Türk Dili Alanında Yaşanan Gelişmeler", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar III**, Ankara, TDK Yayınları, 2007, s. 557.) Özdemir, bu işte *"militan bir bakış"* açısının getirdiği yaklaşımı benimseyerek dönemin TDK'si ve onun çevresinde hatırı sayılır bir ilgiyle karşılaşmış ve dil işlerinde otorite olarak görülmüştür. Ancak Özdemir, Kurumda tek başına da değildir. Daha önceki kurultaylarda da *"savaş"*, *"mücadele"*, *"savunma"* gibi terimlerin bazı üyeler tarafından sıklıkla telaffuz edildiği de bilinmektedir. Bu noktada bir başka örnek de Osman Turgut Pamirli'dir. Onun "Muallimler Cemiyeti ve Türk Dilini Kurtarma Derneği gibi derneklere ve *"dil softaları"*na TDK'nin *"meydan savaşı"* açması gerektiğini ifade ettiği bilinmektedir. Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere TDK'nin şahin kanadı uzun bir dönem Kurumda etkin bir pozisyon elde etmiştir. TDK muhalifleri içinde de TDK'ye olan eleştirilerini ifade eden şahin bir kanat olmuştur ve sert bir biçimde Kurumun özellikle şahin kanadına eleştirilerde bulunmuşlardır. Bu noktada en planlı-programlı muhalefet, Tercüman gazetesinin üs olarak kullanıldığı Yaşayan Türkçe Hareketi tarafından yapılmıştır. Bu harekette Ahmet Kabaklı, Ergun Göze, Rauf Tamer, Faruk Kadri Timurtaş, Muharrem Ergin, ilk akla gelen isimlerdir.

[848]Benzer bir itiraz hatırlanacağı üzere On İkinci Türk Dil Kurultayındaki Sözlük Komisyonu raporu görüşmeleri çerçevesinde Abdullah Toroslu tarafından da yapılmıştı. Toroslu, *"eros"* ve *"erotik"* kelimelerinin sözlüğe alınmasına ve buna mukabil devletin yüksek harcamalar yaparak mücadele ettiği *"erozyon"* kelimesinin sözlüğe alınmamasına itiraz etmiştir. (Bk. **On İkinci Türk Dil Kurultayı-1969**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1970, s. 92.)

[849]*"Sözlük bilim/sözlükçülük kuramı, sözlük metinlerini her ülkenin kendi kültür tarihi açısından inceler, sözlükler arasındaki verasetin/ intikalin ölçüsünü ve birbirlerine etkilerini belirler…"* (Akt. Kahraman, **a.g.m.**, s. 3301.) Kahraman'ın aktardığı bu bilgiden hareketle sözlüğü oluşturan kelimelerin bir toplumun sosyokültürel tutum ve davranışlarına ayna olduğu ifade edilebilir. Bu tutum ve davranışları inceleyen bir bilim dalının varlığı da sözlük bilimciliğin dağınıklığı kabul etmediği şeklinde yorumlanabilir.

eser yayımında ikili ilişkilerin etkili olduğu eleştirisi de dikkat uyandırıcıdır ve bu eleştiriye kuşkuları ortadan kaldıracak düzeyde bir reddiye yapılmamıştır.

Kurultayda, altı ay süreyle üyelikten geçici çıkarılma cezası verilen Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın kendini savunmasına izin verilmemesi Kurumu hukuki haklar bağlamında zor durumda bırakmıştır.[850] Bilindiği üzere bu gelişme Zeynep Korkmaz'ın, TDK üyeliğinden istifa sürecini başlatmıştır.[851]

Kurultayın son günü Kurum üyelerinden ve bu kurultaya da katılan Doç. Dr. Bedrettin Cömert'in öldürülmesi haberi üzerine Kurumun organize tepki vermesi, yürüyüş tertip etmek istemesi, hükûmete bu olayla ilgili telgraf çekmesi, Başbakan Bülent Ecevit'in yapılan çağrı üzerine kurultaya tekrar gelerek bu konuyla ilgili üyelere bilgi verme ihtiyacı hissetmesi dikkatimizi celbetmiştir.[852] Bununla birlikte kurultay tutanakları ve basın yansımalarına bakıldığında bu olay, kurultayı bir anda basının gündemine taşımıştır. Ayrıca Başbakan Bülent Ecevit'in Bedrettin Cömert suikastıyla ilgili kurultaya bilgi verici bir konuşma yapması, CHP'nin Kuruma verdiği önemi göstermesi açısından kayda değerdir.

Bu kurultay diğer tüm kurultaylara kıyasla yaşanan gelişmelerin de ışığında apayrı bir yer tutmuş, dil tutumları ve politikalarına yön verme anlamında olmasa dahi

---

[850] *"Kurultayın son günü, üçüncü birleşimin ilk oturumunda yine bu ihraç görüşmeleri konu edildi, Ali Reşit İnceoğlu, Prof. Korkmaz ile ilgili kararın çoğunluk olmadan alındığını, usule uygun hareket edilmediğini, hak ihlaline sebep olduğunu söyledi ve 'Mesele ne olursa olsun, problemin bence yasalara ve usule göre Yüce kurultayda görüşülmesi gerekir.' diyerek bağladı sözlerini."* (Çongur, **A.e**, s. 106.) Ayrıca bk. **On Altıncı Türk Dil Kurultayı-1978**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979, s. 200.

[851] Zeynep Korkmaz, istifa süreciyle ilgili şu bilgileri verir: *"Artık kişilik ve meslek onuruma el uzatan ve mesleğime ambargo koymak isteyen böyle bir tutuma daha fazla dayanmak mümkün değildi. Bu nedenle 1980 yılında, durumu bütün yönleriyle basına da açıklayan bir mektupla Kurum üyeliğinden ayrılmayı uygun buldum. Benden sonraki aylardan birinde, Kurumun akıl almaz tutumu dolayısıyla Sayın Prof. Dr. Hasan Eren Hoca da Kurum üyeliğinden ayrılıvermiştir."* (Zeynep Korkmaz, "Anılarda Türk Dil Kurumu ve Gelişme Süreçleri", **Türk Dili-Özel Sayı: Dil Bayramının 70. Yılı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Eylül-2002, s. 509-510.)

[852] *"…Genç bir üyenin suikast sonucu öldürülmesine hepimiz üzülmüştük. Onu yakından tanıyanlar, üye arkadaşları konuştular, bunlar arasında, lisedeyken öğretmeni olan bir üye, Vecihi Timuroğlu da söz aldı. Vecihi Timuroğlu, öğrencisi olduğunu söylediği Cömert'in ölümü dolayısıyla ortaya atılan görüşler bakımından amacı biraz fazlaca aşan bir konuşma yaptı. Siyaset karıştırdığı cümleler arasında 'Başbakan buraya gelmelidir, bu kurultay huzuruna çıkmalı, konuşmalı, hesap vermelidir.' deyince ve ne Divan Başkanı ne de bir başka üye kendine müdahale etmeyince yine söz bana düştü: 'Siz Türkiye Cumhuriyeti Başbakanına emir verir gibi buraya gelsin, hesap versin gibi cümleler kuramazsınız. Az önce bu kürsüde söylenenleri, Sayın Başkan tutanaklardan çıkarmanızı öneriyorum.' dedim ve önerim kabul edildiği için o birleşimde Vecihi Timuroğlu tarafından yüksek sesle söylenilen bu sözler daha sonra yayınlanan Dil Kurultayı kitabının 212. Sayfasındaki konuşmasında yer almamış, yani tutanaklardan çıkarılmıştır. Ama hemen şunu da söyleyelim, Başbakan Bülent Ecevit, kendine de söz konusu açıklama ulaşmış olmalı ki öğleye doğru kurultaya geldi ve kürsüye çıkıp bir konuşma yaptı ve açıklamada bulundu."* (Çongur, **A.e**, s. 106-107.)

farklı siyasi etkileri kendinden sonra da devam ettirmiş ve Kurum için dönüm noktası olmuştur. Bununla birlikte dönemsel olarak Türkiye'nin gerek toplumsal gerek siyasi gerekse de uluslararası konjonktür açısından zor zamanlar geçirmesine sebep olan anarşizmin, Kurumu da hedef almış olması, üstünde dikkatli tahliller yapılmasını gerektiren bir başka yönüne de işaret etmektedir.

Kurultayın basına yansımaları ele alındığında Kurum ve dil devrimi yanlısı Cumhuriyet'te haber ve yazılara yer verildiği görülmüştür. Buna karşılık TDK muhalifi Tercüman'da bu kurultayın iş ve işlemlerine ilişkin hiçbir haber ve yazı yayımlanmamıştır. Dolayısıyla Tercüman gazetesi, bu yıllarda da Kurumu yok saymaya devam etmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

1980-1983 DÖNEMİ TÜRK DİL KURULTAYLARINDAKİ DİL TARTIŞMALARININ BASINA VE MECLİSE YANSIMALARI

5.1. Yaşayan Türkçe Hareketi ve Bu Harekete Tepkiler

19 Aralık 1979 tarihinde, Tercüman sütunlarında Yaşayan Türkçemiz adlı bir yayın başlar.[853] Bu sayfa, yayın yapılmayan birkaç gün dışında kesintisiz olarak 9 Nisan 1980'e dek, akabinde de aralıklarla devam eder. Tercüman gazetesinin bu köşesi ve Yaşayan Türkçe Hareketi (YTH), TDK muhaliflerinin yeni bir dil hareketliliği ya da Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın ifadesiyle *"tepki"*si olarak ortaya çıkmıştır.[854]

Siyasi temeli de olan ve özellikle 1960'tan itibaren kendini gösteren TDK taraftarları ile muhaliflerinin, derin dil tercihi ayrılıklarının ve kavgalarının sonucunda 1980'lerin başında ortaya çıkan bu yoğun tepki, yeni bir dönemin habercisi olmuştur. Temellerine dair izlerin Ziya Gökalp'in 1916 tarihli Lisan adlı şiirinde[855] *"Canlı*

---

[853] Tercüman gazetesinde köşenin yayımlandığı ilk gün, bu hareketin bildirgesinde Türkçeci rumuzlu yazar tarafından yazının ilk bölümlerinde şu ifadeler bulunmaktadır: *"Milletimizi millet yapan bütün değerleri korumak ve yükseltmek davasının sahibi olan Tercüman gazetesi 19 Aralık 1979'dan başlayarak milyonlarca okuyucu huzuruna Yaşayan Türkçemiz sayfasıyla çıkacaktır. Yayımı aylar sürecek bir zaman kesiminde sunacağımız bu sayfada Türkçemizin bütün meseleleri, ilim, sanat ve zevk ölçüleriyle ele alınacaktır. Dilimizin içine düşürüldüğü açmazlar, kısırlıklar, saptırmalar, yanlışlar ve doğrular üniversitelerimizin Edebiyat Fakültelerine mensup dil bilginleri tarafından ortaya konulacaktır. Hepsi de aslında Uydurmacılık demek olan 'arı Türkçecilik, öz Türkçecilik, özleştirmecilik, tasfiyecilik' gibi ilim ve ciddiyetten uzak zorlamaların, öğretim, fikir, edebiyat ve devlet hayatımızda nasıl bir kültür bozgununa ve anarşiye yataklık ettiği, anlatılacaktır... Atatürk'ün başlangıçta bir müddet deneterek çıkmaz yol olduğunu gördüğü tasfiyecilikten Güneş-Dil Teorisine sığınarak nasıl vazgeçtiği ve halkın diline nasıl döndüğü, Yaşayan Türkçemiz sayfalarında ispat edilecektir."* (Türkçeci, "Yaşayan Türkçemiz", **Tercüman**, 19.12.1979, s. 1 ve 12.) Ancak şunu ifade etmek gerekir ki hareket, Güneş-Dil Teorisini benimsememiş, yukarıda da belirtildiği üzere Atatürk'ün bu Teoriye tasfiyeciliği durdurmak için sarıldığını savunmuştur. ("Güneş Dil Teorisi ve 2 Telgraf", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 16-17.)

[854] *"...Arı Türkçecilik yönündeki aşırı akım, ülkemizde son 25-30 yılın siyasal ve sosyal ortamındaki çalkantılardan yararlanarak ve kültür devrimi felsefesine dayanarak nitelik değiştirmek suretiyle dili yozlaşmaya doğru sürüklemekte olduğundan bu gidiş, 1979-1980 yıllarında yeniden ağır bir tepki ile karşılaşmıştır. Çoğu üniversite öğretim üyesi olan dilciler tarafından Tercüman gazetesinde açılan Yaşayan Türkçe sayfasında aylarca süren yazılar yayımlanmıştır."* (Zeynep Korkmaz, "Cumhuriyet Döneminde Türk Dilinde ve Türk Dili Alanında Yaşanan Gelişmeler", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar III**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007, s. 556.)

[855] 19 Aralık 1979 tarihindeki ilk yayında bu şiirin yayımlanmış olması tesadüf olmasa gerektir.

Türkçe" tanımlamasıyla görüldüğü bu hareket, Türkiye Muallimler Birliğinin 1948 yılındaki birinci ve özellikle de 1968 yılındaki ikinci kongrelerinde de öne çıkarılan yaşayan Türkçecilik, 80'lerin başında planlı-programlı ve sistemli bir yapılanmaya dönüşmüştür.[856] Bu hareketin, TDK'ye karşı topluca yapılmış üçüncü girişim olarak nitelendirdiği de ifade edilmiştir.[857]

1980 yılı önemli dönüm noktalarından biri olmuş ve Türk Dil Kurumunun bir akademiye dönüşmesi konusunda öteden beri var olan tartışmalar bu dönemde yeniden yoğunlaşmıştır. Tercüman gazetesinin *"uydurma dil modası"*na karşı yayına başlattığı *"Yaşayan Türkçemiz"* sayfası, yeni dönemde en etkili dil hareketliliği olmuştur.[858]

Zeynep Korkmaz, Muharrem Ergin Mehmet Kaplan, Osman Fikri Sertkaya, Faruk Kadri Timurtaş, Ahmet Bican Ercilasun ve aynı zamanda TDK üyesi de olan Hasan Eren gibi akademisyenlerin yazı kaleme aldıkları ya da daha önce yazılmış benzeri yazılarının yayımlandığı *"Yaşayan Türkçemiz"* sayfası, harekette önemli bir yer tutmuş ve geniş kitlelere bu sayfa aracılığıyla ulaşılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla hareketin akademi ayağının oldukça güçlü dil bilginlerini bünyesinde barındırdığını ifade etmek imkan dahilindedir.

Tanıtımına 16.12.1979 tarihli Tercüman gazetesinde ve manşet üstü yayınla başlanan Yaşayan Türkçemiz sayfası için 17.12.1979 tarihinde Güneri Civaoğlu'nun bir bilgilendirme yazısı yazdığı görülür.[859] Hareketin gayesinin özetlendiği bu yazıda

---

[856] Mukbil Özyörük bu hareketin sistemliliği hakkında köşesinde şunları yazar: *"...Şimdiye kadar münferit kitaplarla, broşürlerle, dergilerde ve gazetelerde 'arkası gelmemiş' yazılarla gerçi zaman zaman karşı çıkmışlardır ama, işte böyle, bu memleketin yarım milyondan fazla basan bir gazetesinde sistemli ve ısrarlı biçimde bir çıkış, şimdiye kadar olmamıştı."* (Mukbil Özyörük, "Yaşayan Türkçemiz", **Tercüman**, 22.12.1979, s. 6.)

[857] *"Türk Dil Kurumuna yönelik üçüncü toplu girişim, 19 Aralık 1979 tarihli Tercüman gazetesinde başlayan ve 'Yaşayan Türkçemiz' başlıklı sayfada her gün dille ilgili yazıların yayımlanmasıdır. Bu sayfalarda Faruk K. Timurtaş, Tahsin Banguoğlu, Şükrü Elçin, Ahmet B. Ercilasun, Hasan Eren, Erol Güngör, Necmettin Hacıeminoğlu, Mustafa Kafalı, Zeynep Korkmaz, Mertol Tulum, Türk Dil Kurumunu, Kurumun çalışmalarını ve yayınlarını eleştirdiler. Bu yazılara Kurumun Türk Dili dergisinde cevap verildi. Derginin Şubat 1980 sayısında Ömer Asım Aksoy ile yapılan konuşmada Aksoy yaşayan Türkçe, yaşayan dil gibi adlarla çok defa Osmanlıca savunuculuğu yapıldığını ileri sürüyordu."* (Şükrü Haluk Akalın, "Türk Dil Kurumu", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 41, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 538.)

[858] Gönülal, **A.e**, s. 151.

[859] *"...Yaşayan Türkçemiz köşesinde, dilimizin neden ve nasıl bu yozlaşmaya uğradığını, Türkçenin nasıl yanlış kullanıldığını, uygulamaları da tek tek sergileyeceğiz. Ve bütün bu yayınlarımız şu ilke için olacak: 'Dilde ırkçılık değil, dilde halkçılık...' Ne artık devrini doldurmuş kelimeler için taassup, ne de anlaşılmaz, uyduruk kelimeler için taassup...Halkın kabul ettiği, sevdiği, yaşayan, dipdiri, güzel melodisi olan kelimelerle örülmüş bir Türkçe..."* (Güneri Civaoğlu, "Yaşayan Türkçe", **Tercüman**, 17.12.1979, s. 3.)

Civaoğlu, kendilerini Osmanlıcayı hortlatmakla suçlayan TDK yönetimine cevap da vermiştir. Yaşayan Türkçemiz sayfasının ilk günkü yazılarından biri de "Türkçeci" imzasıyla kaleme alınmış ve bu yazıda dil-politika bağlamında toplumsal katmanlara yansıyan durum ile hareketin çıkış sebepleri izah edilmeye çalışılmıştır.[860] Bünyesinde tepki de barındıran hareketin, Türkçe ile ilgili dil disiplinini bozucu yaklaşımlar sergilendiğinden dolayı kendini tekrar gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu yazıda ilginç bir not da Kurumun muhatap kabul edilmemesine yönelik çıkıştır. Ancak yazar, Kurumun da harekete karşı olacağının ve hareketi engellemek için var güçlerini kullanacağının farkındadır.[861] Yazıda ayrıca TDK'nin kâr peşinde koşan bir şirket olarak ifade edilmesi, haddizatında yıllardan beri kurultaylar da dahil olmak üzere farklı mahfillerde söylenegelen Atatürk'ün mirasını savurduğu ve hatta bu mirası kendi içlerinde peşkeş çektiği suçlaması, Kurumun yabancısı olduğu bir durum da değildir.[862] 22 Temmuz 1954 tarihli Zafer gazetesi nüshasında benzer bir haberin yayımlandığına daha önce değinilmişti.

Hareketin gazete sütunlarına yansıdığı ilk günlerde Tercüman gazetesinin köşe yazarlarından Mukbil Özyörük'ün TDK muhaliflerinin çoğunlukla bilindik itirazlarını ve yazarın hocalık yaptığı dönemde yaşadıklarını içeren bir yazısının yayımlandığı görülmüştür. Yazıda, zaman zaman kendinin de uydurma kelimeleri yanlışlıkla kullandığını, ancak bunun hocalık yaptığı öğrencilerin çoğunlukla uydurma kelimelerle konuştuklarından dolayı ve onlara bir şeyler anlatmak maksadıyla olduğunu, Kurumun başarısının da bu durum olduğunu bir miktar istihzayla ifade ettiği görülür. Yazar, daha sonra ağzından ya da kaleminden kaçan bu kelimelerin teknik bir

[860] *"…Türkçemiz üzerinde laubalilik o dereceye varmıştır ki, politikacılar kelime icadına kalkışmakta, bazı partilerin, iktidarların ve doktrinlerin, kendilerine mahsus ayrı bir 'dilleri' bulunmaktadır. Türkçemiz 'devrimcilik' adı altında politikaya batırılmakla kalmamış, her isteyenin onu bozma ve ona saygısızlık hakları da bir imtiyaz gibi tanınmıştır. Ortaokullarda 'arı dil' kolları kurulmuştur; genç öğretmenleriyle çocuklar, harıl harıl sözcük türetiyorlar."* (Türkçeci, "Yaşayan Türkçemiz", **Tercüman**, 19.12.1979, s. 12.)

[861] *"…Ne var ki, şimdilik biz bu Kurumu ister istemez karşımıza alacağız. Çünkü, bu çarkı işletenler Türkçemizin ilmi ve sanatıyla hiçbir ilintileri olmadığı hâlde, Türk devletinden (TRT'sinden, mekteplerinden, bakanlıklarından, devlet büyüklerinden) sanki Türkçenin yegane bilicisi bir akademi imiş gibi muamele görüyorlar. Milli eğitimimiz ve bütün devlet kuruluşlarımız üzerinden, onun bilgisizlik ve bozgunculuk baskısı kalkıncaya kadar, onunla mücadele etmeye mahkumuz."* (Türkçeci, **A.y.)**

[862] *"…Yaşayan Türkçemizin davasını güderken aslında Dil Kurumu hiçbir şekilde bizim muhatabımız değildir. Onu özel bir heveskârlar şirketi sayarak, kendi işi ve kârı ile başbaşa bırakabiliriz."* (Türkçeci, **A.y.**)

arızadan ibaret olduğu şeklinde tariz de yapar.[863] Dolayısıyla yazarın *"dil sürçmeleri"*, TDK'nin gerek TRT, gerekse okullar ve çeşitli devlet kurumları yoluyla toplumun dilini nasıl etkilediğini göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Zira TDK'nin bürokrasiyi ve devlet kurumlarını uzunca bir dönem oldukça etkili bir şekilde kullandığı bilinen bir gerçektir. Hareketin gazete sütunlarındaki ilk günlerinde bir köşe yazısı da Ergun Göze tarafından yazılır. Göze, yazısında dil yoluyla oluşturulduğunu ifade ettiği *"anarşi"*yi konu edinerek Yaşayan Türkçemiz sayfasının, bu anarşiyi ortadan kaldırmaya yönelik bir vatanperverlik olduğunu yazar. Böylece hareketin yalnızca doğru dil kullanımı dışında farklı bir boyutuna da işaret eder.[864]

Harekete karşı olan Cevdet Kudret, Cumhuriyet'te yayımlanan köşe yazısının hemen başında dil devrimine karşı olanların Yaşayan Türkçeyi slogan olarak kullandıklarını ve bir dönem Hisar dergisinin[865] bu hareketin kalesi olduğunu yazarak hareketin temellerinin çok eski ve dil devrimine yapılan karşı çıkışların devamı niteliğinde olduğunu yazar. Kudret, Yaşayan Türkçenin aslında dili kullanan kişiye göre farklılık arz ettiğini savunur. Yazar, örnek olarak yaşlı biri için *"hâkim"* ve

---

863 Mukbil Özyürek, "Yaşayan Türkçemiz", **Tercüman**, 22.12.1979, s. 6.

864 *"...Dil anarşisinden bahsediyorum...Ruhi Kılıçkıran'dan (ki solcuların ilk öldürdüğü milliyetçi talebedir, anarşinin ilk kurbanıdır.) Ercüment Yahnici'ye kadar anarşi kurbanlarının hepsinin kaderini dil anarşisi senelerce önce örmeye başladı. Önce kelimeleri öldürdüler. Bin senedir kullandığımız can kelimeleri, ata kelimeleri... Nine kelimeleri... Ruh kelimeleri... Kelime kanı dökmekten, döktürmekten zevk aldılar, zevk verdiler... Milleti öldürdüler, 'Ulusu koyacağız diye; 'us' diyeceğiz diye aklı; 'bilinci' yerleştireceğiz diye 'şuuru' haleldar ettiler... Anarşinin bütün 'olanaklarını' böylece hazırladılar... Anarşiyi böylece suladılar, yeşerttiler... Arthur Koestler'di galiba 'Önce kelimeleri icat ederiz, sonra o kelimelerle dövüşürüz, harp yaparız' diyordu. Önce dil anarşisini getirdiler. Sonra anarşiyi... Tercüman'ın 'Yaşayan Türkçemiz' sayfası bu bakımdan, bir vatanperverlik, ilim, hakikat sayfasıdır."* (Ergun Göze, "Anarşi ve Dil" **Tercüman**, 29.12.1979, s. 6.)

865 Bu dergiyle ilgili TDV Ansiklopedisinde şu bilgiler görülür: *"16 Mart 1950 tarihinde çıkmaya başlayan derginin Ocak 1957'de yayımına ara verilmiş, 1964 yılı başında yeniden çıkmaya başlayıp 1980 yılı sonuna kadar devam etmiştir. Kurucuları arasında Mûnis Faik Ozansoy, İlhan Geçer, Mehmet Çınarlı, Gültekin Sâmanoğlu, Mustafa Necati Karaer, Yahya Benekay, Fikret Sezgin, Hasan İzzet Arolat ve Osman Fehmi Özçelik bulunmakla beraber yönetimi Mehmet Çınarlı'nın üzerinde kalmış ve dergi fiilen onun tarafından çıkarılmıştır. Hisar'ın ilk sayılarında derginin çıkış amacını ortaya koyan herhangi bir açıklamaya rastlanmaz. Yıllar sonra bir radyo programı vesilesiyle yaptıkları konuşmada kurucular, kendilerini bir araya getirip dergi çıkarmaya yönelten şu ilkeleri açıklamışlardır: 1. Sanat bağımsız olmalı, yazar kalemini herhangi bir ideolojinin emrine vermemelidir. Sanatçı çevresiyle, içinde yaşadığı toplumun dertleri ve meseleleriyle ilgilenirken peşin hükümlere ve belli kalıplara bağlı kalmamalı, serbest olarak hareket etmelidir. 2. Sanat eseri millî bir karakter taşımalı, bir milletin edebiyatı o milletin ruhunu, mizacını ve özelliklerini yansıtmalıdır. 3. Sanatta yenilik eskiyle bütün bağları koparıp soysuzlaşmak demek değildir; sanatçı eskiyi tekrar etmemeli, fakat eskiden güç ve destek almalıdır. 4. Edebiyatın dili halkın konuştuğu yaşayan Türkçedir. Türk dilinin özleşmesine ve sadeleşmesine çalışılmalı, fakat Türkçeleşmiş, halka mal olmuş kelimeler dilden atılmamalı, dil ırkçılığı yapılmamalıdır."* (Mehmet Çınarlı, "Hisar", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 18, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s. 127.)

"tevkif etmek" tabirleri yaşayan Türkçe iken bir genç için yaşayan Türkçenin *"yargıç"* ve *tutuklamak"* olduğunu ileri sürerek gerek edebî eserlerden gerekse de TV reklamlarından verdiği örneklerle TDK muhaliflerinin yaşamadığını söylediği kelimelerin aslında yaşadığını ifade eder. Cevdet Kudret, dil devrimine karşı olanların Arapça köklerden olup da Arapçada bulunmayan ve Türkler tarafından uydurulan *"mefkure"* ve *"zihniyet"* gibi kelimeleri Türkçe saymalarına rağmen Türkçe köklerle oluşturulan yeni sözcükleri ise uydurma olarak gördüklerini, yeni bir nesne için yeni bir sözcük gerektiğinde o sözcüğün kendiliğinden doğmayacağını ve bunun için insanların kelime uydurmasının tabii olduğunu ifade ederek halkın *"gecekondu"*, *"biçerdöver"*, *"kaptıkaçtı"* gibi sözleri uydurduğunu söyler.[866] Kudret, Gökalp'in de Lisan şiirinin ilgili mısralarından anlaşıldığına göre yeni sözcük yapmaktan yana olduğunu ekler. Yazar, tarizli bir dille bugün dil muhafazakârlarının bir *"Osmanlı Esperantosu"*nu yaşayan Türkçe olarak sunma gayretinde olduklarını, ancak bu düşüncede olan bir yaşlının kendine *"Tekaüdiye"* değil *"emekli aylığı"* bağlattığını ifade eder ve Halit Ziya örneğiyle yazısını tamamlar.[867]

Altan Öymen'in de Yaşayan Türkçe Hareketine karşı çıkarak söz konusu tartışmalara katıldığı görülür. Öymen, yazısında yeni bir muhalif söylem geliştirmemiş, çoğunlukla bilinen karşı söylemlerin benzerini kaleme almıştır. Ancak yazıda öne çıkarılan iki noktadan biri DP Dönemi'nde Teşkilat-ı Esasiye'ye dönüş esnasında Mehmed Fuad Köprülü ve arkadaşlarınca verilen önergede yaşayan Türkçe olarak verilen kelimelerin Osmanlıca kökenli olduğu ve yaşamayan olarak görülen Türkçe kelimelerin parantez içinde verildiğinin ifade edildiği bölüm, diğeri ise o dönemde iktidarın tarafında olan gazetelerin başlıklarının altına tarih koyarken Ekim-

---

[866] Kudret'in yazısında *"uydurma"* örneği olarak verdiği birleşik kelimelerin isabetli örnekler olmamıştır. Zira uzmanların bu kelimeleri *"birleştirme"* yoluyla yapılan kelimeler olduğunu ifade ettiği şöyle aktarılır: *"Demir ve Yılmaz, 'kelime yapımı' alt başlığı altında sözcük yapım yollarından 'türetme, birleştirme, kısaltma' ve 'kopyalama'ya değinirler... Birleştirme bahsinde, bir sözcük yapma yolu olarak birleşik kelimelere değinirler ve hanımeli, biçerdöver, gecekondu gibi farklı yapıları 'birleştirme' üstbaşlığında ele alırlar."* (Akt. İsa Sarı, "Türkçede Ekleme Dışı Sözcük Yapımı ve Sözlükselleşme", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2015, s. 38-39.)

[867] *"...Halit Ziya Uşaklıgil, 1899 yılında şöyle demişti: 'Acemlerin, Arapların edatlarını almışız bunlar dile öyle yapışmış ki ayrılmaz parça olmuş, bunları sökmeğe kalkışmak, ağzımızın dişlerini sökmek gibi tehlikeli bir iştir.' Fakat kırk yıl sonra (1938'den bu yana) bütün kitaplarının dilini sadeleştirmiş; yani ağzının dişlerini kendi elleriyle sökmüştü. Devrimin yasası böyledir. Bütün dirençleri yıkıp geçer; er ya da geç, ona uymak zorunluğu vardır."* (Cevdet Kudret, "Yaşayan Türkçe Dedikleri", **Cumhuriyet**, 09.12.1980, s. 2.)

Ocak yerine Teşrinievvel-Teşrinisani olarak yazdıklarını belirttiği bölümdür.[868] Yazarın, böylece Türkçeye gereken itibarın verilmediği ve bazı gazetelerin de mevcut yönetimin ilgisini çekmek için artık kullanılmayan ay isimleriyle gazetelerini bastıkları ana fikri çerçevesinde içinde siyasetin de olduğu bir eleştiri yaptığı görülür. Altan Öymen'in bu eleştirilerine cevap gecikmez ve Rauf Tamer, hemen ertesi gün Tercüman gazetesindeki köşesinden bu eleştiriyi cevaplar.[869]

Tercüman gazetesinin 19 Aralık 1979'dan 9 Nisan 1980'e dek birkaç gün dışında yaklaşık dört ay boyunca kesintisiz olarak sütunlarına taşıdığı Yaşayan Türkçemiz köşesinin Kurum ve çevresinde uyandırdığı rahatsızlığa ilişkin Mukbil Özyörük'ün, üst üste iki yazısının yayımlandığı görülür. Özyörük, ilk yazısında TDK'yi mirasyedi olarak tanımlar.[870] Özyörük'ün ertesi gün de benzer bir yazı kaleme aldığı görülmektedir. Yazının içeriğine bakıldığında yazarın, devlet kuvvetiyle belli bir dil tutumunu ya da sözcükleri çocuklara dayatamayacağını ifade eden Kurumun, kendi düşüncesinde olanların iktidarda olduğu dönemlerde uydurma dili aynı yolla empoze etmekten geri durmadığını yazdığı görülür. Özyörük, Kurumun gerçekte Atatürk'ü inkar ettiğini ve yıllar boyu dile diktatörce hükmettiğini, Kurumun kendini dil konusunda tek yetkili memuriyet olarak gördüğünü yazar.[871]

Bu süreçte İlhan Selçuk'un da Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde bir yazısının yayımlandığı görülür. Selçuk, yazıda özetle dil devriminden yana olduğunu, bu devrimin halkçılık ilkesinin gereğince yapıldığını, ancak devrimin köklerden tam olarak kopmak anlamına gelemeyeceğini, bu devrimin halk kaynağını temel alarak yeni kelimeler türetmek eylemi demek olduğunu, dil devriminin Arapça ya da Farsça kökenli olsa da özümsenmiş ve halkın bilincinde yer alan kelimelerin kovulması

---

[868] Altan Öymen, "Yaşayan Türkçe", **Cumhuriyet**, 31.12.1980, s. 1 ve 7.
[869] *"Yeni yılın ilk yazısında, kimseyi rencide etmek istemem ama, bakın daha dün bizim Dil Seminerini nasıl saptırdılar… Affedersiniz… Bugün 1 Ocak değil mi? Bendeniz Ocak mı diyorum, yoksa Kanun-u Sani mi diyorum? Bendeniz Aralık mı diyorum yoksa Kanun-u Evvel mi diyorum? Teşkilat-ı Esasiye Kanunu mu diyorum yoksa Anayasa mı diyorum? Erkân-ı Harbiye mi diyorum yoksa Genelkurmay mı diyorum?"* (Rauf Tamer, "Güleryüz", **Tercüman**, 01.01.1981, s. 2.)
[870] *"Tercüman'da 'Yaşayan Türkçemiz' sayfası açıldı açılalı mirasyedi Dil Kurumu hayli rahatsız. Gözleri kararıyor, başı dönüyor, ateşi yükseliyor. Şaşırdı bizim Dil Kurumu. Allah Allah… Demek böylesine organize tepki de görebilirmiş. Hâlbuki senelerdir, tombala torbası gibi elini dirseğine kadar milletin ağzına sokmuş evire çevire, karıştıra karıştıra, 'İşte bu Türkçedir' diye uydurup duruyordu. Çıkardıkları ve 'Türk Dili' adını verdikleri 'Aylık Yazın Dergisi'nde şimdi savunmaya geçtiler, yani ric'at başladı."* (Mukbil Özyörük, "Güzelim Türkçe'nin Haline Bakın", **Tercüman**, 11.04.1980, s. 9.)
[871] Mukbil Özyörük, "Dil Kurumundaki Telaş", **Tercüman**, 12.04.1980, s. 9.

anlamına gelmediğini ve kimsenin de buna gücünün yetmeyeceğini ifade eder.[872]

İlhan Selçuk'un Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı yaklaşık bir ay sonraki bir başka yazı, TDK taraftarları ile muhaliflerinin fikir ayrılıklarını gösteren örnek bir metindir. Selçuk, yazısında devrimden asla dönüş olamayacağını zaman zaman yön değiştirir gibi görünmesinin doğaya uyum sağlamak zorunluluğundan kaynaklandığını, TRT'nin dilinin Osmanlıcaya çevrilmek istendiğini, ancak bunun başarılamayacağını, yazarların ve ozanların diline kilit vurulamayacağını, 1980 Türkiye'sinde Osmanlıcaya bağlılığın Türk insanını yanlışa sürükleyeceğini yazar.[873]

Yaşayan Türkçe Hareketinin kendini hissettirdiği bu dönemde Cumhuriyet gazetesinde Millî Eğitim Bakanlığının, Kuruma karşı bir akademi kurma çalışması olduğu ve bundan duyulan rahatsızlığın haber olarak işlendiği görülmüştür. Bakan'ın yaptığı bir konuşmada kurulacak akademinin Kuruma karşı bir işlev yükleyeceği bilgisi haber metnine yansır.[874]

7 Mart 1980'de Rauf Tamer'in TDK hakkında eleştiri dozu çok yüksek bir yazısı dikkat çeker ve Tamer, Kurumun gerçek gündemlerden çok suni gündemlerle meşgul olduğunu ifade eder. Yazar ayrıca, dil devrimcilerinin dolayısıyla da Kurum ve çevresinin dile ve dine saldırdığını, ay adlarını değiştirmeye çalıştıklarını, dışarıdan emir aldıklarını, çocuk ve aile ile nesiller arası bağı kopardıklarını, toplumda karşılığı olmayan kelimeler türettiklerini, bu kelimelerin topluma maddi açıdan da bir maliyet

---

[872] İlhan Selçuk, "Dil Devrimi Üzerine Bir Yazı", **Cumhuriyet**, 29.01.1980, s. 2.

[873] *"Tercüman gazetesinde devrimciliğe karşıt bir anlayışla hazırlanan bir dil köşesi var. Ancak bu köşedeki çabalar çoğu zaman amaca hizmet edemiyor; dil devrimine vurmak isteyenlerin devrimin getirdiği sözcüklere ve deyişlere sığınarak düşüncelerini anlatmaya çalışmaları insanı gülümsetiyor… Gelin şu Osmanlıcadan vazgeçelim; Osmanlıca öldü, ölüyü kimse diriltemez."* (İlhan Selçuk, "Osmanlıca Öldü, Kimse Diriltemez", **Cumhuriyet**, 26.02 1980, s. 2.)

[874] "Millî Eğitim Bakanlığı Türk Dil Kurumuna Karşı 'Dil Akademisi' Oluşturma Çabasında", **Cumhuriyet**, 25.02.1980, s. 1 ve 9. [Bu haberin yayımlanmasından yaklaşık dokuz ay sonra Tercüman gazetesinde bahsi geçen akademinin kuruluşuna ilişkin tasarının Başbakanlığa sunulduğuna dair bir haberin çıktığı görülmüştür. Tercüman gazetesinin haber metninde söz konusu akademinin kurulmasına yönelik kanun taslağında amacın şu şekilde olduğu belirtilmiştir: *"Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi, Türk dilini ilmî usullerle araştıracak, tarihi devreleri ve yayılış alanları içinde Türkçenin yazı ve konuşma dili olarak varlığını tesbit edecek, dilimizi yabancı tesirlerden kurtarmak ve Türkçeyi çağdaş teknolojinin icaplarını karşılayan bir dil haline getirmek için çalışılacak. Ayrıca, Türk edebiyatının çeşitli türleri üzerinde araştırma ve inceleme yapmak, milli değer taşıyan çalışmaları yayınlamak, Türk dili ve edebiyatı ile ilgili olarak yurt içinde ve dışında basılmış ilim ve sanat eserlerini dilimize kazandırmak yoluyla da ilim seviyesinin gelişmesine hizmet edecektir."* ("Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi Kurulmasını Öngören Tasarı Başbakanlığa Sunuldu", **Tercüman**, 23.11.1980, s. 3.) Benzer bir haberin Cumhuriyet gazetesinde de yayımlandığı görülmüştür. ("Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi Kuruluyor", **Cumhuriyet**, 23.11.1980, s. 4.)]

yüklediğini ve yaptıkları hesapta 1972 yılında her kelimenin 127 bin liraya mâl olduğunu [875] yazar.[876]

Cumhuriyet gazetesinin 04.04.1980 tarihli nüshasında ise Mustafa Ekmekçi'nin TDK'nin YTH'ye Mart ve Nisan 1980 sayılarında verdiği cevapları köşesine taşıdığı görülür.[877] Cumhuriyet gazetesinde çıkan bu yazıların amacı, harekete olan muhalefetini ve TDK tarafında olduklarını beyan içindir. Zira bu yazıların yayımlandığı tarihlerde YTH'nin kuvvetli bir rüzgarla ve oldukça organize bir biçimde oluşturduğu toplumsal yankı söz konusudur. Öyle ki 21 Nisan 1980 tarihli Tercüman gazetesinde, bir yazı kaleme alan Güneri Civaoğlu, gazetede yayımlanan Yaşayan Türkçemiz köşesinin toplumu en çok etkileyen Kurum olması sebebiyle TRT'de çok olumlu sonuçları beraberinde getirdiğini, TRT'nin uydurma kelimelerden büyük ölçüde vazgeçtiğini ve yayınlarda yaşayan Türkçenin kullanılması talimatını verdiğini, kendilerinin de yaşayan Türkçeyi en iyi kullanan sanatçı ve spikerlere armağanlar vereceğini yazar.[878] Dilin yozlaşmasına[879] karşı olduğunu ilan eden YTH, ülke gündeminde oldukça dikkat çeken bir yer alarak TDK'ye olan tepkisini en kuvvetli biçimde gösteren ve toplumun bütün katmanlarının dikkatini çeken dil hareketlerinden biri olmuştur.

Yukarıda da işaret edildiği üzere Cumhuriyet gazetesi bu dönemde yayımladığı haber ve yazılarla savunduğu dil ilkeleri açısından YTH'nin tesirini kırmaya çalışırken TDK'de geçmiş dönemlerde Genel Yazmanlık yapan Ömer Asım Aksoy'un da harekete Türk Dili dergisinde karşı yazılar yazdığı görülür. Şubat 1980'de bu cevapları

---

[875] Bu noktada Lewis'in Trajik Başarı adlı kitabındaki şu ifadeleri hatırlamak gerekir: *"Yeni kelime yaratıcılarının çoğunun TDK'nin maaşlı çalışanları, diğer yaratıcıların ise heyecanlı amatörler olduğunu sık sık tekrarlamaya gerek yok. İki grup içinde de dil uzmanlarının sayısı çok azdır."* (Geoffrey Lewis, **A.e**, s. 199.)

[876] Rauf Tamer, "En Mühim Mesele" **Tercüman**, 07.03.1980, s. 2.

[877] Mustafa Ekmekçi, "Uydurma", **Cumhuriyet**, 04.04.1980, s. 4.

[878] Güneri Civaoğlu, "Tercüman ve Büyük Meseleler", **Tercüman** gazetesi, 21.04.1980, s. 3.

[879] *"… Arı Türkçecilik yönündeki aşırı akım, ülkemizde son 25-30 yılın siyasal ve sosyal ortamındaki çalkantılardan yararlanarak ve kültür devrimi felsefesine dayanarak nitelik değiştirmek suretiyle dili yozlaşmaya doğru sürüklemekte olduğundan bu gidiş, 1979-1980 yıllarında yeniden ağır bir tepki ile karşılanmıştır. Çoğu üniversite öğretim üyesi olan dilciler tarafından, Tercüman gazetesinde açılan Yaşayan Türkçe sayfasında aylarca süren yazılar yayımlanmıştır. Gazetenin giriş niteliğindeki ilk yazısında; Türkçenin bütün kavramlarının bilim, sanat ve zevk ölçüleri ile ele alınacağı, dilimizin içine düşürüldüğü açmazların, kısırlıkların, saptırmaların, yanlışların ve doğruların, üniversitelerimizin Edebiyat Fakültelerine mensup dil bilginleri tarafından ortaya konulacağı bildiriliyor; bu arı Türkçecilik, öz Türkçecilik, tasfiyecilik gibi bilim ve ciddiyetten uzak zorlamaların öğretim, düşünce, edebiyat ve devlet yaşamında nasıl bir kültür bozgununa ve anarşiye yataklık ettiği anlaşılacaktır, deniliyordu."* (Korkmaz, **a.g.m.**, s. 556-557.)

içeren röportaj tekniğinin kullanıldığı bir yazıda Aksoy'a YTH ile ilgili yazıları görüp görmediği sorulur. Aksoy, biraz da önemsemez bir tavrın hâkim olduğu satırlarda yazıların birkaçını gördüğünü söyleyerek ciddiye almadığını ima ederek hareketin Osmanlıca savunuculuğu yaptığını da ekler. Ayrıca bir başka soruya da hareketin sonunda Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti, Kubbealtı Cemiyeti ve çıkarttığı mecmuada görüldüğü üzere *"sabun köpüğü"* gibi söneceğini de ifade eder.[880]

Korkmaz'ın, uygulamalarını aşırı olarak tanımladığı Kurumun sözcüleri konumundaki Aksoy'un Osmanlıca savunuculuğu ifadesi ile Emin Özdemir'in dil gericiliği suçlamasına karşı yazdığı cevaplar döneme ışık tutmuştur.[881]

On Yedinci Türk Dil Kurultayı ve 12 Eylül 1980 darbesinden yaklaşık on ay önce başlayan hareket, dil tartışmaları adına yeni olmasa da toplumun dikkatini çekecek ölçüde bu merkezdeki son tartışmalar bütününü teşkil etmektedir. Tercüman gazetesinin ve etrafında toplanan Kurum muhaliflerinin organizasyonunda, Zeynep Korkmaz, Mehmet Kaplan, Faruk Kadri Timurtaş, bir dönem TDK Başkanlığı da yapmış olan Tahsin Banguoğlu, Osman Fikri Sertkaya, Muharrem Ergin gibi önemli isimler YTH'nin akademik düzeyde kurmay heyetini oluşturmuştur. Dolayısıyla uzun yıllar boyunca gerek ilim gerekse siyaset ortamlarında tartışılan TDK'nin bir dil akademisine dönüştürülmesi gerçekleştirilememişse de TDK muhaliflerinin bir kısmının taşıdığı akademik unvanlara bakıldığında Yaşayan Türkçe Hareketi, aslında bağımsız bir *"Dil Akademisi"* kurmayı başarmıştır.

1980-1983 yıllarını kapsayan bu dönemde, Yaşayan Türkçe Hareketi ile aynı safta olan, kendi de başlı başına bir kuruluş olan Aydınlar Ocağının konuya ilişkin

---

880 "Ömer Asım Aksoy'la Yaşayan Türkçe Üzerine Bir Konuşma", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Şubat-1980, s. 65-67.

881 *"Kurum, Tercüman gazetesindeki bu yayınlara Türk Dili dergisinde yanıtlar hazırlamıştır. Ömer Asım Aksoy, derginin Şubat 1980 tarihli sayısında yayımlanan yazısında 'Yaşayan Türkçemiz' sayfasında yazılan yazılarda Osmanlı Türkçesi savunuculuğu, yapıldığını ileri sürmüştür. İleri sürmüştür ama, Osmanlı Türkçesi artık tarihî sürecini tamamlamış ve sona ermiş olduğundan, böyle bir düşüncenin geçerli yanı olamazdı. Emin Özdemir de Tercüman gazetesinde yazıları çıkanları 'dil gericileri' olarak nitelendirmiştir. Evet nitelendirmiştir de gel gör ki ilericilik ve gericilik gibi terimlerin kavram değerleri de oldukça bulanık ve görecelidir. Toplumdaki herhangi bir eğilim ve uygulamanın yenilik ve ilericilik sayılıp sayılamayacağı, öncelikle onun getirmek istediği değişiklik ve yeniliğin, tarihî ve kültürel koşulların zaman içinde yoğunlaştırdığı gereksinimlere gerçek bir çözüm getirip getirememesine, onlara geliştirici bir yön verip verememesine bağlıdır. Eğer bir düşünce akımı ve onun uygulanış biçimi, toplumun geleceğine böyle bir yön verebilecek güçte ise yenilik ve ilericilik sayılabilir. Aksi hâlde bir başka görüşe hizmet için aşırı bir uç olmaktan ve topluma yarar yerine zarar vermekten öteye geçemez."* (Korkmaz, **a.g.m.**, s. 557.)

dikkat çeken görüşleri bulunmaktadır. Kuruluşun 1980 yılı Mayıs ayı ortalarında düzenlemiş olduğu Millî Kültür Seminerine dair sonuç bildirisi, Aydınlar Ocağının dille ilgili görüşlerini de kapsayıcı özellikte olup yeni bir teşkilatlanma ihtiyacına, dolayısıyla akademik bir yapılanmaya işaret etmiştir.[882] Aydınlar Ocağının düzenlediği seminerin sonuç bildirisinde zikredilen öneriler, toplum değerlerine muhalif olmayan ve onun din de dahil her türlü değeri asli bağlamında ele alarak yapılandıran bir eğitim ve kültür politikasının planlanmasını kapsamaktadır.

25.11.1980 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Oktay Akbal tarafından kaleme alınan bir yazı,[883] muhafazakâr kesimin endişelerini daha da körüklemiştir. Zira dine ilişkin her türlü ibadet ve benzeri ne varsa Türkçe ile yapılması gerektiğini savunan yazar, bu alana ilişkin 1932-1950 arası travmatik bir dönemden geçtiğini düşünen dindar-muhafazakâr camiayı rahatsız etmiş olmalıdır.

Akbalvari görüş ve öneriler, sosyolojik olarak Osmanlıcaya bağlılıkla dine ve maneviyata bağlılığı aynileştiren bir düşünce yapısının teşekkül etmesinde büyük rol oynamıştır. Aydınlar Ocağının bildirisinde dil, tarih ve din sahasını içine alacak yeni bir teşkilatlanmanın YTH merkezinde yapılması gerektiğini ifade etmesinin sebebini, Akbal ve aynı merkezde düşünenlerin dinî hayatın diline ilişkin ifadelerinde de aramak gerekir. Ahmet Kabaklı da ibadet diline ilişkin bu ifadelere karşı yazılar yazmıştır.[884]

Hatırlanacağı üzere 27 Mayıs darbesinden sonra TDK, MBK'den destek beklentisi içinde olmuştu. 12 Eylül darbesi sonrasında da YTH de benzer desteği dönemin yönetiminden beklemiştir. Bu beklentiye dair bir yazının Tercüman yazarı

---

[882] *"Fertlerin ve sosyal grupların üstünde bir cemiyet gerçeği, bir millet gerçeği ve milli menfaatlerin ağırlığı, kolektif vicdanda yer alacak şekilde bir eğitim-öğretim muhtevası olarak değerlendirilmelidir. Milli kültürümüzün temelini teşkil eden ve asli unsurları olan, dil, tarih ve din konularında gerçeği aksettiren ve ilme dayanan düzeltmeler yapılmalı, bu alanda yeni teşkilatlanmaya geçilmeli, Yaşayan Türkçe ile eğitim yapacak okullar böyle bir yayın yapacak TRT, tarihimizi ve milli değerlerimizi kendi ağırlığı içinde ele almalıdır…Türk diline artık dıştan hiçbir kişi veya Kurum müdahale etmemeli, Türk dili kendi gelişmesine bırakılmalı, yanlış ve zorlayıcı telkinlere mani olunmalıdır."* ("Dil, Din, Tarih Konusunda İlme Dayanan Düzeltmeler Yapılmalıdır" **Tercüman**, 19.05.1980, s. 3.)

[883] Oktay Akbal "Arapça Yerine Türkçe", **Cumhuriyet**, 25.11.1980, s. 2.

[884] *"Şimdi Türkiye'de her iş bitti de… 1500 yıldan beri, milyarlarca Müslümanın ve bugün 42 İslam ülkesinin aynı dille, aynı sesle okudukları yüce Allah kelamını değiştirmek mi kaldı? A beynine saman misüllü 'Kapital' doldurulmuş izansız. Milletimin, devletimin işine sen karışma… Senin devletin şimdi (komünist olmakla kurtulamayan ve yaranamayan) Polonya'ya saldırı planları hazırlamaktadır. Var git (her zaman yaptığın gibi) efendilerini alkışla… Ezana, vatana laf atma, sana çiğnetmeyiz."* (Ahmet Kabaklı, "Ezan Senin Neyine", **Tercüman**, 18.02.1981, s. 2.)

Rauf Tamer tarafından kaleme alındığı görülmektedir.[885] Rauf Tamer'in dil konulu bir başka yazısının da 08.12.1980 tarihli yazısı olduğu görülmektedir.[886] Yine bu beklentiyi daha net bir biçimde kaleme alan bir başka yazar Ergun Göze'dir.[887] Göze'nin, yazısında, II. Mahmud döneminde Vaka-yı Hayriye olarak isimlendirilen bir operasyon ile Yeniçeri Ocağının dağıtılması gibi TDK'nin de dağıtılması gerektiği ve bunun hayırlı bir iş olacağının ifade edilmesi, dil kavgalarındaki dozun yüksekliğini göstermektedir. Ahmet Kabaklı'nın yazdıkları da bu beklentinin TDK muhaliflerinde ne denli bir heyecan uyandırdığına önemli işaretler içermektedir.[888]

12 Eylül sonrası kurulması bir kez daha gündeme gelen dil akademisine tepki bağlamında Cumhuriyet gazetesinde genişçe bir haber[889] yayımlandığı görülmüştür. Cahit Külebi, Tahsin Yücel, Macit Gökberk, Akşin Göktürk ve Berke Vardar ile birlikte Kültür Bakanı Cihad Baban'ın görüşlerinin alındığı bu haberin özünü, akademinin kurulma amacının dil devrimi karşıtlığı olduğu ve TDK varken böyle bir oluşuma gerek olmadığı düşünceleri oluşturmaktadır. Haberde görüşü alınan Kültür Bakanı Cihad Baban tarafından akademinin kurulmasına yönelik tasarıda sunulan gerekçede politikanın etki etmeyeceği şekilde dilin ve edebiyatın gelişimi ve gramerin inzibat altına alınması olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu gerekçede politikanın dil işlerinde etkisizleştirileceğinin beyan edilmesi, bu dönemde devletin TDK'yi politik bir yapı olarak gördüğü ve TDK'nin, özellikle dil bilgisi alanında aldığı kararları düzensiz olarak nitelendirdiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Atatürk hatırası olmasından dolayı TDK'yi kapatmaktan veya dönüştürmekten ziyade devletin gücünü arkasına alan yeni bir Kurumun teşekkülü düşünülmüştür. Oktay Akbal, söz konusu akademinin teşekkülüne karşı olduğunu belirten bir köşe yazısıyla tartışmalara katılarak Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi olarak kurulması planlanan yeni

---

[885] Tamer, yazısının bir bölümünde şunları söyler: *"Evet... Şimdi dil konusu gündemdedir. Çünki, Türkiye'yi çürüten bütün meseleler gündemdedir."* (Rauf Tamer, "Dil Yaresi", **Tercüman**, 16.10.1980, s. 2.)

[886] Rauf Tamer, "Yine Dil Yaresi", **Tercüman**, 08.12.1980, s. 2.

[887] *"Nitekim, bu gün Türkiye'ye karşı 'Özel harp' açmış olan iç ve dış düşmanlar müştereken uydurmacılık saflarında yer almıştır. TDK, bunların ocağıdır. Bir başka vak'a-i hayriye bekleyen ocağı… Bu gün de Mareşal'in silah arkadaşlarının Maarifte ve TDK'de yapacakları vatan hizmeti bu olmalıdır."* (Ergun Göze, "Dili Yıkmak", **Tercüman**, 12.11.1980, s. 6.)

[888] *"…Şimdi Hükm-i siyaset ile öldürülen ecdadı Encümen-i Daniş'ten tam 118 yıl sonra, bugünlerde yeni bir 'Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi' kurulacağını gazeteler yazıyor."* (Ahmet Kabaklı, "Encümen-i Dâniş" **Tercüman**, 26.11.1980, s. 2.)

[889] "Dil Akademisi Tepki Yarattı", **Cumhuriyet**, 27.11.1980, s. 4.

teşekkülün başında Atatürk devrimlerine ters düşenlerin olacağını iddia etmiştir.[890]

YTH çatısı altında 26-27 Aralık 1980'de Tarabya Oteli'nde kısa adı SİSAV olan Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfınca düzenlenen *"Türk Dili Semineri"* adlı toplantıda ilim dünyasının pek çok ünlü hocasını görmek mümkündür. Bunlardan biri de *"Dil Davası"* adlı bir bildiri kaleme alarak sunan Prof. Dr. Muharrem Ergin'dir. Yazı, 12 Eylül hükûmetinin bir dil akademisi kurması talebi çerçevesinde şekillenmiştir.[891] Gerek Kurum taraftarlarının gerekse muhaliflerinin kendi dil tutum ve görüşleri çerçevesinde askerî yönetimler de dahil olmak üzere yönetim erkinden destek beklentisi içinde olmaları, oldukça ilginç bir benzerliktir. Her iki tarafın bu anlamdaki tutum ve yaklaşımlarda birleştikleri görülür. TDK, Dokuzuncu Türk Dil Kurultayının tutanaklarına yansıyan konuşmalardan anlaşıldığı üzere nasıl ki 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra oluşturulan MBK'den destek arayışına girmişse Yaşayan Türkçe Hareketinin de Prof. Dr. Muharrem Ergin'in sözlerinden anlaşıldığı üzere dil akademisi kurulması konusunda 1980 darbesinden sonra oluşturulan MGK'den destek arayışı içinde olmuştur. Bu benzerliğin altında yatan güdüleyici unsur, her iki tarafın da gücü yanında görme isteğidir. Dolayısıyla her iki taraf da bir güce dayanma ihtiyacını her an hissetmişlerdir. İlim sahasında birbirlerine üstünlük sağlamaya çalışan taraflar diğer bir üstünlüğü de yetke gücünde aramışlar ve dil sahasındaki yetkiyi bu şekilde elde etmeye uğraş göstermişlerdir. Daha öncesinde 1932-1950 arası yıllarda TDK'ye verilen siyasi destek ile 1950-1960 arasında TDK muhaliflerine verilen siyasi destek, 27 Mayıs darbesinin ve 12 Mart Muhtırasının akabinde TDK'ye

---

[890] *"Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi yasa tasarısı Bakanlar Kuruluna verilmiş durumdadır. Bize düşen, bu konuda gerekli uyarıları, anımsatmaları yapmak; bu yanlış yoldan kısa sürede geri dönülmesi için çaba harcamaktır. İlmi usullerle çalışacak böyle bir akademinin Atatürk devrimine ters düşen kişilerin eline geçeceği ortadadır. Ne var ki Atatürk devriminin yönü bellidir, kimse bu yönü değiştiremez, anlamını bozamaz."* (Oktay Akbal, "Akademi Tasarısı Konusunda" **Cumhuriyet**, 27.11.1980, s. 2.)

[891] *"12 Eylül, dil davasında akılcı, ilimci ve Atatürkçü çözüm için şimdi yeni bir ümit kapısı olarak yükselmek istidadındadır. Devlet Başkanı ilk defa nesiller arasındaki bağların çözülmemesine işaret buyurmuştur. İnşallah Türk cemiyeti bu işaretin ışığında, nihayet dil davasını doğru çözüme bağlamak imkânını bulur… Şimdi Milli Güvenlik Konseyi ve yeni 12 Eylül hükûmeti 'Uydurmacılık' mekanizmasının ve tezgahının bu rengine ve mahiyetine de bakarak kolayca doğru karara varabilirler. Bu doğru karar, bu tek çıkış yolu dil davasının beyni olarak işe akademiden başlamaktır. Bu akademi zannedildiği gibi bir şerefler ve taltifler müessesesi olmayacaktır. İki iş yapacaktır. 1- Türk dili üzerinde akademik neşriyat yapacaktır. 2- Dil davasında yol gösterici ve hakem rolünü oynayacaktır."* (Muharrem Ergin, "Dil Davası", **SİSAV Türk Dili Semineri**, İstanbul, 1981, s. 9-14.) Özellikle ikinci maddede hakemlik vurgusu ilgi çekmekte olup TDK'nin taraf olmasına ciddi bir eleştirinin yapıldığı ifade edilebilir.

verilen gerek siyasi gerek bürokratik destek, ve benzerleri bu uğraşların yansımasıdır.

SİSAV'ın düzenlediği bu toplantıya bildirileriyle katılan diğer akademisyenlerden bazıları ve bildiri başlıkları şu şekildedir: Prof. Dr. Zeynep Korkmaz *"Atatürk ve Türk Dili"*, Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş *"Türkçede Kelime Yapımı ve Yanlış Türetilen Kelimeler"*, Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun *"Tasfiyeciliğin Dilimiz Üzerindeki Tahribatı"*, Prof. Dr. Erol Güngör *"Düşünce ve Kültür Buhranımız ve Türk Dili."*

SİSAV tarafından düzenlenen Dil Semineri'ne TDK de davet edilmiş ancak Kurum bu davete icabet etmeyerek[892] gerekçisini Başkan Şerafettin Turan imzasıyla bir telgrafla bildirmiştir.[893]

SİSAV'ın bu çalışması Tercüman gazetesi sütunlarında haber olarak geniş bir biçimde kendine yer bulmuştur. Bu noktada ilk haberin[894] seminerin başlama ve program akışı haberi olduğu görülürken diğer haberin[895] Muharrem Ergin'in seminerde yaptığı konuşma hakkında olduğu ve bir diğerinin ise Eski Kurum Başkanı Tahsin Banguoğlu'nun konuşmasına ilişkin haber[896] olduğu görülür. SİSAV'ın bu çalışması Ahmet Kabaklı tarafından kaleme alınan iki yazı ile bir müddet daha gündemde tutulmuştur. Cumhuriyet gazetesinde seminerin rağbet görmediği şeklinde bir haber[897] yayımlanınca, Ahmet Kabaklı, hemen karşı bir yazı yazarak SİSAV'ın bu çalışmasının büyük bir rağbet gördüğünü, Kenan Evren ve Başbakan Bülent Ulusu'nun seminer münasebetiyle telgraf[898] çektiklerini, gösterilen rağbete en güzel örneğin on beş dakikalık çay molasının dışında yemek arası dahi verilmeden uzun

---

[892] TDK'nin seminere katılmayacağına ilişkin Cumhuriyet'te haber yayımlandığı görülmektedir. ("TDK, Türkiye'nin Dil Meselesi adlı seminere katılmıyor", **Cumhuriyet**, 26.12.1980, s. 1.)

[893] Bu telgraf şöyledir: *"Vakfınızca düzenlenen Seminer'de ele alınan konular ve konuşmacılar açısından 'Kültür Devrimi'nin karşısında bir tutum yansıtmaktadır. Bu nedenle Dil Devrimimizin geliştirilmesiyle görevli Kurumumuzun katılmasına ve temsilci göndermemize olanak görmediğimizi bildirir, saygılar sunarım."* [(Çevrim içi) http://w3.balikesir.edu.tr/~iacar/btt.htm#_ftn49_, 02 Şubat 2019.]

[894] "Türk Dili Semineri Bugün Başlıyor" **Tercüman**, 26.12.1980, s. 1 ve 12.

[895] "Prof. Ergin: Dilde Uydurmacılık Yıkım Hadisesidir" **Tercüman**, 27.12.1980, s. 1 ve 9.

[896] "Prof. Banguoğlu: 'Dilde Tasfiyecilik Bir Hastalıktır.", **Tercüman**, 28.12.1980, s. 1 ve 12.

[897] "Türk Dili Semineri Rağbet Görmedi" **Cumhuriyet**, 27.12.1980, s. 8.

[898] Ahmet Kabaklı'nın bu yazısında aktardığına göre Evren'in telgrafında: *"Ortaya konulacak görüş ve düşüncelerin, güzel Türkçemize faydalar sağlamasını temenni ederim."* Başbakan Bülent Ulusu'nun telgrafında ise: *"Milli dilimizin korunması için yapılacak çalışmaları takdirle karşılıyorum."* ifadeleri bulunmaktadır. Bununla birlikte SİSAV'ın düzenlediği Türk Dili Seminerinde sunulan bildirilerin toplandığı kitapçıkta Kabaklı'nın aktardığı telgrafların yayımlandığı bir bölüm bulunmamaktadır. (Bk. **SİSAV Türk Dili Semineri**, İstanbul, 1981.)

saatler salonun dolu kalması olduğunu yazarak uydurmacıların kültür buhranı türettiğini ifade eder.[899] Kabaklı ertesi günkü yazısında ise SİSAV'ın düzenlediği seminere TDK Başkanı'nın katılmadığını ve temsilci de göndermediğini, SİSAV Başkanı Prof. Dr. Memduh Yaşa'ya bir telgraf çekerek bu telgrafta kehanetler ileri sürdüğünü yazar.[900] Ahmet Kabaklı, başka bir köşe yazısında TDK'nin seminere katılmamasını eleştirerek Kurumun ilmî münazaradan kaçtığını, seminere gelmemek için öne sürdükleri her şeyin bahane olduğunu, Kurumun siyaset ve ideoloji yatağına döndürüldüğünü, kelime tasfiyesiyle asıl yapılmak istenenin Türk milletinin duygu ve düşüncelerini değiştirmek ve başka bir dille başka bir millet meydana getirmek olduğunu ifade ederek Atatürk yaşasaydı ilk önce onun *"karşı devrimci"* olacağını savunur ve TDK tarafından verilen dil ödüllerinin de cinselliği teşvik ettiğini belirterek yazısını sonlandırır.[901] Mukbil Özyörük de TDK Başkanı Şerafettin Turan'ın seminere katılmama gerekçelerine ilişkin çektiği telgrafta seminerde *"kültür devrimi"*nin karşısında tutum sergileyenlerin olduğunu ifade etmesi üzerine bu konuyu köşesine taşır. Özyörük, yazıda kültür devrimi ifadesine olan eleştirilerini sıralayarak daha önce TDK'nin, kültür devrimi yapmaya çalıştığı şeklindeki eleştirilere cevap vermemeyi tercih etmesine rağmen bu telgrafla bu durumu kabul ettiğini belirtir.[902]

Prof. Dr. Emin Bilgiç, Tercüman gazetesindeki Yaşayan Türkçemiz köşesinde dil ve kültürün emperyalizm olgusu ile olan münasebetini tarihî planda bir bakış açısıyla ele alır ve TDK Başkanı'nın *"...seminerin kültür devrimine karşı tutum"* olduğu şeklindeki sözüne cevap verir.[903]

---

[899] *"İşte, 12 Eylül'ü gerçekleştiren bugünkü yöneticiler, Atatürk'ün, Türkçemizi millî ve ilmî açılardan geliştirmek, uydurmacılardan ve yıkıcılardan kurtarmak yolundaki bu direktifini gerçekleştirmek için Milli Dil Akademisi'ni kurmak hazırlığındadır. Dil yıkımı ve nesillerin arasını açan uydurmacılık faciası, her Türk gibi, onları da derinden sarsmaktadır. Dil seminerine milletimizin bütün zümrelerince gösterilen rağbet ise Milli Güvenlik Konseyi ve hükumetinin doğru yolda olduğuna halkımızca tutulan alkışlardır."* (Ahmet Kabaklı, "Dil Semineri Niçin Rağbet Gördü?", **Tercüman**, 29.12.1980, s. 2.)

[900] *"Kurumcuların böylesine ilme dayalı serbest ve halka açık bir tartışmadan niçin kaçtıklarını nasıl bir sanık psikozu içinde olduklarını ise başka yazıda anlatacağım."* (Ahmet Kabaklı, "Bir Telgraf'ın Ettikleri", **Tercüman**, 30.12.1980, s. 2.)

[901] Ahmet Kabaklı, "Sanık Sandalyesi", **Tercüman**, 01.01.1981, s. 2.

[902] *"Basit bir tahlil, şunu ortaya koyar: Demek Türkiye'de bir kültür devrimi sürdürülmektedir. Bu operasyonun bir kolu da dil devrimidir. Dil Kurumu, geliştirilmesiyle görevli olduğu dil devrimi ile şu kültür devrimi operasyonu içinde yer almış bulunmakla geniş çapıyla kültür devrimine karşı bir tutum saydığı seminere bu sebeple katılmamaktadır."* (Mukbil Özyörük, "Demek Kültür Devrimi İçindeyiz", **Tercüman**, 03.01.1981, s. 4.)

[903] *"...Biz Türkler şimdi, Türkiye'de dahi Batı Türkçesini kendi tabii varlığı ve güzelliği içerisinde muhafaza etmenin, içeriye ve dışarıya karşı savaşını vermek durumunda bulunuyoruz. Allah'ın haklı davasında hakiki Türkçeyi ve Türk'ü zafere eriştireceğine inanıyoruz. Tercüman'ın ve başında Sayın*

SİSAV'ın düzenlemiş olduğu bu toplantıya hem Kenan Evren'in hem de Başbakan Bülent Ulusu'nun çektikleri telgraflardan kuvvetli bir destek verdikleri anlaşılmaktadır. Seminere bir diğer açık destek ise Kültür Bakanı Cihad Baban'dan gelmiştir.[904] Benzer bir haber aynı tarihli Cumhuriyet gazetesinde de yayımlanır. Bu haberde Baban, TDK ve SİSAV'ın horoz dövüşü gibi dövüştürülmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Haberde ayrıca TDK'nin de görüşünün alındığı ve Genel Yazman Cahit Külebi'nin, TDK'nin bilimsel, SİSAV'ın siyasal bir kuruluş olduğunu ifade ettiği yazılmıştır.[905]

SİSAV'ın düzenlediği seminere oyunlarıyla katılan tiyatro sanatçıları Yıldız Kenter ve Şükran Güngör'ün sergiledikleri kısa oyun üzerinden seminerle ilgili Cumhuriyet gazetesinde alaysı bir şekilde yaklaşım sergilenmesi dikkat çeker ve haberin başlığından itibaren seminerin hiçbir değer taşımadığı ana fikri satır aralarına yansıtılır.[906] Cumhuriyet gazetesinde ayrıca SİSAV'ın düzenlediği dil seminerine TRT'nin iki gün boyunca yer ayırması eleştirilir ve bu yayınlarla Atatürk'ün dil ilkelerine ve anlayışına karşı çıkıldığı savunulur.[907] Oktay Akbal'ın SİSAV'ın düzenlediği dil seminerine oyunlarıyla katılan tiyatro sanatçılarını eleştirdiği bölümün de olduğu bir köşe yazısı kaleme aldığı görülür.[908] Dil Akademisi kurulması çalışmalarına ve SİSAV'ın düzenlediği seminere ilişkin Melih Cevdet Anday da bir

---

Kabaklı dostumun bulunduğu başarılı Yaşayan Türkçe yayınlarını bu milli dil savaşının dıştan gelen kültür emperyalizmine içteki fikirsiz bozgunculuğa karşı, muzaffer bir başlangıcı sayıyoruz." (Emin Bilgiç, "Dil ve Kültür Emperyalizmi", **Tercüman**, 09.01.1981, s. 2.)

904 *"SİSAV'ın Türk Dili Seminerine katılanlar yeni kelimelerin, dil kaidelerine uygun olarak doğru kök ve eklerle üretilmesini savunuyorlar. Türk Dil Kurumu ise kelimeleri kaidelere uygun olarak üretmiyor"* ("Baban: "SİSAV Toplantısında Yeni Kelimelerin Dil Kurallarına Uygun Üretilmesi Savunuldu, TDK İse, Kurallara Uygun Kelime Üretmiyor", **Tercüman**, 14.01.1981, s. 1.) Kültür Bakanı Baban, haberin devamında akademi konusuna değinerek kurulması düşünülen akademinin bir bilim kuruluşu olacağını ifade eder.

905 "Kültür Bakanı Baban: TDK Kendiliğinden, SİSAV Kaideye Uygun Kelime Üretiyor", **Cumhuriyet**, 14.01.1981, s. 8.

906 "Türk Dili Seminerinde Tiyatrocular 'Şov' Yaptı", **Cumhuriyet**, 28.12.1980, s. 8.

907 "SİSAV ve Arabacının Aşkı…", **Cumhuriyet**, 30.12.1980, s. 4.

908 Akbal yazının sonunda tiyatro dünyasından seminere katılanları şu sözlerle eleştirir: *"Ha, bir de Vasfi Rıza, Yıldız Kenter, Şükran Güngör'ün dil gericilerinin yanında yer aldıklarını görüyoruz. Vasfi Rıza'yı bir yana bırakıyorum, ama Yıldız Kenter'le Şükran Güngör'e kendi anladıkları dille 'teessüflerimi beyan' etmek isterim. Kabaklı'ların, Ilıcak'ların yanında yer almakla nerde hangi yanda olduklarını gösterdiler. İyi ettiler. Kim nerededir, kim niye orada değildir? Bunu anlamak görmek çok yararlıdır. Bugünün bir de yarını var."* (Oktay Akbal, "Bir Dil Semineri", **Cumhuriyet**, 31.12.1980, s. 2.) Bu yazı üzerine Kenter ve Güngör çifti, Akbal'a aynı sertlikle bir mektup göndermişlerdir. Akbal, bu mektubu Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde 17.01.1981 tarihinde *"Yarına Bir Belge"* başlıklı yazısının içinde yayımlamış ve bu mektuba, ertesi gün *"Herkes Yerli Yerine"* başlıklı yazısında kısmen de suçlayıcı bir dille ve daha da sertleşerek cevap vermiştir.

yazı kaleme alır. Anday, bu yazıda akademi kurulmasını isteyenlerin ve SİSAV'ın, özleştirmeye karşı saldırıya geçtiklerini, Osmanlı Dönemi'nde Arapça köklerle Arapların bile anlamadığı kelimelerin uydurulmasına ses etmeyenlerin yapılan uydurma, Türkçe köklerle olunca buna karşı çıktığını, Osmanlıcaya karşı ayaklananların ulusal dili ortak kılma amacını taşıdıklarını ve kuşaklar arasındaki bağın ancak böyle kurulabileceğini ifade eder. Anday, *"devrim"* kelimesinden kastın Türkçeye saygınlığını iade etmek olduğunu ve bu nitelendirmeyle dilin değiştirilmesinin kastedilmediğini savunur.[909] Anday, yazısında yaptığı yeni tanımlamayla toplumun genel katmanlarını ve ülkenin yeni yönetimini yanlarına alma çabasını taşımıştır. Ancak bu çalışmada incelemeye tabi tutulan hiçbir kurultayda *"devrim"* kelimesine Anday'ın verdiği anlamın yüklendiğine dair bir ize rastlanmamıştır. Kurultayın TDK'nin en üst yönetim organı olduğu düşünüldüğünde Melih Cevdet Anday'ın tanımlamasının dolaylı veya dolaysız tarihî bir bağı bulunamamıştır.

SİSAV'ın düzenlediği dil seminerinden yaklaşık üç hafta sonra, 17.01.1981 tarihinde başlayıp iki gün boyunca süren ve TDK tarafından organize edilen *"Atatürk Yolunda Türk Dil Devrimi"* başlıklı bir toplantının yapıldığı görülmektedir. Bu toplantının bir açıdan da SİSAV'ın organize ettiği Türk Dili Seminerine karşı cevabi özellik de taşıdığını belirtmek mümkündür. Bu seminerde bildiri sunanlar arasında TDK Başkanı Prof. Dr. Şerafettin Turan, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Akşit Göktürk, Prof. Dr. Ruşen Keleş, Prof. Dr. Tahsin Yücel, Prof. Dr. Doğan Aksan, Doç. Dr. Türker Alkan, Doç. Dr. Mustafa Canpolat, Doç. Dr. Semih Tezcan, Dr. Kamile İmer bulunmaktadır.[910]

Bu toplantıda yapılan konuşma ve sunumların özetlerinin Cumhuriyet gazetesinde 03.02.1981 tarihinden başlayarak dört gün boyunca yayımlandığı görülmektedir. Bu bağlamda toplantı açılışında TDK Başkanı Şerafettin Turan yaptığı konuşmanın özeti aktarılır.[911] Turan'ın konuşmasında *"devrim"* kelimesine, Atatürk

---

[909] Melih Cevdet Anday, "Nasıl Bir Devrim?", **Cumhuriyet**, 09.01.1981, s. 2.

[910] **Atatürk'ün Yolunda Türk Dil Devrimi-Topluçalışım 17-18 Ocak 1981-Bildiriler-Toplu Görüşmeler**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları,1981, s. bila numara.

[911] Konuşmada özetle, izlencesini Atatürk'ün belirlediği dil çalışmalarının başlı başına bir devrim olduğu, evrim ve devrim tartışmalarının 1932 yılında karara bağlanarak devrimden yana tercihte bulunulduğu, dil devriminin, Atatürk devrimlerinin ana unsuru olduğu, Atatürk'ün devrimi var olan kurumları zorla değiştirmek olarak tanımladığı, bu yolda hazırlanan 17 Ekim 1932 tarihli bildiride, Türk

tarafından *"zorla değiştirme"* anlamının verildiğinin ifade etmesi, TDK'nin *"inkılap"* kelimesinden, Arapça olmasının yanında tanımın içeriğinde zorlama anlamının olmamasından ötürü kaçındığı anlaşılmaktadır.[912] Dolayısıyla TDK'nin bu çalıştayda, Melih Cevdet Anday'ın *"devrim"* kelimesine verdiği anlamı onaylamadığı da ifade edilebilir. Yapılan konuşmada, evrim-devrim tartışmasında tercihin devrimden yani müdahaleden yana olunduğunun altı çizilerek YTH ile aralarındaki en büyük ihtilaflardan birine işaret edilmiştir. Dolayısıyla tarafların dil tartışmalarının temelini oluşturan kırılmalar, tutulan yolun ve tercih edilen yöntemlerin farklılığında aranmalıdır.

Bu çalıştaya kutlama yazısı gönderenler arasında Millî Eğitim Bakanı Hasan Sağlam dışında üst düzey görevde olan herhangi bir siyasi kimliğin bulunmadığı görülmektedir.[913]

Oktay Akbal'ın bu toplantıyla ilgili yazdığı köşe yazısında bu çalışmaya büyük bir kalabalığın katıldığını, sunulan bildirilerde SİSAV'ın düzenlediği Türk Dili Seminerindeki tezlerin çürütüldüğünü ifade ettiği görülür. Akbal, dilde muhafazakârlığı benimseyenleri *"Osmanlı Dönemi artıkları*" şeklinde suçlayarak Atatürk devrimcilerinden *"gereken dersi"* aldıklarını ifade eder.[914] Ahmet Kabaklı'nın SİSAV'ın seminerine büyük bir rağbetle kalabalık bir kitlenin katıldığını ifade etmesi

---

dilinin ulusal kültürün eksiksiz bir aracı durumuna getirmek, Türkçeyi çağdaş uygarlığın ortaya koyduğu bütün gereksinmeleri karşılayacak bir yetkinliğe erdirerek ana ögeleri öz Türkçe olan ulusal bir dil yaratmak olduğu belirtilir. Ayrıca Türk dil devriminin; ulusçuluk, halkçılık, laiklik gibi devrimlerin ana ilkelerine uygun bir girişim olduğu, yazı dili ile konuşma dili arasındaki uçurumu ve halkın yönetime katılmasını, demokrasinin yerleşmesini, yeni kavramlar yaratarak uygar düşüncenin doğup gelişmesini ve ulusal kültürde öze dönüşü desteleyerek hızlandırdığı belirtilerek dil devriminde dilin, niteliği gereği bir yasaya bağlanamadığından devrimin gerçekleştirilmesinde ayrı bir süreç izleme zorunluluğunun doğduğu da ifade edilir. ("Atatürk'ün Devrimlerinin Bütünlüğü İçinde Dil Devrimi", **Cumhuriyet**, 03.02.1981, s. 12.)

[912] TDK'nin Güncel Türkçe Sözlük'te inkılap kelimesine yaptığı tanım şöyledir: *"1- Toplum düzenini ve yapısını daha iyi duruma getirmek için yapılan köklü değişiklik, iyileştirme, devrim, reform; 2- Bir durumdan başka bir duruma geçiş, dönüşüm."*

[913] Bu toplantıya Cumhurbaşkanı ve Başbakan düzeyinde kutlama telgrafı gönderilmemiştir. Çalıştaya kutlama mesajı gönderen bazı isimler ise şunlardır: Danıştay Başkanı Ragıp Tartan, ODTÜ Rektör Yardımcısı Süha Özkan, Türkiye Barolar Birliği Başkanı Atila Sav, tiyatro sanatçısı Müşfik Kenter. (**Atatürk'ün Yolunda Türk Dil Devrimi-Topluçalışım 17-18 Ocak 1981-Bildiriler-Toplu Görüşmeler**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları,1981, s. 11-13.) Kutlama yazısı gönderenler arasında tiyatro sanatçısı olan Müşfik Kenter'in de olması dikkatimizi çekmiştir. Müşfik Kenter, SİSAV'ın düzenlediği seminere katılan ve Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde Oktay Akbal'ın sert eleştirilerine maruz kalan tiyatro sanatçılarından Yıldız Kenter'in ağabeyidir. Bu örnek, dönemin dil tartışmalarının ve kavgalarının ailelere kadar yansıyan ayrıştıcı yapısını göstermiştir.

[914] Oktay Akbal, "Atatürk'ün Yolunda", **Cumhuriyet**, 22.01.1981, s. 2.

gibi Oktay Akbal'ın da yazısında, TDK'nin düzenlediği bu toplantıya büyük bir kalabalığın iştirak ettiğini belirtmesi, iki tarafın çekişmesinin boyutlarını göstermesi açısından ilgimizi çekmiştir. Bu noktada Kültür Bakanı Cihad Baban'ın iki tarafın horoz dövüşü gibi dövüştürülmemesi tavsiyesinin tutulmadığı söylenebilir.

YTH'nin en öndeki savunucuları arasında yer alan gazeteci Ahmet Kabaklı'nın dilin bozulmasına tepki içeren ve onu bir miras görerek gelecek nesillere doğru aktarımını savunduğu bir yazısının yayımlandığı da görülmektedir. Söz konusu yazı SİSAV'ın düzenlediği Türk Dil Seminerinin oluşturduğu havayı diri tutma gayretini bünyesinde barındırmaktadır.[915] Kabaklı; başka bir köşe yazısında, TDK'nin yayınlar yoluyla, bozguncu ve ihtilalci anlayışı benimseyen yazarların tanıtımını yaptığını ve bu yayınlarda hedef kitle olarak çocukların seçildiğini yazarak TDK'nin komünizm propagandası yaptığını yazar.[916] Haddizatında bu yazı, iki taraf arasındaki gerilimin boyutunu gösteren örnek metinlerden biridir.

"Yaşayan Türkçeciler için türetilen kelimelerde ölçü ne idi?" sorusunun cevabını Mehmet Kaplan'ın bir yazısında görmek mümkündür. Bu yazıya göre yaşayan Türkçeciler, kendilerini, uçlarda olmayı tercih etmeyerek mutedil bir tavrı benimseyen bir hareketin üyeleri olarak vasıflandırırlar. Bilimsel anlamda usulüne uygun olarak türetilmemiş olsa da türetilen kelime toplumda tutunmuşsa -kerhen de olsa- bu durumu hayatın tabii seyri içinde görüp o kelimenin kullanımına karşı çıkılmaması düşüncesi, konunun siyasi çekişme tarafı varsa da kimlik olarak sundukları mutedil duruşa örnektir.[917] Dolayısıyla Türkçeci rumuzuyla yazılan ve hareketin bildirgesi olarak görülebilecek *"Yaşayan Türkçemiz"* başlıklı yazıda, hareketin mensuplarının, uydurma olarak görülen bazı kelimeleri kullandıklarında kınanılmamayı talep etmeleri usulüne uygun olmadan türetilen ancak toplumda

---

[915] Ahmet Kabaklı, "Dil Mirası", **Tercüman**, 27.01.1981, s. 2.
[916] Ahmet Kabaklı, "Dil Kurumunun Bir Kitabı Daha", **Tercüman** gazetesi, 30.01.1981, s. 2.
[917] *"…Arada benim gibi yabancı, eski, yeni, sağ, sol ayırmaksızın işine yarayan her kelimeyi kullananlar vardır. Böyleleri mutediller (ılımlılar)dır. Bugünkü Türk yazarlarından çoğu bu gruba girer. Onlar dillerini hayatın akışına göre ayarlarlar. Bence doğru olan budur. Dil ile hayat arasında sıkı bir bağ vardır. Bu bağı koparmamak lazımdır. Hayat bazı kelimeleri öldürür. Kötü adamların yaşaması gibi, bazı beğenilmeyen kelimelere de yaşama şansı verir. Bu sevimsiz kelimeleri en kültürlü insanların ağızlarında görün, şaşırın. Her sahada olduğu gibi dil ve edebiyat sahasında da zıt kutuplar ve ortalar daima vardır ve var olacaktır. Yaşayan dili ve edebiyatı onların arasındaki münasebet tayin edecektir. Bunu tabii bulmak lazımdır."* (Mehmet Kaplan, "İki Aşırı Uç ve Orta Yol", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 212.)

tutunan kelimelerin kullanılmasına itiraz edilmemesi görüşünün yansıması olarak yorumlanabilir.[918]

Yukarıda belirtildiği üzere İlhan Selçuk'un 26.02.1980 tarihli Cumhuriyet gazetesinde YTH'nin devrim ürünü kelime ve deyişleri kullandığını ve bu hareketin bundan dolayı amacına ulaşamadığını söylediği düşünüldüğünde bunun aslında hareket üyelerince çok büyük bir sorun alanı olarak görülmediği ve özellikle Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın ifadelerinde yer aldığı üzere bunun hayatın seyri içinde tabii de karşılandığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla YTH üyelerinin toplumun kabullerini saygıyla karşılayarak bunu tabii tekamül içinde değerlendirdiklerini ifade etmek imkan dahilindedir. Prof. Dr. M. Orhan Okay'ın Tercüman gazetesinin Yaşayan Türkçemiz köşesinde yazdığı bir yazıda bu durumun izlerini görmek mümkündür. Bu yazıdan anlaşılan YTH'nin, TDK'yi her anlamda değil, yanlış olduğunu düşündüğü çalışmalarla ilgili eleştiriye tâbi tuttuğudur ki Okay'ın bu yazısı da yukarıda ifade edilen mutedil tutuma örnek gösterilebilir. Zira bu yazıda, TDK'nin 1960 öncesinde anıt eser olarak görülen DLT ve Kutadgu Bilig gibi eserleri basmasından övgüyle söz edildiği görülür.[919]

"Yaşayan Türkçe Hareketi, dönemin hükûmetinden talep ettiği desteği bulabilmiş midir?" sorusuna verilecek cevabın kısmen ve sınırlı bir evet olduğu söylenebilir. Bu desteğin örneklerinden biri Kenan Evren'in gönderdiği mesajdır. Kenan Evren, 27 Eylül 1980'de Dil Bayramı dolayısıyla Türk Dil Kurumu Başkanı Şerafettin Turan'a gönderdiği mesajda *"Uzmanların yeni sözcükler seçerken kuşaklar arasında kopukluk yaratmamaya, birleştirici olmaya özen göstereceklerine inandığını"* ifade ederek dil konusundaki tutumunu yansıtır.[920] Bir başka destek örneğini de Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer'in, On Yedinci Türk Dil Kurultayının açılışına gönderdiği telgrafta görmek mümkündür. Bu desteğin başka bir belgesi Tercüman gazetesinde bir kısmı yayımlanan YÖK taslağında[921] görülmüşse

---

918 *"Tercüman'ın canlı ve güzel Türkçeyi yazmaya çalıştığını, ancak moda ve kötülüğün bulaşıcı olmasından ötürü zaman zaman uydurmaca sözlere gazetelerinde rastlansa da kendilerinin kınanmaması…"* ("Yaşayan Türkçemiz", **Tercüman**, 19.12.1979, s. 1 ve 12.)

919 M. Orhan Okay, "TDK'nin Hizmetleri", **Tercüman**, 13.01.1981, s. 2.

920 Gönülal, **A.e**, s. 155.

921 *"Türk dili özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan yüksek öğretim düzeyinde de öğretilecek ve dilimiz çağdaş eğitim ve bilim dili olarak zenginleştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır."* ("Yüksek Öğretim Kanunu Taslağının Amaç ve Ana İlkeleri belli oldu", **Tercüman** gazetesi, 01.02.1981, s. 1 ve 12.)

de Resmî Gazetede yayımlanan Yüksek Öğretim Kanunu'nda YTH'nin beklediği ibarelerin kanunda yer almaması hükûmetin verdiği desteğin sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmasını beraberinde getirmiştir.[922]

Ahmet Kabaklı'nın başka bir köşe yazısı, hareketin mevcut devlet yönetiminden dil tartışmaları çerçevesinde destek arayışlarını gösteren bir başka metin olması dolayısıyla dikkatimizi çekmiştir. Kabaklı, bu yazısında hem bilgi hem de dil yanlışlarının tespit edilerek düzeltilmesi için akademi ya da üniversitelerden oluşturulacak heyetler marifetiyle *"Bilgi Polisliği"*ne ihtiyaç duyulduğunu savunur.[923]

Ahmet Kabaklı, bu yazıyla ilgili Üçüncü Cumhurbaşkanı ve Demokrat Parti'nin kurucularından Celal Bayar'ın kızı, Eski İstanbul Mv. Dr. Nilüfer Gürsoy'dan destek mektubu almış ve bu mektubu gazetedeki köşesinden yayımlamıştır.[924] Bununla birlikte TDK taraftarlarının da aynı desteği alma çabası Oktay Akbal'ın Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde yayımlanan bir yazısından tespit edilebilir. Akbal yazısında Kenan Evren'in de TDK ürünü sözcükleri kullandığını ve genç kuşakların anlayabileceği bir dil tercih ettiğini yazar.[925] Akbal'ın ertesi günkü yazısı da bu desteği bulma çabalarına başka bir örnek metindir.[926]

TDK taraftarlarının mevcut yönetimden bir başka destek arayışı da Ömer Asım Aksoy'un Faruk Kadri Timurtaş ile yaptığı *"sayılgın-saygın"* tartışması çerçevesinde

---

[922] (Çevrim içi) http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17506.pdf, 12 Nisan 2019.

[923] *"Bu bilgiler ışığında şu anlaşılıyor ki: Türkiye'de her polisten evvel 'Bilgi Polisi'ne ihtiyaç vardır. Bilgi polisi? Hayır, 'sansür, müdahale' filan değildir. 'Bilgi polisi' adı akademi mi olacaktır, üniversitelerden bir heyet mi? Sadece devletçe ve yayınevlerince çıkarılan kitapların, dergilerin, gazetelerin yanlış, hata ve kasıtlarını ortaya koyacaktır. Dil yanlışlarını, bilgi yanlışlarını, tarihi ve ilmi hataları, (doğrularını da göstererek) sergileyecektir. Bu 'polis', (düzenleyici, hakem) tariflerde ve kavramlarda türetilen kargaşalığı düzeltecektir… Bu bilgi polisini (isterseniz Bilgi Denetim Kurulu deyin) 12 Eylül'ün getirdiği huzur ve ciddiyet ortamında, biz de mutlaka kurmalıyız. Dilimizi, tarihimizi, kavramlarımızı, terbiyemizi, çocuklarımızı bozanlar, 30-40 yıldan beri bu kötülük yolunda hırsız gibi çalıştıkları için devlet de onlara (şimdilik zaruri olarak) bir polis gibi, köklü, sağlam, hukuki ve cezalı tedbirlerle karşılık vermelidir."* (Ahmet Kabaklı "Bilgi Polisi", **Tercüman**, 23.02.1981, s. 2.)

[924] Ahmet Kabaklı "Bilgi Denetim Kurulu", **Tercüman**, 28.02.1981, s. 2.

[925] *"Devlet Başkanı Orgeneral Sayın Evren'in Atatürk yılını açarken yaptığı ilginç konuşmada geçen sözcükler: yön, uygarlık, kıvanç, sömürgecilik, barış, uygulamak, zorunlu, vurgulamak, bağımsızlık, kuşkulu, ilke, rastlantı, bilim, çağdaşlaşma, yasa, saygın, özlem, öncü, evrensel, ulus, işlevlik, görev, mutluluk, bilinç… Devlet Başkanı genç kuşakların da anlayacağı bir dille konuşmaktadır. Böylece genç kuşaklarla eski kuşaklar arasında bağı koparmamaya[925] özen göstermektedir. Birtakım Osmanlıca düşkünleri, birtakım Osmanlı beğenisini görüş ve düşünüşünü bugün bile yaşatmak, sürdürmek, hatta geri getirmek isteklileri, Evren Paşa'nın bu konuşmasının, seçtiği sözcüklerin anlamını duymalıdırlar. Osmanlıcayı 'Yaşayan Dil' adıyla hortlatmanın olanağı kalmamıştır."* (Oktay Akbal, "Atatürk Dil Devriminin Öncüsüdür", **Cumhuriyet**, 10.01.1981, s. 2.)

[926] Oktay Akbal, "Bir Akademi Kurulursa" **Cumhuriyet**, 11.01.1981, s. 2.

Türk Dili dergisinin 1981-Şubat sayısında yayımlanan bir yazısında görmek mümkündür.[927]

Bu merkezde 27 Mayıs darbesini yapanlar ile 12 Eylül darbesini yapanların desteğini karşılaştırmak gerekirse 12 Eylül darbesini yapanların 27 Mayıs darbesini yapanlara göre TDK'ye daha mesafeli bir yaklaşım gösterdiklerini söylemek mümkündür. Zira daha önce de belirtildiği üzere 27 Mayıs'ın hemen iki ay sonrasında yapılan Dokuzuncu Türk Dil Kurultayına MBK adına bir albay katılım sağlamış ve kısa da olsa bir konuşma yapmıştır. Ancak 12 Eylül darbesini yapanların darbeden yaklaşık bir buçuk ay sonra yapılan On Yedinci Türk Dil Kurultayına katılım sağlamadığı, yapılan davetlere yalnızca telgraf göndererek başarı dilekleriyle karşılık verdikleri görülür ki söz konusu telgrafları (Ek-7) gönderenlerden biri, yukarıda belirtildiği üzere Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, diğeri Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin'dir. Dolayısıyla 1980 darbesini gerçekleştirenler, TDK'yi siyasallaşmış bir Kurum olarak görmüşlerdir. Bununla birlikte Kenan Evren'in yukarıda değinildiği üzere Dil Bayramı vesilesiyle TDK Başkanı Şerafettin Turan'a gönderdiği mesaj, bu duruma kanıt olabilecek bir metindir. Ancak bu tespitler, 12 Eylül aktörlerinin YTH'yi de bir bütün olarak desteklediğini göstermez. Öyleyse bütün bu gelişmeler ve görülen belgeler ışığında 12 Eylül darbesini yapanlar her iki kesime de belirli oranlarda mesafeli yaklaşmış ve iki kesimin de etki sahasına girmemeye özen göstermiştir. Ancak belgelerde kullanılan dile dikkat edildiğinde TDK'nin önerdiği ve toplumda tutunmuş kelimelerin kullanılmasında sakınca görmeyerek ve YTH'nin hassasiyetlerine de önem vererek dil tercihi hususunda orta yolun bulunmasını, aşırılıklara yol verilmemesine işaret edildiği anlaşılmaktadır. Bu noktada Kenan Evren'in konuşmalarında TDK muhaliflerinin

---

[927] *"Bir örnek olarak Devlet Başkanımız Sayın Kenan Evren'in 5 Ocak 1981 günü Atatürk yılını açış konuşmasında sayılgın değil saygın sözcüğünü kullanmış olduğunu belirtmekle yetineceğiz. Sayın Evren'in bu konuşmasında Timurtaş'ın kara listesinde bulunan "araç, amaç, bağımsızlık, bilim, bilinç, bunalım, çaba, denge, doğal, düzey, egemenlik, esinlenmek, etki, etkinlik, etkisiz, evrensel, girişim, görev, ilke, kişisel, koşul, kuram, kuşkulu, kutsal, neden, olmak, ortam, önlem, önem, önemli, önder, özellik, özgür, siyasal, sorun, sömürge, toplum, tutucu, tüm, ulus, uygarlık, uygulama, yasa, yasal, yaşam, yoksun,… sözcükleri, rahatlıkla kullanılmış, bunları hiç mi hiç yadırgayan olmamıştır… Bir de TRT Genel Müdürü Kasaroğlu'na sormalı: 'Genelgenizdeki kullanılmayacak sözcüklerden bir bölüğü, örneğin 'izlemek, koşul, kuram, onurlu, saygın, tüm, yaşam' sözcükleri -sizin anlatımınızla söyleyelim- 'dilimize yerleşmiş ve geniş halk kitlelerine mal olmuş' bulunmasaydı, sayın Devlet Başkanımızın konuşmalarında yer alır mıydı?"* (Ömer Asım Aksoy, "Uydurma", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Şubat-1981, s. 458-459.)

yadırgadığı kelimeleri kullanması, ölçü olarak toplumun teklif edilen kelimeleri benimsemesi veya benimsememesi olarak belirlendiğini göstermektedir. Bu yaklaşımlar bir bütün olarak düşünüldüğünde 12 Eylül darbesini gerçekleştirenlerin Atatürk milliyetçiliği çerçevesindeki bulduğu formülü Yüksek Öğretim Kanununun ana ilkelerini belirleyen 5. maddesinin a ve b fıkralarında görmek mümkündür.[928] YTH'ye mensup olanların da bu madde resmîleşmeden önce dil sahasında Atatürkçülüğün nasıl olması gerektiğine dair fikir geliştirdikleri görülmektedir. Orhan F. Köprülü'nün Atatürk'ün ortak değer olarak kabul edilmesi ve bu bağlamda dil işlerinin şekillendirilmesine yönelik teklifini içeren yazısı bu merkezde değerlendirilebilir.[929]

Bu yıllarda yaşanan başka bir gelişme, TDK'nin çok önemli üyelerinden biri olan Prof. Dr. Hasan Eren'in istifasıdır. Tercüman gazetesi istifayı o günün üç manşetinden biri olarak ve ilk sayfadan haberleştirir. Ayrıca gazete, Prof. Dr. Hasan Eren'in istifa mektubunu olduğu gibi yayımlayarak okuyucularına aktarır.[930] Bu istifaya ilişkin, Cumhuriyet gazetesinde ise hiçbir haberin yapılmadığı görülür. Her iki tarafın da tasvip etmediği haberleri görmezden gelmesi ister istemez toplumda gerilim ve çekişme oluşturmaya müsait bir zemin oluşturmuştur. Bu çekişmeye işaret eden bir yazının Oktay Akbal tarafından yazıldığı görülür. Akbal, yazısında Cumhuriyet ve Tercüman gazetelerinin birbirine karşıt olduklarına dikkat çeker.[931]

"Yaşayan Türkçe Hareketinin Batı'dan gelen kelimelere karşı tutumu ne idi?" Hareketin Batı kaynaklı kelime ve terimlere ilke olarak karşı olduklarını söylemek mümkündür. Ancak burada ölçünün -bilhassa terimlerde- hayatın tabii seyrinde dile

---

928 *"Madde 5 – Yükseköğretim, aşağıdaki 'Ana ilkeler' doğrultusunda planlanır, programlanır ve düzenlenir: a) Öğrencilere, Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması sağlanır. b) Milli Kültürümüz, örf ve adetlerimize bağlı, kendimize has şekil ve özellikleri ile evrensel kültür içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere, milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır."* [(Çevrim içi) http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17506.pdf, 12 Nisan 2019.]

929 *"Kanaatimize göre Atatürk yılında yapılacak işlerin başında Atatürk'ün yazıları ve konuşmaları taranarak kelime hazinesinin tespiti gelmelidir… Kültür Bakanlığı gereken alakayı gösterir, Atatürk'ün kullandığı bütün kelimeleri tesbit edecek bu büyük teşebbüsleri destekler ise Atatürk'ün dildeki tutumu, kullandığı kelimelerle açık bir şekilde meydana çıkacak, böylece Atatürk'ün dil meselesindeki görüşünün istismarına imkan kalmayacaktır."* (Orhan F. Köprülü, "Dilde Atatürkçülük Nasıl Olur?", **Tercüman**, 11.02.1981, s. 2.)

930 "Prof. Hasan Eren Türk Dil Kurumundan İstifa Etti", **Tercüman**, 04.03.1981, s. 1 ve 2.

931 *"Ortada görünen gerçek şudur: İki gazete Tercüman'la Cumhuriyet, Atatürkçülük konusunda birbirine uymayan, birbirine karşıt iki ayrı görüşü, iki ayrı tutumu savunmaktadır."* (Oktay Akbal, "Devrim ve Karşı Devrim", **Cumhuriyet**, 07.03.1981, s. 2.)

yerleşip toplumca kabul edilmesi ve anlaşılırlığıdır.[932] Bununla birlikte Batı kaynaklı kelime istilasına karşı, hareketin oldukça hassas olduğuna bir örnek de o dönemin giyim-kuşamına ait Batı kökenli kelimelerde görülür. Bu konuda bir liste (Ek-21) hazırlanarak okuyucuyla paylaşılır.[933] Prof. Dr. Beynun Akyavaş'ın bir yazısında da YTH'nin Batı'dan gelen kelimelere ilke olarak karşı oluşuna dair birtakım izleri görmek mümkündür.[934] Akyavaş; hareketin, Batı'dan akın eden kelimelere karşıtlığını ortaya koyarken diğer yandan Kurum taraftarlarının Türkçeye olan hassasiyetlerinin göstermelik olduğunu, Batı'dan akın eden kelimelere karşı Arapça ve Farsça kökenli kelimelere gösterilen direnci göstermediklerini ve bu yönde mücadelelerinin olmadığını ima eder. Akyavaş, radyo ve televizyonda Fransızca uydurmalar yapıldığını da alaysı bir şekilde yazar.[935]

"YTH, devletin dile müdahalesini nasıl karşılamıştır?" sorusunu, YTH'nin dil kullanımıyla ilgili vatandaşların devlet zorlamasına tabi tutulmasına ciddi bir tepkisinin olduğu şeklinde cevaplandırmak mümkündür. Hareket, devletin dilde belirleyici değil, ilim kürsüleri vasıtasıyla düzenleyici olması gerektiğini savunur. Vatandaşın devlet eliyle zorlanmasını diktatörlükle bir görür. Hareketin üyelerinden

---

932 *"Bundan sonra dilimizin iki gayrete ihtiyacı vardır: 1. Dile yerleşmiş, halka mal olmuş, konuşma diline girmiş, herkesçe anlaşılan eski yabancı kelimeler bırakılarak bugün asıl mücadele Batı dillerinden yeni girmekte olan yabancı kelimelere kaydırılmalıdır. Kitap, defter, kalem, tren, radyo vb. hayatımızdan da dilimizden de çıkarmaya çalışmak boşunadır. Ama restoran, kuaför, brifing, likidite, immatrikülasyon, vb. kelimelere karşı çıkılabilir ve çıkılmalıdır. Bunların eskiden dilimizde kullanılan karşılıkları varsa, onlar canlı tutulmaya çalışılmalı, yeni giriyorsa, derhal uygun, güzel karşılıklar bulunmalıdır. Ama biz bunun yerine Türkçe kelimeleri tekrar Türkçeleştirmeye uğraşıyoruz. Mesela bütün kelimesi yerine olur olmaz tüm kelimesini kullanmak gibi. Acaba hangisi daha Türkçe!?... 2. Türkçeleştirme gayreti ilim terimlerinde sürdürülmelidir... Terimler içinde de çok yaygınlaşmış olanlara dokunulmamalıdır.* (Ali F. Karamanlıoğlu, "Türkçe'nin Gerçeği", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 217.)

933 İmzasız, "Giyim-Kuşam Frenkliği", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 223-225.

934 *"Tasfiyeci ve uydurmacıların öz Türkçecilik adı altında atmaya kalktıkları kelimeler bir zamanlar İslam âleminden alınmış aslı Arapça ve Farsça olan kelimelerdir. Bu arada öz be öz Türkçe kelimelerin de füc'eten gittiği olmuyor değil. Cumbadan rumbaya geçtiğimizden yani alafranga olduğumuzdan beri dilimize Frenk kelimeleri akını başladı. Bunun karşısında duracak yerde Fransızca veya İngilizce kelimelerle konuşma şıklık ve bilgiçliğinden nasıl vazgeçilir?"* (Beynun Akyavaş, "Frenkçe Uyduruklar", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları,1981, s. 40.) Yasa'nın şu tespiti de ilgi çekicidir: *"...1930'lardan sonra, Türkçenin Fransızcanın âdeta bir istila hareketine maruz kaldığı, umumi lügatteki Fransızca kelimelerin sayısının 5.000'i aştığı görülmektedir."* (Ş. Alparslan Yasa, **"Türkçenin İnkişafı İçin Tercüme"**, Ankara, Hitabevi Yayınları, 2014, s. 195.)

935 Akyavaş, radyo ve televizyonlarda yapılan yanlışlara *"prefabrik ev", "tretuvar"* ve *"develüasyon"*u örnek göstererek bunların yanlış yazılıp telaffuz edildiğini, doğrularının *"prefabrike ev", "trotuvar"* ve *"devalüasyon"* olduğunu ifade eder. (Akyavaş, **A.y.**)

Prof. Dr. Mehmet Kaplan, bir yazısında, bu konuda şahsını kızdıranın aşırılık olduğunu, devletin resmî ve keyfî olarak vatandaşları hiç de güzel olmayan uydurma kelimeleri kullanmaya ve dinlemeye zorlaması olduğunu yazar. Mehmet Kaplan akabinde bunun bir nevi diktatörlük uygulamaları olduğunu ifade eder. Kaplan, vatandaşları uydurma kelime kullanmaya veya dinlemeye zorlayanın TDK'den ziyade TRT, MEB, ve bazı öğretmenler olduğunu ifade ettikten sonra bir öğretmenin *"zaman"* yerine *"süreç"* kelimesini kullanmayan öğrencileri sınıfta bıraktığını yazar.[936] Ancak, TDK'nin uzun yıllar bürokrasiyi ve devlet kurumlarını dil tercihi konusunda yönlendirici tutumu olduğu da bir vakıadır. Örneğin, ders kitaplarının okullarda okutulmasına karşı açılan yürütmenin durdurulması davasında TDK, *"Ismarlama Ders Kitapları Üzerine"* raporu ile Danıştay'ın iptal kararında önemli rol oynamıştır.[937]

Hareket, Türkçenin resmî dil olma gücünün anayasal koruma altında tutulmasını ise desteklemiştir. Bu minvalde Prof. Dr. Zeynep Korkmaz, bir yazısında Anayasa'nın üçüncü maddesinde resmî dilin Türkçe olarak belirlendiğini, bunun tek başına değerlendirildiğinde Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde devlet dili olarak Türkçenin dışında başka bir dilin yer alamayacağı şeklinde yorumlanabileceğini belirterek tarihi devirlerde çeşitli sebeplerle Farsça ve Arapça gibi bazı kültür dillerinin devletin resmî dili hâline geldiğini[938] ve *"Türkçenin ikinci plana itildiği"*[939] dönemler

---

[936] Mehmet Kaplan, "Suç Milli Eğitim ve TRT'nindir", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 198.

[937] Bk. Ahmet Erdoğdu, "On Altıncı Türk Dil Kurultayı Toplanırken", **Milliyet**, 08.07.1978, s. 2.

[938] Engin Sezer, tarihte Müslüman Türk toplumlarında yazı dilini belirleyen üç Kurumun, yani din, edebiyat ve bürokrasinin dilinin Arapça ve Farsça olduğunu, Türk entelektüellerin içine girdikleri medeniyet dairesinde normları bu iki dile göre belirlenmiş alanlarda rekabet etmek zorunda kaldıklarını, böylece bu dillerin Türkçe üzerinde yoğun etkisi olduğunu ifade eder. (Akt. Hayati Develi, **Osmanlı'nın Dili**, İstanbul, Kesit Yayınları, 6. bsk., 2013, s. 64.)

[939] Kemal Yavuz, konuya ilişkin şunları yazmıştır: *"Büyük Selçuklu Devleti zamanında devletin belki bir cihân devleti olma siyasetini gütmesinden dolayı Türkçe ikinci planda kalmıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nde de durum aynıdır. Türklerden meydana gelen tebaanın muhtaç olduğu, bize kadar gelemeyen dinî ve kahramanlık eserlerinin dışında Farsça ve Arapça yine saray tarafından üstün tutulmuştur... Tarihî akış içinde Türkçenin Anadolu'da devlet dili olmak durumundan çıkışı Haziran 1277/Zilhicce 675 tarihinde Karamanoğlu Mehmed Bey'in Türkçeyi resmî yazışma dili olarak ilan etmesine kadar sürdü. Bu durumda Türkçe; beylerin ve devlet adamlarının işi bizzat ele almaları ve Türkçe yazan müellifler sayesinde aynı geçmişteki gibi iki yönlü bir durum içine girmiş oldu. Şemsüddin Mehmed Bey Haziran 1277/Zilhicce 675 târihinde Giyaseddin Siyavuş'u hükümdar ilân ettikten sonra resmî yazışma dili olan Farsçanın yerine Türkçeyi koymuştur. Bu hâl Karamanoğlu Mehmed Bey'in Türkçeye ilk defa sahip çıktığını göstermektedir. Türkçeye yer verme hadisesi aslında beylerin Arapça ve Farsçayı yeteri kadar hatta hiç bilmediklerinden ileri gelmiştir. Çünkü biz Osman Bey'in ümmi bir bey olduğunu, okuma yazma bilmediğini Âşıkpaşaoğlu Tarihi'nden öğrenmekteyiz. Aynı durumu*

düşünüldüğünde, Türkçenin, Anayasa'nın teminatı altında tutulma gerekçesinin çok daha iyi anlaşılacağını yazar.[940] Korkmaz, aynı başlıkla kaleme aldığı ikinci yazısında da bu anayasal güvencenin işlerlik kazanmasının kurulacak bir dil akademisi vasıtasıyla sağlanması gerektiğinin altını özellikle çizer ve bu konunun bürokrasiye terk edilerek ehliyetsiz ellerde yapılmaması gerektiğini savunur.[941] Dolayısıyla hareket, yukarıda daha önce ifade edildiği üzere, yetkeyi elinde tutan güçten yetkiyi talep ederek akademinin geleneksel bürokratik zihniyetin dışında ve ilim adamlarının devlet adına denetimi ve gözetiminde olacak şekilde tasarlanması talep eder. Prof. Dr. Mehmet Kaplan da bir yazısında Prof. Dr. Zeynep Korkmaz ile aynı fikri paylaşır.[942] Mehmet Kaplan, yazısında TDK'nin dile zarar verdiğini ifade ederek bu konuyu devlet adına akademinin düzeltebileceğini savunur.

Bu bağlamda hareketin, Anayasa'nın dilini de beğenmeyerek eleştirdiğini ifade etmek gerekir. Yaşayan Türkçeciler, Anayasa dilinin kısa dönemler içinde dil açısından eskitildiği gibi kavramlar açısından da kısırlaştırıldığını savunurlar. Bu eleştirilerin dayandığı temel noktanın Köprülü'nün 1948 yılında Vatan gazetesinde yayımlanan yazısı olduğu söylenebilir.[943] Rıza Akdemir ise bir yazısında TDK taraftarı

Germiyan Beyi Süleyman Şah için de söylemek mümkündür. Süleyman Şâh'ın bir halk şairine sâde yazması ve anlaşılır şekilde söylemesinden dolayı ihsanda bulunduğu, Şeyhî'nin yazdıklarından bir şey anlamadığını söylemesi bir gerçektir." (Kemal Yavuz, "XIII-XVI. Asır Dil Yadigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkında Görüşleri", **Türkler-7**, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 617-618.) Prof. Dr. Erdoğan Merçil ise yazdığı bir makalede, Karamanoğlu Mehmed Bey'in Türkçe ile ilgili kendi inisiyatifiyle bir ferman yayımlamış olduğu bilgisini yanlış bir yorum olarak niteler ve bu kararın Selçuklu Divanında alınmış bir karar olduğunu ifade eder. (Erdoğan Merçil, "Türkiye Selçukluları Devrinde Türkçenin Resmî Dil Olmasını Kim Kabul Etti?" **TTK-Belleten**, Nisan-2000, s. 57.)

[940] Zeynep Korkmaz, "Dilde Devlet Koruyuculuğu Gerekli midir? (1)", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 231.

[941] *"20-25 yıllık gidişten çıkardığımız sonuçlara dayanarak diyebiliriz ki: Anayasamızda yer alan 'Türkiye Devleti, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür; resmî dil Türkçedir' hükmünün gerçekten işlerlik kazanabilmesi, dile sahip çıkacak yetkili akademik bir devlet kuruluşunun yani bir Dil Akademisi'nin varlığı ile gerçekleştirilebilir."* (Zeynep Korkmaz, "Dilde Devlet Koruyuculuğu Gerekli midir? (2)", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 233.)

[942] *"Türkiye'de devlet otoritesi, her sahada gevşemiştir., ona bir çeki düzen verme zamanı çoktan gelmiştir. 'Resmî dil Türkçe' olduğuna göre, devletin ona da çeki düzen vermesi gerekir. Bu ise kanunla kurulacak 'resmî' bir Dil Akademisi' ile gerçekleşebilir."* (Mehmet Kaplan, "Resmî Dil Türkçe", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 197.)

[943] *"Bundan dört yıl kadar evvel Esas Teşkilat Kanunumuzun Anayasa adıyla bu uydurma dile çevrilmesi, yani düzme devlet dilinin resmîleştirilmesi kültür tarihimizin çok hazin bir merhalesidir."* şeklinde başladığı yazının sonunda ise 1945'te İnönü Hükûmeti tarafından çıkarılan bu Anayasa'nın dilini çok ağır bir şekilde eleştirir: *"Dünya parlamentoları tarihinde ilk ve son defa olarak T.B.M. Meclisi ve bir Dil Akademisi rolünü oynamış ve tarihte ilk ve son olarak düzme bir devlet dili resmî bir*

bazı kalem sahiplerinin 1961 Anayasası'ndaki kavramları, yazılarında özellikle değiştirdiğini (Ek-22) vurgular.[944] Mesleği avukatlık olan Tuğrul Önder ise yazısında Anayasa dilinin yirmi yılda eskidiğini ifade ederek kavramlar üzerinden eleştirisini yapar ve *"açık"* kelimesinin "*aleni, münhal, sarih"* kelimelerinin yerine; *"bağ"* kelimesinin *"rabıta ve münasebet"* kelimelerinin yerine; *"bağlı"* kelimesinin *"merbut, sadık, mütevekkıf, vabeste"* kelimelerinin yerine kullanıldığını ifade ederek Anayasa dilinin kısırlaştığını savunur. Yazar, yeni Anayasa'nın anlaşılması için TDK'nin 93 sayfalık bir sözlük yayımlamak ihtiyacını hissettiğini söyleyerek Anayasa dilini bozanları saygısızlıkla nitelendirir ve daha iyi anlaşmanın şartının kaidelerden önce Anayasa diline saygıdan geçtiğini ifade eder.[945] Tekin Erer ise yazısında Kurumun milletvekillerine hukuk dili ile ilgili iki sözlük gönderdiğini ve bu sözlüğün çelişkilerle dolu olduğunu (Ek-23) ifade ederek Kurumun bozguncu olduğunu yazarak TDK'nin gayesinin lisanı bozmak ve Türk milletini konuştuğu dilden mahrum etmek olduğunu yazar.[946]

Hareketin, TRT'yi de kullandıkları dil açısından eleştirdiği görülür. Prof. Dr. Beynun Akyavaş, radyo ve televizyonda bazı sunucuların *"izleyici kullarını"* eğitip adam etmekle meşgul olduğunu ve Türkçe gibi Fransızcayı da uydura uydura söylediklerini ifade eder.[947] Bu minvalde çeşitli kurumlarla birlikte uydurma kelimeleri kullanması ve yayması sebebiyle TRT'nin yoğun biçimde eleştirildiği görülür.[948] Orhan F. Köprülü'nün bir yazısında TRT'nin haber metinlerinin dilinde

---

argo yaratmak gibi bir teşebbüste bulunmuştur!" (Mehmed Fuad Köprülü, "Düzme Devlet Dili Nasıl Yapıldı?", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 249-250.)

[944] *"Bazılarınca mukaddes kitap değeri verilmeye kalkılan 1961 Anayasası'nın pek çok kelimesi aradan 20 yıl geçmeden, bazı kalemler ve ağızlar tarafından ısrarla kasıtlı şekilde, devamlı olarak değiştirilmiştir. Bu Anayasa'yı başından sonuna kadar gözden geçiriniz. Özgürlük, zorunlu gibi kelimelere kat'iyyen tesadüf edemezsiniz. Hürriyet vardır, mecburiyet vardır… 1961 Anayasası'na şekil verenler, devrimcilik gayretiyle Anayasa'ya yer yer uydurma kelimeler sokmalarına rağmen, Türkçenin ahenkli, asil, millî ifadesinden büsbütün ayrılamamış bugün katline ferman verdikleri pek çok kelimeyi kullanmışlardır."* (Rıza Akdemir, "Anayasa Dili", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 35.)

[945] Önder Tuğrul, "Yirmi Senede Eskitilen Anayasamız", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 283-284.

[946] Tekin Erer, "TDK Hukuk Sözlüğü'nden", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 144-145.

[947] Beynun Akyavaş, "Frenkçe Uyduruklar", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 40.

[948] TRT yayınlarının 1980 ihtilalinin nedenlerinden biri olduğunun ileri sürüldüğünü ifade eden Yusuf Devran, TRT 10. Genel Danışma Kurulunda İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Başkanlığını temsilen kurulda bulunan Ziya Nebioğlu'nun TRT'nin kendi bünyesi içerisinde siyasi partiler ya da politik

nüanslara daha çok dikkat ederek yayın yapmasının hem dile büyük hizmet olacağını hem de dinleyicilerin haber bültenlerine karşı alakalarını sağlayacağını söylediği görülür.[949] Şevket Kutkan ise TRT'nin Yanlışlıklar Sözlüğü'nü yayımlar.[950] Nuri Koçyiğit de dönemin TRT Genel Müdürü Doğan Kasaroğlu'nun dikkatine ithaf ettiği yazısında Türkçenin yozlaşmasında ve fakirleşmesinde TDK ve MEB'den ziyade TRT'yi birinci dereceden sorumlu tutar.[951] Bu yazıdan çok kısa bir süre sonra TRT Genel Müdürü Doğan Kasaroğlu'nun bir genelge yayımlayarak TRT'nin anlaşılır dille yayın yapmasının Anayasa hükmü olduğuna dikkat çektiği ve teklif edilen her kelimenin hemen değil, geniş kitlelerce benimsendikten sonra TRT yayınlarına alınması gerektiği talimatını verdiği görülür.[952] Bu genelgeye Falih Rıfkı Atay'ın kurucusu ve ilk başyazarı olduğu Dünya gazetesinin[953] karşı çıkarak gazetenin o dönemdeki yayıncılık bağlamında dil politikasını gösteren bir yazıya editoryal imza ile sütunlarında yer verdiği görülür.[954]

Söz konusu genelge, Meclisin 21.02.1980 tarihli birleşiminde CHP grubu adına konuşan Mustafa Gazalcı tarafından eleştirilmiştir.[955] Kırşehir Mv. Mustafa Eşrefoğlu ise TRT dilinin nasıl olması gerektiği hakkında görüşlerini belirterek TDK muhaliflerinin konuyla ilgili tutumlarını aktarır.[956] Dolayısıyla Meclis, bu dönemde de dil tartışmalarından kopuk ve ona yabancı kalmamıştır. Buna bir örnek de MEB

---

görüşler zemininde bölünmeye hatta kutuplaşmaya sahne olduğunu söylediğini aktarır. (Yusuf Devran, **Siyasal İktidar-TRT İlişkisinin Dünü**, İstanbul, Başlık Kitaplar, 2011, s. 135.) O hâlde dil tartışmaları açısından bakıldığında bu yıllarda TRT'nin kullandığı Türkçenin de Kurum içinde hâkim politik tutum hangi yöndeyse ona göre şekillendiğini ifade etmek mümkündür.

949 Orhan F. Köprülü, "Dilimiz ve TRT", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 259.

950 Şevket Kutkan, "TRT'nin Yanlışlıklar Sözlüğü", **Yaşayan Türkçemiz 3**, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 59-64.

951 *"Türkçe'nin bozulma, yozlaşma ve fakirleşmesinden birinci derecede mes'ul olan ne Dil Kurumu ne de Milli Eğitim Bakanlığıdır. Asıl suçlu, millet parası ile çalışan ve her gün milyonlarca insana, saatlerce hitap eden TRT'dir. Bu devlet organı Türk milletine ana dilini unutturmak ve yıktırmak için ne lazımsa, hepsini pervasızca yapmaktadır. Uyguladığı usul de oldukça kurnazcadır. Anayasa teminatı altındaki bu 'özerk kuruluş' uydurmacılar cemiyetinin bir 'satış mağazası' bir 'Reklam Bürosu' gibi çalışmaktadır. Hepimiz 'piç' bir kelimeyi Ecevit'ten bile önce TRT'nin mikrofonlarından işitmekteyiz."* (Nuri Koçyiğit, "TRT'nin Penisilin Kelimeleri", **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. Baskı, Tercüman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1981, s. 227.)

952 Doğan Kasaroğlu, "Genelge", **Tercüman**, 27.02.1980, s. 9.

953 Tevfik Güngör'ün verdiği bilgiye göre 1979 yılında Erol Simavi'ye satılmıştır. Bk. (Çevrim içi) https://www.dunya.com/kose-yazisi/dunya039nin-28yili/1195, 19 Ağustos 2019.

954 "Dilim seni dilim dilim dileyim başıma geleni senden bileyim", **Dünya**, 01.11.1980, s. 3.

955 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 49. Birleşim, 21.02.1980, C. 14, s. 530.

956 **Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 49. Birleşim, 21.02.1980, C. 14, s. 537.

bütçesi görüşmeleri esnasında Elazığ Mv. Mehmet Tahir Şaşmaz'ın yaptığı konuşmadır. Şaşmaz, dilin arılaştırılması durumunda millilik adına bir şeyin kalmayacağını vurgulayarak bir şeyin yabancı olmasının ölçütünün tek tek kelimeler olmadığını, kültürün bütününe ters düşmesi durumunda yabancılaşmadan söz edilebileceğini söyler.[957]

YTH ile doğrudan bir bağı olmasa da Milliyet gazetesindeki köşesinden zaman zaman dil tartışmalarına katılan bir başka ismin de Burhan Felek olduğu görülmektedir. Felek'in TDK'ye karşı yazıları dikkat çeken boyutta olup bir saflaşmadan söz edilecekse onun TDK muhaliflerinin safını tercih ettiği görülür. 12 Eylül 1980 sonrası esas alınırsa[958] Burhan Felek'in Milliyet gazetesindeki köşesinde 03.10.1980 tarihinden itibaren zaman zaman bu görüşte doğrudan ya da dolaylı ifadelerle yazdığı yazıların varlığı söz konusudur. (Ek-24)

Burhan Felek'in bu yazılarından en çok ses getiren yazı 18.12.1980 tarihli *"Ahbaplara Cevap"* adlı yazısıdır. Burhan Felek, bu yazısında TDK'nin sentetik bir dil oluşturma çabasında olduğunu, şahsının ise yazı dili ile konuşma dilini yakınlaştırma gayretinin çok eskilere kadar uzandığını, yazı hayatı boyunca ana dili savunuculuğu yaptığını, Atatürk'ün, Türkçenin ıslahını istediğini, dilin yaşayan bir cevher olması sebebiyle gelişiminin müdahale olmaksızın kendi kendine olması

---

957 *"Sayın üyeler, bir yanlışın hem de kasıtlı olarak, ısrarlı olarak işlenen bir yanlışın daha üzerinde durmak istiyorum. Uydurukça bir Türkçe ile dilimizin bozulmak istenmesi yanlışının, hatasının! Bilindiği gibi gençlerimizin bir kısmı Türkçeyi arılaştırmanın, yani dilimizdeki kelimelerin büyük bir kısmını atarak yerlerine yenilerini uydurmanın milliyetçilik olduğunu zannetmektedirler. Tıpkı sokaklardaki 'Tam bağımsız Türkiye' sloganları gibi dilde de bir bağımsızlık savaşı açmanın yurtseverlik gereği olduğuna inananlar vardır… Dil, milli kültürün bir parçasıdır. Bir an için kültürün öbür kısımlarında böyle bir arıtma işine kalkıştığımızı düşünelim. Acaba bütün bu arıtmalardan sonra bize milli saydığımız ne kalacaktır? Kağıdı atıp kemik üzerine veya hayvan derisine mi yazacağız? Matbaa bizim icadımız değildir; fotoğrafçılığı Avrupa'dan aldık, kullandığımız bütün kalemler yabancılardan alınmıştır; harflerimiz Latincedir, bilgilerimizin %80'i de yabancı kaynaklardan aktarılmıştır. Bunların yabancı kaynaklı olduğu için atılmasını teklif edene nasıl deli diyorsak, dilimizdeki kelimeleri yabancı dillerden geçti diye atmaya kalkışan kişilerin iddialarını da çok dikkat ve ihtiyatla karşılamalıyız. Bir şeyin yabancı kaynaklı olması, ancak kültürün özüne ve bütününe aykırı düştüğü takdirde bizi dertlendirmelidir. Dilimizdeki kelimelerin kültürümüze aykırı düşmesi şöyle dursun, kültür diye ortaya ne koymuşsak, hepsi de bu dille yapılmıştır; yani Türk kültürünün özü ve bütünü kültür eserlerimizde kullanmış olduğumuz Türkçedir. O hâlde milliyetçilik adına milli kültürü ortadan kaldırmaya kalkışmak, Türk Milletine en büyük düşmanlığı yapmak demektir."* (**Millet Meclisi Tutanak Dergisi**, 49. Birleşim, 21.02.1980, C. 14, s. 443.)

958 Bu tarihin esas alınmasının sebebi Burhan Felek'in çok ses getiren 18.12.1980 tarihli bu yazısına cevabi mektup yazan TDK Genel Yazmanı Cahit Külebi'nin, Felek'i 12 Eylül'den sonra bir telaş aldığı için TDK'ye saldırdığını ifade etmesi sebebiyledir. Mektupla ilgili aşağıda bilgi verilmiştir.

gerektiğini belirterek dilin hâlihazırda bir müdahale devresini yaşadığını yazar.[959] Akabinde bir toplantı vesilesiyle görüştüğü Bakü Yazarlar Birliği Başkanı Mehdi Alioğlu Hasanof'un *"millî"* kelimesi dururken *"ulusal"* kelimesinin nereden bulunduğunu sorduğunu, Türkiye'den yayın yapan radyoları dinlerken bu kelimeyi duyduklarında radyoyu kapattıklarını söylediğini yazar.[960]

Burhan Felek'in bu yazısına karşılığın TDK Genel Yazmanı Cahit Külebi tarafından verildiği Oktay Akbal'ın yazdığı bir köşe yazısından anlaşılmaktadır. Akbal, Külebi'nin Burhan Felek'e cevabi bir mektup göndermesine rağmen Felek'in bunu sütunlarına taşımadığı için bu mektubu kendi köşesinde yayımlamakta yarar gördüğünü belirterek eleştiri dozu oldukça ağır söz konusu mektubu köşesine taşır. Bu mektupta Cahit Külebi, Burhan Felek'e doğrudan seslenerek 12 Eylül'den sonra Felek'in bir telaşa kapıldığını, asıl alanı olan spor yazılarını ikinci plana attığını, TDK'ye saldırdığını ve kışkırtıcılık yaptığını ifade ettikten sonra Burhan Felek'in yazılarında savunduğu görüşleri sekiz maddede özetler ve bilmediği konularda yazı yazmaması gerektiğini ifade ederek yazı yazdığı gazetenin de ilkeleriyle ters düştüğünü yazar.[961]

Bu mektupta ilgi çeken bir karşı çıkış olarak Cahit Külebi'nin Burhan Felek'e bilmediği konularda yazı yazmaması ifadesi olduğunu söylemek gereklidir. Ayrıca çalıştığı gazeteyle (Milliyet Gazetesi) ters düştüğünü söylemesi de üstü kapalı bir tehdit dilidir. Buna karşılık TDK Genel Yazmanı Cahit Külebi'nin, asıl sahası dil ve

---

959 *"Türkçe de bütün dünya dilleri gibi akademik çalışmalarla ve kendi kanunlarına göre gelişecektir. Türkçeyi yabancı diller istilasından kurtarmak diye vasıflandırılan uydurma kelime imalatçılığı, yani sentetik dil yapmak mümkün değildir ve olmayacaktır. Çocuklar okulda hocalarıyla başka dil, evde analarıyla başka dil konuşuyorlar. Doktorlar televizyonlarda başka dil, hastanede veya evde hastasıyla başka dil konuşuyor. Camide imam başka dil, okulda öğretmen başka dil konuşuyor. Çünkü Dil Kurumu bunları empoze ediyor. İşte bugün Türkçenin dramı budur… Beni beğenmeyen, dil gayretlerimi hoş görmeyen beyefendiler! Siz 70 sene her gün yazı yazdınız mı ve her gün bu yazınızı en az bir milyon kişiye okuttunuz mu? Bu performans -Türkçesini bulamadım kusuruma bakmayın- insana kendi dili üzerinde fikir ve iddialar ileri sürmeye o kadar büyük bir kuvvet verir ki bunu kabule yanaşmayanlar ona küçültücü ve tezyif edici cevaplar vermeye mecbur olacak kadar acze düşerler."* (Burhan Felek, "Ahbaplara Cevap", **Milliyet**, 18.12.1980, s. 2.)

960 *"Öte yandan Rus asıllı Sovyet kültür ataşesi bana harıl harıl yeni dilin güzelliğinden ve dilin daima yenilenmesinin faydalarından bahsederdi. Çünkü bunlardan birincisi kendi dilini bütün Türklerin anlamasını, ikincisi Rus asıllı ataşe de Türkler arasındaki bağların önce gevşemesi sonra da büsbütün kopması için Türklerin Türkçeyi çeşitlendirerek konuşmasını bekliyordu."* (Burhan Felek, **A.y.**)

961 *"Bu davranışınızla yalnız Türk Dil Kurumuna ve dilimizi özleştirip geliştirmek için çaba gösteren bilim sanat adamlarına saldırmakla kalmıyor, yazdığınız gazete ile de ters düşüyorsunuz. En iyi dileklerimi, saygılarımı sunarım"* (Oktay Akbal, "Külebi'den B. Felek'e" **Cumhuriyet**, 14.01.1981, s. 2.)

edebiyat olmamasına rağmen Kurum muhaliflerine karşı yönde yazı yazan diğer gazete yazarlarına benzer bir mektup yazarak tavsiyelerde bulunduğuna dair herhangi bir bulguya rastlanmamıştır.

Burhan Felek'in söz konusu yazısına bir başka karşı yazının da Hıfzı Veldet Velidedeoğlu tarafından yazıldığı görülür. Velidedeoğlu, bu yazıda satırlar arasına serpiştirdiği tarizlerle Burhan Felek'i külhanbeylikle suçlar ve onun dil devrimini benimsemediğini, millet yerine ulus kelimesinin dayanağının Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin adını Ulus olarak değiştiren Atatürk olduğunu ifade ettikten sonra Burhan Felek'in yazısının diline *"müdahale"*de bulunarak Türkçe asıllı olmayan kelimelerin yerine karşılıklarını verir. Velidedeoğlu, yazısının sonunda ise Burhan Felek'i kendi saflarında görmek istediklerini yazar.[962]

Bu başlık altında ele alınanlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, YTH'nin, 1980-1983 Dönemi'ne kuvvetli bir etkisinin olduğu ifade edilebilir. Geçmişte benzer çıkışlar olsa da hareket, organize ve sistemli bir düzeye ulaşarak dil tartışmaları tarihinde çok önemli bir yer edinmiştir. Bu hareketin bu şekilde toplumsal bir etki oluşturmasında dönemin basın-yayın gücünü etkili bir biçimde kullanması temel etken olarak görülebilir. Ancak en az bu etken kadar akademik dünyanın önemli şahsiyetlerinin hareketin içinde olması da önem arz eder.

YTH'nin, millî tutum çerçevesinde belirlediği ve şekillendirdiği Türkçe kullanım tercihlerini toplum merkezli olarak takdim etmesi ve toplum katmanlarının geneliyle bağ kurabilmiş olması, TDK'nin YTH karşısında zorlanması sonucunu meydana getirmiştir. TDK'nin toplumla istenilen düzeyde bütünleşemediği yönünde gerek içeriden gerek dışarıdan yapılan eleştiriler ile TDK'nin politik olarak tanımlandığı bu yıllarda oluşan bu algıyı değiştirme teşebbüsü olmadığı, hatta daha da katılaştırdığı ve oluşan yeni toplum yapısıyla da uyum yakalayamaması düşünüldüğünde, Kurumun, YTH karşısında zor durumda kalması tabiidir. Bununla beraber 12 Eylül darbecilerinin TDK'yi Atatürk'ün hatırası olarak değerlendirip isminin devam ettirmesi iznini vermiş olsalar da işlevine müdahale etmesinin temelinde bu olguların varlığından da söz edilebilir. Muhalifler de talep ettikleri

---

962 *"Ama o da bize kulak ve biraz da hak vererek Arapça ve Frenkçe sözcükler kullanma alışkanlığından azıcık olsun vazgeçmez mi? 'Kırk yıllık Yani olur mu Kâni?' demesin. İsterse olur ve çok da hayırlı olur."* (Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "Kırk Yıllık Yani…" **Cumhuriyet**, 18.01.1981, s. 2.)

şekilde bir dil akademisine dönüştürülmese de TDK'nin bilinen işlevinden uzaklaştırılmasında, lokomotif güç olarak Yaşayan Türkçe Hareketi altında ve akademik kimlik çerçevesinde kurumsallaşarak etkin bir rol oynamıştır.

1980-1983 Dönemi'nin tahlilinin yapılmaya çalışıldığı bu bölümden sonra dil tartışmaları merkezinde 1980 ve 1982 yıllarında yapılan iki Türk Dil Kurultayı bir çözümlemeye tâbi tutulmuştur. Ayrıca kurultaylarda oluşturulan komisyonların raporları üzerinden yapılan eleştiri ve tartışmalar ile TDK'nin kendi içinde geçtiği sürecin ne şekilde sonlandığı, basına ve Meclise yansımaların neler olduğu yorumlanmaya gayret edilmiştir. Bununla birlikte 1980-1983 Dönemi'nde 12 Eylül 1980 darbesinden yaklaşık bir yıl sonra üst çatısı Millî Güvenlik Konseyi olan ve 23 Ekim 1981'de başlatılıp 01 Aralık 1983'te sonlandırılan Danışma Meclisi çalışmalarına da yer yer müracaat edilmiştir. Çalışmanın son bölümü ise TDK'nin kamu kurumuna dönüştürülmesine ilişkin basına yansımalara ayrılmıştır.

5.2. On Yedinci Türk Dil Kurultayı (28-30 Ekim 1980)

A-Birinci Birleşim Birinci-İkinci Oturumlar

On Yedinci Türk Dil Kurultayı 28 Ekim 1980 Salı günü saat 10.00 itibarıyla başlamıştır. Kurum Başkanı Şerafettin Turan, konuşmasında özetle, son yıllardaki terör neticesinde altı TDK üyesinin öldürüldüğünü ve kurultayın geç toplanmak zorunda kaldığını ifade eder. Türk Dili dergisi dışında on dokuzu yeni olmak üzere otuz dört yayın yaptıklarını ifade eden Başkan Turan, öğretimin Türkçe terimlerle yapılmasının önemini korumaya devam ettiğini, yabancı terimlere karşılık bulmanın güncelliğini koruduğunu söyler. TDK Başkanı, Türkçenin bilim ve eğitim dili olma gayretlerinin 19. yüzyıla dayandığını, II. Mahmud'un bu konuda büyük çaba gösterdiğini ve tıp öğrencilerine seslendiği bir konuşmasında asıl hedefin tıp ilminin tamamıyla Türkçe yapılması olduğu bilgisini aktarır.[963] Başkan Turan, Türkçe terimler

---

[963] Prof. Dr. İsmail Kara, Türkçe terimlerin teşekkülünde öncü roller üstlenen ve 1836 yılında vefat eden Mühendishane-i Berrî-i Hümayun baş hocası İshak Efendi'nin bu terim çalışmalarını ders kitabı olarak düşündüğünü aktarır. (İsmail Kara, **"Bir Felsefe Dili Kurmak"**, İstanbul, Dergah Yayınları, 4. bsk., 2016, s. 24.) Dolayısıyla, tıp ilminin de tamamıyla Türkçe yapılmasını hedef olarak aldığı düşünüldüğünde II. Mahmud'un çağdaşı da olan İshak Efendi'nin çalışmalarından etkilenmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

konusunda uzmanların ve kuruluşların destek olması gerektiğini de söyler. Kurum Başkanı, kendilerine yönelik haksız eleştirilere rağmen yılmayacaklarını belirterek *"yaşayan Türkçe"* özlemine kimsenin hayır diyemeyeceğini, ancak bu istek altında yapay bir dil bulunduğunu ifade eder. Başkan Şerafettin Turan, ardından teklif edilen bazı sözcüklerin kurallara uymayabileceğini ve dillerin bir kuralının da *"kural dışılık"* olduğunu belirterek Osmanlıcayı savunanların da *"Galat-ı Meşhur lügat-i fasihten evladır"* kuralına sarıldıklarını söyler. Kurum Başkanı, insanların alışkanlıkların esiri olduğunu ve yeniliklerin ilk zamanlar aşırı görülebileceğini ve toplumların ilerleyebilmesinde ilk koşulun çocukların ana-babalarını aşmak olduğunu ifade ederek konuşmasını tamamlar.[964]

Konuşmadan sonra yapılan Kurultay Başkanlığı seçimini Ali Rıza Önder kazanır. Akabinde Genel Yazman Cahit Külebi, Yönetim Kurulu raporunu okur. Raporda özetle, tüzükte belirtilenler ile devrimler ve dilin özleştirilip gelişmesi dışında hiçbir siyasi eylemde bulunulmadığı, ancak son yıllarda Kurum içinden ve dışından siyasal baskılarla karşılaşıldığı ifade edilir. Ardından yapılan çalışmaların övünç verici düzeye ulaştığı belirtilerek özleştirme karşıtlarının düşüncelerini Tercüman gazetesi aracılığıyla TBMM ve hükûmete de yansıtarak aylarca sürdürdüğü ifade edilir. Raporda, Kurum üyesi olan Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'ın da Tercüman gazetesi ile hareket etmesinden dolayı Onur Kuruluna sevk edilince üyelikten çekildiği bilgisi aktarılır.[965] Raporda ayrıca TRT'nin yasak sözcük dizelgesi[966] yayınladığı, ancak bu dizelgenin yanlışlar barındırdığı ve bazı milletvekillerinin bütçe görüşmelerinde, dil devrimi deyiminin Atatürk'ün ölümünden sonra ortaya çıkarıldığını ileri sürerek TDK'nin kapatılmasını önerdikleri, CHP milletvekillerinin ise Kurumu savunduğu

---

[964] Bk. **On Yedinci Türk Dil Kurultayı-1980**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981, s. 8-13.

[965] Zeynep Korkmaz, Yaşayan Türkçe Hareketi kapsamında Tercüman'da yazı yazması sebebiyle Genel Yazman Cahit Külebi'den TDK üyesi olarak niçin bu hareketin içinde yer aldığına dair açıklama isteğine yönelik bir mektup alınca Kurumdan istifa etme kararı alarak kamuoyuyla da paylaştığı uzun bir istifa mektubu kaleme almıştır. Bu mektubun sonunda Korkmaz şunları yazar: *"...Atatürk eliyle sırf Türk dili araştırılıp incelensin diye özen gösterilerek kurulmuş olan bir Kurumun (ilk adı: Türk Dili Tetkik Cemiyeti) 35 kişilik Yönetim Kurulunda bile bugün yamalı bohça misali kimyacısından hukukçusuna kadar her türlü meslek erbabının yer alabildiği, ilim anlayışının ve uzmanlığının geri plana itilerek dergilere konu olmuş başıbozuk dilciliğin ve politik zihniyetin ağır bastırıldığını gördükçe, Kurumda üye olarak kalmayı ilim haysiyeti ve mesleğimin bana tanıdığı hakları kullanma yetkisi ile bağdaştıramadığımdan durumu kamuoyuna açıklayarak üyeliğinizden ayrılıyorum. Saygılarımla."* (Bk. Korkmaz Zeynep, "Türk Dil Kurumuna Açık Mektup", 2. bsk., **Yaşayan Türkçemiz 1**, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 241-243.)

[966] Bk. Doğan Kasaroğlu, "Genelge", **Tercüman**, 27.02.1980, s. 9.

belirtilerek teşekkür edilir. Rapor, milliyetçilik adı altında eğitim ve kültürde cumhuriyetin temel ilkelerini sarsıcı uygulamalara girişildiği için bir bildiri[967] yayınladığı ifade edilerek sonlandırılır.[968]

Ardından Yönetim Kurulu raporunun müzakerelerine geçilir. İlk sözü Aziz Nesin alarak Cahit Külebi'nin Kuruma baskı uygulayanların kimler olduğunu açıklaması ve bu üyeler hakkında kurultayda ihraç kararlarının alınması gerektiğini söyleyerek akabinde bütçe ile ilgili görüşlerini açıklar. Tekrar söz alan Cahit Külebi, dış baskılardan bir bölümünün gazeteler, diğerininse Kurumu siyasi yapı olarak görenler olduğunu ifade eder. Külebi, akabinde okullarda Arapça ve din dersi okutulması kararı alınırsa konunun siyasi yönü olsa da karşı çıkacaklarını, daha önce de Anayasa dilinin değiştirilmesi, Bin Temel Eser ve ısmarlama ders kitapları konusunda benzer tutum sergilediklerini ifade eder. Külebi, iç baskı ifadesi ile öldürülen üyeleri için yürüyüş yapılması talebinin kastedildiğini ve böyle taleplerin Kuruma zarar verdiğini söyler. Cahit Külebi'den sonra sözü Abdülkadir Salgır alarak harf devriminin üzerinden elli iki yıl geçmesine rağmen Türk dilinin hâlâ düzgün konuşulmadığını, Kurum üyelerinin çıkardığı dergilerdeki yazılarında harf devrimine gereken özeni göstermediklerini, Kurum Başkanı Şerafettin Turan'ın çıkardığı ve sorumluları arasında Kurumdan başka üyelerin de olduğu Ulusal Kültür adlı derginin[969] incelediği dört sayfasında elliden fazla yanlış olduğunu ve bu durumun kültür düzeyinin düşüklüğüne işaret ettiğini söyler. Salgır, ayrıca sorumluların kurultay marifetiyle cezalandırılmasını talep eder.[970] Akabinde sözü alan Sait Sadi Danışmentgazioğlu, TDK üyelerinin Atatürk'ün yolunda hakkıyla yürümediğini, kendilerini milliyetçi olarak tanımlayan kimi çevrelerin Türkçeciliğe karşı çıkarak suç işlediklerini, Ankara'nın her tarafının yabancı dilden sözcüklerle dolduğunu, bundan dolayı ilk işlerinin yer adlarının Türkçeleştirilmesi olduğunu ifade eder. Sonrasında

---

[967] Söz konusu bildiride *"1- Atatürk devrimlerinin günlük siyasal eğilimler doğrultusunda yorumlanamayacağı, 2- Bir ulusun kişiliğini ve eylemini ancak kendi diliyle belirtebileceği, 3- Türk ulusunun çocuklarına daha ilkokul sıralarında anadil bilinci verilmeden, Arapça ya da başka bir dilin öğretilemeyeceği, 4- Atatürk'ün laik eğitim anlayışının amacından saptırılamayacağı"* ifade edilir.

[968] Bk. **On Yedinci Türk Dil Kurultayı-1980**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981, s., 18-26.

[969] Kültür Bakanlığı tarafından 1977-1994 yılları arasında 103 sayı olarak yayınlanan, öncesinde adı *Milli Kültür*, sonrasında adı *Kültür* olan süreli yayınındır. CHP iktidarı zamanında ve Şerafettin Turan'ın Kültür Bakanlığı Müsteşarı olduğu dönemde, Temmuz 1978-1979 arasında toplamda altı sayı olarak *Ulusal Kültür* adıyla çıkarılmıştır. Derginin sorumlu yönetmeni aynı zamanda TDK üyesi de olan Adnan Binyazar'dır. (Çevrim içi) http://www.sanatkitabevi.com.tr/tr/?sku=14884, 21 Şubat 2020.

[970] Abdülkadir Salgır'ın talebinin yerine getirilip getirilmediğine dair tutanaklarda bilgi yoktur.

sözü alan Alp Kuran, Kurumun yabancı kelimelere karşı çalışmalar yaptığını ve bu zamana kadar konuşulan Türkçe üzerinde çalıştığını, Kurumu yok etmek isteyenlere karşı duracaklarını ifade ederek Kurum yapıtlarında Türkçe Sözlük'te olmayan sözler bulunduğunu, sözlük hazırlamada titiz davranılmadığını, eski harflerle yazılmış bilimsel değeri olan yapıtların Türkçeleştirilerek TTK ile birlikte yayınlaması için özen gösterilmesi gerektiğini söyler. Ardından oturum 13.15 itibarıyla sona erdirilir.

İkinci oturum saat 14.30'da başlatılarak görüşmelere kaldığı yerden devam edilir. Bu oturumda ilk sözü Aydın Köksal alarak, Kurumun işlevini tamamladığı düşüncesinden dolayı kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya olduklarını ve bu düşünceyi yalnızca muhaliflerinin değil, bazı TDK taraftarlarının da taşıdığını söyler. Köksal, TDK'nin bundan sonra bir bilim dili kurmak yolunda çalışması gerektiğini dile getirir. Bu alt yapıya sahip olmalarına rağmen plansızlık ve sistemsizlik sebebiyle sonuç elde edilemediğini de ekler. Başkan Şerafettin Turan, Kütüphaneler Genel Müdürü Abdülkadir Salgır'ın iki tümceyi bir araya getirmekte zorlandığını ve aralarındaki husumetten dolayı söz alıp konuştuğunu söyler. Celal Ertuğay, kurultayın işlevinin Türkçeyi ileriye götürmek olduğunu, olağanüstü bir dönemde olduklarını ve bilimsel soğukkanlılıkla hareket ederek çalışılması gerektiğini ifade eder. Emin Özdemir, Alp Kuran'ın Türkçe Sözlük'te olmayan sözcüklerin alındığı eleştirisini yaptığını, ancak bir sözcüğün sözlüğe girmesinin zaman alacağını ve sözlükte olmasa da kullanılan bu sözcüklerin sınavdan geçtiğini ve dilin önünü tıkayan yabancı sözcüklere karşı kullanılan bu sözcüklerin yeni değerler olduğunu, bundan yakınmamak aksine kıvanç duymak gerektiğini söyler. Akabinde Derleme ve Tarama, Dil Bilimi ve Dil Bilgisi, Sözlük, Terim, Yayın ve Tanıtma, Bütçe ve Plan yarkurulları oluşturularak saat 16.40 itibarıyla ikinci oturum sona erdirilir.[971]

B- İkinci Birleşim Birinci Oturum

Tek oturum olarak düzenlenen ikinci birleşimin bu oturumu 29 Ekim 1980 Çarşamba günü saat 15.00 itibarıyla Kurultay Başkanı tarafından başlatılır ve Derleme-Tarama Yarkurulu raporu[972] okunarak müzakereleri yapılır. İlk sözü Doğan Aksan alarak, iletişim araçlarının yaygınlaşması nedeniyle ağız özelliklerinin bozulmaya başladığını, dolayısıyla bu ağızların tespiti için hızlı hareket edilmesi ve

---

[971] **On Yedinci Türk Dil Kurultayı-1980**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981, s. 47-72.
[972] Bk. **A.e.**, s. 74-77.

İstanbul ağzının da Anadolu ağızları kapsamında tespitinin yapılması gerektiğini, İstanbul ağzının ortak dil olması sebebiyle dil örneği olarak ünlü yazar ve tiyatroculardan yararlanılarak derlemesinin yapılabileceğini ifade eder. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul'un maruz kaldığı göç dolayısıyla İstanbul ağzı diye bir ağzın kalmadığını ve unutulduğunu, dolayısıyla bunun sınırını belirlemede neyin ölçüt alınacağını ve kimlerin konuşması ile yazmasının kabul edileceğini sorar. Ardından sözü Yarkurul Başkanı Sadettin Buluç alarak, kolun yükünün çok ağır olduğunu ve önemli çalışmalara imza attığını, bunun yanında Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü'nü hazırlama görevini üzerine aldığını, 13-20. yüzyıl arasındaki eserlerin sözcük sözcük taranarak ve cümle içi kullanımları gösterilerek işin yapılmaya çalışıldığını, yüzyıllar ilerledikçe eser sayısında da artış olduğunu, yapılan çalışmalar çerçevesinde 13, 14 ve 15. yüzyıllara ait eserlerden 180 bin fiş çıkarıldığını, bu taramaların ancak 1985 yılında tamamlanabileceğini, Orhan Şaik Gökyay'ın İstanbul ağzıyla ilgili yönelttiği soru ve bu ağzın gerçek niteliğini kaybettiği görüşünün gerçekten de düşündürücü olduğunu, ancak sanatçılardan ve İstanbul ağzıyla ilgili dil malzemesi verebilecek halktan da kimseler bulunabileceğini ifade ederek konuşmasını tamamlar. Gökyay tekrar söz alarak Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü çalışmalarındaki 180 bin fiş sayısının kimseyi ürkütmemesi gerektiğini, zira farklı eserler içindeki aynı kelimelerin mükerrer olarak fişlendiğini ve bu yönteme yönelik tedbir alınması gerektiğini söyler. Ardından sözü Kol Başkanı Mustafa Canpolat alarak Orhan Şaik Gökyay'ın öne sürdüğü mükerrer fiş konusuna ilişkin bir sözcüğün bütün yinelemeleriyle fişlendiğini, daha sonra bir anlam ve yazım değişikliği varsa eser içindeki örneğiyle alındığını ve 13-15. yüzyıl arası eserler için bu yöntemin belirlendiğini, ancak bundan sonra bu yöntemin uygulanmayacağını söyler. Tekrar söz alan Gökyay, önce bir eserin taranıp fasikül olarak basılmasını, aynı anlama gelen sözcüklerin sonraki fasiküllere alınmamasını teklif eder. Akabinde yapılan oylamayla rapor oy birliğiyle kabul edilir.[973]

Ardından Sözlük Yarkurulu raporu[974] okunarak müzakereleri yapılır. Müzakerelerde ilk sözü Sevgi Sanlı alarak çevirmenlik yaptığını, İngilizce-Türkçe Sözlük dışında TDK'nin bütün sözlüklerini herkese tavsiye ettiğini ve daha geniş

[973] Bk. **A.e.**, s. 78-81.
[974] Bk. **A.e.**, s. 84-86.

kapsamlı bir İngilizce-Türkçe sözlüğüne ihtiyaçları olduğunu söyler. Muzaffer Uyguner, hâlihazırda yabancı dilden Türkçeye yapılan sözlükler bulunmasına rağmen raporda ifade edilen Tanzimat'tan itibaren kullanılan Türkçe ve yabancı kelimeler sözlüğüne neden ihtiyaç duyulduğunu sorar. Osman Turgut Pamirli, Kurumun sözlüklerini değerli bulduğunu, ilkokul da dahil ders kitaplarının Osmanlıca, Farsça, Arapça sözcüklerle dolu olduğunu, bundan dolayı ilkokul çocuklarının aradığını bulabileceği basit düzeyde bir ilkokul sözlüğünün hazırlanması gerektiğini söyler. Salim Savcı, yayın hayatının içinde bulunduğunu ve sözlüklerde noksanlıklar gördüğünü, Kurumun ilkokullara yönelik sözlük basımını gündeme alarak bu eksikliği gidermesinin sevindirici olduğunu, ayrıca Kurumun ortaokullar için de sözlük hazırlamayı gündeme alması gerektiğini ifade ederek sık sık tükenen Türkçe Sözlük'ün her zaman elde bulunacak kadar bastırılarak piyasanın boş bırakılmamasını tavsiye eder. Vecihi Timuroğlu, uzmanların sözlükle ilgili düzeltme işleriyle yoğun biçimde uğraşmalarından ötürü sözlüğe tam bir katkıda bulunamadıklarını ifade ederek sözlüğün iç açıcı durumda olmadığını ve raporda belirtildiği üzere düzelti birimi kurma hususunda kurultayın karar alması gerektiğini söyler. Timuroğlu ayrıca Türk dilinin üzerine kurulu olduğu kaynağın Osmanlı Türkçesi olduğunu ve kültür bağını koparmamak gerektiğini söyleyerek Osmanlıca-Türkçe Sözlük'e de önem verilmesini ister. Vecihi Timuroğlu son olarak Ferit Devellioğlu'nun Osmanlıca-Türkçe Sözlüğü ile ilgili tek başına yaptığını hiçbir üniversite ya da Kurumun yapamadığını da ekler. Ardından söz alan Gültekin Oransay, bahsedilen sözlüklerin abece sözlüğü olduğunu, ancak dünyada başka tür sözlüklerin de bulunduğunu ve iki yıl önce değinmesine rağmen bu konunun izlenceye alınmadığını, anlam sözlüklerinin de hazırlanması gerektiğini ifade eder. Oransay ayrıca resimli sözlükler hazırlanmasının derleme çalışmalarına faydası olacağını ve Kuruma ayrı bir gelir getireceğini de ekler. Bunun üzerine Kol Başkanı Kemal Demiray söz alarak bu konuda bir çalışmaları olduğunu ve iki ciltlik Kavramlar Dizininin basıldığını söyler. Ömer Demircan, sözlüğü hazırlayanların sözlük ile onu okuyan arasında bir ilişki olup olmadığına önem vermediklerini ve anlamlandırmayı kendi bakış açılarına göre yaptıklarını, dolayısıyla sözlükte yer yer eksiklikler olduğunu söyler. Ardından söz alan Aydın Köksal, Türkçe Sözlük'e özen gösterilip uluslararası düzeye getirilmesi gerektiğini ifade ederek kavramsal *"Türkçe gömü"* denilebilecek sözlükler yapılması

gerektiğini ve böylece belli bir dizgeyi oluşturan alt parçaların daha geniş, daha dar, karşıt kavramlı ve yapısal biçimde ele alınmış olacağını belirterek Terim Kolu ile Sözlük Kolunun bu konuda eş güdüm içinde çalışmasını tavsiye eder. Yarkurul Sözcüsü Haldun Özen konuşmasında, Oransay ve Köksal'ın önerilerinin yarkurula gelmediğinden tartışılmadığını ve bu önerilerin ele alınması gerektiğini, İngilizce-Türkçe Sözlük'te görülen hataların düzeltildiğini söyleyerek eleştirilerin iki yılda bir yapılan kurultaya saklandığını, yönetime ve Kol Başkanlarına diğer zamanlarda yazılı eleştiriler yapılmadığını ifade eder. Özen, Tanzimat'tan bu yana söz konusu sözcükler konusunda Kol Başkanı'nın bilgi vermesini istediklerini ve bu çalışmaya başlanabileceği kanısına vardıklarını, bu çalışmanın Osmanlıca-Türkçe Sözlük demek olmadığını ve Tanzimat'tan bu yana olan kelimeleri derlemeye yönelik olduğunu, ilkokul sözlüğü yapılmasına yönelik öneriler olmasına sevindiklerini, ortaokul ve lise düzeyi için ise Resimli Türkçe Sözlük'ün ihtiyacı karşıladığını, Timuroğlu'nun düzelti birimi kurulması önerilerine katılmasından dolayı memnun olduklarını, Osmanlıca-Türkçe Sözlük konusunun yarkurulda dolaylı olarak geçtiğini, Oransay ve Köksal'ın teknik önerilerine ve Terim Kolu ile Sözlük Kolunun eş güdümle çalışması gerektiği fikrine katıldıklarını belirterek konuşmasını sonlandırır. Hasibe Mazıoğlu, özetle, Tanzimat'tan itibaren kullanılan sözcükleri içeren bir sözlüğün yapılacak olmasının güzel olduğunu, hatta bunun 13. yüzyıldan başlatılarak Divan Edebiyatı Dönemi'ni de kapsaması gerektiğini ve Divan Edebiyatı'nda geçen birçok sözcüğün Tanzimat'ta ve Servet-i Fünun'da da kullanıldığını, ayrıca kullanım örnekli bir sözlük olarak hazırlanmasının çok yerinde olacağını ifade eder. Akabinde sözü alan Kol Başkanı Kemal Demiray, elde bulunan Türkçe Sözlük'ün *"el kitabı"* niteliğinde olduğunu, amaçlarının Tanzimat'ta kullanılan ya da o döneme ait olsa da hâlâ kullanılmakta olan Arapça, Farsça ya da diğer dillerden sözcükleri tespit ederek geniş bir Türkçe Sözlük hazırlamak olduğunu söyler. Demiray, ileride Divan Edebiyatı Dönemi'ni de kapsayan 5-6 ciltlik bir sözlük ortaya koymayı amaçladıklarını ve bir yandan Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü'nün de hazırlanmakta olduğu için kendi çalışmalarını Tanzimat'tan başlattıklarını böylece parçadan bütüne gidilmiş olacağını söyleyerek konuşmasını bitirir. Akabinde rapor, oy çokluğuyla kabul edilir.[975]

[975] Bk. **A.e.**, s. 86-95.

Bu oylamanın ardından Terim Yarkurulu raporu[976] okunarak müzakereleri yapılır. İlk sözü Sait Sadi Danışmentgazioğlu alarak Onuncu Türk Dil Kurultayında alınan prensip kararlarının bağlayıcı olduğunu, dolayısıyla yapılacak yeni terimlerin Türkçe kök ve eklerle yapılması gerektiğini, Kurumun hazırladığı sözlüğün kaynağının 1928'de Ali Seydî tarafından hazırlanan Resimli Türkçe Lügat olduğunu ve bu sözlükteki tüm yanlışların Kurumun sözlüğüne de olduğu gibi geçtiğini söyler. Danışmentgazioğlu, madencilik terimleriyle ilgili bin 609 terimden oluşan bir sözlük yapıldığını, ancak bu sözlükte daha önce çıkarılan Yer Bilimi Terimleri Sözlüğü'nden alıntılar olduğunu ve bu sözcüklere tekrar telif ödendiğini de ifade eder. Ardından söz alan Celal Ertuğay, terimleri soyut ve somut olarak ikiye ayırmanın mümkün olduğunu ve kullanımının sağlanması için yeni terimlerin üyelere ulaştırılarak görüşlerinin alınması gerektiğini söyler. Mehmet Aydın, İlkokul Terimleri Sözlüğü'ne okul öncesi terimlerinin de eklenmesini gerektiğini ifade eder. Ardından sözü Yarkurul Sözcüsü Mehmet Yazıcı alarak Sait Sadi Danışmentgazioğlu'nun soru sormadığı için kendine söyleyecek bir sözü olmadığını, Celal Ertuğay'ın değindiği konuyu ilke olarak kabul ettiklerini, işin sonunda bir bütün olarak Türkçe Terimler Sözlüğü'nün ortaya çıkacağını ifade ederek konuşmasını tamamlar. Akabinde sözü alan Kol Başkanı Emin Özdemir, özetle, Türk dilinin bağımsızlığı savaşının hâlihazırda terim alanında verildiğini, eleştirileri saygıyla karşıladıklarını, kimi terim sözlüklerinde yinelemelerin zorunlu ve doğal olduğunu, terimlerin soyut ve somut olarak ikiye ayrılmasının teklif edildiğini, ancak kendilerinin terimleri beş alana ayırdıklarını, İlkokul Terimleri Sözlüğü'nün hazırlanmasının gerekli olduğunu, bu düşünce işletilirse diğer eğitim basamaklarını da ayrı ayrı ele almak gerektiğini söyler. Özdemir, terim çalışmalarının Kurumun ya da kolun çabalarıyla kazanılacak bir savaş olmadığını, terimlerin Türkçeleştirilmesinin ülke çapına yayılması gerektiğini ve TDK'nin meslek kuruluşlarıyla bu konuda iş birliği yaptıklarını ifade ederek konuşmasını sonlandırır. Yapılan oylamayla Terim Yarkurulu raporu oy çokluğuyla kabul edilir.[977]

Akabinde Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Yarkurulu raporu[978] okunur ve müzakerelerine geçilir. İlk sözü Süleyman Nuri Öz alarak kılavuzdaki bazı yabancı

---

[976] Bk. **A.e.**, s. 95-97.
[977] Bk. **A.e.**, s. 98-103.
[978] Bk. **A.e.**, s. 104-106.

sözcüklerin yazımının kendi için Türklük onuru olduğunu, ancak bu konuda hiç kimseden destek görmediğini, kılavuzun altınca baskısında *"filim"* olarak yazılan kelimenin son baskıda yine *"film"* olarak yazıldığını, yabancı dillerden alınan sözcüklerin, sözlük ve kitaplara aynen geçirilmemesi gerektiğini söyler. Orhan Ülkülü, özel adlara getirilen eklerin çoğu kez yanlış okunduğunu ve yeni nesillerin telaffuzlarını garip karşıladığını söyler. Alp Kuran, raporda bu kolda çalışanların yabancı dil öğrenmelerinin sağlanması gerektiğine dair bir ibarenin bulunmasının kol çalışanlarının yeterli biçimde yetişmemiş olduğu ve kola görevli alınırken özensiz davranıldığı anlamına geldiğini söyler. Kuran, alınacak görevlilerin bir sınavdan geçirilmesi gerektiğini ve TDK'nin eşe dosta iş bulma yeri olmadığını, iki dil bilen ve Türkçeye gönül vermiş kişiler dururken hiçbir dil bilmeyen kişilerin görevlendirildiğini ifade eder. Ardından Yarkurul Sözcüsü Vecihi Timuroğlu özetle, eleştirilere sırasıyla yanıt vereceğini, Öz'ün bahsettiği konunun üzerinde enine boyuna görüşüldüğünü ve eksikliklerin giderilmesi gerektiğinin raporda ifade edildiğini, Ülkülü'nün temas ettiği konu üzerinde çalışarak bir çözüm bulunacağını umduğunu, Kuran'ın hizmet içi eğitimden bahsettiğini, Kuruma alınan görevlilerin hepsinin yapacakları işle ilgili fakülte diplomasına sahip olduklarını ve Kuruma alınırken sınavdan geçirildiklerini, hizmet içi eğitimin bilim dallarında görülen gelişmelere ayak uydurmak için verildiğini, hizmet içi eğitimden geçen birine üç-dört yıl sonra yine bir eğitim verilebileceğini, bugün ses bilgisi söz konu iken başka zaman tümce bilgisinin söz konusu olabileceğini, Kurumun sürekli kadroyu genişletmediğini, elindeki elemanı geliştirerek ondan yararlandığını ifade eder. Timuroğlu kolda çalışan üç görevlinin de yabancı dillerinin yeterli olduğunu, kendilerinin terminolojiyi geliştirecek yabancı dili amaçladıklarını ve kurultaya sunduklarını da belirtir. Ardından rapor oy çokluğuyla kabul edilir. Bu işlemin ardından ise tek oturum olarak düzenlenen bu birleşim, saat 18.35 itibarıyla sonlandırılır.[979]

C- Üçüncü Birleşim Birinci-İkinci Oturumlar

30 Ekim 1980 Perşembe günü saat 09.15 itibarıyla açılan oturumda ilk olarak Yayın ve Tanıtma Yarkurulu raporu[980] okunur. Ardından yapılan müzakerelerde ilk sözü Orhan Barlas alarak ödül sayısının fazla olduğunu ve bir yazın bir bilim ödülü

---

979 Bk. **A.e.**, s. 106-109.
980 Bk. **A.e.**, s. 111-116.

olmak üzere ikiye indirilmesi gerektiğini söyler. Yaşar Cankoçak, bu kolun özel bir bütçeye ihtiyacı olduğuna inandığını, bu bütçe sayesinde kolun itici bir güce ve sorumluluğa kavuşacağını, ayrıca kolun her kurultayda hesap vermesi gerekeceğini, böylece albenisi olmayan ve satılamayan kitaplarla kurultayın karşısına gelemeyeceğini ifade eder. Ali Saracoğlu ise kola özel bütçe verilmesi konusunda hızlı karar verilmemesi gerektiğini söyler. Süleyman Nuri Öz, özetle, 1948 yılında Muallimler Birliği Birinci Dil Kongresinde Kurumu bir yabancı olan Kessler[981] ve Besim Atalay'ın savunduğunu söyler. Bu gelişmeler üzerine 1949 yılında yapılan Altıncı Türk Dil Kurultayında Kurumun aylık bir dergi çıkartmasını önerdiklerini, ancak dergiye yeterli işlev kazandırılamadığını, buna mukabil yaşayan Türkçe sloganıyla yayın yapan Tercüman gazetesinin yüz binlerce sattığını, ve okuyucunun gazetede okuduklarına inandığını söyler. Fehamettin Özgüç, ödüller arasına *"Dil Bilimi Ödülü"* konması gerektiğini belirtir. Adnan Özyalçıner, ödül sayısının ikiye indirilmesinin özendirme ve yaygınlaştırmayı kısıtlayacağını söyler. Abidin Emre, Seçiciler Kurulunun değerlendirme gerekçelerini açıklaması gerektiğini söyler. Orhan Ülkülü, öz dille yazılmış eski yapıtlar olmadığından çeşitli eğitim kademelerindeki öğrencilerin bunları okuyup anlamakta güçlük çektiğini belirterek Türk edebiyatının temeli sayılabilecek Şair Evlenmesi, Mai ve Siyah, Tevfik Fikret'in şiirleri gibi eserlerin üslubu, niteliği ve özelliği bozulmadan yeniden yazılıp yazılamayacağını sorar. Bahri Savcı, acı eleştirilerle dolu Yayın ve Tanıtma Yarkurulu raporunu beğendiğini, zira eleştirinin yaratıcılığa yol açacağını düşündüğünü söyler. Akabinde yaşayan Türkçe tabirinin anlam olarak bencillik içerdiğini, Kurumun amacının yaşayan Türkçeyi de içeren gelişen Türkçeye yönelmek olduğunu belirtir. Osman Turgut Pamirli, bu raporu dinlerken kıvanç duyduğunu ve derginin evlere giren bir dergi olması ve dış ülkelerde yaşayan Türklerin çocuklarına Türkçeyi öğretebilecek ek sayfalarla zenginleştirilmesini tavsiye eder. Gültekin Oransay, 150 yıl öncesine dek Viyana'da Doğu Dilleri Okulu olduğunu, küçük yaşta bu okula alınan öğrencilerden bir kısmının Türkçe öğrenmeleri için İstanbul'da yetiştirildiğini, bu öğrencilerin Türk

---

[981] Nazi baskılarından rahatsızlık duyan Prof. Dr. Gerhard Kessler, MEB'in daveti ile 1933 yılında Türkiye'ye gelen sosyal politika alanında çalışan Alman bilimcidir. (Geniş bilgi için bk. Andreas Hanlein "Gerhard Kessler'in Hayatı ve Türkiye'de Sosyal Politikanın Gelişmesindeki Katkıları", Çev. Alpay Hekimler, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi 54, 2011, s. 203-213.)

dilinin ürünlerini derleyerek el yazısıyla yazılmış bir dergi çıkardıklarını ve bunların Viyana Devlet Kütüphanesinde bulunabileceğini belirtir.[982] Gültekin Oransay, gelinen süreçte Kurumun, atalarımızın eski yazılı eserlerine dair örnekleri kamuya sunmadığını, buna mukabil Grek alfabesiyle yazılmış örneklerin basılmasına önem verildiği eleştirisinde bulunur. Mehmet Salihoğlu, ödül sayısının indirilmesini desteklediğini, Aksoy ve Özdemir'in yazdıklarının dışında dişe dokunur bilimsel savunma yazısı olmadığını, Kurumun oy telaşıyla ana görevlerini savsaklamasının acı olduğunu ifade eder.

Salim Şengil, özetle, 25 yıldır Kurum üyesi olduğunu TTK'nin kazılara para harcaması gibi TDK'nin de kültüre para harcayabileceğini söyler. Haşim Kanar, yardımcı ders kitaplarına yönelmek gerektiğini, ayrıca çocuk eğitimine yönelik yayınların gerek öğretmenler gerekse de çocuklar tarafından çokça satın alınacağını söyler. Sevgi Sanlı, ödül sayısının azaltılmasını desteklediğini, ancak çeviri alanındaki ödülün kaldırılmasıyla ilgili kuşkuları olduğunu söyler. Muzaffer Uyguner, raporda ödüller ve yayınlar olmak üzere iki konunun ele alındığını, Kurum yapıtlarının gereği gibi tanıtılamadığını, on beş bin basan derginin on dört bininin üyelere ve bu işe gönül verenlere gönderildiğini dolayısıyla asıl hedef kitleye ulaşmadığını, Tercüman gazetesinin karşısına çıkabilecek bir yayın organlarının olmadığını, buna mukabil birçok gazeteyle ve çeşitli dergilerle olan ilişkilerinin bu yönde kullanılması gerektiğini ifade eder. Emin Özdemir, Tercüman gazetesinde yayımlanan *"Yaşayan Türkçemiz"* sayfasında özleştirmeciliğe ve Kuruma karşı verilen savaşın kamuoyunda yankı uyandırmadığını, Tercüman gazetesinde Türkçeleşme oranını %63 olarak tespit ettiğini, bu durumun da korkulacak bir şey olmadığını gösterdiğini ve Kurumu duvarların dışına çıkarmak gerektiğini, *"Yaşayan Türkçemiz"*e karşı *"Yaşayacak Türkçe"*yi çıkarmaları gerektiğini ifade eder. Ardından Yarkurul Sözcüsü Erdal Öz, yıllardan beri ilk kez bir yarkurul tutanağının beğenildiğini gördüğünü, tutanakta anlatımın üye yazarlar sebebiyle iyi yapıldığını ve kolun, Kuruma canlılık

---

[982] Viyana'daki dil, tarih ve kültür varlığımızla ilgili Konya Senatörü Fevzi Halıcı, Senatoda yaptığı bir konuşmada şunları söyler: *"Viyanalı bir profesör geçen yıl bana aynen şu sözleri söyledi: 'Viyana millî kütüphanesinde Türk İslâm sanatına, kültürüne, tarihine ait 30 bin eser var. Bu eserlerinize ne zaman sahip çıkacaksınız? Hani ilim adamlarınız, hani sanatçılarınız? Hani üniversiteli gençleriniz? Bunların hepsi sizin ilginizi bekliyor, sizi bekliyor.' Profesöre verecek cevap hakikaten bulamadım."* (**Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 29. Birleşim, C. 51, 01.02.1969, s. 93.)

getirebilecek altyapıya sahip olduğunu, TTK'nin kazılara para harcaması gibi kendilerinin de bilimsel arkeolojiye para harcaması gerektiği fikrine katıldıklarını, çeviri ödülünü kaldırma nedenlerinin aslı ile çeviriyi karşılaştırma olanağının zayıf olmasından kaynaklandığını, yaşayacak Türkçe, yaşayan Türkçe, gelişen Türkçe yollarından çocuklar vasıtasıyla geçilebileceğini, onlara değmeyen bir şeyin diğer nesillere aktarılamayacağını, söyleyerek konuşmasını tamamlar.

Ardından söz alan Kol Başkanı Adnan Binyazar, raporda yer alan kolun hiçbir çaba sarf etmediği yargısının acımasız olduğunu, Kurum; roman, şiir ve öykü yayını yapmadığı için yayın alanının dar kaldığını ve basımların dar kitleye hitap ettiğini, okullara yönelik yardımcı kaynak ve kılavuz çalışmalarının geniş boyutlu bir çalışma olduğunu, bu yapı ve bütçeyle böylesi bir çalışmanın üstesinden gelinemeyeceğini, çocuk edebiyatında gelişmiş ürünler ortaya konulabileceğini söyler. Binyazar ayrıca, Bedii Faik'in[983] Kurumu inciten çok ağır bir yazısının çıktığını, ancak Kurumun bu yazıya sessiz kaldığını, Kurumun göğüslemesi gereken sorunların üç-beş kişinin sırtına yüklenmemesi gerektiğini, Yürütme Kurulunun Mustafa Canpolat'a yaşayan Türkçe ile ilgili rapor hazırlattığını, bu konuda Aksoy ve Özdemir'in de yazıları olduğunu, ancak iş bırakımı sebebiyle dergi çıkmadığından bu konunun duraksadığını, eski yapıtların günümüz Türkçesine uyarlanması işinin serbest piyasada yapıldığını ve Kurumun bunlara sahip çıkabileceğini, Osman Turgut Pamirli'nin yurt dışındaki çocuklarla ilgili önerisini önemsediklerini, Muzaffer Uyguner'in önerisinin dikkate alınması gerektiğini ifade ederek konuşmasını sonlandırır. Ardından yapılan oylamayla rapor, oy çokluğuyla kabul edilir.[984]

Akabinde Bütçe ve Plan Yarkurulu raporu[985] okunarak yapılan müzakereler sonucunda bu rapor da kabul edilir.[986]Ardından seçimler yapılarak sonuçlar ilan edilir. On Yedinci Türk Dil Kurultayı saat 22.43 itibarıyla sonlandırılarak Kurultay Başkanı tarafından kapatılır.[987]

---

[983] Dünya Gazetesinin kurucusu ve başyazarı Falih Rıfkı Atay'ın vefatından sonra gazeteyi yöneten ve başyazarlık görevini yürüten gazeteci.
[984] Bk. **A.e.**, s. 117-134.
[985] Bk. **A.e.**, s. 135-148. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)
[986] Bk. **A.e.**, s. 149-159.
[987] Bk. **A.e.**, s. 160-167.

5.2.1. On Yedinci Türk Dil Kurultayına İlişkin Basına Yansıyanlar

Bu kurultay ile ilgili basında ilk çıkan yazı, Cumhuriyet gazetesinde Oktay Akbal'a aittir. Yazar, önceki yazılarından farklı olmayan ifadeler çerçevesinde ve alışılagelmiş örnekler eşliğinde, Cevdet Kudret'in Hüseyin Rahmi Gürpınar ile ilgili verdiği örneğini de tekrarlayarak Yaşayan Türkçe Hareketini eleştirir.[988] Kurultayın başlama günü olan 28.10.1980 tarihli Cumhuriyet gazetesinde kurultayın başlayacağının haber olarak sütunlarda yer aldığı[989] ve ayrıca Necati Cumalı'nın bir köşe yazısının olduğu görülür. Cumalı, bu yazısında dilde özleşme akımının oldukça dar bir şekilde ele alınarak yorumlandığından bahisle özleşmenin kaynağının GK dergisi olduğunu yazar. Necati Cumalı, o dönemde dili kurtarma ile Osmanlı Devleti'ni kurtarma çabalarının aynı anlayışın ürünü olduğunu belirttikten sonra Kurtuluş Savaşı öncesinde dil sahası ile siyasi sahanın ortak noktasının ılımlılık olduğunu, dönem aydınlarının dilde köklü bir dönüşüm düşünmediklerini, Atatürk'ün Sivas Kongresinde savunduğu tam bağımsızlık ilkelerinin dil sahasını da kapsadığını ve dilin düşünceyi etkilediğini, özleşmeye karşı olanların yeni bir dil anlayışını öğrenmenin zor olduğuna inandıklarını, ancak Atatürk'ün bu devrimi başlattığında 52 yaşında olduğunu ve dilde tek bir yabancı kelime kalmamaya karar verdiğini ifade eder. Cumalı, gelinen noktada özleşmeyi yaralayan bazı gelişmelerin görüldüğünü, Osmanlı kültürü ile yetişmelerine rağmen aşırılıkta birleşen Atatürk ve Ataç'ın dilde özleşme akımının öncüleri olduğunu ifade eder.[990] Yabancı dillerin tesirinde söz dizimleri ile karşılaşıldığını ve bunun en büyük sebeplerinden birinin kötü tercümeler olduğunu, dil bağımsızlığını yaralayan unsurlardan birinin de İngilizce bazı deyimlerin Türkçeleştirilerek toplumun diline yerleşmesi olduğunu ifade eden yazar vurgu ve tonlamaların da Amerikan İngilizcesinin etkisiyle bozulduğunu ve bazı TV

---

988 Oktay Akbal, "Dil Devrimi Tartışılamaz", **Cumhuriyet**, 27.10.1980, s. 2.
989 "17'nci Dil Kurultayı Bugün Başlıyor", **Cumhuriyet**, 28.10.1980, s. 5.
990 Cumalı'nın bu iddiası, Nurullah Ataç'ın kendi beyanları düşünüldüğünde gerçekleşmiş bir olgu olarak görülebilir, ancak Mustafa Kemal Atatürk'ün 1932-1934 yılları dışında dilde *"aşırı"* olarak nitelenebilecek, en azından şimdilik, elde bir belge bulunmadığı gibi Falih Rıfkı Atay'ın hatıralarını topladığı *"Çankaya"* adlı kitabında verdiği bilgilere bakıldığında, Mustafa Kemal Atatürk'ün aşırılığı terk ederek *"ılımlılık"* tarafına geçtiğini ifade etmek mümkündür. Özellikle İsveç Veliahtı'nın onuruna verilen yemekte yaptığı ve *"Baysal Utkulu Nutuk"* diye şöhret bulan konuşmasından hemen sonraki devrede bu ılımlılık, Atatürk'ün kamuya açık konuşma ve yazışmalarında da görülmektedir.

spikerlerinin İngilizceye hâkim olduklarını ispat için bu yanlışlara düştüklerini, en kötü sapmanın Hafif Batı Müziği alanında görüldüğünü ve bu müzik türünde icracıların heceleri çekiştirdiklerini ifade eder.[991]

Ertesi günkü Cumhuriyet gazetesinde ise kurultayın başladığı haberini görmek mümkündür.[992] Daha önce de belirtildiği üzere Kurum muhalifleri ile taraftarlarının anlaşamadığı ve TDK'nin varoluşuna aykırı olarak gördüğü dil akademisi meselesinin, Cumhuriyet gazetesi için de önemli derecede haber değeri taşıdığını söylemek mümkündür. Nitekim 30.10.1980 tarihli Cumhuriyet nüshasında, kurultayda dil akademisi kurulmasının benimsenmediğine dair haber, verilen önemi göstermesi açısından dikkatimizi çekmiştir. Bu konuda verilen önergeye göre böyle bir akademinin kurulmasına gerek olmadığı bilgisi ve bu noktada MGK'ye bu görüşün aktarılması kararının alındığı[993] da haberde ifadesini bulmuştur.[994] Bu kurultaya ilişkin haber bağlamında Cumhuriyet gazetesindeki son yayının kurultay seçimlerinin sonuçlarına ilişkin olduğu görülmektedir.[995] Köşe yazısı bağlamında ise son yazı Mustafa Ekmekçi'ye aittir. Bu yazıda kurultay kulislerinde yaşananlar, Yaşayan Türkçe Hareketi ve TRT'ye yönelik eleştirilerin yapıldığı bilgisi ile kurultay seçimleri sürecinin aktarıldığı görülmektedir.[996]

Yaşayan Türkçe Hareketinin ve bu bağlamda içinde akademisyenlerinde bulunduğu Kurum muhaliflerinin sayfalarında yer bulduğu Tercüman gazetesinde ise bu kurultayla ilgili de hiçbir haber ya da köşe yazısının bulunmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla YTH'nin TDK'yi muhatap almama sürecinin bu yıllarda da devam ettiği, iki tarafın aralarındaki anlaşmazlıkların üst seviyede olduğu anlaşılmaktadır. YTH'nin

---

[991] *"Her programda ana dilimizdeki sözcüklerin ne duruma düştüğünü gösteren en azından iki üç örneği kolaylıkla bulursunuz. Hele Zeki Müren'in o örnek vurgulamalarıyla karşılaştırdığınızda daha da sırıtır bu sapmalar. Dil savaşı bir bağımsızlık savaşıdır kısaca. Yabancı sözcüklerden arınması, yanı sıra söz dizimi, vurguları, tonlamaları, prosodisiyle bütün yabancı etkilerden korunmayı içerir."* (Necati Cumalı, "Dil Savaşı", **Cumhuriyet**, 28.10.1980, s. 2.)

[992] "17. Dil Kurultayı Çalışmalarına Başladı", **Cumhuriyet**, 29.10.1980, s. 5.

[993] Bk. **On Yedinci Türk Dil Kurultayı-1980**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981, s. 81-83. (Ancak MGK ile görüşme yapmaya çalışan TDK bunda başarılı olamamıştır. Her ne kadar MGK'den bu randevuyu alamama da Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına ilişkin yoğun çalışmalar sebep olarak gösterilse de 12 Eylül darbesini yapanların TDK'ye soğuk bakmasından kaynaklanmış olmalıdır. Ayrıca kurultay sonrasında randevu alındığına dair herhangi bir belgeye de rastlanmamıştır.)

[994] "TDK Kurultayında Dil Akademisi Kurulması Görüşü Benimsenmedi", **Cumhuriyet**, 30.10.1980, s. 5.

[995] "Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu Üyeliklerini Merkez Listesi Kazandı", **Cumhuriyet**, 31.10.1980, s. 7.

[996] Mustafa Ekmekçi, "Öğrek", **Cumhuriyet**, 01.11.1980, s. 5.

planlama ve sistemli hareket etmekte TDK'ye göre daha başarılı olduğu anlaşılmaktadır. TDK'nin planlı ve sistemli hareket etmekte başarısız olduğunu Kurum üyelerinin de kabul ettiği kurultay tutanaklarında mevcuttur.

5.2.2. On Yedinci Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

On Yedinci Türk Dil Kurultayına, 12 Eylül darbesinin oluşturduğu atmosferin ve Kurumun kapatılmasına yönelik endişe hâlinin tesir ettiği görülmektedir. MGK nezdinde girişimlerde bulunulması müzakerelerinde İbrahim Tekelioğlu'nun sözleri incelendiğinde bu durum tespit edilebilir.[997] Ayrıca Kurum Başkanı'nın dilinden ilk kez, TDK yönetiminin yaşayan Türkçe kavramına karşı olmadığı belirtilmiştir. Dolayısıyla söz konusu endişelerin de etkisiyle Kurumun daha önceleri reddettiği bir kavramı sahiplenerek 12 Eylül döneminin hükûmetiyle uzlaşma çabasına girdiği anlaşılmaktadır.

Kurum Başkanı Şerafettin Turan, Türkçenin bilim ve eğitim dili olması çabalarının II. Mahmud'a dek götürülebileceğini belirtmesi dikkatimizi çekmiştir. Zira bu zamana gelinceye kadar hemen her ortamda bahsi geçen çabaların Cumhuriyet Dönemi öncesinde olmadığı kimi yazar ve üye tarafından ifade edilmiş olmasına karşın Osmanlı Dönemi'nde de bu yönde çabalar olduğu TDK Başkanı tarafından ilk kez bu kurultayda dile getirilmiştir. Vecihi Timuroğlu'nun da Türkçenin üzerine kurulu olduğu kaynağın Osmanlı Türkçesi olduğuna dair ifadesi ve bu ifadenin Kurumun felsefesini benimsemiş bir üye tarafından dile getirilmesi dikkatimizi çekmiştir. Bu durum, YTH'nin sağladığı etkiyle TDK'nin yeni söylemler geliştirme gayretinde olduğunun işaretidir. Ayrıca bu gayretlerin temelinde dönemin hükûmetinin yaşayan Türkçeyi desteklemesi de rol oynamış olmalıdır.

Yönetim Kurulu raporunda devrimler ve dilin özleştirilmesinde siyasi eylem içinde bulunulduğunun belirtilmesi, resmî bir Yönetim Kurulu raporunda kurumsal anlamda ilk kez TDK'nin siyasi tutumlar geliştirdiğinin kabulü anlamını taşımaktadır. Bu ifade, siyasetin, Kurumu etkisi altına aldığı hükmünün doğruluğunu teyit edici özellik taşımaktadır.

---

[997] Bk. **On Yedinci Türk Dil Kurultayı-1980**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981, s. 82.

Aydın Köksal'ın toplumda oluştuğunu belirttiği TDK'ye gerek kalmadığı biçimindeki kabulün, 12 Eylül yönetiminin TDK statüsünün değiştirilmesinde dikkate aldığı bir kabul olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sürecin sonunda Kurumun adı değiştirilmese de işlevine müdahale edilmesi toplumsal ve yönetsel yansımanın bir tezahürüdür.[998]

Derleme-Tarama raporunun müzakerelerinde iletişim araçlarının İstanbul ağzını bozduğunun ifade edilmesi ve Orhan Şaik Gökyay'ın da iç göçün bu bozulmaya sebep olduğu tespitinde bulunması oldukça önemli sosyolengüistik bir değerlendirme olup günümüzde katlanarak büyüyen bu iki sorunun temellerinin 80'li yıllar olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Sözlük Yarkurulu raporunda, yayınlarda yazım birliği sağlanması için bir düzeltme biriminin kurulmasının tavsiye edilmesi,[999] Kurum içinde farklı imla tutumlarının olduğunu göstermektedir. Büyük oranda sağlanması gerekirken 1980 yılına gelindiğinde dahi yazım birliğinin sağlanamamış olması imlanın hâlihazırdaki sorun kaynaklarından biridir. Sözlük Yarkurulu raporu görüşmelerinin geneline bakıldığında bu alanda yapısal yönden farklılık oluşturacak arayışlar olduğuna dair işaretleri görmek mümkündür. Sözlük Yarkurulu raporu görüşmelerinde Terim Kolu ile eş güdüm kurulamadığının tutanak kayıtlarına geçmiş olması ise düşündürücüdür. Zira 48. yıla denk gelen bu kurultaya dek bu iki önemli alanda eş güdümün sağlanamamış olması dikkatimizi çeken bir durum olmuştur.

Sözlük Kolu Başkanı'nın müzakerelerde mevcut Türkçe Sözlük'ün *"el kitabı"* niteliğinde olduğunu ifade etmesi bu dönemde Sözlük Bilimi açısından hazır bulunuşluğumuzu göstermesi yönünden düşündürücüdür. Zira bir dilin sözlüğü o dilin durum raporu olma özelliğini taşımaktadır. Dolayısıyla Sözlük Yarkurulu raporu görüşmelerinde ortaya konulan kimi tespitlerin çok değerli olduğu ifade edilebilir.

Bilim-teknikte üretmek için o bilimin ve tekniğin diline, öğrenciye aktarmak için ise eğitimin anlaşılabilir bir dille yapılması yeteneğine vâkıf olmak temel şarttır. Ancak yapılan müzakerelerden edinilen sonuç, bu vukufiyetin kazanılmasında başarı sağlanamadığı yönündedir.

Bu kurultaya, nitelik yönünden damgasını vuran raporun Yayın ve Tanıtım

---

[998] Aydın Köksal'ın konuşması için bk. **A.e.**, s. 60.
[999] Bk. **On Yedinci Türk Dil Kurultayı-1980**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981, s. 85.

Yarkurulu raporu olduğu kurultay tarafından onaylansa da Türk Dili dergisinin yetersiz kaldığı vurgusu eleştirilerde öne çıkmıştır. Müzakerelerde Kurumun yaşayan Türkçe kavramına dergi aracılığıyla sahip çıkması gerektiğinin belirtilmiş olması, dönemin askerî yönetiminin de bu kavrama dikkat çekmesinin bir yansıması olmuştur.[1000]

Yayın ve Tanıtım Yarkurulu raporu görüşmelerinde gençler tarafından anlaşılamadığından ötürü Türk edebiyatının temeli sayılabilecek eserlerin, yeniden yazılması teklifi, Türk dilinin gelişimi ve ilerlemesi adına olumsuz bir tekliftir. Zira sadeleştirme yapmak düşüncenin genişlemesinden ve yetkinleşmesinden de fedakarlık etmek demektir.

Kurultayın yapıldığı dönem oldukça karmaşık bir siyasi zemin ihtiva etmesine rağmen On Altıncı Türk Dil Kurultayı ile On Yedinci Türk Dil Kurultayı arasında TDK çalışma kollarının dil bilimi ve yayın çalışmalarını kesintisiz devam ettirdiği görülmüştür. Bu durum, TDK hanesine olumlu bir puan olarak kayıtlara geçmelidir.[1001] On Yedinci Türk Dil Kurultayının tutanakları bir bütün olarak incelendiğinde dile ilişkin müzakereler, Kurumun yapısal durumuna ilişkin yapılan tartışmaların gölgesinde kalmıştır.[1002]

İncelemeye tâbi tutulan Kurum taraftarı ve muhalifi iki gazete değerlendirmesine göre bu kurultayla ilgili haber ve yazıların yalnızca Kurum yanlısı Cumhuriyet gazetesinde görülmeye devam ettiği tespit edilmiştir. Tercüman gazetesinde bu kurultayla ilgili de haber veya köşe yazısının olmaması, Yaşayan Türkçe Hareketinin, Kurumu ve kurultayları muhatap kabul etmeyişinde bilinçli bir tercih sergilediğini göstermektedir.

[1000] Bahsi geçen ve Oramiral Nejat Tümer imzasını taşıyan bu telgrafta şu ifadeler yer almaktadır: *"Sayın Prof. Dr. Şerafettin Turan, 17. Türk Dil Kurultayına ilişkin nazik davet mektubunuzu aldım, çok teşekkür ederim. Kurultaya önceden planlı görevim nedeniyle maalesef katılamayacağımı belirtirken, Türk Dil Kurumunun dilimize hizmet için topladığı bu kurultayın Türkçemizin zenginleştirilmesi ve yaşayan Türkçe olarak kullanılması yolunda çalışmalar yapacağı inancı ile başarılar dilerim."* (**On Yedinci Türk Dil Kurultayı-1980**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981.)

[1001] Doğan Aksan'ın Her Yönüyle Dil II, Berke Vardar'ın Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, Oktay Sinanoğlu'nun Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğü eserlerinin bu dönemde basıldığı görülmektedir. (Diğer yayınlar ve geniş bilgi için bk. Ali Karaçalı, H. Emre Pekyürek, **"Bin Bir Kitap-Türk Dil Kurumu Yayın Kılavuzu"**, Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010, s. 232-250.)

[1002] *"Katıldığım ve benim için sonuncusu olan bu kurultayda, Türkçemiz üstüne çalışmalardan çok, dille ilgisi bulunmayan konular* saatlerce *tartışılmış, ancak ikinci gün yapılan oturumlarda yarkurul raporları dolayısıyla dil konuları üzerinde durulmuştur."* Çongur, **A.e**, s. 111.

5.3. On Sekizinci Türk Dil Kurultayı (12-14 Temmuz 1982)

A- Birinci Birleşim Birinci-İkinci Oturumlar

On Sekizinci Türk Dil Kurultayı, TDK'nin kuruluşunun 50. yılına denk gelen 12 Temmuz 1982 Pazartesi saat 10.00 itibarıyla açılır. Ardından Kurum Başkanı Prof. Dr. Şerafettin Turan, açılış konuşmasını yapar. Başkan konuşmasında özetle, Genç Osmanlılarla başlayan dil tartışmalarının öncelikle yazılmakta olan dile yoğunlaşmış olduğunu ve Genç Kalemler (GK) dergisine gelinceye kadarki süreçte belli bir aşamaya ulaşarak[1003] dilin sadeleştirilmesi sonucunu ortaya çıkardığını söyleyerek ulus temelli yeni devletin kurulmasıyla da tartışmaların, dilin yalınlaştırılması ve bilim-tekniğin ilerlemesinin bir sonucu olarak dile akın eden yabancı kökenli kavram ve terimlere nasıl karşılık bulunacağı sorunları üzerinden sürüp gittiğinin altını çizer. TDK Başkanı, Atatürk'ün, ilk gençlik yıllarına tekabül eden 16-17 yaşlarında dile ilişkin görüşlerinin olduğunu, Mehmet Emin Yurdakul ve Tevfik Fikret'in şiirleriyle ilgili bir anı defterine *"İkisi de başka başka güzel, ancak Türkçe olanda da diğerinde de aynı derecede Arapça ve Farsça kelimat var."* diye yazdığını, dolayısıyla Atatürk'ün yoluyla TDK'nin yolunun bir olduğunu söyler. Başkan, akabinde TDTC'nin kuruluşuna kadar yaşanan dil tartışmalarından bazı örnekler aktararak faaliyetlerinin *"uydurma"* değil, *"yapma"* olduğunu söyler.

TDK'nin kuruluşunun altında yatan olgunun devrimci ruh olduğunu, Dil Encümeni çalışmalarında ortaya çıkan sorunlar ve ödeneğin kesilmesi sebebiyle geriye iki seçeneğin kaldığını, bunlardan birinin akademileşmek, diğerinin ise dernekleşmek olduğunu belirten Kurum Başkanı, 1851 yılında kurulan Encümen-i Dâniş girişiminde olduğu gibi dil akademisi özleminin de var olduğunu söyler. Başkan Turan, tercihin dernekleşmeden yana kullanıldığını, Kurumun amacının Türkçeyi ulusal kültürün eksiksiz bir anlatım aracı olarak biçimlendirmek ve yazı dilinde Türkçeye yabancı

[1003] *"...Deny'nin de kaydettiği gibi Türkçe sür'atle tekamül ederek 20. asrın başlarında, ileri Avrupa dilleriyle yarışabilecek büyük bir kültür dili seviyesine yükselmişti."* (Ş. Alparslan Yasa, **"Türkçenin Istılah Mes'elesi ve İdeolojik Kaynaklı Sapmalar"**, Ankara, Kurtuba Yayınları, 2013, s. 58.) *"...1920'lerin sonlarında başlayan ideolojik maksatlı bozucu müdahaleler öncesinde Türkçenin vasıl olduğu nokta şuydu: Bütün bir 19. asır boyunca sürüp giden ve Ziya Gökalp'le iyice şuurlu ve sağlam esaslara bağlı hâlen gelen yazılı Türkçeyi durultma, diğer tabirle, ana hatlarıyla İstanbul Türkçesini yazı dili hâline getirme gayretleri, 20. asrın ilk çeyreğinde semeresini vermiş, yazı diline artık olgun, zengin, kıvrak, nağmeli, bir Türkçe hâkim olmuştu."* (Ş. Alparslan Yasa, **A.e.**, s. 61-62.)

ögelerin çıkartılarak halk ve aydınlar arasındaki iki dil varlığını ortadan kaldırmak olduğunu belirtir. Türkçeleşme oranının %85 seviyelerine ulaştığına dikkat çeken Şerafettin Turan, yayın sayısının 500'e ulaştığını ve Kurumun Atatürk'ün işaret ettiği doğrultuda öz kaynaklara ulaşarak dilin özleşmesi ve zenginleştirilmesine çalıştığını belirtir. Başkan Turan, İshak Refet'in ifadesiyle *"dilin cübbelerden olduğu kadar züppelerden de kurtarılması"* gerektiğini ifade ederek kurultayda ele alınması beklenen birtakım konulara değinir ve kürsüden iner.

Başkan'ın konuşmasından sonra Kurultay Başkanlığı seçimlerine geçilir ve başkanlığa oy birliği ile Atilla Sav seçilir. Ardından Genel Yazman Cahit Külebi tarafından Yönetim Kurulu raporu[1004] okunur. Raporda özetle, Atatürk'ün son yıllarında da dil devriminden caymadığı, vefatından 66 gün önce hazırlattığı vasiyette varlığının yarıya yakınını TDK'ye bıraktığı ifade edilir. Akabinde Kurum muhaliflerinin, Kurumun çalışmalarını bilimsel bulmamalarına rağmen yayın sayısının 500'ü aştığı, 100 bine yakın terime karşılık bulunduğu, dilin, yabancı dillerin boyunduruğundan kurtulduğu ve bu sonuca ulaşmada TDK'nin payının büyük olduğu vurgulanır.

Dil devrimi karşıtları tarafından son iki yıl içinde de dil akademisi kurma çalışmalarıyla Kuruma saldırılar düzenlendiği, TDK'nin müstakil bir dil akademisi kurulmasına karşı olduğu ifade edilerek bu akademide Osmanlıcayı egemen kılmak isteyenlerin görev almaları ihtimali olduğunu ve akademi kurulmasını isteyenlerin bir bölümünün Kurumun kapatılarak Atatürk kalıtından düşen payın bu akademiye aktarılmasını istedikleri belirtilir. Akabinde Kurum muhaliflerinin yayın organlarına açtıkları davaları kazanarak 250 bin lira tazminat aldıkları raporda yer alır. Ayrıca Mayıs-1982'de Kurumu kapatma önergesinin Danışma Meclisine sunulduğu ve bu önerinin Danışma Meclisinden geçmeyeceğini umulduğu raporda ifade edilir.[1005]

Raporun ardından müzakerelere geçilir. İlk sözü Konur Ertop alarak Nechü'l Feradis, Divanu Lügat'it Türk, Atabetü'l Hakayık gibi eserlerle dil devrimi sayesinde tanıştıklarını ve devrimlerin geçmişle olan bağı kopartmadığını ifade eder. Süleyman

---

[1004] Bk. **On Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1982**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, s. 23-33.
[1005] Bahse konu öneri, Türk Dili Akademisi kurulmasına yönelik kanun tasarısı olup Danışma Meclisine 17.05.1982 tarihli yazıyla Fuat Yılmaz, Mehmet Pamak ve 79 Meclis üyesince gönderilmiş, 20 Mayıs 1982 tarihinde esastan görüşülmesi için Milli Eğitim ve Bütçe-Plan Komisyonlarına sevk edilmiştir. (**Danışma Meclisi Tutanak Dergisi**, 96. Birleşim, C. 5, 24.05.1982, s. 488.)

Nuri Öz, TDK'nin 1950'lerdeki buhrandan daha büyüğüne sürüklendiğini söyler. Reşit Ülker, bilimsel çalışmalar dışındaki çalışmaların Türk milletine tam olarak anlatılamadığını, Kuruma karşı yapılanların siyasal kampanya olduğunu ve TDK'nin buna karşı koyduğunu söyler. Ali İhsan Beyhan, Batı dillerinden dilimize bir hücum olduğunu, Osmanlıcadan yerleşmiş bazı sözcüklerin ise atılamadığını ifade ederek bundan ötürü raporda dilin öz varlığına kavuştuğu maddesine katılmadığını söyler. Bu konuşmaların ardından birinci oturum saat 13.07 itibarıyla sonlandırılır.[1006]

İkinci oturum saat 14.00 itibarıyla başlatılarak görüşmelere kaldığı yerden devam edilir. Bu oturumda ilk sözü alan Alp Kuran, Kurumun Atatürk'ün yolundan gittiğini ve kurultayların suskun olamayacağını söyler. Kuran, tutanakların daha özenli tutulması gerektiğini de ekler. Hasene Ilgaz, bu kurultayda okunan Yönetim Kurulu raporunun tarihî nitelikte olduğunu, bundan sonraki yöneticilere ışık tutacağını, raporda kullanılan *"saldırgan"* sözcüğünün güzel olmadığını, kendilerinin birleştirici olmaları gerektiğini ve güçlüklerin birlikte çözüleceğini söyler. Servet Çomoğlu, Türkiye Cumhuriyetini yönetenler Atatürk'ün yolundan gidiyorlarsa, Kurumu hiçbir kuvvetin yıkamayacağını ifade eder. Nuri Onat, Atatürk ile *"cayma"* sözcüğünün yan yana getirilmemesi gerektiğini, dil devrimine saldırıların 163. madde gibi önleyici bir madde olmamasından ileri geldiğini ve Kuruma karşı olanlara bir müeyyide uygulanamadığını söyleyerek Kurum muhaliflerinin *"düşünsel tembeller"* olduğunu ve alışkanlıklarıyla yaşadıklarını, Osmanlıcayı savunanların onu konuşmayı da beceremediğini ifade eder. Onat, kurultayların özetlerinin çıkarılarak gazeteler yardımıyla kamuoyuna yayılması ve TDK çalışmalarının kamuoyundan saklanmaması gerektiğini söyleyerek konuşmasını tamamlar. Başka söz alan olmayınca sözü Genel Yazman Cahit Külebi alarak özetle, eleştirilerin yararlı olduğunu, ancak tutanaklara yanlış yansıyan bir şey varsa bantların ellerinde olduğunu bu konuda Alp Kuran'ın endişelerini saygıyla karşıladığını, diğer konuşmacıların önerilerinin yeni yönetimce dikkate alınacağını umduğunu ifade ederek konuşmasını sonlandırır.

Ardından gündem gereği yarkurulların seçimine geçilerek Derleme ve Tarama, Dil Bilimi ve Dil Bilgisi, Sözlük, Terim, Yayın ve Tanıtma, Bütçe ve Plan, Tüze ve Tüzük yarkurulları seçilerek saat 15.40 itibarıyla ikinci oturum sonlandırılır.[1007]

[1006] Bk. **On Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1982**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, s. 49-52.
[1007] Bk. **On Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1982**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, s. 53-62.

B- İkinci Birleşim Birinci Oturum

Bu birleşim 13 Temmuz 1982 Salı saat 15.00 itibarıyla Kurultay Başkanı tarafından başlatılır. İlk olarak Sözlük Yarkurulu raporu okunur.[1008] Akabinde yapılan müzakerelerde ilk sözü alan Orhan Şaik Gökyay, Tanzimat'tan günümüze kadar çıkan eserlerde geçen kelimelerin tespitine yönelik yapılan sözlük çalışmasına Tanzimat'tan önceki devrelerin de dahil edilmesi gerektiğini söyler. Mehmet Emin Şakar, Almanya'da hâlihazırda yaşayan 1,5 milyon civarında Türk olduğunu ve bunların çocuklarının Türkçeyi ya bilmediklerini ya da yanlış öğrendiklerini gördüğünü, bundan dolayı da Almanca-Türkçe ya da Türkçe-Almanca Sözlük'ün bir an önce yayımlanmasının bu çocuklara fayda sağlayacağını söyler. Mehmet Emin Şakar, ayrıca Türkiye'nin yeni dönemde Ortadoğu'ya açıldığını ve Araplarla ilişkilerinin gün geçtikçe gelişmekte olduğunu, dolayısıyla Türkçe-Arapça bir sözlüğün hazırlanmasının yararlı olacağını belirtir. Ali Rıza Önder, hazırlanan sözlüğe Tanzimat öncesinin dahil edilmesine gerek olmadığını, zira 13. yüzyıl ve sonrasını kapsayan Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü çalışmasının sürdürüldüğünü söyleyerek bu iki çalışmanın Sözlük Kolunda birleştirilmesinin daha iyi olacağını ifade eder. Önder ayrıca, eski metinleri okuyabilenlerin sayısının azaldığını, bu eserlerin bir an önce gelecek kuşaklara aktarılmasının kültürümüz açısından yararlı olduğunu,[1009] TDK'nin sadece öz Türkçe kelimeler üzerinde değil, geriye doğru da çalışmalar yaptığını Kurum muhaliflerine göstermesi gerektiğini ifade eder. Gültekin Oransay, Büyük Almanca-Türkçe Sözlük çalışmasının bir an önce ortaya çıkmasının yararlı olacağını, Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde ve TDK yayınları arasında çok malzeme biriktiğini, sadece bu malzemenin fişlenmesiyle bile Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü için önemli katkı sağlanacağını söyler. Oransay geçen yüzyılda ilk kez ABD ve Almanya'da hazırlanan çağrışım sözlüğüne ihtiyaç duyulduğunu ve bu konunun en kısa sürede ele alınması gerektiğini, hangi kelimenin hangi kelimelerle kullanımının doğru olup olmadığı şeklinde bir çalışmanın şimdiden planlanarak programa alınmasının iyi olacağını söyler. Baha Çalt, derneğin amacının Türk dili üzerinde çalışmak olduğunu, elli yıldır atılmaya çalışılan Arapça sözcükleri tekrar toplamaya gerek olmadığını söyleyerek

---

[1008] Bk. **A.e.**, s. 73-75.

[1009] Ali Rıza Önder'in ileri sürdüğü benzer bir kaygıyı Fahrettin Kerim Gökay, On Beşinci Türk Dil Kurultayındaki konuşmasında belirterek birtakım öneriler ileri sürmüştü, ancak bu öneriler, TDK'nin amacına uymadığı gerekçesiyle tutanaklardan çıkarılmıştı.

yarkurulda, Latince ve Grekçe sözlükle ilgili konuştuğunu, ancak kimsenin ilgilenmediğini, Batı biliminin onun kaynaklarına inilerek alınabileceğini, bu kaynaklar arasında Latince ve Grekçenin olduğunu ve buna hazırlanmak gerektiğini, bunun yanında Türkçeden de yabancı dillere sözlüklere ihtiyaç olduğunu söyler. Abdülkadir Karahan, Kurum ile ihtilaflı olanların aralarının yumuşamasına katkı sağlamak istediğini, Türk milletinin hem istikbalini düşünerek devrime bağlılığını koruduğunu, hem de dinine, diline, tarihine, milliyetine kuvvetle bağlı olduğunu ve TDK'nin halktan kopamayacağını ifade eder. Karahan, ayrıca Sözlük Kolunun inkar edilemeyecek başarılar elde ettiğini, Türkçe Sözlük'ü herkese tavsiye ettiğini, din ve ahlak derslerinin daha iyi düzeyde okutulması için Arapça ve Farsça sözlükler yapılabileceğini, lüzumsuz hassasiyete yer olmadığını ifade eder. Yarkurul Sözcüsü Selçuk Yönel, Tanzimat'tan bu yana olan kaynakların taranması sonucu hazırlanacak sözlüğün amacının Tanzimat'tan bu yana yazılan kaynaklarda kullanılıp da yaygınlık kazanan sözcüklerin taranması olduğunu, Almanca-Türkçe Sözlük'ün gecikmesinden yakınıldığını, ancak bu çalışmanın Kurum dışından uzmanlara ısmarlanmasından ötürü yaptırım güçlerinin olmadığını ve sözlüğün yeni dönem içinde bitirilerek kola teslim edilebileceğini, Oransay'ın temas ettiği çalışmaların yapılmasından yana olduklarını, hâlihazırda ise ellerinde Kavramlar Dizini çalışması olduğunu ve bu çalışmanın yetkin bir çalışma olduğunu, Türkçe Sözlük ile Resimli İlkokul Sözlüğü çalışmalarının imkanlar dahilinde yoğun bir biçimde sürdürüleceğini belirterek amaçlarının Türkçeyi geliştirmek olduğunu, Osmanlıca ve Arapça sözcükleri kapsayan bir sözlüğün amacının Osmanlıca öğretmek olmadığını, aksine Arapça ve Osmanlıca kelimelerin karşılığını genç kuşaklara öğretmek olduğunu ve bu öğretimin başka bir yolunun da olmadığını ifade eder. Ardından sözü Orhan Şaik Gökyay alarak ifade edilen bazı dileklerin hayal olduğunu söyler. Mehmet Emin Şakar, Arapça-Türkçe sözlük yapılması gerektiğini söylemekle maksadının Arapça kelimelerin tekrar Türkçeye doldurulması olmadığını, Türkiye Cumhuriyeti'nin Orta Doğu'ya açıldığını, böylece Türkçeyi bu ülkelere götürme fırsatının doğduğunu, ve Türkçenin Arapçayı fethetmesini arzuladığını ifade eder. Akabinde sözü alan Mustafa Canpolat, Türkçe Sözlük'ün Irak'ta Arapçaya çevrilerek yayımlandığını, bunun Kurum için büyük başarı olduğunu, Arapçadan Türkçeye sözlük hazırlamanın ise macera olacağını, önce yabancı dillerden Türkçeye sonra Türkçeden yabancı dillere sözlükler

hazırlanmasından yana olduğunu söyler. Ardından başka söz alan olmayınca Sözlük Yarkurulu raporu oylanarak kabul edilir.[1010]

Daha sonra Dil Bilim ve Dil Bilgisi Yarkurulu raporu[1011] okunarak müzakerelerine geçilir. İlk sözü Süleyman Nuri Öz alarak daha önce yaptığı eleştiriler ile ilgili bir sonuç alamadığını ve özel adlar dışındaki yabancı sözcüklerin ağzımıza ve dilimize uyduğu gibi yazılması gerektiğini ifade eder. Osman Bolulu, okullarda kullanılan dil bilgisi kitaplarını Kurumun hazırlamasını istediğini ve Türkçe düşünmenin temelinin Türk dil bilgisini iyi öğretmekle atılabileceğini belirterek Kurum olarak kimsenin korumasına da ihtiyaçları olmadığını söyler. Mehmet Emin Şakar, harflerin yazım şekillerinde sorun olduğunu, J harfinin küçük yazımında nokta varken büyük yazımında noktasız olmasını anlayamadığını, ayrıca düzeltme işaretlerinin kullanımında da aykırılıklar olduğunu, Yazım Kılavuzu'nun okullarda zorunlu olarak alınmasını sağlamaya yönelik MEB ile irtibat kurmak gerektiğini, birleşik kelimelerin yazımında öğretmenlerin dahi güçlükler yaşadığını, kolun bu konuyu da ele alması gerektiğini söyler. Yarkurul Sözcüsü Halil İban, yabancı kelimelerin yazımıyla ilgili öneri hakkında yapılabilecek her şeyi yaptıklarını, okullara dil bilgisi kitabı hazırlanması önerisine katıldıklarını ve çaba göstereceklerini, harflerin yazımı konusunun yasal yönünün olduğunu, Kurum tarafından biçimsel ve sayısal değişiklik yapılamayacağını, düzeltme işaretiyle ilgili birtakım yenilikler yapıldığını, birleşik kelimelerin yazımıyla ilgili ise kılavuzda kuralların yazılı olduğunu, bunun yanında öğretmen ve öğrenciye yönelik daha işlevsel ve küçük boyutlu bir kılavuzun basılmasını kola önerdiklerini ifade eder. Doğan Aksan, Yazım Kılavuzu çalışmalarının sık sık değişiklik yapmamak şartıyla, devam etmesinin benimsendiğini, herkesin yazım sorunlarıyla ilgili Genel Yazmanlığa yazılı belge sunmasının faydalı olacağını söyler. Akabinde rapor oybirliği ile kabul edilir.[1012]

Bu işlemin ardından Derleme ve Tarama Yarkurulu raporu[1013] okunarak müzakerelerine geçilir. Kol Başkanı Emel Vardarlı, Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü çalışmalarının uzun süredir devam ettiğini, bu dönemde 25 bin yeni fişin

---

[1010] Bk. **A.e.**, s. 75-86.
[1011] Bk. **A.e.**, s. 86-88.
[1012] Bk. **A.e.**, s. 89-95.
[1013] Bk. **A.e.**, s. 96-98.

geldiğini ve böylece fiş sayısının 200 bine ulaştığını, bunların 150 bininin sıraya konulduğunu ve bu çalışmanın Cem Dilçin tarafından denetlendiğini, 6 bin fişi kapsayan A harfinin sözlüğe işlenerek B harfine geçildiğini ve eserin 1984 yılına dek basılması kararının alındığını ifade eder. Ardından söz alan Cem Dilçin, böyle geniş kapsamlı bir çalışmanın kısa sürede olamayacağını ve aceleye gelmemesi gerektiğini söyler. Orhan Şaik Gökyay ise bazı bilim eserlerinde görüldüğü gibi bir kitabın bütünüyle indeksi yapılmışsa bu çalışmanın yararsız olacağını ifade eder. Hilmi Çıngırlı, üye olarak dört yıl önce TDK'nin maden arar gibi çalışması gerektiğini söylediğini ve bu yola girildiğini görmekten dolayı mutlu olduğunu, Derleme ve Tarama Kolunun TDK'yi ayakta tutan en önemli kollardan biri olduğunu söyler. Baha Çalt, Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü'nde Arapça ve Farsça sözcükler bulunup bulunmayacağının belirtilmesini ister. Çalt, ayrıca Osmanlıların kendi dillerini öğretmek için medresede Arapça gramer de öğrettiğini, günün birinde söz konusu sözlüklerin bitmesiyle Türkiye'de Arapça gramer okutulmasının gündeme gelebileceğinin apaçık görüldüğünü söyler. Ali İhsan Beyhan, kendilerine bir eleştiride bulunulmadığını, gerekli ödeneğin sağlanmaması durumunda ses belgeliği ve Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü çalışmalarının ağır ilerleyeceğini ifade eder. Sadettin Buluç, TDK'nin kuruluşundan itibaren çok önemli işler başardığını, Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü ve Anadolu ağızları çalışmasının dünya Türkoloji camiası için de önem taşıdığını ifade eder. Cem Dilçin, sözlüğün 13. yüzyıldan itibaren ele alınacağını ve Türkçenin söz varlığındaki sözcükleri içereceğini, Arapça, Farsça ve bu iki dilin dışında her dilden girmiş olan sözcüklerin sözlükte yer alacağını, Arapça ve Farsça asıllı sözcüklerin sözlükte bulunmasının bu sözlüğün Osmanlıca bir sözlük niteliği taşıyacağı anlamına gelmeyeceğini ve değişik dillerden giren sözcüklerin köken bilgilerine yönelik açıklamaların sözlükte yer alacağını ifade eder. Ardından yapılan oylamayla rapor, oy birliği ile kabul edilir.[1014] Bu işlemin ardından Tüze ve Tüzük Yarkurulu raporu okunarak müzakereleri yapılır ve neticede rapor oybirliğiyle Kurultayca kabul edilir.[1015]

Akabinde Yayın ve Tanıtma Yarkurulu raporu[1016] okunarak müzakereleri

[1014] Bk. **A.e.**, s. 99-105.
[1015] Bk. **A.e.**, s. 105-110. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)
[1016] Bk. **A.e.**, s. 111-114.

yapılır. İlk sözü alan Süleyman Nuri Öz, yazılarının yayımlanmamasından dolayı rahatsız duyduğunu, Besim Atalay'ın ve İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun da benzer şikayetleri olduğunu söyler. Kurum Başkanı Şerafettin Turan, yirmi dört ay zarfında yazılması istenen *"Türk Ekin Ansiklopedisi"*nin ne kadar ödenek ayrılırsa ayrılsın basılamayacağını, ayrıca Yönetim Kurulunun iki dalda ödül verilmesinden yana olduğunu, açılış konuşmasında TDK'nin sadece yayın yapan bir Kurum olmadığını belirttiğini söyler. Özer Ozankaya, Atatürk'ün 1930'ların başında *"Vatandaş İçin Medeni Bilgiler"* kitabını[1017] demokratik düzen eğitiminin yapılması için yazdırdığını ve kitabın öz Türkçeyle tekrar yayımlanması gerektiğini söyler. Semih Tezcan, rapordaki önerilerin birçoğunda TDK'nin yalnızca bir yayınevi olarak çalışmasını isteyenler olduğunu ve bunu yadırgadığını, derginin abone sayısının düştüğünü söyleyerek dergide dil alanında araştırmalar yayımlandığında ise satışların yükseldiğini ifade eder. Semih Tezcan konuşmasının devamında TDK ödülü almış bir sanatçının daha sonraları Atatürk yolundan ayrılabildiğini ve Kurumun bu duruma karşı önlem alması gerektiğini, ödüllerin yazın ve bilim alanında verilmesi kararının alınarak *"Türk Dil Kurumu Atatürk Ödülleri"* adıyla yeniden düzenlenmesini teklif eder. Bilgin Adalı, ödüller konusunda Semih Tezcan'ın düşüncesine katılmadığını ifade eder. Aziz Nesin, TDK'nin ödül hususunda iki ölçütünün özleşme ve Atatürk'e karşıt düşünceler içermemesi olduğunu, ancak bu ölçütlerin yeterli olmadığını belirterek ödüller verilirken ortalama beğeni düzeyinin de aranması gerektiğini ifade eder. Nesin, ayrıca ödüllerin azaltılması durumunda birçok eserin ödül alamayacağını söyler. Mehmet Emin Şakar, Tahsin Banguoğlu'nun bir televizyon programında Kurumu yetersizlik ve uydurmacılıkla suçladığını ve Banguoğlu'nun amacının bir dil akademisi kurulması olduğunu söyleyerek Kurum aleyhindeki sözlerini Banguoğlu'na iade ettiğini ifade eder. Bahri Savcı, TDK'nin kültürel çalışmaları canlandırarak bir kültür merkezi rolü oynaması gerektiğini, *"Vatandaş İçin Medeni Bilgiler"* adlı kitabın genç nesillerin anlayabileceği şekilde basılması gerektiğini ve bunun gecikmiş

[1017] *"... Mustafa Kemal Atatürk, eğitimle özellikle iki dersin öğretimi ile yakından ilgilenmiştir. Bu derslerden biri Tarih, bir diğeri Yurttaşlık Bilgisi'dir. Yazımında bizzat yer aldığı ve Afet İnan adıyla basılan Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabı, Atatürk'ün yurttaş eğitimine verdiği önemi gösterir. Bu ders kitabı, Cumhuriyet'in kuruluşunda temel argümanları belirlemek açısından önemli bir metindir."* (Fatma Gürses, "Kemalizm'in Modern Ders Kitabı: Vatandaş İçin Medeni Bilgiler", **Akademik Bakış**, C. 4, s. 7, 2010, s. 234.)

bir iş olduğunu söyler. Savcı, ödül sayısının düşürülüp arttırılabileceğini, hatta kaldırılmasının bile tartışılabileceğini de ifade eder. Adnan Özyalçıner, ödül sayısının indirilmesinin yazının ve dilin bütün gelişimini önleyeceğini söyler. Ardından sözü Satı Erişen alarak Yayın-Tanıtım Kolunun belli başlı görevlerinden birinin Türkçenin devrim doğrultusunda edebiyat dili durumuna getirilmesi olduğunu, sanatçılardan kurulu olmasından ötürü kolun yayınevi gibi çalıştığını söyler. Erişen, yeni amaçlarının Türkçenin bilim dili düzeyine ulaşması olduğunu belirttikten sonra Türk Dili dergisinin abone sayısının düşme sebebinin öğretmen ve öğrencilerin ihtiyaçlarına cevap vermemesinden kaynaklandığını ifade eder. Vecihi Timuroğlu, çocuk edebiyatının geliştirilmesi gerektiğini söyledikten sonra TDK'nin ansiklopedi yayımı yapamamasını eksiklik olarak kabul eder. Timuroğlu, devrimin, halkın ve toplumun ürünü olduğunu ve öz Türkçe, öz Fransızca, öz Çince diye bir şeyin olamayacağını,[1018] ödüllerden vazgeçme önerisinin Tercüman gazetesinin önerisi[1019] gibi durduğunu ifade ederek konuşmasını tamamlar. Ardından bu oturum saat 19.00 itibarıyla sonlandırılır.[1020]

C- Üçüncü Birleşim

Bu birleşim 14 Temmuz 1982 Salı günü saat 09.00 itibarıyla başlatılır ve görüşmelere kaldığı yerden devam edilir. Bu kapsamda ilk sözü Reşit Ülker alarak TDK'nin kapatılma tehlikesinin hâlâ devam ettiğini, Kurum karşıtlarının güçleri yeterse Kurumun kapatılacağını söyler.[1021] Ülker konuşmasının devamında Tercüman gazetesindeki Yaşayan Türkçemiz köşesinde yazılanların kitaplaştırıldığını ve kitabın kısa sürede ikinci baskısının yapıldığını ifade ederek halkın gazeteye itibar ettiğini belirtir ve TDK'nin Tercüman kadar etkili olamadığını, Kurumun kendini gözden geçirerek etkili yayın yapması gerektiğini söyler. Ülker, özleştirmeyi halka dönük

---

[1018] Vecihi Timuroğlu, konuşmasında küçük çocuğun babası olan arkadaşına Fransızca bildiği gibi öz Fransızca da bilip bilmediğini sorduğunu ve arkadaşının bu soruya Fransızca bildiğini söylediğini buna karşılık çocuğun öz Türkçe varsa niçin öz Fransızca olmadığını sorduğunu aktarır.
[1019] SİSAV'ın 26-27 Aralık 1980'de düzenlediği Türk Dili Semineri'nde Prof. Dr. Muharrem Ergin'in TDK'nin ödül dağıtımını eleştirdiğini burada tekrar hatırlamak gereklidir.
[1020] **On Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1982**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, s. 63-133.
[1021] TDK'nin lağv edilerek Türk Dili Akademisinin kuruluşunu sağlayan 1982 tarihli ilk Anayasa tasarısının 168. maddesi, Danışma Meclisi görüşmelerinde tartışıldıktan sonra Anayasa Komisyonu tarafından tasarıdan kaldırılmıştır. İkinci tasarının 144. maddesinde ise Atatürk Akademisi altında bir dil enstitüsü kurulması tasarlanmış, ancak bu görüşten de vazgeçilerek Anayasa'nın 134. maddesinde ifade edildiği üzere Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu adıyla bir üst kurum ihdas edilmiş ve TDK, bu kuruma bağlanarak bir kamu kurumuna dönüştürülmüştür.

yapmak gerektiğini, halktan kopuk hiçbir işin yapılamayacağını ve kendilerini halka anlatmak için halkla ilişkilere yönelik bir yarkurul oluşturulmasını önerir. Kemal Ateş, ödüllerin uygulanmakta olan yöntemle verilmesinden yana olduğunu, ancak Seçiciler Kurulunun her alanda ödül vermeye kendini mecbur hissetmemesi gerektiğini, Kurumu eleştirenlerin yaşayan Türkçeyi, yaşayan yazarlar üzerinden savunmadığını söyler. Timur Karaçay, Kurumun zor günlerden geçmeye devam ettiğini, ancak bu durumun çok da abartılmaması gerektiğini, aksi takdirde hiçbir iş yapılamayacağını söyler. Karaçay, konuşmasının devamında Kurumun gündemde olmasını fırsata dönüştürebileceklerini ifade ederek bazı üyelerin Tercüman'a karşı Kurumu savunması için devletten yardım beklemesini doğru bulmadığını da ekler. Devlet desteğinin Kurumun politikaya alet olması anlamına geleceğini söyleyen Karaçay, Ahmet Kabaklı'nın ve Mehmet Kaplan'ın bir görüşü temsil ettiğini, şahsının görüşlere saygısı olduğunu, devletin desteğini alarak Tercüman'ı susturmayı istemenin özgürlükle bağdaşmayacağını söyler. Timur Karaçay, Kabaklı ve Kaplan ile uğraşılacağına gelecek kuşakları hedefleyerek *"Kabaklı'nın oğluna ve kızına Türkçe öğretmek"* gerektiğini ve okullara önem verilmesini ister. Türk dilinin edebiyat dili olarak görüldüğünü, ancak Türk bilim dilinin de oluşması gerektiğini söyleyen Karaçay, sonraki ilk kurultayın bilim dili üzerine olmasını önerir. Ardından söz alan Sadettin Buluç, raporda Kurumun başka faaliyetlerinin de olması gerektiğinden söz edildiğini, ancak bu madde kabul edilirse Kurumun geniş ölçekli bir kültür merkezine dönüşme riski olduğunu ve yalnızca dil ile ilgili çalışmalar yapılması gerektiğini ifade eder. Ali İhsan Beyhan, birçok konuyu yalnızca kurultaya geldiklerinde öğrenebildiklerini, kolların ve kurulların ne yaptığı hakkında dergi üzerinden üyelerin bilgilendirilmesi gerektiğini söyler. Beyhan, Tercüman gazetesine sessiz kalınmaması gerektiğini ifade ederek başka dillerden kelime alarak dil dilenciliği yapılmaması gerektiğini de ifade eder. Mehmet Salihoğlu, Reşit Ülker'in halkla ilişkiler ile ilgili söylediklerine katıldığını, dükkanların tabelalarına bakıldığında öz Türkçenin halka götürülemediğinin anlaşıldığını, ayrıca Agâh Sırrı Levend'in topluma daha iyi tanıtılması gerektiğini söyler. Aydın Köksal, Türk Dili dergisinin tirajının düşme sebebinin dergiyi yanlış yönetmekten kaynaklandığını, Timur Karaçay'ın görüşlerini ve demokratik toplumu benimsediğini, düşünce özgürlüğü olmadığında dengenin bozulacağını ve Kurumun yaşamasından yana olduğunu söyler. Bahri Savcı da

devletten destek istenmemesi gerektiğine inandığını, bununla birlikte devletin köstek de olmaması gerektiğini, Kurumla ilgili yasa önerisinin aynen çıkması durumunda kösteğin imhaya dönüşeceğini ve devletin bunu yapacağına inanmadığını söyler. Gültekin Oransay, halihâzırda kimsenin dil davasından bahsetmediğini, öte yandan TRT'de kan bağışı çağrılarında *"er haş"* denildiğini, üniversitede suyun formülünün ise *"haş 2 o"* şeklinde telaffuz edildiğini ve harflerin Türkçe okunuşunun zül addedildiğini, Belleten'i ve Türk Dili dergisini, dergi olarak görmediğini, geçmişte çıkmış bir sayının güncel tarihle bile basılsa hiçbir farkı olmayacağını, buna mukabil Muharrem Ergin'in, *"Koskoca eser sahibi profesör"* denilerek halk tarafından benimsenme sebebinin güncel konularla ilgili halkı bilgilendirmesi olduğunu ifade eder. Ardından Yarkurul Sözcüsü Konur Ertop, kolun, Kurumun yayın organı hâline getirilmesinin doğal olduğunu, Kurumun bu kol aracılığıyla halkla iletişim kurduğunu, bununla beraber Kurumun bir yayınevi de olmadığını, dolayısıyla bir yayınevi gibi tasarlamalar yapıldığı eleştirisine katılmadıklarını ifade eder. Ertop, akabinde zor olduğu ifade edilse de dil ve edebiyat ansiklopedisi hazırlanmasını gerekli gördüklerini ve konuya raporlarında genişçe yer verdiklerini, *"Vatandaş İçin Medeni Bilgiler"* kitabının basılması fikrine de katıldıklarını belirtir. Konur Ertop, derginin geçen dönemde başarılı bir yayıncılık yaptığına inandıklarını, tirajın ve abone sayısının azalmasının dergiyle ilgili değil, toplumdaki dergicilik anlayışıyla ilgili olduğunu, söyler. Yarkurul Sözcüsü, Seçici Kurulun öteden beri bütün dallarda ödül verme zorunluluğunun olmadığını söyleyerek Kurumun bir kültür merkezi gibi yapılanması fikrine kuşkuyla yaklaşan Sadettin Buluç'a katılmadığını belirttikten sonra raporun kabulünü talep eder. Kol Başkanı Mustafa Şerif Onaran, Türk Dili dergisinin beş kişiden oluşan bir yazı kurulu olduğunu ve Genel Yazman da dahil olmak üzere hiç kimsenin bu kurula baskı kuramayacağını, bu kurulun gelen yazıları nesnel bir biçimde değerlendirdiğini ifade eder. Onaran, dergi satışının azalma nedenini Konur Ertop'un gerçekçi bir şekilde ortaya koyduğunu, büyük dergilerin bile 6 bin civarında sattığını, Türk Dili dergisinin araştırma ve inceleme dergisi olmadığını ve bu alandaki derginin Belleten olduğunu söyleyerek konuşmasını sonlandırır. Akabinde Yayın ve Tanıtma Yarkurulu raporu oy çokluğuyla kabul edilir.[1022]

[1022] Bk. **A.e.**, s. 115-174.

Bu işlemin ardından Terim Yarkurulu raporu[1023] okunarak müzakerelere geçilir. Bu kapsamda ilk sözü alan Sait Sadi Danışmentgazioğlu, Latince asıllı *"terminus"*[1024] sözünden gelme terim sözünün yerine Kurumun karşılık bulamamasını eleştirerek Almanların kendi dillerinde karşılık bulduğu gibi bu sözü *"anlatmalık"* sözüyle karşılayabileceklerini ve *"bildirmelik"* sözüyle karşılanabilecek *"rapor"* kelimesi yerine, Türkçenin yapısına uymayan ve Ermeniceden Osmanlıcaya geçen *"Avanak"* kelimesine benzeyen *"yazanak"* kelimesini kullanmanın kendilerine yakışmayacağını, ayrıca Türkçenin yapısına uymayan *"olanak"* benzeri sözleri kullandıklarından dolayı daima saldırıya uğradıklarını söyler. Moğolca asıllı *"kurul" ve "kurultay"* kelimelerinin yerine *"topluluk"* kelimesini teklif eden Danışmentgazioğlu, DLT gibi eski kaynaklarda olmayan *"ek"* sözünün Latince ve Grekçe *"ex"* sözüne benzediğini, Türkçe olmayan sözlerle terim yapmanın *"yaşayan dil"* taraftarlığı anlamına geleceğini ifade ederek konuşmasını bitirir. Akabinde söz alan Mehmet Emin Şakar, terim sözlüklerinin dağınıklıktan kurtarılması ve kitaplaştırılması gerektiğini söyler. Baha Çalt, müzik alanında terim sözlüğünün hâlâ basılmadığını, Arapça müziği ve Arap dünyasının yaşam biçimini çağrıştırdığından *"musiki"* sözcüğünü kullanmanın Atatürk devrimlerine karşı gelme anlamını taşıyacağını söyler. Recep Başpınar, yeni buluşlar için terim üretmekte geç kalındığını bu alana daha çok imkan ayrılması gerektiğini belirtir. Selçuk Yönel, turizm alanıyla ilgili terim sözlüğünün hazırlanması gerektiğini ifade eder. Gültekin Oransay, hem bilim dilinin hem de günlük dilin gelişimi için Kurum dışında yürütülen faaliyetlerin de takip edilip yanlışların düzeltilmesi gerektiğini ifade ederek daha önce müzik sözcüğü yerine *"küğ"* kelimesini önerdiğini ve araştırmalara devam ederek Orhun Abideleri'nde de geçen bu kelimenin Anadolu'da hâlâ yaşadığını tespit ettiğini, *"göğüs"* ve *"kükremek"* ile *"küğ"* arasında kök birliği olduğunu, dolayısıyla müzik kelimesi yerine rahatlıkla kullanılabileceğini söyler. Musiki terimi konusunda Baha Çalt ile aynı görüşte olan Halit Tarancı, bazı terimlerin uluslararası olduğunu, müzik

[1023] Bk. **A.e.**, s. 175-178.

[1024] *"...Bu Fransızca kelimenin, Güneş-Dil siyasetine dayanarak aslında Türkçede, derleyip-toparlamak anlamına gelen (termek) kelimesinden teşkil edildiği iddia edilmiş ve o da benzeri daha yüzlerce Fransızca kelime gibi öz Türkçe ilan edilmiş, dahası, yine kaide dışı olarak terimce ve terimbilim kelimeleri uydurulmuştur."* (Ş. Alparslan Yasa, **"Türkçenin Istılah Mes'elesi ve İdeolojik Kaynaklı Sapmalar"**, Ankara, Kurtuba Yayınları, 2013, s. 76.)

sözcüğünün de bu uluslararası terimlerden biri olduğunu söyler. Gültekin Oransay, müzik sözcüğünün uluslararası bir terim olmadığını, her millet bu kelimeyi kendi zevkine göre telaffuz ederken kendilerinin ise Fransızca telaffuz etme hastalığına yakalandığını, Macarların müzik kelimesi yerine *"zene"* kelimesini kullandığını, İsraillilerin ise çalgı aletleri terimlerini türetirken Tevrat'a başvurduklarını ifade ederek kürsüden iner. Ardından Yarkurul Sözcüsü Aydın Köksal sözü alarak yarkurulda terim sözlüklerinin belli bilim dallarına göre birleştirilmesinin gündeme geldiğini, ancak bu konuda standart belirlemenin zor olduğunu, turizm terimlerinin hazırlanmasına yönelik öneriye katıldıklarını, yeni dönemde on yedi sözlük çıkarma planlarının olduğunu söyler. Mehmet Deligönül, kola ilişkin yapılan önerileri saygıyla karşıladıklarını, terimlerde birliğin sağlanmasının kaçınılmaz olduğunu, ancak ilerleyen süreçte doğal olarak yapılacağından Mehmet Emin Şakar'ın talebinin izlenceye dahil edilmesine gerek olmadığını, ifade eder. Akabinde Terim Yarkurulu raporu oy birliği ile kabul edilir.[1025] Bu çalışmanın ardından Bütçe ve Plan Yarkurulu raporu okunur ve rapor oy birliği ile kabul edilir.[1026] Raporların görüşülmesinin ardından seçimler yapılarak sonuçları ilan edilir. Akabinde TDK'nin dernek statüsündeki son kurultayı saat 19.40 itibarıyla sonlandırılır.[1027]

5.3.1. On Sekizinci Türk Dil Kurultayı ve Dil Akademisi Tartışmalarına İlişkin Basına Yansıyanlar

TDK'nin kamu kurumu olarak yapılandırılması sürecinden önceki son kurultay olan On Sekizinci Türk Dil Kurultayı ile ilgili basında çıkan ilk yazı, Mustafa Ekmekçi'ye aittir. Ekmekçi, dil tartışmaları çerçevesinde bir anısını aktardıktan sonra Kurumun akademi olması için Danışma Meclisine verilen seksen imzalı önergenin Adalet Komisyonunda kabul edilmediği bilgisini verir.[1028] Yazar, akabinde kurultay öncesi Kuruma karşı saldırıların yoğunlaştığını ifade ederek yazısını sonlandırır.[1029]

[1025] Bk. **A.e.**, s. 178-189.
[1026] Bk. **A.e.**, s. 191-213. (Bu rapor, dil tartışmalarını doğrudan ilgilendirmemektedir.)
[1027] Bk. **A.e.**, s. 213-233.
[1028] Fuat Yılmaz, Mehmet Pamak ve 79 Meclis üyesi tarafından verilen önergeden söz edilmektedir. (Bk. **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi**, 96. Birleşim, C. 5, 24.05.1982, s. 488.)
[1029] Mustafa Ekmekçi, "Şu Dil Tartışmaları", **Cumhuriyet**, 07.07.1982, s. 8.

Bu kurultay, TDK'nin kuruluşunun 50. yılına denk gelmesinden dolayı da Cumhuriyet gazetesine haber olmuştur.[1030] Kurultayın bir gün öncesinde Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun da bir yazısı Cumhuriyet gazetesinde yayımlanmıştır. Velidedeoğlu yazısında II. Abdülhamid Dönemi'nde Arapçanın resmî dil olarak kabulü gündeme gelse de bunun çeşitli itirazlarla gerçekleşmediğini yazar. Velidedeoğlu, 12 Temmuz 1932 tarihinde TDTC'nin kurulduğunu bu dönemin dil işlerinde ikinci elli yılın başlangıcı olduğunu ve On Sekizinci Türk Dil Kurultayına denk gelen 12 Temmuz 1982 itibarıyla ise üçüncü elli yıla geçileceğini yazar.[1031]

Cumhuriyet gazetesi kurultayın toplandığı ilk gün, Kurumun 50. yıl kutlamalarına dair program akışını da haberleştirir.[1032] Aynı gün Oktay Akbal'ın On Sekizinci Türk Dil Kurultayı vesilesiyle bir yazı kaleme aldığı ve yazısında TDK'nin son iki yıl içinde büyük mücadeleler verdiğini, devletin ilgili mercilerince yapılan denetimden başarıyla çıktığını, Kurumun aleyhine çalışanların hedeflerine ulaşamadıklarını yazar.[1033] Samim Kocagöz'ün de aynı gün Cumhuriyet gazetesinde bir değerlendirme yazısının çıktığı görülmektedir. Yazar, son zamanlarda akademi kurulmasının gündemde olduğunu, bunun olabileceğini, ancak enstitülerin, kurumların ve derneklerin işleyişinin bozulmaması gerektiğini savunarak TDK'nin yasa koyucu olmadığını, kimseyi dil tercihi konusunda zorlamadığını, dili, yazarların ve halkın işlediğini, dil devriminin toplumun büyük kesimince yürütüldüğünü yazar.[1034] Ertesi günkü Cumhuriyet gazetesi nüshasında ise Kurum Başkanı Şerafettin Turan'ın konuşmasıyla kurultayın başladığı haberi görülür.[1035] Kurultayın son günü Cumhuriyet gazetesinde kurultaya ilişkin haber akışının devam ettiği görülür. Haberde yarkurul raporlarının okunarak yeni dönem için çalışma programının belirleneceği ifade edildikten sonra Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'ın konuşmasında *"hayırhah"* kelimesini kullandığı için tepki gördüğü,[1036] kurultay sıralarından konuşmasını

1030 "TDK'nin Kuruluşunun 50. Yılı Kutlanıyor", **Cumhuriyet**, 10.07.1982, s. 1.

1031 *"Birincisi Atatürk'ün ulusuna armağanı olan Türk Dil Kurumunu, düşmanlarının saldırılarına karşı korumak ve yaşatmak (Bu aynı zamanda Atatürk Devrimini yaşatmak demektir), ikincisi, devlet dili demek olan yasa dilini özleştirmek ve bu alandaki başıbozukluğa son verip başta Anayasa olmak üzere bütün yasalarımızda aynı kavramların aynı terimlerle deyimlendirilmesini sağlamak…"* (Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "Ellişer Yıl Ara ile Türk Dili", **Cumhuriyet**, 11.07.1982, s. 2.)

1032 "TDK'nin 50. Kuruluş Yıldönümü Kutlanıyor", "**Cumhuriyet**, 12.07.1982, s. 1 ve 11.

1033 Oktay Akbal, "18. Dil Kurultayı Toplanıyor", **Cumhuriyet**, 12.07.1982, s. 2.

1034 Samim Kocagöz, "İyi ki Atatürk Vasiyetname Bırakmış", **Cumhuriyet**, 12.07.1982, s. 2.

1035 "Dil Bayramı Kutlanıyor", **Cumhuriyet**, 13.07.1982, s. 1 ve 11.

1036 Bk. **On Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1982**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, s. 81.

sonlandırılmasına dair baskılar gelince Karahan'ın buna kimsenin gücünün yetmeyeceğini ve saygısından ötürü sustuğunu ifade ettiği yazılır.[1037] Kurultayın bitimini takip eden gün ise Cumhuriyet gazetesinde yeni Yönetim Kurulunun belli olduğuna dair bir haber görülür.[1038]

Kurultay başlamadan birkaç gün önce ise Tercüman gazetesinde Ahmet Kabaklı'nın bir yazısı yayımlanır. Yüksek öğretimi düzenlemek için kurulan YÖK'ün Fransızca kelimeleri rahatça anlayabilen Türk gençlerinin uydurma Türkçe kelimeleri neden anlayamadıklarını araştırması gerektiğini yazan Kabaklı, yaklaşan kurultay öncesi YTH'nin dil tutumunu kamuya aktarır.[1039] Tercüman gazetesinde kurultayın başladığı gün meslek derslerine yönelik kitapların yaşayan Türkçe ile yazılacağına dair Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının aldığı kararın haber olarak okuyucuya aktarıldığı görülmüştür.[1040] Haberin yayımlanma zamanı da düşünüldüğünde bu haberle TDK'ye bir mesaj verildiği anlaşılmaktadır. Tercüman gazetesinde kurultayla ilgili ilk haber ise kurultayın açılışının ertesi günü çalışmaların başladığına dairdir. Haberde ilk gün yapılan konuşmalar ve verilen mesajlara dikkat çekilir.[1041] Uzun süredir kurultaylarla ilgili haber yayımlamayan Tercüman'ın On Sekizinci Türk Dil Kurultayı ile ilgili haber yayımlaması bu açıdan da dikkatimizi çekmiştir.

Kurultayın bitiminden üç gün sonra Oktay Akbal'ın kurultayla ilgili kısa bir değerlendirme yaptığı görülür. Akbal, yazısında Kurumun bu kurultaydan güçlenerek çıktığını, devlet erkânının kutlama mesajlarının olumlu bir bakışın eseri olduğunu yazar.[1042] Ertesi günkü Cumhuriyet nüshasında Mehmed Kemal, kurultay davetiyesinin özenle hazırlanmasından ötürü bu kurultayın önemli olacağını hissettiğini ve kurultaya katıldığını, ancak üyelerin hepsinin kurultayı bu şekilde algılamadığını, yöneticilerin ise tepki çekmek için âdeta elinden geleni yaptığını yazarak bütçenin iyi yönetilemediği eleştirisinde bulunur.[1043]

[1037] "18. Dil Kurultayı Çalışmaları Sürüyor", **Cumhuriyet**, 14.07.1982, s. 1 ve 11.
[1038] "TDK'nin Yönetim Kurulu Belli Oldu", **Cumhuriyet**, 15.07.1982, s. 9 ve 12.
[1039] Ahmet Kabaklı, "YÖK'ün İlk Görevi", **Tercüman**, 08.07.1982, s. 2.
[1040] "Meslekî Ders Kitapları Yaşayan Türkçe ile Yazılacak", **Tercüman**, 12.07.1982, s. 3.
[1041] "18'inci Türk Dil Kurultayı Toplandı", **Tercüman**, 13.07.1982, s. 1 ve 13.
[1042] *"…18. Kurultay, TDK'nin kurucusu Atatürk'ün devrimci yolunda ilerleyen bilimsel bir kuruluş, en önemlisi de bütünleşmiş bir güç olduğunu dosta düşmana gösterdi."* (Oktay Akbal, "Başkent İzlenimleri", **Cumhuriyet**, 17.07.1982, s. 2.)
[1043] *"Atatürk, Samsun'dan Ankara'ya doğru gelirken Kurumun elindeki paradan daha azıyla bir devrim yaptı, düzeni değiştirdi; bir aksiyon adamıydı. İlkeleri ve devrimleri tartışması bırakılarak aksiyonu alınsa ve yola çıkılsa çok daha büyük işler yapılabilir. Bence bu yapılmıyor, yapılamıyor. Çünkü*

Tercüman gazetesinin aynı tarihli nüshasına bakıldığında Tarık Buğra'nın bir köşe yazısı dikkatleri çeker. Buğra, yazısında, TDK'nin Konfüçyüs'ü yasaklayan Mao, kitapları yakan ve yasaklayan Hitler, Stalin, Mussolini ve diğer diktatörler ile aynı safta olduğunu yazar. Yabancı kökenli diye kelime atmakla aslında kitapların öldürüldüğünü ve TDK'nin bunu diktatörce yaptığını, şahsi olarak kapatılmasını istemese de devletin bu Kuruma karşı uyanık olması gerektiğini ifade eden Buğra, devlet yetkililerinin TDK'nin Maovari uygulamalarına karşı Türkçeyi korumak zorunda olduğunu yazar.[1044]

19 Temmuz 1982 tarihli Cumhuriyet gazetesinde bu kez Anayasa taslağında ifade edilen beş yeni kurumdan birinin Türk Dil Akademisi olduğu ve üyelerinin Cumhurbaşkanı tarafından seçileceği haber olarak yayımlanır. Tasarıda akademinin amacı hakkında da bilgi aktarılarak Anayasa Hazırlama Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı'nın, Türk Dil Akademisinin,[1045] dildeki düzensizliğe son vermek için tasarıda yer aldığını söylediği belirtilir.[1046]

Aynı tarihli Tercüman gazetesinde Ahmet Kabaklı'nın TDK'ye karşı eleştiri yüklü bir yazı kaleme aldığı görülür. Kabaklı, Atatürk'ün Kurumu oluştururken düşündüğü ile sonrasında ve hâlihazırda yapılanların örtüşmediğini belirterek Atatürk'ün Güneş-Dil Teorisi ile aslında tasfiyecilikten vazgeçtiğini ifade eder. Devlet Bakanı, Başbakan, Millî Eğitim ve Kültür Bakanlarının Kurumdan, nesiller arasındaki bağı kopardıklarından dolayı yakındıklarını ifade eden Kabaklı, TDK'nin neyin bayramını kutladığını sorar. Akabinde *"cüppeler ve züppeler"* tartışmasına[1047] köşesinden katılan Kabaklı, cüppenin önceleri din adamlarını temsil ettiğini ve bu zümrenin sindirildiğini, hâlihazırda ise ilim adamlarını temsil ettiğini ve TDK'nin Türk Dil Akademisine karşı çıkarak bu zümreyi de sindirmeye çalıştığını, Kurumun,

donukluk var. Bu parayla her alanda çağdaş bir atılıma geçilebilse Kurumun üstündeki kara bulutlar kalkar. Yapılmazsa, kara bulutlar artar, getirdiği iş ve Kurumun ardından her şey yitebilir." (Mehmed Kemal, "Yenilenmek", **Cumhuriyet**, 18.07.1982, s. 8.)

[1044] Tarık Buğra, "Mao'nun Yapamadığı", **Tercüman**, 18.07.1982, s. 6.

[1045] 1982 Anayasası taslağının görüşmelerinde Türk Dili Akademisi konusu Danışma Meclisinde ilk kez 9 Eylül 1982 tarihli 147. Birleşimde yoğun biçimde tartışılmıştır. (**Danışma Meclisi Tutanak Dergisi**, 147. Birleşim, C. 10, 9.09.1982, s. 52-72.)

[1046] "Dil Akademisi Üyelerini Cumhurbaşkanı Seçecek", **Cumhuriyet**, 19.07.1982, s. 1 ve 9.

[1047] Söz konusu tartışma Aziz Nesin ile açılış konuşmasında bu ibareleri kullanan TDK Başkanı Şerafettin Turan arasında cereyan etmiştir. Tartışmalara Gültekin Oransay da katılmıştır. (Geniş bilgi için bk. **On Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1982**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, s. 17, s. 110, s. 118-119, s. 124-125, s. 185.

"züppeler" sözü ile kastının Sovyet Rusya ve demir perde ülkeleri dışında kalan ve TDK'nin yaptıklarını onaylamayan yabancı dil bilginleri olduğunu ifade eder.[1048]

Cumhuriyet gazetesinin devamlı kadrosunda olmayan yazarların da değerlendirmelerinin yayımlandığı görülür. Bu değerlendirmelerden biri Ahmet Köklügiller'e diğeri ise Etem Ütük'e aittir. Köklügiller yazısında dil devriminin ellinci yılı dolayısıyla fikirlerini beyan ederek Türkiye'nin kısa sürede başarı kazandığını yazar. Yeni tehlikenin bilim dilini kıskaç altına alan Batı'dan gelen terimler olduğunu yazan Köklügiller, TDK'nin bu sorunun üstesinde geleceğini ifade eder.[1049] Etem Ütük ise yazısında her yönetim değişiminde Kuruma saldırıların arttığını ve 12 Eylül sonrasında da aynı davranışın tekrarlandığını, Kurumun kapatılarak akademileşmesi uğraşılarının yeni olmadığını ifade eder ve yazısının devamında Kuruma yapılan saldırılarda öne sürülen kuşakların anlaşamadığı söylemini çürütmeye çalışır.[1050]

Tercüman gazetesinde ise Bardakçı imzalı yazarın Anayasa diline ilişkin yazdığı yazının da dikkatimizi çektiği söylenebilir. Yazıda anayasaların dilin temeli veya kaynağı olmamasına rağmen uydurmacılıktan rahatsız olanların, Anayasa'nın Türkçenin kaynağı olmasına müsamaha gösterdikleri ifade edilir. Yazıda ayrıca tasarıda yer alan ve cezai hükümlerin geriye yürütülemeyeceği anlamında kullanılan *"Geçmişe etkili değildir."* cümlesinin verilmek istenen anlamı tam karşılamadığı ifade edilerek yeni tasarının dil açısından *"kakafonik"* olduğu yazılır. Böylesi bir Anayasa dilinin TDK'yi bile mumla aratacağı ifade edilir.[1051] 03.08.1982 tarihli Cumhuriyet gazetesi nüshasında 1982 Anayasası tasarısında 168. maddede[1052] ifadesini bulan Türk Dil Akademisinin kurulmasına ilişkin düşünce İlber Ortaylı'nın kaleme aldığı bir yazıyla eleştirilir. Ortaylı, yazısında dilde devlet politikasının, İngiliz ve Fransız kolonyalizminin tasfiyesi sonrasında o ülkede hangi dilin kullanılacağına karar vermek güç olduğu için geçerli olabileceğini, kolonyalizm sonrası bu devletlerde dil politikaları geliştirmenin gerekli olduğunu, ancak tarih boyunca bağımsız yaşamış Türklerin dilini hem bürokraside hem de edebiyatta kullanmış bir ulus olduğundan

---

[1048] Ahmet Kabaklı, "Cüppeler ve Züppeler", **Tercüman**, 19.07.1982, s. 2.
[1049] Ahmet Köklügiller, "50 Yaşında", **Cumhuriyet**, 25.07.1982, s. 2.
[1050] Etem Ütük, "Karşı Çıkanlar", **Cumhuriyet**, 02.08.1982, s. 2.
[1051] Bardakçı, "Anayasaların Dili, Kimin Dilidir?", **Tercüman**, 28.07.1982, s. 2.
[1052] Bk. "Anayasa Tasarısı", **Cumhuriyet**, 04.08.1982, s. 7 ve **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi**, 147. Birleşim, C. 10, 09.09.1982, s. 52.

Türkiye'de buna gerek olmadığını yazar. Ortaylı, Türkçenin tarih boyunca ihmal edildiği tezinin bilinçsizce ve sıkça tekrarlanmasının da yanlış olduğunu, dilin bürokratların ya da uzmanların kararları ile değil, bilim adamlarının, yazarların, düşünürlerin kalemleriyle yönünü bulabileceğini ifade eder. 1982 Anayasası tasarısında yer alan akademi fikrinin sakıncalı olduğunu ve böyle bir düzenleme olacaksa bunun anayasal düzenlemeyle değil, kanunla olması gerektiğini de yazan Ortaylı, akademinin resmî yazışmaları düzenleme görevi yönüyle vatandaşın dilekçesine müdahale etmesi durumunda dilde devlet eliyle anarşiye zemin hazırlamış olacağını ekler. Akademinin, uzun yıllar boyunca 17. yüzyılda kurulan Fransız Akademisi örneklenerek gündeme getirildiğini, ancak bu modelin yirminci yüzyıla hitap etmediğini ifade eden İlber Ortaylı, her ne kadar bazı yönleriyle dile katkısı olsa da akademilerin tutucu yaklaşımı sebebiyle dil gelişiminin sağlanamayacağını, Fransa'nın bu sebeple dram tekniğini ve sanatını ilerletemediğini, Fransız düşünürlerin kavram kullanma konusunda Almanlar kadar serbest davranamadıkları için bu alanı da geri bıraktığını; Alman, İngiliz, İtalyan, Rus dilleri ve edebiyatlarının akademilerin güdümü ve denetimi ile değil, büyük yazar ve düşünürlerin kalemiyle geliştiğini ifade ederek yazısını tamamlar.[1053]

Ertesi günkü Cumhuriyet gazetesi nüshasında akademi konusu bu kez Uğur Mumcu tarafından ele alınır. Mumcu, kısmen alaysılık da içeren bu yazısında 1982 Anayasası tasarısındaki dil yanlışlarına değinerek böylesi dil yanlışlarını yapanların bir dil akademisi kurulmasından bahsetmelerini çelişki olarak görür.[1054] Akademi konusu Cumhuriyet gazetesinde neredeyse bir numaralı gündem olmuştur. Bu meyanda bu konu, İlhan Selçuk'un da değindiği konular arasına girmiştir. Selçuk, yazısında Tercüman gazetesi safında olan Anayasa Hazırlama Komisyonu Başkanı Orhan Aldıkaçtı'nın da Anayasa tasarısında öz Türkçe kelimeleri sıklıkla kullandığını ve Türk Dil Akademisi maddesinde dahi bu kelimelerden geçilmediğini ifade ederek

[1053] *"Bizim toplumumuzda resmî otoriteyi gerekli gereksiz her alana karıştırma istek ve eğilimi pek yaygındır. Bu eğilimden dil, edebiyat ve bilim alanında vazgeçmek gerekir. Vazgeçilmediği takdirde devlet eliyle günlük dilimizde bir anarşi yaratılması ve olumsuz bir kültürel gelişmeye yol açılması kaçınılmazdır."* (İlber Ortaylı, "Dil Akademisi Üzerine", **Cumhuriyet**, 03.08.1982, s. 2.)

[1054] *"İnsan en çok neye kızıyor biliyor musunuz? Bu kadar yanlışı bir arada yapanların bir de kalkıp 'Türk Dil Akademisi' kurulması gereğini Anayasa'ya yazmalarına…"* (Uğur Mumcu, "Dil Yanlışları", **Cumhuriyet**, 04.08.1982, s. 1 ve 11.)

"Sayın Aldıkaçtı Türk Dil Kurumunun sözlüğüyle Dil Akademisi mi kuracak?" sorusunu yöneltir.[1055]

İki gün sonraki Cumhuriyet nüshasında Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, dil tartışmalarında o dönemde akademi konusu ağırlıkta olmasına rağmen yasa dili konusunu gündeme taşır. Velidedeoğlu, Anayasa'da yasa dilinin Türkçe olduğu yazılsa da Arapçanın egemenliğinde olduğunu yazar.[1056] Rüştü Ergun; *"devrim, yasa, yargıç, ulus"* gibi öz Türkçe kelimelerin yer almamasını eleştirerek yeni Anayasa'nın dil özleşmesi doğrultusunda değiştirilerek çıkarılması gerektiğini, dilin öz Türkçe-Osmanlıca karışımı olmaması gerektiğini savunur.[1057]

Tercüman gazetesine bir değerlendirme yazısı yazan Mehmet Kırkıncı, Anayasa'nın konuşulan Türkçeyi teminat altına alması gerektiğini yazar.[1058] Prof. Dr. Adnan Gülerman, Anayasa tasarısında Türk Dil Akademisinin ihdasının maddeleştirildiğini, TDK'nin Atatürk'e statik bakarak dinamizmden uzaklaştığını ifade eder. Yazar, Atatürk'ün 1936'da TBMM açılışında yaptığı konuşmada akademiye işaret ettiğini, daha öncesinde 7 Kasım 1925'te İsmet İnönü'nün, 9 Şubat 1926'da Millî Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin de benzer beyanatlarının olduğunu ve 1982 Anayasa tasarısında Atatürk'ün vasiyetinin gecikmeli de olsa yerine getirildiğini ifade eder.[1059] Ahmet Kabaklı, kurulması planlanan akademinin üyelerinin Türkoloji kürsülerince belirlenmesinin hüküm altına alınması gerektiğini yazar.[1060]

Uğur Mumcu ise Cumhuriyet'teki köşe yazısında TDK'nin kendi dil tercihlerini devlet eliyle topluma ve kurumlara zorlama yoluyla kabul ettirdiği söylemlerinin dayanaksız bir tez olduğunu, aslında 1982 Anayasası tasarısındaki 168. maddeyle devletin zorlayıcı gücünün kullanılmaya çalışıldığını yazar.[1061]

1055 İlhan Selçuk, "Öz Türkçe Sözlük", **Cumhuriyet**, 06.08.1982, s. 2.
1056 Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, "Yurttaşlar Yasasının Dili", **Cumhuriyet**, 08.08.1982, s. 2.
1057 Rüştü Ergun, "Dil-Düşünce ve Anayasa", **Cumhuriyet**, 11.08.1982, s. 2.
1058 Mehmet Kırkıncı, "Anayasa Konuşulan Türkçeyi Teminat Altına Almalıdır", **Tercüman**, 12.08.1982, s. 2.
1059 Adnan Gülerman, "Anayasa ve Dil", **Tercüman**, 16.08.1982, s. 2.
1060 Ahmet Kabaklı, "Fasıl Fasıl Anayasa", **Tercüman**, 16.08.1982, s. 2.
1061 *"Bu konuda Prof. Aldıkaçtı'ya bir küçük önerimiz olacak: Türk Dil Akademisinin çalışmaları ile oluşacak Türkçeyi gereği gibi kullanmayanlar, Anayasa taslağının 13'üncü maddesinde yer alan 'Hak kaybı' hükmüne benzer biçimde 'kendi dilini kullanma hakkından' mahkeme kararı ile yoksun bırakılsın. Bir geçici madde ile de iki yüz maddelik Anayasa metnini yazamayanların geçici bir süre bu gibi işlerden uzak tutulmaları sağlansın. 1961 Anayasası'nın boşlukları doldurulur ama Aldıkaçtı'nın*

Ahmet Kabaklı, gazetedeki köşesinde, Danışma Meclisinin, Anayasa'nın dili için de bir arayışta olduğunu ve bu meyanda *"özgürlük"* kelimesi yerine Türk milletinin yüz yıllık sembolü olan "*hürriyet"* kelimesinin kullanılmasının talep edilmesini doğru bulduğunu ve Namık Kemal, Ahmet Hamdi, Tevfik Fikret, Mehmet Akif ve Yahya Kemal'in şiirlerinin bu kelime olmadan düşünülemeyeceğini ifade ettikten sonra Anayasa tasarısının dilinin genel olarak yaşayan sözlerden yazıldığını, ancak düzeltilmesi ve değiştirilmesi gereken *"siyasal", "neden"* ve *"yasal"* gibi epey kelime olduğunu ve Anayasa dilinin uydurmalardan arındırılması gerektiğini ifade ederek bu Anayasa ile Türkçeye ilk kez ilmî olarak yaklaşacak bir akademinin kurulacağını yazar.[1062]

İlhan Selçuk ise akademi konusunu gündeme aldığı bir yazısında dil akademisinin, TDK'ye ve devrimlere düşmanlık için kurulmak istendiğini yazar.[1063] Oktay Akbal da Anayasa diline ilişkin bir yazı kaleme alarak yaşayan Türkçe adı altında Türkçe kelimelerin yerine Arapça, Farsça, İngilizce ve Fransızca kelimeler getirilmeye çalışıldığını ve bu yapılanın Osmanlıca tutkusunu geliştirmek olduğunu yazarak aslında yapılmak istenenin dil savaşı değil, devrimlere karşı çıkmak olduğunu, savunur.[1064] 06.09.1982 tarihli Cumhuriyet gazetesi nüshasında Danışma Meclisinin bazı üyelerinin, akademinin tasarıdan çıkarılmasına dair önerge verecekleri[1065] haberinin manşetten okuyuculara duyurulduğu görülmektedir.[1066]

Türk Edebiyatı dergisinin de[1067] yöneticisi olan Ahmet Kabaklı, ertesi günkü

---

boşluğu hiçbir zaman doldurulmaz." (Uğur Mumcu, "Dilde Devletçilik", **Cumhuriyet**, 17.08.1982, s. 1 ve 9.)

[1062] Ahmet Kabaklı, "Özgürlük" **Tercüman**, 19.08.1982, s. 2.

[1063] İlhan Selçuk, "Dilde Çağdaşlaşma", **Cumhuriyet**, 21.08.1982, s. 2.

[1064] Oktay Akbal, "Atatürk'e Ters Düşmek", **Cumhuriyet**, 01.09.1982, s. 2.

[1065] Danışma Meclisinin 9 Eylül 1982 tarihli 147. Birleşiminde Bekir Tünay ve 79 arkadaşının bu yönde bir önerge verdikleri görülse de Anayasa Komisyonu bu önergeye katılmaz ancak yapılan oylamada bu önergenin dikkate alınması kabul edilir. (**Danışma Meclisi Tutanak Dergisi**, 147. Birleşim, C. 10, 9.09.1982, s. 67.) Dolayısıyla tasarıda Türk Dili Akademisi kurulmasına yönelik ibarenin kaldırılarak yeni tasarıda 144. madde ile bir Atatürk Akademisi kurulması ve bu akademinin altında bir dil enstitüsü teklif edilmesinin sebebi Bekir Tünay ve arkadaşlarının verdiği önergenin Anayasa hazırlanırken dikkate alınacağının kabul edilmesinden kaynaklanmıştır.

[1066] *"Türk Dil Kurumunun bilimsel dayanaktan yoksun olarak ürettiği iddia edilen sözcükleri devlet aracılığıyla zorla milletimize benimsettiği savına katılmak mümkün değildir."* ("Dil Akademisi Tasarıdan Çıksın" **Cumhuriyet**, 06.09.1982, s. 1.)

[1067] Türk Edebiyatı dergisinin Eylül 1982 tarihli 107. sayısında yayımlanan ve akademiyle ilgili yapılan açık oturumda konuşulanlar dikkat çekicidir. Bu açık oturum, Ahmet Kabaklı yönetiminde Ayhan Songar, Necmettin Hacıeminoğlu, Muharrem Ergin, Cemil Meriç, Tahsin Banguoğlu, İlhan Bardakçı, Sevinç Çokum, Mahmut Aras, Ayla Ağabegüm, İsa Kocakaplan, Mehdi Ergüzel, Servet Kabaklı'nın katılımıyla düzenlenmiştir. Açık Oturumda Ayhan Songar, tasarıda dil akademisinin yer almasını

Tercüman gazetesinde yine dil akademisini konu edinerek kurulması öngörülen bu akademiye karşı, çıkarlarına ters düşen kesimlerce sinsi oyunlar düzenlendiğini, Türk dilinin ilmin kontrolüne alındığında bozguncuların TRT ve okullar vasıtasıyla nesillerin arasını açamayacağını, Türk milletini bölemeyeceğini ve kültürümüzü bozamayacağını ifade ederek bu çevrelerin akademi maddesinin geçmemesi için Danışma Meclisi üyelerine baskı yapmak isteyeceklerini yazar.[1068]

memnuniyetle karşıladığını, ancak bu akademiye tasfiyecilerin de girerek yaptıkları tasfiye faaliyetini Anayasa faaliyetine büründürmelerinden endişe ettiğini söyler. Hacıeminoğlu, kurulması düşünülen akademiyi destekler, ancak bu akademiye kırk kişi atanacak olmasını eleştirerek Türkiye'de bu vasıfları taşıyacak kişi sayısının az olmasından ötürü azami on ile sınırlandırılmasını ister. Muharrem Ergin, dil akademisinin kurulmasını desteklemekle birlikte tasarıda akademinin kırk kişilik bir heyetten oluşturulmasının öngörülmesini gerçekçi bulmaz ve o da Türkiye'de gerçek anlamda Türk dili uzmanı kırk kişi bulmanın mümkün olmadığını söyler. Tahsin Banguoğlu, akademiye seçilecek kişilere bağlı olarak orasının da ikinci bir Dil Kurumu olabileceğini ifade ederek sadece Türkoloji hocalarından bir akademi kurmanın muhal olduğunu ve buraya gerçekten dil ve edebiyatla ilgili kişiler seçilmesi gerektiğini söyler. İlhan Bardakçı, politikacıların tasallutuna uğramaması şartıyla böyle bir akademi kurulmasını desteklediğini söyler. Sevinç Çokum, bu akademinin uzman ve yazarlara açık olması kaydıyla kurulmasını desteklediğini ifade eder. Ayla Ağabegüm, öğrenciler arasında iki farklı dil tercihi gördüğünü ve bunun öğretmenin tutumuna göre ortaya çıktığını, ertesi yıl derse giren öğretmen değişince öğrencinin kullandığı dilin de değiştiğini, akademinin kurulmasını desteklemekle birlikte geleceğinden de endişe ettiğini söyler. Akabinde dil konusunda bir disiplin olmadığından bunun ilim dünyasını olumsuz etkilediğini ve düşüncenin devamlılığının sıkıntıya düştüğünü, kurulması tasarlanan akademinin disiplin ve otorite merkezi olması gerektiğini söyler. Mehdi Ergüzel, dil akademisi kurulmasının kaçınılmaz olduğunu ve TDK efsanesinin bu yolla son bulabileceğini, akademiden de beklenen verim alınamaması durumunda tartışma ve murakabe ile toplumun bu meseleyi belli bir yöne kanalize edebileceğini ifade eder. İsa Kocakaplan, Ergüzel'in toplumun bu konuyu bir yola sokabileceği düşüncesine katılamadığını, zira önlerinde bir Kurum tecrübesi olduğunu ve toplumun bu Kurum ile başa çıkmadığını ifade eder. Servet Kabaklı, akademiye seçilecek kişilerin vasfının çok önemli olduğunu ve burada yapılacak bir hatanın telafisinin daha da zor olacağını ve bu üyelerin halk tarafından seçilmesi gerektiğini ifade eder. Cemil Meriç'in de konuya ilişkin altını çizdiği hususlar dikkat çekicidir. Meriç, halkın akademi üyesi seçmesinin söz konusu olamayacağını, bazı şüpheleri olsa da dil akademisinin kurulmasına taraftar olmakla beraber akademinin büyük işler yapabileceğini düşünmediğini, bu akademinin Dil Kurumu faciasını devam ettirmesi korkusunu taşıdığını, zira böyle bir akademi kurmanın ideal anlamda çok zor olduğunu, akademi kurulsa da ondan mucizevi işler beklenmemesi gerektiğini, Anayasa'ya hüküm olarak konulsa bile dil meselesinin bu yolla halledilemeyeceğini ve bu meselenin fertlerce halledilebileceğini savunarak siyasetin bu meseleye müdahil olmasını hoş karşılamadığını ve devlet eliyle kurulan TDK gibi bu akademinin de üyelerinin Cumhurbaşkanınca atanacak şekilde kurulmasıyla beklenen faydanın sağlanamayacağı endişesini ifade eder. Zira Meriç'e göre kurulması düşünülen akademiye seçilecek kişilerin vasıfları belirlenmeden yapılacak teşebbüs pek fayda getirici olmayacaktır. Ahmet Kabaklı da Meriç'in endişelerine hak verir ve TDK'den kurtulmak için ehvenişer bir akademi kurulmasının önemli olduğunu ifade eder. (**Türk Edebiyatı Dergisi**, s. 107, İstanbul, Eylül-1982, s. 12-23.) Dolayısıyla Kurum muhalifleri de bir dil akademisi kurulduğunda dile ilişkin bütün sorunların ortadan kalkmayacağını düşünmekteydiler. Ancak TDK'nin dile verdiğini düşündükleri zarar karşısında *"ehvenişer"* olarak niteledikleri bir dil akademisinin kurulmasını desteklemişlerdir. Buradan hareketle İlber Ortaylı'nın yazısında çektiğini düşündüğümüz dikkat gibi muhafazakâr kültür dünyasında da yapılan tartışmaların 12 Eylül darbe yönetiminin dikkatini çekmiş olduğu ifade edilebilir. Bu noktada dönemin devlet erkinin TDK'nin kaldırılmasından ziyade onu devlete bağlı bir kamu kuruluşu yapma fikri, ilk zamanlar destekledikleri TDK'nin lağv edilerek bir Türk Dil Akademisi kurulması fikrinin önüne geçmiş olmalıdır.

[1068] Ahmet Kabaklı, "Anayasa'da Dil Akademisi" **Tercüman**, 09.09.1982, s. 2.

Danışma Meclisindeki görüşmelerde dil konusuna gelindiğinde akademinin tasarıdan çıkarılması önergesinin kurulca reddedildiği bilgisi Cumhuriyet gazetesinde haber olur.[1069] Ancak akademinin tasarıda da tam anlamıyla kalmadığını Mustafa Ekmekçi'nin üç gün sonraki köşe yazısından anlamak mümkündür.[1070]

Ahmet Kabaklı da köşesinde bu konuya değinerek iyi niyetli bazı Danışma Meclisi üyelerinin tasarının 168. maddesinde yer alan Türk dilinin nasıl dumura uğratıldığını kavrayamadığını ve verilen bir önerge ile Dil Akademisi yerine Atatürk İlimler Akademisinin kurulmasının istendiğini, bu iki Kurumun birbirinin zıttı olmadığını, 168. maddenin iki akademiyi içine alacak şekilde yeniden yazılması önergesi verilmesini isabetli bulduğunu belirtir.[1071] Cumhuriyet gazetesinde akademinin tasarıdan çıkarılarak yerine Atatürk Akademisinin getirildiği haberi, TDK taraftarlarında yankı bulduğundan manşet altı olarak yayımlanır.[1072] Ahmet Kabaklı, iki gün sonraki Tercüman'da Anayasa tasarısını ele aldığı genel bir yazısında dil akademisinin tasarıdan çıkarılmasına ilişkin tek cümle ile şöyle der: *"Dil faciasına çözüm getirilememiş."*[1073] Dil Akademisinin Danışma Meclisinde Atatürk Akademisine dönüştürülmesi Oktay Akbal'ın da gündeminde yer almıştır. Akbal, bu husustaki düşüncelerini kaleme alarak TDK'nin zafer kazandığını ifade eder.[1074] Cumhuriyet yazarlarından Mustafa Ekmekçi de konu ile ilgili bir yazı kaleme alarak oluşturulması düşünülen Atatürk Akademisinin aslında TDK'yi ortadan kaldıracak bir Kurum olarak niteler. Ekmekçi, Atatürk Akademisi kurma çalışmalarının yeni olmadığını, 1971'de de *"Atatürk Akademisi Kanunu Tasarısı"* adıyla bir teklifin Mecliste görüşüldüğünü ve muhalefetin buna karşı çıktığını yazarak Ordu Mv. Ferda Güley'in Meclisteki konuşmasını aktarır.[1075]

[1069] "Dil Akademisi", **Cumhuriyet**, 10.09.1982, s. 9.

[1070] *"...Bir şey oldu, Anayasa'dan Dil Akademisi ile ilgili bölüm çıkarılamadı. Ancak Dil Akademisi de yerinde kalmadı. Onun yerine Atatürk Akademisi konmasına ilişkin önerinin göz önüne alınması görüşü ağır bastı."* (Mustafa Ekmekçi, "Oylamalar", **Cumhuriyet**, 13.09.1982, s. 8.)

[1071] *"Eğer bu yapılmazsa, dil bozguncularının yine eskisi gibi viranelikte at koşturmalarına fırsat verilmiş; Atatürk'ün muradı Evren'in ve hükûmet programının vaatleri suya düşürülmüş olur."* (Ahmet Kabaklı, "Akademi Meselesi" **Tercüman**, 16.09.1982, s. 2.)

[1072] "Cumhurbaşkanı Tam Yetkili, Ancak Sorumsuz", **Cumhuriyet**, 18.09.1982, s. 11.

[1073] Ahmet Kabaklı, "Sebep Nedir?" **Tercüman**, 20.09.1982, s. 2.

[1074] Oktay Akbal, "Adı Atatürk Olunca", **Cumhuriyet**, 25.09.1982, s. 2.

[1075] Mustafa Ekmekçi'nin tespitinde isabet ettiği ifade edilebilir. Zira TDK ortadan tamamıyla kaldırılmamış olsa da statüsü değiştirilerek dernek dönemindeki etki gücü ortadan kaldırılmıştır. (Mustafa Ekmekçi, "Yarın Dil Bayramı", **Cumhuriyet**, 25.09.1982, s. 8.)

Ertesi günkü Cumhuriyet gazetesi nüshasında Oktay Akbal, bu konuyu tekrar ele alarak akademinin Anayasa tasarısından çıkarılmış olmasının aslında Anayasa tasarısını hazırlayanların dil konusunda tek yetkili olarak TDK'yi onaylamış olduğunu[1076] ifade eder. Akbal, YTH'ye mensup olanların Atatürk Akademisinde yer almaması gerektiğini de belirtir.[1077]

26 Eylül Dil Bayramı vesilesiyle TDK'nin yaptığı kutlama, Cumhuriyet gazetesinde haber olarak manşetten verilir. Kenan Evren'in kutlama telgrafının da yer aldığı haberde söz konusu telgrafta zikredilen ifadelerden dönemin devlet erkinin, sürekli tartışma konusu olan nesiller arasındaki bağın, kelimelerin tasfiye edilerek koparılmaması görüşünde olduğu anlaşılmaktadır. Bu habere göre, TDK Başkanı Şerafettin Turan, kurulması planlanan Atatürk Akademisinin TDK'nin hukuksal yapısına dokunmaması ve tekel yaratan bir fetva makamı durumuna dönüştürülmemesini dilediklerini ve umduklarını söyler.[1078] Buradan hareketle TDK taraftarlarının bir dil akademi kurulmaması yönündeki mücadelesinde basın-yayın organlarını da etkin bir biçimde kullanarak ve yoğun bir propagandayla istediği sonucu elde ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bu kez de TDK'nin dernek statüsünün lağv edilerek devlete bağlı bir kamu kuruluşuna dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Mustafa Ekmekçi, Cumhuriyet gazetesindeki köşe yazısında Anayasa'nın dilini gündemine alarak tercih edilen dili eleştirir ve Anayasa tasarısında *"ulus"* yerine *"millet"* kelimesinin tercih edilmesinden duyduğu rahatsızlığı ifade eder.[1079]

Aynı günkü Tercüman gazetesinde Ergun Göze, Anayasa'nın yeniden yazılmasını isteyen Türkiye Barolar Birliği'ni alaysı ifadelerle eleştirir.[1080] Mukbil Özyörük Tercüman gazetesindeki köşesinde yeni neslin meramını Türkçe ile anlatmaya gücünün yetmediğini, dilin Afrika dillerine çevrildiğini ifade ederek

---

1076 TDK taraftarlarının ki buna Oktay Akbal da dahildir; TDK'nin devlet ile bir irtibatı olmadığını, dil tercihlerini topluma benimsetmede devlet mekanizmasını ve devletin zorlayıcı gücünü kullanmadığını, hemen her zaman belirtmesine rağmen Anayasa tasarısını hazırlayanların Türk Dil Akademisini tasarıdan çıkartmalarının dil konusunda TDK'yi yetkili gördükleri anlamını taşıdığını ifade etmesi çelişki olarak görülmeye müsaittir.

1077 Oktay Akbal, "Yine Atatürk Akademisi", **Cumhuriyet**, 26.09.1982, s. 2.

1078 "Atatürk Akademisi Fetva Yeri Olmamalı", **Cumhuriyet**, 27.09.1982, s. 1 ve 11.

1079 Mustafa Ekmekçi, "Ulus, Birlik Demektir", **Cumhuriyet**, 09.10.1982, s. 8.

1080 *"Evet bu Anayasa yeniden yazılmalıdır. Hem de kimler tarafından? Çağdaş Hukukçular tarafından TDK'nin uydurukça kelimeleriyle."* (Ergun Göze, "Yeniden Yazılmalıymış" **Tercüman**, 09.10.1982, s. 9.)

TDK'nin kaldırılmasından yana görüş bildirir.[1081] Ahmet Kabaklı, Tercüman'daki köşesinde kaleme aldığı bir yazısında *"bürokrat kafanın"* millî iradeyi hiçe saydığını ve akademiyi tasarıdan çıkardığını, TTK ve TDK'nin, isimleri de muhafaza edilerek maddeye eklendiğini ve Atatürk Akademisi içinde *"Kamu tüzel kişiliğine sahip alt kuruluşlar"* olarak tanımlandığını ifade eder.[1082]

Akbal'ın Cumhuriyet gazetesinde kaleme aldığı yazısında Dil Akademisi yerine getirilen Atatürk Akademisi düşüncesinden de vazgeçildiği, onun yerine *"Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu"*nun kurulmasının gündemde olduğu bilgisi görülür. Aynı yazıda ayrıca, akademi kurulmasını isteyenlerce düzenlenen bir açık oturumdan[1083] bahseden Akbal, daha önce TDK tarafındayken saf değiştiren Tahsin Banguoğlu'nun bu açık oturumda ifade ettiği düşünceleri sert bir biçimde eleştirerek akademi taraftarlarının yıllardan beri hiçbir eser üretmediklerini sadece gevezelik ettiklerini savunur.[1084]

Tarık Buğra'nın Tercüman gazetesindeki köşesinde hangi ana dilin Türkçe gibi bir cepheleşme ve kavga konusu olduğu sorusunu kendine sorduğunu ve toplumu dil kavgacılarına ve dilbazlara karşı uyarmaya gayret ettiğini, dilde otoritenin edebiyat olduğunu ve edebiyata sırt çevrildiğinde dil ihanetçiliğine ortak olunacağını ve böylece sözde edebiyatçıların, uyduruk romancıların, uyduruk şairlerin ve uyduruk oyun yazarlarının türeyeceğini ifade ettikten sonra bayrağa ve paraya[1085] bağlanmak zorunluluğu olduğu gibi dile de o titizlikle bağlı olmak gerektiğini vurgular.[1086] Mukbil Özyörük Tercüman gazetesindeki köşesinde TRT spikerlerinin, yanlış telaffuzlarından yola çıkarak telaffuz yanlışlarının TDK Yazım Kılavuzu'ndaki hatalardan meydana geldiğini ve TDK'nin Türk şivesinin canına okuduğunu yazar.[1087]

[1081] *"Atatürk sağ olsa ve şu Kurumun şu hâlini görse, onu elcağızıyla ortadan kaldırırdı."* (Mukbil Özyörük, "Dil Bayramınız Geçmiş olsun" **Tercüman**, 08.10.1982, s. 9.)

[1082] *"Kültürü sol ideolojilerce yıkılan, dili bozulan Türk milletine ve onu kurtaracağını vadeden MGK'ye bundan daha çirkin bir tavır ve meydan okuma olamaz. Çünkü Sayın Evren bizzat, 'nesillerin arasını açanlara' karşı Atatürk'ün arzusuna uyarak bir Dil Akademisi kurulacağını vadetmişti. 144. madde ise, Türk diline mezar kazan cehaleti ve ihaneti, 'Tüzel kişilik sahibi bir Anayasa kuruluşu' yapmak hilesi peşindedir."* (Ahmet Kabaklı, "İnşallah Geç Kalmamışızdır" **Tercüman**, 20.10.1982, s. 2.)

[1083] Ahmet Kabaklı'nın yönettiği ve yukarıda bahsedilen Türk Edebiyatı dergisinin Eylül 1982 tarihli ve 107. sayısında yayımlanan açık oturum.

[1084] Oktay Akbal, "Yıllardır Bitmeyen Gevezelik", **Cumhuriyet**, 01.11.1982, s. 2.

[1085] Bilindiği üzere bayrak ve para sahibi olmak devlet olmanın şiarlarındandır.

[1086] Tarık Buğra, "Türkçenin Dışında" **Tercüman**, 31.10.1982, s. 11.

[1087] *"Çoğumuz yalnız kelime uyduruluyor sanıyoruz. Hayır! Türkçemize girmiş kimisi elli altmış senedir, kimisi beş yüz altı yüz senedir kullanılan ne kadar yabancı kökenli kelime varsa, bunları yanlış telaffuz*

Ertesi günkü Tercüman gazetesinde ise Kabaklı, 1. Millî Kültür Şûrasında kurulan Türk Dili ve Edebiyatı Komisyonu ve raporu hakkında bilgi aktarır.[1088]

1. Millî Kültür Şûrasıyla ilgili Şevket Rado'nun da Tercüman'daki köşesinde dil inkılabı hatıralarını da içeren bir yazı kaleme aldığı görülür. Yazar, şûranın Dil ve Edebiyat Komisyonunda görev yaptığını belirttikten sonra DTCF'de öğrenci iken dil bahsinde Türk kültürüne nasıl zarar verildiğini yüreği sızlayarak gördüğünü söyler. Akabinde Atatürk'ün Türkçede hiçbir yabancı kelime bırakmamak üzere başlattığı dil inkılabı hareketinden vazgeçtiğini söyler.

Şevket Rado, Atatürk'ün dil inkılabıyla uğraştığı dönemlerde Akşam gazetesinin Ankara muhabiri olduğunu ve gerçekten de dil inkılabının önceleri dilde hiçbir yabancı kelime bırakmamak azmi ile başladığını ve dönemin meşhur gazetesi Vakit'in adını Kurun olarak değiştirdiğini yazar. O dönemde Falih Rıfkı Atay'dan, çalıştığı gazeteye ulaştırmak üzere dil inkılabıyla ilgili talimatlar aldığını, Atay'ın yeni kelimelerin biraz daha fazla kullanılmasını gazeteye iletmesini istediğini, yine bir gün Atay'ın bu konu için şahsını çağırdığını ve yeni kelimeleri yalnızca makalelerde değil, halka duyurmak ve benimsetmek için haberlerde de kullanılması talimatını verdiği bilgisini de aktarır.

Şevket Rado, Atay'ın daha sonraları "*Arkadaşlara söyle, yeni kelimeler üzerinde fazla durmasınlar, konuşulur gibi yazmaları kafidir.*" dediğini ve bu talimatla dil inkılabında yumuşama sürecinin başladığını, tasfiyeciliğin hız keserek dilde normal bir sadeleştirmeye gidilmesinin tercih edildiğini ve Falih Rıfkı Atay'ın Çankaya adlı eserinde bu konuya değindiğini belirtir.[1089]

---

ettirmek için bir imla kılavuzu çıkarmış bu Kurum." (Mukbil Özyörük, "Resmî Geçit" **Tercüman**, 03.11.1982, s. 9.)

[1088] Rapordaki şu maddelerden teşkil etmektedir: *"1- Ortak bir dil için Cumhuriyet devrinde yazılmış bütün eserlerin taranmasıyla bir 'Cumhuriyet Devri Yazı Sözlüğü' hazırlanmalıdır. 2- Halkın diline yerleşmiş ve Türkçenin malı olmuş 'hayat, eser, sebep, akıl, şart, tabiat' gibi kelimelere karşılık aranmamalıdır. 3- Yeni kavram ve terimler için Atatürk'ün çizdiği yoldan hareketle Türkçe karşılıklar bulunmalı; çağdaş medeniyet ve teknolojinin ihtiyaçları öz dilimizle karşılanmalıdır. Türk dilinin yapı ve işleyiş özelliklerine, zevk ölçülerine aykırı olmamalıdır. 4- Türkçeyi doğru yazmak ve doğru telaffuz etmek için bir komisyon marifetiyle imla ve telaffuz kılavuzları hazırlanmalıdır. 5- Türk dili ve edebiyatı terimlerinde birliği sağlamak üzere bir komisyon kurulmalıdır. 6- TRT yayınlarında Türkçenin doğru kullanılması için Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü mezunlarından meydana gelen bir dâimi komisyon görevlendirilmelidir."* (Ahmet Kabaklı, "Atatürk'ün Dil Hedefleri" **Tercüman**, 04.11.1982, s. 2.)

[1089] Şevket Rado, "Dilde Tasfiyecilik", **Tercüman**, 07.11.1982, s. 9.

5.3.2. On Sekizinci Türk Dil Kurultayının Değerlendirilmesi

Yönetim Kurulu raporunda Kurum muhaliflerinin, Kurumu kapattırma ve yerine akademi kurulmasına yönelik gayretlerinin görüldüğü, fakat dayanaklarının kuvvetli olmadığı ifade edilmiştir. Ancak, Falih Rıfkı Atay'ın hatıralarına da konu olan ve Atatürk'ün, 1934 yılından sonra söylediği bilinen *"Dilin bir çıkmaza saplandığı ve dili bu durumdan yine kendilerinin kurtaracağı…"*[1090] sözü, ayrıca Atatürk'ün akademisyen ve dil bilimci Kvergiç'in raporuna verdiği önem, Atatürk'ün yaşadığı dönemde İsmet İnönü ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati'nin bu yöndeki beyanatları bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Kurumu, nihayetinde akademik bir kimliğe dönüştürme hedefi bir adım öne çıkmaktadır. Atay, eserindeki bir diğer hatırayı ise TDK'nin kuruluşunda belirlenen sınırlardan ayrıldığını ifade için aktarmış olmalıdır.[1091] Kurultay tutanaklarına yansıdığı üzere TDK'nin dil akademisi kurulmasına karşı olması, dil tercihlerinde zorlama güçlerinin olmadığını ifade etseler de kendilerini dil konusunda tek otorite olarak gördüğü ve bu alanda üniversitelerin dil kürsüleri de dahil hiç bir Kurum ve kuruluşla istişareye açık olmadığı sonucuna ulaştırabilecek önemli bir ayrıntıdır.

Yönetim Kurulu raporunun okunmasından sonra yapılan müzakerelerde bazı üyelerin toplumun geneliyle bütünleşemediklerini ifade etmeleri ve çözüm yolları sunmaları dikkate değer bir durumdur. Bununla beraber sunulan bu çözüm yollarının derhal uygulamaya alınmadığı da müşahede edilmektedir. Örnek vermek gerekirse halkla ilişkiler yarkurulu önerisi, kurultay esnasında derhal hayata geçirilebilecekken önerge kabul görmemiştir.[1092]

Kurultayda bir üyenin, Kurum karşıtlarının Türk Ceza Kanunu'nun 163. maddesine benzer bir maddeyle hâkim karşısına çıkarılamamasından dolayı şikayetçi olduğu görülmektedir. Söz konusu TDK üyesinin, Kurum muhaliflerinin

[1090] Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, İstanbul, Dünya Yayınları, C. II, 1984, s. 452.
[1091] Atay'ın bahsi geçen hatıralarını kaleme aldığı Çankaya adlı eserinde şu hatıra oldukça dikkat çekicidir: *"…Dostum Abdülkadir yanıma geldi; kendisi bir defa demişti ki: 'Ben Asya Türklerinin çoğunun lehçelerini biliyorum. Sizin ve Yakup Kadri'lerin lehçesini de anlıyorum. Benim aklımın ermediği bir lehçe varsa, o da Türk Dil Kurumunun lehçesi.' Günümüzde, Gâzi'nin 'Nutku'nu bile, okuyup anlayamayan gençler varsa; işte bu, o lehçenin mârifetidir."* (Atay, **A.e.**, s. 854.)
[1092] Bk. **On Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1982**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983, s. 171.

cezalandırılması için, vatana ihanet maddesini düzenleyen ve kaynağı Hıyanet-i Vataniye Kanunu olan, ancak 1991 yılında yürürlükten kaldırılan 163. madde benzeri bir maddenin olmayışından serzeniş etmesi, bu yıllarda yasal olarak dernek hükmünde olsa da TDK'nin geçmiş yıllarda kendine açılan geniş sahanın tesiriyle vesayet kimliğine bürünmesinin bir neticesidir.[1093]

Kurum üyelerinden Nejat Birdoğan'ın, Kurumu, akademiye dönüştürme çabalarındaki yasa çalışmasında bazı Kurum üyelerinin de bu çalışmayı desteklediğini belirtmesi, Kurumun gelecekteki yapılanmasıyla ilgili üyelerin arasındaki fikir ayrılıklarını göstermesi bakımından ilginçtir. Bu durumun, dönemin devlet yöneticilerinin TDK statüsünün değiştirilmesine yönelik aldığı kararda etkili olma ihtimali de yüksektir. Zira yetkili makamlarda olan bazı üyelerin Kurumu müdafaa etmediklerinin yine aynı üye tarafından belirtilmesi, bu ihtimali destekler mahiyet arz etmektedir.

Sözlük Yarkurulu raporunun müzakerelerinde bir üye tarafından Almanya'ya göç etmiş Türklerin çocuklarına yönelik tedbir alınması gerektiğinin ifade edilmesi oldukça doğru bir yaklaşımdır. Asıl statüsü dernek olan, ancak kurumsal olarak kendini güncelleyebilme sorunu olan TDK'nin gelişen ve değişen şartlarda asli olarak yüklenmesi gereken bir görevi gerçekleştiremediği kayıtlara geçmiştir. Almanya'ya ilk göçün 1961'de yapıldığı[1094] düşünüldüğünde bu gecikmenin boyutları ve yabancı ülkelerdeki Türk çocuklarının dil gelişimleri açısından oluşan zaman kaybı, telafisi imkansız zararları da peşinden getirmiştir.[1095] Kurultayda söz alan üyelerden Vecihi Timuroğlu tarafından aktarılan bir hatırada bir çocuğun babasına Fransızca bildiği gibi

---

[1093] 1991 yılında kaldırılan bu maddenin metni şöyleydi: *"Devletin sosyal ve ekonomik veya siyasi veya hukuki düzenini, kısmen de olsa dini esas ve inançlara uydurmak amacıyla veya siyasi amaçla veya siyasi menfaat temin ve tesis eylemek maksadıyla, dini veya dini hissiyatı veya dince mukaddes tanınan şeyleri alet ederek (...) propaganda yapan veya telkinde bulunan kimse, beş yıldan on yıla kadar hapisle cezalandırılır."* Bk. (Çevrim içi) https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c059/b106/tbmm180591060419.pdf, 15 Aralık 2019.

[1094] *"Euro Türklerin Almanya serüveni 31 Ekim 1961'de Türkiye ile Federal Almanya arasında imzalanan anlaşma çerçevesinde hayata geçmiştir."* [Mehmet Gökhan Genel, "Almanya'ya Giden İlk Türk İşçi Göçünün Türk Basınındaki İzdüşümü Sirkeci Garı'ndan München Hauptbahnhof'a", **Selçuk İletişim**, 8 (3), 2014, s. 301.]

[1095] 1960'lı yıllarda, TDK'nin politik tutuma dayalı tercihlerde bulunarak farklı alanlarda varlık göstermeye çalıştığı düşünüldüğünde, Kurumun, ilgili Kurum ve kuruluşları dil çalışmalarıyla ilgili destekleme planını gündeme almadığı anlaşılmaktadır. (F.D.)

"özfransızca" da bilip bilmediğini sorması, bu dönemin eğitim çağındaki çocuklarının Türkçe-Osmanlıca-öz Türkçe tartışmalarını kendi çocuk dünyalarında nasıl algıladıklarını göstermesi açısından son derece düşündürücüdür. Dile ilişkin mesajların çocuklara verilmesinde eğitim bilimi ve pedagojik gerçeklere uymayan TDK'ye hâkim politik perspektifin boyutunu göstermesi açısından dikkatimizi çeken bu anekdotlar, gerek ülkede gerekse ülke dışında bulunan eğitim çağındaki çocuklara yönelik ana dili öğretimini destekleyecek bir eylem planının TDK'de olmadığını da göstermiştir. Dolayısıyla MEB ile çoğunlukla yakın temas kurabilmesine rağmen TDK, kendini eğitim alanında modernize edememiştir.

Ortadoğu'ya açılım yapan Türkiye'nin konuyla görevli kurumlarını desteklemek üzere Arapça-Türkçe sözlük hazırlanması gerektiğinin ifade edilmesi üzerine üyelerin bir kısmınca bu talebin *"çağdışılık"* şeklinde yorumlanması dikkatimizi celbetmiştir. Bu durum, Kurumun refleksif tutumunun bu üyeler üzerinden yansımasının açık örneklerindendir. Konjonktürel olarak Ortadoğu'ya açılan Türkiye'nin dille ilgili ihtiyaçlarını karşılamak üzere Arapça-Türkçe Sözlük yapılması talebine bilimsel bir izahı olmayan çağdışılık yorumunun yapılması, dil tartışmalarının üzerindeki politik baskıyı göstermesi açısından önemli bir örnek olarak değerlendirilmelidir. Bu ve benzeri örneklere bakıldığında TDK'nin ana akım üyelerince gerek sosyokültürel gerek siyasi tutum ve davranış gerekse de asırlar içinde getirmiş olduğu tarihsel birikim düşünüldüğünde genel toplumsal yapının tanınamadığı, devlet teşkilatının bu dönemdeki yapılanmasının tam olarak anlaşılamadığı ve tahlil edilemediği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte kurultayda, Kurumun halkla ilişkilerde sorun yaşadığı ifadeleri de bir vakıadır. Bu vakıaya ek olarak Kurumun bu dönemde devlet erki ile de sorunları olduğu müşahede edilmektedir. Buradan hareketle dönemin gerektirdiği şekilde kurumsal yapılanmayı sağlamada da dönemin TDK'sinin güçlük çektiği anlaşılmaktadır.

Sözlük Yarkurulu raporunun tartışmalarında, aslen müzik bilimci olan Gültekin Oransay'ın, kavram alanları veya çağrışım sözlüğü hazırlanmasına yönelik önerisinin bir dil bilimciden gelmiş olmaması düşündürücüdür. Bu durum, dil çalışmalarına malzeme oluşturacak ihtiyaçların belirlenmesinde kurultaylarda uyarılar yapılmasına rağmen, dönemin TDK yönetiminin bu uyarıları özümseyerek planlama yapmakta başarılı olamadığının göstergesidir. Dolayısıyla Kurumun bu dönemlerdeki

karar alma mekanizmasında modern bilimsel yaklaşımlara uygun çalışma planları gündeme gelmemiştir.

Sözlük Kolunun, Osmanlıca Sözlük çalışması yapma planlaması olduğunu ifade etmelerinin yanında -tutanaklara yansıdığına göre- amaçlarının Arapça ya da Osmanlıca öğretmek olmadığını özellikle ifade etmelerindeki gayret, Kurumdaki politik yaklaşıma dair kuvvetli etkinin boyutlarını göstermesi açısından başka bir örnektir. Nitekim müzakereler esnasında saydığı gerekçelerle Arapça-Türkçe sözlük yapılması önerisinde bulunan Mehmet Emin Şakar'ın bir kez daha söz alarak Arapça sözlerin Türkçeye tekrar doldurulmasını kastetmediğini vurgulama ihtiyacını hissetmesi de Kuruma hâkim olan politik baskının derecesini göstermesi açısından bir diğer mühim örnektir.

Teknik bir değerlendirme olarak, klasik bir sözlük çalışma biçimi olsa da Tanzimat Dönemi'nden itibaren yazılan eserlerde kullanılan kelimelerin taranması önemli bir çalışmadır. Bu çalışma daha önceleri başlatılan Türkiye Türkçesi Tarihsel Sözlüğü'nün tamamlayıcısı olabilecek bir çalışma olarak görülmelidir. Ancak bu çalışmada kollar arasındaki planlama ve hareket tarzındaki kopukluk, yanı sıra eş güdümün sağlanamadığına yönelik ifadeler mühimdir. Dolayısıyla yukarıda da belirtildiği üzere geçmiş dönemlerdeki klasik çalışmalarda yakaladığı başarıya rağmen TDK'nin bu dönemdeki en temel sorunlarından biri çalışmalarını modernize etmekte başarı kaydedememesidir. Dolayısıyla Kurum içinde Kurum görüntüsüne sebep olan bu kopukluğun yıllar içinde artarak devam ettiği anlaşılmaktadır.

Dil Bilimi ve Dil Bilgisi Yarkurulu raporu görüşmelerinde daha önceki birçok kurultayda Süleyman Nuri Öz tarafından dile getirilen Batı kaynaklı yabancı kelimelerin Türkçe söyleyişe ve Türkçe yazıma uygun olmasına yönelik gerekli kararın alınması talebinin yine dikkate alınmamış olması ve yabancı kelimelerin alındığı dilin telaffuz ve yazım esaslarına göre alınmasının benimsenmesi dikkatimizi çeken bir Kurum tutumudur. Buna karşın Arapça veya Farsça asıllı kelimelere gösterilen dirençli tutumun benzerinin Batı dillerine karşı istenen düzeyde gösterilememiş olması, oldukça çelişik bir durumu da beraberinde getirmiştir.

Kurumun bu tutumu, Batı dillerinden Türkçeye olan istilanın kapısını açan sebeplerden biri olmuştur. Nitekim MÜSİAD'ın raporuna yansıyan ifadeler önemli bir

belirlemenin yansımasıdır.[1096]

Türk dilinin öğretimi hususunda yaşanılan geçmiş dönemlere ait zorluğun izlerini görmek üyelerden Osman Bolulu'nun değerlendirmesinde mümkün olmuştur. Zira okullara dil bilgisinin öğretiminde kaynak olacak ders kitaplarının TDK tarafından hazırlanması talebinin kurultayda yoğun destek alması, yaşanan zorluğa işarettir. Ana dili öğretimine yönelik ders kitaplarının ve dil bilgisine yönelik içeriklerin öğretim alanını doldurmaya yetecek çapta olmadığı, daha çok kural ezberlemeyi merkeze alan, yanı sıra okuduğunu anlayarak ondan tahlil ve çıkarım yapabilmeyi desteklemeyen yapıda olduğu müşahede edilmektedir. Bu hususta MÜSİAD raporunda sunulan çözüm, dikkatimizi çeken ve uygulanması gayet mümkün bir tavsiyedir.[1097] Yukarıda da belirtildiği üzere Kurum, genel olarak Türkçenin eğitimine katkı sağlayabilecek ders materyallerinin inşasına yönelik destek planlamasında ve bu alana dönük kurumsal modernizasyonu sağlamada başarılı olamamıştır.

Bu kurultayda da Yayın ve Tanıtma Yarkurulu raporu tartışmalarına daha önceki kurultaylarda öne çıkan ödül sayısı ve alanları ile Türk Dili dergisinin tekdüzeliğine ve biçimsellikten kaynaklı sıkıcılığına itirazlar edildiği görülmektedir. Bu tartışmalar dönemin TDK yönetiminin Türk Dili dergisinde Kurumun, basın-yayın alanına yönelik modernizasyonunu sağlamakta da sorunlar yaşadığının göstergesi

---

[1096] *"Elinizdeki bu raporla hem ülkemizin hem de iş dünyasındaki iş adamlarımızın önemli bir sorunu ele alınmıştır. Türkçe 1980'li yıllardan sonra önemli ölçüde İngilizceden ve diğer Batı dillerinden etkilenmiş Doğu dillerinden gelen kelimelere karşı gösterilen antipatik tutum bu kez yanlış bir şekilde Batı dillerine karşı sempati biçiminde ortaya çıkmıştır. Doğu dillerinden dilimize geçen kelimeleri yerli yersiz toptancı bir anlayışla elemek ve iptal etmek ne derece yanlışsa, sorgusuz ve sualsiz olarak Batı ülkelerinden gelen kelimeleri hiç düşünmeden almak da o derece yanlış olmuştur. Ülkemiz insanları ne yazık ki iki yanlış eğilimin etkisi altında bocalamaya devam etmektedir. Türkçenin kullanımı ve geliştirilmesi için makul ve orta bir yola ihtiyaç vardır. Retçi ve tümden kabulcü anlayışların ortasında tarihini kabullenen, medeniyet ve geniş millet anlayışına dayanan politikalara bugün her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktayız… Türk Dil Kurumu, Atatürk tarafından 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla kurulmuştur. Kurum aradan geçen yaklaşık 80 yıllık süre içinde dilin sadeleştirilmesi, özellikle Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin değiştirilmesi için çalışmış; bu konuda gösterdiği başarıyı (!) ne yazık ki Batı dillerinden son 25 yılda dilimize geçen kelimeler konusunda gösterememiştir. Türk Dil Kurumunun kendine verilen bu tarihi görevi daha geniş bir anlayış ve bakış açısı içinde gerçekleştirmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Aşırı ulusalcı yaklaşımlar bir kenara bırakılarak toplumumuzun çoğulculuk özelliği çerçevesinde yeni bir anlayış ve yaklaşımın geliştirilmesi gerekmektedir."* (Hüner Şencan, **İş Hayatında Türkçenin Kullanım Sorunları ve MÜSİAD'ın Çözüm Önerileri,** MÜSİAD Araştırma Raporları: 54, İstanbul, 2008, s. 5., s. 57.)

[1097] *"Öğrencilere dil bilgisi kurallarını öğretme, edebiyat yazılarını yazma ve anlama sanatı kadar, Türkçe okuma, yazma ve konuşma duyarlılığı kazandıracak etkinliklere ağırlık verilmelidir."* (Şencan, **A.e.**, s. 5

olarak kabul edilebilir. Bu konuda duyulan rahatsızlıklar kurultaylarda dile getirilse de Kurum yönetimlerinin uzlaştırıcı/iyileştirici tedbirler almayı pek düşünmedikleri ya da gereksiz gördükleri sonucuna ulaşmayı mümkün kılabilmektedir. Bununla birlikte Kurumun genel anlamda diğer yayınlar açısından hatırı sayılır bir noktaya geldiği de müşahede edilmektedir. Zira yayın sayısının 500'ü geçtiği Kurum Başkanı tarafından dile getirilmiştir. Bununla birlikte TDK'nin tüm taleplere rağmen bir dil ve edebiyat ansiklopedisi çıkaramamış olması Kurumun *"tükenmişlik sendromu"*na yakalandığı ve bu alanda yukarıda dikkat çekildiği üzere modern bilimsel yaklaşımlar sergileyemediği, dolayısıyla TDK'nin, Kurum içinde yayın politikaları oluşturmakta da çeşitli sorunlar yaşadığı anlaşılmaktadır.

Bu kurultayda dikkat çeken bir diğer husus, bazı üyelerin konuşmalarında görülen demokrasinin ve demokratik yönetimin öne çıkarılmasının gerektiği düşüncesidir. Bu yaklaşım, 1980 askerî darbesine karşı üstü kapalı olarak yansıyan bir muhalif duruş olarak değerlendirilebilir. Ancak, TDK'nin 1960 ve 1971 darbelerine bu şekilde bir yaklaşım sergilemediği gibi desteklediği de müşahede edilmiştir. Bu tenakuz, dönemin TDK'sinin pragmatist yönüne işaret etmektedir.

Kurumun dernek statüsündeki son kurultayı, Kurumun devlet tarafından kapatılarak yerine Türk Dili Akademisi kurulması tartışmalarının ve endişesinin yoğunluğuyla şekillenmiştir. Bu konuda basın-yayın dünyasının bu dönemdeki etkili iki gazetesi olan Cumhuriyet ve Tercüman gazeteleri çerçevesinde değerlendirildiğinde oldukça yoğun bir haber ve köşe yazısının olduğu görülmektedir. Basının kurultaylara uzun zamandır bu çapta ilgi göstermediği düşünüldüğünde, TDK'nin yapısal olarak nasıl bir konuma çekileceği meselesinin gündemi oldukça meşgul ettiği anlaşılmaktadır. Geçmiş birkaç kurultay düşünüldüğünde Yaşayan Türkçe Hareketinin Kurumu muhatap görmemesinden kaynaklı olarak TDK ve kurultaylarla ilgili neredeyse hiçbir haber ve köşe yazısı yazmamayı tercih eden Tercüman gazetesinin On Sekizinci Türk Dil Kurultayı sonrasında, Kurumun akademileştirilmesi gerektiğine yönelik kanaatini öne çıkaran yoğun yayımlar yaptığı görülmüştür ve bu durum, Kurum muhalifleri ile taraftarları arasında yaşanan çekişmenin yoğunluğunu göstermesi bakımından önemlidir. Sonuç itibarıyla bu yayımların da rol oynadığı devlet kararlarının neticesinde Kurum muhaliflerinin talep ettiği akademi kurulmamışsa da Kurum taraftarlarının da istediği olmamış ve TDK'nin

bu zamana kadarki işlevine devlet müdahalesinde bulunulmuştur. Neticede, TDK, bir kamu kurumuna dönüştürülerek Kurumun dernek statüsü ve bürokrasiyi dil kararlarında etkileyebilme işlevi ortadan kaldırılmıştır.

5.4. TDK'nin Kamu Kuruluşuna Dönüştürülmesinin Basına Yansımaları

1980-1983 Dönemi'nin, Türk dili açısından bakıldığında, yoğun dil tartışmalarıyla geçmiş olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu tartışmalar, Kurumun akıbeti ve dil akademisi çerçevesinde şekillenmiştir.

Basın dünyasında dönemin iki güçlü ve taraf gazetesi Tercüman ve Cumhuriyet gazetelerinin özellikle köşe yazarları vasıtasıyla bu konuyu gündemde tutarak devlet erkini kendi düşünceleri doğrultusunda etkileme gayretinde oldukları görülmektedir. Ancak sonuca bakıldığında kendine has uygulamaları olan 12 Eylül darbe yönetiminin her iki tarafı da tam anlamıyla memnun ettiğini söylemek mümkün değildir. Zira ne Yaşayan Türkçe Hareketinin istediği yapıda bir dil akademisi kurulmuş ne de TDK, 12 Eylül öncesindeki gibi dil tercihleri ve kararları konusunda, topluma ve devlet kurumlarına karşı, üyesi olan bürokratlar aracılığıyla oluşturduğu otoriter kimliğini ve bağımsız yapısını muhafaza etmeye devam edebilmiştir. Dönemin devlet erki, TDK'yi 17 Ağustos 1983 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 2876 Sayılı Kanun'la devlete bağlı bir kamu kuruluşuna dönüştürmeyi ve kendi kontrolü altında tutmayı tercih ederek o ana dek süregelen dil çalışmaları yürütme dışındaki işlevini de ortadan kaldırmıştır. Dönemin devlet erki, böylece Birinci Türk Dil Kurultayı milat kabul edildiğinde bu dönemi kapsayan yaklaşık yarım asır boyunca süren dil tartışmalarının sonucunda her iki tarafa da istediği gücü vermeyerek bu tartışmaları toplumun ve devletin tüm kurumlarının gündeminden düşürmüştür.

Tercüman gazetesi, bir başka ifadeyle Yaşayan Türkçe Hareketi ise her ne kadar istediği ve beklediği bir dil akademisini kurdurabilmekte 12 Eylül darbe yönetimini iknada başarısız olsa da TDK'nin statüsünün değiştirilmesini memnuniyetle karşılamıştır ve gelinen noktayı ulaşmak istedikleri hedefler açısından

başarılı saymıştır. Bu açıdan bakıldığında 1983 yılında da dil tartışmaları zemininde basına yansıyan haber ve köşe yazılarından söz etmek mümkündür.

Bu meyanda Tercüman gazetesinde uydurmacılığın kaynağının kurutulduğu belirtilen bir haberin yayımlandığı ve bu haberde yakın zamanda çıkarılmış olan kanunla TDK'nin bağımsız yapısına son verilerek Başbakanlığa bağlı bir devlet kurumuna dönüştürüldüğü ve ilmî esaslara göre çalışmasının teminat altına alındığı vurgulanır.[1098]

Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu, bir yazı kaleme alarak Yaşayan Türkçe Hareketinin memnuniyetini dile getirmiş ve yeni TDK'ye üye seçiminde dikkatli olunması gerektiğinin altını çizmiştir.[1099] Aynı ay içinde uzunca bir başka haber-yorumun yayımlandığı Tercüman gazetesinde Atatürk'ün dilde aşırı özleştirmeye karşı olduğu fikri işlenmiştir.[1100]

Emekli Vali Rıza Ekdemir ise yazısında TDK ile ilgili alınan bu kararda çok geç kalındığını, çıkarılan kanunla yıllarca tahrip edilen Türkçenin artık ifrata-tefrite sapmadan ve ideolojilerin aleti olmadan ilmî bir anlayışla ele alınacağının teminat altına alındığını vurgulayarak yayınlarının çoğunda *"anarşi artığı"* kelimelerin olduğunu ifade ettiği TRT diline de aynı tedbirin alınması gerektiğini yazar.[1101]

Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın da bu süreçte bir yazı kaleme aldığı görülür. Kaplan, yazısında Atatürkçü olmaları istenen nesillere Atatürk'ün dilinin öğretilmediğini, hayatının ise beş-altı cümlelik özetlerle aktarılmasının Atatürk'ün düşüncelerinin öldürülmesi demek olduğunu ifade ettikten sonra tarihi ve kültürü bilmenin geleceği inşa bakımından çok faydalı olduğunu belirterek geçmiş dönemdeki kararları eleştirir. Kaplan, TDK'nin statü değişikliği ile devlete bağlı bir kamu kuruluşuna dönüştürülmesini de destekler.[1102]

1982 Anayasası ile kurulan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Üyesi Prof. Dr. Hamza Eroğlu'nun Tercüman gazetesine açıklamalarda bulunduğu da görülür. Söz konusu bu açıklamalar okuyucuya manşetten aktarılarak bundan sonra uydurma kelimelere yer verilmeyeceği beyanı öne çıkarılır. Eroğlu, 12 Eylül'den önce

1098 "Uydurmacılığın Kaynağı Kurutuldu", **Tercüman**, 11.09.1983, s. 1 ve 10.
1099 İbrahim Kafesoğlu, "Atatürk Kültür Yüksek Kurumu", **Tercüman**, 14.09.1983, s. 2.
1100 "Atatürk, Dilde Aşırı Özleştirmeye Karşıydı", **Tercüman**, 26.09.1983, s. 8.
1101 Rıza Ekdemir, "Türk Dili ve Anayasa", **Tercüman**, 05.10.1983, s. 2.
1102 Mehmet Kaplan, "Üniversitelerde Türkçe dersleri", **Tercüman**, 15.10.1983, s. 2.

anarşi ve terörün yalnızca ekonomik ve sosyal bunalıma sebep olmadığını, aynı zamanda millî kültür ve millî dil ile millî ideallerde de bunalımları beraberinde getirdiğini ve böylece Türk milletinin parçalanmaya çalışıldığını ifade eder.[1103] Aynı tarihli Tercüman gazetesinde Prof. Dr. Faruk Zeki Perek'in de benzer yöndeki düşünceleri içeren iki yazı kaleme aldığı görülür.[1104] Perek'in aynı başlıklı ikinci yazısının girişi de dikkatimizi çekmiştir. Yazar, burada Türk dilinin uzun asırlar boyunca önemsenmemesini eleştirir.[1105]

20 Ekim 1983 tarihli Tercüman gazetesi bu süreçteki en önemli manşetlerden birini atarak Kenan Evren'in Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu üyelerini Çankaya'da kabul ettiğini ve Atatürk'ün vasiyetini uyguladıklarını ifade ettiğini öne çıkarır. Gazetenin, haberde Evren'in bu Kurumun anayasal bir kimliğe büründüğünü ve büyük görevler üstleneceğini, Atatürk'ün vasiyeti olan TTK ve TDK'nin statüsünün bozulmadığını, başıboşluktan kurtarıldığını ve Yüksek Kurulun vereceği direktiflerle çalışmalarına devam edeceğini, İş Bankasından bu kurumlara para aktarılmaya devam edileceğini ifade ettiği görülür.[1106] Ahmet Kabaklı, bu çalışmada ele alınan dönemin kendine ait son yazısında, Yaşayan Türkçe Hareketinin bu süreçte başarılı olduğu ana fikrini işler.[1107]

[1103] *"...Türk milli varlığını yok etme gayretlerine benzer gayretler, Türk dilini dejenere ederek Türk dilinin öz güzelliğini bozarak dış mihraklarla, içerideki karşı güçlerin birleşmesi ile dilimize karşı suikastlar düzenlenmiştir. Türk dili öz güzelliğinden, yapıcı ve birleştirici gücünden mahrum edilmek istenmiştir. Gayrı ciddi ve ilmi araştırmalardan mahrum çalışmalar Türkçeyi sevilen bir dil olmaktan uzaklaştırmaya, uydurma kelimelere doğru itmeye yöneltmiştir.* ("Uydurma Kelimelere Artık Yer Yok", **Tercüman**, 18.10.1983, s. 1 ve 10.)

[1104] *"Dil gibi kutsal bir varlık, tarihte eşi görülmedik bir değişme havasına girmiş, her konuşma bilen dilde kendini yetkili ve görevli sanmış, dil yıpratılmış, bozulmuş, reform bahanesiyle en yıkıcı güçlerin etkisine açılmıştır. Genel dil saygısının yok edilerek âdeta millî bir gayretle her konuşma bilenin, istediği kuralı koymakta kendini serbest bilmesi, kontrolü imkansız bir millî anarşi yaratmıştır.* (Faruk Zeki Perek, "Türk Akademisi'ne Doğru-1", **Tercüman**, 18.10.1983, s. 2.)

[1105] *Dil millî varlığın kutsal cevheri, Türk tarihinin kaybolmuş mabedidir. Türk kalelerine yan bakamayanlar, defalarca dilini fethetmiş, yıkmış veya düşüncesizler, bu kutsal kaleyi kendiliğinden teslim etmiştir. Bu harabenin ortasında en büyükler yabancı dillere yazmış veya anlaşılmaz uydurma bir Türkçe kullanmıştır. Farâbî, İbni Sinâ, Mevlânâ ve birçok diğer büyükler, Yûnus gibi saf Türkçe kullansalar neler olmazdı? Bugünkü Türkçenin geçmişi -yazıda- yüz yılı bulmaz. Dört bin yılın hazin mirası! Hepsinin üstünde koyu koyu düşünmek gerekir. Ve bu derin, sessiz arayışın sonunda anlaşılır ki dili olağanüstü bir konu gibi ele almak ve bu alanda gerçek Türkçeyi edebileştirecek büyükler yetiştiren bir program uygulamak gerekir. Dil bir açıdan din kadar önemlidir. Bu önemin hakkını vermek daha derin anlayışa dayanan bir altyapı ile mümkün olur."* (Faruk Zeki Perek, "Türk Akademisi'ne Doğru-2", **Tercüman**, 19.10.1983, s. 2.)

[1106] "Atatürk'ün Vasiyetini Yerine Getirdik", **Tercüman**, 19.10.1983, s. 1 ve 10.

[1107] *"Nihayet Tercüman'ın 1979-1980-1981 yıllarında ilim adamlarımızla açtığı Yaşayan Türkçe mücadelesi, Türkçenin feci durumunu millete ve devlet yetkililerine duyurmayı başardı. 12 Eylül dönemi, Türkiye'nin kurtuluşu ile Türkçe'nin kurtuluşunu aynı şey olarak gören (dilde ve tarihte,*

Tercüman gazetesinde 1983'ün dil tartışmaları merkezinde son köşe yazısı ise Mukbil Özyörük tarafından yazılır. Özyörük, yazısında yeni TDK'nin öncelikli görevinin eski TDK'den Türkçeyi hangi hâl üzere teslim aldığını resmî bir belgeye bağlaması olduğunu, mal varlığı ve mâli durum açısından da benzer yolun takip edilmesi gerektiğini ve *"Türk dilinin Hasar Tespit Raporunun"* hazırlanarak telaffuz tahribinin İmla Kılavuzu'yla yapılmasından ötürü yeni bir İmla Kılavuzu'nu derhal hazırlamak gerektiğini ve bu çalışmanın çok zaman almayacağını belirtir.[1108]

Bu süreçte Cumhuriyet gazetesinin de haber ve yazılar yayımlandığı görülmüştür. Bu haberlerden ilk örnek, TDK'nin statü değişikliğine dair kanunun çıkış tarihine aittir. Cumhuriyet'in o günkü nüshasında çıkan haberde bu kanuna göre TTK ve TDK'nin yeni ihdas edilen Yüksek Kurumun bünyesine dahil edildiği, devlet ödülü niteliğinde Atatürk Uluslararası Barış Ödülü uygulamasının getirildiği, Başbakan ve bakanlar dışında Kurum organlarında görev alanların siyasi partilere, sendikalara ve kamu yararı dışında çalışan derneklere üye olamayacağı yazılır. Kurum çalışanlarının memur statüsüne geçirileceği, bunu kabul etmeyerek memuriyete geçmek istemeyenlerin kıdem tazminatlarının ödenerek Kurumla ilişiklerinin kesileceği, Kurumun Atatürk'ün manevi himayesi, Cumhurbaşkanı'nın gözetiminde Başbakanlığa bağlı olacağı ve Atatürk ilke ve devrimleri çerçevesinde milletin refahı, toplumun mutluluğu, millî kültürümüzün çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarma azmine bağlı kalacağı vurgulandıktan sonra Kurumun ilk toplantısının ve atamaların ne zaman yapılacağı bilgisi verilir.[1109]

Cumhuriyet gazetesinin ertesi günkü nüshasının ilk sayfasında TDK ve TTK'nin tüzel kişiliklerinin çıkan yasa ile sona erdiğine dair kısa bir haber yayımlanır.[1110] Aynı günkü Cumhuriyet gazetesindeki bir haber, kültür hayatımızdaki plansızlığın boyutunu göstermesi açısından önemlidir. Bu haber, daha önce Fahrettin Kerim Gökay'ın işaret ettiği konunun önemini belirtmesi açısından da üzerinde

---

Atatürk istismarcılığını önleyen) zarif bir anlayışla geldi. Daha ilk konuşmalarında 'Dilde aşırılığa kaçarak nesillerin arasını açmamak' gibi sağlam vatansever, ilme uygun görüşlerle konuşan Sayın Kenan Evren'in öncülüğünde Türk milleti başıboş dediği kurumlardan kurtarıldı…" (Ahmet Kabaklı, "Cumhuriyet Türkçesi", **Tercüman**, 27.10.1983, s. 2.)

[1108] *"Önce telaffuzu kurtaralım. Yani elde Türkçe namına ne kaldıysa evvela onun ahengini, güzelliğini, musikisini kurtaralım. Zira o güzel, nefis, enfes Türkçemiz, her iki bakımdan elden çıktı çıkıyor."* (Mukbil Özyörük, "İmla Kılavuzu ve Sözlük" **Tercüman**, 30.12.1983, s. 5.)

[1109] "MGK, Atatürk Kurumu Yasasını Kabul Etti", **Cumhuriyet**, 17.08.1983, s. 1 ve 11.

[1110] "Türk Dil ve Tarih Kurumlarının Tüzel Kişiliği Sona Erdi", **Cumhuriyet**, 18.08.1983, s. 1.

düşünülmesini gerektirmektedir. Habere göre Danışma Meclisine Osmanlı Devleti Dönemi'nden kalma defter ve kayıtların günümüz Türkçesine çevrilmesi için bir yasa tasarısı sunulduğu ifade edilir. Gazete, konuya ilişkin Başbakanlık Osmanlı Arşiv Dairesi Eski Genel Müdürü Midhat Sertoğlu'nun görüşlerine başvurarak bu işin son derece zor olduğu ana fikrini öne çıkarır.[1111]

27 Eylül 1983 tarihli Cumhuriyet gazetesinde bir gün önce kutlanan Dil Bayramı etkinlikleri hakkında bilgi verildiği[1112] ve Ömer Asım Aksoy'un kapanışta söylediği *"Son dil bayramınız kutlu olsun"* sözünün başlık olarak öne çıkarıldığı ve Jülide Gülizar adlı muhabirin bir haber-yorumunun yayımlandığı görülür. Haber oldukça duygusal ve bir o kadar da hayal kırıklığı barındıran bir dille yazılmıştır.[1113] Bu haber, aslında 50 yıllık, gerek ilmî gerek politik veçhesi de olan dil tartışmalarının bitişinin göstergesi olmuştur.

09.10.1983 tarihli yazısında İsmail Ulçugür, Mehmet Kaplan'ın daha önce dil devriminin yanında olduğunu ifade eder. Yazar, Kaplan'ın 26 Eylül 1941 tarihinde Dil Bayramı vesilesiyle Vatan gazetesinde yazdığı bir yazısından yola çıkarak 1983'e gelindiğinde niçin saf değiştirdiğini sorar. Akabinde Mehmet Kaplan'ın Atatürk'ün dilini [(Nutuk'un orijinal dili kastediliyor.) F.D.] öğretmek hususundaki teklifini onun kırk iki yıl önceki bir yazısının dilinden ve o dönemlerde savundukları ve söyledikleri çerçevesinde eleştirerek TDK'nin yayınları arasında bulunan *"Söylev"*in çok satılmasının nedenleri hakkında düşünülmesi gerektiğini ifade eder.[1114]

14 Ekim 1983 tarihli Cumhuriyet gazetesinde ise Kamu Yönetimi Uzmanı olan

---

[1111] *"Osmanlı arşiv belgelerinin sayısı 100 milyon kadardır. Bu kadar belgeyi ne zamanda kim Türkçeleştirilecek, nasıl çevirecek? Bu kadar uzman nereden bulunacak? Bu belgeler Osmanlı paleografyasının çeşitli türleri ile yazılmıştır. Okunması tamamen ihtisas işidir. Bunları bugün Türkiye'de doğru okuyacak 20-25 kişi vardır. Bazı türlerin uzmanları bir iki kişidir. Bu kadro günde 5 vesika çevirse bu iş yıllar sürer. Bu tamamen lüzumsuzdur. Çünkü bunlardan faydalanacak kişiler çevirilerine itibar etmez, aslını ister haklı olarak. Çeviren bir hata yapmış olabilir. Bu hukuki ve siyasi bir vazifedir. Çevirenin yaptığı bir hata yüzünden büyük haklar kaybolabilir. Onun için daima orijinali muteberdir. Ayrıca Osmanlı ve Türk tarihi ile ilgili bilim adamları da bu yazıların orijinallerini okuyabilecek durumdadırlar. Bunun için çevrilmesi işi hem imkansız hem de faydasızdır."* ("Osmanlı Belgelerini Günümüz Türkçesine Çevirmek Olanaksız", **Cumhuriyet**, 18.08.1983, s. 4.)

[1112] "Dil Bayramı'nın 51. Yılı Ankara'da Kutlandı", **Cumhuriyet**, 27.09.1983, s. 11-12.

[1113] Jülide Gülizar, "Son Dil Bayramınız Kutlu Olsun", **Cumhuriyet**, 27.09.1983, s. 12.

[1114] *"...Bu yazıda geçen 'tebcil, hadise, cet, intikal, izah, cemiyet, tecrübe, netice, itham, icap, vuku, ideal, his, suret, şekil, ifade…' gibi sözcükler kullanımdayken Türkçenin olgunluğa erdiği söylenemezdi. Sanırım Sayın Profesör, bu sözcüklerin bugün Türkçelerini yeğlemektedir. Çünkü dilimiz 1941'den 1983'e doğru git gide olgunlaşmıştır. Bunda Sayın Profesörün, her ne denli karşısındaysa da kendiliğinden ayrımına varmaksızın uyduğu özleştirme akımının payı çok büyüktür."* (İsmail Ulçugür, "Dil'de Gerileyenler", **Cumhuriyet**, 09.10.1983, s. 2.)

Hüseyin Kılıç isimli yazarın 2876 Sayılı Kanun'la ilgili teknik incelemesinin yayımlandığı görülür. Bu yazıda yasadaki Türkçe oranının yüzde 76 olduğuna dikkat çekilir ve yazarın buna bağlı olarak yaptığı değerlendirmeler yer alır. Anayasa'daki *"defa, daimi, fikrî, ihtiyaç, koordinasyon, millî, sebep, şart, şeref, tesbit, inkılap, tecrübe"* gibi kelimelerin kullanılmasını eleştiren[1115] Kılıç, yazısının sonunda Anayasa Hazırlama Komisyonunun yasal olmayan bir tutum sergilediğini ima eder.[1116]

Tercüman gazetesinin yukarıda belirtiğimiz ilgili nüshasında olduğu gibi Kenan Evren'in Yüksek Kurum Üyelerini kabulü ve burada dile getirdikleri Cumhuriyet gazetesinde de yer alır.[1117] Cumhuriyet gazetesinin ayrıca Ali Püsküllüoğlu'nun kendine son gelişmelerle ilgili sorulan soruya verdiği cevabı sayfalarına taşıdığı da görülür.[1118]

1983'ün son ayının hemen başlarında Oktay Akbal'ın da bir yazı kaleme alarak MEB'in Tahir Nejat Gencan ve diğer bazı yazarların kaleme aldığı dil bilgisi kitaplarının, uydurma olarak nitelenen kelimelerin kullanılmasından ötürü okullarda okutulmayacağı kararı aldığına dair haberlerin dolaştığını, ancak bakan ya da yetkililerden bir açıklama gelmeden buna inanmak istemediğini ifade ettikten sonra günümüz Türkçesiyle ilgili düşüncelerini yazar. Gençlerin, yazarların, gazetecilerin Osmanlıca kelimelerin hiçbirini kullanmadıklarını, Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in söylev ve demeçlerini içeren kitabı incelediğinde Evren'in de öz Türkçe ürünü kelimeleri yeğlediğini gördüğünü, Başbakan Ulusu'nun da pek çok öz Türkçe kelime kullandığını ifade ederek böylece öz Türkçenin devlet kademesinden destek gördüğünü savunur.[1119]

Bu haber ve yazılara bakıldığında her iki tarafın da devlet erkinin kendi yanında

---

1115 *"...yasa dilinin Türkçenin özleşmesine karşı çıkanların değil, dil konusunda daha ılımlı davranan yazarlarımızın dillerine yakın olduğu gözlemlenebilir."* (Hüseyin Kılıç, "Yasanın Amacı", **Cumhuriyet**, 14.10.1983, s. 2.)

1116 *"Yasanın amacı Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe eriştirmek olduğuna göre, Türkçenin özleştirilmesine karşı olanlar, öyle sanırız ki kendiliklerinden yasa amacının dışına düşmektedirler."* (Kılıç, **A.y.**)

1117 "Evren: Yeni Dil Yüksek Kurumu Büyük Hizmetler Görecek", **Cumhuriyet**, 20.10.1983, s. 12.

1118 *"Bir kez daha söylemek gerekli: Dilimiz çağlar boyu gelişmesini düşünerek, denilebilir ki en olgun en yetkin durumundadır. Öteki lehçeler içinde Türkiye Türkçesi gelişmiştir. Çağdaş düşünceyi anlatmada, geçmişten çok daha iyidir. Bundan daha geriye gideceği düşünülemez zorlansa da. Onun için, Türkçemizin geleceğinden kaygılanmaya gerek yoktur. Yazarlarımız var oldukça, dilimizin daha da yetkinleşeceğini biliyorum."* ("Türkçemizin Geleceğinden Kaygılanmaya Gerek Yoktur", **Cumhuriyet**, 24.10.1983, s. 4.)

1119 Oktay Akbal, "Sorun mu Mesele mi?", **Cumhuriyet**, 03.12.1983, s. 2.

olduklarını ısrarla savunmaları, yetkiyi, yetke gücünü elinde tutan devlet erkinden alma çabalarının yansımasıdır. Ayrıca bu son dönemde de her iki taraf da devleti karşısına almak istememiş ve varlığını bir şekilde sürdürme çabasında olmuştur. Yaşayan Türkçe Hareketi, TDK'nin statüsünün değiştirilmesinden memnunken Kurum taraftarları beklemedikleri bu yapı değişikliğinden hiçbir zaman memnun olmamışlardır.[1120]

Zeynep Korkmaz'ın ise TDK'nin statüsünün değiştirilmesini desteklediği görülür.[1121] Korkmaz, TDK'nin statüsünün değiştirilmesini Atatürk'e ihanet olarak yorumlayan eski yönetime karşı çıkarak Kurumun ilk kez yapısal bir değişiklikten geçmediğini ve bir kapatmanın söz konusu olmadığını ve Atatürk'ün arzu ettiği şekilde bir dil akademisi durumuna getirildiğini ifade eder. Prof. Dr. Mertol Tulum da aynı fikri taşımaktadır.[1122] Ahmet Bican Ercilasun da kapatılmanın söz konusu olmadığını, Kurumun anayasal bir kuruluş olarak yeniden yapılandırıldığını ve yaptığı çalışmalarla dimdik ayakta durduğunu yazarak Atatürk'ün vasiyetine asla ihanet edilmediğini ifade etmiştir.[1123]

[1120] *"Atatürk'ün 12 Temmuz 1932'de kurduğu, Türk Dil Kurumu, Kenan Evren Paşa tarafından 17 Ağustos 1983'te, yasalara ve Atatürk'ün kalıtına bağışlama amacına aykırı olarak kapatılıp Başbakanlığa bağlı 'Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (AKDTYK) bünyesinde bir devlet kuruluşuna dönüştürülür."* (Velidedeoğlu, **A.e**, s. 12.)

[1121] *"12 Eylül harekâtından sonra dil konusu ve Türk Dil Kurumu o günün devlet yönetimince, zaman içindeki bütün akış ve gelişmeleri süzgeçten geçiren bir değerlendirmeye alınmıştır. Daha sonra 1982 yılında. Türk Dil Kurumu, halk oyu ile kabul edilen Anayasa'nın 134. maddesi uyarınca yeni bir düzenlemeden geçirilmiştir... Böylece Atatürk'ün 1936 yılının Türkiye Büyük Millet Meclisini açış konuşmalarında dile getirdiği isteğe uygun olarak akademik bir yapıya kavuşturulmuştur. Böylece bir düzenlemeden geçirilen Türk Dil Kurumu 18 yıldır gerek dil devrimi alanındaki gerek bilimsel alandaki çalışmalarını bütün dinamizmi ile yürütegelmekte ve yüz ağartan yayınlar yapmaktadır."* (Korkmaz, **a.g.m.**, s. 557-558.)

[1122] *"Kurum, Atatürk'ün vasiyetine uygun olarak ilmî hüviyetli bir kamu kuruluşu hâline getirildi."* (Mertol Tulum, "Ne Dediler, Ne Yaptılar?", **Dil Tartışmalarında Gerçekler I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990, s. 23.)

[1123] Ahmet Bican Ercilasun, "Türk Dil Kurumu ve Dil Konusunda Tartışmalar", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Nisan-1999, s. 259.

SONUÇ

Tanzimat Fermanı'nın yayımlanmasıyla beraber resmen başlayan Tanzimat Dönemi'nde, birçok alanda olduğu gibi dil alanında da tartışmalar olduğu müşahede edilmiştir. Geniş bir müktesebat oluşturan bu tartışmaların en belirgin sonucu, durum tespiti yapmak ve sorunlara çareler aramak olmuştur. Başka bir ifadeyle bu dönem, icraat dönemi değil, fikriyat dönemidir.

Sanayi Devrimi sonrasında ilerlemeye başlayan Batı'nın, belirgin üstünlüğü, Osmanlı aydınlarınca bu yıllarda yoğun biçimde hissedilmiştir. Osmanlı aydınları, yeniden şekillenen dünyada, Osmanlı Devleti'nin varlığını devam ettirebilmesi ve toplumsal dönüşümün meydana gelebilmesi için çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir. Aydınlar, toplumun bağlı olduğu medeniyetin telakkilerini, Batılı tarzlarla meczederek dönüştürmeye gayret etmişlerdir. Ancak bu gayretler yıkma veya kökten değiştirme şeklinde değil, ıslah kavramıyla tanımlanmıştır.

Tanzimat Dönemi'nde dilde sadeleşme örneklerinin, alfabede ıslah çalışmalarının ve matbuatta basım işlerine yönelik elde edilen bazı kolaylıkların görülmesi dışında uygulamaya yönelik fiilî bir hareketlilik görülmez. Bu dönem nihayetinde dil ve alfabe alanlarında da modern anlamda ilk tartışmaların başlatıcısı olmuştur. Bu tartışmalar, yukarıda değinildiği üzere ıslah fikri çerçevesinde sosyolojik ve ilmî temelli yapılmıştır.

Meşrutiyet Dönemi, üç büyük ve farklı hareketin tesirinde yapılan tartışmalarla şekillenmiştir. Bu noktada, Batılı sanat zevki ön planda olsa da dilde tam zıttı olarak daha muhafazakâr olan Servet-i Fünûn Hareketi dikkatimizi çekmiştir. Bu yönüyle Tanzimat Dönemi'nde dilde ıslah dahil hiçbir müdahaleyi kabul etmeyen düşüncenin Meşrutiyet Dönemi'ndeki temsilcisi olmuşlar ve klasik tutumu benimsemişlerdir. Servet-i Fünûn'a bağlı dönem aydınları, Batı tarzını klasik dönem dil anlayışıyla izah etmeye gayret göstererek yeni bir söylem dili geliştirmişler ve böylece kendi bakış açıları çerçevesinde yoğun anlamda ilk icraatların yürütücüsü olmuşlardır.

Bu dönemde dikkat çeken diğer bir yapılanma Türk Derneği (TD) olarak teşekkül etmiştir. TD, bünyesinde Türkler dışında milletlerden üyeleri de bulunan ve

bu anlamda bir *koalisyonu*[1124] andıran bir dernek olmuştur. TD, Tanzimat Dönemi'nde Orta Asya Türk lehçelerinden kelime teklifleri yapan kesimin bu dönemde devamı niteliğindedir. Dolayısıyla dernek üyeleri, değişen şartlarda görülen aksaklıkların çaresini Batı'da aramamış, daha milliyetçi bir tutum geliştirmiştir. Bu bağlamda Türklerin bilinen ilk coğrafi ve kültürel kaynağı olan Orta Asya merkezli yazılı ve sözlü ürünlerde çeşitli çareler aranmıştır. Bu durum en azından dil alanında bu şekilde cereyan etmiştir. Ancak bu teşekkül, kısa zaman sonra dağılarak etkisini yitirmiştir. Bu sonucun meydana gelmesi, kavram kargaşası sebebiyle sadeleşmeyi tasfiye olarak tanımlamaları ve örgütlü ilk hareket olduğu ifade edilse de hemen her üyenin bireysel beyanatları sebebiyle tüm itirazların bu teşekküle hamledilmesinden kaynaklanmıştır. Türk Dil Kurumu (TDK)'nun *"büyük atası"*[1125] bu teşekkül, dil ve diğer sahalarda yapabileceği çok işler varken teşekkül içinde mevcut olan *"koalisyonu,"* teşekkül dışında ise, şimdiki tabirle, medyatik algıyı yönetmeyi başaramadığından ömrü kısa olmuştur.

1910 yılında kurumsallaşan ve daha ölçülü dil teklifleri ile dikkatimizi celbeden Yeni Lisan Hareketi (YLH), bu iki harekete mesafeli durmuştur. Hareket, Tanzimat Dönemi'ndeki dilde sadeleştirme ve alfabede ıslahı savunan kesimin Meşrutiyet Dönemi'nde devamı niteliğini taşımıştır. Bazı yönleriyle muhafazakâr bazı yönleriyle çağdaş tutumlar sergileyen bu hareket, Türkçeleşmiş her kelimenin kabulünü benimsemiş, Türkçedeki yabancı dillerin gramer yapılarını ise tasfiyeye yoğunlaşmıştır. Hareket, yerleşik dil tutumlarına müdahale etmeyerek bu alandaki değişimi hayatın tabii akışına bırakma fikrinde olmuştur.

YLH, Selanik merkezli bir hareket olmasından ötürü Batı düşünce tarzına aşinadır. Ancak mensubiyet noktasında Batı'ya koşulsuz bir bağlılık duygusu sergilememişlerdir. Hareket, kendi tarzını, geçmişe bir çeşit "isyan" duygusuyla yaklaşarak, Orta Asyacı, Batıcı ya da Doğucu perspektifle değil, Osmanlının yönetim merkezini esas alarak geliştirmiştir. Söz misali, dilde İstanbul ağzını merkez almaları bu durumun yansıması olmuştur. Arnavutların Latin tabanlı harflere geçişini, Hristiyan

---

[1124] Bu tanımlama Erol Köroğlu'na aittir. (Bk. Erol Köroğlu, **Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918 Propagandadan Millî Kimlik İnşasına**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 107.)

[1125] Bu tanımlama, Nazım H. Polat'a aittir. (Bk. "Türk Dil Kurumunun Büyük Atası Türk Derneği ve Dergisi Hakkında Notlar", **Türk Dili**- Haziran-2020, S. 822, s. 22.)

harflerinin kabulü olarak nitelemeleri, hareketin muhafazakâr yönüne örnektir. Dolayısıyla bu hareket, değişimde sınırlı, ıslahta kararlı bir duruş sergilemiştir. Nihayetinde YLH, Meşrutiyet Dönemi'nde farklı, kendine has görüş ve önerileriyle dikkatleri üzerinde toplamıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde alfabe değişikliği Batı ile kurulması planlanan yakınlığın anahtarı olarak görülmüştür. Diğer dil kararlarında da süreç modernliğin kaynağı olarak görülen Batıcılık zemininde ilerlemiştir. Dolayısıyla bu dönemde dil tartışmaları, dil bilimi kaygılarından çok medeniyet mülahazası çerçevesinde politik zeminde cereyan etmiştir. Eğitimin modernleştirilmesi bağlamında Arapça ve Farsça öğretiminin kaldırılması, bu dillerin bünyesinde Doğu medeniyetini barındırmasından kaynaklanmıştır. Böylece dilin özleştirilmesi kararlarının ilk uygulama sahalarından biri olarak eğitim kurumları öne çıkarılmıştır. Okutulacak dersler ve ders müfredatları da bu çerçevede şekillenmiştir. Arapça-Farsça öğretimi, dilin özleştirilmesi çalışmalarında olduğu kadar ülkenin insan kaynaklarını Batı kaynaklı felsefi temellerle şekillendirme yolunda engel olarak görülmüştür. Zira Erken Cumhuriyet Dönemi'nde dil ve Batı perspektifli ulusçuluk politikaları çerçevesinde nesil yetiştirme hedefi ayrılmaz iki parça olmuştur.

Yeni yönetim, 1923-1928 arası yıllarda yaptığı hazırlıklarla yetkeyi tam olarak kendinde toplamayı hedeflemiş, Bernard Lewis'in ifadesiyle 1927 yılından itibaren kazanılan güçle muhaliflerin umudu her alanda kırılmıştır. Yapılan bu hazırlıklar, neticede 1928-1938 arası yıllarda tavizsiz kararlar ve uygulamalar ile hayata geçirilmiştir. Ancak bir medeniyet değişikliği çerçevesinde ve politik gerekçelerle yapılan müdahalelere toplum mesafeli yaklaşmış, bu durum istatistiklere de yansımıştır. Millet mekteplerinin sonuçları bu yansımanın ürünü olmuştur.

Bu yıllarda Türkçeye yapılan müdahalelere bakıldığında planlamaların dalgalı bir seyir çizdiği de görülmüştür. Sürecin sonlarına doğru Atatürk'ün ifadesine göre dil *"çıkmaza saplanmaya"* başlayınca orta yol bulma gayretleri ön plana çıkmıştır. Güneş-Dil Teorisi merkeze alınarak Türkçenin tüm dillerin kaynağı olduğu iddiası öne sürülünce bu dönemin son iki yılı, kendinden önceki yıllarda alınan kararları neredeyse unutturacak düzeye erişmiştir. Bu iddiaları ispat çabaları sebebiyle dil tartışmalarında seyir farklı bir hâl almış ve seyrin kontrolü kaybedilmiştir. Bu dönemin bütününe

bakıldığında ilmî açıdan daha tutarlı olmasına rağmen muhalif söylemlerin kararlara etkisi sınırlı düzeyde kalmıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin ikinci diliminde de medeniyet dairesi değiştirmede kararlı olan yönetici irade, zamana karşı yarıştığını düşünmüştür. Ayrıca bir toplumun değişikliğe giderken geçirmesi gereken süreleri ve tabii aşamaları da kayıp zaman olarak değerlendirmiştir. Bu dönemin müfredatını hazırlayanlar özellikle tercüme yoluyla ve okulların yanı sıra dönemin gönüllü toplum kuruluşlarıyla da birlikte hareket ederek hızlı ve yoğun bir kültür aktarma/aşılama ameliyesini gerçekleştirmişlerdir.

Bu dönemde öne çıkan anlayış, İkinci Dünya Savaşı'nın da etkisiyle hümanist anlayış olmuştur. Etiketin başında Türk ibaresinin kullanılmasıyla oluşturulan *Türk hümanizmi* tanımlaması, bu dönemin milliyetçi bakışının Batı tarzıyla şekillendirilmesini ifade etmesi açısından dikkat çeken bir "absorbe" biçimi olmuştur. Zira oluşabilecek toplumsal tepki bu yolla etkisiz hâle getirilmeye çalışılmıştır.

Türk milliyetçileri ve dil politikalarına muhalif olanlar, yönetici irade ve taraftarlarının hakiki anlamda milliyetçi olmadıklarını, politik yaklaşım sergilediklerini ifade etmişlerdir. Muhalifler, Batı medeniyeti dairesine girme yolunda terimler için Latinceden yapılan teklifler üzerinde eleştirilerini yoğunlaştırmışlardır. Haddizatında Latince terim teklifleri ve bu tekliflerin değişik sahalarda hayata geçirilmesi, daha sonraki yıllarda genişleyerek "Batı kaynaklı yabancı dillerin boyunduruğu"na zemin hazırlamıştır. Günümüzde, özellikle pozitif bilimler sahasında Latincenin hâkimiyeti azımsanamayacak düzeydedir.

1940-1950 arasındaki yıllarda hükûmetin gerek yayın gerekse dil politikalarına karşı olanlara cezalar tatbik etmesi, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin ilk devresi olan 1923-1938 yılları ile arasındaki farklardan biri olmuştur. Bu dönemde cezalandırma yolunun tercihi, dil tartışmalarında yeni bir dönemin idrak edilmesini beraberinde getirmiştir. Ancak çok partili hayatın ilk yılı olan 1946'daki seçim sonuçlarına bakıldığında; toplumun, hükûmetin bu uygulamalarını onaylamadığı anlaşılmaktadır.

Bütün bu gelişmeler meydana gelirken TDK, resmî görüşün sözcüsü olarak hareket etmeyi ve daha sonraki yıllarda bu tutumunun getirdiği katı bakışla vesayetin de sözcüsü konumunda olmayı tercih etmiştir. Ancak taraftarları kadar muhalifleri de bu sebeple artış göstermiştir. Bu yılların dil politikalarına karşı, 1948 yılında

Muallimler Birliğinin düzenlediği ilk dil kongresine yansıyan muhalif tutum, bu gelişmelerle de düşünülerek analiz edildiğinde rahatsızlığın boyutu daha net görülebilmektedir. TDK, Muallimler Birliğinin 1948 yılında düzenlediği Birinci Dil Kongresinin ortaya çıkardığı yeni durumu, 1949'da tertip ettikleri Altıncı Türk Dil Kurultayında muhaliflerine komisyonlarda görev ve genel oturumlarda söz vererek yumuşatmaya çalışmıştır. Dolayısıyla bu kurultay bu devrede yapılan dördüncü ve beşinci kurultaylardan daha çok ses getirmiştir. Ancak, içinde dil politikalarının da olduğu genel toplumsal rahatsızlık hâli, nihai olarak 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan genel seçimlere o dönemdeki yönetim erkinin arzulamadığı bir şekilde yansımıştır. Bu sonuç, TDK açısından *zirveden*[1126] düşmek anlamına gelmekteydi. Zira TDK bu yıllarda devlet kurumu gibi muamele görmüştür.

1950-1960 arası yıllar TDK açısından oldukça zorlu bir on yıl ihtiva etmiştir. DP, o yıllarda Kurumun doğal başkanlığını da yürüten Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri kanalıyla TDK'yi kontrol altına almaya çalışmış, ancak Olağanüstü Türk Dil Kurultayında arzu etmediği bir yönetim listesi seçimleri kazanınca devletin maddi ve manevi tüm desteklerini geri çekerek Kurumu *"kendi hâline"*[1127] bırakmıştır. Ancak kendi hâline bırakmak, serbest bırakmak anlamını da taşımamıştır. Zira DP için TDK bilimsel nitelik taşıyan bir teşekkül değil, siyasi bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla Kurumun aldığı ve uygulatmaya çalıştığı dil kararları DP tarafından bilimsel tutumun bir yansıması değil, siyasi tutumun bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Böylece eğitim dünyasına yansımasına bakıldığında okullarda TDK çıkışlı hiçbir yayına izin verilmemesi sonucu da ortaya çıkmıştır. Siyasi dünyaya yansıyan en büyük değişiklik ise Anayasa'dan Teşkilat-ı Esasiye'ye dönüştür. Bu dönüş TDK ve özleştirme taraftarları açısından büyük bir depremdir. Bu depremin izlerini Yedinci Türk Dil Kurultayının tutanaklarından sürmek mümkün olmuştur. Üyelerin rahatsızlığını ifade etmelerine rağmen Kurum Başkanı Hakkı Tarık Us'un açılış konuşmasında Teşkilat-ı Esasiye'ye dönüşü halka duyulan saygının gereği olarak nitelemesi ise

[1126] Geoffrey Lewis, TDK'nin 1932-1950 arası yıllarda zirvede olduğunu belirtir. (Bk. Geoffrey Lewis, **Trajik Başarı**, Çev. Mehmet Fatih Uslu, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2004, s. 213.)

[1127] Dönemin Milli Eğitim Bakanı, İleri, TDK'ye aktarılan hazine tahsisatının kesilmesi kararına yönelik yapılan görüşmelerde bu ifadeyi kullanmıştır. (Bk. **TBMM Tutanak Dergisi**, Sıra: 7, C. 5, Birleşim: 50, 24.02.1951, s. 724-726.)

idareimaslahatın bir örneğidir. Zira TDK yönetimi, muhtemel bir kapatılmadan endişe duymuştur. Bakanlıkların vekaletlere dönüşü, aslında devlet dairesinde bu yıllarda dil zihniyetinin de dönüşümü anlamını taşımış, bu da TDK ve özleştirme taraftarları için başka bir sarsıntı kaynağı olmuştur. O hâlde devlete etki edebilme anlamında bu yıllarda gerçekten de *"zirve"*den savrulan bir TDK'den söz etmek mümkündür. TDK'nin bu yıllarda özleştirme kavramını kullanmayarak daha ziyade sadeleştirme kavramını öne çıkardığı görülmektedir. Kaldı ki Sade Türkçe Kılavuzu adlı yayın da bunun işaretidir.[1128] Dolayısıyla TDK, bu yıllarda kendi hâline bırakılmışsa da DP'den gördüğü baskıdan ötürü kendini serbest de hissetmemiş ve söylemlerini yeni duruma göre geliştirmiştir. DP'nin yayın organı olan Zafer gazetesinde Kurumun zimmetine para geçirdiği haberi ve TDK'yi köşeye sıkıştıran köşe yazıları dikkatimizi çekmiştir. Ancak TDK'nin karşılaştığı bu tavrın muharrik gücü, özellikle 1940-1950 arasında dil alanındaki karar ve uygulamaların Kurum muhaliflerinde oluşturduğu olumsuz etkiyle sıkı sıkıya ilişkilidir. 1948 Muallimler Birliği Dil Kongresinde yaşananlar da bu olumsuz etkinin açığa çıkmasının resmidir.

Bu dönemde yapılan kurultaylara bakıldığında Olağanüstü Türk Dil Kurultayı yedinci ve sekizinci kurultaylara göre farklılıklar arz eder. Olağanüstü Türk Dil Kurultayında DP'nin sathımailine girmemek üzere alınan kararlar ki tüzük değişikliği bu kararların en belirgin olanıdır ve yer yer DP'ye karşı kullanılan tehdit dili dikkatimizi çekmiştir. TDK'nin DP'ye karşı geliştirdiği bu davranış politik tavrının neticesidir. Diğer iki kurultayda ise DP'nin *"kendi hâline"* bırakmayı yeğlediği Kurumun, "kabuğuna çekilerek" idareimaslahatı tercih ettiği görülmektedir ki yukarıda da belirtildiği üzere bu yıllarda özleştirme teriminin hiç kullanılmayarak sade Türkçe teriminin öne çıkarılması bu duruma bir örnektir. Verilebilecek başka bir örnek ise bu dönemin son iki kurultayında Kurum Başkanı düzeyinde uydurmacılığın kesin bir dille reddedilişidir. Ancak bu ret, ilkesel bir tercih olmaktan çok, bu dönemin siyasi gerçekleriyle ilişkilidir. Dolayısıyla Kurum yönetimi, ülkenin mevcut yönetim erki ile karşı karşıya gelmemeye özen göstermiştir.

Sonuç itibarıyla 1950-1960 arası yıllar, kurultaylara da yansıdığı üzere TDK'nin varoluşsal anlamda ciddi sorunlar yaşadığı, devlet diline hiçbir etkisinin

[1128] Bu tespit Uriel Heyd'e aittir. (Akt. Geoffrey Lewis, **A.e**, s. 218-219.)

görülmediği Kurum açısından zorlu yıllardır. Kurumun kapatılmasının ya da akademileştirilmesinin gerçekleşmemesi Kurum yönetiminin idareimaslahattaki başarısıdır.

1960-1970 ve 1970-1980 arası uzun dönemde 27 Mayıs darbesinin açtığı geniş alanla TDK, dolayısıyla özleştirme hareketi, tekrar eski konumuna gelmiş ve devletin dilini belirleme gücünü yeniden edinmiştir. Söz gelimi TDK'nin benimsediği ve öz Türkçe olarak ifadesini bulan dilin, devletin en üst düzeydeki yazılı ve bağlayıcı metni olan, 1961 yılından itibaren de yaklaşık yirmi yıl yürürlükte kalan Anayasa'ya hâkim olması için büyük gayret gösterilmiştir. TDK, bu gayretinde kendi açısından olumlu sonuçlar elde etmiştir. Teşkilat-ı Esasiye'nin kaldırılıp tekrar Anayasa'ya dönüşteki üst düzey çabalar, TDK'nin Anayasa'nın dilini belirlemede başrol alması, dönemin devlet yönetim erkinin TDK'ye iadeiitibarı anlamına da gelmektedir. Ayrıca TDK'nin etkisiyle çeşitli genelgeler yayımlanması, kullanılacak resmî dile ilişkin özleştirme merkezli yazışmalar yapılması, okullarda *"Arı Dili Yayma"* adı altında eğitsel kol çalışmaları yürütülmesine dönük resmî talimatlar, hatta valilerin ve kaymakamların bizzat özleştirme faaliyetlerini takip etmeleri ve kontrol mekanizması olarak görevlendirilmeleri, TDK'nin bu dönemde devlet yönetimine olan yoğun etkilerinin ve kazandığı yeni itibarın bir tezahürüdür. TDK, 27 Mayıs darbesinin ilk zamanlarında başlayan süreçte dönemin resmî makamlarının dil alanında otorite kabul ettiği bir kurumdur ve bu durum, Kurum muhaliflerini rahatsız etmiştir. Bununla beraber TDK'nin, 1961 seçimlerinden sonra bu etkisini bir miktar, 1965 seçimlerinden sonra ise gözle görülür biçimde yitirdiği görülür. O hâlde TDK'nin, vesayet unsuru bürokrasinin etkili olduğu dönemlerde rağbet gördüğü, yönetim muhafazakâr siyasetçilere geçince bu rağbetini yitirdiği sonucuna ulaşmak mümkündür. Ancak AP yönetimi, özellikle dil akademisine dönüştürmeyi çok istese de TDK'yi etkisizleştirmeyi ve akademiye dönüştürmeyi başaramamıştır. Bir başka ifadeyle AP'nin Kurum üzerinde DP kadar etkili olamadığı anlaşılmaktadır. Bu durum, Yassıada sürecinin siyasette bıraktığı travmanın dil alanına yansımasıdır. AP yöneticileri, böylesi bir sürece muhatap olmak istemediklerinden TDK ile DP'nin girdiği yoğunlukta bir mücadeleye girememiştir. Dolayısıyla TDK 1932-1950 zirvesini tam anlamıyla yakalayamasa da bu yıllarda varoluşsal anlamda güvenli bir noktaya tekrar ulaşabilmiş, hatta bunun da ötesine geçebilmiştir. Bununla beraber

TDK, politik bir yapılanmanın işaretlerini de bu yıllarda vermeye başlar. TDK'nin TRT ve MEB üzerindeki etkisi bu anlamda ilk işaretler olmuştur.[1129] TDK'nin, bu yılları, DP dönemiyle hesaplaşma olarak görmüş olması Kurumun yukarıda belirtilen politik kimliğe doğru gidişinin işaretlerinden sayılabilir. Ayrıca Dokuzuncu Türk Dil Kurultayında yapılan ihraçlar ve ezanın Türkçeleştirilmesine yönelik önergenin kurultayda kabulü de bu işaretlerdendir. O hâlde TDK, bilinen anlamda bir dernek olmaktan çok darbe sonrası planlanan devlet yapılanmasında bir vesayet organı olmayı bilinçli olarak tercih etmiş ve bunu resmî görev olarak addetmiştir.

Bu dönemde yapılan dokuzuncu, onuncu, on birinci ve on ikinci kurultayların genel görünümüne bakıldığında Dokuzuncu Türk Dil Kurultayında DP'nin dile ilişkin kararlarının sert bir üslupla silinmeye çalışıldığı ve Kurumun tekrar eski statüsüne dönüşünün sinyallerinin verildiği görülmüştür. Diğer üç kurultay ise Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı kadar ilgi çekmemiş, ancak yönetim planında alınan kararlar, Kurumun politik tavrını tezahür ettiren nitelikler de taşımıştır. Bu üç kurultay içinde ise ana akıma bağlı üyelerin her anlamda hâkimiyet kurma ve politik tavrı öne çıkararak vesayet organı olduğunu göstermeye yönelik çabaları dikkatimizi celbetmiştir. Bu çabaların dikkatimizi en çok çeken örneği, 1966 yılında yapılan On Birinci Türk Dil Kurultayında, Kurultay Başkanlığı için dil işleri ile hiçbir ilgisi olmayan Yassıada mahkemesi başkanı Salim Başol'un teklif edilmesi olmuştur. Kurumun ana akım üyeleri, bu tekliflerini hayata geçirememiş olsa da 1965 seçimlerinde %52,9 oy alan AP iktidarına ve Kurum muhaliflerine kurultayın en başında gözdağı vermeye çalışmıştır.

TDK taraftarlarının basındaki temsilcilerinden aynı zamanda Kurum üyesi Oktay Akbal'ın Dokuzuncu Türk Dil Kurultayında, Kurumdan üye atılmasını övgüyle karşılaması derin hesaplaşmaların basına olan yansıması olmuştur. Buna mukabil TDK muhalifliği ile bilinen ve kendi kurduğu gazetede yazar olsa da bu konuda ters düştüğü Oktay Akbal'ın üye atılmalarıyla ilgili sert üsluplu yazısına karşı cevap yazmayan Ahmet Emin Yalman'ın bu tutumu, 27 Mayıs darbesi sonrası dönemin ağır atmosferini göstermesi bakımından mühimdir.

[1129] Öyle ki devlet radyosunda bir milletvekilinin beyanatı bile TDK ürünü kelimelere aktarılarak servis edilmekteydi. (Bu konuda bk. **Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi**, 60. Birleşim, 16.05.1967, C. 40, s. 239-240.)

Muallimler Birliğinin, bir kez daha devreye girerek 1968 yılında bir dil kongresi daha düzenlemesi; TDK'nin politik yaklaşımlarının etkisizleştirilememesi ve AP'nin TDK'yi kontrol altında tutamamasının neticesinde TDK'ye karşı ikinci bir planlı-programlı muhafazakâr harekattır. Kurum muhalifleri, 1950 öncesinde olduğu gibi siyasi çevrelerden ve dolayısıyla dönemin iktidar erkinden beklediği müdahaleyi göremeyince yeni bir eylem planı olarak kongre toplama yolunu tercih etmiştir. Zira TDK'nin düzenlediği kurultayların tutanaklarından anlaşıldığına göre üyeleri arasında bulunan bürokrat kesim, devlet kademelerindeki görevlerinde kendi etki sahalarında, dil tercihlerinin belirlenmesinde TDK'nin temsilcileri olmuşlardır. Ana akım medya mensuplarının da desteğiyle yirmi yıllık dönemin ilk yarısı, toplumsal açıdan tartışmaya açık olsa da kamusal açıdan TDK'nin üstünlük kazandığı yıllar olarak değerlendirilebilir. Yine de Muallimler Birliğinin düzenlediği kongrenin çok ses getirdiği ve TDK yönetimini oldukça rahatsız ettiği, On İkinci Türk Dil Kurultayının tutanaklarına kuvvetle yansımasından anlaşılmaktadır. Bu rahatsızlığın temelinde de TDK'de 1950-1960 arası oluşan travmanın etkisi belirleyici olmuştur. Zira 1948'te yapılan kongrenin iki yıl sonrasında DP'nin iktidara gelmesiyle TDK, pasifize edilmişti ve karşısında planlı ve organize bir güçle çıkılması, TDK'yi rahatsız etmeye yetmekteydi. Dolayısıyla gerek Kurumun ve taraftarlarının gerekse muhaliflerinin tavırlarını belirleyen amiller, kurumsal düzeyde yaşadıkları travmalarda aranmalıdır.

70'li yıllar bir bütün hâlinde ve geçmiş dönemlerle kıyaslanarak ele alındığında, politik görüşlerin hayatın her safhasında yer aldığı, sosyal hayatın birinci derecede amil unsuru olduğu görülmüştür. Dil de bu etkiden kendini kurtaramamıştır. O yıllarda dil meselesi, toplumun önemli bir meselesi olarak görülmüş, dilde yenilik taraftarı olduğunu savunanlar; dili özüne döndürmek amacını, *"ulusal bir görev"* olarak görmüşler ve bunu *"Türkçeyi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarma"* hareketi olarak nitelemişlerdir. Daha da ileri gidip çağa ayak uyduramayışın ve geri kalmışlığın temel sebebinin öz Türkçeye sırt dönüşte aranması gerektiğini düşünenler de olmuştur. Dolayısıyla millî hassasiyetlerden olması gereken dil olgusu, siyasi hassasiyetlerin merkezine çekilerek kavga ve ayrışma zeminine dönüştürülmüştür. Bu durumun en belirgin hâline örnek olarak eski başbakanlardan Bülent Ecevit'in On Beşinci Türk Dil Kurultayı vesilesiyle gönderdiği telgraf verilebilir. Ecevit'in bu telgrafta *"kültür savaşı"* ifadesi dikkatleri çekmiştir. 12 Mart 1971 muhtırası sonrası

yapılan ilk kurultay olan On Üçüncü Türk Dil Kurultayında -yoğunluğu Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı kadar olmasa da- askerî müdahalenin yankıları büyük ölçüde görülmüştür. Bu kurultayın hem öncesinde hem de sonrasında oluşan yeni askerî vesayet, TDK'ye, özleştirme yolunda 1960 askerî müdahalesi sonrasında olduğu gibi geniş bir hareket alanı açmıştır. Bu durum, her iki darbenin dil sahasındaki uygulamalarının birbirine benzer olduğunu göstermektedir. Kurumun eski üyelerinden biri olan Nihat Erim'in bu dönemde hükümet kurma görevini almasının akabinde Kurum amaçlarını ve Kurumun belirlediği dil politikasını uygulama yolunda özleştirme taraftarlarının daha da güç kazandığı gözlemlenmiştir. O hâlde 1960 darbesi gibi 12 Mart Muhtırası da dönemin TDK'sinin amaçlarını rahat bir şekilde uygulayabileceği geniş bir alan açmıştır. Diğer iki kurultaydan On Dördüncü Türk Dil Kurultayının ise Kıbrıs Barış Harekâtı sebebiyle toplumda ve basında gündem oluşturamadığı görülmüştür. Bu durum, Millî Mücadele Dönemi'nde de görüldüğü gibi hassas dönemlerde dil tartışmalarının gündemden düşmesiyle benzerlik göstermiştir. On Altıncı Türk Dil Kurultayının da bu dönemde anarşi olayları ve öğrenci hareketleri sebebiyle dil tartışmaları çerçevesinde gündem oluşturamadığı anlaşılmıştır.

Basın dünyasına bakıldığında incelenen dönemin güçlü iki gazetesinden hareketle Cumhuriyet gazetesinin bu dönemde eski yoğunlukta olmasa da hem dil hem kurultaylarla ilgili analizlere muhakkak yer verdiği görülürken Kurum muhaliflerinin basındaki temsilcisi Tercüman gazetesinin kurultaylara ilişkin hiçbir haber ve analize yer vermemesi dikkat çekmiştir. O hâlde bu dönemde Kurum muhaliflerinin TDK'yi ve kurultayları bir nevi yok saydığı ifade edilebilir. Kurum muhalifleri bu yıllarda daha ziyade kendi teşekkülleri üzerinden topluma seslenmeyi tercih etmiştir.

1980-1983 arası, TDK için bir çok "cephede"[1130] yoğun mücadelelerin yeniden başladığı yıllardır. Önceki yıllarda edindiği bürokratik desteği büyük oranda kaybettiği görülen TDK'nin bu yıllarda ontolojik planda da tartışıldığı görülmektedir. Zira kendi üyelerinden de olmak üzere hatırı sayılır bir topluluk TDK'nin görevini tamamladığı ve varlığına ihtiyaç kalmadığı düşüncesini taşımıştır.

[1130] TDK'nin tertip ettiği neredeyse tüm kurultaylarda *"mücadele, savaş, savunma"* gibi tabirlerle siyasi hamiliğini yapan CHP ve onun Genel Başkanı Bülent Ecevit ile ifadesini bulan *"kültür savaşı"* nitelendirmesi birlikte düşünüldüğünde, cephe tanımının bu ifadelerle örtüştüğünü düşünmekteyiz.

TDK yönetimi ve ana akım üyelerinin bu dönemde yapılan On Yedinci Türk Dil Kurultayı ile On Sekizinci Türk Dil Kurultayının tutanaklarına da yansıdığı üzere, yoğun çabalar sarf etseler de devletin üst düzey temsilcileriyle görüşme sağlayamaması devletin bu yıllarda TDK'ye bakışının son derece soğuk olduğu anlamını taşıdığına şüphe yoktur. Bu dönemde yapılan iki kurultayda da varlığını korumaya çalışan bir TDK profili dikkatimizi çekmiştir. Yanı sıra kurumsal modernizasyonu sağlayamayan TDK yönetimleri, kurultaylarda az sayıdaki bazı üyelerden ciddi eleştiriler alsa da bu durumu düzeltme gayretini göstermemiştir. TDK, bu dönemdeki kurultaylarda 1950-1960 arası yıllardaki son iki kurultayda olduğu gibi idareimaslahata yönelik ifadelerle fayda temin etmeye çalışmışsa da bu kez beklediği desteği alamayarak Kurumun yapısal müdahaleye uğramasını engelleyememiştir. Bu noktada TDK'nin kurumsallık açısından kendine sağladığı tek fayda, Türk Dil Kurumu adının sürmeye devam etmesine yönelik karar olmuştur. Bu ismin devam ettirilmesi kararı ise daha ziyade dönemin devlet erkinin, Kurumu Atatürk mirası olarak görmesinden kaynaklanmıştır.

Kurum yönetiminin Atatürk mirasının vârisi olduklarını sıklıkla vurgulama ihtiyacı hissettiği bu yıllarda dönemin devlet erki yine de Kuruma olan soğukluğunu muhafaza etmiş ve onu nesiller arası bağı koparan bir teşekkül olarak düşünmüştür. Zira Kenen Evren'in, Başbakan Bülent Ulusu'nun ve Kuvvet Komutanlarının çeşitli vesilelerle Kuruma çektiği telgraflar da yapılacak çalışmalarda nesiller arası bağın kopmamasına ve yaşayan Türkçeye kuvvetli vurgu yaptıkları bilinen bir gerçektir.

Hâl böyle olunca TDK, varlığını koruma anlamında bu kez taraftarı olan Meclis üyeleri üzerinden yeni bir planlama yaparak kendini korumaya çalışmış, ancak kurumsal ismini muhafaza etmek dışında burada da istediği sonucu elde edemediği gibi dernek statüsünü yitirmiş ve tamamen devlet kontrolüne alınarak kamu kuruluşuna dönüştürülmüştür. Haddizatında devlet erki, TDK yönetiminin sıklıkla kullandığı Atatürk mirasının vârisi olduğu ifadesinden rahatsızlığını, onu devlet kurumuna dönüştürerek belli etmiş ve devletin kurucusunun, gerçekte vârisinin yine devlet organları olduğu mesajını vermiştir. Kurum, böylece dönemin yönetim erki tarafından dernek dönemindeki politik kapsamda görülen faaliyetleri yönüyle etkisizleştirilmiştir. Bir başka ifadeyle devlet, Atatürk mirasında kendine ortak çıkılmasını kabul etmeyerek Kurumun yapısına müdahale etmiştir. Zira yeni TDK ve

Yüksek Kurum üyeleri ile Kenan Evren'in hemen her beyanatında Atatürk'ün vasiyetini yerine getirdiklerini ifade etmeleri bu duruma işarettir.

Bu yıllarda basında da Yaşayan Türkçe Hareketinin uzun bir zaman dilimini kapsayan dönemde TDK'ye *"Yaşayan Türkçemiz"* sayfası ile cephe alması, devlet erkiyle bu yıllarda sorunu olan TDK'nin mücadele gücünü iyiden iyiye kırmıştır. Öyle ki Tercüman gazetesinde TDK faaliyetleri, anarşi faaliyetleri ile yan yana zikredilerek toplumda zaten menfi olan TDK algısı daha da olumsuz bir hâl almıştır. Bu noktada Ahmet Kabaklı başta olmak üzere Tercüman gazetesinin köşe yazarlarına bakıldığında yazıların ana fikri bu merkezde toplanmıştır. Buna mukabil TDK taraftarı basın mensubu Oktay Akbal, Mustafa Ekmekçi, Ömer Asım Aksoy, Emin Özdemir ile yoğun bir çaba harcamış ve *"dil gericiliği"* kavramını sıklıkla kullanarak Yaşayan Türkçe Hareketi mensuplarına yazılarıyla cevap verme gayretinde olmuştur. Ancak her iki kesimin ortaya koyduğu söylemlere bakıldığında TDK'nin yıllar boyu kullandığı söylemleri hiç değiştirmediği, ancak Kurum muhaliflerinin temel görüşleri değişmese de söylemlerini yeri geldiğinde değiştirebildiği ve daha faydacı arayışlarda olduğu yönündedir. Zira Tercüman gazetesi, TDK'nin dil faaliyetleriyle anarşi faaliyetlerini yan yana zikrederek *"dil anarşisi"* kavramını TDK'nin *"dil gericisi"* kavramının hemen karşısına çıkarmıştır. YTH'nin basın üssü konumundaki Tercüman gazetesi böylece hedefi olan dil akademisinin kurulmasını sağlayamasa da yaptığı yayımlarla Kurumun devlet kurumuna dönüştürülmesinde önemli bir rol oynamış ve bu durumu *"uydurmacılığın kaynağının kurutulduğu"* şeklinde haberleştirmiştir.

Sonuç olarak dil, kendinden koparılan kelimelerle politik bakış açısının parolasına dönüştürülürken gerek ulusal gerekse uluslararası alanda asli inkişafını uzun bir süre sağlayamamıştır. Geçmişle kıyaslandığında, bu yıllarda politik tutumları birbirinden ayırt edici en önemli ölçütlerinden birinin de dili kullanım tercihlerindeki farklılarda görmek mümkün olmuştur. Birbirine zıt tarafların kullandığı kelimeyi, diğerinin özenle kullanmaktan kaçınmasına dair başka bir örneğin Türkiye dışında da yaşandığına dair bir veriye rastlanmamıştır. Dolayısıyla politikayla dil arasındaki ilişkiler bağlamında Türkiye'ye özgü davranış modellerinden bahsetmek mümkündür. Bu davranış modeli, dilin faydasından çok zararına olmuştur. Bütün bu değerlendirmeler ışığında;

1- Siyaset, dilin tabii gelişim sahasına yetkisi olmadığı hâlde müdahalede bulunarak dil bilim açısından değerlendirildiğinde dile zarar vermiştir ve ilmî yöntemleri gölgelemiştir.

2- Çalışma yıllarını kapsayan dönemde TDK ve kurultaylar dile müdahaleyi savunarak tabii gelişim ilkesini göz ardı etmişler ve zorlamanın tarafı olmuşlardır. Bu durum, Kurumun muhaliflerinin doğmasına sebep olmuş, dilin kavga ve çekişme unsuru olmasına zemin hazırlamıştır. Böylece örneği ülkemize mahsus olmak üzere dil, siyasi bir sembol halini almıştır. Dilde yaşanan çekişmeler bilimsel ve toplumsal gelişimi olumsuz etkilemiştir. Bu kavga ve çekişmelerin görüldüğü mecraların başında TDK'nin düzenlediği Türk Dil Kurultayları gelmiştir. Dolayısıyla kurultayların dil tartışmaları açısından önemli bir yer işgal ettiği söylenebilir.

3- TDK, bu çalışmanın yıllarını kapsayan dönemlerde bir dil enstitüsü olarak çalışma tercihinden daha ziyade politik perspektifine uygun davranış modelleri geliştirerek zaman zaman vesayet organı olmaya heveslenmiştir.

4- Gerek TDK taraftarları gerekse muhalifleri söylemlerini kendi medeniyet algıları çerçevesinde belirlemişlerdir. Her iki taraf da kendi algılarının topluma ve devlete hâkim olmasına gayret göstermiştir.

5- Bütün bu tartışmalardan olumsuz yönde en çok etkilenen Türkçe olmuş ve bilim dili, sanat dili, kültür dili, eğitim dili ve edebî dil olma yolunda tabii inkişafını tamamlamakta gecikmeler yaşamıştır. Bu durumun en belirgin örneği terim sahasında olmuş ve Türkçe, Batı kaynaklı terimlerin istilasına uğramış, iş dünyasında ise *"plaza"* dilinin ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Türkçenin özellikle ana dili olarak öğretiminde de büyük sorunlar meydana gelmiştir. Ayrıca dil bilgisi öğretiminden edebiyât öğretimine oradan da imlâ birliğine varıncaya kadar günümüzde de süren kısır döngülü tartışmaların sona ermesi sağlanamamıştır.

6- Bütün bu olumsuzluklara ve dil merkezli tartışmalara rağmen Türkçe, kendini, yadigâr eserlerin asırlar boyu bıraktığı büyük tesirle koruma gayretini sürdürerek 21. yüzyıla gelebilme kuvvetini sergileyebilmiştir. Bu sonuç, geçirdiği bütün sarsıntılara rağmen Türkçenin temelde sağlam yapısının ve taşıyıcı kolonlarının yıkılmadığının en belirgin göstergesi olmuştur.

KAYNAKÇA

A- KİTAPLAR-TEZLER

Afyoncu, Erhan:	**Sorularla Osmanlı İmparatorluğu II**, 13. bsk., Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2004.
Afyoncu, Erhan:	**Sorularla Osmanlı İmparatorluğu III**, İstanbul, Yeditepe Yayınları, 2003.
Ahmet Cevdet Paşa, Mehmet Fuad Paşa:	**Kavâid-i Osmâniye**, İstanbul, 1284/1867.
Akça, Neval:	Demokrat Parti İktidarından 1980 İhtilaline Eğitim Politikaları ve Bu Politikaların Tarih Ders Kitaplarına Yansıması, Çukurova Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2007.
Altınışık, Ahmet Haşim:	Atatürk-İnönü Dönemi Kültür Politikaları Temelinde Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
Arsal, Sadri Maksudi:	**Türk Dili İçin**, Ankara, Türk Ocağı İlim ve Sanat Heyeti Neşriyatı, 1930.
Atalay, Besim:	**Çeşitli Halk Fıkraları ve Deyimleri,** Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1968.
Atay, Falih Rıfkı:	**Çankaya**, İstanbul, Dünya Yayınları, C. II, 1984.
Ateş, Kemal:	**Dil Hurafeleri**, Genişletilmiş 2. bsk., Ankara, İmge Kitabevi, 2014.
Ateş, Kemal:	**Kendi Diliyle Kavrulmak**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2019.
Ayvazoğlu, Beşir:	**Peyami: Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı**, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 1999.
Banarlı, Nihad Sami:	**Türkçenin Sırları**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2009.
Bayar, Nevnihal:	**Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006.
Brown, L. Carl:	**İmparatorluk Mirası-Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası**, 6. bsk., Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.
Ceyhan, Bayram:	"Türk Dil Kurumu'nun Kuruluş Sürecinde Mecliste ve Basında Dil Tartışmaları", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.

Çongur, H. Rıdvan:	**Türk Dil Kurumu Anıları**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.
Develi, Hayati:	**Osmanlı'nın Dili**, İstanbul, Kesit Yayınları, 6. bsk., 2013.
Devran, Yusuf:	**Siyasal İktidar-TRT İlişkisinin Dünü**, İstanbul, Başlık Kitaplar, 2011.
Dilaçar, Agop, vd.:	**Türk Dil Kurumunun 40 Yılı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1972.
Duralı, Ş. Teoman:	**Omurgasızlaştırılmış Türklük**, İstanbul, Dergah Yayınları, 8.bsk, 2020.
Erişirgil, Mehmet Emin:	**Bir Fikir Adamının Romanı Ziya Gökalp**, 2.bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984.
Ertem, Rekin:	**Elifbe'den Alfabe'ye Türkiye'de Harf ve Yazı Meselesi**, İstanbul, Dergah Yayınları, 1991.
Gök, Hacı Veli:	Atatürk ve İnönü Dönemi Kültür Politikaları, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir, 2011.
Gök, Sanem:	Türk Siyasal Yaşamında **Vatan** Gazetesi (1950-1960), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003.
Gönülal, Yasemin Özcan:	Cumhuriyet Dönemi Dil Tartışmalarının Türk Dili Eğitimine Yansımaları (Toplum Dil Bilimi Bakımından Bir İnceleme), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir, 2012.
Gürsoy, Ülkü:	**İkinci Meşrutiyet Dönemi Dergileri Üzerine Bir Araştırma**, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 1999.
Hacıeminoğlu, Necmettin:	**Türkçenin Karanlık Günleri**, İstanbul, İrfan Yayınevi, 1972.
Hepçilingirler, Feyza:	**Dilim Dilim Anadilim**, İstanbul, Everest Yayınları, 2007.
Heyd, Uriel:	**Foundations of Turkish Nationalism: The life and teachings of Ziya Gokalp**, Londra, 1950.
İmer, Kamile:	**Dil ve Toplum**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1990.
Kara, İsmail:	**"Bir Felsefe Dili Kurmak"**, İstanbul, Dergah Yayınları, 4. bsk., 2016.
Karaçalı, Ali, Pekyürek, H. Emre:	**"Bin Bir Kitap-Türk Dil Kurumu Yayın Kılavuzu"**, Ankara Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010.

Karahan, Leyla:	**Türk Dili Üzerine İncelemeler**, 2. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 2016.
Kolektif:	**Kuruluşundan Günümüze Türk Dil Kurumu (Nizamname, Tüzük, Yasa ve Yönetmelikler)**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
Korkmaz, Zeynep:	**Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.
Korkmaz, Zeynep:	**Türk Dili Üzerine Araştırmalar III**, Ankara, TDK Yayınları, 2007.
Köroğlu, Erol:	**Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı 1914-1918 Propagandadan Millî Kimlik İnşasına**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.
Levend, Agâh Sırrı:	**Şemseddin Sami**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969.
Levend, Agâh Sırrı:	**Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, 2. bs., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1960.
Lewis, Bernard:	**Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Prof. Dr. Metin Kıratlı, Ankara, TTK, 1993.
Lewis, Geoffrey:	**Trajik Başarı**, Çev. Mehmet Fatih Uslu, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2004.
Menz, Astrid:	"Kılavuzlarda ve Kullanımda Türkçe İmla", **Türkiye'de Dil Tartışmaları**, Der. Astreid Menz, Christoph Schroeder, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
Muallimoğlu, Nejat:	**"Türkçe Bilen Aranıyor"**, 2. bsk, İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 2003.
Nirun, Nihat:	"Önsöz" **Türkçülüğün Esasları**, Yay. Haz. Mehmet Kaplan, İstanbul, Devlet Kitapları, 1976.
Öğün, Musa:	"Ön Söz", **TRT Sözlüğü**, Ankara, TRT Basılı Yayınlar Müdürlüğü Yayınları, 1971.
Öksüz, Yusuf Ziya:	**Türkçenin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi,** 3.bs., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.
Ölmez, Mehmet:	**Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları**, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2013.
Uyguner, Muzaffer:	**Ömer Seyfeddin Bütün Eserleri 13-Dil Konusundaki Yazıları**, 2. bs., Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.
Özkan, Mustafa:	**Dil Eksenimiz**, İstanbul, Akademik Kitaplar Yayıncılık, 2017.
Özleştirme Kılavuzu:	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978.

Öztürk, Ali Özgün:	Dil Devrimi Sonrası Türkiye Türkçesine Giren Türkçe Kelimelerin Söz Varlığına Etkileri, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2008.
Öztürk, Cemil:	Tek Parti Döneminde Eğitimde Devlet ve İdeolojinin Rolü, Kocatepe Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2008.
Sadoğlu, Hüseyin:	**Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları**, 2. bs., İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.
Safa, Peyami	**Osmanlıca Türkçe Uydurmaca**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 10. Bs., 2018.
Sevük, İsmail Habib:	**Dil Davası**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1949.
Sinanoğlu, Oktay:	**Bir Nev-York Rüyası "Bye-Bye" Türkçe**, İstanbul, Otopsi yayınları, 2000.
Sinanoğlu, Oktay:	**Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1978.
Şeker, Kadir:	İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2006.
Şeker, Mustafa, Arık, Bilal:	**Bir Sorun Olarak Gazetecilik**, Konya, Tablet Kitabevi, 2007.
Tanpınar, Ahmet Hamdi:	**On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, 19. Baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, 2012.
Timurtaş, Faruk Kadri:	**"Yeni Kelimeler Sözlüğü"**, İstanbul, Umur Kitapçılık, 1979.
Ülken, Hilmi Ziya:	**Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013.
Ülkütaşır, Mehmet Şakir:	**Atatürk ve Harf Devrimi**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
Velidedeoğlu, Orhan:	**Dilimizde Tartışılan Sözler ve Sözcükler**, İstanbul, Hümanist Kitap Yayıncılık, 2017.
Yasa, Ş. Alparslan:	**"Türkçenin İnkişafı İçin Tercüme"**, Ankara, Hitabevi Yayınları, 2014.
Yasa, Ş. Alparslan:	**"Türkçenin Istılah Mes'elesi ve İdeolojik Kaynaklı Sapmalar"**, Ankara, Kurtuba Yayınları, 2013.
Yetiş, Kazım:	**Atatürk ve Türk Dili 3**, C. II, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.
Yıldızlı, Muhammed Emin:	Güneş Dil Teorisi Üzerine Bir İnceleme Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017.

Yılmaz, Mehmet Yalçın:	Türk Dil Planlaması Bağlamında Türk Dil Kurumu (1932-1951), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013.
Yücel, Tahsin:	**Dil Devrimi ve Sonuçları**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1982.
Ziya Gökalp,	**Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1968.
İmzasız	**SİSAV Türk Dili Semineri**, İstanbul, 1981.
İmzasız	**Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981.
İmzasız	**Yaşayan Türkçemiz 3**, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981.

B- MAKALELER-KİTAP BÖLÜMLERİ-RAPORLAR- ANSİKLOPEDİ MADDELERİ-SEMPOZYUM BİLDİRİLER

Açık, Fatma:	"XX. Asrın Başlarında Türk Dünyasında Yaşanan Alfabe Değişikliklerinin Sebepleri, Gelişimi ve Sonuçları", **Başkent Üniversitesi ve Türk Dil Kurumu I. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu**, Ankara, 2008, s. 2.
Adıgüzel, Muhammet Sani:	"Ziya Gökalp'in Lisan Şiirini Anahtar Kelime Yöntemiyle Okuma Denemesi", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, s. 6/3, Ankara, Yaz-2011, s. 431.
Akalın, Şükrü Haluk:	"Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Temmuz-2002, s. 3-4.
Akalın, Şükrü Haluk:	"Türk Dil Kurumu", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 41, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 538.
Akalın, Şükrü Haluk:	"Yetmiş Beş Yılda Türk Dil Kurumu", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Temmuz-2007, s. 52-53.
Akçay, Yusuf:	"Peyami Safa'ya Göre Türk Dili (Türkçenin Sorunları/Çözüm Önerileri)", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s.13, 2005, s. 7.
Aksoy, Ömer Asım:	"Uydurma", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Şubat-1981, s. 458-459.

Aksoy, Ömer Asım:	“Yorumlar, Dilde Atatürkçülük; Bir Gericilik Örneği: Devrik Cümle”, **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Kasım-1965, s. 88.
Akün, Ömer Faruk:	“Divan Edebiyatı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 9, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, s. 389.
Akün, Ömer Faruk:	“Mehmed Fuad Köprülü”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 473.
Akyüz, Çiğdem:	“Yeni Lisan, Eski Tarz: Ziya Gökalp’in Koşma ve Destanları”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, s. 10/4, Ankara, Kış-2015, s. 25.
Albayrak, Mustafa:	“Yeni Türk Harflerinin Kabulü Öncesinde, Halk Eğitimi ve Yazı Değişimi Konusunda Türk Kamuoyunda Bazı Tartışmalar ve Millet Mekteplerinin Açılması (1862-1928)”, **Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 1989, s. 471.
Altun, Ayşin:	“Devletin Dile Müdahalesi”, **Altüst Dergisi**, s. 7, İstanbul, 2012, s. 28-29.
Altun, Mustafa:	“Alfabe Değişiminin Tarihsel Gelişimi Üzerine Bir Değerlendirme”, **Cumhuriyetimizin 81. Yılına Armağan**, Ed. Enis Şahin, Sakarya Üniversitesi Rektörlüğü Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü, Aralık-2004, s. 57.
Argunşah, Mustafa:	“1938-1980 Yılları Arasında Türkiye'de Siyaset-Dil İlişkileri”, **Türk Edebiyatına Açılan Pencere İnci Enginün Armağanı**, Ed. Hülya Argunşah, Ankara, , Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2014, s. 78.
Argunşah, Mustafa:	“Ahmed Midhat Efendi'nin Türkçenin Sadeleşmesiyle İlgili Görüşleri”, **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** s. 7/4, Ankara, Sonbahar-2012, s. 3.
Argunşah, Mustafa:	“Yeni Lisan Hareketi İçerisinde Ziya Gökalp’ın İmla ile İlgili Görüşleri”, **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Temmuz-2011, s. 12.

Aydemir, İbrahim Ahmet:	"Türk Hukuk Dili Üzerine Araştırmalar I", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010/2, s. 2.
Aydın, Selçuk, Çiçek, Atıl Cem:	"Bürokrasi ve Türkiye'de Bürokrasinin Gelişimi" **Kamu Yönetimi**, 2. bsk., Ed. Yüksel Koçak, Ankara, Merdiven Yayınları, 2015, s. 187.
Bingöl, Yılmaz:	"Kimlik Tartışmaları Işığında Türk Dil Politikası", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, s. 59/1, 2004, s. 44.
Bolat, Mahmut:	"I. Meşrutiyet'ten I. Dünya Savaşı'na Osmanlı Devleti Dış Politikasının Genel Bir Değerlendirmesi", **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C.1, S. 1, 2014, s. 20.
Bulut, Sedef:	"Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", **Akademik Bakış**, C. 2, S. 4, Yaz-2009, s. 132.
Bulut, Yücel:	"Hasan Âli Yücel: İcraatları ve Eserleriyle Bir Eğitim Bakanının Portresi", Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, C. 6, S. 12, 2008, s. 671-672.
Çağan, Kenan:	"Namık Kemal'de Devletin Niteliği ve Temel Dayanakları", **Akademik İncelemeler Dergisi**, C. 7, s. 1, 2012, s. 263-264.
Çelik, Ahmet:	"Cumhuriyet Döneminde Yer İsimlerinin Türkçeleştirilmesi Meselesi", **Rıfat Özdemir'e Armağan,** Ed. Rahmi Doğanay, vd., İstanbul, Hiperlink Yayınları, 2018.
Çınarlı, Mehmet:	"Hisar", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 18, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998, s. 127.
Demir, Nurettin:	"1923-1938 Arası Türk Dili", **Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü, Atatürk Dönemi, 1920-1938**, Ed. Osman Horata, vd., C. 2, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi, 2010, s. 895.
Derya, Hülya:	"Almanya ve Japonya'nın Sanayileşme Sürecinde Korumacı Politikaların Önemi", **Akademik Bakış Dergisi**, s. 48, Mart-Nisan 2015, s. 104.
Dikici, Ali:	"27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi ve Türk Polisi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, s.89, Ankara, Temmuz-2014, s. 13.

Dikici, Ali:	"Millî Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi** s. 42, Ankara, Kasım-2008, s. 179.
Doğan, İsmail:	"Macaristan'da Aydınlanmanın Dili ve İdeolojisi", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 53, s.1, 2013, s. 58-61.
Doğaner, Yasemin:	"Elifba'dan **Alfabeye Yeni Türk Harfleri" Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C. 2, s. 4, Ankara, 2005, s. 36.
Donbay, Ali:	"Tanzimat Dönemi Tenkit Anlayışı Çerçevesinde: Ziya Paşa'nın 'Şiir ve İnşâ' Makalesi", **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2001, s. 183.
Duman, Musa:	"Devrik Cümle ve Vasiyetname'deki Örnekleri Üzerine", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. 30, 2012, s. 210.
Duman, Musa:	"Yenileşme Döneminde Türk Dili", **Türkler Ansiklopedisi**, C. XV, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 109.
Durhan, İbrahim:	"Tanzimat Dönemini Hazırlayan Temel Etkenler Üzerine Bir İnceleme", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5, s. 1-4, 2001, s. 65.
Eker, Süer:	"Modernleşme Sürecinde Türk ve İran Dil Devrimleri." **6. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2008, s. 4.
Erat, Muhammet:	"Osmanlı'da Alfabe Tartışmaları", **Türkler Ansiklopedisi**, C. XV, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 154.
Ercilasun, Ahmet Bican:	"Türk Dil Kurumu ve Dil konusunda Tartışmalar", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Nisan-1999, s. 259.
Erciyas, Osman:	"Özleştirme Çalışmaları Işığında Türk Dil Kurumu Özleştirme Kılavuzu", **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Ankara, s. 5/3, Yaz-2010, s. 1191.
Eren, Hasan:	"Konfüçyüs", **Dil Tartışmalarında Gerçekler I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990, s. 47.

Erkmen, Ayşe:	“Türkiye’de 1950 ile 2002 Yılları Arasında Uygulanan Genel Seçim Sistemlerinin Halk İradesine Etkisi”, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, 18 (3), 2018, s. 1231.
Ertan, Veli:	“Gerçeker Mehmet Tevfik”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 14, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996, s. 27.
Ertem, Barış:	“12 Mart 1971 Askerî Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri (1971-1974)”, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, C. 8, s. 14, Nisan-2018, s. 655.
Felek, Burhan:	“Türkçemizin Zenginliklerinden Örnekler”, **Dil Tartışmalarında Gerçekler I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990, s. 80.
Gönülal, Yasemin Özcan:	“Cumhuriyet Dönemi Dil Tartışmalarının Sosyolengüistik Açıdan Değerlendirilmesi”, **III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Ed. İlyas Yazar, İzmir, 2010, s. 408.
Gür, Muhammet:	“Asırlık Bir Tartışma: Tasfiye-i Lisan”, **Dil ve Edebiyat Araştırmaları Beşeri Sosyal Bilimler Dergisi**, Bahar-2015, s. 11, TDED-İstanbul, 2017, s. 30-31.
Gürses, Fatma:	“Kemalizm’in Modern Ders Kitabı: Vatandaş İçin Medeni Bilgiler”, **Akademik Bakış**, C. 4, s. 7, 2010, s. 234.
Gürsoy, Şahin, Çapçıoğlu, İhsan:	Bir “Türk Düşünürü Olarak Ziya Gökalp: Hayatı, Kişiliği ve Düşünce Yapısı Üzerine Bir İnceleme”, **AÜİFD**, 47, s. 2, Ankara, 2006, s. 91.
Güven, Ahmet Zeki:	“Dil Bilgisi Konularının Öğretim Sorunları”, **Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi**, s. 2 (6), 2013, s. 2.
Güven, Devrim Çetin:	“Dünya Edebiyatında Bir Usta Çırak ilişkisi: Vatanabe Kazuo ve Oe Kenzaburo”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C. 4 , S. 5, 2015, s. 14.
Harmancı, Abdullah:	“Ali Canip Yöntem’in Sanata ve Edebiyata Bakışı”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, s. 7/3, Ankara, Yaz-2012, s. 1451.

Kahraman, Mehmet:	"Sözlük Bilim Kuram, İlke ve Yöntemler Üzerine", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi** C. 5, s. 8, 2016, s. 3301.
Kahraman, Mehmet:	"Türk Dilinin Cumhuriyet Devri Terimsel Gelişim Sürecine Tarihi Bakış (II)", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C. 6, s. 2, 2017, s. 1289.
Karal, Enver Ziya:	"Osmanlı Tarihinde Türk Dili Sorunu", **Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, Ankara, TTK, 1994, s. 65.
Kazımoğlu, Samir:	"Mustafa Kemal Atatürk ve Birinci Türkoloji Bakı Gurultayı", **1992 Uluslararası Türk Dili Kongresi Bildiriler Kitabı**, Ankara, 1996, s. 670-671.
Kerimoğlu, Caner:	"Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957)'ın Dil ile İlgili Görüşleri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,** C. 7, S. 16-17, 2008/Bahar-Güz, s. 113.
Keskin, Yusuf Ziya:	"Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları", **Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (EÜSBED)**, 2012, s. 109.
Kocabaşoğlu, Uygur:	"Harf Devrimi'nin Eğitim ve Kültür Yaşamımız Üzerindeki Kimi Etkilerine Değin Gözlemler", **Harf Devrimi'nin 50. Yıl Sempozyumu**, Ankara, TTK, 1991, s.114.
Koç, Raşit:	"Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi Aydınlarının Türk Dilinin Eğitimine ve Yapısına Bakışları", **A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, s. 33, Erzurum, 2007, s. 17-18.
Koçlar, Bekir, Özdurğun, Yunus:	"Demokrat Parti'nin İktidara Gelişinin Türk Basınındaki Yansımaları", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, (e-dergi), C. IV, s. XIII, Aralık-MMXVII (2017), s. 274.
Kolcu, Hasan:	"Şiirimiz ve Atatürk'ün Dil Devrimi", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, s. 16, 2008/2, s. 151 ve 157.
Korkmaz, Zeynep:	"26 Eylül ve Dilimizi Türkçeleştirme Yolundaki Gelişme Süreçleri" **Türk Dili Üzerine Araştırmalar III**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007, s. 339.

Korkmaz, Zeynep:	"Anılarda Türk Dil Kurumu ve Gelişme Süreçleri", **Türk Dili-Özel Sayı: Dil Bayramının 70. Yılı**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Eylül-2002, s. 496-497, 499-500.
Korkmaz, Zeynep:	"Atatürk ve Türk Dili", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005, s. 733.
Korkmaz, Zeynep:	"Cumhuriyet Döneminde Türk Dilinde ve Türk Alanında Yaşanan Gelişmeler", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar III**, Ankara, TDK Yayınları, 2007, s. 305-306.
Korkmaz, Zeynep:	"Harf İnkılabı", **Türk Dili Üzerine Araştırmalar III**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007, s. 385.
Lewis, Geoffrey:	"Dildeki Osmanlı Mirası", **İmparatorluk Mirası-Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası**, 6. bsk., Der. L. Carl Brown, Çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s. 319.
Merçil, Erdoğan:	"Türkiye Selçukluları Devrinde Türkçenin Resmî Dil Olmasını Kim Kabul Etti?" **TTK-Belleten**, Nisan-2000, s. 57.
Polat, Nazım H.:	"Türk Dil Kurumunun Büyük Atası Türk Derneği ve Dergisi Hakkında Notlar", **Türk Dili-** Haziran-2020, S. 822, s. 22.
Okay, M. Orhan:	"Batılılaşma-Edebiyat", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 5, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992, s. 168.
Ölker, Perihan:	"Cerîde-i Havâdis ve Hakâyıkul-Vekâyî Gazetelerinde Türk Dili ile İlgili İki Yazı", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, s. 8/9, Ankara, Yaz-2013, s. 2024.
Özdemir, Mehmet, Süğümlü, Üzeyir:	"Dilde Sadeleşme ve Dil Akademisi Tartışmaları: Türk Dili Dergisi (1976)", **Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, s. 8/9, Yaz-2013, s. 2273.
Özdoğan, Mehmet:	"Türkiye'de **Ulus** İnşası ve Dil Devrimi (1839-1936)", **Akademik Hassasiyetler Dergisi Journal Of The Academic Elegance**, C. 2, s. 3, Ankara, 2015, s. 248-249.

Özkan, Mustafa	"Yenileşme Sürecinde Türk Dili", **İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C. 32, s. 1, İstanbul, 2004, s. 97-98, 100, 102.
Özkan, Mustafa:	"Selçuklular ve Beylikler Devrinde Türk Dili", **Türkler Ansiklopedisi-7**, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 594.
Özkan, Mustafa:	"Osmanlı Türkçesi" **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 483.
Özkan, Selim Hilmi:	"Osmanlı Devletinde Eğitim Dili ve Yabancı Dil Meselesi", **Eğitime Bakış**, s. 39, 2017, s. 54-55.
Özkan, Selim Hilmi:	"Osmanlı'da Eğitimin Dili", **Yedikıta Dergisi**, Ocak-2014, s. 34-37.
Paçacıoğlu, Burhan:	"Türk Derneği Tasfiyeci miydi?" TÜBİAR-X-/2001, s. 221-222.
Rüstemli, Naile:	"M. F. Ahundzâde'nin Arap Alfabesinin Islahıyla İlgili Yeni Alfabe Lâyihası", **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. XVI, s. 3, 2016, s. 161-187.
Sayılı, Aydın:	"Önsöz", **Bilim, Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe**, Ankara, TTK Yayınları, 2001.
Sazyek, Hakan:	"Türk Edebiyatının İlk Avangart Hareketi: Yeni Lisan", **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, s. 24, 2012, s. 115-116.
Şencan, Hüner:	İş Hayatında Türkçenin Kullanım Sorunları ve MÜSİAD'ın Çözüm Önerileri, **MÜSİAD Araştırma Raporları: 54, İstanbul, 2008, s. 5, 56-57.**
Tan, Nail:	"1932'den 2012'ye Türk Dil Kurumu", **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Temmuz-2019, s. 39.
Tansel, Fevziye Abdullah:	"Arap Harflerinin Islahı ve Değiştirilmesi Hakkında İlk Teşebbüsler ve Neticeleri (1862-1884)", **Belleten**, 1953, s. 224-225.
Tarakçı, Celal:	"Hususi Mektuplarına göre Namık Kemal'in Dil ve Edebiyat Hakkındaki Görüşleri", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 4, s. 1, 1989, s. 233.

Taşbaş, Fatih Alper:	"Tanzimat'tan Servet-i Fünûn'a Klâsik-Modern Tartışmaları Üzerine Bazı Tespitler", **Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 5, s. 1, 2015, s. 93.
Tekin, Mehmet:	"Türk Düşüncesi", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 41, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 538.
Tongul, Neriman:	"Türk Harf İnkılâbı" **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,** s. 33-34, Mayıs-Kasım 2004, s. 106.
Tulum, Mertol:	"Ne Dediler, Ne Yaptılar?", **Dil Tartışmalarında Gerçekler I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990, s. 23.
Tuncer, Hüseyin:	"Türk Yurdu", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 41, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 550.
TBMM Araştırma Komisyonu (Komisyon Başkanı Necat Birinci):	**Türkçedeki Bozulma ve Yabancılaşmanın Araştırılması, Türkçenin Korunması ve Geliştirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu**, 23. Dönem, Sıra Sayısı: 284, Ankara, Haziran-2008, s. 38.
Şıklar, Osman, vd.:	**Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-Yıllık Rapor 1981**, Ankara, 1982, s. 141.
Uçan, Hilmi:	"Batı Uygarlığı Karşısında Namık Kemal", **Sosyal Bilimler Dergisi**, C. XIV, s. 1, Haziran 2012, s. 65.
Usta, Halil İbrahim:	"Türkçe Sözlük Hazırlamada Yöntem Sorunları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, s. 46/1, 2006, s. 225.
Vargelen, Hatice:	"Bilim Dili Olarak Türkçe", **Gazi Üniversitesi Türkçe Araştırmaları Akademik Öğrenci Dergisi** , s. 2, 2012, s. 89-90 ve 92.
Vural, Hanifi, Böler, Tuncay:	"Ahmed Vefik Paşa ve Türk Diline Katkıları", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 46**, Erzurum, 2011, s. 11.

Yanardağ, Mehmet Fatih:	“Tanzimat Dönemi Fikir Gazeteciliğinin Önemli İsmi Tasvir-i Efkâr ve Toplumsal Değişime Katkısı”, **Tercüman-ı Ahval’in 150. Yılında İstanbul’da Fikir Gazeteciliği Sempozyumu**, 21-22 Ekim 2010, İstanbul, s. 7.
Yardımcı, Mehmet Emin, vd:	“1929 Dünya Ekonomik Krizinin Sebepleri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Dünden Bugüne Ekonomi Yazıları**, Ed. Selçuk Koç vd., Aralık 2017, s. 252.
Yavuz, Kemal:	“XIII-XVI. Asır Dil Yadigârlarının Anadolu Sahasında Türkçe Yazılış Sebepleri ve Bu Devir Müelliflerinin Türkçe Hakkında Görüşleri”, **Türkler-7**, Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 633.
Yıldırmaz, Sinan:	“1950 Seçimleri ve Propaganda”, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, **T.C. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi**, s. 6, İstanbul, 3/2004, s. 148.
Yiğitbaş, Maksut:	“Tanzimat Döneminde Edebî Tenkit”, **Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, s. 10/16, Ankara, Sonbahar-2015, s. 1213.
Yüceer, Saime:	“Türkiye’nin Aydınlanma Sürecinde Bir Kültür Devrimi Millet Mektepleri”, **Papers of VIIIth International Congress on the Economic and Social History of Turkey**, 2006, s. 30-31.
İmzasız	“Ömer Asım Aksoy’la Yaşayan Türkçe Üzerine Bir Konuşma”, **Türk Dili**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Şubat-1980, s. 65-67.
İmzasız	**Atatürk’ün Yolunda Türk Dil Devrimi-Topluçalışım 17-18 Ocak 1981-Bildiriler-Toplu Görüşmeler**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981.
İmzasız	“Giyim-Kuşam Frenkliği”, **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1980, s. 223-225.
İmzasız	“Güneş Dil Teorisi ve 2 Telgraf”, **Yaşayan Türkçemiz 1**, 2. bsk., İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1981, s. 16-17.

C- ELE ALINAN TDK KURULTAYLARI VE TBMM-CUMHURİYET SENATOSU-MİLLET MECLİSİ-DANIŞMA MECLİSİ TUTANAKLARI

Olağanüstü Türk Dil Kurultayı-1951	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1954.
Yedinci Türk Dil Kurultayı-1954	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1955.
Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1957	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1958.
Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı-1960	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1961.
Onuncu Türk Dil Kurultayı-1963	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1964.
On Birinci Türk Dil Kurultayı-1966	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1967.
On İkinci Türk Dil Kurultayı-1969	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1970.
On Üçüncü Türk Dil Kurultayı-1972	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1973.
On Dördüncü Türk Dil Kurultayı-1974	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları,1975.
On Beşinci Türk Dil Kurultayı-1976	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977.
On Altıncı Türk Dil Kurultayı-1978	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1979.
On Yedinci Türk Dil Kurultayı-1980	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1981.
On Sekizinci Türk Dil Kurultayı-1982	Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.
TBMM Zabıt Ceridesi	Devre II, Cilt 6, İçtima 11, 25/02/1340 (25/02/1924), s. 335-336.
TBMM Tutanak Dergisi	Sıra 2, Cilt 1, Birleşim 21, 12/07/1950, s. 572-577.
TBMM Tutanak Dergisi	Sıra 5, C. 5, Birleşim 50, 24.02.1951, s. 707.
TBMM Tutanak Dergisi	Sıra 7, C. 5, Birleşim 50, 24.02.1951, s. 724-725-726.
TBMM Tutanak Dergisi	Sıra: 8, C. 18, Birleşim: 14, 08.12.1952, s. 1, 3-5.
TBMM Tutanak Dergisi	IX. Dönem 21. Birleşim, C. 18, 24.12.1952, s. 389-409.
TBMM Albümü 1920-2010	TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, C. 2, Nisan-2010, s. 661, 723, 739.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi	Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisinin V. Dönem 4. Yasama Yılını Açış Konuşmaları, 1 Kasım 1938, C. 27, s. 3.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi	1. Birleşim, C.1, 13.06.1977, s. 7.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi	49. Birleşim, 21.02.1980, C. 14, s. 443, 530, 537.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi	50. Birleşim, C. 3, 19.2.1966, s. 613-614.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi	62. Birleşim, C.16, 21.02.1976, s. 96-97.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi	76. Birleşim, C.18, 16.03.1976, s. 175.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi	80. Birleşim, C.1, 21.12.1977, s. 522.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi	88. Birleşim, C. 12, 12.06.1975, s. 596-598.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi	90. Birleşim, C. 17, 5. 6. 1963, s. 526-533.
Millet Meclisi Tutanak Dergisi	95. Birleşim, 20.05.1969, s. 547-562.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	21. Birleşim, C. 55, 06.01.1970, s. 27-34.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	28. Birleşim, 5.2.1968, C. 45, s. 559-560, 574, 580-581, 602-603.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	29. Birleşim, C. 36, 11.02.1978, s. 24, 90, 91, 96,106
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	29. Birleşim, C. 51, 01.02.1969, s. 81-83, 93-94.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	38. Birleşim, C. 32, 1.2.1966, s. 355.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	38. Birleşim, C. 14, 19.03.1974, s. 40-41.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	50. Birleşim 23.02.1966, s. 371.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	58. Birleşim, C. 64, 06.04.1971, s. 519.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	60. Birleşim, 16.05.1967, C. 40, s. 239-240.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	65. Birleşim, 10.10.1968, C. 48, s. 717-718.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	73. Birleşim, C. 12, 13.06.1973, s. 112, 113-116.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	75. Birleşim, 22.10.1968, C. 48, s. 666-669.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	88. Birleşim, C.12, 8.7.1963, s.769-761.
Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi	112. Birleşim, C. 67, 9.9.1971, s. 200.
Danışma Meclisi Tutanak Dergisi	96. Birleşim, C. 5, 24.05.1982, s. 488.
Danışma Meclisi Tutanak Dergisi	147. Birleşim, C. 10, 9.09.1982, s. 52-72.

Ç- GAZETE KÖŞE YAZILARI

Acaroğlu, M. Türker:	"8. Türk Dil Kurultayı", **Vatan**, 01.07.1957, s. 2.
Akbal, Oktay:	"Atatürk'ü Anlamak", **Vatan**, 08.07.1957, s. 3.
Akbal, Oktay:	"Yeni Anayasa Türkçe Olmalı", **Vatan**, 04.06.1960, s. 3.
Akbal, Oktay:	"Türkçeye Geçmiş Olsun", **Vatan**, 02.07.1960, s. 3.
Akbal, Oktay:	"Yaşayan Türkçe mi Yaşayacak Türkçe mi?" **Vatan**, 22.07.1960, s. 3.
Akbal, Oktay:	"Dil Kurumundan Atılanlar" **Vatan**, 24.07.1960, s. 3.
Akbal, Oktay:	"Atatürk Akademisi" **Vatan**, 01.08.1960, s. 3.
Akbal, Oktay:	"Kurultay Açılırken", **Vatan**, 08.07.1963, s. 3.
Akbal, Oktay:	"Kurultay Havası", **Vatan**, 09.07.1963, s. 3.
Akbal, Oktay:	"Kurultay Açılıyor", **Vatan**, 04.07.1969, s. 3.
Akbal, Oktay:	"T.D.K. 40 Yaşında", **Barış,** 03.07.1972, s. 3.
Akbal, Oktay:	"Kurultay Açılırken", **Cumhuriyet**, 07.07.1974, s. 2.
Akbal, Oktay:	"Dil Kurultayı Açılırken…" **Cumhuriyet**, 09.07.1976, s. 2.
Akbal, Oktay:	"Bu Kültür Savaşında…", **Cumhuriyet**, 14.07.1976, s. 2.
Akbal, Oktay:	"En Başarılı Devrim", **Cumhuriyet**, 10.07.1978, s. 2.
Akbal, Oktay:	"Dil Devrimi Tartışılamaz", **Cumhuriyet**, 27.10.1980, s. 2.
Akbal, Oktay:	"Arapça Yerine Türkçe", **Cumhuriyet**, 25.11.1980, s. 2.
Akbal, Oktay:	"Akademi Tasarısı Konusunda" **Cumhuriyet**, 27.11.1980, s. 2.
Akbal, Oktay:	"Bir Dil Semineri", **Cumhuriyet**, 31.12.1980, s. 2.
Akbal, Oktay:	"Atatürk Dil Devriminin Öncüsüdür" **Cumhuriyet**, 10.01.1981, s. 2.
Akbal, Oktay:	"Bir Akademi Kurulursa" **Cumhuriyet**, 11.01.1981, s. 2.
Akbal, Oktay:	"Külebi'den B. Felek'e" **Cumhuriyet**, 14.01.1981, s. 2.
Akbal, Oktay:	"Atatürk'ün Yolunda", **Cumhuriyet**, 22.01.1981, s. 2.
Akbal, Oktay:	"Devrim ve Karşı Devrim", **Cumhuriyet**, 07.03.1981, s. 2.
Akbal, Oktay:	"18. Dil Kurultayı Toplanıyor", **Cumhuriyet**, 12.07.1982, s. 2.

Akbal, Oktay:	“Başkent İzlenimleri”, **Cumhuriyet**, 17.07.1982, s. 2.
Akbal, Oktay:	“Atatürk’e Ters Düşmek”, **Cumhuriyet**, 01.09.1982, s. 2.
Akbal, Oktay:	“Adı Atatürk Olunca”, **Cumhuriyet**, 25.09.1982, s. 2.
Akbal, Oktay:	“Yine Atatürk Akademisi”, **Cumhuriyet**, 26.09.1982, s. 2.
Akbal, Oktay:	“Yıllardır Bitmeyen Gevezelik”, **Cumhuriyet**, 01.11.1982, s. 2.
Akbal, Oktay:	“Sorun mu Mesele mi?”, **Cumhuriyet**, 03.12.1983, s. 2.
Aksoy, Ömer Asım:	“Dil Devriminin 40. Yılı”, **Barış,** 02.07.1972, s. 2.
Anday, Melih Cevdet:	“Muallim Cevdet Gerekiyor”, **Cumhuriyet**, 09.07.1976, s. 2.
Anday, Melih Cevdet:	“Nasıl Bir Devrim?”, **Cumhuriyet**, 09.01.1981, s. 2.
Arısoy, M. Sunullah:	“IX. Türk Dil Kurultayı”, **Ulus**, 11.07.1960, s. 2.
Aslan, İffet:	“Dil ve Devrim”, **Ulus**, 13.07.1963, s. 2.
Ataç, Nurullah:	“Dil Devrimi”, **Ulus**, 09.02.1951, s. 2.
Ataç, Nurullah:	“Gene Dil”, **Ulus**, 16.02.1951, s. 2.
Ataç, Nurullah:	“Hep Dil”, **Ulus**, 23.02.1951, s. 2.
Ataç, Nurullah:	“Dilimiz”, **Ulus**, 02.03.1951, s. 2.
Atok, Oğuz Kazım:	“Karma Dilden Doğan Dil Karmaşıklığı”, **Ulus**, 04.07.1969, s. 2.
Baban, Cihad:	“Türk Dil Kurultayı”, **Ulus**, 10.07.1963, s. 1.
Bardakçı:	“Anayasaların Dili, Kimin Dilidir?”, **Tercüman**, 28.07.1982, s. 2.
Belge, Murat:	“TV Türkçesi”, **Cumhuriyet**, 01.09.1982, s. 5.
Benli, Belkıs:	“Onuncu Dil Kurultayı Notları”, **Vatan**, 11.07.1963, s. 1.
Bilgiç, Emin:	“Dil ve Kültür Emperyalizmi”, **Tercüman**, 09.01.1981, s. 2.
Buğra, Tarık:	“Mecbur musunuz?”, **Tercüman**, 06.07.1972, s. 3.
Buğra, Tarık:	“Nasıl Birleştireceksiniz?”, **Tercüman**, 07.07.1972, s. 3.
Buğra, Tarık:	“Büyük Günah”, **Tercüman**, 15.07.1972, s. 3.
Buğra, Tarık:	“Mao’nun Yapamadığı”, **Tercüman**, 18.07.1982, s. 6.
Buğra, Tarık:	“Türkçenin Dışında” **Tercüman**, 31.10.1982, s. 11.
Civaoğlu, Güneri:	“Yaşayan Türkçe”, **Tercüman**, 17.12.1979, s. 3.

Civaoğlu, Güneri:	“Tercüman ve Büyük Meseleler”, **Tercüman** Gazetesi, 21.04.1980, s. 3.
Cumalı, Necati:	“Dil Savaşı”, **Cumhuriyet**, 28.10.1980, s. 2.
Dündar, Ali:	“Dil ve Erdem”, **Barış**, 02.07.1972, s. 2 ve 7.
Dündar, Ali:	“Dil Kurultayı’nın Ardından”, **Barış**, 11.07.1974, s. 2.
Ecevit, Bülent:	“Türkçe: Bir Siyasi Mesele”, **Halkçı**, 12. 07. 1954, s. 3.
Ecevit, Bülent:	“Atatürk’ü Redingotla Aldatanlar”, **Halkçı**, 22. 07. 1954, s. 3.
Ecevit, Bülent:	“Bir Yabancı Gözüyle Dil Devrimimiz”, **Halkçı**, 13.08.1954, s. 3.
Ecevit, Bülent:	“Ordu ve Dil”, **Ulus**, 12.06 1960, s. 1. Ve 5.
Ekdemir, Rıza:	“Türk Dili ve Anayasa”, **Tercüman**, 05.10.1983, s. 2.
Ekmekçi, Mustafa:	“Dil Kurultayından Kalan”, **Cumhuriyet**, 19.07.1978, s. 4.
Ekmekçi, Mustafa:	“Uydurma”, **Cumhuriyet**, 04.04.1980, s. 4.
Ekmekçi, Mustafa:	“Öğrek”, **Cumhuriyet**, 01.11.1980, s. 5.
Ekmekçi, Mustafa:	“Şu Dil Tartışmaları”, **Cumhuriyet**, 07.07.1982, s. 8.
Mustafa Ekmekçi,	“Oylamalar”, **Cumhuriyet**, 13.09.1982, s. 8.
Ekmekçi, Mustafa:	“Yarın Dil Bayramı”, **Cumhuriyet**, 25.09.1982, s. 8.
Ekmekçi, Mustafa:	“Ulus, Birlik Demektir”, **Cumhuriyet**, 09.10.1982, s. 8.
Erdoğdu, Ahmet:	“On Altıncı Türk Dil Kurultayı Toplanırken”, **Milliyet**, 08.07.1978, s. 2.
Ergun, Rüştü:	“Dil-Düşünce ve Anayasa”, **Cumhuriyet**, 11.08.1982, s. 2.
Erim, Nihat:	“Dil Devrimi Etrafında”, **Ulus**, 10.02.1951, s. 1.
Esmer, Levent N.:	“Türk Dil Kurultayından Dört Günlük Notlar”, **Zafer**, 25.07.1954, s. 1.
Eyüboğlu, İsmet Zeki:	“Dilimizin Gerçeği”, **Vatan**, 09.07.1963, s. 2.
Eyüboğlu, İsmet Zeki:	“Türkçenin Geleceği”, **Vatan**, 29.07.1963, s. 2.
Eyüpoğlu, İsmet Zeki:	“Türkçe’nin Gücü”, **Barış**, 06.07.1972, s. 2.
Felek, Burhan:	“Ahbaplara Cevap”, **Milliyet**, 18.12.1980, s. 2.
Fenik, Adviye:	“Dil Akademisi”, **Zafer**, 26.07.1954, s. 3.
Gökşen, Enver Naci:	“Dilde Devrim mi, Evrim mi?” **Cumhuriyet**, 02.07.1972, s. 2.
Göze, Ergun:	“Anarşi ve Dil” **Tercüman**, 29.12.1979, s. 6.
Göze, Ergun:	“Dili Yıkmak”, **Tercüman**, 12.11.1980, s. 6.
Göze, Ergun:	“Yeniden Yazılmalıymış” **Tercüman**, 09.10.1982, s. 9.
Gülerman, Adnan:	“Anayasa ve Dil”, **Tercüman**, 16.08.1982, s. 2.

Gülizar, Jülide:	“Son Dil Bayramınız Kutlu Olsun”, **Cumhuriyet**, 27.09.1983, s. 12.
İsmet Kür,	“13. Dil Kurultayı”, **Barış**, 14.07.1972, s. 2 ve 7.
Kabaklı, Ahmet	“Encümen-i Dâniş” **Tercüman**, 26.11.1980, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Dil Milli Değerlerin İfadesidir”, **Tercüman**, 07.07.1972, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Kurumsal Kalıtım”, **Tercüman**, 08.07.1972, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Atatürk Mesul Değil”, **Tercüman**, 09.07.1972, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Doğu ve Batı”, **Tercüman**, 28.07.1972, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Devlet-Millet Birliği”, **Tercüman**, 13.07.1974, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Dil Semineri Niçin Rağbet Gördü?”, **Tercüman**, 29.12.1980, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Bir Telgraf’ın Ettikleri”, **Tercüman**, 30.12.1980, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Sanık Sandalyesi”, **Tercüman**, 01.01.1981, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Dil Mirası”, **Tercüman**, 27.01.1981, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Dil Kurumunun Bir Kitabı Daha”, **Tercüman** Gazetesi, 30.01.1981, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Ezan Senin Neyine”, **Tercüman**, 18.02.1981, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Bilgi Polisi”, **Tercüman**, 23.02.1981, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Bilgi Denetim Kurulu”, **Tercüman**, 28.02.1981, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“YÖK’ün İlk Görevi”, **Tercüman**, 08.07.1982, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Cüppeler ve Züppeler”, **Tercüman**, 19.07.1982, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Fasıl Fasıl Anayasa”, **Tercüman**, 16.08.1982, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Özgürlük” **Tercüman**, 19.08.1982, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Anayasa’da Dil Akademisi” **Tercüman**, 09.09.1982, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Akademi Meselesi” **Tercüman**, 16.09.1982, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Sebep Nedir?” **Tercüman**, 20.09.1982, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Atatürk’ün Dil Hedefleri” **Tercüman**, 04.11.1982, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:	“Cumhuriyet Türkçesi”, **Tercüman**, 27.10.1983, s. 2.
Kabaklı, Ahmet:,	“İnşallah Geç Kalmamışızdır” **Tercüman**, 20.10.1982, s. 2.

Kafesoğlu, İbrahim:	"Atatürk Kültür Yüksek Kurumu", **Tercüman**, 14.09.1983, s. 2.
Kaplan, Mehmet:	"Üniversitelerde Türkçe Dersleri", **Tercüman**, 15.10.1983, s. 2.
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri	"Türk Dil Kurultayı", **Ulus**, 12.07.1957, s. 3.
Karaosmanoğlu, Yakup Kadri:	"Türk Dil Kurultayı", **Ulus**, 13.07.1960, s. 1 ve 3.
Kasaroğlu, Doğan:	"Genelge", **Tercüman**, 27.02.1980, s. 9.
Kemal Ateş,	"13. Türk Dil Kurultayının Ardından", **Barış**, 21.07.1972, s. 2.
Kemal, Mehmed:	"Dil Kurultayı Toplanırken", **Vatan**, 07.07.1963, s. 3.
Kemal, Mehmed:	"Tilcikler ve Tilkiler", **Vatan**, 16.07.1963, s. 3.
Kemal, Mehmed:	"Türk Dili Tarihçisi Dr. Georges Hazai", **Vatan**, 24.07.1963, s. 3.
Kemal, Mehmed:	"Doç. Marija Djukonaviç, As. Ljubinka Rajkoviç", **Vatan**, 24.07.1963, s. 3.
Kemal, Mehmed:	"Özleştirme Kılavuzu", **Cumhuriyet**, 06.07.1978, s. 4.
Kemal, Mehmed:	"Yenilenmek", **Cumhuriyet**, 18.07.1982, s. 8.
Kerimoğlu, Sabahattin:	"İnsan ve Lisan", **Cumhuriyet**, 08.07.1972, s. 5.
Kılıç, Hüseyin:	"Yasanın Amacı", **Cumhuriyet**, 14.10.1983, s. 2.
Kırkıncı, Mehmet:	"Anayasa Konuşulan Türkçeyi Teminat Altına Almalıdır", **Tercüman**, 12.08.1982, s. 2.
Kısakürek, Abidin Mümtaz:	"Dili Kendi Gidişine Bırakalım", **Vatan**, 10.02.1951, s. 2.
Kocagöz, Samim:	"Bugün Kurultay Var…", **Vatan**, 08.07.1963, s. 2.
Kocagöz, Samim:	"Dosta Düşmana Selam Olsun", **Vatan**, 31.07.1963, s. 2.
Kocagöz, Samim:	"İyi ki Atatürk Vasiyetname Bırakmış", **Cumhuriyet**, 12.07.1982, s. 2.
Köklügiller, Ahmet:	"50 Yaşında", **Cumhuriyet**, 25.07.1982, s. 2.
Köprülü, Orhan F.:	"Dilde Atatürkçülük Nasıl Olur?", **Tercüman**, 11.02.1981, s. 2.
Kudret, Cevdet:	"Yaşayan Türkçe Dedikleri", **Cumhuriyet**, 09.12.1980, s. 2.
Külebi, Cahit:	"XIV. Dil Kurultayı ve Kültür Nedir" **Barış**, 07.07.1974, s. 1 ve 7.
Külebi, Cahit:	"Ana Dilimizi Sevmeyenler", **Cumhuriyet**, 08.07.1976, s. 2.
Külebi, Cahit:	"Türk Dil Kurumunun Gücü", **Cumhuriyet**, 08.07.1978, s. 2.
Levend, Agâh Sırrı:	Bir Toplantının Bilançosu-Dil Kurultayı Kararları", **Ulus**, 13.03.1951, s. 2.

Levend, Agâh Sırrı:	“Bir Toplantının Bilançosu-Dil Kurultayında Bazı Manzaralar”, **Ulus**, 20.03.1951, s. 2.
Levend, Agâh Sırrı:	**“**Bir Toplantının Bilançosu-Uydurma Dil**”, Ulus**, 02.04.1951, s. 2.
Levend, Agâh Sırrı:	“Türk Dilinin Atlattığı Tehlikeler”, **Ulus**, 08.07.1963, s. 2.
Levend, Agâh Sırrı:	“Türk Dil Kurumunun XI. Kurultayı”, **Ulus**, 08.07.1966, s. 2.
Levend, Agâh Sırrı:	“Türk Dil Kurumunun Suçu”, **Ulus**, 11.07.1966, s. 2.
Mumcu, Uğur:	“Dil Yanlışları”, **Cumhuriyet**, 04.08.1982, s. 1 ve 11.
Mumcu, Uğur:	“Dilde Devletçilik”, **Cumhuriyet**, 17.08.1982, s. 1 Ve 9.
Okay, M. Orhan:	“TDK’nin Hizmetleri”, **Tercüman**, 13.01.1981, s. 2.
Ortaylı, İlber:	“Dil Akademisi Üzerine”, **Cumhuriyet**, 03.08.1982, s. 2.
Örs, Yaman:	“Nasıl Bir Türkçe?”, **Cumhuriyet**, 07.07.1974, s. 2.
Öymen, Altan:	“Yaşayan Türkçe”, **Cumhuriyet**, 31.12.1980, s. 1 ve 7.
Özalp, İsmet:	“Dil Devrimi”, **Ulus**, 01.07.1957, s. 2-3.
Öztürkmen, Neriman M.:	“Türk Dil Kurumu Nasıl Çalışır?”, **Vatan**, 29.06.1957, s. 2.
Özyörük, Mukbil:	“Yaşayan Türkçemiz”, **Tercüman**, 22.12.1979, s. 6.
Özyörük, Mukbil:	“Güzelim Türkçenin Haline Bakın”, **Tercüman**, 11.04.1980, s. 9.
Özyörük, Mukbil:	“Dil Kurumundaki Telaş”, **Tercüman**, 12.04.1980, s. 9.
Özyörük, Mukbil:	“Demek Kültür Devrimi İçindeyiz”, **Tercüman**, 03.01.1981, s. 4.
Özyörük, Mukbil:	“Dil Bayramınız Geçmiş Olsun” **Tercüman**, 08.10.1982, s. 9.
Özyörük, Mukbil:	“Resmî Geçit” **Tercüman**, 03.11.1982, s. 9.
Özyörük, Mukbil:	“İmla Kılavuzu ve Sözlük” **Tercüman**, 30.12.1983, s. 5.
Perek, Faruk Zeki:	“Türk Akademisi’ne Doğru-1”, **Tercüman**, 18.10.1983, s. 2.
Perek, Faruk Zeki:	“Türk Akademisi’ne Doğru-2”, **Tercüman**, 19.10.1983, s. 2.
Rado, Şevket:	“Dilde Tasfiyecilik”, **Tercüman**, 07.11.1982, s. 9.
Rauf Tamer,	“Dil Yaresi”, **Tercüman**, 16.10.1980, s. 2.

Reşat, Mehmet:	“Kurultayın Ardından” **Vatan**, 16.07.1963, s. 2.
Safa, Peyami:	“Yarınki Kurultay”, **Ulus**, 07.02.1951, s. 1.
Safa, Peyami:	“Yeni Kelimelerin İmtihanı”, **Ulus**, 10.02.1951, s. 1.
Safa, Peyami:	“Uydurma Dil Değil Uydurma Haber”, **Ulus**, 17.02.1951, s. 1.
Safa, Peyami:	“Din ve Dil İrticaı”, **Ulus**, 17.07.1951, s. 1.
Savcı, Sadun Galip:	“İyi ile Kötü”, **Vatan**, 13.02.1951, s. 2.
Selçuk, İlhan:	“Cömert ve Ecevit”, **Cumhuriyet**, 13.07.1978, s. 2.
Selçuk, İlhan:	“Dil Devrimi Üzerine Bir Yazı”, **Cumhuriyet**, 29.01.1980, s. 2.
Selçuk, İlhan:	“Osmanlıca Öldü, Kimse Diriltemez”, **Cumhuriyet**, 26.02 1980, s. 2.
Selçuk, İlhan:	“Öz Türkçe Sözlük”, **Cumhuriyet**, 06.08.1982, s. 2.
Selçuk, İlhan:	“Dilde Çağdaşlaşma”, **Cumhuriyet**, 21.08.1982, s. 2.
Tamer, Erdoğan:	“Dil Kurultayı Toplanırken”, **Ulus**, 04.07.1969, s. 2.
Tamer, Rauf:	“En Mühim Mesele” **Tercüman**, 07.03.1980, s. 2.
Tamer, Rauf:	“Yine Dil Yaresi”, **Tercüman**, 08.12.1980, s. 2.
Tamer, Rauf:	“Güleryüz”, **Tercüman**, 01.01.1981, s. 2.
Taşseten, Mehmet:	“Öz Türkçenin Düşündürdüğü,”, **Ulus**, 15.07.1966, s.4.
Til, Enis Tahsin:	“Dil Kurumunun İlk Vazifesi”, **Vatan**, 11.02.1951, s. 4.
Til, Enis Tahsin:	“Dilde Anarşi”, **Vatan**, 19. 07. 1954, s. 7.
Timurtaş, Faruk K.:	“Dil İnkılabı”, **Tercüman**, 07.07.1972, s. 2.
Timurtaş, Faruk K.:	“Türkçenin Soysuzlaştırılması”, **Tercüman**, 14.07.1972, s. 2.
Timurtaş, Faruk K.:	“Dilimiz Nasıl Bozdular?”, **Tercüman**, 28.07.1972. s. 2.
Timurtaş, Faruk K.:	“Türkçenin Sırları Ve Karanlık Günleri”, **Tercüman**, 11.08.1972, s. 2.
Tirali, Naim:	“Dil Devrimi ve Yazarlar”, **Vatan**, 15.07.1960. s. 2.
Tirali, Naim:	“Dernek ve Kurumlardan Atılanlar İçin”, **Vatan**, 30.07.1960, s. 2.
Türkçeci:	“Yaşayan Türkçemiz”, **Tercüman**, 19.12.1979, s. 1 ve 12.
Ulçugür, İsmail:	“Dilde Gerileyenler”, **Cumhuriyet**, 09.10.1983, s. 2.

Ülken, Hilmi Ziya:	“Onuncu Türk Dil Kurultayı”, **Vatan**, 14.07.1963, s. 2.
Ütük, Etem:	“Karşı Çıkanlar”, **Cumhuriyet**, 02.08.1982, s. 2.
Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet:	“Kırk Yıllık Yani…” **Cumhuriyet**, 18.01.1981, s. 2.
Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet:	“Ellişer Yıl Ara ile Türk Dili”, **Cumhuriyet**, 11.07.1982, s. 2.
Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet:	“Yurttaşlar Yasasının Dili”, **Cumhuriyet**, 08.08.1982, s. 2.
Yalçın, Hüseyin Cahit:	“Ah, O Yirmi Beş Sene”, **Ulus**, 24.02.1951, s. 1 ve 3.
Yalman, Ahmet Emin:	“Dilde Birlik”, **Vatan**, 11.07.1960, s. 1 Ve 5.
Yetkin, Suut Kemal:	“Vah Cömert’im Vah”, **Cumhuriyet**, 22.07.1978, s. 7.

D- GAZETE HABER YAZILARI

“9. Türk Dil Kurultayı Çok Gürültülü Şekilde Sona Erdi”	**Vatan** gazetesi, 16.07.1960, s. 1 ve 5.
“10. Dil Kurultayı Yarın Başlıyor”	**Vatan**, 07.07.1963, s. 1 ve 5.
“10. Türk Dil Kurultayı”	**Ulus**, 08.07.1963, s. 1 ve 7.
“11. Dil Kurultayı Hazırlıkları Tamamlandı”	**Vatan**, 05.07.1966, s. 1 ve 5.
“12’nci Türk Dil Kurultayı Toplanıyor”	**Ulus**, 04.07.1969, s. 1.
“13. Türk Dil Kurultayı Bugün Başlıyor”	**Vatan**, 03.07.1972, s. 1 ve 5.
“13. Türk Dil Kurultayı Çalışmalarına Başladı”	**Vatan**, 04.07.1972, s. 1 ve 5.
“14. Türk Dil Kurultayı Başladı”	**Barış**, 08.07.1974, s. 1 ve 7.
“14. Türk Dil Kurultayı Başladı”	**Milliyet**, 08.07.1974, s. 1.
“16. Türk Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor”	**Cumhuriyet**, 08.07.1978, s. 6.
“17. Dil Kurultayı Çalışmalarına Başladı”	**Cumhuriyet**, 29.10.1980, s. 5.
“17’nci Dil Kurultayı Bugün Başlıyor”	**Cumhuriyet**, 28.10.1980, s. 5.
“18. Dil Kurultayı Çalışmaları Sürüyor”	**Cumhuriyet**, 14.07.1982, s. 1 ve 11.
“18’inci Türk Dil Kurultayı Toplandı”	**Tercüman**, 13.07.1982, s. 1 ve 13.
“Agâh Sırrı Levend TDK Başkanı”	**Ulus**, 16.07.1963, s. 1 ve 7.
“Ana Dili Sevme Bilinci Yaratıldı”	**Ulus**, 02.07.1969, s. 1 ve 7.
“Anayasa Tasarısı”	**Cumhuriyet**, 04.08.1982, s. 7
“Atatürk Akademisi Fetva Yeri Olmamalı”	**Cumhuriyet**, 27.09.1982, s. 1 ve 11.

“Atatürk TDK’nin I. Üyesi”	**Ulus**, 15.07.1960, s. 1.
“Atatürk, Dilde Aşırı Özleştirmeye Karşıydı”	**Tercüman**, 26.09.1983, s. 8.
“Atatürk’ün Devrimlerinin Bütünlüğü İçinde Dil Devrimi”	**Cumhuriyet**, 03.02.1981, s. 12.
“Atatürk’ün Vasiyetini Yerine Getirdik”	**Tercüman**, 19.10.1983, s. 1 ve 10.
“Ay Adlarının Değiştirilmesi İstendi”	**Ulus**, 08.07.1969, s. 1 ve 7.
“Baban: SİSAV Toplantısında Yeni Kelimelerin Dil Kurallarına Uygun Üretilmesi Savunuldu, TDK İse, Kurallara Uygun Kelime Üretmiyor”	**Tercüman**, 14.01.1981, s. 1.
“Baltacıoğlu’nun ‘Kuran-ı Kerim’ Tercümesi Övüldü”	**Vatan**, 05.07.1957, s. 2.
“Başbakan Ecevit: İhaneti Yapanların Kim Olduğu Anlaşılır Hale Geldi”	**Cumhuriyet**, 12.07.1978, s. 1.
“Bir Doçent Öldürüldü, Eşi Yaralandı”	**Tercüman**, 12.07.1978, s. 1 ve 10.
“Büyük Dil Kurultayı Ankara’da Toplandı”	**Vatan**, 12.07.1960, s. 3.
“Cömert Ankara’da Yaylım Ateşine Tutularak Öldürüldü”	**Milliyet**, 12.07.1978, s. 1.
“Cumhurbaşkanı Tam Yetkili, Ancak Sorumsuz”	**Cumhuriyet**, 18.09.1982, s. 11.
“Dil Akademisi Tepki Yarattı”	**Cumhuriyet**, 27.11.1980, s. 4.
“Dil Akademisi Üyelerini Cumhurbaşkanı Seçecek”	**Cumhuriyet**, 19.07.1982, s. 1 ve 9.
“Dil Akademisi”	**Cumhuriyet**, 10.09.1982, s. 9.
“Dil Bayramı Kutlanıyor”	**Cumhuriyet**, 13.07.1982, s. 1 ve 11.
“Dil Bayramı’nın 51. Yılı Ankara’da Kutlandı”	**Cumhuriyet**, 27.09.1983, s. 11-12.
“Dil Davası Ne Halde?”	**Vatan**, 18.02 1951, s. 3.
“Dil Devrimine Karşı Olanlar Halâ Vardır”	**Ulus**, 05.07.1969, s. 1 ve 7.
“Dil Kurultayı Açıldı; Fakat Çoğunluk Sağlanamadı”	**Vatan**, 09.07.1963, s. 1.
“Dil Kurultayı Armağan Teklifini Kabul Etti”	**Vatan**, 23.07. 1954, s. 7.
“Dil Kurultayı Bu Sabah Toplanıyor”	**Ulus**, 01.07.1957, s. 1.
“Dil Kurultayı Bugün Açılıyor”	**Ulus**, 08.07.1966, s. 1.
“Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor.”	**Vatan**, 11.07.1960, s. 1.
“Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor”	**Halkçı**, 20. 07. 1954, s. 1.
“Dil Kurultayı Çekişmeli Geçiyor”	**Vatan**, 10.07.1963, s. 1.
“Dil Kurultayı Dün Kapandı”	**Vatan**, 06.07.1957, s. 2.
“Dil Kurultayı Dün Sona Erdi”	**Ulus**, 11.02.1951, s. 1.
“Dil Kurultayı Dün Sona Erdi-Öğleden Sonra”	**Ulus**, 11.02.1951, s. 4.
“Dil Kurultayı Dün Toplanamadı”	**Vatan**, 20. 07. 1954, s. 1.

"Dil Kurultayı Komisyon Çalışmaları"	**Vatan**, 22. 07. 1954, s. 3.
"Dil Kurultayı Sonuçlandı"	**Ulus**, 14.07.1963, s. 7.
"Dil Kurultayı Toplanıyor"	**Ulus**, 04.02.1951, s. 2.
"Dil Kurultayı ve Çok Garip Bir Keşmekeş!"	**Zafer**, 24.07.1954, s. 1.
"Dil Kurultayı Yarın Toplanıyor"	**Vatan**, 08.07.1966, s. 1 ve 5.
"Dil Kurultayında Bir Siyaset Oyunu"	**Vatan**, 11.02.1951, s. 3.
"Dil Kurultayında Ezanın Türkçeleştirilmesi İstendi"	**Vatan**, 15.07.1960, s. 1.
"Dil Kurultayında Kavga Çıktı"	**Vatan**, 08.07.1969, s. 1 ve 5.
"Dil Kurultayında Yine Hadiseler Oldu"	**Zafer**, 23.07.1954, s. 7.
"Dil Kurultayının Çalışmaları Bitti"	**Halkçı**, 24. 07. 1954, s. 1.
"Dil Kurultayının Fevkalade Toplantısı"	**Vatan**, 07.02.1951, s. 3.
"Dil Kurumu Aforoz Edildi"	**Ulus**, 25.02.1951, s. 5.
"Dil Kurumu Çalışmaları Devam Ediyor"	**Vatan**, 04.07.1957, s. 3.
"Dil Kurumu da Üyeleri Arasında Temizlik Yaptı"	**Vatan**, 14.07.1960, s. 1.
"Dil Kurumu İçin Beliren Endişeler"	**Ulus**, 07.02.1951, s. 5.
"Dil Kurumu Kurultayı"	**Ulus**, 10.07.1966, s. 7.
"Dil Kurumu Seçimini CHP Listesi Kazandı"	**Vatan**, 12.02.1951, s. 3.
"Dil Kurumu Seçimini CHP Listesi Kazandı-Hakkı Tarık Us'a Göre"	**Vatan**, 12.02.1951, s. 3.
"Dil Kurumu Yaşayacaktır"	**Ulus**, 09.07.1966, s. 1.
"Dil Kurumu Yerine Akademi mi?"	**Ulus**, 05.02.1951, s. 5.
"Dil Kurumu Yönetim Kurulunda Vazife Taksimi"	**Ulus**, 13.02.1951, s. 2.
"Dil Kurumunda Vazife Taksimi"	**Halkçı**, 30. 07. 1954, s. 5.
"Dil Kurumunda, Yeni İş Bölümü"	**Vatan**, 17.07.1960, s. 1 ve 5.
"Dil Kurumundan 156 Üye Çıkarılacak"	**Vatan**, 24. 07. 1954, s. 1 ve 7.
"Dil Kurumunun Sanat Armağanı"	**Halkçı**, 24. 07. 1954, s. 3.
"Dil Kurumunun Tüzüğü Tadil Edilecek"	**Vatan**, 21.07.1954, s. 7.
"Dil Kurumunun Yaptığı Fevkalade Toplantı-Atatürk'ün Hedefi",	**Vatan**, 09.02.1951, s. 4.
"Dil Kurumunun Yaptığı Fevkalade Toplantı-Hikmet Bayur'a Göre",	**Vatan**, 09.02.1951, s. 4.
"Dil Kurumunun Yaptığı Fevkalade Toplantı-Milli Eğitim Bakanı'nın Beyanatı"	**Vatan**, 09.02.1951, s. 4.
"Dil Kurumunun Yârâna Tevzi Ettiği Paralar"	**Zafer**, 22.07.1954, s. 3.

“Dil, Dinî Tarih Konusunda İlme Dayanan Düzeltmeler Yapılmalıdır”	**Tercüman**, 19.05.1980, s. 3.
“Dilcilere Çay”	**Vatan**, 13.07.1963, s. 1.
“Dilde Aşırılıklar Birliğimizi Zedeler”	**Barış**, 04.07.1972, s. 1 ve 7.
“Dildeki Tehlike: Aydınla Halkın Anlaşamamasıdır”	**Vatan**, 06.07.1972, s. 1 ve 5.
“Dilimiz İlim Işığı Altında Özleşecek”	**Ulus**, 17.06.1960, s. 1. ve 4.
“Dilimizi Altmış Yıl Önceki Durumunda Tutmak İsteyenler Var”	**Vatan**, 04.07.1969, s. 1 ve 5.
“Doçent Cömert Öldürüldü, Eşi Yaralandı”	**Cumhuriyet**, 12.07.1978, s. 1.
“Dünkü Dil Kurultayı Toplantısı”	**Halkçı**, 21.07.1954, s. 1 ve 3.
“Ecevit Olay Üzerine ‘Öğretim Kurumlarımıza Karşı Olan İhanet Çemberini Kıracağız’ Dedi”	**Milliyet**, 12.07.1978, s. 9.
“Ecevit TDK’de Konuştu…”	**Cumhuriyet**, 09.07.1978, s. 5.
“Ecevit: Türkçeyi Özleştirme Akımının Önüne Geçilemez”	**Milliyet**, 09.07.1978, s. 1.
“Evren: Yeni Dil Yüksek Kurumu Büyük Hizmetler Görecek”	**Cumhuriyet**, 20.10.1983, s. 12.
“Güncel ve Tarihsel Görev”	**Cumhuriyet**, 13.07.1978, s. 1.
“IX. Türk Dil Kurultayı Toplanıyor”	**Ulus**, 26.06.1960, s.5.
“İnönü: Türk Dilini Arılaştırma Çabası 40 Yıldır Başarı İle Sürüyor”	**Cumhuriyet**, 04.07.1972, s. 1 ve 7.
“Kültür Bakanı Baban: TDK Kendiliğinden, SİSAV Kaideye Uygun Kelime Üretiyor”	**Cumhuriyet**, 14.01.1981, s. 8.
“Macar Dil Bilgini de Öz Türkçe Taraftarı”	**Ulus**, 15.07.1963, s. 3.
“Macit Gökberk T.D.K. Genel Başkanı Oldu”	**Vatan**, 09.07.1969, s. 1 ve 5.
“Mesleki Ders Kitapları Yaşayan Türkçe İle Yazılacak”	**Tercüman**, 12.07.1982, s. 3.
“MGK, Atatürk Kurumu Yasasını Kabul Etti”	**Cumhuriyet**, 17.08.1983, s. 1 ve 11.
“Millî Eğitim Bakanlığı Türk Dil Kurumuna Karşı ‘Dil Akademisi’ Oluşturma Çabasında”	**Cumhuriyet**, 25.02.1980, s. 1 ve 9.
“On İkinci Dil Kurultayı Toplanıyor”	**Vatan**, 03.07.1969, s. 1 ve 5.
“Osmanlı Belgelerini Günümüz Türkçesine Çevirmek Olanaksız”	**Cumhuriyet**, 18.08.1983, s. 4.
“Öktem: Tarihi Olaylardan Büyük Ders Alınmıştır”	**Ulus**, 10.07.1963, s. 1.
“Prof. Banguoğlu: ‘Dilde Tasfiyecilik Bir Hastalıktır.”	**Tercüman**, 28.12.1980, s. 1 ve 12.
“Prof. Ergin: Dilde Uydurmacılık Yıkım Hadisesidir”	**Tercüman**, 27.12.1980, s. 1 ve 9.

“Prof. Hasan Eren Türk Dil Kurumundan İstifa Etti”	**Tercüman**, 04.03.1981, s. 1 ve 2.
“Prof. M. Gökberk TDK Başkanı Oldu”	**Vatan**, 26.07. 1954, s. 1 ve 7.
“SİSAV ve Arabacının Aşkı…”	**Cumhuriyet**, 30.12.1980, s. 4.
“T. Dil Kurumu Ödülleri 5 Bin Liraya Çıkarılıyor”	**Vatan**, 05.07.1969, s. 1 ve 5.
“T. Dil Kurumu Yeni Yönetim Kurulu Seçildi”	**Vatan**, 14.07.1963, s. 1.
“T. Dil Kurumunda Temizleme Hareketi”	**Ulus**, 14.07.1960, s. 1.
“T.D. Kurumu Artık Huzura Kavuşmuştur”	**Ulus**, 12.07.1960, s. 1 ve 5.
“TDK İstanbul’da Bir Şube Açacak”	**Vatan**, 07.08. 1954, s. 1.
“TDK Kurultayı Toplandı”	**Ulus**, 02.07.1957, s.1. ve 5.
“TDK Kurultayı’nda Dil Akademisi Kurulması Görüşü Benimsenmedi”	**Cumhuriyet**, 30.10.1980, s. 5.
“TDK Seçimlerini Beyaz Liste Kazandı”	**Milliyet**, 12.07.1978, s. 9.
“TDK, Türkiye’nin Dil Meselesi Adlı Seminere Katılmıyor”	**Cumhuriyet**, 26.12.1980, s. 1.
“TDK’nin 50. Kuruluş Yıldönümü Kutlanıyor”	**Cumhuriyet**, 12.07.1982, s. 1 ve 11.
“TDK’nin Kuruluşunun 50. Yılı Kutlanıyor”	**Cumhuriyet**, 10.07.1982, s. 1.
“TDK’nin Yayımlattığı Başsağlığı Metni” (Doç. Dr. Bedrettin Cömert’in Suikasta Uğraması Üzerine)	**Milliyet**, 12.07.1978, s. 6.
“TDK’nin Yönetim Kurulu Belli Oldu”	**Cumhuriyet**, 15.07.1982, s. 9 ve 12.
“Tetik Kimin Elinde”	**Hürriyet**, 12.07.1978, s. 1.
“Türk Dil Kurultayı Bugün Çalışmalarına Başlıyor”	**Ulus**, 11.07.1960, s. 1 ve 3.
“Türk Dil Kurultayı Çalışmalarına Başladı, Olgunlaşan Türkçeye Karşı Çıkanlar Yerildi”	**Cumhuriyet**, 10.07.1976, s. 1.
“Türk Dil Kurultayı Dün Sabah Toplandı”	**Ulus**, 09.02.1951, s.1.
“Türk Dil Kurultayı Dün Sabah Toplandı-Öğleden Sonra”	**Ulus**, 09.02.1951, s. 4.
“Türk Dil Kurultayı Faaliyeti”	**Halkçı**, 22. 07. 1954, s. 1.
“Türk Dil Kurultayı Sona Erdi”	**Ulus**, 16.07.1960, s. 1 ve 5.
“Türk Dil Kurultayında Bilimsel Raporlar Okundu”	**Vatan**, 11.07.1963, s. 1 ve 5.
“Türk Dil Kurultayında Çalışmalar Sona Erdi”	**Ulus**, 06.07.1957, s. 4-5.
“Türk Dil Kurultayından 4 Günlük Notlar”	**Zafer**, 25.07.1954, s. 5.

"Türk Dil Kurumu 23 Sözlük Çıkartıyor"	**Vatan**, 07.07.1969, s. 1 ve 5.
"Türk Dil Kurumu Genel Yazmanlığından"	**Ulus**, 22.06.1957, s. 5.
"Türk Dil Kurumu Kurultayı Başladı"	**Vatan**, 09.07.1966, s. 1 ve 5.
"Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu Üyeleri Belli Oldu"	**Vatan**, 13.07.1966, s. 1.
"Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu Üyeliklerini Merkez Listesi Kazandı"	**Cumhuriyet**, 31.10.1980, s. 7.
"Türk Dil Kurumu: 17 Bin Arapça ve Farsça Sözcük 7 Bine İndirildi"	**Cumhuriyet**, 06.07.1974, s. 7.
"Türk Dil ve Tarih Kurumlarının Tüzel Kişiliği Sona Erdi"	**Cumhuriyet**, 18.08.1983, s. 1.
"Türk Dili Semineri Bugün Başlıyor"	**Tercüman**, 26.12.1980, s. 1 ve 12.
"Türk Dili Semineri Rağbet Görmedi"	**Cumhuriyet**, 27.12.1980, s. 8.
"Türk Dili Seminerinde Tiyatrocular 'Şov' Yaptı"	**Cumhuriyet**, 28.12.1980, s. 8.
"Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi Kurulmasını Öngören Tasarı Başbakanlığa Sunuldu"	**Tercüman**, 23.11.1980, s. 3.
"Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi Kuruluyor"	**Cumhuriyet**, 23.11.1980, s. 4.
"Türk Dilini Geliştirme Derneğinden Çağrı"	**Ulus**, 07.02.1951, s. 3.
"Türkçemizin Geleceğinden Kaygılanmaya Gerek Yoktur"	**Cumhuriyet**, 24.10.1983, s. 4.
"Türkçenin Özleşmesi Tartışılabilir mi?"	**Vatan**, 07.07.1963, s. 2.
"Uydurma Kelimelere Artık Yer Yok"	**Tercüman**, 18.10.1983, s. 1 ve 10.
"Uydurmacılığın Kaynağı Kurutuldu"	**Tercüman**, 11.09.1983, s. 1 ve 10.
"X. Dil Kurultayı Bugün Toplanıyor"	**Vatan**, 08.07.1963, s. 1.
"Yarkurulları Toplandı"	**Vatan**, 10.07.1966, s. 1.
"Yüksek Öğretim Kanunu Taslağının Amaç ve Ana İlkeleri Belli Oldu"	**Tercüman**, 01.02.1981, s. 1 ve 12.

E- ÇEVRİM İÇİ KAYNAKLAR

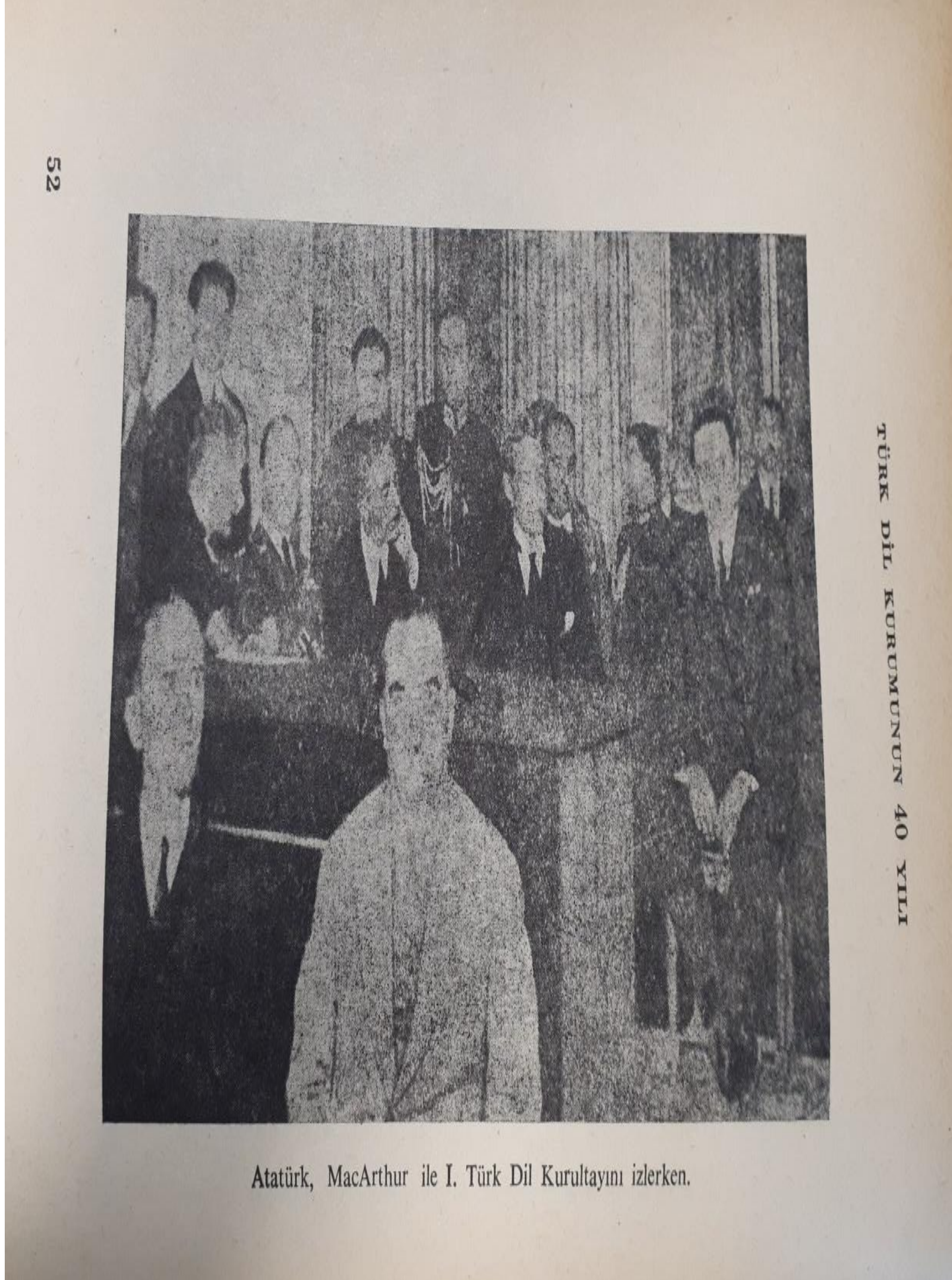
1991 Yılında Kaldırılan 163. Maddenin Kaynak Kanunu Hakkında Bilgi:	(Çevrim içi) https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c059/b106/tbmm180591060419.pdf, 15Aralık 2019.
27 Mayıs Darbe Raporu İçin:	(Çevrim içi) https://www.academia.edu/5403733/27 mayısdarbesiraporu?, 26 Temmuz 2018.
Dünya Gazetesinin El Değiştirme Haberi İçin:	(Çevrim içi) https://www.dunya.com/kose-yazisi/dunya039nin-28yili/1195, 19 Ağustos 2019.

Ercilasun, Ahmet Bican:	“-sel/-sal Eki Videosu (Çevrim içi) https://www.youtube.com/watch?v=gCq8Y81AUQU, 28 Şubat 2019.
Güncel Cumhuriyet altını fiyatı için:	(Çevrim içi) http://bigpara.hurriyet.com.tr/altin/, 06 Mart 2020.
Gürsoy, Ülkü:	“II. Meşrutiyet Döneminde Dil ve Edebiyatta Millileşme”, (Çevrim içi) https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=3313, 05 Aralık 2018.
Haydar Saltık’ın Hakkında kısa bilgi:	(Çevrim içi) https://www.biyografya.com/biyografi/3153, 20 Ağustos 2019.
Hürriyet Apartmanı Filmi Hakkında Kısa Bilgi:	(Çevrim içi) http://www.sinematurk.com/film/3855-hurriyet-apartmani, 08 Mart 2020.
İzhar-ı Acz’ın Anlamı İçin:	(Çevrim içi) http://www.lugatim.com/s/izhar, 28 Ocak 2020.
Matematik ve Fen Bilimleri Alanında ÖSYM Sınavları Ortalamaları İçin Örnek Bir Rapor:	(Çevrim içi) https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2018/YKS/ondeg_yks_rapor_31072018.pdf, 05 Ağustos 2018.
NATO-AGARD Hakkında Kısa Bilgi:	(Çevrim içi) https://www.researchgate.net/publication/235084743_AGARD_The_History_1952-1997, 27 Şubat 2020.
Öztürk Serengil Hakkında Kısa Bilgi:	(Çevrim içi) https://www.sabah.com.tr/ozturk-serengil-kimdir, 28 Ocak 2019.
Sesimiz Dergisi Hakkında Kısa Bilgi:	(Çevrim içi) https://haberglobal.com.tr/kultur-sanat/orhan-veli-kimdir-orhan-veli-nin-siirleri-ve-eserleri-13699, 26 Ocak 2020.
SİSAV’ın Düzenlediği Seminer İçin Davet Edilen TDK’nin Daveti Ret Telgrafı:	(Çevrim içi) http://w3.balikesir.edu.tr/~iacar/btt.htm#_ftn49_, 02 Şubat 2019.
Terim Sözlüklerinin Yayım Tarihleri İçin:	(Çevrim içi) https://sozluk.gov.tr/?kelime=, 28 Ocak 2020.
Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Hakkında Kısa Bilgi:	(Çevrim içi) http://www.kimkimdir.net.tr/dernekler/turk-kulturunu-arastirma-enstitusu, 31 Ocak 2020.

Ulusal Kültür Adlı Dergi Hakkında Kısa Bilgi:	(Çevrim içi) http://www.sanatkitabevi.com.tr/tr/?sku=14884, 21 Şubat 2020.
W. Humboldt Hakkında Kısa Bilgi:	(Çevrim içi) https://www.felsefe.gen.tr/wilhelm-von-humboldt-kimdir/, 01 Şubat 2020.
Yüksek Öğretim Kanunu ve 5. Madde İçin:	(Çevrim içi) http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17506.pdf, 12 Nisan 2019.

EKLER

Ek-1: (Türk Dil Kurumunun 40. Yılı s. 52)

52

TÜRK DİL KURUMUNUN 40 YILI

Atatürk, MacArthur ile I. Türk Dil Kurultayını izlerken.

Ek-2a: (Türk Dil Kurumunun 40 Yılı s.110)

İki meclisli bir yasama organı ve ilkin denediğimiz bir seçim sisteminin sonucu olarak karma hükümet kurulmuştur.

Karma hükümetin karşılaştığı sorunlar bilinen gerçeklerdir. Bunlara değinmek de konumuz dışındadır. Ancak, karma yönetiminin Türk Dil, Kurumu yönünden ilgi çekici bir yanı vardır. Açıkça belirtmek yerinde olur ki, özellikle resmî yazışmaların Türkçeleştirilmesi konusunda Millî Birlik Yönetimi zamanında ilk toplantısını yapan komisyon, sonra yeniden toplanamamış, böylece çok yerinde bir adım yarım kalmıştır. Bundan Türk Dil Kurumu üzüntü duymuştur.

Anayasamıza girmiş olan Türkçe sözcüklerle Türkçe hukuk terimlerinin meclise sunulan yasa tasarılarında ve resmî işlemlerde göz önünde bulundurulmaması resmî dilde bir geriye dönüş havası yaratmıştır.

Yasama ve yürütme organlarında, 27 Mayıs sonrasında arı dile karşı beliren yakın ilginin sürememesinde, karşılaşılan güç sorunlardan dolayı bu alanda uğraşmak için yeterince zaman ayıramamanın payı olabileceği düşünülmekle birlikte Türk Dil Kurumu, sezilen bu eğilim karşısında sessiz kalmamış, Cumhuriyet Senatosu Başkanına, Millet Meclisi Başkanına, Mecliste ve Senatoda temsilcileri bulunan Adalet Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Yeni Türkiye Partisi, ve Meclis Grup Başkanlarına birer mektup göndererek "Anayasanın ruhuna olduğu kadar diline de saygı gösterilip uyulması"nı, geriye dönüş eğiliminin önlenmesini istemiştir. Bu mektup şöyledir:

"27 Mayıs Devriminden sonra Atatürk Devrimlerine ve ilkelerine bağlılığın gerekliliği bir kere daha anlaşılmış,

Ek-2b: (Türk Dil Kurumunun 40 Yılı s.111)

bu yolda sevindirici adımlar da atılmıştı. Bunların en önemlilerinden biri de, Dil Devriminin gereklerine uygun düşecek bir çalışmaya yönelmeydi. Kurumumuz, bu çalışmaları sevgiyle izlemiş, başlıca yardımcı olmayı da ilk ödevi saymıştır.

Halkoyundan da geçmiş olan Anayasamız, yapılabildiğince arı dille yazılmıştır. Kurumumuz, Atatürk ilkelerine yeniden dönüşün başında, Anayasamızda kullanılan Türkçe sözcükleri, devrimin bir başarısı ve bundan sonraki çalışmalarda kanun dilinin arılaşmasında önemli bir adım saymıştır.

Anayasamızda geçen sözcükler için bir *Anayasa Sözlüğü* hazırlanmış, bastırılmış ve bütün milletvekillerimizle senatörlerimize de dağıtılmıştır.

Son günlerde, hazırlanan kanun tasarılarında Anayasamızda yer almış sözcüklerin kullanılmadığı, bir çeşit eskiye dönüş eğiliminin başladığı üzüntüyle izlenmektedir.

Anayasamızın ruhuna olduğu kadar diline de bağlı kalmanın hem Anayasamıza hem de Atatürk ilkelerine saygının seçkin bir belirtisi olacağını elbette takdir edeceksiniz.

Kurumumuz, bu konuda ilgilileri uyarıcı çalışmalarınızı sizden rica etmektedir.

Gösterdiğimiz titizliğe hak vereceğinize ve başlamakta olduğunu sezdiğimiz eğilimin gelişmesini önleyeceğinize güvenerek, şimdiden teşekkür eder, sağlık ve esenlikler dilerim."

Dil Kurumunun Yeni Atılımları

Türk Dil Kurumu, on yıllık kendini savunma döneminden sonra devrimci atılımına hız vermiştir. Bunun sonuçları

Ek-3a: (Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı Tutanak Kitabı s. 48)

BAŞKAN - Tutanak özeti hakkında mütalâa var mı? Söz istenmediği için oya koyuyorum. Kabul edenler... Kabul etmiyenler... Kabul edilmiştir.

Geçen toplantıya ait bazı hususlar basına yanlış aksetmiş. Meselâ Ataç 1957 kurultayından önce öldüğü için, ölen Kurum üyelerinin adı okunurken Ataç'ın adı geçmedi. Gazeteler Ataç'ın adının unutulduğunu yazmışlar. Halbuki dediğim gibi Ataç'ın adı bundan önceki kurultayda geçmiş ve kendisine o zaman saygı duruşu yapılmıştı. Şimdi Çağlar arkadaşımız bir hususta sizi aydınlatacak.

ÇAĞLAR - Havale ettiğiniz buyruğu yerine getirdik. Devlet ve Hükûmet Başkanı sayın Gürsel ile Millî Eğitim Bakanı sayın Fehmi Yavuz'a yazdığımız mektupları birazdan okuyacağım. Kurultayın Atatürk'e saygı duruşunda bulunmayı unuttuğunu gazetelerde okuduk. Halbuki Kurultay ilk iş olarak Anıtkabir'e gitti, Atasına saygı duruşunda bulundu. Ben ayrıca burada hep birlikte yeniden saygı duruşunda bulunmamızı istedim. Üstelik bunu basına benim aksettirdiğim zannedilmiş. Benim böyle bir adam olmadığımı arkadaşlarım bilirler. Ayrıca açıklamaya lüzum görmüyorum.

Şimdi sayın Gürsel'e yazdığımız mektubu okuyorum :

Sayın Orgeneral Cemal Gürsel

Devlet ve Hükûmet Başkanı
Millî Birlik Komitesi Başkanı

Ankara

Dokuzuncu Dil Kurultayı devrimlerin kurtarıcısı Millî Birlik Komitesini saygıyla selâmlar.

Atatürk'ün büyük önem verdiği dil devrimi, başkanlığınızdaki Hükûmetin ve Millî Birlik Komitesinin yakın ilgisi ile, ülküsü yolunda hız kazanmıştır.

Türkçenin egemenliği savaşında mutlu bir çağa giren Kurultay, bu inanla sizlere saygı ve sevgilerini sunmayı oybirliğiyle kararlaştırmıştır.

Türk Dil Kurultayı Başkanı
Tahsin BANGUOĞLU

(Alkışlar)

Ek-3b: (Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı Tutanak Kitabı s. 49)

ZEREN - «Tekrar mutlu çağa giren» diyelim.

ÇAĞLAR - Şimdi Sayın Fehmi Yavuz'a yazdığımız mektubu okuyorum :

Sayın Prof. Fehmi Yavuz
Millî Eğitim Bakanı

Ankara

IX. Dil Kurultayı mutlu bir çalışma döneminin başlangıcında, iyi dileklerinizi bildiren telgrafınızı almakla sevinçlidir.

Bize hız veren yakın ilginizi saygıyla selâmlarız.

Türk Dil Kurultayı Başkanı
Tahsin BANGUOĞLU

ÇAĞLAR - Gazetelere yazılacak yazı için bir merci bulamadık. Hepsine ayrı ayrı telgraf çekmek yetkisinde değiliz. Atatürk devrimlerini tutan, Dil Kurumu'nun amaçlarına hizmet eden Atatürkçü ve devrimci basını sevgi ile saygı ile minnetle selâmlıyoruz. Yapacak başka birşey yok. Ödevimiz burada bitiyor. Saygılarımı sunarım.

BAŞKAN - Yazılan iki telgraf metni hakkında bir mütalâa var mı?

ZEREN - Metni hazırlıyan arkadaşlara teşekkür etmek borcumuz. Hepsi yetkili arkadaşlardır. Ancak bir kelime eklenmesini rica ettim. «Mutlu bir devre giriş» deniyor. Halbuki «tekrar mutlu devre giriş demeliyiz. Bunun lüzumuna kaniim. Rica ediyorum·

ALİ SARACOĞLU - Atatürk'ün manevî huzurunda saygı duruşunda bulunmanın Çağlar tarafından hatırlatıldığını gazetede okuyunca üzüldüm. Geçen defa biz de Anıtkabir'e gitmek istedik. O günkü hükûmet toplu halde gitmeyi istemiyor dediler. Bu defa da geldik. Gine Anıtkabir'e gitmek istedik. Ortada gine bir teşkilât yok. Gine gidemedik. Telgraf meselesine gelince : hazırlanan telgraf Kurultaya sunulacaktı. Ben yanlış anlamadımsa böyle idi. Arkadaşlar kendilerine verilen ödevi daha ciddiye alarak yapsınlar.

ÇAĞLAR - Telgraf yeni bir fikir yeni bir nokta-i nazar anlatmıyordu. Sadece coşkun bir sevgiyi ve saygıyı belirtmeyi istiyordu.

Ek-4a: (Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı Tutanak Kitabı s. 100)

lar. Terim Kolunun hiç olmazsa bu defa teknik terimleri tesbit etmesi gerekirdi.

Bundan başka dilbilgisi kitaplarında bir birlik yoktur. Ek ve takı diye iki ayrı terim geçer. Bir kitap takı der, başka bir kitap ek der. Başka okuldan gelen çocuk, yeni geldiği okulda okutulan kitabın terimlerinden birşey anlamıyor. Dil Kurumu bile Gramer Kolu diyor; Dilbilgisi Kolu demiyor. Bu aykırılıkların da kaldırılması dilbilgisi terimlerinin tesbit edilmesi ve okul kitaplarında bu terimlerin kullanılması lâzım.

BAŞKAN - Tarancı'nın önergesi var, okutuyorum.

Tarancı'nın önergesi okundu.

IX. Türk Dil Kurultayı Başkanlığına

Anayasa dili Hk.

Yeni yapılmakta olan Anayasamızın en uygun öztürkçe terimlerle yapılabilmesi için Anayasa Komisyonu Başkanlığına yapmış olduğum 24 ve 30 Haziran günlü tekliflerde Dil konusu üzerinde de durulmuş, ve Anayasa metni hazırlandıktan sonra bunun sadeleştirilmek üzere Dil Kurumu'na gönderilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Ayrıca tekliflerimin Kurultaya da arzedileceği ve bu hususta da bir karar alınacağının sanıldığı ilâve edilmiştir.

İşte bu önerge ile bu vazifemi yerine getirmek için sayın üyelerin oylarına müracaat ediyorum.

24 Haziran günlü mahdut ve 30 Haziran günlü 31 soruya cevap ihtiva eden tekliflerimin her ikisinde de aşağıdaki görüş açıklanmıştır :

Anayasada Devlet Dili Bölümüne ait maddeler :

1 — Türk Devletinin resmî dili Türkçedir.

2 — Türk Dili üzerinde değişiklikler yapmak yetkisi yalnız Türk Dil Kurumu'na verilmiştir. Ancak Türk Dil Kurumu ilerde Üniversite ile işbirliği yaparak Türk Dil Akademisi veya Türk Dil Fakültesi haline geçip bir bünye değişikliği yaparsa o zaman yetki duruma göre teşekkül eden Akademi veya Fakülteye devredilmiş sayılır.

Ek-4b: (Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı Tutanak Kitabı s. 101)

3 — Türk Dil Kurumu veya onun yerine geçecek olan Türk Dil Akademisi veya Türk Dil Fakültesi ile Üniversitelerin bütün Fakülteleri işbirliği yaparak kullanılan terimleri belirli ilkeler dahilinde Türkçeleştirmeğe mecburdurlar.

4 — Bütün eski kanunlarda bulunan yabancı kelimeler Türk Dil Kurumu veya onun yerine geçecek Akademi veya Fakülte ve diğer Fakülteler öğretim üyelerinin işbirliği ile hazırlanacak terimler lûgatına göre değiştirilmiş sayılacak ve değiştirilmiş oldukları sırası gelince bir kanunla ilân edilecektir.

5 — Hâkim veya Yargıç kararları terimler lûgatı yayınlandıktan sonra eski kanun metnindeki kelimelere göre değil resmî terimler lûgatındaki karşılıklarına göre yazılacak tebliğ veya ilân olunacaktır. Devlete bağlı bütün daire, kurum ve teşekkül ve saire adı altındaki kamu kurumlarının kararları da aynı şekilde alınacak ve tatbik edilecektir. Kamu daire ve Kurumlarına verilecek dilekçeler, yapılacak yazışmalar da hep ayni lûgata göre türkçeleştirilmiş olarak yazılacaklardır.

Bu maddelerin gerekçesi şu prensiplerdir :

Türk Dili gibi bütün Türk Milletini ilgilendiren sosyal bir kurumu partilerin görüşüne göre renk değiştiren bir oyuncak olmaktan kurtarmak ve bu sosyal kurumu bilimin ışığı altında geliştirmektir.

Türk Dil devriminin gayesi bilindiği gibi Türkler arasında manevî bağ kurmaktır, gaye basit bir sadeleştirme işi değildir. Bu sebepten Türk Dilinde yapılacak değişiklikler bu ana prensip dahilinde yapılacaktır. Dünyada Türk olmak bir esas olarak ele alınırsa en objektif yol seçilmiş olur, zaten terim konusunda buna mecburiyet de vardır. Çünkü terim işi bir sistem işidir.

1949 yılı 6. Türk Dil Kurultayında alınmış olan ilke kararları da yukardaki görüşe uygundur.

Bu önlemlerin gayesi zamanla Türk Ulusunu kendi özbenliğine kavuşturmaktır. Zira Türk Ulusu artık bir ümmet - devlet devrinde değil bir millet - devlet devrinde yaşamakta ve Cumhuriyetle idare edilmektedir. Türk soyuna ait hiçbir kültür ve medeniyet emaresi kaybedilmeyecek, işlenecek, geliştirilecek ve böylece eski

Ek-4c: (Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı Tutanak Kitabı s. 102)

102

Türk soyları ile bugünkü Türk soyları nesilleri arasında Türk Ulusunu benliğine kavuşturmayı temin eden, birlik ve bağlılık köprüsü kurulacaktır. Eğer bu yapılmazsa bugün görüldüğü gibi Türklerin bir kısmı aşırı şark bir kısmı aşırı garp dünyasına yüzünü çevirip kendi türklüğünü unutacaktır.

Türk Diline olan bağlılık Türk Milliyetçiliğine olan ruhtan candan bağlılığın bir neticesi olmalıdır.

Artık ümmet - devlet devrinin kapılarını kapayıp millet - devlet devrinin kapılarını açmalıyız. En derin Saygılarımla.

Ek-5: (Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı Tutanak Kitabı s. 111)

de zedelemesi sakıncası belirmiştir. Bu saydıklarım gözönüne alınarak, bu önemli konuların bir an önce gerçekleşmesini dilemekteyim. Hepinize saygılar sunarım.

BAŞKAN - Önergenin Yönetim Kurulu'na havalesi Komisyonca da teklif ediliyor. Oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmiyenler... Kabul edilmiştir.

Minnetoğlu ve Pamirli'nin terim konusunda Bakanlıkla işbirliğini teklif eden önergelerini okutuyorum.

Kurultay Başkanlığına :

Kurumun, terim çalışmalarının basılmasından önce Millî Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapması ortaya çıkacak eserin okullarda uygulanmasını sağlıyacağından lüzumlu görüyoruz.

Saygılarımızla.

BAŞKAN - Terim konusunda Bakanlıkla işbirliği teklifini oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmiyenler... Kabul edilmiştir.

Şimdi, Kocagöz, Arpad, Akgün, Arısoy ve Taner'in imzaladıkları önergeyi okutuyorum.

Sayın Kurultay Başkanlığına :

Din terimlerinin söz konusu edildiği bu oturumda ezanın Türkçe okunması hususunun Diyanet İşleri Başkanlığına dilek olarak iletilmesini dileriz.

BAŞKAN - Önergedeki teklifi oyunuza sunuyorum. Kabul edenler... Kabul etmiyenler... Kabul edilmiştir.

Ek-6: (On Üçüncü Türk Dil Kurultayı Tutanak Kitabı s. 19-20)

Sayın Ömer Asım Aksoy
Türk Dil Kurumu Başkan Vekili
Ankara

XIII. Türk Dil Kurultayına vaki davetiniz için teşekkür ederim.

Sadece kültürel hayatımız ve gelişmemiş bakımından değil, şu sırada üzerinde özellikle hassasiyet göstermemiz gereken millî birliğimiz bakımından da çok önemli addettiğim dil konusundaki bu büyük toplantıya işlerimin çokluğu dolayısıyla katılamıyacağım için üzgünüm.

Dil, millî birliğin temel unsuru, milletin tarih içindeki gelişmesinin millî değerlerinin ifadesidir. Nesiller ve vatanın bütün köşeleri arasında birliği, beraberliği sağlıyan ve temsil eden en mühim unsur da şüphesiz dildir. Bir milletin kendisine güven duymasının, kültürüne sahip çıkmasının en mühim delili kendi öz diline sahip çıkmasıdır.

Büyük Atatürk işte bu sebeplerle dile çok önem vermiş, temiz ve zengin bir dile sahip olmamız için büyük çabalar göstermiş, Türk Dil Kurumunu da bugün kurmuş-

tur. Fakat şu da var ki, dildeki şu veya bu yöndeki aşırılıklar, millî birliğimizi zedelemek, nesiller arasında uçurumlar yaratmak isteyenlerin maksatlarına da hizmet edebilir. Bu konuda çok dikkatli ve uyanık olmak gerekir.

Türk dilinin, Türk devletinin ve Türk milletinin tarihî gelişmesine ve geleneklerine, Türk kültürünün zenginliğine uygun olarak gelişmesi, millî birliğimizi her bakımdan kuvvetlendirici bir unsur olması, herhalde dil konusundaki çalışmalarda esas olmalıdır.

Türk Dil Kurumunun kurucusu Büyük Atatürk'ün de işaret etmiş oldukları bu doğrultuda, çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Başbakan
Ferit Melen

(Alkışlar.)

Ek-7: (On Yedinci Türk Dil Kurultayı Tutanak Kitabı s. 13)

Zamana, gelişmeye ayak uyduranların yaşamlarında görülen bu değişikliğin, kuşaklar söz konusu olduğunda daha büyük boyutlara ulaşmasını yadırgamamak gerekir. Çünkü toplumların ilerleyebilmelerinin ilk koşulu, çocukların ana - babalarını aşması, yeni kuşakların tıpatıp eskilere uymayan bir yaşam ve değerlendirme evresine erişebilmeleridir.

Sayın üyelerimiz,

Kurultayımızı izleyecek olan yeni dönem, Türk Dil Kurumu için iki ayrı yönden de büyük önem taşımaktadır. 1981 de, Yeni Türkiye'nin mimarı ve unutulmaz kurucumuz Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümünü ulusal ve uluslararası düzeyde kutlayacağız. 1982'de de Kurumumuz, yarım yüzyılını dolduracak. Her iki yıldönümünün de gekeren içerik ve etkinlikle kutlanması ve 1981'de toplanacak Bilimsel Kurultayımızın umulan düzeyde geçmesi için Yönetim Kurulunca sunulan izlencenin geliştirileceğine inanıyoruz.

Saygıdeğr dinleyiciler,

Duraksamadan yürüteceğimiz çalışmalarımızla, Atatürk'ün deyimiyle "Türk ulusunu ve Türk dilini medeniyet tarihinin ve kültür dillerinin dışında görmenin ne yaman bir yanlış olduğunu bütün dünyaya göstereceğiz."

Bu düşüncelerle Kurultay çalışmalarının verimli ve başarılı geçmesini dilerken, bizi onurlandıran değerli konuklarımıza bir kez daha teşekkür eder, hepinize saygılar sunarım.

(Sürekli alkışlar)

ŞERAFETTİN TURAN — Sayın üyeler, şimdi Kurultaya gönderilen kutlama yazılarını okutuyorum.

Sayın Prof. Dr. Şerafettin Turan

Türk Dil Kurumu Başkanı

Ankara

17. Türk Dil Kurultayının toplantısı nedeniyle vaki nazik davetinize teşekkür eder, sizi ve şahsınızda Kurultay üyelerini kutlar, başarı ve en iyi dileklerimle sevgi ve saygılar sunarım.

Nurettin Ersin
Orgeneral
Kara Kuvvetleri Komutanı

(Alkışlar)

Sayın Prof. Dr. Şerafettin Turan

17. Türk Dil Kurultayına ilişkin nazik davet mektubunuzu aldım, çok teşekkür ederim. Kurultaya önceden planlı görevim nedeniyle maalesef katılamayacağımı belirtirken, Türk Dil Kurumunun dilimize hizmet için topladığı bu Kurultayın Türkçemizin zenginleştirilmesi ve yaşayan Türkçe olarak kullanılması yolunda çalışmalar yapacağı inancı ile başarılar dilerim.

Nejat Tümer
Oramiral
Deniz Kuvvetleri Komutanı

(Alkışlar)

Ek-8: 1951 Yılında Yapılan Olağanüstü Türk Dil Kurultayı Haberi, Vatan Gazetesi, 09.02.1951, s. 1.

Dil Kurumunun fevkalâde toplantısında bulunanlardan bir kısmı ve Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri nutkunu söylerken (Foto «VATAN» Ankara)

Dil kurumunun yaptığı fevkalâde toplantı

M. Eğitim Bakanı, dil dâvamızı istismar etmek isteyenler olduğunu söyledi

İleri, uydurma dilin zararından bahsetti

Ankara, 8 (Telefonla) — Türk Dil Kurumu fevkalâde kurultayı bugün toplandı. Kurultayın bu toplantısına büyük bir ehemmiyet verilmekte idi. Çünkü, hazırlanan yeni tüzükte bilhassa dil kurumunun siyasi tesirlerden uzak bir ilim ve sanat teşekkülü halini alması için icap eden esaslar vazedilmişti.

Milli Eğitim Bakanı Tevfik İlerinin bu yerinde teşebbüsü hakiki dil, sanat ve ilim adamlarını sevindirmekte idi. Fakat bugün kurultaya gelenler daha ilk bakışta bu teşebbüsün Halk Partililer tarafından yeni bir münakaşa mevzuu haline konacağını anlamakta güçlük çekmi-

Ek-9: Zimmete Para Geçirme İddiasına Yönelik Haber, Zafer Gazetesi, 22.07.1954

Dil Kurultayı bugün de toplanıyor

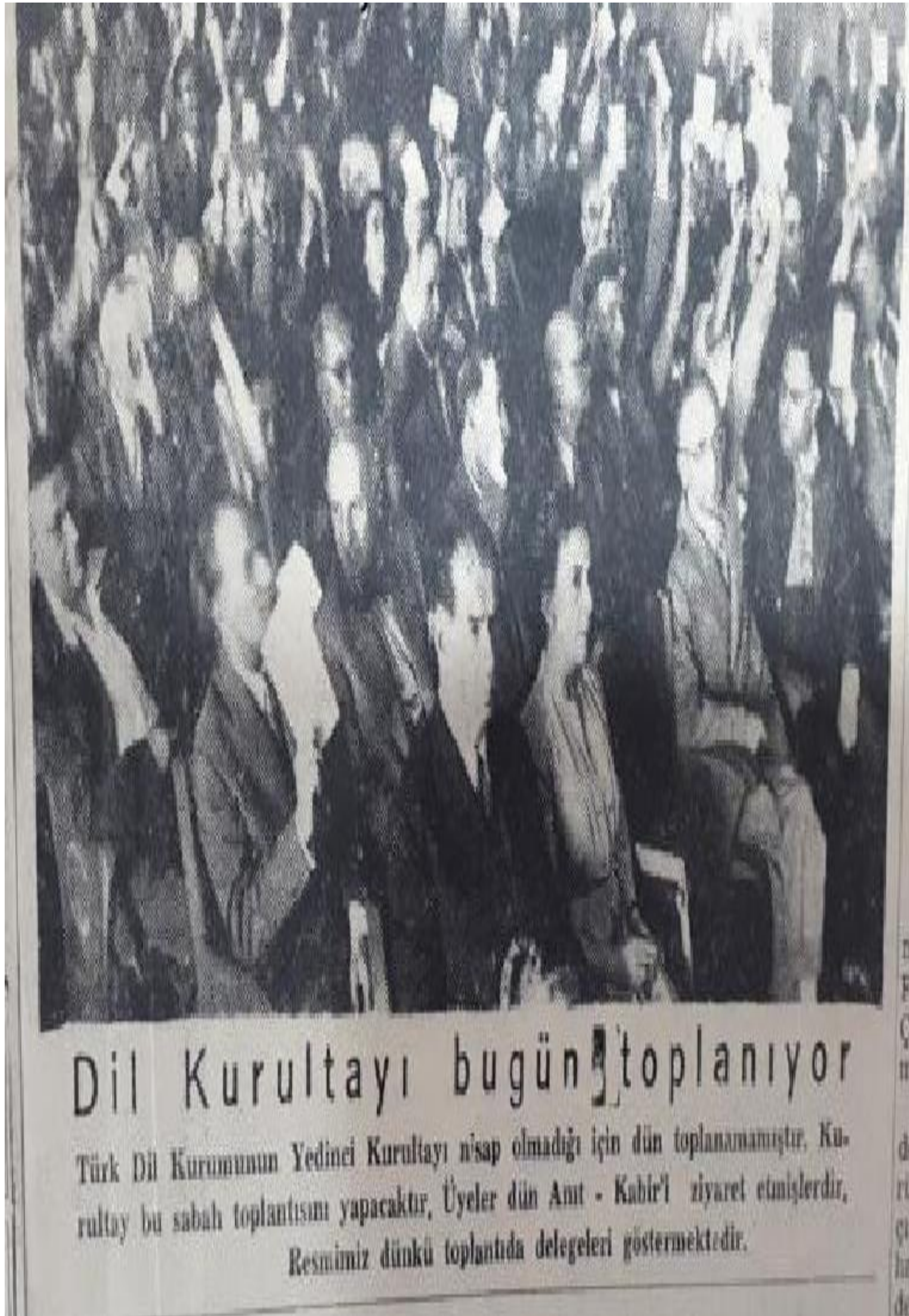
Dil Kurumunun yârâna tevzi ettiği paralar

Yalnız 18 kişiye senede bol keseden 200,000 lira veriliyormuş!..

Türk Dil Kurultayı bugün sabahtan itibaren toplanarak dün komisyonlarda hazırlanan raporların müzakeresine başlıyacaktır. Bilhassa bütçe ve hesap komisyonu raporunun müzakeresi münasebetiyle, günlerdenberi delegelere hâkim olan sinir ve elektrikli havanın, bir

(Sonu Sa: 4. Sü: 7 de)

Ek-10: Yedinci Türk Dil Kurultayı Haberi, Halkçı Gazetesi, 20.07.1954

Dil Kurultayı bugün toplanıyor

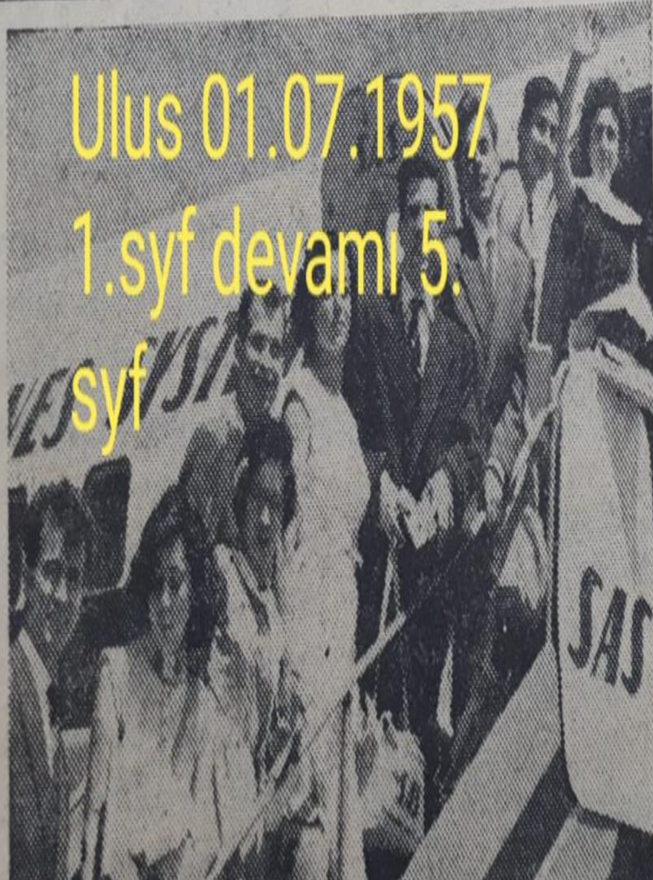
Türk Dil Kurumunun Yedinci Kurultayı nisap olmadığı için dün toplanamamıştır. Kurultay bu sabah toplantısını yapacaktır. Üyeler dün Anıt - Kabir'i ziyaret etmişlerdir.

Resmimiz dünkü toplantıda delegeleri göstermektedir.

Ek-11: Sekizinci Türk Dil Kurultayı Haberi, Ulus Gazetesi, 01.07.1957

Dil Kurultayı bu sabah toplanıyor

Toplantıya Türk Dili ve Edebiyatı üzerinde araştırmalar yapmış olan tanınmış yabancı bilim adamlarıda katılıyor

Türk Dil Kurumu Sekizinci Kurultayı bugün saat 10 da Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi konferans salonunda toplanarak çalışmalarına başlıyacaktır. Bu Kurultay Türk Dil Kurumunun yirmi beşinci kuruluş yılına rastladığı için ayrı bir önem taşımaktadır.

Bu defaki Kurultay çalışmalarına Türk Dili ve Edebiyatı üzerinde geniş araştırma ve eleştirmelerde bulunmuş olan tanınmış yabancı bilim adamları da katılacaklardır. Bunların sayısı on ikidir.

Türk Dil Kurultayının 524 üyesi bulunmaktadır. Genel Kurul

(Sonu Sa. 5 Sü. 6 da)

Ek-12: Dokuzuncu Türk Dil Kurultayı Haberi, Ulus Gazetesi, 11.07.1960

Türk Dil Kurultayı bugün çalışmalarına başlıyor

Kurultaya sunulan yönetim kurulu raporunda D.P. nin dil devrimini nasıl yıktığı belirtiliyor

"istikrar içinde gelişme,,

Y. K. KARAOSMANOĞLU

Maliye Bakanımız Ekrem Alican, evvelisi günkü basın toplantısında, yazımıza başlık olarak aldığımız sözü söylerken acaba kendisini dinleyenler bir «mütearife» yi ifade ettiğinin farkında mıydılar? İstikrar. Fakat, yalnız paranın, iktisadi şartların, malî tedbirlerin istik

IX. Türk Dil Kurultayı, bugün saat 10.00 dan itibaren Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi konferans salonunda çalışmalarına başlayacaktır. Toplantı 5 gün devam edecek ve bu sabah saat 9.00 da Anıt Kabir'e gidilerek çelenk konacaktır.

İlk günün gündemi şu şekilde düzenlenmiştir: İstiklâl Marşı, Yoklama, Kurum Başkanının açış söylevi, Kurultay Başkanlık Kurulu seçimi, Genel Yazmanca Yönetim Kurulu raporunun okunması, Denetleme Kurulu raporunun okunması, komisyon seçimleri.

RAPOR

Bugün IX. Türk Dil Kurultayı üyelerinin bilgilerine sunulacak o-

(Sonu Sa: 3 Sü: 4 de)

Ek-13: Dokuzuncu Türk Dil Kurultayında Türkçe Ezan Önergesine Dair Haber, Vatan Gazetesi, 15.07.1960

Dil Kurultayında ezanın Türkçeleştirilmesi istendi

Bundan sonraki kurultaylarda Atatürk'ün adı «1 numaralı üye» olarak okunacak

EICHMANN'IN MUHAKEMESİ — İkinci Dünya Harbinde Musevilerin öldürülmesinde büyük rol oynayan ve bir müddet önce İsrail ajanları tarafından yakalanan Adolph Eichmann'ın yargılanmasına yakında başlanacaktır. Resimde mahkemeye riyaset edecek Selinger görülüyor. Sanık, kendisine avukat olarak Dr. Robert Servatins'u seçmiştir.

Özel Muhabirimizden

ANKARA 14 — Türk Dil Kurumu Kurultayında bugün ezanın türkçeleştirilmesi için yetkililere başvurulması ile ilgili olarak verilen bir önerge alkışlar arasında kabul edilmiştir. Önergede, ezanın arapça okunmasının devrimlere aykırı olduğu belirtilmekte ve Diyanet İşleri Başkanlığının uyarılması istenmekte idi.

Kurultay başkanlığına verilen bir başka önergede, gelecek kurultaylarda yoklama yapılırken Atatürkün 1 numaralı üye olarak adının okunmasını ve üyeler tarafından bir ağızdan «Burada» diye cevaplandırılması istenmiştir. Bu önerge de alkışlar arasında kabul edilmiştir.

Önergeden sonra raporların görüşülmesine geçilmiş, Terim Komisyonu raporu sert tartışmalara yol açmıştır.

Bu arada, Gazi Dânişmenoğlu adında bir üye Kurum yürütücülerinin Atatürkün vakfını yolluk-

(Devamı sa. 5, sü. 6 da)

KIBR

Bağımsı

Kıbrısta Cumhuriye

Orhan KARAVE

Temmuz ayının son g
Kıbrısta Temsilciler Me
si için seçim var. Bunı
Ağustosta Türk ve Rum Ce
at Meclisleri seçimleri taki
decek; 16 Ağustos Salı günü
Akdenizin doğusunda ve Gü
sahillerimize 60 kilometre
safede yepyeni bir Cumhur
doğacaktır.

Siyasi tarihte, kurulması
önünde artık hiçbir engel
mayan bağımsız (!) Kıbrıs
huriyetine benzer bir devlete

(Devamı sa.5 sü. 2

Ek-14: Dokuzuncu Türk Dil Kurultayında TDK Üyeliğinden Atılanlara İlişkin Haber, Ulus Gazetesi, 14.07.1960

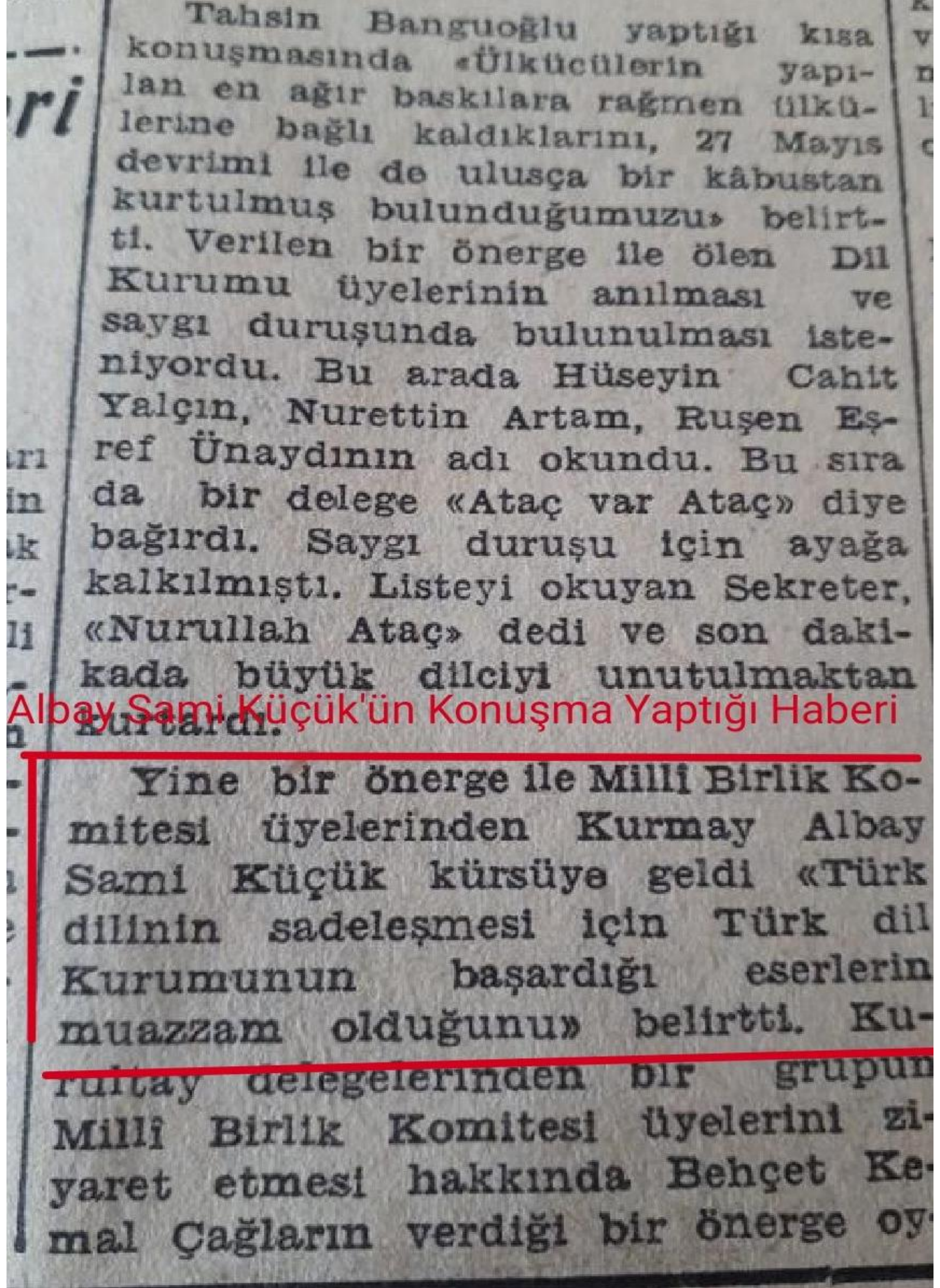

Dil Kurultayı dün saat 15.00 de toplanarak çalışmalarına devam etmiştir. Resimde, çalışmaları takip eden üyelerden bir grup görülüyor

T. Dil Kurumunda temizleme hareketi

IX. KURULTAYIN DÜNKÜ TOPLANTISINDA, DİL DEVRİMİNE KARŞI OLANLAR ÜYELİKTEN ÇIKARILDI — BUGÜN, YÖNETİM VE YÜRÜTME KURULLARIYLA İLGİLİ OLARAK HAZIRLANAN ÖNEMLİ TÜZÜK DEĞİŞİKLİĞİ GÖRÜŞÜLECEK

Ek-15: Dokuzuncu Türk Dil Kurultayında Muvazzaf Albay Sami Küçük'ün Konuşmasına Dair Haber, Ulus Gazetesi, 12.07.1960

Tahsin Banguoğlu yaptığı kısa konuşmasında «Ülkücülerin yapılan en ağır baskılara rağmen ülkülerine bağlı kaldıklarını, 27 Mayıs devrimi ile de ulusça bir kâbustan kurtulmuş bulunduğumuzu» belirtti. Verilen bir önerge ile ölen Dil Kurumu üyelerinin anılması ve saygı duruşunda bulunulması isteniyordu. Bu arada Hüseyin Cahit Yalçın, Nurettin Artam, Ruşen Eşref Ünaydının adı okundu. Bu sırada bir delege «Ataç var Ataç» diye bağırdı. Saygı duruşu için ayağa kalkılmıştı. Listeyi okuyan Sekreter, «Nurullah Ataç» dedi ve son dakikada büyük dilciyi unutulmaktan kurtardı.

Yine bir önerge ile Milli Birlik Komitesi üyelerinden Kurmay Albay Sami Küçük kürsüye geldi «Türk dilinin sadeleşmesi için Türk dil Kurumunun başardığı eserlerin muazzam olduğunu» belirtti. Kurultay delegelerinden bir grupun Millî Birlik Komitesi üyelerini ziyaret etmesi hakkında Behçet Kemal Çağların verdiği bir önerge oy-

Ek-16: Eski Başbakanlardan Ferit Melen'in On Üçüncü Türk Dil Kurultayı Münasebetiyle Çektiği Telgrafla ilgili Haber, Barış Gazetesi, 04.07.1972

Türk Dil Kurultayı çalışmalarına başladı

'Dil'de aşırılıklar birliğimizi zedeler,

13. Türk Dil Kurultayı dün toplandı. İnönü'nün de bir konuşma yaptığı Dil Kurultayı'nda önemli dil meseleleri ele alınacaktır. Resimde, Kurultayı takip eden İnönü ve eşi görülmektedir.

13. Türk Dil Kurultay'ı çalışmalarına dün başlamıştır. Dil Kurultayı'na bir mesaj gönderen, Başbakan Ferit Melen: «Dildeki şu veya bu yöndeki aşırılıklar, milli birliğimizi zedelemek, nesiller arasında uçurumlar yaratmak isteyenlerin maksatlarına hizmet etmemelidir.» demiştir.

Melen mesajında özetle şunları söylemiştir:

«Bir milletin kendisine güven duymasının, kültürüne sahip çıkmasının en mühim delili kendi öz diline sahip çıkmasıdır. Büyük Atatürk, işte bu sebeplerle dile çok önem vermiş, temiz ve zengin bir dile sahip olmamız için büyük çabalar göstermiş, Türk Dil Kurumu'nu bunun için kurmuştur.

Türk dilinin, türk Devletinin ve Türk Milletinin tarihi gelişmesine ve geleneklerine Türk kültürünün zenginliğine uygun olarak gelişmesi, millî birliğimizi her bakımdan kuvvetlendirici bir unsur olması, herhalde dil konusundaki çalışmalarda esas olmalıdır.»

Santiago'nun en büyük meydanîna Atatürk'ün bir büstü konuyor

Şili'nin Başkent'i Santiago şehri'nin en seçkin meydanlarından biri olan «Türkiye Cumhuriyeti Alanı»na, Santiago Belediyesinin ... Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu büyük Atatürk'ün bir kabartma resmi ...

Barış 04.07.1972
1.s.

Ek-17: On Altıncı Türk Dil Kurultayı Haberi, Cumhuriyet Gazetesi, 08.07.1978

16. TÜRK DİL KURULTAYI BUGÜN TOPLANIYOR

ANKARA (Cumhuriyet Bürosu) — 16'ncı Türk Dil Kurultayı 8 temmuz cuma günü, Kurumun yeni salonunda toplanacak, Kurultay dört gün sürecektir. Kurultayda o gün okunacak yönetim kurulu raporu, üyelere gönderilmiştir.

Raporda, kurum çalışmaları anlatıldıktan sonra, 1981 yılında Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yıldönümünün, 1982'de ise Türk Dil Kurumunun kuruluşunun 50'nci yıldönümünün kutlanacağı belirtilmekte, bu konularda bir yarkurulun altı aya yakın bir çalışmadan sonra bu kutlamaların izencelerini (programlarını) ayrıntılar ile saptadığı anlatılmaktadır. 1981'de Atatürk adına bir Uluslararası Kurultay düzenlenecektir. 1978 yılı yazı devrimimizin 50'nci yıldönümü olduğu için yine eylül 1978'den başlıyarak bir kutlama dizisi yayınlanmak üzere Yayın ve Tanıtma Kurulumuz görevlendirilmiştir. Bu konuda Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ile de işbirliği yapılacaktır.

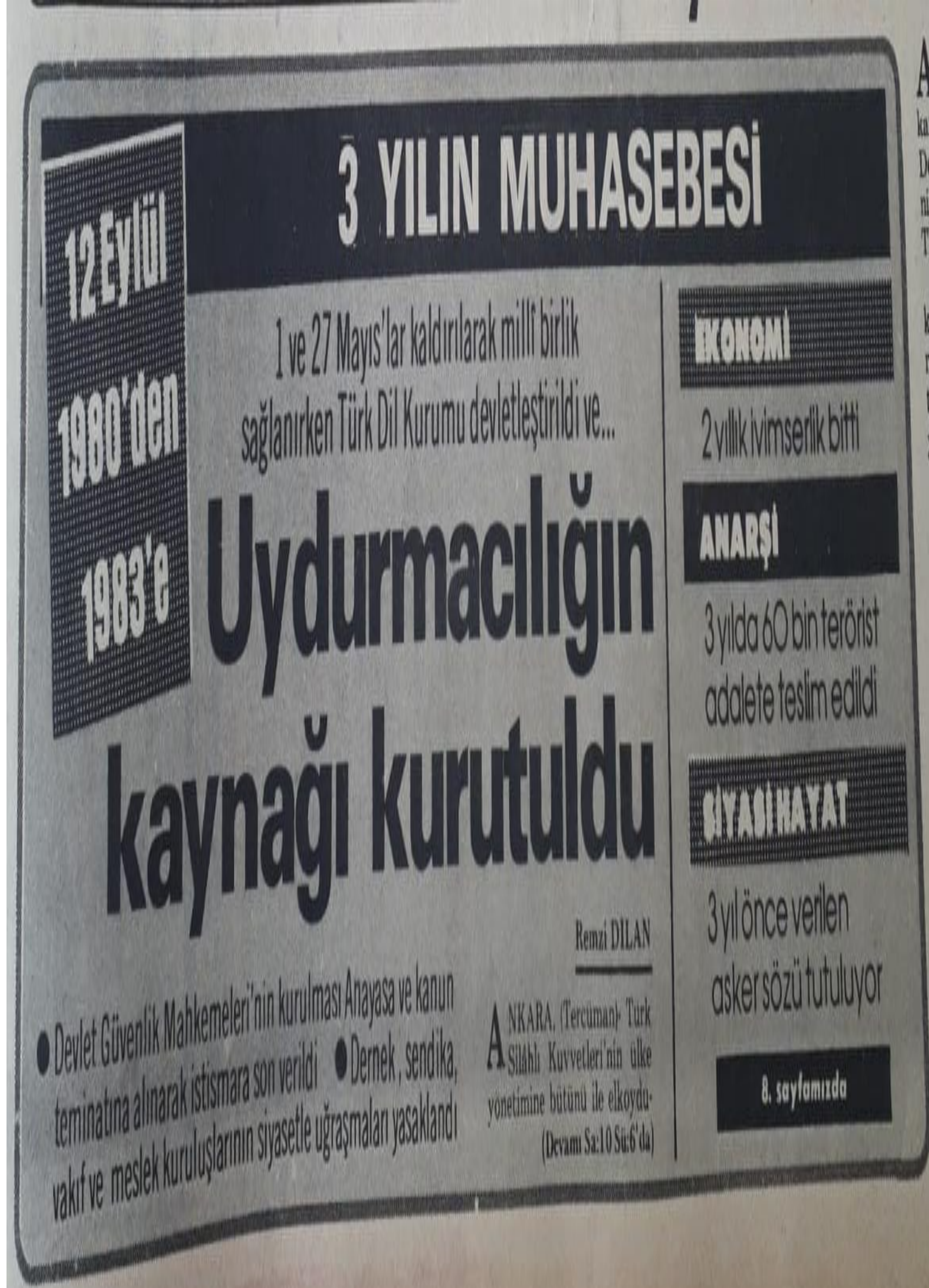
ULUSLARARASI

6. İSTANBUL

FESTİVALİ'NDE

BUGÜN

Ek-18: TDK'nin Kamu Kuruluşuna Dönüştürülmesi Haberi, Tercüman Gazetesi, 11.09.1983

12 Eylül 1980'den 1983'e

3 YILIN MUHASEBESİ

1 ve 27 Mayıs'lar kaldırılarak milli birlik sağlanırken Türk Dil Kurumu devletleştirildi ve...

Uydurmacılığın kaynağı kuruldu

Remzi DILAN

● Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kurulması Anayasa ve kanun teminatına alınarak istismara son verildi ● Dernek, sendika, vakıf ve meslek kuruluşlarının siyasetle uğraşmaları yasaklandı

ANKARA, (Tercüman)- Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin ülke yönetimine bütünü ile elkoydu-

(Devamı Sa:10 Sü:6'da)

EKONOMİ

2 yıllık iyimserlik bitti

ANARŞİ

3 yılda 60 bin terörist adalete teslim edildi

SİYASİ HAYAT

3 yıl önce verilen asker sözü tutuluyor

8. sayfamızda

Ek-19: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Üyelerinin Yedinci Cumhurbaşkanı Kenan Evren Tarafından Kabulü Haberi, Tercüman Gazetesi, 20.10.1983

inci Parasız magazin gazetenizi bayinizden i[steyin]

Ekim 1983 20 Perşembe

YAKACAK PARANIZ BİZDEN KUPON NO 14

Halk'a ve olaylara Tercüman

Yıl: 23 Sayı: 7778 Fiyatı: 30 TL. Adres: Tercüman Tesisleri, Topkapı, İstanbul

HER SABAH DÜNYA YENİDEN KURULUR, HER SABAH TAZE BİR BAŞLANGIÇTIR

EVREN:

"Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, inşallah aleyhte yazılmış yazıların sahiplerini mahcup edecektir"

● AKDTYK başkan ve üyelerini Çankaya'da kabul eden Cumhurbaşkanı, "Dil ve Tarih Kurumu'nun statüsünü bozmadık. Yalnız bu kurumlar, artık başıboş değildir. Yüksek kurulun vereceği direktifler istikametinde çalışacaklardır" dedi

"Atatürk'ün vasiyetini yerine getirdik"

YHK, kararını nihayet açıkladı

İşçilere, 1 Kasım'da itibaren 3 bin li[ra] ek zam verilece[k]

● YHK'nın dört saat süren toplantıda aldığı [karara] göre 3000 lira brüt ek zam, 1 Kasım 1983'de[n itiba]ren her ay için avans şeklinde ödenecek

Ek-20: Tercüman Gazetesinde Yayımlanan TDK ve Dil Konulu Karikatürlerden Örnekler

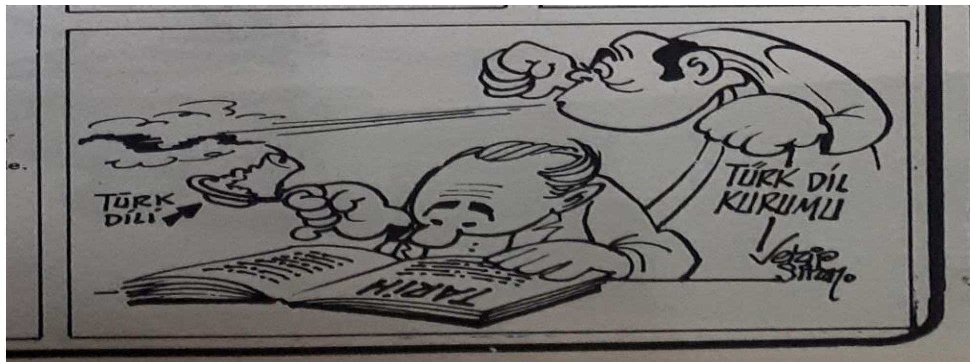

YAŞAYAN TÜRKÇEMİZ

Suç Milli Eğitim ve TRT'nindir

Prof. Dr. Mehmet KAPLAN

Türk Dil Kurumu Türkçeyi yabancı kelimelerden arındırmayı gaye edinen bir müessesedir. Resmî bir kuruluş değildir. Kimse onun, uydurma da olsa, yeni kelimeler icadına karışamaz. Sadece Dil Kurumu değil, canı isteyen herkes yeni kelimeler

"ARI" Türkçe

Ek-21: Tercüman gazetesi yayınlarından Yaşayan Türkçemiz 1'de 223-225. sayfalar arasında yayımlanan "Giyim Kuşam Frenkliği" adlı imzasız bir yazıda romancı Sevinç Çokum tarafından derlendiği ifade edilen tablodan bir bölüm.

BATI KÖKENLİ KELİME	TÜRKÇESİ
Kilot	Don
Eşarp	Baş Örtüsü
Bolero	Cepken
Kaşkol	Boyun Atkısı, Atkı
Dekolte	Açık
Kapuşon	Başlık, Külah
Trençkot	Yağmurluk
Angora	Ankara yünü
Haroşo	Ters (Bir örgü şeklidir)
Kukuleta	Külah
Soket çorap	Kısa çorap
Jüpon	İç etek
Fular	Çevre
Kırlant	İşlemeli yastık
Konfeksiyon	Hazır giyim
Ondüle	Kıvırcık
Muare	Hareli
Makyaj	Yüz yazmak

Ek-22: Rıza Akdemir'in "Anayasa Dili" adlı yazısında hangi hukuki terimin yerine hangisinin teklif edildiğine dair bir bölümün tarafımızca tablolaştırılmış şekli.

Kelimenin 1961 Anayasası'ndaki Hali	20 Yıl Sonra Teklif Edilen Yeni Kelime
Teklif	Öneri
Şart	Koşul
Hürriyet	Özgürlük
İmtiyaz	Ayrıcalık
Hâkim	Yargıç
Şahsî	Kişisel
Teşkilat	Örgüt
Münasebet	İlişki
Takibat	Kovuşturma
Taraf	Yön

Ek-23: Tekin Erer, “TDK Hukuk Sözlüğü’nden” adlı yazısında karşılıklarının çelişkili olduğunu ifade ettiği kelimelerin tablosudur.

Kelime	**1. Kitap**	**2. Kitap**
Adliye	Adalet	Tüze
Aidat	Kesenek	Ödenti
Amel	Edim	İş
Amir	Üst	Buyurucu
Beyan	Bildiri	Açıklama
Beyyine Külfetli	İsat ödevi	Tanık yüklü
Fasıl	Bölüm	Kesim
Fert	Kişi	Birey
Gaye	Amaç	Erek
Hissedar	Ortak	Paydaş
İcap	Gerek	İster
İddia etmek	Ortaya atmak	Savlamak
İfade	Deyim	Anlatım
İhtimam	Bakım	Özen
İkrar	Tanıma	Söyletmek
İntifa	Asılanma	Kullanma
İşgal	Tutmak	Kapım
Kabul	Toplama	Benimsemek
Kararlı	Kökleşmiş	Kıyılgı
Kayıt	Yazılma	Yazgı

Ek-24: 1980-1983 Dönemi’nin tartışmalarında önemli yer tutan Burhan Felek’in yazılarının listesidir.

Köşe Yazısının Adı	**Yayım Tarihi**	**Sayfa Numarası**
Bir Hürmet Borcu	03.10.1980	2
Aheste Çek Kürekleri	13.11.1980	2
Dilimize ve Kendimize Dair	19.11.1980	2
Dilciler Konuşuyor	01.12.1980	2
Terbiyeye Dair	12.12.1980	2
Ahbaplara Cevap	18.12.1980	2
Ak’la Kara	26.12.1980	2
Sen	31.12.1980	2

ÖZ GEÇMİŞ

İstanbul, 1974 doğumlu Fuat Dağtekin, 1998 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Lisans döneminde eş zamanlı olarak Marmara Üniversitesi Yabancı Diller Kurs Merkezinde İngilizce eğitimi aldı. 1999 yılında vatani görevini tamamladı. 2004 yılında İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programından mezun oldu. 2013 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Ana Bilim Dalında Doktora eğitimine başlayarak 2021 yılında tezini tamamladı. Yirmi iki yıldır bünyesinde bulunduğu MEB'de öğretmenlik görevinin yanı sıra okul içi kademelerde on yıl boyunca eğitim yöneticiliği görevini de ifa etti. Fuat Dağtekin, MEB'deki görevine hâlen Türkçe Öğretmeni olarak devam etmekte olup evli ve iki çocuk babasıdır.